97-84174-22

Gylling, Edvard

Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet...

Helsinki

1909

97-84174-22
MASTER NEGATIVE #

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DIVISION

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

ORIGINAL MATERIAL AS FILMED - EXISTING BIBLIOGRAPHIC RECORD

Gylling, Edvard. Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsinvallan aikana. Tutkimus. Helsinki, 1909.

RESTRICTIONS ON USE: *Reproductions may not be made without permission from Columbia University Libraries.*

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 12:1 IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 9-2-97 INITIALS: AP

TRACKING # : 27206

FILMED BY PRESERVATION RESOURCES, BETHLEHEM, PA.

Suomen

Torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet

Ruotsinvallan aikana

Tutkimus

Tehnyt

Eduard Gylling

Helsinki 1909

Suomen

Torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet

Ruotsinvallan aikana

Tutkimus

Tehnyt

Edvard Gylling

Esitetään Suomen Yliopiston filosofisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi historiallis-kielitieteellisessä oppisalissa toukokuun 26 päivänä 1909 k:lo 10 a. p.

Helsinki 1909

88458 rep

HELSINKI 1909,
K. F. PUROMIEHEN KIRJAPAINO

Sisällys.

siv.

Johdanto 1

I osa.

Torpparilaitoksen pääpiirteet ennen 1700-lukua, etupäässä sitä järjestävän lainsäädännön valossa.

1 luku. Katsaus torppariasutukseen vanhimpina aikoina 5
2 luku. Torppariasutus kruunun-, perintö- ja rälssimailla, erityisesti 1500- ja 1600 luvuilla 14
3 luku. Torpparilaitoksen kehitys erikoisoikeuksien suojaamana 34

II osa.

Torpparilaitos Suomessa 1700-luvun puolivälille saakka.

1 luku. Säterien torpparilaitoksen kehitys 1600-luvulla 50
2 luku. Suomen torpparilaitos alkupuolella 1700-lukua 64

III osa.

1700-luvun torpparikysymys.

1 luku. Lainsäädännön suhde torpparilaitokseen ennen Pikku-vihaa . . . 91
2 luku. Maataloudelliset uudistusvirtaukset 1700-luvun keskivaiheilla ja torpparilaitos 112
3 luku. Torpparilaitosta koskeva lainsäädäntö vapauden ajan loppupuolella 138
4 luku. Kustaviaanisen hallinnon suhde torpparilaitokseen 184

IV osa.

Suomen torpparilaitoksen kehitys 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla 209

Liitteitä.

Liite n:o 1. Yleisiä tilastoteknillisiä huomautuksia 1700-luvun torpparilaitosta valaisevan tilastollisen ainehiston suhteen ja tämän ainehiston luotettavaisuuden tarkastus 1
Liite n:o 2. Esitys suostuntavero- ja henkiluetteloihin perustuvan torpparitilaston laadittnasta ja näiden lähteiden luotettavaisuudesta 36
Taululiite n:o 1. Torpparien lukumäärä Suomessa vv. 1700—1805 53

siv

Liite n:o 3. Käytettyä tabellilaitoksen tilastoa koskevia huomautuksia. . . 63

Taululiite n:o 2. Talollisten, torpparien (uutisasukasten ja mäkitupalaisten) sekä koko väestön lukumäärä Suomessa tabellilaitoksen mukaan vv. 1749—1805 76

Liite n:o 4. Taululiitettä n:o 3 koskevia huomautuksia 83

Taululiite n:o 3. Talollisten, torpparien ja väestön lukumäärä v. 1749 tabellilaitoksen mukaan ja torpparien lukumäärä v. 1747 suostuntaverolueteloiden mukaan, pitäjittäin 85

Liite n:o 5. Taululiitettä n:o 4 koskevia huomautuksia 92

Taululiite n:o 4. Torpparit Suomessa 1700-luvun alkupuolella ryhmitettyinä päätilansa kameralisen maaluonnon mukaan 95

Liitteitä koskevia oikaisuja ja korjauksia 106

Käytettyjä lyhennyksiä:

H. Y. K. = Helsingin yliopiston kirjasto.
R. V. A. = Ruotsin valtionarkisto.
S. V. A. = Suomen valtionarkisto.

Johdanto.

Käsite torppa on varsin vaikea täsmällisesti määritellä. Nykyään käsitetään yleisesti torpalla vuokralle annettua tilanosaa, mutta tätä nimeä ei anneta manttaaliin pannulle kameralisesti itsenäiselle maatilalle. Tilanosalla, ollakseen torppa, tulee sen ohella olla viljeltyä maata sekä viljelijän asunto, ja useimmiten kuuluu siihen muitakin itsenäisen viljelyksen harjottamiseen tarpeellisia edellytyksiä, kuten laidun- ja kotitarvepuun saantioikeus. Torpassa on myös maanviljelyksellä viljelijän taloudelle tavallisesti jo suhteellisesti suuri merkitys, vaikkei se kykenekään läheskään aina viljelijäänsä elättämään. Torpan viljelykset eivät kuitenkaan toiselta puolen ole suuremmat kuin että ne torpparille korkeintaan kykenevät tarjoamaan talonpoikaisen pieniviljelijän aseman. Jos viljeltyä maata taas on vain vähäinen ala, kuten potaattiaitaus y. m., ei puhuta enään torpasta, vaan töllistä tai mäkituvasta. Torpan käsitteeseen kuuluu nykyään sitäpaitsi, harvinaisia poikkeuksia (esim. kalastajan ja metsänvartijan torppia) lukuunottamatta, että sen viljelijä pääelinkeinoltaan luetaan maanviljelykseen kuuluvaksi, joko itsenäisenä maanviljelijänä tahi maatyömiehenä.

Läheskään kaikki nykyiset tilanosanvuokraukset, joihin kuuluu viljeltyä maata, eivät näin ollen ole torppia.[1] Torppa käsitteen ulkopuolelle eivät jää ainoastaan mäkituvat ja töllit, vaan myöskin asuin-, huvila- ja tehdastontit y. m., joihin kyllä voi kuulua viljelyksiä ja joita niiden vuokramies itse asuu. Myöskään ei torpiksi lueta yksityisiä pelto-, niitty- ja metsäkappaleita, jotka ovat vuokralle annetut.

Edellä esitettyä määritelmää vastaan voidaan kyllä huomauttaa, että nykyään torppareiksi joskus luetaan sellaisiakin väestö-

[1] Tilattoman väestön alakomitean vuodelta 1901 kokoaman tilaston mukaan oli Suomessa tilanosanvuokrauksia, joihin kuului viljeltyä maata, 152,753. Samana vuonna oli kuvernöörien vuosikertomuksiin sisältyvien tilastollisten taulujen mukaan torppareita ainoastaan 67,083.

ryhmiä, jotka mainitun määritelmän mukaan eivät torppari käsitteeseen sovellu. Niinpä torppareina on toisinaan pidetty kauppiaita ja käsityöläisiä, joilla on vuokrattu tilanosansa, huvilain vuokraajia, jopa yksinäisten niitty- ja peltotilkkujenkin vuokramiehiä. Sitäpaitsi on torppa ja torppari nimien käyttö muutenkin häilyvä. Toisilla seuduin luetaan torpiksi vain suuremmat tilanosanvuokraukset, kun taas toisissa osissa maata tällä nimellä nimitetään pienempiäkin palstavuokrauksia, ja samalla paikkakunnallakin on nimenkäyttö usein häilyvä.[1]

Mitä ensimainittuun huomautukseen tulee, tunnustettanee varsin yleisesti, että siinä mainituita väestöryhmiä torppareiksi laskettaessa, m. m. virallisessa tilastossa, on menetelty väärin. Sitäpaitsi ovat tällaiset tilanosanvuokrauksen muodot selvään uudemman, jopa aivan viimeaikaisen kehityksen tuotteita, eivätkä nämä huomautukset näin ollen koske edellä esitetyn määritelmän pätevyyttä yleensä eivätkä myöskään torpanvuokrausta vanhempaan aikaan. Mainitunlainen epävarmuus on luonnollistakin, sillä selvää on, että torppa-käsitteellä, joka on syntynyt luontaistalouden puitteissa kehittyneen talousmuodon nimenä, on vaikea tulla toimeen tilastollisena luokitusperusteena uusissa olosuhteissa, jolloin rahatalous on luonut rikkaamman ilmiöitten sarjan entisten yksinkertaisten olojen sijalle.

Mitä sensijaan toiseen huomautukseen tulee, täytyy tunnustaa tosiasiaksi, että torppa nimitystä nykyään käytetään paikotellen merkitsemään niinkin pieniä tilanosan vuokrauksia, joita yleensä nimitetään mäkituviksi. Todenmukaista on myös, että vanhempinakin aikoina torppari käsite tässä suhteessa on ollut häilyvä, mutta missä määrin, on kuitenkin tarkastusainehiston puutteessa jätettävä selvittämättä.[2] Tämä seikka on sen vuoksi torpparilaitoksen kehitystä tarkastettaessa huomioon otettava. Mutta pääpiirteissään on sensijaan edellämainitun torppa käsitteen määritelmän katsottava olevan oikean.

Koska torpat ovat tilanosia, jotka pääasiassa maanviljelystä varten ovat vuokralle annetut, edustavat ne päätilaan nähden nuorempaa asutusta, joka on raivattu entisen asutuksen omista-

[1] Katso erityisesti Aksel Warén, Torpparioloista Suomessa, Helsinki 1898, siv. 30 ja seur. sekä Hannes Gebhard, Viljellyn maan ala ja sen jakautuminen, (III:s osa Tilattoman väestön alakomitean tilastollista tutkimusta yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maaseudulla v. 1901), Helsinki 1908, siv. 17.

[2] Katso m. m. liitettä n:o 3, siv. 72 ja seur.

malle maalle ja siihen nähden joutunut alistettuun asemaan. Torpparilaitoksen kehitys on sen vuoksi varsin läheisesti yhdistetty entisen asutuksen anastaman ja sille kuuluvan maan viljelykseenottoon ja uuden asutuksen kehittymiseen tälle maalle. Juuri tämä seikka, että torppa käsite on historiallisesti kehittynyt torpparilaitoksen, s. o. entisen asutuksen omistaman maan asuttamisen kanssa rinnan, vaikuttaakin, että vaikka varmoja ulkonaisia rajoja käsitteellä ei olekaan, sen merkitys ja käytäntö kuitenkin ovat niin vakaantuneet, että tilastoa torppari laitoksesta tämän nimen perusteella on voitu koota yli vuosisadan ajan.[1]

Tarkastamalla tämän asutuksen kehitystä saadaan samalla myös parhaiten johdetuksi torppa ja torppari käsitteiden olennainen merkitys. Kuten seuraavassa lähemmin osotetaan, on torpan aikaisimmalle kehitysmuodolle ominaista juuri se, joka torppa käsitteen pääsisältönä nytkin on. Torppa oli nimittäin kylän maalle perustetun uutisviljelyksen nimenä. Sen mukaan, kun tällaiset torpat ovat kehityksen kuluessa saavuttaneet uusia asemia ja toiselta puolen kehityksen jatkuessa muutkin syyt kuin uutisviljelysintressit ovat aiheuttaneet uuden asutuksen kehitystä vanhemman asutuksen anastamalle maalle, on kuitenkin torppa nimitys ex analogia siirtynyt toisenlaisia käsitteitä tarkottamaan. Torppa nimitystä on tällöin siis käytetty johdetussa merkityksessä, ja vaikka tähän nimenkäyttöön seuraavassa onkin pantu huomiota, lienee kuitenkin syytä jo tässä viittaellen asiaan kajota.

Torppariasutuksen kasvaminen entisen asutuksen omistamalle maalle on, kuten nykyäänkin olevaa torppariasutusta tarkastamalla helposti huomaa, tapahtunut pääasiallisesti kahta eri tietä. Osittain on torpparilaitos kehittynyt siten, että väestön kasvaessa osa lisäkasvua asettui takamaille asumaan torppareiksi, saaden siellä toimeentulonsa pääasiallisesti samalla lailla kuin vanha asutuskin, s. o. itsenäisen maanviljelyksen varassa.[2] Torppa

[1] Tätä seikkaa on myös huomauttanut O. K. Kilpi kirjassaan Maanviljelysväestön ammattijako Turun ja Porin läänissä vuosina 1815—1890, Helsinki 1906, siv. 48 ja seur.

[2] Niistä luontaisista edellytyksistä, jotka eri paikkakunnilla ovat tarjolla, riippuu tietysti yleensä väestön taloudenhoidon yleinen suunta. Sama on luonnollisesti koskenut torppariasutustakin. Yleisin on luonnollisesti tekstissä nimenomaan tarkotettu maanviljelyksen varassa toimeentuleva torppariasutus, mutta sitäpaitsi tavataan Suomessa vielä nykyäänkin torppareita, jotka saavat kalastuksesta pääasiallisen toimeentulonsa, ja Savon torpparivästö taas vielä 1800-luvun alulla oli miltei yksinomaan kaskenpolton varassa elävää.

oli tällöin luonteeltaan yksityisoikeudelliselle maalle perustettu uutistila. Tätä torppa nimitystä siirryttiin käyttämään myöskin valtion maalle perustetusta uutistilasta sekä vihdoin kameralisena nimenä uudelle, viljelyksiltään heikolle itsenäiselle viljelykselle. Osittain taas ovat torpparilaitoksen syntymisen aiheuttaneet vanhemman asutuksen talouden tarpeet, varsinkin sen työvoiman tarve. Luontaistalouden yleisen luonteen mukaista oli, ettei tätä työvoiman tarvetta tyydytetty palkkatyöväellä, vaan päivätöitä suorittavia torppareita ulkotiluksille asettamalla. Tästä johtuen on torppa nimitystä käytetty johdetussa merkityksessä sielläkin, jossa torppari itse asiassa on vain työmies ja hänen itsenäinen taloudellinen asemansa maanviljelijänä torppansa varassa sen sijaan melkein kokonaan on hävitetty (esim. muonatorppari). Työvoiman hankkiminen päätilan viljelysten hoitamiseen on ajottain ollut niin tärkeä vaikutin torppariasutuksen kehitykseen, että torppari käsitteeseen työsuhde jo katsottiin itsessään sisältyvän (esim. 1600-luvulla).

Mainittujen päävaikuttimien rinnalla ovat torppariasutuksen syntymistä aiheuttaneet muutkin syyt. Ei ainoastaan työtarvetta tyydytetty päivätyötorppia perustamalla, vaan, mikä on luontaistaloudelle ominaista, useita muitakin yhteiskunnallisia tarpeita tyydytettiin samalla tavalla (esim. sotilastorpat, lukkarin ja salpietarinkeittäjäin torpat).

Seuraavan tutkimuksen tarkotuksena on selvitellä meidän nykyisen yksityisoikeudellisella maalla olevan torpparilaitoksemme syntyä ja kehitystä. Erityisesti tulee tällöin luonnollisesti sitä torppariasutuksen kehitystä seurattavaksi, jonka ovat aiheuttaneet puhtaasti taloudelliset syyt, s. o. uutisasutuspyrkimykset ja vanhemman asutuksen työntarve. Muut torpparilaitoksen kehitysmuodot ovat sen vuoksi jätetyt syrjään. Samalla on myöskin, kuten jo edellä esitetystä itsestään selviää, vuokrasuhde s. o. torpparin ja maanomistajan välisten oikeussuhteiden kehitys jätetty tutkimuksen ulkopuolelle.

I Osa.

Torpparilaitoksen pääpiirteet ennen 1700-lukua, etupäässä sitä järjestävän lainsäädännön valossa.

1 Luku.

Katsaus torppariasutukseen vanhimpina aikoina.

Sana torppa, niin kotiutunut kuin se nykyajan suomenkielessä onkin, ei ole suomalaista alkuperää, vaan germaanilaisista kielistä, lähinnä ruotsinkielestä, lainattu.

Kielitieteellisesti on sana thorp (torppa) samaa runkoa kuin saksalainen dorf (kylä). Kumpaisetkin sanat selvittää Grimm merkitsevän »halvemman kansan kokousta ulkona kedolla» (kylän rajojen ulkopuolella), tästä »asettumista sinne maanviljelystä harjottamaan».[1] Schlyter selittää sanan thorp merkitsevän yksityistaloa, kylän vastakohtana.[2] Schlyterin mukaan käytetään Eddassa sanaa thorp merkityksessä: kolmen henkilön muodostama seura. Södervallin mukaan torppa merkitsi takamaalle raivattua uutisviljelystä.[3]

Torppa sanan merkitys siis jo sisältää viittauksen siihen millaista asiantilaa merkitsemään tätä nimitystä käytettiin. Torppa on asutus vastakohtana kylälle, ja koska kylittäinen asutus on, ainakin Tanskassa, siihen rajottuvassa osaa Saksaa ja eteläisissä osissa Ruotsia,[4] vanhin germaanilaisen asutuksen muoto, sisäl-

[1] Grimm, J. & W., Deutsches Wörterbuch II, 1277, sana »dorf». Grimm asettaa sanat torp ja dorf yhteyteen latinalaisen sanan »turba» kanssa.

[2] Schlyter, Glossarium till samlingen af Sweriges Gamla lagar, sana thorp; s. 755.

[3] Södervall, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket II, siv. 722—24. Katso myös Freudenthal, Östgötalagen med förklaringar, siv. 227, not. 1: »thorp = enstaka gård, liten by (torp), men ursprungligen var väl ordets betydelse skock.»

[4] Hanssen Agrarhistorische Abhandlungen, Leipzig 1880—1884 I, siv. 5 ja seur. A. Meitzen, Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slaven, Berlin 1895, I, siv. 33, 41.

tää tämä nimitys jo itsessään, että on kysymys uudemmasta ulkopuolelle kylän perustetusta asutuksesta.

Lähemmin torppa käsitteen merkitys käy selville tarkastettaessa, missä asemassa tällä nimellä käyvää asutusta vanhimpina aikoina tavataan. Ei ole syytä palata oloja seuratessa kauemmaksi kuin Tanskaan. Juutinmaan laki puhuu torpasta, joka on kylän maalle perustettu, vastakohtana kylälle.[1] Arent Bergen ilmottaa 1600-luvulta, että Tanskassa »jonkun verran entisten maakylien ulkopuolella sijaitsee paikottain 1, 2 tai 3 taloa, joita mainitaan erityisellä nimellä torpiksi, ja on tällaisten torppien maa joko lähinnä sijaitsevan kylän yhteismaasta tahi muusta takamaasta raivattu».[2] Niinkuin yleensä germaanilaisissa maissa oli kylillä Tanskassa vanhoista ajoista saakka yhteiset metsät ja takamaat. Näiden viljelykseen otto tapahtui vähitellen kylästä käsin kahta eri tietä: joko siten, että ahtaaksi tulleista suurista kylistä muutamat osakkaista siirtyivät takamaalle raivatakseen siellä laveammissa oloissa itselleen uutistilan, osittain kyllä pitäen kylän sarkajaossa sijaitsemat peltonsakin, tai siten että uutisraivaukseen ryhtyi muita halullisia, epäilemättä kyläläisten luvan saatuaan. Tällä tavalla syntyneitten uutisraivausten »tytärkylien» eli »torppien», kuten niitä nimitetään, lukumäärä on aikojen kuluessa kasvanut melkoisesti, niin että esim. Hanssen muutamissa osissa Tanskaa laskee noin 70 vanhaa kyläkuntaa kohtaan tulevan enemmän kuin 200 uutta kylää tai torppaa.[3] Nämä torpat eivät välttämättömästi olleet yksityistaloja, vaan voi niitä useampi olla perustettu yhteen paikkaan ja oli niiden kesken tällöin syntynyt aivan samanlainen kyläjärjestys tontti- ja peltomaihin nähden, kuin vanhoissa kylissäkin tavataan. Se seikka, että näissä torpissa taikka torppakylissä asujat enimmäkseen olivat vuokramiehiä, lampuoteja, osottanee, että suurin osa niistä oli syntynyt vierasten henkilöiden harjottaman uutisraivauksen kautta, jotka uutisraivaajat olivat joutuneet omistajiin nähden vuokramiehen asemaan.[4] Usein kuitenkin voidaan huomata päinvastainen kehitys.

[1] Juutinmaan laki I, 47: »Thorp görth ut a mark», vastakohtana kylälle »athelby» (sit. Schlyterin »Glossarium'in mukaan, sana thorp.).

[2] Arent Bergen, Danmarchis oc Norgis Fructbar Herlighed, 1656, siv. 6, 7 (sit. Thulin, Om mantalet, siv. 9 mukaan.).

[3] G. Hanssen, Agrarhistorische Abhandlungen, II, siv. 503.

[4] C. F. Allen, Haandbog i Faedrelandets Historie, Kööpenhamina 1881, siv. 149.

Torpat voivat laajoissa oloissa takamailla raivausten kautta usein kehittyä mahtavammiksi kuin itse kylä. Niinpä on suuri osa Tanskan herraskartanoista juuri entisiä kylämailla syntyneitä torppia ja tätä niiden alkuperää muistuttaa vieläkin »torp» pääte, joka niiden nimissä yleisesti tavataan.

Varsin samassa merkityksessä kuin Tanskassa, käytettiin torppa nimitystä vanhempina aikoina suurimmassa osassa nykyistä Ruotsia. Koska Suomi lähinnä täältä on vaikutuksia saanut, on Ruotsin oloihin hiukan lähemmin tutustuttava.

Sen ajan Ruotsissa, josta maakuntalait meille antavat kuvan, oli kylittäinen asutus vallitsevana. Kylässä oli jokaisella kylänmiehellä oma peltosarkansa kylän viljelysmaitten joukossa, mutta kylän ulkopuolella sijaitseva viljelemätön maa oli yhteistä omaisuutta, yhteismaata. Useammat kylät ja yksityistalot, joilla ei ollut kylän luonnetta, muodostivat yhdessä kihlakunnan, jolla paitsi osakkaiden maita oli yhteismaansa, kihlakunnan yhteismaa. Maakunnilla oli samaten yhteismaansa.[1]

Yllämainittu viljelemättömän maan omistusolojen muodostus oli luonnollisesti merkitykseltään suuriarvoinen uutisviljelykselle ja sen ehdoille. Koska tässä suhteessa toisenlainen järjestys vallitsi n. s. suurilla yhteismailla, s. o. pitäjäin, kihla- ja maakuntain yhteismailla, kuin kylien jakamattomilla mailla, on syytä tarkastaa oloja kumpaisillakin erikseen.

Helsinglannin asutus oli nuorin ja vaikka sen maakuntalakikin on nuorimpia, osottaa se kuitenkin yhteismaan käyttö- ja asutusoloja, jotka todenmukaisesti aikaisemmin ovat vallinneet muuallakin Ruotsissa, vaikka täällä jo kehitys oli tämän asteen jättänyt, silloin kun maakuntalait ovat muistiin kirjoitetut.[2]

Helsinglannin lain mukaan oli uutisviljelys suurilla yhteismailla vapaa, jokaisella oli siihen täysi oikeus. Laki määräsi vain

[1] Hildebrand, Sveriges medeltid, Tukholma 1879 I, siv. 43.

[2] Bergfalk, Om den Svenska Jordens beskattning, Upsala 1832, siv. 9—10. Hjelmérus, Bidrag till Svenska jordeganderättens historia I, Lund 1884, siv. 48 ja seur. Hjelmérus muuten huomauttaa, että etelä-Ruotsin asutus, joka tapahtui jokseenkin nopeasti, siten että maahan muuttava kansa maan anasti, on alkujuurena yhteismaitten synnylle. Sen sai aikaan jo tässä muuttavassa kansassa vallitseva sukukuntajärjestys, jokainen heimo kun anasti suuremman alueen ja jakoi sen jäsentensä kesken, pidättäen loput yhteismaana. Helsinglannin asutus tapahtui hitaammin, yksityisten uutisasukasten kautta. Nämä luonnollisesti eivät voineet suurempia aloja itselleen vaatia. Samanlainen oli asian laita Suomessa.

muutamia sääntöjä, joiden tarkotuksena oli järjestää uutisasutus siten, ettei yksi asukas voinut liikoja anastaa ja täten estää asutuksen kehitystä, mutta ei lainkaan rajottanut itse uutisasutusoikeutta. Uutisasukas tuli myöskin täysin riippumattomaksi; asumansa maan sai hän täydellä omistusoikeudella.[1]

Ruotsin eteläosissakin kantavat maakuntalait merkkejä siitä, että, joskin yhteismaitten omistajain lupa vaadittiin, kun joku ulkopuolelta tuleva tahtoi uutisasukkaaksi päästä, sai hän luvan saatuaan viljelemänsä maan täydellä omistusoikeudella. Vanhempi Länsigöötanmaan laki ei puhu luvan antamisen tarpeellisuudesta mitään, kun joku kihlakunnan asukas tahtoi yhteismaalle uutisasukkaaksi. Myöhemmät n. s. Lydekinin excerptat sitävastoin mainitsevat maakunnan luvan tähän vaadittavan. Upplannin ja Westmanlannin lait samaten nimenomaan määräävät, että lupa on kihlakunnan käräjillä hankittava.[2]

Lopulta rupesivat myöskin yhteismaalle tehtyjen uutisraivausten omistussuhteet muodostumaan toisenlaisiksi, kuin muun maan. Länsigöötanmaan nuorempi laki näki jo tarpeelliseksi määrätä, että yhteismaa menisi perintönä isältä pojalle ja että yhteismaalla asuvia tulisi nimittää talollisiksi, eikä lampuodeiksi.[3] Saivatko uutisasukkaat Svealakien mukaan maansa omaksi on epävarmaa, mutta Hjelmérus arvelee, että vanhempina aikoina näin todella oli ollut asianlaita, kun he sitävastoin uudempina aikoina saivat vain käyttöoikeuden, jotapaitsi heidän oli maksettava veroa sille yhdyskunnalle, joka maan omisti.[4] Tämä kaikki jo todistaa, että uutisasukasten viljelysoikeus ei enään ollut yhtä täydellinen kuin talollisten omistusoikeus.[5]

Vielä selvemmin käy tämä maanlakien määräyksistä selville. Maunu Eerikinpojan maanlain mukaan tuli sen, joka aikoi tehdä uutisviljelyksiä yhteismaalla, pyytää siihen lupa laamannilta, jos oli kysymys maakunnan yhteismaasta, tuomarilta, kun oli kysymys kihlakunnan yhteismaasta.[6] Joka luvan saatuaan oli raivannut yhteismaata sai siihen jatkuvan käyttöoikeuden, joka

[1] Hjelmérus, m. t. siv. 50; Katso myös Bergfalk, m. t. siv. 9—10.

[2] Bergfalk, m. t. siv. 15—16. Hjelmérus, m. t. siv. 53.

[3] Hildebrand, Sveriges medeltid, I, siv. 81.

[4] Hjelmérus, m. t. siv. 51—56

[5] Katso myös Bergfalk, m. t. siv. 15—17.

[6] Maunu Eerikinpojan maanlaki, rakennuskaari XXIV, 3.

meni perintönäkin, kun vain maasta tuleva vero suoritettiin.[1] Jos veroa pitemmän ajan kuluessa ei suoritettu, menetti uutisasukas oikeutensa.[2]

Samanlaiset määräykset sisältää Kristoffer kuninkaan maanlaki.[3]

Uutisasukkaitten hallintaoikeus oli näin siis käynyt, kehityksen kulkiessa ja tietysti yhteismaiden tämän rinnalla vähetessä, yhä epätäydellisemmäksi. He muodostivat erityisen maanomistajille veroa maastaan maksavan maanviljelijäluokan.[4] Mutta mitään lampuoteja eivät he kuitenkaan olleet. Heitä nimitettiin tavallisesti: »ne jotka yhteismaalla asuvat» (then a Almenninge boor[5]) tahi yhteismaatalollisiksi.[6] Ja kun he yhteismaata omistavavaan yhdyskuntaan olivat asemassa, joka muistutti jossain määrin torpparin asemaa kylän tai yksityistalon maalla, käytetään heistä myös vastaavaa nimitystäkin, esim. kihlakunnantorppari.[4]

Mitä kylän yhteismaihin tulee, sallivat useimmat maakuntalait niillä tehdä pienempiä uutisviljelyksiä, mutta näillä oli oleva väliaikainen luonne.[7] »Mutta uutisraivaukset eivät suinkaan aina olleet näin väliaikaisia luonteeltaan. Maanviljelyksen ja karjanhoidon parempaa hoitoa varten etäisissä metsämaissa rakennettiin sinne

[1] Maunu Eerikinpojan maanlaki, rakennuskaari XXIV, 4.

[2] » » » » XXIV, 5.

[3] Kristofer kuninkaan maanlaki, rakennuskaari XXIX ja XXXI.

[4] Vero maksettiin kihla- tai maakunnalle. Yhteismailla asuvia talonpoikia ei saanut häätää, niin kauan kuin he »gjorde rätt för sig»; katso myös Bergfalk, Sv. jord. besk., siv. 15—17. Vielä v. 1543 mainitaan Regnan pitäjässä »Häradstorpare, hvilka häradshöfdingen haffver årlige skatten utaff.» Bergfalk m. t. siv. 25, muist. Göötanmaassa kuninkaalle tuleva $^1/_4$ yhteismaista koski vähemmän itse metsää ja maaperää, kuin veroa sinne perustetnista uutistiloista ja torpista. Styffe, Framställning om de s. k. grundregalerna, Witterhets- och Ant. acad. handl. XXIV, siv. 235. Wadstenan luostarin maakirja v. 1500 määrittelee (siv. 177) tällaisten tilojen luonteen seuraavasti: »en gaard herridzjord — herradit æghir jordena och closter averkan.» Katso siv. 11, muist. 4. L. Beauchet, Histoire de la propriété foncière en Suède, Paris 1904, siv. 228, muist. 3.

[5] Kristoffer kun. maanlaki, rakennuskaari XXIX.

[6] Hildebrand, m. t. I, siv. 81.

[7] Yleiskatsanksen eri maakuntalakien määräyksiin antaa Hildebrand m t. I, siv. 48. Nordström, Bidrag till Svenska samhällsförfattningens historia, siv. 112, anm. 23, mainitsee, että Upplannin ja Westmanlannin lakien mukaan uutisviljelijät saivat kylän maalle raivaamansa maan omakseen, jos he muille kylän miehille voivat osottaa yhä hyviä uutisviljelyspaikkoja. Muussa tapauksessa saivat he raivaamansa maan pitää vain määrävuosia.

huoneita, joissa asuttiin säännöllisesti tai vain erityisinä vuodenaikoina ja näiden läheisyyteen raivattiin joku verta niittyä, usein peltoakin. Luultavasti sangen vähäisestä alusta kehittyi tämä uutisraivaus vähitellen yhä edelleen ja jos sen paikka oli sopiva, voi siitä ajanpitkään koitua suurikin tila.»[1]

Tällaisen uutisviljelyksen yleisin nimitys oli torppa. Torpista ja varsinkin niiden perustamisesta eivät vanhat lait kuitenkaan anna suuria tietoja.[2] Sitävastoin tavataan torppia niissä muutaman kerran mainittuina ja tämän perusteella voidaan myöskin osaltaan vetää johtopäätöksiä torppien syntyyn ja asemaan nähden. Skånen laissa, puhuttaessa rajariidasta torpan ja kylän väli.lä, on vanhassa latinalaisessa käännöksessä sana torppa käännetty: »kylä, joka on saanut alkunsa toisesta.»[3] Länsigöötanmaan laissa määrätään, että jos torppa ja kylä riitelevät yhteismaasta, silloin on oikeus oleva kylän eikä torpan puolella. Samassa yhteydessä mainitaan vanhemmassa Länsigöötanmaan laissa, miten kylän on todistettava itsensä kyläksi, s. o. sen oli näytettävä toteen, että se ylimuistoisista ajoista oli ollut olemassa.[4] Upplannin laissa puhutaan torppareista, jotka asuvat metsissä.[5] Heidät vapautetaan kantamasta arpakapulaa. Upplannin laki ja sen mukaan ja sen sanoilla Westmanlannin ja Helsinglannin lait puhuvat »miehestä ja vaimosta jotka asuvat torpassa yksinään». Heidän sallitaan kastaa lapsensa hätäkasteella.[6]

Torpalla siis säännöllisesti tarkotetaan kylän ulkopuolella »metsissä» sijaitsevaa viljelystä ja arvossa on se säännöllisesti kylää alempi. Skånen ja Länsigöötanmaan lait myöskin tunnustavat, että torppa oli iältään nuorempi ja Skånen sekä Juutinmaan lakien mukaan oli torppa kylän maille perustettu ja pääkylästä alkunsa saanut. Itägöötanmaan laissa taas puhutaan kylän perustamasta

[1] Hildebrand, m. t. I, siv. 51.

[2] Epävarmaa on mitä Itägöötanmaan lain rakennuskaaren XI luku tarkottaa puhuessaan torpasta.

[3] Skånen laki I, 71 ja sen latinalainen laitos II, 33, Schlyterin toimittamassa laitoksessa.

[4] Länsigöötanmaan laki, maakaari, vanhempi lakikirja 15, I, nuorempi lakikirja XXXV, siv. 49 ja 189 Schlyterin toimittamassa laitoksessa. Samanlainen säädös oli Juutinmaan laissa; vertaa myöskin Meitzen, Siedelung och Agrarwesen j. n. e. II, siv. 513 ja seur.

[5] Uppl. laki, thingmalae B. I, § 1.

[6] Uppl. laki Kirkiu XI. 2; Wstm. laki II, Kristno B., X. 2; Hels. laki Kyrkiu B. XI; 1.

uudesta kylästä, siirtokylästä (afgärdaby), kun taas vanhempaa kylää nimitetään pääkyläksi (höghan by).[1] Myöskin maanlaeissa puhutaan siirtokylästä ja emäkylästä: »nyt voi emäkylä (bolby) rakentaa uuden, se on siirtokylä».[2] Torppareita maanlaeissa mainitaan vain säätämällä, että heidät vapautetaan arpakapulaa kantamasta sekä oikeutetaan käyttämään hätäkastetta, samaten kuin muutamissa maankuntalaeissakin. Lisäksi tavataan määräys, että torpparin on emäkylän kanssa ylläpidettävä susihautoja.[3] Siitä yhteydestä, jossa Skånen ja Länsigöötanmaan maakuntalait puhuvat torpasta, Itägöötanmaan maakuntalaki ja maanlait taas siirtokylästä, käy esille, että vaikkakin eri nimityksiä käytetään, kuitenkin tarkotetaan samaa. Toisin sanoen, edelliset lait nimittävät torpaksi mitä jälkimäiset sanovat siirtokyläksi. Että nämä käsitteet, torppa ja siirtokylä, ovat toisiaan vastaavia, on sitäpaitsi monella muulla tavoin todistettavissa.[4]

Itägöötanmaan laki mainitsee pääkylän vastakohtana siirtokylän, eikä, kuten eteläisen Ruotsin muut maakuntalait, torpan. Itägöötanmaalla kuitenkin tavataan pääkylän vastakohtana käytetyn myöskin torppa nimitystä.[5] Torppia taas sekä Itägöötanmaalla että muissakin Ruotsin maakunnissa nimitetään varsin yleiseen myöskin siirtotorpiksi (afgärdistorp).[6] Voidaanpa talon luonne määritellä sanomalla sitä siirtotorpaksi, esim.: »Kusabodom'issa omaa luostari talon, joka on siirtotorppa (affgaerdatorp) Vesterbystä», tai »siellä läheisyydessä on talo, joka on siirtotorppa Aaker'ista; sen nimi on Sjöatorp». Päinvastoin taas mainitaan toisessa paikassa että Sjöatorp on raivattu Aakerin maalle.[7] Mainitseepa Hildebrand v:lta 1411 läntisen talon Sölfvotorp'issa, joka on puoli

[1] Itägöötanmaan laki, rakennuskaari, XXVIII, 5.

[2] Kr. kunink. laki, rakennuskaari XL.

[3] »Oc torpara byggen oc uppe haldin wargagaarda meth sinom bohlbyom.» Kr. kunink. maanl., rak. kaari XXII, § 1. Ljungi Tuomaanp. suomennoksessa vuodelta 1602 kuuluvat nämä sanat »Caicki cotakunnaiset pitäkän mös aidan yles ia raketkan ynnä kijläkunnan cansa.» —

[4] Vertaa Schlyter, Glossarium till samling af Sveriges gamla lagar, thorp» Hildebrand, m. t. I, siv. 53. J. C. Lindblad, Om laga skifte, Upsala 1853, siv. 3. Beauchet, m. t. siv. 227 ja seur. Katso edempänä siv. 30 ja seur., siv. 32, muist. 3.

[5] Wadstena Klosters Jordebok 1500, Historiska Handlingar XVI: 1, Tukholma 1897, siv. 34 mainitaan v. 1447 »en hödhe gardh, som kallas Haghi» ja siihen kuuluvaksi sekä v. 1447 että v. 1500 torppa Riisen.

[6] Wadstena Jordebok, siv. 98, 240, 248, 257 y. m.

[7] Wadstena Jordebok, siv. 71, 207.

torppaa sekä erään talon Axafalsbodassa, joka on $^1/_3$ torpasta. Toiselta puolen taas torppaa nimitettiin joskus siirtokyläksi.[1]

Tämä sekava ja mielivaltainen nimenkäyttö saa selvityksensä seuraavasti. Torpalla tarkotettiin alkujaan kylän maalle perustettua uutistilaa. Torpat puolestaan, sikäli kuin niiden viljelykset laajenivat, tulivat yhä enemmän emäkylän talojen veroisiksi, jopa usein voivat varttua niitä mahtavammiksikin ja tämän kautta johduttiin niitäkin nimittämään taloiksi samalla kun ne talojen kanssa saivat ottaa osaa yleisten rasitusten suorittamiseen. Mutta niiden maaluontoa voitiin kyllä vielä merkitä, huomauttamalla että ne olivat torppia. Tällainen torppien kehitys taloiksi jopa kyliksikin näkyy selvästi niistä lukuisista »torp» päätteistä, jotka sisältyvät Ruotsin talojen, kylien, jopa pitäjien ja kihlakuntienkin nimityksiin.[2] Myöskin Wadstenan luostarin maakirjat, joita edellä jo on käytetty lähteinä, antavat vakuuttavan todistuksen tällaisesta kehityksestä. Lukuisat tilukset, jotka vuoden 1447 maakirjassa esiintyvät torpan nimisinä, ovat vuoden 1500 maakirjassa merkityt taloiksi.[3] Kun lisäksi ottaa huomioon, että kylällä ei ruotsalaisessa lakikielessä käsitetä ainoastaan useista taloista kokoonpantua ryhmää, vaan myöskin yksinäistiloja, käy varsin helpoksi ymmärtää, kuinka torppa sanan asemasta on johduttu käyttämään siirtotorppaa ja siitä taas nimitystä siirtokylä. Että siirtokylä nimitystä taas etupäässä käytetään pohjoisen Ruotsin maakuntalaeissa, jossa yksinäistaloja oli enemmän, ja aikaan nähden myöhemmissä maanlaeissa, saa myöskin edelliseen nähden selvityksensä. Se mitä siirtokylästä yleisessä laissa sanotaan, pitää siis paikkansa torppiin nähden. Vielä 1700-luvulla huomauttavat tutkijat, että siirtokylät ovat entisiä torppia.[4] Samalla tavoin

[1] Hildebrand, m. t. I, siv. 53, muist. »Torpet Bredhammar, som är afgärda by af Sundby med alla tillägor som afgärdaby bör hafva.»

[2] Vertaa Hildebrand, m. t. I, siv. 53. Thulin on Styffen julkaiseman teoksen Skandinavien under Unionstiden rikkaasta nimikokoelmasta laskenut keskiajan Ruotsissa torp päätteisiä paikkain nimiä Länsigöötanmaalla 53, Smålannissa 23, Itägöötanmaalla 2 ja muualla Ruotsissa vain 4. G. Thulin, Om mantalet Tukholma 1890, siv. 9.

[3] Wadstena Jordebok, siv. 217, 221, 240, 257, 260 j. n. e.

[4] »Att Afgärdebyar således kunna vara mycket gamla, det följer af förordnandet i denna Lagen, som stadfästades 1442. Men de hafva i förstone oundvikeligen ej varit annat än Torp på en annan Bys ägor.» A. Modeer, Samling af Kongl. Förordningar etc. rörande Landtmäteriet och Landsculturen, Calmar 1765, siv. 161, muist. n:o 213 a. Katso lisäksi siv. 31 ja seur.

kun torppa ja siirtokylä nimityksiä käytetään jossain määrin toistensa asemesta, käytetään torppa nimestäkin, kuten edellisestäkin on käynyt esille, eri variatsioneja. Hyvin tavallisia ovat siirtotorppa ja autiotorppa, harvinaisempia »ovat »stubbatorp» ja »torpastad». Torppa ja siirtotorppa nimityksiä käytetään aivan sekasinkin, usein vuorotellen kumpaakin samasta esineestä.[1] Torpista keskiajalla on muuten sangen niukalti tietoja. Hildebrand mainitsee Itägöötanmaalta torppia, jotka olivat $^1/_2$ tai $^1/_4$ attungia, siis enemmän kuin $^1/_6$ attungista, joka oli talon alin raja.[2] Torppiin kuului monenlaisia tiluksia: peltoa, niittyä, metsää, myllyjä, kalastuspaikkoja.[3] Siirtokylän oikeudesta käyttää kylän maita oli laeissa tarkkoja säädöksiä.[4]

Kenellä ja millaisilla ehdoilla oli oikeus torppien perustamiseen kylien jakamattomalle maalle, ei maanlaeissa ole selitelty sen lähemmin, kuin edellisestä on käynyt esille. Torppien hallinta- ja omistusseikoista ei myöskään ole paljon tietoja. Laeissa ei tästä lainkaan puhuta, jollei yleensä pidä niiden vaitioloa merkkinä siitä, että raivaaja saavutti jotenkin täydellisen omistusoikeuden. Luultavaa onkin, että kylien yhteismailla, samaten kuin n. s. suuremmilla yhteismaillakin aikaisempina aikoina saavutettiin jotenkin täydellinen omistusoikeus, joka myöhemmin, samoinkuin viimeksimainituillakin yhteismailla, kylänmaillakin tuli rajotetuksi, kenties ennenkin ja enemmän kuin näillä.[5]

Toiselta puolen taas luovutetaan tilat keskiajalla jo »med torp och torpastäder».[6] Samaan taloon voi kuulua suurempi luku torppia ja näkyvät ne olleen osittain näiden käytettävänäkin. Tavataan torppia, jotka olivat jätetyt talon karjan laitumiksi.[7] Keskiajan lopulla vapautti kuningas vuorikaivosseuduilla uutisasukkaita kokonaan tai osaksi maksamasta maanomistajalle veroa. Tämä todistaa puolestaan, että uutisasukkaat, nähtävästi

[1] Wadstena klosters Jordebok sisältää lukuisia esimerkkejä torppa nimen käytöstä; joitakuita niistä on edellä siteerattu. Södervall, m. t. II, siv. 722—24.

[2] Hildebrand, m. t. I, siv. 53.

[3] Wadstena Jordebok, passim.

[4] Maunu Eerikinpojan maanlaki, rak. kaari, XXX. Kristoffer kuninkaan maanlaki, rak. kaari XL.

[5] Vertaa esim. Modeer, Samling af Kongl. Författningar rörande Landtmäteriet och Landsculturen, siv. 161, muist., 213 a; katso myös siv. 31 ja seur.

[6] G. Thulin, Om mantalet. siv. 10.

[7] Wadstena jordebok, siv. 62.

siis myöskin torpparit, säännöllisissä oloissa veroa maksoivat.[1] Sama oli, kuten olemme nähneet, yhteismaatorppienkin laita.

Sekä sen kautta, että suurimmat torpat kohosivat talon asemaan, että epäilemättä siitäkin syystä, että torppa uutisraivauksena säännönmukaisesti oli vanhan kylän taloja heikompi, juurtui torppa nimeen merkitys alemmuudesta täyteen taloon verrattuna. Jo keskiajalla oli torppari nimellä jonkunlainen halveksiva merkitys.[2]

2 Luku.

Torppariasutus kruunun-, perintö- ja rälssimailla, erityisesti 1500- ja 1600-luvulla.

Keskiajan lopulla alkoi kuitenkin kehittyä maanomistusoloihin muutoksia, jotka torppariasutukselle kävivät sangen tärkeiksi. Kokonaisvaltio alkoi voimistua ja valtiotalouden alituisesti kasvava rahantarve pakotti samalla koettamaan saada verolaitosta mahdollisimman tuottavaksi. Tästä aiheutuneilla toimenpiteillä oli varsin huomattava vaikutus kansantalouden yleiseen kehitykseen, varsinkin maatalousoloihin, koska hallitus, valtion verotulojen kasvamista silmällä pitäen, pyrki uutistilojen syntymistä monella tavoin edistämään.[3] Samaan suuntaan vaikuttivat myöskin kuninkaiden ajan feodalisen katsantotavan mukaiset pyrkimykset saada ylivaltansa asumattomiin metsämaihin tunnustetuksi. Tämänsuuntaisten hallitusvallan pyrintöjen vaikutus oli sitä tuntuvampi, kun ne usein edistivät maan parempaa viljelykseen ottoa ja näin ollen palvelivat tuotantotavan edistyksen asiaa.

Mitä hallitusvallan pyrkimyksiin metsämaitten anastamiseksi tulee, rajottuivat ne keskiajalla vielä yksinomaan sellaisiin toimenpiteisiin, joissa oli kysymyksessä parannetun tuotantotekniikan etujen valvonta, kuten vuorityön ja uutisviljelyksen edistäminen.

[1] Priv. för Kopparberget v. 1347 ja Norbergs bergslag v. 1354. Kongl. stadgar rörande Bergwerken och Bruken, sivut 2 ja 6.

[2] Hildebrand, m. t. I, siv. 52.

[3] Vertaa valtiotalouden vaikutuksesta kansantaloudelliseen kehitykseen J. H. Wennola, Luontais- ja rahataloudellinen astetaistelu ja valtion finanssit, Helsinki 1908, siv. 268—71.

Näitä tapauksia on, arvelee Styffe, pidettävä poikkeuksina, joissa kuningas voi vakiintuneita omistussuhteita loukkaavalla tavalla menetellä, koska häntä kukaan ei estänyt. Varsinaisesta metsäregalista ei keskiajalla vielä voi olla puhetta.[1]

Ensimmäinen tunnettu tapaus, jolloin kuningas itse, vastoin maakunnan tahtoa, määräilee sen yhteismaasta ja avaa sen uutisviljelijöille, joiden tuli saada maa täydellä omistusoikeudella, tavataan jo v. 1328. Koska kuitenkin tällöin oli kysymys Helsinglannin yhteismetsistä, joilla ei vielä liene ollut, varsinkaan etäisemmillä seuduin, erityisesti vakaantunut yhteismaan luonne, on tapahtunut oikeudenloukkaus jotenkin epätietoinen.[2] Mutta kohta myöhemmin kuningas myöskin itsevaltaisesti määräilee maasta, joka kuului kihlakunnan yhteismaahan,[3] vieläpä maasta, jonka luonto on epävarma, mutta joka luultavasti kuului kyläyhteismaihin.[4] Kuningas käyttää täten oikeutta, joka vanhastaan oli kuulunut pitäjälle, kihla- tai maakunnalle tahi kylälle. Nämä yhdyskunnat olivat kuitenkin yhä enemmän ruvenneet tekemään rajotuksia uutisviljelyksiin nähden. Kuningas, kun hän näihin asioihin sekaantui, pyrki aina helpoittamaan uutisviljelystä ja vähentämään viljelijöiden riippuvaisuutta maaperän omistajista. Näin Helsinglannissa, Keski-Ruotsissa ja Suomessakin.[5]

Pyrinnöt valtion verotulojen lisäämiseksi ja turvaamiseksi koskivat taas etupäässä talonpoikaista maata ja aiheuttivat täällä monenlaisia rajoituksia perintötilallisten omistusoikeuteen.[6] Verot kannettiin keskiajalla melkoiseksi osaksi talollisluvun mukaan ja kun valtiotalous suurimmaksi osaksi perustui verotuloihin,

[1] Styffe, Om de s. k. Grundregalerna, siv. 240 ja seur.

[2] Bergfalk, m. t. siv. 10—11 sekä Styffe, Om de s. k. grundregalerna, siv. 241—42.

[3] Styffe, Om de s. k. grundregalerna, siv. 243.

[4] Bergfalk, m. t. siv. 11—12.

[5] Sangen kuvaavat ovat kuninkaan antamat oikeudet uutisviljeliöille ja vuorimiehille Norberg'in ja Kopparberg'in vuorikaivosseuduilla v:lta 1354 ja 1347. Edellisessä tapauksessa vapautettiin uutisasukkaat puolesta verosta maanomistajille, jälkimmäisessä oli verovapautus täydellinen; mutta siinä tapauksessa, että uutisviljelijä tahtoi muuttaa pois, tuli hänen maksutta luovuttaa puolet maasta maaperän omistajalle. Katso Kongl. stadgar rör. Bergverken och Bruken, siv. 2 ja 6.

Helsinglandissa ja Suomessa pääsivät uutisviljelijät täysin riippumattomiksi; uutisviljelyksiä perustettaessa tuli vain pitää silmällä, etteivät vanhat kyläkunnat niiden kautta joutuneet kärsimään ja autioiksi. Styffe, m. t. s. 240 j. s. Katso seur. siv. 52.

[6] Vertaa myös J. H. Wennola, m. t. siv. 316 ja seur.

oli luonnollista, että erityisellä huolella täytyi tätä tulolähdettä hoitaa. Jottei verojen määrä vähenisi, oli hallitukselle tärkeää, että talollisten luku ei pienentynyt ja toiselta puolen, että he pysyivät maksukykyisinä. Tätä silmällä pitäen perintötilallisia kiellettiin valtaamasta maata enemmän kuin tarvitsivat ollakseen »tilallisia» (besuttne) ja päinvastoin taas jakamasta ja pirstaamasta tilojaan niin suuressa määrin, etteivät osien haltijat enään voisi suorittaa verojaan.[1] Samanlaisten syiden vaikutusta olivat säädökset talonpoikain lampuodeista. Kuningas alkoi näet vaatia itselleen osuutta lampuotien isännälle suorittamasta vuokramaksusta.[2]

Uuden ajan alulla, samalla kun valtakunta ulkonaisesti varttui, kehittyivät keskiajalla alkaneet muutokset maanomistusoloissa yhä täydellisemmiksi. Vanha maanomistusolojen järjestys, joka yhä enemmän oli alkanut käydä esteeksi asutukselle ja sen mukana taloudelliselle edistykselle, syrjäytettiin yhä täydellisemmin.

Jo keskiajalla oli kihlakunnan yhteismaata nimitetty milloin kruunun, milloin kuninkaan yhteismaaksi.[3] Kustaa Vaasan aikana siirtyi niiden asutusoikeuskin hallitukselle. Vuonna 1535 määrättiin täten, että kenellä hyvänsä, etupäässä köyhillä, tulisi olla oikeus asettua yhteismailleen vanhoja autioviljelyksiä ja torppia asumaan. Ne, jotka kruunulle veroa maksamatta olivat nämä haltuunsa ottaneet, eivät saaneet heitä estää ja tuli kuninkaan voutien uutisasutusta edistää.[4]

Kuninkaan valta yhteismaiden asutukseen nähden aikojen kuluessa yhä lujittui.[5] Nimenomaan säädetään vuoden 1647 metsäsäännön kahdeksannessa kohdassa, että maaherran toimena oli maa- ja kihlakunnan viranomaisten kanssa yhdessä pitää huolta

[1] Strengnäs Stadgar 1437; K. Kristofferin maanlaki, rakennuskaari XXX, 2; Kun. plakaatti perintötilojen »ylläpidosta» v:lta 1459. Kalmarin recessit vuosilta 1474 ja 1483. Kaikki nämä asetukset ovat Hadorphin kokoelmassa »Gamla Stadgar» siv. 44, 54, 59, 61. Katso myös Vennola, m. t. siv. 321 ja seur.

[2] Strängnäs Stadgar 1437: »Afrath af Bondelandboen thet skal helftene hafva Cronone Embetsman och helftene Jordaeganden.» Kalmarin recessit vuosilta 1473 ja 1483. Katso edell. muist.

[3] Bergfalk, m. t. siv. 24. Styffe, Om de s. k. grundregalerna, siv. 247, 248.

[4] Kustaa I registratuura X, siv. 54—55.

[5] Lagförslag i Karl IX :s tid, Konungens förslag, B. B. Cap. 41, Historiska handlingar II, 1. Että kysymyksessä olevassa kohdassa tarkotetaan yhteismaita, käy selvästi esille siitä, että maa- ja kihlakunnan luottamusmiesten, laamannin ja kihlakunnantuomarin osanotto asutettavan paikan tarkastukseen säädetään.

yhteismaiden asuttamisesta. Ja saman säännön kolmannessa kohdassa määrätään,että vain sellaiset torpat ja mäkituvat yhteismailla olisivat pysytettävät, joista voitiin tehdä vähintään $^1/_4$ manttaalin tila, muut olisivat revittävät. Yhteismaitten varsinaisilla osakkailla säilyi vain oikeus metsän käyttöön näillä mailla, mutta asuttamisoikeuden kera oli kuningas anastanut myöskin yhteismaille asettuneiden uutisasukkaiden verot.[1]

Jo aikaisemmin ja täydellisemmin kuin varsinaisiin yhteismaihin nähden oli kuningas niissä osissa valtakuntaa, s. o. Suomessa ja Norrlannissa, jossa yhteismaalaitos ei ollut pääsyt kehittymään, ottanut asutuksen edistämisen asiakseen.[2] Uuden ajan alussa Kustaa Vaasa kirjeessään norrlantilaisille $^{20}/_4$ 1542 julisti, että asumattomat ja viljelemättömät maat, jotka sijaitsivat asuttujen seutujen ulkopuolella, kuuluvat Jumalalle, Kuninkaalle ja Ruotsin kruunulle. Ja tätä oikeutta käytettiin varsin pontevasti sekä Norrlannin että Suomenkin autiomaiden asuttamiseen sellaisillakin seuduin, missä talolliset olivat kaiken maan jo haltuunsa anastaneet.[3] Ja tästä johtuikin, että kuningas paitsi »suurissa metsissä» ja yhteismailla alkoi sallia ja edistää uutisasutusta myöskin kylien ja talojen mailla, missä nämä olivat niin laajat, että uutistiloja voi syntyä ilman vanhojen talojen häviötä.[4] Tällaista kehitystä edisti kruununluontoisten tilojen nopeasti kasvava luku, sillä tällaisten tilojen maihin katsoi kuningas omaavansa varsin pitkälle menevän oikeuden.[5]

Näitä oikeuksiaan tai vaatimuksiaan ei hallitus kuitenkaan järjestelmällisesti kyennyt toteuttamaan. Se ei kyennyt estämään yksityisiä maanomistajia anastamasta ja pitämästä hallussaan laajoja erämaa-alueita; päinvastoin saivat nämä usein vieläpä tuomioistuimiltakin vahvistuksen ennestään hallitsemiinsa ja anas-

[1] Kongl. Maj:ts Ordning och Stadga om Skogarne i Riket $^{22}/_3$ 1647, uusittu $^{29}/_3$ 1664. Vertaa vuoden 1734 metsäsääntöä. § 2. Styffe, Om de s. k. grundregalerna, s. 246.

[2] Styffe, m. t. siv. 240—52.

[3] Katso lähemmin seuraavassa siv. 52.

[4] »Anders Larsson i Hummora — — — bliffver besittendis på samme stubberödh» han på en annans mark uptagit, »men gör liike och rätt för sigh» K. kirje $^7/_3$ 1748. »De, som på jordmätningen äro, hafve beställning utse gamla obygda torpställen där som de förnimma att sådant kan ske utan några bolbyars hinder och skada.» Ordning för jordemätning v:lta 1585, § 4; Samlingar i Landtmäteri III, siv. 243.

[5] Kaarle IX:n patentti »om åtskilliga mål» $^{29}/_3$ 1593. Kaarle IX:n sääntö Suomen vuodeille $^9/_2$ 1602.

tamiinsa maa-aloihin. Mutta hallitus ei toiselta puolen myöskään vaatimuksistaan luopunut, ja sikäli kun uutisasutuksen edistäminen todella vaati, se niitä myöskin toteutti sallimalla uutistilojen perustamista kaikkialle, missä uutistila vain ei tullut vanhalle asutukselle vahingoksi.[1] Ehdotuksessa v:n 1647 metsäsääntöön oli alkujaan myös tämänsuuntainen pykälä, vaikka se jostain syystä itse säännöstä jätettiin pois. Siinä sanottiin: jos perintötilallisella on maata enemmän kuin hän voi tahi ennättää hoitaa, ja jos hän antaa lopun olla viljelemättä valtion vahingoksi, huolimatta siitä, että asianomaiset viranomaiset häntä ovat muistuttaneet tästä, otettakoon siitä käräjille todistus, ja määrätköön asianomainen viranomainen maalle asujan, siinä järjestyksessä, mikä yhteismaatorppien suhteen on seurattavaksi määrätty. Perustettu torppa erotettakoon rajapyykeillä emäkylästä, älköönkä perintötilallisella sitten enään olko mitään sanomista asiassa.[2] Niissä lakiehdotuksissa, joita n. s. lakikomissioni 1600-luvun lopulla valmisteli yleiseksi Ruotsin laiksi, oli tämä valtion oikeus myöskin nimenomaan pysytetty. Kaarle XI:n hyväksymässä ehdotuksessa rakennuskaareksi v:lta 1694 mainitaan, että jos perintötilaan kuului maata enemmän kuin tilallinen ennätti viljellä tai hän tarvitsi puuaineen saantia ja laiduntaan varten, asettakoon siihen asujan tahi tehköön sen maaherra laillisen tarkastuksen pidettyä. Jos taas joku kruunun maalle tai maakunnan, kihlakunnan tai pitäjän yhteismaalle tahtoi kylän, talon tai torpan rakentaa, oli hänen siitä kruununvoudille ilmotettava, jonka oli lähinnä seuraavilla kihlakunnankäräjillä esitettävä asia, jonka jälkeen kihlakunnantuomarin yhdessä voudin ja lautakunnan kanssa oli tarkastettava, voitiinko uutistila metsien, virtojen, tehtaitten, kaivosten ja vanhojen uutistilain vahingotta perustaa.[3]

Se oikeus, jonka kuninkaat täten olivat uutisasutukseen nähden hankkineet ja sen yhteydessä esitetty vaatimus, että asumattomat maat kuuluivat valtiolle, täytyi lopulta myöskin viedä tällaisten maiden erottamiseen yksityisille kuuluvasta maasta. Vasta tä-

[1] Näin varsinkin Suomessa. Tengström, Några blad ur Finlands häfder för Gustaf I regeringstid (Suomi 1853, siv. 221). K. Fr. Lagus, Om jordaskiften enligt Svensk-Finsk Lagstiftning, Helsinki 1857, siv. 100. Katso lisäksi edempänä siv. 126.

[2] Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll v. 1647, s. 125, Project till Skogsordning, § 11.

[3] Förslag till B. B. 1692 ja 1694, Cap. 2; Sjögren, Förarbetena till Sveriges Lag IV, Upsala 1902, siv. 270, 316.

män jälkeen voi hallitus tosiasiallisesti harjottaa valtaansa näihin maihin nähden kaikessa laajuudessaan. Yhteismailla olevien uutistilain maitten tarkka rajoilla erottaminen muusta maasta oli jo vv. 1647 ja 1664 metsäsäännöissä määrätty. Kaarle XI elvytti asetuksessaan $^{19}/_{12}$ 1683 eloon Kustaa Vaasan määräykset, etteivät talolliset saisi vallata liian laajoja tiluksia, koska laajat asumattomat maa-alueet kuuluvat valtiolle. Tämän vuoksi tulisi kullekin talolle määrätä metsämaa, joka sille hyväksyttyjen rajojen mukaan kuului, tahi rajain puutteessa kohtuuden ja talon tarpeen mukaan oli tuleva, mutta loppu oli erotettava valtiolle.[1] Tämä määräys toteutettiin 1600-luvulla vain osittain ja Suomessa tuskin lainkaan, mutta seuraavalla vuosisadalla tuli se olemaan pohjana ison jaon yhteydessä toteutetulle liikamaan erottamiselle Suomessa.[2]

Täten oli suurempien autiomaitten asutus tullut valtion asiaksi, jota harjotettiin valtion alkuunpanosta, jota johtivat valtion virkamiehet, ja jonka kautta perustetut uutistilat saavuttivat riippumattoman manttaaliin pannun tilan luonnon. Samaten oli valtio ottanut oikeudekseen sallia uutisasutuksia perintötilain maillakin, missä nämä olivat niin laajat, etteivät vanhat tilat uutistilan kautta tulleet kärsimään. Vaikkakin näitä uutisasutuksia nimitettiin torpiksi, ja vaikka ne manttaaliin pantuinakin maakirjoissa esiintyvät torpan[3] nimellä, oli tällä asutuksella muuten varsin vähän torpparilaitoksen kanssa tekemistä. Vuoden 1683 asetuksen mukaan oli vihdoin se maakin, jolla asutusta oli harjotettava, teoreettisesti, vaikkeikään tosiasiassa, täydelleen siirtynyt valtion omaksi ja samalla tällaisen maan asutus valtion uutisasutukseksi.

Vaikkakin autiomaitten uutisasutus täten johdonmukaisesti kehittyi valtion yksinoikeudeksi, tapahtui 1600-luvulla siihen nähden kuitenkin huomattava muutos sikäli, että uutisasutukselle yleensä käytiin vähemmän suosiollisiksi.

Suurisuuntaisesti harjotettu uutisasutus oli monissa maan

[1] Förordning och Påbud angående skogarne $^{19}/_{12}$ 1683.

[2] Vertaa kuitenkin Vallin (Voionmaa), Tampereen kaupungin historia I, Tampere 1903, siv. 33.

[3] Vertaa esim. Satakunnan ylisen kihlakunnan ja Rautalammin maakirjoja lopulta 1600-lukua. Yleinen nimitys tällaiselle torpparille on verotorppari. Katso myös J. J. Nordströmin luentoja 1833—44 maaluonnoista. Hels. Yliop. käsikirjotuskokoelma. Katso seur. siv. 30 ja seur.

äärissä vienyt metsien vähenemiseen, etenkin kun uutisasukkaat melkoiseksi osaksi elivät kaskenpoltolla.[1] Suuri joukko pieniä sahamyllyjä oli myöskin syntynyt ja ne kuluttivat runsaasti metsää. Maan kallisarvoiset pyökki- ja tammimetsät olivat kärsineet, jota varsinkin laivaston ylläpidon kannalta valitettiin. Lisäksi pelättiin vuorityön metsän haaskausten johdosta joutuvan ajan pitkään kärsimään.[2]

Kaikki nämä seikat, varsinkin viimeksi mainitut, olivat omiaan kääntämään hallituksen ja säädyt uutisasutukselle nurjamielisiksi. Vuorityön tuotteet olivat maan huomattavin ulosvientitavara ja tämän elinkeinon etuja hallitus koko 1600-luvun hyvin hellävaroen ajoi, jotavastoin maanviljelyksen edistäminen jäi syrjäasiaksi, riippuen tämä sekä Ruotsin asemasta, sillä kun nyt Itämeren maakunnissa ja Pommerissa oli hyvät vilja-aitat, että toiselta puolen vallitsevista kauppa- ja kansantaloudellisista mielipiteistä.[3]

Myöskin talonpojat, joiden yhteismaiden-käyttöoikeus uusien torppien perustamisen kautta supistui, ilman että he niistä mitään hyötyivät, valittivat alinomaa uusien perustamista vastaan.[3] Aatelikin, joka uutistorpista kuitenkin enimmäkseen hyötyi, ne kun lahjotusten kautta sen käsiin usein joutuivat, yhtyi vihdoin näihin valituksiin.[4] Tällaiset mielipiteet vallitsivat 1638 vuoden valtiopäivillä ja esiintyvät selvästi niiden päätöksissä. Uutisasutusta ei tosin kokonaan kielletty, »koska maassa oli niin paljon viljelemätöntä maata ja metsää». Mutta sen sijaan säädettiin, että tulisi tarkastaa kaikkialla, voitiinko ne torpat, jotka yhteismetsiin olivat perustetut, ilman maan vahinkoa pysyttää tahi ei, sekä voitiinko uusia torppia rakentaa.[5]

Tämän päätöksen toimeenpanemiseen ryhdyttiin ainakin osittain heti.[6] Mutta se seikka, että seuraavat valtiopäivät yhtäpäätä asian uudelleen ottivat esille, osottaa kuinka vaikea päätös

[1] Tähän syytökseen lienevät ennen muita Vermlannin ja pohjois-Ruotsin metsäin suomalaiset asukkaat antaneet aihetta, koska erityisesti heitä melkein jokaisessa seuraavassa asetuksessa muistetaan.

[2] 1638 vuoden valtiopäiväin päätös, § 10.

[3] Vastaus rahvaan valituksiin $^{31}/_{12}$ 1644, § 2; muist. 5, siv. 21.

[4] Katso muist. 5, siv. 21.

[5] 1638 vuoden valtiopäiväpäätös, § 10.

[6] Instr. för Riksjägmästar Hårdh $^{30}/_{3}$ 1638; Brummer, Förord. rör. Skogarne, siv. 9.

oli toteuttaa. Niinpä valtiopäivät v. 1642 uudistivat edellisten päätökset, lisäten, että ne torpat, joilla ei ollut $^{1}/_{4}$ manttaalin maita, olivat revittävät.[1]

Uusi suunta uutisastutuspolitikassa kuvastuu hyvin 1647 vuoden kuuluisassa metsäsäännössä. Kaikkialla tuli tutkia yhteismailla olevia torppia. Ne, jotka voitiin tehdä 1, $^{1}/_{2}$ tai $^{1}/_{4}$ manttaalin taloiksi ja olivat lupakirjan nojalla perustetut, olivat pysytettävät, muut laillisen tuomion nojalla revittävät. Uusia torppia ja mäkitupia ei saanut perustaa muualle kuin sinne, jossa metsät olivat niin laajat, että tämä voi ilman kenenkään vahinkoa tapahtua.[2]

Yhä edelleenkin oli monenlaista vastusta uutisasutuspykälien toteuttamisessa.[3] Toteuttamisen laita lieneekin ollut niin ja näin.[4] Vuonna 1664 uusittiin jonkun verran laajasanaisemmin 1647 vuoden metsäsääntö. Valitukset siitä, ettei metsäsääntöjä toteutettu, eivät kuitenkaan lakanneet.[5]

Kaarle XI:n hallitus kävi lopulta kovin kourin asiaan kiinni. Maaherrat ja kihlakunnanvoudit velvotettiin metsäsääntöjen toimeenpanoa valvomaan.[6] Vihdoin 1690-luvulla määrättiin, että kaikki vuoritoimen vahingoksi perustetut torpat olivat hävitettävät, ei ainoastaan mikäli ne sijaitsivat yhteismailla, vaan myöskin kylien ja talojen yksityisillä tiluksilla.[7]

Tämä uutisasutukselle vihamielinen suunta jatkui 1700-luvullakin, vieläpä entistä voimakkaampana.[8]

Valtion sekaantuminen uutisasutukseen oli täten saattanut autiomaitten asuttamisen valtion uutisasutuksen tehtäväksi. Samalla oli se kehitys, joka aikaisemmin oli asettanut uutisasutuksen

[1] Valtiopäiväpäätöksen seitsemäs kohta.

[2] 1647 vuoden metsäsääntö, kohdat 1, 2, 3, 8. Pohjois-Ruotsin ja Wermlannin metsäin suomalaisia vastaan oli erikoismääräykset kohdassa 9.

[3] Valtiopäiväpäätös vuodelta 1652, § 5.

[4] Vuoden 1655 valtiopäivillä vaadittiin metsäasetusten toimeenpanoa; Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll V, 2, siv. 298.

[5] Aateli valittaa v. 1668, että laittomia torppia yhteismaille perustetaan. Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll X, siv. 542. (Bilaga 15, Adelns besvär 1130). Samaten talonpojat: Vastaus rahvaan valituksiin $^{15}/_{12}$ 1672, § XI, samoin $^{11}/_{11}$ 1686; § XX. Katso myös Stadga angående Skogarnes rätta häfd i Skaraborgs län $^{3}/_{2}$ 1691. Kongl. Husesynsordning $^{16}/_{7}$ 1681.

[6] Instruction för Landshöfdingar $^{28}/_{1}$ 1687, § 44; Instruction för Häradsfogdar $^{9}/_{10}$ 1688, § 14.

[7] Kun. kirje maaherroille $^{25}/_{3}$ 1696. Samlingar i Landtmäteri, I, siv. 214.

[8] Katso siv. 100 ja seur.

näillä mailla riippuvaksi vanhasta asutuksesta, luonnollisesti lakannut. Samanlainen kehitys voidaan havaita myöskin siihen torppariasutukseen nähden, joka hallituksen asutustoiminnasta riippumatta samaan aikaan oli perintötilallisten mailla syntynyt. Valtion veropolitiikka oli täälläkin sinä suoranaisena ulkonaisena syynä, joka pyrki edistämään torpan riippumattomuutta emätilasta ja saattamaan siitä valtiolle veroa suorittava tila. Samat näkökohdat, jotka keskiajan lopulla tässä olivat olleet määrääviä, olivat yhäkin täydessä voimassa, sillä vielä 1500-luvulla kannettiin sangen yleisesti varsinkin ylimääräiset verot talollisluvun mukaan.[1] Tästä taas seurasi, että hallituksella edelleenkin oli täysi syy pitää huolta, ettei veronmaksajain luku päässyt vähenemään, kuin myöskin, että he pysyivät maksukykyisinä.

Jyrkimmin voi hallitus näitä suunnitelmiaan nytkin talonpoikaiseen maanomistukseen nähden toteuttaa.

Lampuodin isännälle suorittama vero vähensi tuntuvasti lampuodin veronmaksukykyä kruunulle. Senpä vuoksi pyrki Kustaa Vaasa johdonmukaisesti keskiajalla noudatettua kantaa seuraten vähentämään sitä veroa, jonka lampuodin tuli isännälle maksaa, jotta lampuoti paremmin voisi viljellä ja rakentaa hallitsemaansa »kruununtaloa».[2] Muutama vuosi myöhemmin selitettiin, ettei talonpoika Ruotsin lain mukaan saa talonpojalle veroa suorittaa eikä perintötalollisilla saa olla lampuoteja, koskeivät nämä samalla voi kyetä suorittamaan veroansa valtiolle ja raskasta vuokramaksua isännälle.[3] Ja v. 1551 terotetaan nimenomaan, etteivät perintötilalliset saa lampuodeiltaan mitään veroa ottaa, vaan tulee näiden suorittaa veronsa kruunulle.[4] Myöskin ne määräykset, jotka kielsivät perintötilallisia kokoamasta maata enemmän kuin tarvitsivat voidakseen maksaa koko manttaalin veron, pidettiin yhä voimassa.[5] Samasta syystä estettiin heitä yhä edelleenkin ta-

[1] Thulin, Om mantalet, Tukholma 1890, siv. 18—19.

[2] Mandat till alla häradshöfdingar i Upland $^{15}/_{1}$ 1541.

[3] K. kirje $^{22}/_{8}$ 1549.

[4] K. kirje $^{26}/_{2}$ 1551. C. J. Wahlberg, Om lega af jord på landet enligt svensk civilrätt, Stockholm 1870, siv. 76—77.

[5] Kaarle IX:nen julistus $^{25}/_{3}$ 1593 sekä ohjesääntö Suomen voudeille $^{6}/_{2}$ 1602. Kamarikollegin ehdotuksesta lakkautettiin nämä kieltomääräykset v. 1681, »koska nyt oli varmat maakirjat, eikä kruunu siis enään voinut talojen yhdistämisen kautta menettää.» Kamarikollegin pöytäkirja $^{4}/_{8}$ 1681. Katso Wahlberg, m. t., siv 76.

lojaan kovin pieniksi jakamasta. Kun kylien viljelysmaat olivat sarkajaossa, pirstaantuivat talojen jo ennestäänkin kapeat peltokaistaleet yhä surkeammiksi halkomisten kautta ja pitkälle mennyt halkominen todella tekikin tilain viljelemisen tavattoman hankalaksi. Pienempiin kuin $^{1}/_{4}$ manttaalin suuruisiin osiin ei perintötiloja sen vuoksi saanut jakaa ja useampaa kuin neljä »asukasta» ei saanut koko manttaalin tilalle tunkeutua.[1]

Sellainen lainsäädäntö, joka rajotti perintötilallisten omistusoikeutta niin tuntuvasti kuin edellä on kuvattu, ei luonnollisesti voinut edistää emätilasta riippuvaisen torpparilaitoksen kehittymistä perintötilallisten mailla. Torppien perustamista ei tosin kielletty, ainakaan ei säännöllisesti, mutta niiden perustamiseen sidottiin ehto, että torpista tuli kehittyä valtiolle veroa maksava uutistila.[2]

Vuoden 1647 metsäsäännön mukaan oli perintötilallisella oikeus torpan rakentamiseen maalleen sekä muutenkin uutisviljelysten tekemiseen, mutta sillä nimenomaisella ehdolla, että tila tämän jälkeen oli uudelleen verolle pantava torppineen sekä lisätyllä verolla maakirjaan merkittävä. Jos torppa oli perustettava kylän jakamattomalle maalle, tuli kylän osakasten keskenään siitä sopia ja antaa siihen suostumuksensa. Muussa tapauksessa oli alettukin torppa hävitettävä. Vanhastaan kylien yhteismailla sijaitsevat torpat saisivat olla paikoillaan, jos kylän osakkaat siitä hyvällä sopivat. Jollei, oli tarkastus pidettävä; jos kihlakunnan tuomari ja lautakunta arvostelivat torpan tai torppien voivan ilman kylän vahinkoa jäädä paikoilleen, oli maanomistajain ne keskenään jaettava. Mutta jos torppa tuotti kylälle suurta häviötä, oli se revittävä.[3]

[1] Kaarle XI julistus $^{10}/_{6}$ 1684.

[2] 1500-luvun lainsäädännössä päin vastoin kehotetaankin torppia ja uutistiloja perustamaan. Sellaisia tilanosakkaita, joilla ei ollut riittävän suurta osuutta talosta, kehotettiin antamaan osuutensa niille kylälläisille, joilla oli maata enemmän; sen sijaan oli heidän raivattava itselleen torppa tai uutistila. Alkuvuosina saivat tällaiset uutisviljelijät erinäisiä etuja, kuten vapaavuosia, mutta näiden jälkeen pantiin heidät verolle. Katso esim. Kustaa I:sen julistus $^{18}/_{4}$ 1555 sekä Kaarle IX:nen kirjeet $^{18}/_{3}$ 1596 ja $^{6}/_{12}$ 1598. (Författningskomissionens handl. fol. B.— R. V. A.) Tällainen torppain perustaminen oli luonteeltaan varsin lähellä valtion uutisasutusta.

[3] Metsäsääntö $^{22}/_{9}$ 1647, §:ät 11, 17, 18. Samanlaisia säädöksiä olivat jo sisältäneet valtiopäiväpäätökset vuosilta 1638, § X ja 1642, § VII. Näkökanta, että uutisviljelykset otettiin uudessa veronlaskussa huomioon, oli näille ajoille ominaista; katso K. kirje $^{6}/_{4}$ 1635. A. Botin, Svenska Hemman, I, siv. 45. Thulin, m. t. siv. 49—52. Katso myös siv. 31.

Vaikkakaan metsäsäännössä siitä nimenomaan ei mitään mainita, olivat nämä määräykset käsitettävät sillä tavalla, että ainoastaan sellaisia torppia saisi perintötilallinen perustaa ja ainoastaan sellaiset torpat olivat pysytettävät, joista voitiin katsoa kehittyvän aikaa myöten $^1/_4$ manttaalin tila.[1] Vuoden 1647 metsäsäännön säädökset, joissa kuvastuu ajan yleinen vastahakoisuus uutisasutuksen edistämiseen, uudistettiin vuoden 1664 metsäsäännössä jotenkin samoin sanamuodoin.[2]

Verolle pantujen torppien suhde päätilaan jäi näiden säädösten mukaan kuitenkin epäselväksi. Lakisäädöksissä tunnustetaan kyllä, että omistusoikeus torppaan oli tuleva talolliselle ja, jos niitä oli useampia, talollisille, joiden maalle torppa oli perustettu. Jo n. s. Kaarle IX:n lakiehdotuksessa esiintyy periaate, että kylän maalle perustetussa siirtokylässä tuli kullakin kylän osakkaalla olla osuutensa samassa suhteessa kuin emäkylässä.[3] Vuosien 1647 ja 1664 metsäsäännöissä sanotaan myös nimenomaan, että vaikkakin torppa pannaan verolle oli perintötilallisen omistusoikeus (egendom och jordrättighet) jäävä loukkaamatta voimaan.[4] Ja Kaarle XI:n lakikomissioni asettui, asiaa kaikin puolin harkittuaan, samalle kannalle, tunnustipa se nimenomaan maanomistajan oikeuden saada uutistorppariltaan kantaa maksua s. o. vuokraa.[5] Toiselta puolen kuitenkin erinäiset tosiseikat osottavat,

[1] Aatelin valituksissa vuonna 1652 mainitaan, viittaamalla 1647 vuoden metsäsääntöön, että perintötilallisilla oli oikeus perustaa ainoastaan sellaisia torppia, joista voi tulla $^1/_4$ manttaalin talo. Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll. V. siv. 132.

[2] Metsäsääntö $^{29}/_8$ 1664. § 11.

[3] Lagförslag från Carl IX:s tid. Konungens förslag. Cap. 41; Historiska handlingar II, 1. Myöskin vuoden 1638 valtiopäiväpäätöksessä (§ 10) säädetään, että torpat oli jaettava kylässä siten, että kukin osakas saisi osansa (verosta).

[4] Vuosien 1647 ja 1664 metsäsääntöjen 11 §. Katso myös Kihlakunnan voutien ohjesääntöä (häradsfogdeinstructionen) $^9/_{10}$ 1688, §: 8.

[5] Sjögren, Förarbetena till Sveriges Rikes Lag I, Upsala 1900.

Keskustelujen lähtökohdaksi lakikomissionissa tuli perintötilallisen oikeus hallita mielin määrin tilaansa. Keskustelussa tätä puolustettiin huomauttamalla, ettei kenellään tulisi olla oikeutta uutistilan rakentamiseen vastoin maanomistajan tahtoa hänen maalleen. Mutta toiselta puolen esitettiin, ettei talonpoika saa vallata maita niin laajalti kuin haluaa. Voisihan hän tällöin esim. antaa torpparien päivätöitä vastaan rakentaa maalleen, jota ei voida sallia. Ja myöskin olisi valtakunnan eduksi pysytettävä kuninkaan oikeus luvan antamiseen uutisviljelyksiin perintötilain mailla, silloin kuin omistaja ei itse kykene tahi ei halua viljelykseen ryhtyä eikä anna lupaa siihen muille (siv. 101—102). Maiden

että perintötilallisen omistus- ja verotusoikeus torppaan oli vain paperilla. Niinpä anoi aateli v. 1638, että kylissä, joissa oli rälssitiloja kruunun- ja perintötilojen rinnalla, rälssitilat myöskin saisivat osuutensa siirtokyliin ja torppiin.[1] Tätä tietysti ei ole käsitettävä siten, että perintötilat olisivat olleet osallisia, mutta rälssi-

ei ole sallittava olla viljelemättömänä kruunun vahingoksi (siv. 478). Talonpoikaa ei tosin olisi kiellettävä itse asukasta asettamasta, mutta jollei hän tätä tee, tehköön sen maaherra (siv. 433—34 sekä vv. 1692 ja 1694 ehdotukset rakennuskaareksi 2 kap.). Kumminkin olisi pidettävä vaari, ettei vanha talo joutuisi kärsimään.

Tällaista valtion sekaantumista maanomistusoloihin puollettiin sillä, että sen kautta valtion verot lisääntyisivät, ja kannatti komissioni mielkein yksimielisesti sitä jo ennen seurattua menettelytapaa, että täten perustetut torpat olivat valtiolle verolle pantavat (siv. 342, 356, 364). Keskustelussa tästä seikasta esiintoi kuitenkin vähemmistö mielipiteitä, joiden perusteella he torppien verolle panemista vastustivat. He sanoivat, ettei luonnollisesti kukaan rupea torppaa mailleen perustamaan, kun siitä vain tulee kruunulle hyötyä, mutta jos talollinen siitä itse hyötyy, ryhtyy hän viljelykseen mieluummin (s. 356). Vieläpä olisi tällaista torppain perustamista ilman verollepanoa valtion kannaltakin puollettava, koska torppien luku täten epäilemättä lisääntyisi ja niistä kuitenkin saataisiin paljon veroja, kuten henkirahat y. m., jotka eivät maaveroihin kuuluneet (siv. 364). Tällaiset mielipiteet saivat yleistä kannatusta vasta enemmän kuin puolivuosisataa myöhemmin, mutta niiden esiintuominen jo nyt on huomiota ansaitsevaa.

Nyt, jolloin valtion holhoutavaltaa voimakkaasti ylläpidettiin, voitti kuten sanottu mielipide, joka vaati torppien valtiolle verottamista, ja tästä oli uutisasutuksen edistämistä varten välttämättömänä seurauksena pakkoviljelys, jota komissionissakin kannatettiin. Seurauksena tästä kannasta tuli kuitenkin esille muita kysymyksiä. Uutisviljelijöille ehdotettiin annettavaksi vapaavuosia, mutta tämä ei olisi tehokasta, väitettiin, koska usein se, joka oli saanut oikeuden viljellä jonkun maata, maksoi maanomistajalle tästä oikeudesta (siv. 338). Tällöin jouduttiin määrittelemään maanomistajan suhdetta ja oikeuksia uutistorppaan. Komissioni ja entinen lainsäädäntö olivat sillä kannalla, että perintötilallisella ei saa olla enemmän maata, kuin mikä vastaa hänen veroaan (siv. 478). Tämän kanssa sopusoinnussa väitettiinkin, ettei perintötilallinen voinut omistaa valtaamaansa maata, joka oli niin laaja, että sille hänen vahingottaan torppa oli perustettu (siv. 356). Hän ei siis saisi myöskään ottaa torpparilta mitään korvausta. Keskustelussa voitti kuitenkin mielipide, että talollisen omistusoikeus olisi tunnustettava ja hän saisi nauttia sellaisista torpista jotain maksua (någon recognition). Asetuttiin siis samalle kannalle kuin aikaisemmin metsäsäännöt, joissa sanottiin: »maanomistajan omistusoikeus maahan pysytettäköön loukkaamattomana». Tämä päätös tarkistettiin samalla tuloksella myöhemmin, jolloin nimenomaan huomautettiin, että se, joka saa luvan torpan rakentamiseen, maksakoon jotain korvausta maanomistajille (siv. 433—34).

[1] Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll II, Adelns besvär $^{12}/_2$ 1638, § 4. Vuonna 1660 sai aateli myös nimenomaan oikeuden saada sille oston tai lahjoituksen y. m. kautta siirtyneitten perintötilain mailla löytyvät torpat, vaikkei niistä osto- tai lahjotuskirjassa mitään mainittu. Vastaus Aatelin valituksiin 1660, § XI

tilat eivät, vaan siten, että kruunu oli siirtokylät ja torpat vallannut, ja kantoi niiltä veron. Kaarle XI:n aikuisissa kielloissa veronalaisen maan vähentämisestä määrättiin myöskin, että ne uutisviljelykset, jotka »ammoisia aikoja takaperin» perintötalojen ja kylänmaitten takamaista ja metsistä ilman talojen vahinkoa olivat otetut viljelykseen ja sittemmin, kuninkaan verotulojen lisäämiseksi, pannut $^1/_2$ tai $^1/_4$ mattaalin taloina verolle, olisivat vanhaan emätilaansa palautettavat.[1] Tämä säädös, joka vaikutuksiinsa nähden suurimmalta osaltaan kyllä peruutettiin, todistaa kuitenkin, että perintötilat aikaisemmin olivat torppansa menettäneet, ja samaan johtopäätökseen voi tulla siitä, ettei perintötilallisilla torppareita yleensä ollut vielä 1700-luvun alullakaan.[2]

1600-luvun myöhemmän puoliskon kehitys sitäpaitsi rajotti melkein olemattomiin perintötilallisten oikeuden torpan perustamiseenkin. Vastahakoisuus uutisasutusta kohtaan, koska se muka kulutti muutenkin riittämättömiä metsävaroja, aiheutti v. 1696 kuninkaallisen määräyksen, että kylät ja talot vuorikaivosten läheisyydessä saivat säilyttää torppansa vain hiilenpolttajien mökkeinä; muussa tapauksessa oli heidän ne hävitettävä. Uuden torpan perustamiseen oli lupa ryhtyä vasta ankaran tarkastuksen jälkeen.[3]

Vielä suurempi vaikutus oli aatelin pyrkimyksillä. Ruotsissa, kuten muuallakin Europassa, kärsivät aatelin suuret kartanot alituista työvoimain puutetta. Samalla kun koetettiin pakottaa maaseudun työkykyistä rahvasta palvelukseen aateliskartanoihin, piti aateli yhtämittaa myöskin huolta siitä, ettei tämä väestö saanut tilaisuutta päästä tätä velvollisuutta pakoon rupeamalla torppareiksi perintötilojen maille. Osaltaan aatelia tällaiseen menettelyyn luultavasti myöskin kiihdytti senaikuinen kiivas taistelu aatelin ja aatelittomain säätyjen, ennen kaikkea talollisten välillä.

Vuonna 1652 aateli täten valituksissaan mainitsi, että perintötilallisten mailla oli runsaasti verolle panemattomia torppia, aivan vastoin metsäsäännön määräyksiä.[4] Hallitus taas vastauksessaan lausui huolehtivansa, että torpat olivat panevat verolle tai mieluummin hävitettävät.[1] Vuonna 1675 muistutettiin talonpojille, että syynä palkollispuutteeseen olivat ne monet luvattomat torpparit, mäkitupalaiset ja itselliset, joiden he sallivat maillaan asua.[2] Ja v. 1686 aateli valituksissaan uudelleen esiintoi, ettei perintötilallisilla aatelin valitukseen v:lta 1652 annetun vastauksen, metsäsääntöjen eikä usein toistettujen kuninkaallisten asetusten mukaan ollut oikeutta perustaa torppia tai krouveja mailleen, ja että nämä heti olivat laskettavat verolle tai revittävät. Koska ei kuitenkaan asetuksia oltu noudatettu, ja perintötilalliset yhä edelleen perustivat mailleen mielensä mukaan torppia, »joissa jumalatonta elämää viettiin», anoi aateli, että asiaa koskevat asetukset toistettaisiin, jottei loukattaisi aatelin yksinoikeutta torppien ja krouvien perustamiseen rälssiluontoisille mailleⁿ.[3] Tämä pyyntö täytettiin.[4]

Aatelin valituksiin annetun vastauksen sisältöä on tulkittu siten, että sen kautta perintötilallisten oikeus torppien perustamiseen kokonaan olisi evätty.[5] Tällaisen tulkinnan kautta joutuisivat nämä määräykset kuitenkin selvään ristiriitaan metsäsääntöjen kanssa, jotka rinnan olivat voimassa.[6] Näin ollen täytyy katsoa, että kielto koski ainoastaan verottamattomia torppia ja sellaisten torppain perustamista, jotka eivät olleet aiotut tai voineet kehittyä $^1/_4$ manttaalin taloiksi. Nimenomaan lienee kielto siis koskenut päivätyötorppain perustamista.[7] Aivan sanamuodon mukaan tulkittuna tämä torppien perustamisen kielto myöskin koski ainoastaan rälssin käsiin joutuneita perintötiloja, perintörälssiä.[8] Nähtävästi ei sitä kuitenkaan näin ahtaasti ole tulkittu.

Sitävastoin ei kieltojen veronalaisen maan vähentämisestä ole katsottava, vaikkakin niissä oli kielletty tilusten poisluovutta-

[1] Selitys veronalaisen maan vähentämistä koskevaan asetukseen $^{23}/_{12}$ 1682. Katso samoin kieltoa $^3/_5$ 1673 ja $^{21}/_7$ 1677.

[2] Katso siv. 67 . Vertaa myös sitä talonpoikaissäädyn valitusta vuodelta 1743, jossa se anoi, että perintötilain torppien verollepano lakkautettaisiin; katso seur. siv. 139. Myöskin tutkijat sellaiset kuin A. Modeer ja Mathias Calonius selittävät, että perintötilalliset menettivät kokonaan tällaiset verolle pannut torpat; katso siv. 32, muist. 3.

[3] Kirje maaherroille $^{23}/_5$ 1696, Samlingar i Landtmäteri, I, siv. 214—16.

[4] Ridderskapets och Adelns protokoll V, siv. 132; Adelns besvär, § 3.

[1] Vastaus Aatelin valituksiin v. 1652, § III. Stjernman, Svenska Riksdagars och mötens beslut II, siv. 1196.

[2] Vastaus rahvaan valituksiin $^{26}/_9$ 1675, § IX.

[3] Ridderskapets och adelns protokoll, XV, siv. 178, Adelns besvär, § 21.

[4] Vastaus aatelin valituksiin vuodelta 1686, § XXI.

[5] Katso Wahlberg, m. t., siv. 86.

[6] Sekä v. 1647 että 1664 metsäsäännön 11 §:n lopussa sanotaan, että perintötilallisella oli oleva oikeus torpan perustamiseen, vaikka tila olisikin ollut jollekin rälssimiehelle luovutettu (någon af Frelset undt och upláten). Katso myös kihlakunnan voutien ohjesääntöä $^5/_{10}$ 1688, §:ät 8 ja 14.

[7] Katso siv. 24, muist. 5 ja Nils Wohlin, Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna, Tukholma 1908, siv. 12 (Emigrationsutredningen, bil. IX).

[8] Barthold Nyström, Beskrifning om svenska Hemman, Tukholma 1806, sid. 76.

minen perintötilalta m. m. pantin tai vuokran kautta, estäneen torppain perustamista, missä tämä voi tapahtua ilman tilan vahinkoa, s. o. vähentämättä sen veronmaksukykyä.[1] On nimittäin huomattava, että metsämaita verolle panoa toimitettaessa enimmäkseen ei oltu huomioon otettu, varsinkaan ei Suomessa, jossa lopullinen verollepano vain osaksi oli toimitettu.[2]

Rälssimiehen oikeus torpan perustamiseen rälssitilan maalle ei tullut rajotetuksi sellaisten ahtaitten säädösten kautta, jotka perintötilallisia tässä suhteessa koskivat.[3] Eräässä suhteessa oli kuitenkin perintö- ja rälsitilain mailla perustettujen torppain välillä huomattava yhtäläisyys olemassa. Edelliset olivat, niin pian kuin ne katsottiin veronmaksukykyisiksi, pantavat verolle ja tuli niistä, kuten vanhoista taloistakin, suorittaa veroa kruunulle. Myöskin rälssitilojen torppien tuli nimittäin yleisiä rasituksia kantaa, samanlaisia kuin rälssitilat yleensä.

Niin pian kuin torpparit maksoivat aatelismiehelle veroa oli hänen niidenkin puolesta ratsupalvelusta suoritettava.[4] Samaten kannettiin tilapäisiäkin veroja niiltä, ja veron suuruus riippui torpan tai talon aatelille maksamasta verosta.[5] Aatelin torpat esiintyvät tämän vuoksi säännöllisesti rälssitalollisten rinnalla ylimääräisiä veroja kannettaessa 1500-luvulla.[1]

1600-luvulla tämä periaate yhä lujittuu.[2] Metsäsäännöissä vuosilta 1647 ja 1664 siten nimenomaan määrätään, että kullakin aatelismiehellä on oikeus perustaa torpan laillisesti pyykeillä erotetulle maalleen sillä ehdolla, että niin pian kuin hän torppaansa verottaa, sen puolesta myöskin suoritetaan ratsupalvelusta ja muita rasituksia, joita tavallisesta rälssitilasta maksetaan.[3]

Vaikkakin rälssitilalta menevät ulosteot olivat vähäiset ja ratsupalvelus lievä, joten verollepantukaan torppa suinkaan ei ollut rasitukseksi, voi aateli tehdä tavalliselle rälssimaalle perustamansa torpat vieläkin itselleen edullisemmiksi sen kautta, ettei se niitä pannut verolle, vaan otti niistä ainoastaan työpäiviä.[4] Tässä tapauksessa katsottiin nimittäin torppien olevan verottamattomia. Kun tällaiset torpat sitäpaitsi olivat vapaat sotaväen otosta, oli aatelilla täysi syy olla kiiruhtamatta torppainsa vakinaista verollepanoa.[5] Työpäiviä suorittavia alustalaisiahan aateli sitäpaitsi kartanoitaan varten etupäässä tarvitsi. Tällaiset torpparit olivat etuoikeutetun asemansa vuoksi aatelille niin edullisia, että rälssitaloja ja jo verolle pantuja torppiakin vapautettiin varsinaista veroa suorittamasta ja asetettiin työpäiviä tekemään, jolloin ne tulivat osallisiksi samoista vapautuksista kuin verovapaat rälssitorpat.[6]

[1] Katso 1677 vuoden veronalaisen maan vähentämisestä annetun asetuksen selvitystä $^{12}/_{3}$ 1682 sekä kuninkaallista kirjettä Turun hovioikeudelle $^{11}/_{8}$ 1690 »innehållande Förklaring i vissa mål, öfver Placatet om skattskyldig jords delning och förminskande.»

[2] Lagus, Om Jordaskiften, Helsinki 1857, siv. 90, 101. Ison jaon yhteydessä tämä kysymys uudelleen tuli esille.

[3] Sikäli kun rälssimiehet yhteismaan osakkaina olivat olleet oikeutettuja yhteismaiden käytöstä ja asutuksesta määräämään, he kuitenkin menettivät oikeuksiaan. Tämä käy esille m. m. kuninkaitten kirjeistä voudeille y. m., joissa kehotetaan estämään aatelin pyrkimyksiä asuttaa yhteismaita ja anastaa sinne perustettuja torppia. Katso Styffe, Om de säkallade grundregalernes uppkomst j. n. e., siv. 248, 252. — Sigismund vakuutuskirjassaan aatelille $^{11}/_{2}$ 1594 lupaa, ettei hän tahdo suurempaa osaa kihlakunnan yhteismaasta kuin maanlakien tunnustaman »Konungstridung», jättäen aatelille oikeuden omalle osalleen yhteismaalla uutisasutuksia perustaa. Säännössä Suomen voudeille $^{9}/_{2}$ 1602 kuitenkin taas kehotetaan vouteja tarkastamaan ne uutistilat, jotka aateli oli yhteismaille rakentanut, sekä palauttamaan ne kruunulle ja laskemaan ne verolle.

[4] Ratsupalvelussääntö $^{3}/_{8}$ 1562. Ratsupalvelusta oli suoritettava koko veronkannon suuruuden mukaan. Säteri- sekä raja- ja pyykkitilain vapaudesta katso sivu 35.

[5] Johana III:nen ratsupalvelussääntö $^{9}/_{7}$ 1569, Svenska Riksdagsakter II, siv. 379—86. Sigismundin vakuutus aatelille $^{11}/_{2}$ 1594. Tilapäisissä veroissa (gärder) tuli

lampuodit pitää kokotilallisina, puolikkaina tai torppareina sen mukaan kuin ne »uti adelns skifteslotter lagde äro.»

[1] Bergfalk. Om utomordentliga penningehjälper till kronan under sextondeårhundradet j. n. e. (Upsala univ. årskrift 1894), useissa kohdin.

[2] Aatelin ratsupalvelussäännössä vuodelta 1626 määrätään, että aatelin tuli ratsuvelvollisuuden selville saamiseksi jättää tarkat luettelot, joista kävi selville mitä jokainen sen talo, torppa tai mylly tuotti veroa.

[3] Mainittujen metsäsääntöjen 11 §.

Aatelin torppien luku lisääntyi myöskin sen kautta, että aateli sai haltuunsa niille perintötiloille kuuluneet torpat, jotka ostojen, lahjotusten kautta tai muuten olivat aatelin haltuun joutuneet. Katso edellä siv. 25, muist. 1.

[4] Aateli piti tarkkaa huolta siitä, ettei sen torppia saanut kruunulle ennen verottaa, kuin aatelismies oli ne verolle pannut. Katso aatelin valituksia vuosilta 1638 ja 1660 (Ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll, II, siv. 356 ja VIII, siv. 262) sekä kuninkaan vastausta (§ XI) viime mainittuun valitukseen.

[5] Vuonna 1652 aateli sotaväen otosta vapautti »the torp, ehvar the liggia, innan eller utan råå och röör, som oskattlagde äro, och dess åboer med idkelig tiänst besvärade». Verottomattomilta torpilta otettiin siis työpäiviä. Valtiopäivipäätös v. 1652, § 1. Sama asia käy esille useista muistakin valtiopäiväpäätöksistä.

[6] Kongl. resolution ang. utskrifningen, $^{22}/_{3}$ 1682, § 5. Gahm—Pehrsson, Svea

Hallitus kyllä ajoittain ponnisteli tällaista menettelytapaa vastaan.[1] Mutta vasta reduktsionin jälkeen oli se kyllin voimakas supistamaan pahimpia väärinkäytöksiä säätämällä, että vaikkakin aateli oli rälssitaloja ja ennestään verolle pantuja torppia muuttanut päivätyötorpiksi, tuli näistä kuitenkin suorittaa kruunulle menevät ulosteot, ja nimenomaan ei niitä saanut sotaväenotosta vapauttaa.[2] Sitäpaitsi piti hallitus ruotujakolaitoksen perustamisen yhteydessä rälssitorppien verollepanostakin tarkkaa huolta.[3]

Vaikkakin perustamisehdot olivat erilaiset, oli kuitenkin valtion asutuksen kautta syntyneille uutistiloille ja torpille sekä perintö- ja rälssitilain torpille kaikille yhteistä, että ne pysyivät ainoastaan väliaikaisesti, joskin epämääräisen ajan, verottamattomina. Sääntönä päinvastoin oli, että niin pian kuin torpat tulivat maksukykyisiksi, ne myöskin olivat pantavat kruunulle veroa suorittamaan ja tuli niistä kameralisesti itsenäisiä tiluksia. Suhde torpparin ja isännän välillä ei kokonaan ollut molempien asiapuolien yksityisasia, vaan sekaantui siihen valtio, omia tarkotusperiään ajaen, osittain varsin voimakkaastikin. Näin tuli yhä edelleen ylläpidetyksi torpan kehitys taloksi, jonka myös keskiajalla edellä on osotettu tapahtuneen.

Torppien luku, jotka täten kehittyivät taloiksi, ei ole ollut varsin pieni. Vaikka hallitus koettikin ylläpitää yhtäläisyyttä talonpoikaisväestön keskuudessa mitä maanomistukseen tulee, kävi tämä sen vuoksi ajan pitkään mahdottomaksi. Sekä halkomisten, että varsinkin torpparien kautta syntyi ryhmä veronmaksajia,jotka eivät olleet yhtä verokykyisiä kuin muut. Näin ollen täytyikin veroja kootessa ryhtyä erottelemaan eri ryhmiä talollisten kesken, s. o. sellaisten rinnalla, jotka asuivat täysarvoista tilaa ja kykenivät suorittamaan talolliselta yleensä vaaditun veron, ruvettiin erottamaan erilleen sellaiset, joiden talo oli pienempi ja jotka voivat suorittaa vain puolet kokotalollisen veromäärästä. Kolmantena ryhmänä erotettiin sitäpaitsi vielä uutistilalliset ja torpparit, joiden maksukyky arvosteltiin vieläkin alemma, tavallisesti $^1/_3$ tai $^1/_4$ kokotilalliseen verraten. Vieläpä myöhemmin torppareiden joukossa eroitettiin $^1/_4$ ja $^1/_8$ torpparit.[1]

Tällä tavalla vakiintui 1500-luvulla torppari käsitteen käyttö veroyksikkönä, jolla käsitettiin samaa kuin $^1/_4$ talollisella.[2] Itse asiassa eivät siis torpparit valtion kannalta olleet muuta kuin pikkutalollisia, kuten Forssell sanoo.[3]

Seurauksena tästä taas oli, että jos torpan tilukset kasvoivat, voitiin verojakin nostaa; tällä tavoin $^1/_4$ torppareita usein korotettiin $^1/_2$ talollisiksi.[4] Toiselta puolen on esimerkkejä siitäkin, että talollisia taas on alennettu torppareiksi.[5] Johdonmukaisesti olikin kuninkaallisen kirjeen mukaan $^8/_4$ 1635 verolleostokirjoissa (skattebref) tavallisesti määräys, että jos talon myöhemmin havaittiin voivan maksaa suurempaa veroa kuin ennen, olisi omistaja velvotettu korotetun veron suorittamaan. Samassa suhteessa kuin torpparit täten olivat 1500-luvulla ja alulla 1600-lukua ottaneet osaa ylimääräisten verojen suorittamiseen, merkittiin heidät 1600-luvulla $^1/_4$ ja $^1/_8$ manttaalin talollisina maakirjoihin. Varsin

Rikes Landtmilice, I, siv. 138—40. Samoin Instruction för commissarierna för utskrifningen i Österbotten $^{14}/_8$ 1692, 4:o. (Gahm—Pehrsson, m. t. III, siv. 53).

[1] Valtiopäiväpäätös v. 1652, § 5.

[2] Katso muist. 6 edellisellä sivulla mainituita lähteitä. Kihlakunnanvoutien ohjesääntö $^9/_{10}$ 1688, § 11.

[3] Kontr. ang. Knektehållet i Skaraborgs län, $^{18}/_3$ 1685, § 2, Gahm—Pehrsson m. t. I, 498—9. Bonsdorff, Finlands Kamerallagfarenhet II, siv. 706—707.

[1] Tilapäisiä ja ylimääräisiä veroja kannettiin tavallisesti verokunnittain (gärdelag) siten, että 16 perintö-, 24 kruunun ja 32 muuta (kuninkaan, rälssin) tilallista yhdistettiin yhdeksi verokunnaksi. Sitävastoin ei tavallisesti pidetty erillään eriluontoisia torppareita, vaan määrättiin 48 tai 64 torpparia yhdeksi verokunnaksi. Rälssitorppareita laskettiin kuitenkin joskus enemmän, jopa 96:een saakka, yhteen verokuntaan (katso Thulinin ja Bergfalkin edellämainituita teoksia, useissa kohdin). — Torpparien veroisia olivat tavalliset uutisasukkaat (nybyggare, fattiga och nybyggestorpare, tågtekarlar j. n. e.). Joskus taas tehtiin ero siten, että uutisasukkaalla tarkotettiin sellaista raivaajaa, jota vielä ei oltu pantu verolle. Verolle pantaessa hänet korotettiin torppariksi (Forsgren, Om gref-och friherreskapen, Bilaga, siv. XV, XVI. Bergfalk, Om utomordentliga hjälper j. n. e.). — Myöskin käsitettiin tämä eroavaisuus jo nyt joskus siten, että uutisasukkaalla tarkotettiin kruunun- ja yhteismailla olevia viljelijöitä, jotavastoin torppareita etupäässä oli vanhojen talojen mailla. (Thulin, Om mantalet, siv. 38).

[2] Thulin, Om mantalet, siv. 32—36. P. E. Bergfalk, Om utomordentliga penningehjälper till kronan under sextonde århundradet och början af det sjuttonde (Upsala universitets årsskrift 1894).

[3] Sveriges inre historia från Gustaf den förste I, 2, Bilaga n:o 1, siv. 4.

[4] Forsgren, Om gref- och friherreskapen, Bilaga, siv. XXVI. Thulin, Om mantalet, siv. 31, 51.

[5] Gebhard, Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571, siv. 61. Rantasalmen ja Tavisalmen torppareista selitetään, että ne olivat entisiä verotalollisia, jotka köyhyytensä takia oli pantu maksamaan 4 yhtä kokoveroa. Myöhemmin nämä torpparit verokirjoissa uudelleen esiintyivät talollisina.

usein säilyi niillä kuitenkin maakirjasta toiseen torpan nimitys, ja erotukseksi muista tällaisia torppia tavallisesti mainittiin verotorpiksi (skattlagt torp). Tätä nimitystä käytettiin varsinkin jos torppa oli verollepantaessa arvosteltu olevan alle $^1/_4$ manttaalia (kuten $^1/_8$ tai $^1/_6$).[1]

Samaten kuin keskiajalla oli torppien maankäyttöoikeuskin yhä edelleen yleisten lakimääräysten järjestämä. Jos torppa oli yhteismaille tai kruununmetsiin perustettu, tuli sen viljelysmaat verollepantaessa rajapyykeillä merkitä ja laidun- sekä metsänkäyttöoikeus tunnustettiin torpalle ympäröivässä metsässä.[2] Jos torppa taas oli yksityisen tilan tai kylän maille perustettu, sai se laissa tarkalleen määrätyt siirtokylän ehdot, s. o. käyttö-oikeuden metsään kotitarpeeksi ja laidunoikeuden omaa karjaa varten. Vieraille ei torppari saanut antaa lupaa kylän metsän käyttämiseen ja toiselta puolen taas ei emäkylä saanut tehdä sellaisia uutisviljelyksiä, jotka sulkivat tien torpalta metsään.[3]

Forssellin tilikirjojen perusteella tekemien laskujen mukaan oli vuosina 1560 ja 1566 Ruotsissa ja Suomessa eriluontoisella maalla seuraava määrä kysymyksessä olevia torppareita:

[1] Kongl. Maj:ts Bref till Svea Hofrätt angående Capellansrättigheter af Torpare. $^{24}/_3$ 1756. Verotorppia oli Suomessakin: Keski-Suomessa, Pohjanmaalla y. m. sekä, jonkun verran eriluontoisia, Pohjois-Karjalassa. Katso seur. siv. 71.

[2] Metsäsääntö vuodelta 1664, § 2.

[3] Kaarle XI lakikomissionissa lausui eräs sen jäsenistä, asessori Hyltén $^4/_5$ 1695: »När torp är stort till $^1/_4$, blir det afgärda by.» Sjögren, Förarbetena till Sveriges Rikes Lag I, siv. 429.

Huomiota ansaitsee myös seuraava kohta vuosien 1738—39 valtiopäiväin asiakirjoissa. Siellä luetaan: »6:o En del (torp) uptagen i förtiden på Bolby grund, och så lagd till en viss cronoränta, hvarföre de ej annorlunda kunna räknas, än som afgärdaby, som bibehåller sin skattenatur.» G. Bjelkes memorial ang. 32 § af allmogens allm. besvär. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 22, R. V. A., Skaraborgin kihlakunnantuomari Wrangel memorialissaan v:lta 1743 taas mainitsee, että vuosien 1647 ja 1664 metsäsääntöjen 11 §:ät, joissa mainitaan torppien perustamisesta perintö- ja rälssitiloille, koskevat »nya eller så kallade afgärda hemmans uptagande på enskylte ägor». Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 50. Katso myös edellä siv. 12 ja seur.

Varsin hyvin valaisee torppien yleistä asemaa ja verolle panoa seuraava ote M. Caloniuksen käsikirjotuskokoelmaan kuuluvasta yliopiston kirjastossa säilytetystä käsikirjotuksesta »Afhandling om afgärda hemman», (Käsikirjoituskokoelma B., III, 13): »Uti andra puncten märkes att alla afgärda hemman i början varit Torp, som Bolbys åboer för sine Söner, Mågar, Bröder, Svägrar ec. upräthat eller och af andra, emot vissa dagsverken eller annan årlig afgift, å sine ägor låtit upprätta. Som dessa Torpare ansett det hederligare, att skatta till kronan, än att vara enskild

	v. 1560			v. 1566		
	Ruotsi	Suomi	Yhteensä	Ruotsi	Suomi	Yhteensä
Perintötorppareita (Skattetorpare)	773	[1]) 197	970	902	[2]) 119	1021
Sopimus- [3]) „	—	—	—	6	—	6
Kanto- [3]) „	—	—	—	14	4	18
Kihlakunnan torppareita	—	—	—	3	—	3
Kruunun „	481	—	481	1189	—	1189
Kuninkaan „	357	4	361	266	—	266
Kirkon „	400	12	412	630	4	634
Rälssin „	439	3	442	548	3	551
Yhteensä	2450	216	2666	3558	130	3688
Puoli- ja kokomanttaalin talollisia	68196	32615	100811	68589	35412	103901
Yhteensä	70646	32831	103477	72147	35542	107589

husbonde undergifven; så hafva de ock, på en tid, då man ej så noga räknade på ett stycke jord, efter hand af Bolbys åboerna utverkat sig frihet att låta sina intagor särskildt skattläggas: och då detta skedt med de vilkor at det nya hemmanet ej måtte äga annan, än blott nyttjande rätten till nödtorft å den gamla byns skog & utmark; så åro därigenom dessa *afgärda hemman* udtkomne. Med dem är alldeles enahanda beskaffenhet som med rå- och rörs torp och rå- och rörshemman, som på frälse Sätesgårds ägor blifvit upptagne. Så länge ej dessa blifvit lagde till hemmantal, voro de torp: så snart de fått hemmantal, fingo de namn af hemman. Skillnaden dem emellan är, i anseende till bägges upphof, ingen annan än att rå- och rörshemman å frälse-säteries ägor, och afgärda hemman å krono- och skatteägor blifvit anlagde. Namnen torp och hemman pläga dock ofta i författningarne nyttjas om hvarannan. Rätteligen bör det *Nybygge* eller Torp, som blifvit skattlagdt och satt till hemmantal, och så därefter kallas *hemman*. Men denna grannlagenhet är ej alltid iaktagen. Et nyligen skattlagdt Torp har af häradsskrifvaren i jordeboken fått namn af *Skattetorp* eller *skattlagdt torp* och detta namn har *sedan* utur den ena jordeboken utskrifvits i den andra.» — — —

»Det har ofta händt, att Bolby som haft mycken jord, självfvilligt unnat Nybyggare att låta skattlägga sitt nybygge som Bolby och utan att inskränka dess rätt till delaktighet i utmarken. Ännu oftare hafva Landshöfdingarne, der Byagärne, änskönt taliter qvaliter till sina gränser bestämda, funnits vidlöftigare än Bolbyns behof fordrade, tillvällat sig den rättigheten, att under ovillkorlig Bolby-rätt låta skattlägga Torp, som åboerne å sine ägor låtit uptaga; ty det var först på 1740-talet, som denna frihet för alfvare begynte Landshöfdingarne betagas.»

[1] Kaikki Pohjanmaalla.

[2] Niistä 63 kirvesmiestä Savossa.

[3] Sopimustorppari maksoi veronsa eri sopimuksen perusteella. Kantotorpparin nimeä käytettiin joskus kruunun metsiin raivatun torpan haltijasta. K. R. Melander, Suomen ynnä Käkisalmen läänin ja Inkerin veroista v:lta 1617—34, Helsinki 1896, siv. 9—13.

Torppareita oli Suomessa siis varsin vähän. Ruotsissa oli niitä runsaammin. Sataa talollista kohden oli Suomessa v. 1560 0.7 ja v. 1566 0.4 torpparia, kun Ruotsissa vastaavat luvut olivat 3.6 ja 5.2. Suomessa torppareita taas melkein yksinomaan oli Pohjanmaalla ja Savossa, ja olivat ne näin muodoin oikeastaan valtion uutisasukkaita, vaikka torpparin nimellä. Tavaststjernan julkaisemain Suomen tilallisluetteloiden mukaan taas oli[1]

	v. 1557	v. 1589
Perintö- ja sopimustorppareita	[2]) 82	—
Kruunun torppareita	9	18
Rälssitorppareita	3	4
Yhteensä torppareita	94	22

K. R. Melanderin tilikirjojen mukaan laatiman tilaston mukaan oli v. 1618 verotorppareita Suomessa 6 ja v. 1634 taas 45, niistä suurin osa eli 29 Sääksmäen kihlakunnassa (Keski-Suomessa).

3 Luku.

Torpparilaitoksen kehitys erikoisoikeuksien suojaamana.

Vaikkakin, kuten edellä on esitetty, sekä kruunun maalle että rälssi- ja perintötiloille perustetut torpat maksukykyisiksi tultuaan joutuivat valtiolle veroa maksamaan ja sen kautta kameralisesti itsenäisiksi, oli kuitenkin poikkeuksia tästä säännöstä. Tärkein näistä koski aatelin säterikartanoille perustettuja torppia. Jo 1500-luvulla, osittain aikaisemminkin, mutta pääasiallisesti vasta 1600-luvun aikana oli nimittäin aatelin sätereillä suurviljelys voittanut jalansijaa.[3] Säterien viljelemistä varten tarvittiin siten melkoinen työvoima, ja sen hankkiminen ja turvaaminen oli aatelilla alituisena huolen aiheena. Palkollisia hankittiin ankaria palkollissääntöjä säätämällä ja muuta työvoimaa taas

[1] Suomen tilallis- ja veroluetteloita kuudennentoista vuosisadan jälkimäiseltä puoliskolta. Helsingissä 1904, siv. 102 (Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja, V).

[2] Pohjanmaalla.

[3] Katso senraavassa siv. 58 sekä Hans Forssell, Anteckningar om Sveriges Jordbruksnäring i sextonde seklet, Stockholm 1884, siv. 64—70.

pakottamalla säteriä lähinnä olevia rälssitaloja työpäiviä suorittamaan ja perustamalla työvelvollisia torppia säterin läheisyyteen.[1] Säterikartanon suhde sen alaisiin torppiin oli näin ollen varsin toinen kuin talonpoikaistilan sen maalle raivattuun torppaan. Edellisessä tapauksessa torppa oli säterin viljelemiseen tarpeellinen, jälkimäisessä tapauksessa taas olivat talo ja torppa toisistaan täydellisesti riippumattomia tuotantoyksiköitä. Ja suuren maaomaisuutensa nojalla taloudellisesti voimakas ja valtiollisesti vaikutusvaltainen aateli kykenikin omaa maanviljelystään varten tarpeellisille alustalaisille hankkimaan erityisiä etuoikeuksia, kun taas talonpoikainen pienviljelysmuoto ei voinut torppiaan säilyttää. Samanluontoisia etuoikeuksia kuin aatelinen suurviljelys saavuttivat myöskin pappilat, sotilas- ja siviililaitoksen puustellit sekä 1600-luvun lopulla ratsutilatkin, jotka tilaryhmät, ollen nekin suurimmaksi osaksi säätyhenkilöiden hallussa, edustivat tavallista edistyneempää viljelysmuotoa.[2] Myöskin erinäiset (nim. Suomeen perustetut) tehtaat, jotka samaten työväkeään varten tarvitsivat torppia, saivat näihin nähden erinäisiä vapauksia. Erikoisasemassa olivat vihdoin sotilastorpat, jotka perustettiin ruotujakoisen sotaväen ja »jaetun» ratsuväen sotilaitten puustelleiksi.

Koska tällaisilla etuoikeuksilla on ollut varsin suuri merkitys torpparilaitoksen kehitykselle, tehdään niistä seuraavassa hiukan tarkemmin selkoa.

a) Säterien, raja- ja pyykkitilojen sekä kuninkaan- ja latokartanoiden torpat.

Säterivapauden alkuoireet tavataan jo aikaiseen keskiajalla. Rälssivapaus ei alussa vapauttanut muuta kuin aatelismiehen henkilön ja hänen omaisuutensa kaikista vakinaisista veroista. Mutta se alkoi tästä pian laajeta. Jo v. 1367 vapautettiin säterit, s. o. ne talot, joilla aatelismiehet itse asuivat, eräästä tilapäisestä

[1] Katso siv. 58 sekä lähinnä seuraavia sivuja. Kuvaavia ovat seuraavat v:n 1642 valtiopäiväpäätöksen sanat aatelin torppareista (IV §): »— — våre enskylte Tienare eller Arbetsfolck, som till åfventyrs några små torp aff Husbonden kunne vara försedda med och besittia och elliest i Arbete gåå hos theres Husbönder — —». Jo 1500-luvulla oli suurviljelyksen työtarvetta tyydytetty asettamalla läheisille talonpoikaistiloille päivätyövelvollisuus. Katso Forssell, Anteckningar om Sveriges Jordbruksnäring i sextonde seklet, Tukholma 1884, siv. 66.

[2] Suurista pappiloista antaa Forssell (Sveriges inre historia I, siv. 200) tietoja.

verosta, joka mainittuna vuonna kannettiin.[1] 1400-luvun keskivaiheilla oli säterivapaus jo varsin kehittynyt; säteritila ei enään menettänyt vapauttaan, vaikka aatelismies ei sillä itse asunutkaan, joten sama aatelismies voi omata useita säterejä.[2] Samaten alkaa aatelin raja- ja pyykkitilain vapaus kehittyä. Muutamien verojen kannossa 1400-luvun lopulla huomautetaan nimenomaan, että niillä ei saanut rasittaa aatelin lampuoteja, jotka asuivat lähellä säterejä ja suorittivat näihin alituisesti työpäiviä.[3]

Näin oli aatelin n. s. säterivapaus, silloin kun Erik XIV sen ratsupalvelussäännössään v:lta 1562 aatelille vakuutti, itse teossa jo vanha asia.[4] Tänä vuonna se kuitenkin lähemmin määriteltiin siten, että kukin kreivi sai oikeuden pitää 3 säteriä, kukin vapaaherra 2 ja tavallinen aatelismies yhden säterin vapaana ratsuvelvollisuudesta ja muista rasituksista valtiolle. Säterivapaudesta osalliseksi tuli myöskin sitä lähinnä oleva lampuotitila, jos aatelismies itse oli tilaisuudessa sitä hoitamaan, n. s. latokartanovapaus.[5] Selvillä sanoilla ei kuitenkaan lausuta, tulivatko säterien mailleperustetut torpat verolle panon jälkeenkin osallisiksi säterivapaudesta. Säterikartanoilla näkyy sentään olleen jo tätä aikaa ennenkin torppia.[6] Kustaa II Adolfin privilegit v:lta 1617 vihdoin nimenomaan mainitsivat aatelin torppien vapautuksesta. Niissä sanotaan, että aateli saisi pitää vapaina ratsupalveluksesta linnansa, säterinsä, karjatalonsa, »yksityiset maansa», ja ne talot, jotka sijaitsivat näiden yksityisillä tiluksilla, rajojen ja pyykkien sisäpuolella. Sama oikeus oli tuleva kaikille tiloille, jotka vastaisuudessa rakennettiin heidän säteriensä yksityiselle maalle. Torpat jotka sijaitsivat säterien yksityisellä maalla olisivat kaikista rasituksista vapaita.[7]

[1] Hildebrand, Svenska statsförfattningens historiska utveckling, siv. 168.

[2] Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia III, CCXXXVII. Svenska adelns ställning 1448—70.

[3] Hadorph, Gamla Stadgar, siv. 56, Calmare recess 1474, § 2—3; m. t. siv. 59, Calmare recess 1483, § 4—5. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, IV, CXVIII.

[4] Vertaa tähän H. Forssell, Sveriges inre historia från Gustaf den förste I, siv. 87.

[5] Ratsupalvelussääntö $^{3}/_{8}$ 1562. Katso myös C. Öhlander, Bidrag till de adliga privilegiernas historia 1616—26, 1903, siv. 12.

[6] Eräässä kauppakirjassa v:lta 1541 mainitaan eräs säterikartano, johon kuului 6 torpanpaikkaa (torpstädher). Kustaa I registratuura XIII, siv. 209.

[7] Priwilegia utaff Gustaff Adolf $^{2}/_{10}$ 1617, § XLIII.

Täten oli siis sallittu perustaa sätereille torppia, jotka eivät tulisi, niin kauan kuin säterioikeus pysyi, kruunulle verotettaviksi. Varsinainen torpparilaitos nykyisessä merkityksessään voi siis päästä vapaasti kehittymään. Säterien raja- ja pyykkivapaus määriteltiin tarkemmin vuoden 1638 julistuksessa kymmenyksistä. Tämä säädös, joka sittemmin tuli olemaan säteri- sekä raja- ja pyykkivapauden perussääntönä, sisälsi, että kymmenyksistä vapautettiin 1:o ne talot ja torpat, jotka olivat säterien yksityisille mailleperustetut ja 2:o se kylä, jossa säteri sijaitsi ja ne talot, jotka aatelismiehelle tässä kylässä kuuluivat vanhoine ja uusine torppineen, mikäli ne sijaitsivat kylän mailla, sen rajojen ja pyykkien tai muun kylärajan sisäpuolella.[1]

Torppien vapautus oli siis tullut sangen laajaksi. Sitä laajennettiin vielä lisäksi kaikenlaisilla väärinkäytöksillä ja etenkin laittomia säterejä perustamalla ja laittomia torppia rakentamalla.[2]

Lopulta kuitenkin uusien säterien perustaminen kiellettiin v. 1686.[3] Samaan aikaan alkoi myöskin uudelleen kiihtynyt reduktsioni pitää säterioikeuksien väärinkäyttöä silmällä. Ne torpat ja lampuotitilat, jotka olivat perustetut ulkopuolelle säterien vapausrajojen, mutta nauttivat yhtäkaikki täyttä vapautta, ja säterit, jotka eivät olleet siinä kunnossa, joka tällaiselta tilalta vaadittiin, menettivät oikeutensa ja oli niistä ratsupalvelusta y. m. ulostekoja suoritettava.[4]

Toinen osa säterejä taas palautettiin valtiolle varsinaisten reduktsionipäätösten perusteella. Nähtävästi saivat nämä säterit kuitenkin suurimmalta osaltaan säilyttää säterivapautensa. Osa aatelia vaihtoi nimittäin reduseeratut säterinsä omaamiinsa

[1] Ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll II (v. 1638), Liite L sisältää ehdotuksen tähän julistukseen. Painettuna se on: Modée, Publiqve handlingar I, siv. 484, muist.

[2] Vastaukset papiston valituksiin vuosilta 1635 (§ 4), 1649 (§ 5) ja 1672 (§ 9) sekä vastaus rahvaan valituksiin 1680 (§ 16).

[3] Vastaus aatelin valituksiin 1686, § 39 (siinä mainitaan: »— — eftersom några nya säterier att bygga icke tillåteligt är»).

[4] Asetukset $^{6}/_{11}$ 1678 ja $^{1}/_{3}$ 1681. Maaherrojen ohjesääntö vuodelta 1687, § 30. Vastaus aatelin valituksiin v:lta 1686, § 34. Kruununvoutien ohjesääntö (häradsfogdeinstructionen) v:lta 1688, § 9 ja 11. Viimemainitussa huomautettiin, että aatelismiehet rälssitilojensa maille olivat perustaneet torppia, joiden haltijat säännöllisesti kävivät työssä säterillä, ja näiden torppien perustamisen kautta olivat rälssitilat niin heikontuneet, että niille pyydettiin veronalennusta.

rälssiluontoisiin taloihin ja sai ne siten entisine oikeuksineen takaisin.[1] Suurin osa palautettuja säterejä käytettiin kuitenkin ratsutiloiksi eli rustholleiksi ratsupalvelusta jaetulle kannalle järjestettäessä ja kun säterien entiset omistajat lupautuivat ratsupalvelusta niistä suorittamaan, saivat he pitää säterinsä.[2] Nämä säterit muutettiin kruununluontoisiksi, eivätkä ne saaneet mitään raja- ja pyykkioikeutta. Säterivapauden ne kuitenkin saivat pitää, vaikka luonnollisesti ei sallittu mitään tämän vapauden väärinkäytöksiä.[3] Säterivapauden mukana säilyi näille n. s. ratsuvelvollisille sätereille oikeus pitää entiset yksityisille mailleen rakennetut torppansa sekä rakentaa niitä uusia.

Melkoinen osa palautettuja säterejä määrättiin puustelleiksi korkeammille jalka- ja ratsuväen upseereille. Nämäkin säterit saivat pitää säterivapautensa, mutta raja- ja pyykkitilansa ne menettivät[4]. Vielä jälellä olevista entisistä rälssisätereistä käytettiin muutamia erinäisiin muihin tarkotuksiin ja loput pysytettiin suoranaisesti kruunun alaisina.[5] Nämäkin n. s. tavalliset kruunun säterit säilyttivät säteritilan vapaudet.[6]

---

[1] K. kirje $^{7}/_{9}$ 1685 ja kamarikollegin kiertokirje $^{11}/_{9}$ 1685 (siteeratut Brauting'in Handbok innehållande — — — intill och med 1825 utkomne Svenska författningar, Stockholm 1827, siv. 318 mukaan).

[2] Ratsuvelvollisuus oli lievempi kuin tavallisista ratsutiloista. Katso Päätös ratsutilojen järjestämisestä Uudellamaalla $^{4}/_{1}$ 1690, § 1, 4, 5. Gahm-Persson, Svea Rikes Landtmilice, II, siv. 320. Ratsuvelvollisia säterejä alettiin perustaa jaettua ratsuväkeä Uudellamaalla järjestettäessä, Carlson, Sveriges Historia under konungarne af Pfalziska huset, V, siv. 181.

[3] Kun. kirje maaherroille $^{28}/_{12}$ 1690. J. G. v. Bonsdorff, käsinkirj. kokoelma kameralisia asetuksia yliopiston kirjastossa, nidos 2. Siinä tapauksessa, että säterin omistaja omaksi mukavuudekseen oli häätänyt talon ja tilalle asettanut torppia, täytyi hänen yhtäkaikki suorittaa kaikki verot ja ulosteot häädetyltä tilalta. Katso myös Gahm-Pehrsson, m. t. I, siv. 449.

[4] Frosterus, Svenska krigslagfarenheten II, siv. 496—98; siteerattu asetus v:lta $^{11}/_{11}$ 1698. Sitävastoin saivat rykmenttien upseerit Suomessa oikeuden pitää ne »beställningsbönder», jotka olivat heidän puustelliensa läheisyydessä, voidakseen käyttää heidän työtään hyväkseen. Nähtävästi nämä talolliset vajosivat jonkunlaiseen torpparin asemaan; pysyipä upseereilla kaikesta päättäen oikeus perustaa heidän maalleen torppiakin, sillä Suomessa tavataan tällaisilla tiloilla muutama torppa. (Katso taululiite 4, siv. 99, Asikkala.) Kirje maaherra Bondelle Suomessa; Gahm-Pehrsson, m. t. III, siv. 543.

[5] Niinpä Suomessa Strömbergin säteri Porvoon pitäjässä tuli piispan puustelliksi.

[6] Katso myös, Rabenius, Camerallagfarenhet, siv. 137. Suomessa Hom-

Samoja oikeuksia kuin aatelin säterit olivat kuninkaan- ja latokartanot nauttineet.[1] Lahjotusten kautta oli niitäkin runsaasti aatelin käsiin joutunut ja osa oli jo 1655 vuoden reduktsionipäätöksen nojalla palautettu. Vuonna 1680 määrättiin kaikki nämä tilat palautettaviksi ja suurin osa niiden palautusta toimitettiinkin nyt vasta.[2] Kuninkaankartanoistakin käytettiin suurin osa puustelleiksi upseereille ja ainoastaan vähäisempi osa pysyi suorastaan kruunun käytettävänä.[3]

Ison-vihan jälkeen vahvistettiin säterien sekä raja- ja pyykkitilain vapaudet vuoden 1723 aatelin privilegeissä.[4]

b) Pappilain torpat.

Myöskin kirkon tiluksilla oli torpparilaitos vanhaa juurta. Keskiajan luostareilla oli runsaasti torppia ja luultavaa on, että niitä oli myöskin muilla kirkon tiluksilla.[5] Kustaa Vaasan reduktsionin kautta suurin osa kirkon maaomaisuutta tosin joutui valtion haltuun. Niinpä on Forssell laskenut, että v. 1560, verokirjojen mukaan Ruotsin valtakunnassa oli kirkon entisiä torppareita 412 ja v. 1566 taas 634, joista Suomessa 12 ja 4. Pappiloina säilyi kirkon hallussa kuitenkin yhä edelleen melkoinen maaomaisuus ja pappispuustellein luku luonnollisesti yhä lisääntyi seurakuntain luvun kasvaessa.[6]

Myöskin näillä pappiloilla näkyy maillaan olleen torppia.[7]

---

manäs'in, Numlahden, Mäkkylän ja Björnvik'in säterit palautettiin vasta 1700-luvulla, joten niitä ei enään voinut ratsupalvelusta varten käyttää. Tavallisina kruunun luontoisina tiloina, »Crono oindelt», esiintyvät ne maakirjoissa, mutta koska ne säilyttivät torppansa, on luultavaa, että ne yhä edelleen nauttivat säterivapauksia. Katso liite n:o 5, siv. 98 (taululiite n:o 4).

[1] Rabenius, Camerallagfarenhet I, siv. 137.

[2] Carlson, Sveriges historia j. n. e. III, siv. 264.

[3] Suomen huomattavimmat suorastaan kruunun käytettäväksi jääneet kuninkaankartanot olivat Haga, Kastelholm ja Grelsby, kaikki Ahvenanmaalla. Wik'in latokartano Helsingin pitäjässä tuli maaherran puustelliksi, pysyttäen sätervapautensa. Bonsdorff, Finlands kamerallagfarenhet I, siv. 13, 30.

[4] Privil. $^{16}/_{10}$ 1723, § 8.

[5] Katso esim. Vadstena klosters jordebok, useissa kohdin ja Forssell, Sveriges inre historia I, Tukholma 1869—70, siv. 200.

[6] Forssell, m. t. I, siv. 134—235, etenkin siv. 207—08, 224 ja seur. sekä liite n:o 2.

[7] Vuonna 1586 valitetaan, että pappiloilta oli pois joutunut torpanpaikkoja (torpastädher), myllyjä y. m., jonka vuoksi pappilat olivat heikentyneet. Asia oli

Selvän yleisen määräyksen pappilain torppain vapauksista tarjoavat kuitenkin vasta vuoden 1650 papiston privilegit.[1] Näiden yhdeksännessä kohdassa mainitaan, että missä pappiloille kuului laajoja alueita, jotka olivat viljelemättöminä hyödyttämättä ketään, sallii kuninkaallinen majesteetti armollisesti pappiloiden maiden viljelykseen oton edistämiseksi, että kirkkoherrat ja kappalaiset, jos niin haluavat, saavat pappilain mailleen torppia rakentaa, kuitenkin pitäjän miesten tieten, tutkimuksen pidettyä ja laillisen luvan saatuaan, niin ettei pappila sen kautta mitään tule kärsimään. Nämä torpat viljeltäköön senjälkeen, ilman mitään rasituksia, pappilain vapauden alaisina. Niiden perustaja (pappi) pitäköön ne itsensä ja vaimonsa eläessä ja heidän lapsensa heidän jälkeensä, kunnes seuraaja, jos tätä haluttaa, torpan lunastaa korvaamalla perustamiskustannukset arvion mukaan. Vuonna 1675 uusituissa papiston privilegeissä tavataan sama määräys sillä lisäyksellä, että korvausta laskettaessa torpan perustajalle otettakoon myöskin hänen torpasta nauttimansa hyöty huomioon.[2] Sama määräys uudistetaan 1723 vuoden papiston privilegeissä.

Pappilain torpparilaitos oli täten tullut jotenkin yhtä edulliseen asemaan kuin sätereidenkin. Epäilemättä alkoikin pappilain torppien luku pian melkoisesti kasvaa. Tämä selviää siitäkin, että vuosisadan lopulla suostuntaveroissa pappilain torpparit erikseen mainitaan yhtenä verotettavana ryhmänä.[3]

c) Sotilas- ja siviilivirkatalojen torpat.

Kun reduktsionissa valtion haltuun joutuneita sätereitä varattiin ylempien upseerien puustelleiksi, järjestettiin myöskin alemmille upseereille virkataloja ja sellaisiksi käytettiin tavallisia kruununtiloja, enimmästä päästä sellaisia, jotka reduktsionin kautta olivat valtion haltuun joutuneet. Näilläkin tiloilla, joiksi etupäässä oli katsottu paremmanpuoleisia kruununtiloja, oli

tutkittava ja korjattava. Örebron Art. $^{27}/_{5}$ 1586. Sama valitus ja päätös uudistetaan papiston privilegeissä $^{28}/_{11}$ 1650. § 6.

[1] Papiston priv. $^{28}/_{11}$ 1650. Vuosien 1647 ja 1664 metsäsäännöissä oli papille tunnustettu oikeus käyttää pappilain maita mielensä mukaan, kuitenkaan millään tavoin vahingoittamatta tiluksia (§ 13).

[2] Papiston privilegit $^{1}/_{10}$ 1675, § 9.

[3] 1686 vuoden valtiopäiväpäätös, VIII kohta. Katso liite n:o 2, siv. 37

torppareita maillaan asumassa.[1] Millaisia vapauksia puustellit torppiinsa nähden nauttivat, ei kuitenkaan ole aivan tarkalleen osotettavissa. Puustellien mailleperustettujen torppien vapauksista ei näytä 1600-luvulla yleistä säädöstä olevan annettu. Tosin oli määrätty v. 1682, että upseerit saisivat pitää ne torpat, jotka sotilastilojen mailla sijaitsivat, niin kauan kuin ne eivät olleet verolle pantuja, niutta niin pian kuin torpista voitiin tehdä $^{1}/_{4}$ manttaalin tiloja, olivat ne verotettavat ja upseerit saivat kantaa niistä tulevan veron palkkansa lyhennykseksi.[2] Kolme vuotta myöhemmin määrättiin taas, että ne $^{1}/_{4}$ ja $^{1}/_{8}$ manttaalin torpat, jotka sijaitsivat sotilastilojen mailla, eivätkä vielä olleet käytetyt mihinkään tarkotukseen, saisi sotalaitos ilman muuta.[3]

Että puustellien maillevoitiin torppia perustaa käy varmasti selville vasta 1730 vuoden asetuksesta puustellien hoidosta ja tarkastuksista. Tällöin kuitenkin puhutaan seikasta ikäänkuin vanhasta asiasta: määrätään, että upseerien täytyy ylläpitää puustellien mailla olevat verovapaat torpat. Samaten saa upseeri oikeuden saada seuraajaltaan syynin mukaisen korvauksen, jos hän on torpan puustellin maalle rakentanut, eikä siitä sanottavaa hyötyä nauttinut.[4]

d) Tehtaiden ja vuorilaitosten torpat.

Vuoritoimi oli jo vanhasta ajasta saakka Ruotsissa etuoikeuksia nauttinut. Torppien perustamiseen nähden pidettiin vuorilaitosseutuja 1600-luvulla kuitenkin metsien loppumista peläten muita kovemmalla. Mutta näilläkin seuduin voitiin torpat säilyttää, jos ne olivat vuoritoimen palveluksessa.[5]

Erityisasemassa olivat vuorilaitokset ja metallitehtaat Norrlannissa, Suomessa ja Lapissa. Erityisen asetuksen nojalla saavuttivat ne vapauden ja vuorirälssin sekä niille tiloilleen, joilla teh-

[1] Määrättiinpä, että ne torpat, jotka aikojen kuluessa olivat tällaisten tilain mailleperustetut sekä sittemmin valtiolle verolle pantuina niistä erotetut, olisivat emätilaan takasin palautettavat. Kun. selitys $^{20}/_{12}$ 1682. Katso muuten taululiite n:o 4, siv. 95—104.

[2] Vastaus sotaeverstien valituksiin $^{10}/_{11}$ 1682, § 12. Gahm-Pehrsson m. t. I, siv. 169.

[3] Kun resolutsioni $^{17}/_{2}$ 1685, § 1. Gahm-Pehrsson m. t. I, siv. 492—3.

[4] Asetus puustellien hoidosta ja tarkastuksista $^{17}/_{2}$ 1730, § 9.

[5] Katso edellä sivu 21, muist. 7.

das sijaitsi, että myöskin niille taloille ja torpille, jotka korvesta tehtaiden läheisyyteen raivattaisiin. Näiden tilusten asujat olisivat lisäksi vapaat sotaväenotosta ja pysyisivät vapautukset voimassa niin kauan kuin tehdas oli käynnissä.[1]

e) Kestikievarien torpat.

Edellisten erikoisvapautusten rinnalla oli jotenkin vähäarvoinen se, jota kestikievarit nauttivat. Vuoden 1664 kestikievariasetuksessa määrättiin nimittäin, että erityisissä tapauksissa oli kestikievaritalon vahvikkeeksi annettava jokin pieni talo tahi niitynkappale, hakamaa tai torppa läheisestä kruunun- tai yhteismaasta, ja saatiin se nauttia ilman veroa, niin kauan kuin kestikievarirasitus talolla oli.[2] Tämä vapaus pysyi vielä 1700-luvulla.[3]

f) Ratsutilojen mailla olevat torpat.

Suurempi merkitys sitävastoin oli ratsutilain vapauksilla torppiin nähden. Kun ratsuväki Kaarle XI aikana asetettiin n. s. jaetulle kannalle ja ratsutilalaitos kehittyi lopulliseen muotoonsa, syntyi uusi, muutamissa suhteissa erikoisilla vapautuksilla varustettu tilusluokka.

Ratsutiloiksi eli rustholleiksi määrättiin maan vankimmat tilat, että siten alusta saakka koko laitos saataisiin lujalle pohjalle.[4] Koskei kuitenkaan ollut riittävästi ratsutiloiksi soveltuvia vanhoja tiloja, täytyi sellaisiksi hyväksyä heikompiakin. Näille silloin myönnettiin tavallisesti vahvikkeeksi »ratsuemätilaksi» (rusthollsstamhemman) yksi tai useampi naapuritalo tai torppa, jotka täydelleen liitettiin varsinaiseen ratsutilaan. Tämän kautta, ja Suomessa tätä tapaa jotenkin yleisesti käytettiin, ratsutilojen perustaminen usein vähensi talojen lukua ja keinotekoisesti edisti suurviljelystä.[5] Ratsutilat saivat vissin määrän

[1] Privilegit $^{19}/_{8}$ 1673, § 3, 4.

[2] Kestikievariasetus vuodelta 1664 $^{29}/_{8}$. § 35. On huomattava, että kestikievarin pito oli määrätty tähän aikaan erityisten kruununtilojen rasitukseksi ja että nämä siis olivat jonkunlaisia virkataloja.

[3] Kestikievariasetus $^{12}/_{12}$ 1734. § 28.

[4] Frosterus, Inledning till Svenska krigslagfarenheten I, siv. 119.

[5] Tämä huomio tehdään esim. Lenqvist'in kirjotuksessa »Jämförelse mel-

veroja anteeksi ratsumiehen asettamisvelvollisuutta vastaan ja jos ratsutilan omat verot eivät nousseet kyllin suureen summaan, määrättiin niille aputiloiksi, aukumenteiksi, kruunun- ja perintötiloja, joista ratsutilalliset saivat kantaa verot. Säännöllisesti kuului kuhunkin ratsutilaan joukko aukumentteja.

Itse ratsutilasta ja sen pysyttämisestä täydessä kunnossa riippui suuressa määrin jaetun ratsupalveluslaitoksen voima. Sen vuoksi suosittiin ratsutiloja erityisellä huolella. Niiden maat olivat rajoilla ja pyykeillä muista tiloista erotettavat ja erityisiin maakirjoihin (indelningsverket) merkittävät sekä samalla uudelleen pantavat verolle.[1] Tämän verollepanon tuli jäädä pysyväiseksi. Ratsutilallisille tunnustettiin myöskin oikeus uutisviljelysten kautta parantaa tilojaan ilman veron korotusta, joka tähän saakka oli ollut tavallista.[2]

Myöskin ratsutilojen torpat saivat pian erikoisvapauksia. Että saataisiin riittävä määrä kelvollisia ratsutiloja määräsi kuningas, että ne tilukset ja jo verolle pannut torpatkin, jotka aikoinaan olivat johonkin ratsutilaan kuuluneet, olivat ratsutilalle palautettavat, jotta näiden haltijat entistä paremmin rupeisivat talojensa viljelystä harrastamaan.[3] Niitä vielä verottamattomia torppia, jotka ratsutilain mailla olivat rakennetut, ei myöskään saanut asettaa ruotuihin ja velvottaa sotamiestä asettamaan, koska tämän kautta ratsutilat heikkenisivät[4] ja meretäisivät ne työpäivät, jotka ne tähän saakka olivat näistä verovapaista torpistaan nauttineet.[5]

Mutta ei sillä hyvä, että täten ratsutilain entinen torpparilaitos palautettiin ja määrättiin pysytettäväksi, torpparilaitosta

lan Carislojo sockens tillstånd i 15:nde och 18:nde seklet.» Åbo Tidningar v. 1775, siv. 13, 39, 47. Katso etempänä siv. 69 sekä kirje maaherroille Suomessa $^{7}/_{10}$ 1692. Bonsdorff, Finlands Kamerallagfarenhet I, siv. 119.

[1] Frosterus, m. t. I, siv. 77—79. Useimmat niistä asetuksista, joihin siellä viitataan, tavataan Gahm-Pehrsson'in kokoelmassa Svea rikes Landtmilice.

[2] Memorial på ärender kunggjorde åt rusthållarena $^{6}/_{9}$ 1689 sekä K. kirje $^{6}/_{9}$ 1689. (Gahm-Pehrsson, m. t. II, siv. 291—92).

[3] Kun. resol. $^{17}/_{8}$ 1685 ja memoriali $^{6}/_{9}$ 1689. Gahm-Pehrsson, m. t. I, s. 492, II, s. 291. Kirjeet $^{22}/_{11}$ 1680 ja $^{30}/_{7}$ 1687 (siteeratut Abrahamsson'in Sveriges Rikes Landslag'in mukaan, siv. 218).

[4] K. kirje ruotujakolaitoksesta Suomessa $^{17}/_{10}$ 1692; Gahm-Pehrsson, m. t. III, siv. 180.

[5] K. kirje ruotujakolaitoksesta Suomessa $^{1}/_{9}$ 1692; Gahm-Pehrsson, m. t. III, 162—63.

ratsutiloilla suorastaan edistettiinkin. Ratsutilat olivat, kuten mainittu, saaneet usein vahvikkeeksi n. s. ratsuemätiloja, erilaisia tarkotuksia varten, etenkin heinämaiksi. Näillä tiloilla pysyttivät ratsutilalliset usein vanhat asujat tai häätivät nämä ja asettivat torppareita sijalle, jotka suorittivat heille 2—3 ja enemmänkin työpäiviä viikossa. Nämäkin torpat saivat ratsutilat pitää vapaina verosta ja ruotusotamiehen asettamisesta.[1] Ratsutilallisia kehotettiin alinomaa myöskin perustamaan ratsumiehilleen torppia asunnoksi ja vihdoin v. 1697 nimenomaan tunnustettiin heille oikeus perustaa mailleen muitakin torppia, jotka kuitenkaan eivät saisi tulla ratsutilalle rasituksesi.[2]

g) Sotilastorpat.

Sotilastorpat olivat kokonaan toisenlaisessa asemassa, kuin edellä käsiteltyjen vapauksien suojassa kehittynyt torpparilaitos. Mutta vaikkakaan tästä syystä sotilastorppalaitos, jolla sitäpaitsi on oma, muun torppalaitoksen kehityksestä eroava historiansa, ei tarkalleen ottaen kuulukaan tämän tutkimuksen piiriin, on seuraavassa kuitenkin syytä yleisin piirtein tehdä selkoa sen synnystä ja luonteesta.

Sotilastorppia oli kolmea eri lajia: ratsuväen, jalkaväen ja meriväen torppia.

Kun ratsupalvelus 1680-luvulla järjestettiin jaetulle kannalle, määrättiin myöskin, ettei kuten ennen tilan puolesta saanut »ratsastaa» itse tilallinen. Jos tämä tahtoi ratsutilavapautta nauttia, tuli hänen asettaa eri ratsumies puolestaan, ja itse hoitaa tilaa.[3] Ratsumiehelle tuli ratsutilallisen varustaa tupa tai mieluummin mailleen rakennettu torppa asunnoksi.[4] Nämä torpat vapautettiin kaikista veroista ja rasituksista ja niiden perustamiseen hallitus

[1] K. kirje ruotujakolaitoksesta Suomessa $^{17}/_{10}$ 1692; Gahm-Pehrsson, m. t. III, siv. 180.

[2] Lapveden kihlakunnan rahvaan valituksissa $^{4}/_{11}$ 1697 pyydetään ratsutilallisille oikeutta istuttaa (plantera) yhden tai pari torpparia tiluksilleen, missä siihen tilaisuutta olisi. Kokoelma »Allmogens besvär, Savolax», R. V. A. Vastaus Lapveden rahvaan valituksiin $^{23}/_{12}$ 1697, § 6. Inr. civ. exp. registratur. R. V. A.

[3] K. resolutsioni $^{13}/_{9}$ 1680. Gahm-Pehrsson, m. t. I, s. 118.

[4] Asetus $^{18}/_{9}$ 1680 ja resolutsioni $^{16}/_{12}$ 1680; Gahm-Pehrsson, m. t. I, siv. 35 ja 70. Useimmat seuraavassa siteeratuista asetuksista ovat tässä asetuskokoelmassa.

yhtämittaa yllytti ja kehotti.[1] Kun torppien perustaminen ei päässyt niin suureen vauhtiin, kuin oli toivottu, määrättiin suoraan, että torppia oli perustettava kaikkialle, missä siihen tilaisuutta oli.[2] Torppien perustaminen näyttää vain kahdessa tapauksessa voineen jäädä sikseen, nimittäin: jos ratsumies oli naimaton eikä torppaa halunnut,[3] tai jos ratsutilan maille ei torppaa voitu perustaa. Torppien perustaminen kohtasi vaikeuksia myöskin kun ratsutilat olivat kylässä, jolla oli jakamaton yhteismaa.[4] Ratsumiehen torppa oli rakennettava ulkotiluksille, ei ratsutilan pellolle tai niitylle.[5] Jos ratsutilallinen tahtoi, voi hän jättää jonkun vanhan torppansa ratsumiehen asunnoksi.[6] Jos ratsumies oli torpan asuttavakseen saanut, oli hänen palkkaansa vastaavalla summalla vähennettävä.[7] Torppa sisältyi siis osana palkkaan. Missään suhteessa ei se lisännyt ratsumiehen velvollisuuksia ratsutilallista kohtaan. Jos hän teki työtä tälle, oli siitä palkka maksettava eri sopimuksen mukaan.[8]

Ratsumies sai torpan pitää niin kauan kuin hän oli toimessa. Sodan aikana sai leski viljellä torppaa, mutta miehen kuoltua, vangiksi jouduttua tai saatua eron ja kun uusi ratsumies oli asetettu, oli entisen ja hänen vaimonsa torpasta luovuttava.[9]

Torppaa asuessaan ei ratsumies saanut tehdä raivauksia sen rajojen ulkopuolelle.[10] Kun torppa oli valmiiksi rakennettu, ei ratsutilallisen tarvinnut sitä ylläpitää, vaan tuli ratsumiehen pitää siitä huoli.[11] Sitävastoin tuli torpparin parannuksista ja erityisellä luvalla toimitetuista uutisviljelyksistä saada lähtiessään korvausta työn ja kulunkien mukaan.[12]

[1] Resol. $^{19}/_{11}$ 1680, asetus sotila»tiloista $^{5}/_{1}$ 1684. resol. $^{6}/_{9}$ 1689, kirje $^{19}/_{8}$ 1692, y. m.

[2] Kirjeet $^{16}/_{2}$ 1689 ja $^{2}/_{12}$ 1690.

[3] Vastaus sotapäälliköiden valituksiin $^{18}/_{8}$ 1752, § 3. Katso muuten edellä olevia asetuksia.

[4] Kysymys tuli esille vasta 1700-luvun puolivälillä ja oli useampien valtiopäivien käsiteltävänä; katso myös Frosterus, m. t. I, siv. 209.

[5] Kirje $^{23}/_{8}$ 1693.

[6] Kirje $^{23}/_{9}$ 1693.

[7] Asetus $^{5}/_{1}$ 1684.

[8] Asetus $^{16}/_{8}$ 1680.

[9] Valt. päätös 1683, § 15; vastaus sotapäälliköiden valituksiin 1720, § 21.

[10] Vastaus rahvaan valituksiin vuodelta 1731, § 5.

[11] Resolutsioni $^{18}/_{11}$ 1693, § 3. Frosterus, m. t. I, siv. 211.

[12] Frosterus, m. t. I, siv. 212—13.

Torpan suuruudestakin säädettiin jonkunlaisia normeja. Torpasta, jossa voitiin kylvää $^1/_2$ tynnyriä viljaa ja jossa niittyä oli 1 $^1/_2$ kuormanalaa sekä tarpeelliset rakennukset, oli vähennettävä 10 taalaria kuparirahaa ratsumiehen palkasta.[1] Tästä normista luovuttiin kuitenkin useilla paikkakunnilla, joten toisaalla tulivat torpat pienemmiksi, toisaalla taas kuten Smålannissa, olivat ne niin suuria, että niissä voitiin elättää 5—6 lehmää.[2] Riippuen torpan vaihtelevasta koosta oli myöskin se summa, joka sen nojalla oli ratsumiehen palkasta vähennettävä, vaihteleva. Se määrättiin riippuvaiseksi sotilaan ja rusthollarin keskinäisestä sopimuksesta. Rykmentin päällikön tuli pitää huolta, että asianosaiset asiasta tekivät varman sopimuksen.[3]

Jonkin verran toisenluontoisia olivat jalka- ja merisotaväen torpat. Jo aikaisemmin 1600-luvulla oli jalka- ja meriväen asettaminen ruoduttain järjestetty yhdistämällä vissi määrä tilallisia ruoduksi, jonka tuli asettaa yhden sotilaan. Kaarle XI saattoi tällaisen sotaväen oton vakinaiselle kannalle, siten että ruodut saatiin suostumaan vakinaisesti asettamaan ja palkkaamaan sotamiehen. Tälle tuli ruodun paitsi muuta palkkaa hankkia asunnoksi torppa, johon Suomessa täytyi kuulua peltoa $^1/_2$ tynnörin kylvöä varten ja 2 kesäkuorman alaa niittyä.[4] Myöskin nämä torpat olivat perustettavat takamaalle ja vain siinä tapauksessa, ettei siellä ollut torpan sijaa sekä silloin kuin sotamies ei torppaa halunnut, olivat ruodut vapautetut niiden perustamisesta.[5] Sallittiinpa muutamilla ehdoilla perustaa niitä yhteismaillekin.[6] Suomessa ruotujakolaitos saatiin jo 1600-luvun lopulla toteutetuksi, lukuunottamatta Pohjanmaata, jonka asukkaat vasta v. 1733 siihen suostuivat.

[1] Resol. $^{20}/_{11}$ 1685, § 4.

[2] Resol. rahvaan valituksiin Gullbergin & Bobergin kihlakunnissa $^{18}/_{11}$ 1693 § 1; kirje $^{28}/_{5}$ 1693.

[3] Asetus $^{5}/_{1}$ 1684, § 15 ja kirje $^{14}/_{8}$ 1692.

[4] Katso Bonsdorff, Finlands Kamerallagfarenhet, siv. 706—9. Meriväen ruotujen taas tuli antaa torppaan peltoa, josta vuotuinen sato nousisi noin 2 tynnyriin, niittyä 2 kesäkuorman alaa sekä karjalaidun, polttopuut ja aidakset tarpeen mukaan. Kontrahti $^{20}/_{5}$ 1690, § 3.

[5] Frosterus, Svenska Krigslagfarenheten II, siv. 369. Muutenkin voivat heikot ruodut saada tällaisen vapautuksen, K. kirje $^{12}/_{3}$ 1689. Torppien asemasta tuli ruotujen antaa sotamiehelle vissi määrä luonnontuotteita korvaukseksi.

[6] K. resol. $^{12}/_{10}$ 1682, § 9.

Jalka- ja meriväen torpat olivat, mitä niiden hallintaoikeuteen tulee, samojen määräysten alaiset kuin ratsumiesten torpat.

Sotilastorppalaitos tuli, järjestettynä ylempänä viitattuun tapaan, saamaan erikoisen jo laitoksen tarkotusperästä johtuvan leimansa, joka sen varsin jyrkästi erotti tavallista tietä tilojen mailla perustetuista torpista. Sotilastorpat pysyivät erikoisessa asemassa senkin kautta, että erinäisillä määräyksillä oli saatu aikaan, että kerran sotilastorpaksi joutunutta tai perustettua torppaa ei saanut siirtää, vaan tuli sen tällaisena pysyä.[1] Tästä johtuikin, että ne lainsäädäntötoimet, joilla torpparilaitosta yleensä järjestettiin, eivät ulottuneet sotilastorppiin, yhtä vähän kuin näistä annetut lakimääräykset taas koskivat muunluontoisia torppia. Sitävastoin on sotilastorppalaitos, siitä syystä että se useissa osissa maata kehittyi aikaisemmin kuin muut torppalajit ja koska sotilastorppien luku yleensäkin, varsinkin alulla 1700-lukua, muihin torppiin verraten oli hyvin suuri, voinut melkolailla esimerkkinä vaikuttaa muun torpparilaitoksen kehitykseen.[2] Läheisempään suoranaiseen vuorovaikutukseen muun torppalaitoksen kanssa joutui sotilastorppalaitos ainoastaan 1700-luvun lopulla varaväkeä vakinaiselle kannalle järjestettäessä sekä v. 1809, jolloin ruotujakoinen sotaväki Suomessa lakkautettiin ja sotilastorpat jätettiin ratsutilallisten ja ruotujen vapaasti käytettäviksi. Edellistä seikkaa on etempänä kosketeltu lähemmin, jälkimäinen taas lankeaa ulkopuolelle tämän tutkimuksen alan.[3]

Sotilastorppain lukumäärää on vaikea tarkalleen ilmottaa. Pikku-vihan jälkeen Ruotsille kuuluvassa osassa Suomea oli ruotujen

[1] Ainoastaan jos torpat olivat viljelysmaan aitojen sisäpuolelle tilan vahingoksi raivatut, voitiin ne siirtää, mutta ei, jos ne sijaitsivat takamaalla. Vastaus sotapäälliköiden valituksiin $^{3}/_{8}$ 1727, § 6. Joka tapauksessa oli torpan siirtämiskysymykset virkatietä ratkaistava. K. kirje $^{3}/_{3}$ 1806.

[2] Sotilastorppien suurta lukumäärää muihin torppiin verraten vielä 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla osottavat seuraavat luvut:

	Torppia		
	ratsumiesten	jalkaväen	muita.
Mouhijärvi (1775)	4	53	30
Karjalohja (1773)	30	17	14
Helsinki (1775)	101		143
Hollola (1792)	59	185	noin 100
Laihia (1758)	—	52	3

[3] Katso kolmannen osan neljättä lukua (lopussa)

asettamien jalkamiesten luku, niihin laskettuina ne 356 sotamiestä, jotka Kajaanin kihlakunta v. 1788 suostui asettamaan, yhteensä 6702, ja ratsutilain luku 2250. Jos kullakin jalka- ja ratsumiehellä olisi torppa ollut, olisi sotilastorppain lukumäärä noussut 8952:een, varaväen torppia lukuunottamatta.[1] Vaikkakin on todenmukaista, että osalla sotilaita ei torppaa ollut, oli joka tapauksessa sotilastorppain luku siis melkoinen. Näiden torppain joutuminen maanomistajain vapaasti käytettäväksi v. 1809 on sen vuoksi epäilemättä vaikuttanut maan torpparilaitoksen kehitykseen varsin tuntuvasti.

Ylempänä esitettyjen tilaluontojen erikoisoikeudet torppain perustamiseen nähden olivat sitäkin merkitsevämpiä, kun ottaa huomioon sen henkilöllisesti epävakaisen aseman, missä ne olivat, joiden ei onnistunut hankkia itselleen korkean esivallan hyväksymää toimeentulolähdettä.[2] Epäilemättä se erikoisasema,

[1] 1740-luvulla laski Berch kaikkien torppien (sekä sotilas- että tavallisten) luvun koko Ruotsin valtakunnassa 68000 tuhanneksi. Tavallisia torppareita taas oli v. 1749 tabellilaitoksen mukaan 39731, joten sotilastorppia olisi ollut 28267. Modeer taas 1760-luvun lopulla ilmottaa sotilastorppain lukumäärän olevan 41800. Koko ruotujakoisen sotaväen luku oli Kaarle XI aikana n. 38000 ja v. 1749 Tabellilaitoksen mukaan 42593. Jos Modeerin ilmotus pitää paikkansa oli siis miltei joka sotilaalla torppa. A. Berch, Sätt att igenom Politisk Arithmetica utröna länders och staters hushållniug, Stockholm 1746, siv. 54. A. Modeer, Svar på (Sv. Vet. ac. pris-) frågan, »Hvilka äro — — — de bästa medlen att uppmuntra Landtbruket, Stockholm 1774, siv. 23. Aug. Hjelt, De första officiela relationerna om Svenska Tabellverket, H:fors 1899, siv. 20.

[2] Seurauksena näistä erilaisista etuoikeuksista oli, että torppia oli hyvin monenlaisia. Tavallisesti ei 1600:luvun lopulla käytetäkään kollektiivinimitystä torppari, vaan luetellaan ne torppariryhmät, esim. säteri-, rälssi-, pappilain y. m. torpparit, joita kulloinkin tarkotetaan. Vielä 1700-luvun puolivälissä, jolloin nämä etuoikeudet jo olivat suurimmaksi osaksi menettäneet merkityksensä, oli osaksi näin asianlaita. Se komissioni, joka $^{21}/_{4}$ 1757 säätyjen pyynnöstä asetettiin tekemään ehdotusta uudeksi »jus camerale», luettelee useita eriluontoisia torppia: »Med torp förstås sådana uppodlingar och lägenheter, som ej äro satta i visst hemmantal. Sedan man beskrifvit de förmåner och skyldigheter, som efter lag och förordningar följa med torp i allmänhet, beskrifves hvart och ett slag af torp isynnerhet.

1:o *Torp på allmänningar;* här handlas om, huruvida torp på allmänningar få uppodlas, hvad rättigheter sådana njuta, huruvida böra skattläggas och sättas till visst hemmantal m. m.

2:o *Torp på oskifte Byägor;* böra ej skie utan med samtel. Jordägares samtyckie.

jossa torpparit kysymyksessä olevilla tilanluonnoilla olivat, oli omiaan mahtavasti edistämään torpparilaitoksen kehittymistä näille tiloille, joille se samalla myöskin oli välttämätön tarpeellisen työvoiman hankkimiseksi.

3:o *Torp på Cronoägor;* här handlas om huruvida Torp få byggas af Cronobonde på dess hemman, af Boställshafvare på dess Boställe, af Präst på dess Prästegård och så vidare.

4:o *Torp på Skatteägor;* Jordäganden hafve frihet at Bygga på sina egna ägor Torp; Men sådant tillkommer ej Skattefrälsebonden.

5:o *Torp på frälseägor;* En frälsemans frihet är härutinnan oinskränkt. Sådana Torp niuta samma natur och Privilegier, som med grunden följer; de kallas Rå och Rörs torp, som äro belägna inom säteriernas ägor.

6:o *Torp för Ryttare, Dragoner,* Soldater och Båtsmän äro af en särskild natur: de måge hvarken skattläggas eller ifrån sina hemman söndras: kunna ej säljas till skatte, niuta dessutom åtskilliga friheter ifrån det, som annars med andra torp följer.»

Cammarcommissionens Berättelse rörande Cammarverkets författning, 23 Cap., Om Torp. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 65. R. V. A.

II Osa.

Torpparilaitos Suomessa 1700-luvun puoliväliile saakka.

1 Luku.

Säterien torpparilaitoksen kehitys 1600-luvulla.

Uutisasutuksen yleisten ehtojen ja torppariasutuksen tosiasiallisen kehityksen selvittäminen Suomessa ennen 1700-lukua kohtaa vaikeuksia, sillä tämä ala on toistaiseksi ainoastaan puutteellisesti saatu valaistuksi. Tässä täytyy sen vuoksi tyytyä tekemään vain muutamia viittauksia kehityksen suunnasta ja sen tärkeimmistä puolista sekä etupäässä käsittelemään säteritilain torpparilaitoksen kehitystä, joka muodostaa tärkeimmän puolen torpparilaitoksen historiasta ennen 1700-lukua.

Maanomistusseikat, jotka aina tuntuvasti vaikuttavat maan asutustapaan ja asutuksen muotoihin, olivat Suomessa monessa suhteessa erikoista laatua. Erityisesti oli näin asianlaita suuriin asumattomiin korpiin, n. s. erämaihin nähden.

Jo keskiajan lopulla olivat erämaat jotenkin tarkoin eri maakuntien kesken jaetut ja joutuneet omistusoikeudella ennestään asuttujen seutujen viljelijöille aina sen mukaan kuin kukin aikaisemmin oli kutakin erämaanseutua tottunut käyttämään. Vaikkakin saman pitäjän erämaat usein sijaitsivat samoilla seuduin, olivat ne kuitenkin jo tähän aikaan jaetut yksityisten maanomistajain kesken. Kylien yhteisiä erämaankappaleita tavattiin kyllä vielä keskiajalla, mutta uuden ajan alussa olivat nekin suureksi osaksi joutuneet yksityisen omistuksen esineiksi.[1]

[1] Katso Yrjö Koskinen, Maanomistusseikoista Suomenmaassa Keskiaikana, Helsinki 1881. K. J. Jalkanen, Pohjois-Hämeen erämaat, asutus ja olot vuoteen 1620, Hämeenlinna 1892. H. Gebhard, Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571, Helsinki 1889. W. Carlson, Entinen Ikaalinen, pitäjänkertomus, Helsinki 1871, siv. 43—44. J. W. Ruth, Satakunnan asutusoloista keskiajalla, Historiallinen Arkisto XV. A. G. Fontell, Jordens i Egentliga Finland besittningstagande för odlingsändamål, Helsinki 1908.

Kylien läheisyydessä olevat metsät ja takamaan säilyivät sensijaan yleisesti kylän yhteisenä omaisuutena ja yhteisen käytön alaisina isoon jakoon saakka.[1] Olipa lounais-Suomessa metsäseutuja, joita isommatkin alueet yhteisesti käyttivät, vielä 1700-luvulla.[2] Pohjanmaalla ja pohjoisessa Karjalassa taas oli kokonaisilla pitäjilläkin vielä samaan aikaan enimmäkseen jakamattomat metsämaat, joita yhteisesti käytettiin, ainakin osaksi aivan järjestämättömästi.[3]

Toiselta puolen tunnetaan jo varhaisimmilta ajoilta tapauksia, jolloin tällaisesta yhteisomistuksesta jakojen kautta pyrittiin pois. Ennen kaikkea harrasti tällaista katoolinen kirkko, joka hyvin innokkaasti puuhasi tilustensa pyöristyttämistä, sekä aateli.[4] Vihdoin olivat kuninkaat jo keskiajalla ottaneet erinäisiä metsäseutuja haltuunsa.[5]

Erämaille kasvanut asutus näyttää uuden ajan alulla joutuneen maanomistajista, s. o. vanhasta asutuksesta riippuvaan asemaan. Satakunnassa mainitsee Ruth uutisasutuksen kautta syntyneitä taloja ja kyliä, jotka pääkylään olivat siirtokylän asemassa. Uutisasukkaat ottivat osaa emäkylän verojen maksuun, vaikka siitä sitten vähitellen lakkasivat, kenties saatuaan itse veroa kannettavakseen.[6] Erämaitten tarkastuksessa v. 1552 silloisen Hollolan kihlakunnan erämaissa kävi myöskin selville, että talonpojat siellä oleville erämaankappaleilleen olivat asettaneet uutisasukkaita, jotka maksoivat maanomistajalle veroa ja joita nimitettiin tämän lampuodeiksi.[7] Vuonna 1601 mainitaan samaten talonpoikain asettaneen sisä-Suomen erämaille uutisasukkaita, joita nimitetään torppareiksi ja jotka maksoivat maan-

[1] Katso seuraavassa siv. 127 ja 159.

[2] K. G. Leinberg, Bidrag till kännedom om vårt Land III, siv. 48.

[3] Katso seuraavassa sivut 84—85. Vertaa myös M. G. Schybergson, Finlands historia II, siv. 17 sekä E. O. Runeberg, Beskrifning öfver Laihela socken, Sv. Vet. ac. handl. 1758.

[4] Yrjö-Koskinen, m. t. siv. 46—48, W. Salminen, Köyliön pitäjän kertomus, siv. 16—18 (Köyliön kartanosta).

[5] Yrjö-Koskinen, m. t. siv. 35—36. A. G. Fontell, m. t. siv. 9—11.

[6] J. W. Ruth, m. t., siv. 3—12.

[7] K. J. Jalkanen, m. t., Liite I, siv. II, VI, VII, XIII. Veroa nämä lampuodit suorittivat esim. »1 leiv. voita», »1 leiv. haukia», »3 karpiota ruista», »3 leiv. kaloja», »10 äyriä».

omistajalle veroa.[1] Vieläkin runsaammin oli aateli tällaista erämaan asuttamista harjottanut.[2]

Varsinaisilla jakamattomilla kylänmailla pysyi uutistilain perustamisoikeus kylänmiesten luvasta riippuvana vielä 1700-luvullakin, ainakin nimellisesti.[3]

Se ponteva tapa, jolla kuninkaat uutisasutuksen asiaa Suomessa ryhtyivät ajamaan, edisti kuitenkin varsin tehokkaasti uutisasukkaiden, joista usein käytetään torpparin nimeä, joutumista vanhasta asutuksesta riippumattomiksi. Jo keskiajalta tunnetaan useampia kuninkaallisia kirjeitä, jotka ovat tässä mielessä annetut, m. m. vuosilta 1334, 1411 ja 1452. Viimemainitussa kirjeessä v:lta 1452 saivat kuninkaan voudit nimenomaan asiakseen halullisille jakaa metsiä ja takamaita sillä yleisellä ehdolla, että vanhat kylät, joihin ne ennen olivat kuuluneet, eivät joudu autiotilaan. Erittäinkin näkyy tällaista oikeutta käytetyn turvaamaan ruotsalaisia uutisasukkaita Suomessa.[4]

Kustaa Waasan aikana saa hallitusvallan sekaantuminen maanomistusoloihin ja uutisasutukseen kerrassaan mullistavan luonteen. Kuningas otti nimellisestikin erämaat haltuunsa ja rupesi itse pontevasti niiden viljelykseen ottamista edistämään. Entisiä omistajia kiellettiin, jos he eivät tahtoneet erämaankappaleitaan viljellä, häiritsemästä uutisasukkaita, joita alituisten kehotusten kautta joukottain saatiin erämaihin siirtymään. Samallaista toimintaa jatkettiin pontevasti varsinkin Kaarle IX:n aikana.

Valtion toiminta erämaitten asuttamisessa ei supistunut uusien asukasten sijottamiseen, vaan rinnan sen kanssa hallitus myöskin palautti valtiolle veroa maksaviksi erämailla ennestään olevat uutisasukkaat ja torpparit, joita talonpojat sinne olivat asettaneet ja jotka heille olivat veroa maksaneet. Näin tehtiin jo v. 1552 ja v. 1601 määrättiin, että samalla lailla tuli menetellä niiden torpparien suhteen, joita talonpojat erämailleen olivat asettaneet,

[1] Waaranen, Handlingar till Upplysning af Finlands historia I, siv. 168—169.

[2] Katso seuraavassa siv. 53—54

[3] Katso seuraavassa siv. 76, muist. 1 ja siv. 126 ja 156. Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran Gyllenborgin valtiopäiväkertomus valtiopäiville 1751—52 ja 1755—56, Utskottshandlingar 1751—52 Vol. 44 ja 1755—56 Vol. 39. R. V. A. Katso myös A. G. Fontell, m. t. siv. 7 ja seur.

[4] Yrjö-Koskinen, m. t. siv. 30 ja seur. Ruotsal. uutisasukkaiden turvaamiseksi oli annettu Birgerin kirje v:lta 1303. Vertaa myöskin, Styffe, Om de s. k. Grundregalerna, siv. 243 ja seur. ja Bergfalk, Svenska jordens beskattning, siv. 14—15. Fontell, m. t. siv. 9—11.

sillä nimenomaisella huomautuksella, ettei ollut soveliasta, että talonpoika maksoi toiselle talonpojalle veroa.[1] Tällaista peruutusta jatkettiin vielä 1700-luvulla, jolloin varsinaiset erämaat jo aikoja olivat asutetut ja luonnollisesti oli tämä hallituksen toiminta mahtava keino yksityisille kuuluvan torpparilaitoksen kehityksen estämiseksi.[2] Viranomaisten tarmokkaisuudesta riippui luonnollisesti kuitenkin se menestys, jolla näitä toimenpiteitä pantiin käytäntöön.

Aivan toiseen, erikoiseen suuntaan kävi kehitys aatelin tiluksilla.

Samoihin aikoihin ja jo ennenkin kuin talolliset olivat aateliset ruvenneet erämaitaan asuttamaan. Kuninkaan sekaantuminen asiaan lisäsi vain heidän intoaan voidaksensa ennättää häntä ennen. Ostaen talollisilta erämaaosuuksia ja osittain suoranaisten väärinkäytöksien kautta asuttivat he omilla miehillään laajat osat erämaita, paljoa enemmän kuin alkujaan heidän omistamilleen taloille oli kuulunut.[3] Mouhijärven Selkeen kartanolla oli täten torppia meren rannikon seutuvilla, Vesilahden ja sen naapuripitäjien aatelistiloilla pohjois-Satakunnassa, etelä-Hämeen kartanoilla taas lampuoteja ja torppareita keski-Suomessa. Enimmästä päästä esiintyvät nämä aatelin alustalaiset, joiden lukumäärä keski-Suomessa jo 1500-luvun lopulla oli 70 vaiheilla, manttaaliin pantuina rälssilampuoteina.[4]

[1] Katso edellä siv. 51, muist. 7 ja siv. 52, muist. 1.

[2] Katso seuraavassa siv. 75. ja 160

[3] J. Jalkanen, Pohjois-Hämeen erämaat, asutus ja olot vuoteen 1620, siv. 52—53. Saman tekijän, Rautalammin hallintopitäjä, pitäjänkertomus, siv. 61—63, 83—84; Rautalammilla pantiin varsinkin reduktsionin yhteydessä rälssitorppareita verolle ja manttaaliin. — K. R. Melander, Vuokraukset ynnä talojen lyhennykset Suomessa, Käkisalmen läänissä ja Inkerissä vuosina 1617—34, siv. 145 ja seur. Katso myös Jaakko Teitin valitusluetteloa Suomen aatelistoa vastaan v. 1555—56, julkaissut K. Grotenfelt, esim. siv. 17, 37, 202 (Todistuskappaleita Suomen historiaan, V).

[4] Ruth, Satakunnan asutusoloista keskiajalla, Hist. Ark. XV; Jalkanen, mainitut teokset. Yksityiskohtaisesti antaa näistä seikoista selkoa »Frälseransakning år 1639», n:o 6938. S. V. A. Tottijärven kartanolla oli m. m. Ruovedellä torppa »Peckoinen», josta nykyinen Pekkalan kartano on kehittynyt. 1700-luvulla oli jo Pekkalan mailla rakennettu muita rälssitiloja, jotka silloisen tavan mukaan olivat manttaaliin pannut ja siirtokylän asemassa siihen: »Peckala utsokne frälsehemman och på dess Bohlbys ägoskilnader anlagda små afgärdabyshemman Wiljackala, Resola, Hakala och Candola, alla tilsammans 2:ne heela

Myöskin läheisemmille takamaille, jotka kuitenkaan eivät olleet aateliskartanoiden rajojen ja pyykkien sisäpuolella, rupesi aatelin torppia syntymään. Vuonna 1639 pidetyssä rälssitilain tarkastuksessa mainitaan useita tällaisia torppia (24), jotka olivat perustetut »puolen peninkulman päähän takamaalle» tai »talon yksityiselle takamaalle» ja joita tavallisesti suojeltiin säterin vapauspeninkulman sisäpuolella olevina.[1] Mainitussa tarkastusluettelossa ovat nämä torpparit aatelin talonpoikien ja lampuotien joukkoon merkityt manttaaliin pantuinakin usein torpparin nimellä. Vuonna 1738 oli tällaisten tavallisten rälssitorpparien lukumäärä sen aikuisessa Suomessa 44, joista 7 sijaitsi siinä osassa Kyminkartanon kihlakuntaa, joka v. 1743 jäi Venäjän puolelle rajaa.

Rikkain oli torpparilaitoksen kehitys kuitenkin niillä aatelin tiloilla, jotka vanhastaan olivat tai 1600-luvulla kohosivat säteritilan asemaan. Kun säteritiloille 1600-luvulla lopullisesti vahvistettiin oikeus verosta kaikeksi ajaksi vapauttaa omien rajojensa sisäpuolella sijaitsevat talot ja torpat, vaikutti tämä luonnollisesti kiihottavasti uusien torppien perustamiseen. Vuoden 1639 rälssitilain tarkastuksen mukaan oli aatelin torppien lukumäärä koko maassa 256. Niistä oli kuitenkin, kuten edellä on mainittu, 24 sellaista, jotka sijaitsivat rajojen ja pyykkien ulkopuolella. Pyykkien sisäpuolella sijaitsi siis tahi ainakin väitettiin sijaitsevan 232 torppaa.[2] Vuonna 1738 eli sata vuotta myöhemmin oli säterien

mantahl, här i Ruovesi sochn.» Vuoden 1754 jälkeen (vuoteen 1764) oli sitäpaitsi rakennettu näiden talojen maille 7 torppaa, jotka olivat verovapaita, s. o. eivät olleet manttaaliin pantuja. Maaherra Wallén'in kirje 7/7 1767, Lit. A. ja E, Landshöfdingars Bref, Åbo och Björneborgs län, XV (1765—68), R. V. A.

[1] Vuonna 1566 oli rälssitorppareita tilallisluetteloiden mukaan Suomessa 3, v. 1589 taas 18. Suomen tilallis- ja veroluetteloita kuudennentoista vuosisadan jälkimmäiseltä puoliskolta, julk. Verner Tavaststjerna (Asiakirj. jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja, V), siv. 11 ja 109. Eri vuosina 1500-luvulla oli rälssitorpparien luku kuitenkin sangen vaihteleva; katso muuten edellä siv. 33.

[2] Luvut vuodelta 1639 ovat lasketut samana vuonna pidetyn rälssitilain-tarkastuksen luetteloista, joita säilytetään Suomen valtionarkistossa. Tässä luettelossa ei parin säterin torppia ole luvulta mainittu, vaan ainoastaan sanottu, että sätereihin kuuluu torppia »några» tai »åtskilliga». Torppien luvun selvillesaamiseksi on sen vuoksi täytynyt määrätä se näissä tapauksissa arvion perusteella. »Näsääl'sin (Näse?) säterille Porvoon pitäjässä on arvioitu kuuluvaksi 4 ja »Hytön säterille Sipoossa 5 torppaa. Parkolinniemen säterille Savossa mainitaan luettelossa kuuluviksi »efterskrefne bönder och torpare» kuitenkaan ilmoittamatta, montako näistä oli torpparia, montako talollista. Torppareiksi ei tilastossa näistä yhtään ole luettu. Usein on epävarmaa, onko luettelossa mainittu torppa säteritorppa vaiko tavallinen

sekä kuninkaan- ja latokartanoiden torpparien luku 1700-luvun Suomessa 1238. Vanhassa Suomessa, josta osa v. 1738 kuului Venäjälle, on säteritorppareita arvioitava olleen samaan aikaan noin 150 (Ruotsille kuuluvassa osassa niitä oli 57), joten säteritorpparien koko luku v. 1738 nousi lähemmä 1400:aan. Näin suureksi oli säterien torpparilaitos melkoiseksi osaksi kuitenkin kasvanut vasta 1700-luvulla, sillä v. 1710 oli säteritorppareita, tavalliset rälssitorpparitkin niihin luettuina, ainoastaan 760.[1]

Jo vuonna 1639 oli säterien torppia enimmän etelä-osissa maata: Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla ja Viipurin läänissä. Viimemainittujen seutujen torpparilaitos kehittyi myöskin 1600-luvulla nopeimmin, kun taas 1700-luvulla eteläisessä Hämeessäkin torppien luku alkaa sätereillä huomattavammin kohota. Tätä seikkaa valaisevat seuraavat luvut:

	Torppia.	Torppareita.	
	v. 1639	v. 1710	v. 1738
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa . . .	60	99	277
Satakunta	22	60	106
Uusimaa	86	385	623
Häme	22	83	221
Savo	17	13	7
Vanha-Suomi	25	120	150
Pohjanmaa	—	—	4
Koko maa	232	760	1388

Kuten kauan myöhemmin oli jo v. 1639 Porvoon ja Elimäen pitäjissä runsaammin torppareita kuin missään muussa pitäjässä maassa. Vuonna 1639 oli edellisessä 34 torppaa, jälkimäisessä 24. Vuonna 1710 oli näiden pitäjien koko torpparuluku 169 ja 72 ja v. 1738 taas 222 ja 88. Yksityisistä aateliskartanoista oli enimmän torppareita Yläneen kartanolla Pöytyällä, jolla niitä oli 19, (5 tämän kartanon torpista oli sitä paitsi perintöjaon kautta äsket-

rälssitorppa. Jälkimmäisiksi ovat luetut kaikki ne, joista nimenomaan on sanottu, että ne sijaitsivat vapauspeninkulman sisä- tai ulkopuolella, takamaalla tai muuten kauempana säteristä. Säteritorpiksi ovat sitävastoin myöskin sellaiset luetut, joista nimenomaan on mainittu, että ne olivat »med laga byaskillnad» säteristä erotetut, mutta luettelossa säteritorppina pidetyt. Miten luvut vilta 1710 ja 1738 ovat saadut, katso liitteitä n:o 2 ja 4. Turun lääniä koskevat luvut ovat vilta 1741.

[1] Entinen Käkisalmen lääni pois luettuna. Osa Uuttamaata ja Hämettä kuuluu Vanhaan Suomeen ja on sinne myöskin luettu; samaten eteläosa Savoa.

täin joutunut Juvan säterikartanon alaiseksi).[1] Edelleen oli Laukolla 13 ja Tottijärven kartanolla 5 torppaa, Hakoisten (Haga) kartanolla 7, Sarvilahdella Perniön pitäjässä 8, Kiialalla Porvoon pitäjässä 6, Kyminkartanolla 11, Moisiolla ja Hämeenkylällä Elimäellä 15 ja 9 sekä Kavantsaarella lähellä Wiipuria 7 torppaa.[2]

On luonnollisesti varsin vaikea varmuudella päättää, missä määrin tilastolliset luvut vuodelta 1639 ovat verrannollisia myöhempiin ylläesitettyihin lukuihin. Kuitenkin voitanee niiden nojalla pitää varmana, että säteritorpparien luku 1600-luvulla ripeästi kasvoi.

Säterien torpparilaitoksen kehitys sai voimakasta virikettä siitä kosketuksesta, johon Suomi oli joutunut ulkomaiden kanssa uudella ajalla. 1500-luvun lopulta alkaen oli Suomen aateli Itämerenmaakuntain valloituksen kautta tutustunut siellä vallitsevaan maalaisolojen järjestykseen, suurisuuntaisempaan maanviljelykseen ja oppinut työn teettämistä lampuodeilla. Toiselta puolen taas melkoinen joukko Itämerenmaakuntain aatelisia oli muuttanut Suomeen ja saanut täällä läänityksiä. Luonnollisesti toivat he mukanaan sieltä perittyjä katsantotapoja maalaisoloihin nähden ja rupesivat niitä täällä toteuttamaan. Ei siis ole vain sattuma, että Uudellamaalla ja Viipurin seuduilla, jonne itämerenmaakuntalaisia siirtyi varsin runsaasti, myöskin torpparilaitos 1600-luvulla aatelisten sätereillä oli nopeasti kehittymässä. Vähän päästähän

[1] Yläneen kartanon torppia nimitetään milloin taloiksi, milloin torpiksi. Vuonna 1590 mainitaan kartanoon kuuluviksi »24 hele gods, 6 torpare» (Suomi 1858, siv. 171). Jotenkin sama luku tavataan myöskin eräässä toisessa lähteessä samalta ajalta (Waaranen, Handlingar III, siv. 22). Vuonna 1683 raja- ja pyykkioikeuksien tarkastuspöytäkirjassa (Rå och rörs ransakningsprotokoll, Åbo län, 1683—85, n:o 6944; S. W. A.) mainitaan kartanoon kuuluviksi 19 »små hemman eller torp», kaikki manttaaliin pantuja, useimmat $^1/_4$ manttaalin tiloja. Näistä todistetaan, että ne jo v. 1381 tuomion kautta ovat kartanon rajojen sisäpuolella oleviksi vahvistetut. Paitsi näitä mainitaan pöytäkirjassa 5 »nyligen planterades» verovapaata torppaa. Vuoden 1738 suostuntaveroluetteloissa esiintyvät edellämainitut raja- ja pyykkitaloina, jälkimäiset, joita nyt oli 7, torppina.

[2] Vertauksen vuoksi mainittakoon että v. 1738 oli Laukolla ja Tottijärvellä 18 torpparia, Sarvilahdella 8, Kiialalla 12, Hämeenkylällä 10 ja Moisiolla 12. (Katso taululiite n:o 4). Muista kartanoista mainittakoon:

	Torppia v. 1639	Torppareita v. 1738
Sjundbygård	4	13
Boegård	4	10
Haapaniemi (Kisko)	4	5
Gammelbacka (Porvoon p.)	5	9

kuului tähän aikaan valituksia, miten nämä Suomenlahden eteläpuolen feodaliherrat maassa mellastivat. Suoranaiset esimerkit Elimäeltä ja useasta kohdin Wiipurin läänistä osottavatkin kuinka nämä tulokkaat torpparilaitosta lahjotusmaillaan perustelivat.[1]

Samallaisia vaikutuksia kuin Itämerenmaakunnista sai maan aateli 30-vuotisen sodan aikana ja myöhemminkin Saksasta. Täällä koottuaan mainetta ja ryöstösaalista ja tutustuttuaan aatelin loistavaan asemaan pyrki se luonnollisesti sitä matkimaan. Säterien luvun nopea lisääntyminen, yhä kasvavat läänitykset ja aatelin elämän yhä suurempi komeus ovat ulkonaisia, kouraantuntuvia todistuksia mainitusta kehityksestä. Mutta myöskin sisäänpäin aatelin maanviljelystalouden järjestyksessä rupesi samaan aikaan muutos tapahtumaan: varsinkin säterit alkoivat yhä enemmän kehittyä suurviljelyksiksi.

Ruotsissa ja Suomessa oli suurviljelys aatelin tiloilla tätä ennen sangen vähän kotiutunut. Ruotsin sätereistä olivat v. 1571 useimmat tavallisten talonpoikaistilojen arvoisia, ainoastaan sangen harvat olivat kohonneet todellisiksi suurviljelyksiksi.[2] Vielä enemmän oli Suomen aateli tähän aikaan »pientä aatelia». 1500-luvun lopulla rälssitalojen lukumäärä Suomessa tosin suuresti lisääntyi, mutta epäilemättä eivät aatelin säterikartanot tähän aikaan vielä sanottavassa määrin eronneet varsinaisista talon-

[1] Wrede-suvun haltuun oli joutunut melkein koko Elimäki ja useita kartanoita muualtakin. Miten Henrik Wreden leski, Gertrud von Ungern-Sternberg, hänen puolisonsa Jaakkima Berends ja Raaseporin kreivi Leijonhufvud mellastelivat, on yleisestä historiasta kyllin tunnettu. Viipurin puolessa ja Savossa oli samoin lukuisasti inkerinmaalaisten ja itämerenmaakuntalaisten ylimysten läänityksiä, kuten lääninhaltijain nimetkin osottavat. Katso lähemmin 1639 vuoden rälssitilain tarkastusluetteloita ja 1680-luvulla toimitettujen säteri- sekä raja- ja pyykkioikeuksien tarkastusten pöytäkirjoja. S. V. A. Vertaa lisäksi Waaranen, Landtdagen i Helsingfors 1616 och Finlands dåvarande tillstånd, Helsinki 1862, siv. 6 ja seur., ja Grotenfelt, Suomen historia Uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521—1617, Jyväskylä 1902, siv. 414 ja seur.

[2] Hans Forssell, Anteckningar om Sveriges Jordbruksnäring i sextonde seklet, Tukholma 1884, siv. 65—70 sekä karjataloista ja niiden viljelyksistä sivuilla 71 ja seur. — Suomessakin oli kuninkaan- ja latokartanoita, joilla oli karjaa ja kylvöä melkolailla. Porvoon ja Helsingin kuninkaankartanoilla oli noin v:n 1570 paikkeilla, edellisellä 110—125, jälkimäisellä 230—250 lehmää, näistä kuitenkin osa luultavasti n. s. verolehmiä. Allardt, Borgå läns ekonomiska och sociala förhållanden, siv. XCII—C. Köyliön kartanossa kylvettiin ruista noin 16 tynnyriä, ohraa 12 tynnyriä, lehmiä pidettiin 30, hevosia 8. Salminen, Köyliön pitäjä, siv. 16—18.

poikaistaloista. Samalla seisoi koko aateli muutenkin talonpoikaisväestöä sangen lähellä.[1]

Mutta 1600-luvun alusta alkaen rupeaa perinpohjainen muutos tapahtumaan. Aateli alkaa kehittyä itsenäisemmäksi, arvonsa tuntevaksi ja asemaansa kannattamaan tarvitsee se hyvän taloudellisen perustan. Vuosisadan lopulla oli suurviljelys sätereillä jo melkoisessa määrin kotiutunut. Jonkunlaisen kuvan oloista antavat meille silloisen Wiipurin läänin säteritilain tarkastuskirjat 1680-luvulta. Tarkastusten pöytäkirjoissa on nimittäin suurimmista sätereistä ilmotettu karjan lukumääräkin. Suuria karjapihoja, joissa oli sarvikarjaa (nöt) sata eläintä ja ylikin, mainitaan yksistään tässä läänissä kokonaista 10 ja näiden lisäksi oli useita, joissa karjan lukumäärä oli vain vähän pienempi. Näiden rinnalla mainitaan tosin vähäpätöisempiä sätereitä, jotka olivat rakennuksiltaan aivan talonpoikaisten talojen kaltaisia ja muutenkin samanlaisessa viljelyksessä kuin nekin. Länsi-Suomesta ei mainittujen tarkastusluettelojen avulla saa mitään selkoa säterien viljelyksestä ja suuruudesta, mutta torpparien lukumäärästä päättäen oli kehitys käynyt siellä samaan suuntaan.[2]

Se työvoima, jota kehittynyt suurviljelys tarvitsi, hankittiin etupäässä torpparien ja lampuotien työpäivien kautta.[3] Jo torpparien lukumäärän kasvu 1600-luvulla todistaa tätä; mutta se käy selvistä todistuskappaleistakin aivan suoranaisesti esille. 1600-luvun lopulla varustivat lampuodit ja torpparit hyvin suureksi osaksi säterien viljelykset tarpeellisilla työvoimilla. Jo 1630-luvulla oli osittain näin asianlaita. Vuoden 1639 rälssitilain tarkastusluette-

[1] H. Forssell, Sveriges inre historia från Gustaf den förste, I siv. 102, 105—6, 121—3.

[2] Säterejä, joissa karjaa oli runsaasti, mainitaan tarkastusluettelossa (n:o 6976). Anjala, Tavastby, (karjaluku 100), Willikkala, (karjal. 90 tai enemmän) Elimäellä, Storabborfors (karjal. 200), Pattajärvi (100), Kyminkartano (110), Kulla (120), ja Tässiö (60) Pyhtäällä, Kåårnääs (85) ja Tavastby (120) Wehkalahdella, Siitola (100) ylisen Vuoksen varrella ja Kavantholm (130) sekä Yli- ja Aliurpala (100) Wiipurin seuduilla. Wexionius luettelee 1600-luvun puolivälillä Suomesta useita hänen mielestään erittäin huomattavia aateliskartanoita, joista 13 Turun läänissä, 9 Uudellamaalla sekä 8 Wiipurin läänissä. Wexionius, Epitome Descriptionis Sveciae, Gothiae, Fenningiae et Subjectarum provinciarum, Aboae 1650, lib. I, cap. 22—28.

[3] Ruotsissa, jossa aatelilla jo 1500-luvulla oli laajat läänitykset, sijaitsivat aatelin tilukset hajallaan ja 1500-luvulla aatelismies tavallisesti vain kantoi niistä verot, rasittamatta niitä työpäivillä. H. Forssell, Anteckningar om Sveriges Jordbruksnäring j. n. e., siv. 66.

lossa mainitaan muutamista sätereistä, että niiden torpparit joka päivä »kartanon renkeinä» tekivät sätereillä työtä.[1] 1680-luvun raja- ja pyykkioikeuksien tarkastuskirjat sekä niiden täydennyksenä säteriluettelot, joita vuoden 1700 paikkeilla säännöllisesti on verifikatsionikirjoissa, selvittävät 1600-luvun lopulta varsin hyvin torpparilaitoksen aseman säterien maatyötarpeen tyydyttämiseen nähden.

Näistä lähteistä käy esille, että sätereille suorittivat työpäiviä sekä säterejä lähellä olevat rälssitalolliset, siis lampuodit sanan nykyisessä merkityksessä, että torpparit, jotka vielä 1600-luvulla hyvin yleiseen luettiin lampuotien joukkoon. Lampuodit eli talolliset, »bönder» kuten heitä lyhyesti nimitettiin, tekivät vanhan veronsa rinnalla työpäiviä ja asuivat entisiä manttaaliin pantuja, nyt rälssiluontoisia tilojaan. Veropäivien alituista lisäämistä valittivat lampuodit 1600-luvulla useasti haikeasti. Torppareita tavataan sätereillä kahta lajia. Verolle ja manttaaliin pantuja sekä verovapaita. Edelliset asuivat tiloja, joiden manttaali tavallisesti oli sangen alhainen, kuten $^1/_4$ ja pienempikin, mutta joskus myöskin melkoisen suuri, maksoivat aatelismiehelle veron (stadga), useimmiten viljassa sekä viljelivät tämän ohessa hänen säteriään, suorittaen sinne joukottain työpäiviä. Samaten kuin lampuodeista käytetään lausetta »säteriet brukas af bönder konsekventer som torpare» mainitaan toiselta puolen verotorppareista, että he »viljelevät entisiä tilojaan», että he ovat »perintöoikeustilallisia» (bördsrättsbonde) tahi ettei heillä tällaista oikeutta ollut.[2] Maakirjoissa tällaiset verotorpparit, varsinkin Savossa, esiintyvät tavallisten talonpoikain rinnalla. Huomautetaanpa että »verotorpparit, niinkuin niitä nimitetään, ovat talonpoikia, jotka asuvat entisiä tilojaan, joita he ja heidän esi-isänsä pitkät ajat ovat hallinneet».[3] Mitään varmaa rajaa ei näin ollen voi talollis- ja verotorpparikäsitteiden välille asettaa; jälkimäiset olivat suureksi osaksi entisiä talollisia, joiden nimitys vain oli muuttunut tai muutettu.

Näiden torpparien rinnalla tavataan lukuisia n. s. verova-

[1] Tällaisia säterejä olivat Peippola ja Hämeenkylä (Tavastby) Elimäellä, Kavantjärvi lähellä Wiipuria ja Osala Juvan pitäjässä Savossa.

[2] Wertaa Rå- och rörs ransakning, Wiborg län (S. W. A. n:o 6977), siv. 36, 61, (n:o 6976) 103, 113, 127, y. m.

[3] Rå- och rörs ransakning, Kymmenegårds län 1683—84 (n:o 6976, S. W. A.), Elimäki, Willikkala.

paita torppareita. Tällä ei kuitenkaan ole ymmärrettävä, ettei tällaisista torpista veroa sanan nykyisessä merkityksessä olisi suoritettu, vaan ainoastaan, ettei niistä mitään suoranaista veroa rahassa tai luonnon tuotteissa (stadga) maksettu. Sitävastoin tehtiin niistä työpäiviä, jopa runsaastikin.[1] Länsi-Suomessa käytettiin paikoin sananmuotoa »torppaa asuu talon yksityinen palvelija ja on se hänellä ilman maksua». Tämä palvelija oli kuitenkin, kuten torpparitkin, alituiseen työhön velvotettu. Sama asiantila käy esille lauseesta »torpparit viljelevät renkeinä talon maita». Tämä verrattain yleinen sekottaminen verovapaan torpparin ja palkolliskäsitteiden välillä oli luultavasti osittain vallan tahallinen. Aateli nimittäin juuri pyrki pitkin koko 1600-lukua, vaikkakin onnistumatta, vapauttamaan verovapaat torpparinsa, jotka olivat sidotut alituiseen työvelvollisuuteen heidän sätereillään, henkirahoja maksamasta, koska torpparit muka eivät muuta olleet, kuin aatelin yksityisiä palkollisia.[2]

Verovapaat torpparit suorittivat siis yksinomaan, lampuodit ja verollepannut torpparit pääasiallisesti veronsa taloon työpäivien muodossa. Tämä työrasitus ei suinkaan ollut vähäinen: tavallisesti 1, 2, 3 ja 4 työpäivää viikossa, usein vieläpä jokaikinen viikon päivä. Harvinaisena ja kaikesta päättäen lievänä veromuotona esiintyy nykyajan pelätty määräys: »työtä suoritettava tarvittaessa».[3] Torppareilla oli siis sangen tärkeä sija säterien työ-

[1] Niinpä voitiin sanoa »här äro 4 st. torpare, som ingen skatt betala, utan arbeta hvar dag i veckan» tai »härunder finnas 5 oskattlagda torpare, som — — — göra arbete somliga 1, een dock 4 dagar i veckan.» Katso mainittua tarkastuspöytäkirjaa (n:o 6977), siv. 39, 41 y. m.

[2] Aatelin valituksista huolimatta määrättiin nimittäin, että aatelin torppareita ja yksityisiä palvelijoita, jotka alituiseen kävivät työssä säterillä ja työssä ollessaan saivat täältä ruoan, ei kuitenkaan, kuten aatelin palkollisia, saanut vapauttaa henkirahoja maksamasta, jos heillä oli oma torppansa, peltoa ja niittyä. Katso lähemmin liitettä n:o 2 (siv. 47 liitteissä). — Mainituista tarkastuspöytäkirjoista selviää, että torpparien karjakin joskus kuului isännälle. Toiselta puolen muuttui torpparien asema aatelisten sätereillä tämän yhä lisääntyvän veron kautta niin suuresti, ettei 1600-luvun lopulla enään lampuotinimitystä heistä käytetä ja heidän hallintaoikeutensakin muodostuu aivan erikoiseksi. Torpparien lähtöpäivä oli täten samaten kun palvelusväen, Mikon päivä. Sveriges rikes Landslag (1442). julk. P. Abrahamsson, v. 1726, siv. 392 a. 394 a: »Men för dagswärcks Torpare, som sittia på oskattlagde Torp, är Michelsmässo dag rätter fardag efter öfligit bruk — —».

[3] Tällaisia torppia oli esim. Wääksyn (Wäxiö) kartanolla Kangasalla ja Torlax'in säterillä Uudellakirkolla (T. L.)

tarpeen tyydyttämisessä. Usein mainitaan heidän kokonaan hoitaneen viljelyksen, toisinaan mainitaan palkollisia rinnan käytetyn, mutta vain harvoin yksinomaan jälkimäisiä.[1]

Torppareita, jotka eivät työveroa suorittaneet, tavataan ainoastaan erityisissä asemissa ja kaukana säteristä, saaristossa j. n. e. Itä-Suomessa mainitaan eräällä säterillä torppari, joka »asuu metsässä (som bor på skogen) sekä maksaa verona viljaa suhteessa kaskeamisensa suuruuteen».[2] Länsi-Suomen rannikkoseuduissa tavataan taas torppareita, jotka suorittivat veronsa kalassa, voissa ja viljassa tahi oli heillä muita velvollisuuksia, kuten hoitaa talon karjaa kesäisin, vartioida metsiä ja kalavesiä j. n. e.[3] Myöskin Hämeessä näyttää torpparien työrasitus olleen vähempi, jota vastoin se itäisellä Uudellamaalla, etelä-Savossa ja Wiipurin läänissä oli sangen suuri.

Suomen aatelisilla säteritiloilla oli täten kehittynyt samanlainen talousjärjestelmä, joka osaksi juuri vähää ennen, osaksi samaan aikaan, varsinkin itäisessä Saksassa ja Itämeren maakunnissa oli päässyt valtaan, ja joka tunnetaan nimellä »Gutswirtschaft». Aatelismiehet eivät enään rajoittuneet kantamaan alustalaisiltaan veroa, vaan he kehittivät tilansa suuriviljelyksiksi, muodostivat vartavasten perustetuista torpista ja läheisistä taloista näitä varten työveroa suorittavia aputiloja. Säteritila torppineen ja lampuotitaloineen, jotka ennen olivat olleet kukin itsenäisiä talousyksiköitä, muodostuvat yhä enemmän yhtenäiseksi maataloudelliseksi tuotantoyksiköksi. Saksassa tämä kehitys suureksi osaksi tapahtui siten, että osa talonpoikaistiloja, etenkin autioiksi joutuneita, yhdistettiin aatelismiesten viljelyksiin ja jälelle jäävät alustalaiset, osittain hyvällä, osittain pakolla, velvotettiin verona suorittamaan säterin kasvaneille tiluksille tarvittavia työpäiviä.[4] On sangen valaisevaa tarkastaa yksityiskohtaisemmin mitenkä meillä näiden säterikompleksien kehitys tapahtuu. Tästäkin antavat raja- ja pyykkioikeuksien tarkastuspöytäkirjat 1680-luvulta ohjausta.

[1] Paitsi mainituita tarkastuspöytäkirjoja, antavat säteriluettelot verifikatsionikirjoissa 1700-luvun lopulta selvitystä kysymyksessä olevaan seikkaan.

[2] 1683 års rå- och rörs ransakning, Viborgs län, (s:n v. 1685) siv. 71, Kostiala. S. V. A., n:o 6977.

[3] 1683—5 års rå- och rörs ransakning. Åbo län, Wäxiö, Torlax. Sundholm (Uusikirkko), Lachtis (Lappi). S:n Nylands & T:hus län, Näsegård (Porvoo).

[4] Vertaa G. F. Knapp, Der Bauernbefreiung und die Ursprung der Landtarbeiter, Leipzig, 1887, I, Einleitung, siv. 1—80, etenkin siv. 38—39.

Yleisin muoto, varsinkin länsi-Suomessa, oli torppien perustaminen talon »yksityisille tiluksille» tahi muulle kartanoon kuuluvalle maalle, jossa ne tulivat nauttimaan kaikkia säteritorppien vapautuksia. Tällaista kehitystä muistuttaa torpista yleisesti käytetty sananmuoto: »planterade på gårdens enskilda ägor».[1] Aivan tarkkoja ei kuitenkaan näytetä olleen tässä »istutustyössä»; tarkastusluetteloista käy esimerkiksi selville, että sekä Laukon että Vääksyn säterеihin kuului torppia, joiden epäiltiin olevan perustettuja, ei säterien, vaan läheisten talollisten omistamalle maalle. Myöskin kertovat luettelot koko maasta, että lukuisia torppia oli rajapyykkien ulkopuolelle perustettu, mutta yhtäkaikki suojeltiin niitä säterivapauksien alaisina. Tällaisen torppien synnyn rinnalla esiintyy lukuisia muita. Varsin yleinen näyttää itä-Suomessa olleen sellainen menettelytapa, että aatelismies, joka kylän oli saanut haltuunsa, hääti kaikki tai osan sen talollisista ja perusti täten saamalleen maalle säterin sekä asetti jälellä olevalle maalle torppareita. Samaan asemaan joutuivat takamaille asettuneet häädetyt talolliset.[2] Toisinaan taas pysytettiin osa talollisista tiloillaan, mutta heidät muutettiin torppareiksi. Tätä tietä olivat syntyneet useimmat n. s. verotorpparit. Samanlainen oli lampuotien kohtalo, vaikka he saivat pitää talollisten nimen. Parissa tapauksessa Savossa perustettiin torpat ensin ja säterit, joiden vapauksien alle torppien piti kuulua, vasta myöhemmin, mutta torpat suojeltiin yhtäkaikki säteritorppina.[3] Myöskin mainitaan pa-

[1] Mahdollista kuitenkin on, ettei torppa, josta sanottiin, että se oli säterin maalle istutettu, »planterad», aina ollut säteristä käsin perustettu ja myöhemmin syntynyt, vaan että se oli vanha talo, joka vähitellen oli vajonnut torpan asemaan. Saksassa pääsee samoin jo aikaiseen se katsantotapa vallalle, että talonpojat olivat ritaritilain omistajain asettamia (angesetzt), vaikka todistettavasti tämä vain harvoissa tapauksissa on ollut asian laita. Knapp, m. t. I, siv. 46.

[2] Tällä tavoin oli perustettu m. m. Peippolan säteri Elimäellä. Vertaa myöskin Grotenfelt, Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521—1617, siv. 414, jossa tästä Peippolan säterin perustamisesta tehdään selkoa. Useat muut säterit itä-Suomessa olivat perustetut entiselle kyläntontille, mutta epävarmaa on, olivatko talot tai talo säteriä perustettaessa autioina, vai häädettiinkö ne. Tällaisia säterejä olivat esim.: Anjala, Parkolinniemi Kristiinan pitäjässä, Kavantsaari ja Ihantola Viipurin pitäjässä y. m. Kuusan säteri Kivennavalla oli rakennettu kolmen talonpojan maille, mutta olivat nämä saaneet pitää tiluksensa, kun antoivat $^1/_3$ pellon sadosta aatelisherralleen.

[3] Nämä torpat olivat perustetut 3 kpl. »Härkiälä jord» ja 4 kpl. »Rämäxelä jord» nimisille maakappaleille, jotka olivat noin 3 peninkulmaa Pardolaniemen säteristä, jonne ne kuuluivat. Mainitun säterin omistaja aikoi sinne perustaa säterit pojilleen. Katso Frälseransakningsprotokoll v. 1639, siv. 190—91; n:o 6937, S. W. A.

rissa tapauksessa aatelismiesten kartanoittensa pellosta luovuttaneen palasia rengeille ja torppareille. Tämä peltomaa oli entisten talojen maita, joiden omistajat luultavasti olivat häädetyt.[1]

Miten suuria muutoksia reduktsioni aikaansai tähän torpparilaitoksen kehitykseen, täytyy jäädä tarkemmin selvittämättä. Ainoastaan muutamia puolia voidaan koskettella seuraavassa. Erillään varsinaisesta reduktsionista tapahtui säterien sekä raja- ja pyykkivapauksien tarkastus. Tässä tutkittiin, oliko säteri lainmukaisesti perustettu ja kunnossa pidetty, oliko sen raja- ja pyykkivapautta väärinkäytetty, ja korjattiin väärinkäytökset.[2] Näiden tarkastusten perusteella menetti usea säteri oikeutensa kokonaan.[3] Niiden alaiset talot ja torpat pantiin manttaaliin ja muuttuivat siis tavallisiksi rälssitaloiksi. Samaten menettivät useat säterit osan raja- ja pyykkivapautusten alaisia taloja ja torppia. Perinpohjainen korjaus pantiin toimeen etelä-Savossa vuosina 1678—79, jolloin miltei kokonaan hävitettiin sinne kehittynyt suurenlainen säteritilalaitos, jonka kautta lukuisia entisiä talojakin oli torpiksi vaipunut.[4]

Varsinainen reduktsioni mullisti sensijaan nähtävästi verrattain vähän säterеille kehittynyttä torppariasutusta. Palautetut säterit jätettiin nimittäin enimmäkseen entisten omistajain haltuun ratsupalvelusvelvollisuutta vastaan. Säterit muuttuivat nyt kruununluontoisiksi ja niiden torppia nimitetään kruununtorpiksi. Kuten jo ylempänä on huomautettu, määrättiin kuitenkin, että missä aatelismiehet suuremmaksi mukavuudekseen olivat tiloja hävittäneet ja muuttaneet ne torpiksi, ei tällaisia torppia yhtä vähän kuin muitakaan raja- ja pyykkitaloja saisi säterivapauksien alaisiksi lukea. Tämän määräyksen nojalla palautettiin epäilemättä ainakin osa n. s. verotorppia, jotka juuri olivat mainitulla tavalla syntyneet. Mutta näiden korjausten merkitys oli joka ta-

[1] Esim. Anjalassa (1683—84 vuoden raja- ja pyykkitilain tarkastusluettelo).

[2] Tässä tarkastuksessa noudatettiin vuosien 1678 ja 1681 asetuksia sätereistä sekä raja- ja pyykkitiloista, jotka taas perustuivat v. 1638 asetukseen kirkkokymmenyksistä; katso edellä sivu 37 ja seur.

[3] Niin esim. Halisten säteri Halikossa, Hallimäki ja Haukivuori Pieksämäellä, Kutomajärvi Kangasniemellä y. m. Useasti säterit menettivät oikeutensa syystä etteivät ne olleet asianmukaisessa kunnossa, vaan rakennuksiltaan ja viljelyksiltään tavallisten talonpoikaistalojen veroisia.

[4] Vertaa raja- ja pyykkioikeuksien tarkastuspöytäkirjoja 1680-luvulta, S. V. A. n:ot 6976, 6977.

pauksessa suhteellisesti vähäinen. Torppansa säilyttivät myöskin puustelleiksi määrätyt säterit. Vieläpäsaivat sellaisetkin säterit, joita ei näihin tarkoituksiin voitu käyttää, pitää verovapaat torppansa.[1]

Vuonna 1710 oli ratsuvelvollisilla sätereillä torppareita 276, säterioikeutta nauttivilla puustelleilla 53 ja sellaisilla reduseeratuilla sätereillä, joita ei määrättyyn tarkotukseen oltu käytetty, 8 torpparia. Yhteensä oli tällaisten kruununsäterien torpparilukυ 337, kun sitävastoin rälssisätereillä (ja muulla rälssimaalla) torppareita oli vain 311. Varsin tuntuva oli näin ollen se torpparisasutus, joka nyt kruununluontoisiksi muuttuneilla sätereillä säilyi yhä edelleen. Reduktsioni ei, kuten luonnollistakin on, voinut kääntää kehityksen ratasta taaksepäin, se muutti vain omistusseikkoja, mutta tuotantomuoto pysyi entisellään.

Säteritiloilla oli täten 1600-luvulla päässyt hyvälle alulle se torpparilaitoksen muoto, joka oli muodostuva pääasialliseksi lähtökohdaksi maamme nykyisen torpparilaitoksen kehitykselle. Myöskin muille niistä tilaryhmistä, jotka torppareihin nähden nauttivat etuoikeuksia, oli 1700-luvun alulla vähäinen torppariasutuksen alku syntynyt. Lähempi katsaus tähän on seuraavassa luvussa.

2 Luku.

Suomen torpparilaitos alkupuolella 1700-lukua.

Edellä on luotu katsaus siihen torpparilaitoksen kehitykseen, joka tapahtui aatelin säterikartanoiden kehityksen yhteydessä ja näiden maatyötarpeen vaikutuksesta. Torpparilaitos oli ennen 1700-lukua Suomessa kuitenkin kehittynyt muissakin muodoissa ja paikalliset olot olivat sitäpaitsi harvaan asutussa maassa kehittäneet eri seuduilla torppalaitoksessakin paikallisia muotoja. On sen vuoksi varsin tärkeätä luoda tarkempi kuva maan torpparisasutuksesta 1700-luvun alkupuolella, käyttämällä perustana tältä ajalta koottua tilastollista ainehistoa.[2]

[1] Katso edellä sivua 38—39. Toinen samanlainen esimerkki siitä, että tila sai pitää torppansa, vaikka olikin joutunut aatelin käsistä pois, on Kelkkala (Kiellkala) Viipurin pitäjässä. Tämä säteri oli kuninkaan luvalla myöty aatelittomalle ja säterivapaus v. 1679 lakkautettu, mutta yhtä kaikki mainitaan v. 1685 sille kuuluvina 3 torppaa, jotka paitsi määrättyä veroa (stadga räntta) tekivät työtä 3 päivää viikossa. S. W. A., n:o 6977, siv. 37. Abborforsin säteri Pyhtäällä näkyy menettäneen sekä rälssi- että säterioikeutensa ja alennetun tavalliseksi ratsutilaksi. Verovapaat torppansa se näkyy kuitenkin säilyttäneen.

[2] Katso tämän ainehiston suhteen liitteitä n:ot 1, 2 ja 5 sekä taululiitteitä 1 ja 4.

Meidän päiviemme torpparilaitokseen verraten oli torpparien luku 1700-luvun alkupuolella varsin pieni. Myöskin verraten väestön ja talojen lukumäärään samaan aikaan oli torppariluokalla jotenkin vähän huomattava asema. Väestön luku ei 1700-luvun alulla yhtä vähän kuin 1730- ja 1740-luvuillakaan noussut yli 400000 hengen.[1] Talojen luku oli jonkun verran yli 30000:n, kun taas torppareita v. 1700 silloisessa Suomessa oli ainoastaan noin 1300, eli noin 4.3 sataa taloa kohden.[2] Näistäkin torpparin nimeä kantavista oli osa oikeastaan valtion uutisasukkaita. Ison-vihan jälkeen oli torpparien luku kuitenkin nousemaan päin. Vuonna 1738 oli niitä jo silloisessa Suomessa noin 2500, eli 8.6 sataa talollista kohden. Tarkemman selon torpparien lukumäärästä eri vuosina alulla 1700-lukua ja eri osissa maata antaa seuraava taulu (Suomena on pidetty myöhemmän 1700-luvun Suomi. Pohjois-Karjalaa, jonka suhteen tietoja on vasta vuodelta 1728, ei ole summiin mukaan otettu):[3]

Maakunta	Torppareita				Prosenteissa			
	v. 1700	v. 1710	v. 1728	v. 1738	v. 1700	v. 1710	v. 1728	v. 1738
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa . . .	132	131	203	386	11.6	12.9	18.0	17.5
Satakunta	87	85	106	176	7.7	8.4	9.4	8.0
Uusimaa	410	428	539	792	36.2	42.3	47.7	36.0
Etelä-Häme	82	101	116	362	7.2	10.0	10.3	16.4
Keski-Suomi	—	3	18	78	—	0.3	1.6	3.5
Savo	155	74	65	325	13.7	7.3	5.8	14.7
Pohjanmaa	268	191	81	86	23.6	18.8	7.2	3.9
Koko Suomi	1134	1013	1128	2205	100.0	100.0	100.0	100.0
Pohjois-Karjala . . .	?	?	207	280	—	—	—	—
Vanha-Suomi[4] . . .	172	104	82	106	—	—	—	—

[1] Ennen katovuosia 1690-luvulla on väkiluvun arvioitu olleen n. 450,000, niiden jälkeen taas n. 350,000 henkeä. Schybergson, Finlands historia, I, siv. 569. Vuonna 1749 oli väkiluku silloisessa Suomessa 408,886 henkeä (liitteiden siv. 80).

[2] Talollisten luku oli v. 1655 noin 35,000 koko silloisessa Suomessa; Ignatius, Finlands historia under Karl X Gustafs regering, Helsinki 1865, siv. 26. Talollisluvusta 1500-luvulla katso edellä siv. 33. Tabellilaitoksen mukaan oli vuoden 1749 Suomessa 31,155 talollista (liitteiden siv. 80).

[3] Seuraavien tilastollisten lukujen suhteen katso liitteet 1 ja 2, sekä, Pohjois-Karjalaan nähden, liitettä n:o 5, siv. 105. Maakuntaryhmityksestä taas tehdään selkoa liitteessä n:o 1, siv. 4—8.

[4] Vanhaan Suomeen on luettu Ruotsille kulloinkin kuuluva osa siitä. En-

Eri lääneissä oli taas torpparien luku

	v. 1700	v. 1710	v. 1728	v. 1738
Turun ja Porin lääni	219	216	308	559
Hämeen ja Uudenmaan lääni	425	451	593	1138
Kyminkartanon[1]) lääni	222	155	146	422
Pohjanmaan lääni	268	191	81	86
Yhteensä	1134	1013	1128	2205

Torpparien kokonaissumma vuosina 1700, 1710 ja 1728 ei juuri vaihtele. Pohjanmaalla ja Savossa torpparien luku kyllä on vähenemässä, mutta sen sijaan, varsinkin Ison-vihan jälkeen, kohoaa se vastaavassa määrin muissa maakunnissa. Vuosikymmenen 1728—38 aikana kasvaa torpparien luku sitävastoin ripeästi. Iso-viha ei, huomattava kyllä, ole pahemmin runnellut torpparilaitosta, ja todenmukaista on myöskin, että vaikkakin suuret kadot 1690-luvulla torpparijoukkoa harventelivat, torpparien lukumäärä jo v. 1700 oli jotenkin entisellään.[2]

tiseen Käkisalmen lääniin luettu osa ei kuitenkaan näihin lukuihin sisälly. Lindeqvistin tutkimus Suomen oloista Ison-vihan aikana (siv. 70, muist. 2) sisältää luettelosta »Diekne pengarne efter revisionsverket» otetun tiedonannon, että entisen Viipurin läänin osalla löytyi »torp och bohl» 97 ja Käkisalmen läänin osuudella 619. Tiedot ovat vuodelta 1728. Torpparien luku Viipurin läänissä vastaa kyllä jotenkin v. 1700 vastaavalla alueella olleitten torpparien lukumäärä (katso liite n:o 2, siv. 62). Käkisalmen läänin torpparluku tuntuu sitävastoin kovin suurelta ja vaikea on päättää, mitä väestöä siinä torppareiksi on laskettu.

[1] Kyminkartanon läänin alueena on koko ajan sen alue jälkeen Pikku-vihan. Karjalaa ei ole mukaan otettu.

[2] Vertaa lähemmin liitettä n:o 1, siv. 8—15 sekä taululiitettä n:o 1; Kyminkartanon läänissä, etenkin sen Savon puolisessa osassa, oli torpparien luku rauhan saatua katojen johdosta yleensä vähentynyt. Niinpä oli torppareita

	v. 1723	v. 1724	v. 1725	v. 1726	v. 1727	v. 1728
Savon ylisessä kihlak.	—	10	10	5	—	9
» keskisessä »	—	70	60	43	—	40
» alisessa »	—	16	12	8	—	16
Yhteensä Savossa	—	96	82	56	—	65
Kyminkartanon kihlak.	149	155	147	136	149	159
niistä kruununtorppareita	62	63	59	48	58	64
» rälssitorppareita	87	92	88	88	91	95

Millä tavoin Iso-viha paikotellen vaikutti torpparilaitokseen osottaa seuraava esimerkki. Eräässä Ison-vihan aikuisessa tarkastuskirjassa luetaan: »Strömsberg:» (säteri Porvoon pitäjässä) »3:ne skattlagde torpare finnes under gården, som göra 4 dag i veckan, tillförene varit bönder, men af Herr Majoren Martinoff

Maakuntien joukossa on Uudellamaalla, läänien joukossa Uudenmaan ja Hämeen läänillä selvästi johtava asema. Vuosina 1710 ja 1728 olivat Uudenmaan torpparit lukumäärältään lähes puolet kaikista maan torppareista. Tämä suhde muuttuisi vieläkin enemmän tämän maakunnan eduksi, jos torpparien joukosta erotettaisiin torpparin nimeä kantavat uutisasukkaat. Lähinnä Uuttamaata huomattavin torppariasutus oli Varsinais-Suomessa ja Etelä-Hämeessä. Nämä kolme maakuntaa ovat, kuten edellä on esitetty, ne joissa säteritorppalaitos oli kehittynyt vankimmaksi 1600-luvulla — Viipurin läänin Vanhaan-Suomeen kuuluvaa osaa, kuten yleensä seuraavassa, huomioonottamatta. Myöskin Pohjanmaalla, Savossa ja Pohjois-Karjalassa oli ajoittain verrattain suurilukuinen torppariväestö. Luonteeltaan ja laadultaan oli se kuitenkin varsin toisenlainen kuin ensinmainitussa kolmessa lounais-Suomen maakunnassa.

Yksityiskohtaisemman kuvan saamiseksi ajan torppariasutuksesta on siirryttävä tarkastamaan tämän asutuksen eri muotoja. Varman pohjan saamiseksi tätä tarkastusta varten on liitteissä 1 ja 5

	Torppareita								
	rälssimaalla	kr. sätereillä[2])	ratsutiloilla	puustelleilla: sotilas- ja siviili-	puustelleilla: papiston	puustelleilla: perinn.- ja kr. tiloilla	kr. yhteismaalla	muulla maalla	Yhteensä
v. 1700	294	318	91	15	24	60	295	37	1134
v. 1710	311	329	80	13	19	8	217	36	1013
v. 1728	366	406	143	20	25	38	105	28	1128
v. 1738(—41)[1])	603	672	477	50	61	223	121	40	2247
prosenteissa:									
v 1700	26.0	28.1	8.0	1.3	2.1	5.2	26.0	3.3	100.0
v. 1710	30.7	32.5	7.9	1.3	1.9	0.8	21.4	3.5	100.0
v. 1728	32.4	36.0	12.7	1.8	2.2	3.1	9.3	2.5	100.0
v. 1738(—41)	26.8	29.9	21.2	2.2	2.7	10.0	5.4	1.8	100.0

1716 till Tärpare förordnat & tillagt». Inqvisitionslängd på Borgå sochns Herre gårdar v. 1717; S. V. A. V. 1738 kuului mainitulle säterille samaten 3 torpparia.

[1] Loppusumma eroaa sivulla 65 esitetystä, syystä että Turun ja Porin lääniä koskevat luvut ovat vuodelta 1741. Katso liite n:o 5, siv. 92.

[2] Kruunun sätereillä tarkoitetaan tässä säteriratsutiloja, säterioikeudella varustettuja puustelleja sekä kuninkaan- ja latokartanoita.

lähemmin esitetyllä tavalla luokitettu erilaiset torpparit 1700-luvun alulla eri ryhmiin. Täten on saatu selville kuinka paljon torppareita oli sätereillä, ratsutiloilla, sotilas- ja siviilipuustelleilla, tavallisilla rälssi-, perintö- ja kruununtiloilla sekä paljonko oli sellaisia valtion uutisasukkaita, jotka kantoivat torpparin nimeä. Siinä osassa Suomea, joka jälkeen Pikku-vihan Ruotsille kuului, lukuunottamatta Pohjois-Karjalaa, ryhmittyivät torpparit 1700-luvun alulla päätilansa kameralisen luonnon mukaan kuten edellisellä sivulla olevasta taulusta näkyy.

Paremman yleiskatsauksen saamiseksi liitetään oheen seuraava taulu, jossa torpparit ovat ryhmitetyt vain neljään pääryhmään:

	Torppareita					Prosenteissa				
	sätereillä ja rälssimaalla	ratsutiloilla ja puustelleilla	perintö- ja kruunutiloilla	kr. yhteismaalla ja muulla maal.	Yhteensä	säterellä ja rälssimaalla	ratsutiloilla ja puustelleilla	perintö- ja kruunutiloilla	kr. yhteismaalla ja muulla maal.	Yhteensä
v. 1700	612	130	60	332	1134	54.1	11.4	5.2	29.3	100.0
v. 1710	640	112	8	253	1013	63.2	11.1	0.8	24.9	100.0
v. 1728	772	188	35	133	1128	68.4	16.7	3.1	11.8	100.0
v. 1738	1275	588	223	161	2247	56.7	26.1	10.0	7.2	100.0

Ylläolevasta lukusarjasta pistää eusinnäkin silmään säterikartanoiden torpparilaitoksen vallitseva asema. Vuonna 1728 säterien torppareita oli 68.4 % kaikista, alle 50 %:n ei niiden suhdeluku tänä aikana lainkaan laske. Sitäpaitsi on muutamia säteritorppareita laskettu ryhmään »torppareita muulla maalla». Kun vielä ottaa huomioon, että »torpparit kruunun yhteismaalla» olivat valtion uutisasukkaita, joita vielä ei oltu verolle pantu, käy täysin selville, kuinka suuressa määrin säteritorppalaitos antoi leiman ajan koko torppariasutukselle.[1] Ainoastaan suhteellisesti

[1] Jos jättää kruunun yhteismaatorpparit huomioonottamatta, oli Suomessa, Karjalaa lukuunottamatta, 1700-luvun alulla torppareita:

v. 1700 839 niistä säteritorppareita 612 eli 72.9 pros.
» 1710 796 » » 650 » 81.4 »
» 1728 1023 » » 787 » 76.9 »
» 1738 2126 » » 1202 » 60.8 »

Säteritorppareihin on tässä laskettu myös torpparit niilläkin reduseeratuilla sätereillä, jotka muuten esiintyvät sarekkeessa »muulla, maalla» samoinkuin, torpparit tavallisella rälssimaalla (Liite n:o 1, siv. 14).

vähän oli torppareita ratsutiloilla, puustelleilla ja pappiloilla, joilla kuitenkin niilläkin oli torppien perustamiseen nähden etuoikeuksia. Kun sen lisäksi pitää mielessä, että näitä tiloja oli melkoista enemmän kuin säterejä, täytyy panna merkille, että torpparilaitos niillä vielä varsin vähän oli kotiutunut.

Koska ratsutilat vasta v. 1697 lopullisesti olivat saaneet oikeuden torppien perustamiseen, on todenmukaista, että suurin osa niiden torpista vv. 1700 ja 1710 oli joko tilalla ennestään ollut tai oli torpparilaitos syntynyt niiden toimenpiteiden kautta, joihin ratsutilojen perustamiseksi oli ryhdytty.[1] Vuonna 1738 tavataan 11 torpparia, jotka asuivat n. s. ratsuemätiloja, jotka ratsutiloja perustettaessa olivat näiden vahvikkeeksi määrätyt. Myöskin aukumenttejä oli joutunut ratsutilan torpparin asuttavaksi. Nähtävästi oli ainakin osa näistä torppareista kysymyksessä olevien tilojen entisiä asujia.[2] Ratsutilain torpparilaitos, jolle tällä tavoin osaksi keinotekoisesti oli laskettu perusta, kehittyi kuitenkin lyhyessä ajassa niin voimakkaasti, että se v. 1738 torpparien lukumäärään nähden alkoi lähennellä säterien torpparilaitosta. Tehtaat ja vuorikaivokset, joilla myöskin oli torppien perustamiseen nähden vapauksia, olivat tavallisesti jonkun säterin tai ratsutilan yhteydessä ja nähtävästi tehdastorpat ovat senvuoksi tulleet luetuiksi näiden tilain torpparien joukkoon.[3] Runsaasti torppareita oli kyllä tunnetuilla tehtaanomistajilla, kuten Hisingillä ja Krey'llä. Kestikievarien torppareita ei Suomessa näytä löytyneen.[4] Taval-

[1] Katso edellä siv. 42 ja seur.

[2] Vertaa taululiittettä n:o 4, jossa tästä seikasta on tehty muistutuksissa selkoa; E. Lencqvist, Jämförelse mellan Carislojo socken i 15 och 17 seklet, Åbo Tidningar v. 1775, siv. 13, 39, 47. Landshöfding Gyllenborgs riksdagsrelation för Nylands och Tavastehus län, $^{27}/_{2}$ 1755, siv. 30; Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 39. R. V. A.

[3] Forsbyn ruukilla oli v. 1710 3 torpparia. Katso liite n:o 5, siv. 104. »Vid jordeböckernas genomseende samt efter skedd noga undersökning huru och i hvad måtto alla lägenheter och hemman blifvit brukade och bebygde, har man funnit thet oskick vara förelupit, at åtskillige, men isynnerhet järnbruksägare, som haft flere hemman i en by, eller och i särskilte byar, låtit dem af besagde hemman på hvilka de sielfve icke bott, blifva *obyggde och utan åboer*, samt endast dijt satt torppare, som derstädes rykt och föga brukat mer af sådane hemmans ägor, än någon del til höslag». Maaherra Gyllenborgin valtiopäiväkertomus Uudenmaan ja Hämeen läänistä $^{27}/_{2}$ 1755, siv. 30; Utskottshandlingar, 1755—56, Vol 39. R. W. A.

[4] Hämeenkankaalla Ilmajoen pitäjässä oli yksi torppa kestikievarin asuntona (Katso taululiite n:o 4, siv. 101).

lisilla puustelleilla, jotka eivät säterioikeutta nauttineet ja pappiloilla oli taas torppareita 1700-luvun alulla varsin vähän. Talonpoikaisilla kruunun- ja perintötiloilla oli sensijaan, varsinkin vuosina 1710 ja 1738, torppareita suhteellisesti paljon. Tämä torppariasutus oli kuitenkin, kuten edempänä käy selville, paikallista luonnetta. Ryhmään »torppareita muulla maalla» on laskettu paitsi muutamien reduseerattujen säterien torppareita, etupäässä sellaisia kuin mylly-, kruununmetsävahti- ja lautturitorpparit, jotka eivät kuuluneet mihinkään erikoiseen taloon, samoinkuin sellaiset torpparit, joiden päätilaa ei ole saatu selvitetyksi.[1] Tällaisia torppareita ei kuitenkaan ollut paljon.

Jo ylimalkainen katsaus edelläesitettyyn tilastoon osottaa, että torppariasutuksen todellinen leveneminen ja torppien perustamista koskeva lainsäädäntö olivat mitä lähimmässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tästä ei kuitenkaan voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että torppariasutus olisi tämän lainsäädännön synnyttämä. Päinvastoin, kuten edellä on esitetty, olivat molemmatkin sekä torpparilaitos että torpparilainsäädäntö lähinnä saman perussyyn, kehittyvän suurviljelyksen ja sen maatyötarpeen kasvattamat. Mutta toiselta puolen ei voine kieltää, että torpparilainsäädäntö torppariasutuksen viitattuun suuntaan kehittymistä puolestaan edisti ja joudutti.

Kun vertaa sivulla 65 olevaa taulua sivulla 68 esitettyyn, huomaa varsin helposti, että niinä vuosina, joina Uudenmaan torpparien suhteellinen luku on suurin, ovat myöskin säteritorpparit suhteellisesti lukuisimmat. Pohjanmaan torpparilaitos on taas samanlaisessa suhteessa kruunuunyhteismaalla olevien torpparien lukumäärään. Myöskin Savon torpparilaitoksen osuus vaihtelee samassa suhteessa kuin perintö- ja kruununtilain sekä osittain ratsutilain torpparien suhteellinen lukumäärä. Jo tämä ilmiö kääntää huomion torpparilaitoksen erilaiseen luonteeseen eri maakunnissa. Lähemmin käyvät nämä paikalliset eroavaisuudet selville tarkastettaissa torpparilaitosta eri osissa maata vuosina 1710 ja 1738, joilta vuosilta yksityiskohtaisempia tietoja on tarjolla.[2]

[1] Pohjanmaalla ryhdyttiin hallituksen alotteesta samantapaisia »puustellitorppia» perustamaan salpietarinkeittäjille. Kongl. Bref $^{23}/_{7}$ 1745 »om små torps inrättande för salpettersiudare härstädes och att de äro fria för Contribution under frihetsåren.» Pohjanmaan maaherran valtiopäiväkertomus, saapuneiden kirjeiden luettelo; Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 51. R. W. A.

[2] Katso liite n:o 5 ja taululiite n:o 4.

Vuonna 1710 ryhmittyivät torpparit päätilansa kameralisen luonnon mukaan seuraavasti:

Maakunta	Torppareita v. 1710 [1]									
	rälssimaalla	säteritasuutiloilla	säterolk. nautitsevilla puustelleilla	ratsutiloilla	puustelleilla: sotilas- ja alvilli-	puustelleilla: papiston	puustelleilla: perintö- ja kr. tiloilla	kr. yhteismaalla	muilla maalla	Yhteensä
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	54	19	26	16	3	—	—	1	12	131
Satakunta	26	28	6	—	—	—	—	23	2	85
Uusimaa	214	156	15	15	1	10	—	—	17	428
Etelä-Häme	17	60	6	15	—	2	—	1	—	101
Keski-Suomi	—	—	—	—	1	1	—	1	—	3
Savo	—	13	—	34	8	6	8	—	5	74
Pohjanmaa [3]	—	—	—	—	—	—	—	191	—	191
Yhteensä	311	276	53	80	13	19	8	217	36	1013

Vuonna 1738 olivat taas vastaavat ryhmät, käyttäen hiukan yksityiskohtaisempaa ryhmitystä, seuraavat:

Maakunta	Torppareita v. 1738 [2]											
	rälssitorpilla	säteritasuutiloilla	säterolk. nautitsevilla puustelleilla	ratsutiloilla	puustelleilla: sotilas- ja alvilli-	puustelleilla: papiston	tavallisilla: rälssitiloilla	tavallisilla: perintö- ja kruunutiloilla	kruunun yhteismailla	muilla maalla	Yhteensä
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa [3]	156	53	68	90	12	4	16	3	4	12	418
Satakunta [3]	45	53	8	36	2	3	2	—	1	35	1	186
Uusimaa	311	273	39	119	1	15	11	2	4	—	17	792
Etelä-Häme	54	160	7	98	5	7	4	2	20	5	—	362
Keski-Suomi	—	—	—	—	9	9	4	—	46	10	—	78
Savo	—	6	1	134	21	22	—	99	42	—	—	325
Pohjanmaa	—	—	4	—	—	1	—	—	—	71	10	86
Yhteensä	566	545	127	477	50	61	37	106	117	121	40	2247

[1] Rälssimaalla asuviin torppareihin ovat lasketut sekä säterien että tavallisten rälssitilain torpparit. Säterioikeutta nauttivien puustellien torppareihin ovat yhdistetyt kuninkaan- ja latokartanoiden torpparit.

[2] Pohjanmaan torpparien on otaksuttu kaikkien olleen »kruunuunyhteismaalla», kuten v. 1738 vielä melkein täydelleen oli asianlaita.

[3] Luvut eroavat sivulla 65 esitetyistä, syystä että tässä taulussa Turun ja Porin lääniä koskevat luvut ovat vuodelta 1741. Katso liite n:o 5, siv. 92.

lisilla puustelleilla, jotka eivät säterioikeutta nauttineet ja pappiloilla oli taas torppareita 1700-luvun alulla varsin vähän. Talonpoikaisilla kruunun- ja perintötiloilla oli sensijaan, varsinkin vuosina 1710 ja 1738, torppareita suhteellisesti paljon. Tämä torppariasutus oli kuitenkin, kuten edempänä käy selville, paikallista luonnetta. Ryhmään »torppareita muulla maalla» on laskettu paitsi muutamien reduseerattujen säterien torppareita, etupäässä sellaisia kuin mylly-, kruununmetsävahti- ja lautturitorpparit, jotka eivät kuuluneet mihinkään erikoiseen taloon, samoinkuin sellaiset torpparit, joiden päätilaa ei ole saatu selvitetyksi.[1] Tällaisia torppareita ei kuitenkaan ollut paljon.

Jo ylimalkainen katsaus edelläesitettyyn tilastoon osottaa, että torppariasutuksen todellinen leveneminen ja torppien perustamista koskeva lainsäädäntö olivat mitä lähimmässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tästä ei kuitenkaan voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että torppariasutus olisi tämän lainsäädännön synnyttämä. Päinvastoin, kuten edellä on esitetty, olivat molemmatkin sekä torpparilaitos että torpparilainsäädäntö lähinnä saman perussyyn, kehittyvän suurviljelyksen ja sen maatyötarpeen kasvattamat. Mutta toiselta puolen ei voine kieltää, että torpparilainsäädäntö torppariasutuksen viitattuun suuntaan kehittymistä puolestaan edisti ja joudutti.

Kun vertaa sivulla 65 olevaa taulua sivulla 68 esitettyyn, huomaa varsin helposti, että niinä vuosina, joina Uudenmaan torpparien suhteellinen luku on suurin, ovat myöskin säteritorpparit suhteellisesti lukuisimmat. Pohjanmaan torpparilaitos on taas samanlaisessa suhteessa kruununyhteismaalla olevien torpparien lukumäärään. Myöskin Savon torpparilaitoksen osuus vaihtelee samassa suhteessa kuin perintö- ja kruununtilain sekä osittain ratsutilain torpparien suhteellinen lukumäärä. Jo tämä ilmiö kääntää huomion torpparilaitoksen erilaiseen luonteeseen eri maakunnissa. Lähemmin käyvät nämä paikalliset eroavaisuudet selville tarkastettaissa torpparilaitosta eri osissa maata vuosina 1710 ja 1738, joilta vuosilta yksityiskohtaisempia tietoja on tarjolla.[2]

[1] Pohjanmaalla ryhdyttiin hallituksen alotteesta samantapaisia »puustellitorppia» perustamaan salpietarinkeittäjille. Kongl. Bref $^{20}/_{7}$ 1745 »om små torps inrättande för salpettersiudare härstädes och att de äro fria för Contribution under frihetsåren.» Pohjanmaan maaherran valtiopäiväkertomus, saapuneiden kirjeiden luettelo; Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 51. R. W. A.

[2] Katso liite n:o 5 ja taululiite n:o 4.

Vuonna 1710 ryhmittyivät torpparit päätilansa kameralisen luonnon mukaan seuraavasti:

Maakunta	Torppareita v. 1710 [1]									
	rälssimaalla	säterirasutiloilla	säteriok. rasutiloilla puustelleilla	ratsutiloilla	puustelleilla: soilas- ja sotilastiloilla	puustelleilla: papiston	perintö- ja kr. tiloilla	kr. yhteismaalla	muulla maalla	Yhteensä
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	54	19	26	16	3	—	—	1	12	131
Satakunta	26	28	6	—	—	—	—	23	2	85
Uusimaa	214	156	15	15	1	10	—	—	17	428
Etelä-Häme	17	60	6	15	—	2	—	1	—	101
Keski-Suomi	—	—	—	—	1	1	—	1	—	3
Savo	—	13	—	34	8	6	8	—	5	74
Pohjanmaa [2]	—	—	—	—	—	—	—	191	—	191
Yhteensä	311	276	53	80	13	19	8	217	36	1013

Vuonna 1738 olivat taas vastaavat ryhmät, käyttäen hiukan yksityiskohtaisempaa ryhmitystä, seuraavat:

Maakunta	Torppareita v. 1738 [3]											
	rälssisäterillä	säterirasutiloilla	säteriok. rasutiloilla puustelleilla	ratsutiloilla	puustelleilla: soilas- ja sotilastiloilla	puustelleilla: papiston	tavallisilla: rälssitiloilla	tavallisilla: perintötiloilla	tavallisilla: kruunun tiloilla	kruunun yhteismaalla	muulla maalla	Yhteensä
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa [2]	156	53	68	90	12	4	16	3	4	—	12	418
Satakunta [3]	45	53	8	36	2	3	2	—	1	35	1	186
Uusimaa	311	273	39	119	1	15	11	2	4	—	17	792
Etelä-Häme	54	160	7	98	5	7	4	2	20	5	—	362
Keski-Suomi	—	—	—	—	9	9	4	—	46	10	—	78
Savo	—	6	1	134	21	22	—	99	42	—	—	325
Pohjanmaa	—	—	4	—	—	1	—	—	—	71	10	86
Yhteensä	566	545	127	477	50	61	37	106	117	121	40	2247

[1] Rälssimaalla asuviin torppareihin ovat lasketut sekä säterien että tavallisten rälssitilain torpparit. Säterioikeutta nauttivien puustellien torppareihin ovat yhdistetyt kuninkaan- ja latokartanoiden torpparit.

[2] Pohjanmaan torpparien on otaksuttu kaikkien olleen »kruununyhteismaalla», kuten v. 1738 vielä melkein täydelleen oli asianlaita.

[3] Luvut eroavat sivulla 65 esitetyistä, syystä että tässä taulussa Turun ja Porin lääniä koskevat luvut ovat vuodelta 1741. Katso liite n:o 5, siv. 92.

Se kuva, jonka ylempänä esitetyt luvut tarjoavat torpparilaitoksesta eri osissa maata, käy selvemmäksi ja paremmin yleiskatsaukselliseksi, kun ryhmitetään torpparit pääryhmiin, joita jo sivulla 68 olevassa taulussa on käytetty.

Maakunta	Torppareita									
	v. 1710					v. 1738				
	sätereillä ja rälssimaalla	ratsutiloilla ja puustelleilla	perintö- kr. tiloilla	kr. yhteismaalla ja muulla maal.	Yhteensä	sätereillä ja rälssimaalla	ratsutiloilla ja puustelleilla	perintö- ja kr. tiloilla	kr. yhteismaalla ja muulla maal.	Yhteensä
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	99	19	—	13	131	293	106	7	12	418
Satakunta	60	–	—	25	85	108	41	1	36	186
Uusimaa	385	26	—	17	428	634	135	6	17	792
Etelä-Häme	83	17	—	1	101	225	110	22	5	362
Keski-Suomi	—	2	—	1	3	4	18	46	10	78
Savo	13	48	8	5	74	7	177	141	—	325
Pohjanmaa	—	—	—	191	191	4	1	—	81	86
Yhteensä	640	112	8	253	1013	1275	588	223	161	2247
Prosenteissa:										
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	75.6	14.5	—	9.9	100.0	70.0	25.4	1.7	2.9	100.0
Satakunta	70.6	—	—	29.4	100.0	58.1	22.1	0.5	19.3	100.0
Uusimaa	90.0	6.0	—	4.0	100.0	80.0	17.0	0.8	2.2	100.0
Etelä-Häme	82.2	16.8	—	1.0	100.0	62.2	30.4	6.0	1.4	100.0
Keski-Suomi	—	66.7	—	33.3	100.0	5.1	23.0	59.0	12.9	100.0
Savo	17.5	64.9	10.8	6.8	100.0	2.2	54.5	43.3	—	100.0
Pohjanmaa	—	—	—	100.0	100.0	4.6	1.2	—	94.2	100.0
Yhteensä	63.2	11.1	0.8	24.9	100.0	56.7	26.1	10.0	7.2	100.0

Ylläolevat luvut osottavat mitä kouraantuntuvimmalla tavalla sen erilaisuuden, joka maan eri osien torpparilaitoksen alalla oli olemassa. Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa, Uusimaa ja Etelä-Häme sekä hiukan heikommassa muodossa Satakunta ovat säteritorpparialuetta sanan varsinaisessa merkityksessä. Näin varsinkin v. 1710, jotavastoin v. 1738 ratsutilain ja puustellien torpparit ovat säterien torpparien rinnalla voittaneet suhteellisesti hiukan huomattavamman aseman. Mutta myöskin näillä viimeksi mainituilla tiloilla oli torpparilaitos erikoisvapauksien suojaama. Tällainen suurimmille tiloille erikoisvapauksien edistämänä työtarpeen tyydyttämiseksi kehittynyt torpparilaitos oli näin ollen 1700-luvun alulla länsi- ja lounais-Suomen torpparisuhteen varsinainen muoto. Vuodesta 1710 vuoteen 1738 se näyttää suhteellisesti jopa voittaneenkin alaa. Torpparit sätereillä ja rälssimaalla sekä ratsutiloilla ja puustelleilla olivat nimittäin prosentteina kaikista torppareista:

	v. 1710	v. 1738
Vars.-Suomessa	90.1	95.4
Satakunnassa	70.6	80.2
Uudellamaalla	96.0	97.0
Etelä-Hämeessä	99.0	92.6

Vaikkakin näiden maakuntain torpparilaitos oli kasvanut väliajalla kaksinkertaiseksi, oli kehitys kuitenkin pääasiassa tapahtunut entisissä puitteissa. Sekin poikkeus, jonka Satakunta ja v. 1738, vaikkakin vähemmässä määrin, Etelä-Häme torppariasutuksen luonteeseen nähden näyttävät muodostavan, johtuu ainoastaan siitä, että molempiin näihin maakuntiin on luettu rajaseutuja, joissa torppariasutus oli erilainen kuin maakunnassa yleensä. Ikaalisten vanhan laajan pitäjän sekä siihen rajottuvan Ulvilan erämaaseudun torpparit eivät nimittäin olleet kartanoiden alustalaisia, vaan verottamattomia kruunun sikäläisten laajojen autiomaitten uutisasukkaita. Nämä seudut muodostavat sen vuoksi jonkunlaisen välialueen Pohjanmaan ja etelä-Suomen välillä, samoinkuin Jämsän ja Sysmän rajapitäjissä huomaa torpparilaitoksen muodostakin, että ne ovat Keski-Suomen ja Savon rajanaapureita.

Pohjanmaalla olivat torpparit melkein yksinomaan torpparin nimeä kantavia verottamattomia uutisasukkaita. Keski-Suomessa oli tavallisten talonpoikaistilojenkin mailla torppareita ja samanlainen ilmiö havaitaan Savossakin. Näin oli laita varsinkin pohjoisessa osassa maakuntaa, kun sitävastoin sen eteläosat säteri- ja varsinkin ratsutilatorppineen lähentelivät etelä- ja lounais-Suomen torpparilaitosta. Keski-Suomen ja Savon ominainen torpparilaitoksen muoto kehittyy vuodesta 1710 vuoteen 1738 yhä tyypillisemmäksi, samoinkuin etelä- ja lounais-Suomenkin torppariasutus. Ensinmainituissa maakunnissa oli nimittäin perintö- ja kruununtilain, kruunun yhteismaan ja »muun maan» torpparien lukumäärä, prosenteissa kaikista torppareista:

	v. 1710	v. 1738
Keski-Suomi	33.3	71.9
Savo	17.6	43.3

Nämä erilaisuudet torppariasutuksen luonteessa eri osissa maata tekevät tarpeelliseksi jonkunverran yksityiskohtaisemman katsauksen eri maakuntien torpparioloihin.

Varsinais-Suomen, Satakunnan, Uudenmaan ja Etelä-Hämeen torppariasutus oli, edellämainittuja rajaseutuja lukuunottamatta, luonteeltaan yhtenäinen. Säteri- ja ratsutilain torpparit olivat enemmistönä ja koska edellä näiden torpparilajien kehitykseen on jo katsaus luotu, ei kysymyksessä olevan alueen torpparilaitos monta sanaa selvitykseksen kaivanne. Mainittakoon vain, että useimmat tämän suurviljelysalueemme torpparilääneistään nykyään kuuluisista kartanoista jo tällöin olivat torppariensa lukuun nähden kehityksen etupäässä.[1] Sen ohessa ansaitsee huomiota, että Kokemäen jokilaaksossa ja Vanajaveden vesistön varsilla torpparilaitos 1700-luvun ensi vuosina esiintyy varsin heikkona huolimatta ratsutilain lukuisuudesta. Vuonna 1738 alkaa olla torppareita näilläkin seuduin lukuisammin. Kysymyksessä olevan neljän maakunnan torpparit muodostivat tuntuvan osan maan koko torppariasutuksesta. Vuonna 1710 oli niitä 73.6 % ja v. 1738 77.9 % torpparien summasta. Jos jättää kruunun yhteismaalla olevat torpparit lukuunottamatta, oli näiden neljän maakunnan torpparien osuus maan koko torpparilaitoksesta vieläkin huomattavampi. Vuonna 1738 oli se 80.8 %.

Edellä jo on huomautettu pohjoisen Satakunnan torppariasutuksen luonteesta.[2] Samanluontoista oli torppariasutus Keski-Suomessa, joka sekin oli vanhaa erämaaseutua. Aikaisemmin on myöskin mainittu, että siellä 1500- ja 1600-luvuilla oli talollisten perustamia, verottamattomia erämaantorppia palautettu valtiolle ja tämän jälkeen oli sinne 1600-luvulla syntynyt uutistiloja eli n. s. verotorppia, joiden perustamisessa näyttää noudatetun metsäsääntöjen määräyksiä. Aatelin verovapaita torppiakin oli täällä 1600-luvun lopulla jokunen määrä, mutta nämä, samaten kuin tavalliset verotorpatkin, pantiin verojen järjestelyssä reduktsionin yhteydessä kruunulle talonveroa maksamaan. Asetettuina manttaaliin verotorpat yhtäkaikki usein vielä esiintyvät maakirjoissakin

[1] Katso taululiitettä n:o 4, jonka muistutusten joukossa nimeltä mainitaan useita kartanoita, joilla oli suurempi torpparijoukko.

[2] Katso myös W. Carlsson, Entinen Ikaalinen, pitäjänkertomus, Helsingissä 1871, siv. 101, 112 sekä liite n:o 2, siv. 38.

torpparin nimellä. Muutamia niistä ei yllämainitussa yhteydessä voitu verolle panna ja uusia sellaisia perustettiin 1700-luvulla, jotenka tällaisia verotorppareita v. 1738 vielä oli ainakin kymmenkunta.[1]

Myöskin papit ja upseerit olivat Keski-Suomessa puustelleilleen torppia rakennelleet ja v. 1738 tavataan talonpoikienkin laajoilla tiluksilla torppareita. Kruunu pyrki niitä vanhan tavan ja voimassa olevien lakimääräysten mukaan verottamaan, jotavastoin talonpojat sitä sitkeästi vastustivat, valitellen näistä hallituksen toimenpiteistä vuosien 1738—39 ja varsinkin vuosien 1755—56 valtiosäädyille. Koska samaan aikaan käännös torpparilainsäädännössä alkaa tapahtua, saivat he myöskin torppansa pitää. Tämä pitkällinen riita oli koko torpparilainsäädännön kehitykselle sangen tärkeä, jonka vuoksi siitä myöhemmin tulee yksityiskohtaisemmin selkoa tehtäväksi.[2]

Myöskin Pohjanmaalla oli valtion uutisasutus painanut leimansa torpparioloihin. Sikäläisten autiomaiden asuttamista oli valtio jo varhaisista ajoista harrastanut. Metsäsääntöjen uutisasutusten ja torppien tarkastamisesta ja verollepanosta määräämää menettelytapaa sekä yleistä järjestystä uutisasutusten perustamisessa näkyy siellä myöskin noudatetun, ainakin mikäli se maakunnan laajoissa oloissa oli mahdollista.[3] Tosin myöskin uutis-

[1] K. J. Jalkanen, Rautalammin pitäjä, pit. kert., siv. 83, 84, 90. Jalkanen kertoo, että vaikka hallitus edistääkseen viljelystä koetti verotorppien perustamista edistää, ei niitä paljon syntynyt. Tilattomilla ei torppien perustamiseen ollut halua ja tilalliset lohkoivat taas tilojaan. Torppien luku pitäjän ensi vuosikymmeninä nousi kuitenkin niin että niitä v. 1635 oli 14. Mutta sen jälkeen ei 30 vuoteen tullut yhtään torppaa lisää. Vasta v. 1664 mainitaan verokirjoissa taas 4 uutta torppaa. Kaikki nämä torpat pysyivät torpanverolla, kunnes ne reduktsionin yhteydessä tapahtuvassa verojen järjestelyssä asetettiin veroihin nähden samalle kannalle muiden verotilojen kanssa. Aatelin tiloilla Rautalammilla ei lampuotien luku v:sta 1617 osota kasvua, mutta tämä ei merkitse asutuksen pysähdystä aatelin tiluksilla, sillä samaan aikaan perustettiin melkoinen määrä uutistorppia, vaikka ne eivät tule verokirjoissa näkyviin, koska ne eivät suorittaneet veroa kruunulle. Ison reduktsionin aikoina joutui aatelin hallusta kruunulle 20 tällaista torppaa. — Vertaa lisäksi Rautalammin maakirjoja 1700-luvun alulta. S. V. A.

[2] Katso siv. 160 ja seur.

[3] »Kongl. Maj:ts Stadga om skogarne i Riket och 1664 förbättrad är så handhafd worden, som vid någon ort kunnat ske. — — — Hvad vidare om torp och torpställe, om svedjejord och finnar, som stryka öfver skogarne och hafva sig satt i Wäster- och Österнorrlanden, — — om torps skattläggande — — — m. m. är alt tid från tid ransakadt och efter dess innehåll uti hvar och en socken

asukasten omasta alotteesta ja maanomistajien luvalla uutistorppia perustettiin, tapahtuipa tällaista vielä 1700-luvun lopulla sekä viranomaisten että maanomistajien lupaa kysymättä, jopa vastoin viimemainittujen tahtoakin. Mutta määräävästi torpparilaitoksen luonteelle jäi kuitenkin valtion harjottama uutisasutus.[1]

Menettelytavasta uutisasutuksessa 1700-luvulla kertoo Pohjanmaan maaherranvirasto vuosien 1746—47 valtiopäiville seuraavasti: »Uutistilain suhteen tässä maakunnassa, jossa ei mitään erotettuja yhteismetsiä ole, on noudatettu sekä rak.-kaaren X kap. 4 § että myöskin, mitä uutistilain verollepanoon tulee, koetettu menetellä siten, että pidetyn tarkastuksen jälkeen maanomistajia on kuulusteltu ja lupaa uutistilan perustamiseen pyydetty ja ovat sellaiset tilukset hyväksytyt, joista voidaan neljännesmanttaalin verot suorittaa.»[2] Vuosien 1751—52 valtiopäiville antaa maaherra G. A. Piper seuraavan yksityiskohtaisemman selon: »Minun virkaan astuttuani on uutisasutusten perustamisessa menetelty seuraavasti: kun joku on uutistilan perustamista anonut, on kruununinmismies (Cronobetjenten) saanut käskyn kahden lautamiehen kera naapurien läsnäollessa anojan ilmotuksen mukaan tarkastaa pelloiksi ja niityiksi aiotut alueet ja tarkastuskirjaan määrätä (taxera) niiden paikka, suuruus, laatu ja tuleva tuottavaisuus arvion mukaan. Tämä pöytäkirja on, jos naapureilla ei ole ollut mitään muistuttamista, jätetty kihlakunnanoikeuteen, jossa sekä heitä (hakijaa ja tarkastusmiehiä?) että rajanaapureita uudelleen on kuultu, jonka jälkeen tarkastuspöytäkirja on käräjäpöytäkirjaan merkitty; sen jälkeen on muutamia vapaavuosia ehdotettu ja kihlakunnanoikeuden harkinnan mukaan on uutisasukas takausta vastaan saanut lupakirjan (inmission) kolmannelle osalle näistä vuosista, joiden kuluttua sama uutistila uudelleen tulee tarkastettavaksi sen viljelemiseen käytetyn ahkeruuden selvillesaamiseksi, jonka jälkeen vapaavuosia lisätään kunkin osottaman ahkeruuden ja innon mukaan.»[1]

Menettelytapa uutisasutuksessa oli siis vielä 1700- ja 1750-luvuilla sama, jonka metsäsäännöt määräsivät ja jota Satakunnassa ja Keski-Suomessa n. s. verotorppia perustettaessa käytettiin. Jonkun verran tarkempi näkyy viranomaisten valvonta Piperin kertomuksen mukaan jo olleen, ikäänkuin ennustaen sitä valtion vielä voimakkaampaa sekaantumista uutisasutukseen, joka seuraavilla vuosikymmenillä ison jaon yhteydessä pääsee valtaan. Tällainen valtion voimakkaampi esiintyminen näyttääkin välttämättömältä, koska maaherrat valittavat, että vanhat tilat uutistilain perustamista vastustivat (såsom intrång på deras ägor) ja sen vuoksi niiden perustaminen oli käynyt vaikeaksi.[1]

Tosiasiat osottavat 1700-luvulla viranomaisten toimineen maaherrojen kertomusten mukaisesti. Aika ajoin 1700-luvulla pitivät maaherrat heille kuuluvia maatarkastuksia, jolloin kaikki uutisasutukset ja torpat tutkittiin ja, mikäli se oli mahdollista, pantiin verolle. Tällaisia verollepanoja toimitettiin, kuten maakirjoista selviää, muiden muassa vuosina 1710, 1728, 1737, 1745—46. Näistä tarkastuksista käyvät myöskin Pohjanmaan uutisasutuksen ja torpparilaitoksen silloinen kanta ja olot hyvin selville.[2]

Mitään varsinaista erotusta ei tehty torppa ja uutistila nimitysten välillä vielä 1700-luvun alkupuolellakaan; kumpaisetkin merkitsivät tiloja, jotka tulevaa verollepanoa odotellessaan olivat maaverosta vapaat. Samasta henkilöstä käytetään milloin torpparin, milloin uutisasukkaan nimeä. Tehdessään selkoa 1745—46 vuosien maatarkastuksesta mainitsee Pohjanmaan maaherra valtiopäiväkertomuksessaan erityisesti kysellyn ja tutkitun, olisiko kylien maille veroa maksavien talollisten rasitukseksi asettuneiden torpparien, itsellisten ja mäkitupalaisten joukossa

efter ågångne domar åtskilliga blefne straffade». Utdrag ur landshöfding Graan's Embetsberättelse för året 1668, Österbotten; Suomi 1855, siv. 148 ja seur.

[1] Uudenkaarlepyyn käräjäpöytäkirja $^{31}/_{8}$ 1626 kertoo: »Mårten Nilsson och Marcus Simonsson från Monoby hade af skog och mark upptagit ett torpställe i Harijoki sidan, hvilket blifvit dem af näst omliggande byar efterlåtit så att klöf må med klöf gånga och i ingen måtto vara boltyn till skada eller hafva makt att någon rå lägga.» Pohjanmaan tuomiokirja 1626—31, siv. 23. — Torpparien asettuminen ilman maanomistajan lupaa oli varsin tavallista vielä 1700-luvun lopulla pohjoisella Pohjanmaalla (Sotkamossa y. m.). Katso: Räst och Jorderansakningsprotocoll, 1798, Uleåborgs län, S. V. A., siv. 37, 51 ja seur. (selonteko Tervolan, Sotkamon y. m. pitäjistä), jossa mainitaan lukuisia torppareita, jotka olivat torppansa ilman lupaa rakentaneet joko pitäjän tai yksityisten talojen maille. Vertaa liite n:o 2, siv. 48. Vielä nykyään perustetaan erään tiedonannon mukaan ilman lupaa torppia Lapin rajoilla.

[2] Mainittu valtiopäiväkertomus on päivätty $^{15}/_{8}$ 1746 Vaasassa. Utskottshandlingar 1746—47, n:o 51, Landshöfdingars riksdagsrelationer, Österbotten, (Art IV, 4:o Nybruk), siv. 38.

[1] Underdånig Riksdagsberättelse för Österbotten och Cajana Lähn Pro anno 1751 af G. A. Piper, Art 4, Om hemmans häfdande, 4:o, Nybruk. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 45. R. V. A.

[2] Katso liite n:o 5.

sellaisia, jotka erityisen tarkastuksen jälkeen ilman naapurien vahinkoa voitaisiin pysyttää ja vastata $^1/_4$ manttaalin veroista. Edellisessä maatarkastuksessa v. 1737 oli menettelytapa samanlainen.

Luonnollista on, ettei tällaisissa oloissa yksityisten talojen maille mitään torpparilaitosta sanan nykyisessä merkityksessä voinut syntyä. Yksityisen tilan tai kylän torppari käytti luonnollisesti ensi tilassa hyväkseen lain hänelle suomaa oikeutta saada torppansa verolle ja itsenäiseksi. Ainoastaan Pohjanmaan rykmentin everstin puustelli, jolla oli säterivapaus, omasi v. 1738 neljä torppaa ja Kokkolan pappila yhden, mutta varsinaisilla talonpoikaistiloilla ei torppareita käyttämämme lähteen mukaan ollut. Aivan pienten tilusten haltijoita sitä vastoin Pohjanmaallakin tähän aikaan tapaa jonkinlaisessa nykyistä torpparisuhdetta muistuttavassa asemassa, mutta heitä voitanee paraiten nimittää mökkiläisiksi ja mäkitupalaisiksi, jota nimeä heistä 1700-luvun alkupuolellakin käytettiin.[1] Edellä esitetyssä tilastossa eivät nämä lainkaan esiinny. Torpaksi nimitettiin edelleen v. 1738 erästä kestikievaria Hämeenkankaalla sekä monenlaisia pikkuvirkailijoiden asumuksia; niin esim. mainitaan silta- ja jahtivoutitorppia, joihin myöskin voidaan lukea käsityöläisten asunnat torpat sekä lukkarin ja lautturin torpat.

Riippuen Pohjanmaan torpparilaitoksen tai paremmin uutisasukaslaitoksen luonteesta, verollepanojen kautta kun melkoisia ryhmiä siitä aina siirtyi talollisiksi, osottaa torppareita koskeva tilastokin sangen epätasaista kehitystä.

Savossa tavataan taas aivan erilaatuinen torppariasutus. 1700-luvulla oli siellä, kuten tilastokin osottaa, verrattain runsaasti torppareita kaikenluontoisella maalla. Savo oli torppareistaan

[1] Eräästä mäkitupalaissuhteesta tehdään selkoa Uudenkaarlepyyn käräjäpöytäkirjassa ^{1} $^4/_9$ 1746. (Pohjanmaan eteläisen kihlakunnan tuomiokirja. S. V. A.) Tässä mainitaan, että maanomistaja »fått uti tvenne år en kalf hvartdera året, för det blinda Lisa Jöransdotter fått tillstånd att uppsätta sig en backestuga» sekä että mäkitupalainen puolestaan »då och då gjordt dagsverken till Käppo hemmanets åbo, för thet hon fick bo uti bemälte backestugo och nyttja sin lillan inhägnade mark». — Uudenkaarlepyyn käräjäpöytäkirja $^{10-12}/_{10}$ 1745 mainitsee myöskin erään »huusmanstorp» tai »inhysestorp», jonka muutamat maanomistajat olivat ruotusotilaalleen palkanvähennystä vastaan antaneet. Vielä 1700-luvun lopulta mainitaan, että henkilöillä, joita nimitettiin itsellisiksi ja mäkitupalaisiksi, oli jonkunlainen torppa. Räst- och jordransakningsprotokoll 1798, siv. 37, 51 y. m.

tullut jotenkin tunnetuksi ulkopuolella rajojensa.[1] Torpparisasutushan oli talollisten mailla yleensä Suomessa tähän aikaan aivan poikkeuksellista. Torpparilaitos näyttääkin Savossa syntyneen vallan itsenäisesti paikkakunnallisten olojen perustalla ja oli sillä 1700-luvulla jo pitkä kehitys takanaan. 1700-luvun alussa oli näitä torppareita noin 100—150, mutta Ison-vihan jälkeen niiden lukumäärä jotenkin nopeasti kasvoi.

Tutkimuksessaan Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571 mainitsee Gebhard Savossa löytyneen tavallisten verotalollisten rinnalla alhaisemman lajin maanviljelijöitä, joita nimitetään milloin kirvesmiehiksi, huonekuntalaisiksi ja työmiehiksi, milloin taas torppareiksi. Nämä eivät maksaneet veroa kruunulle, vaan ainoastaan papille, omasivat tavallisesti vain yhden lehmän, lampaan ja joskus hevosen, usein vähemmän. Mitään varmaa rajaa talollisten ja kirvesmies-torpparien välillä ei näy olleen, koskapa mainitaan, että jälkimäiset osittain olivat köyhiä talonpoikia, jotka edellisinä vuosina olivat olleet savu- ja jousiluvussa, mutta köyhyytensä vuoksi siitä vapautetut. Maakirjoihin heitä ei merkitty. Kaikesta päättäen olivat he, huomauttaa Gebhard, verotilallisten veljiä, poikia, serkkuja y. m., joilla oli oma taloutensa ja luultavinta on, että he yhteisillä takamailla olivat yhtä oikeutettuja maanomistajia kuin perintötalollisetkin, vaikka köyhiä. He elivät täällä harjottamallaan kaskenpoltolla ja karjansa varassa.[2]

Verollepano tapahtui Savossa 1500-luvulla jokavuotisten kaskimaitten arvioimisten perusteella y. m. seikkojen nojalla.[3]

[1] Thunell'in maantiede, III osa (vuoden 1794 painos), siv. 487 luetaan: »Inbyggarena bo mäst i enstaka gårdar och hafva haft många torpare på sina utmarker, som till dem skattat eller gjordt dagsverken». H. Hassel — J. Welin, Wälmenta tankar om Landthushållningens förbättrande i Finland, Turku 1751, siv. 13—14: »hvilket i Savolax icke är så ovanligt, hvarest många bonde har så många åboer på sina ägor under namn af Torpare, som betala honom mer än skatten af hemmanet stiger till». Promemoria af P. J. Ekman, Stockholm, d. 31 Martii 1785: »men i anseende thertill, att hemmanen i Savolaxske fögderierne år 1664 blifvit på visst sätt, hvad skog och utmark angår, Storskiftade, så at åboerne haft rättighet at disponera the them tillagde parcker, hafva flere tusende torpare ther blifvit planterade, af hvilka Kongl. Maij:t och Kronan icke allenast erhållit personlige utskylder, utan och landet blifvit så befolckat och upodlat, at en stor del af desse Torp nu likna medelmåttiga hemman, som sedan Storskiftet hinner försiggå, kunna årlägga ordinarie ränta».

[2] Hannes Gebhard, Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571, Helsinki 1889, siv. 59—61.

[3] H. Gebhard, m. t. siv. 62.

Tämä selvittää myöskin, minkä vuoksi toisena vuonna sama henkilö voi tulla talollisena verotetuksi, toisena köyhyytensä takia vain kirvesmiehenä. Vuonna 1664 toimitettiin vihdoin vakinainen verollepano siten, että kukin talo kylvönsä, maansa laadun, karjalukunsa, tervanpolttonsa, kalavesiensä, metsästyksen y. m. seikkain perusteella asetettiin verolle. Pääasiallinen veroperuste oli kuitenkin maan sopivaisuus kaskenpolttoon. Kukin metsäkappale arvioitiin sen kaskeamiskelpoisuuden mukaan ja vero määrättiin sille tämän perustalla. Kukin talo tai useampi tila yhdessä saivat määrätyt metsäseutunsa. Tästä johtui, että Savossa myöhemmin puhutaan sekä yksityisistä että yhteismetsistä. Tämän verollepanon kautta muuttui veroperuste, joka ennen oli ollut henkilöllinen, vaikka henkilön maksukyvystä riippuva, varsinaiseksi maaveroksi.[1] Kirvesmiehiä ja torppareita ei tässä verollepanossa pantu ainakaan säännöllisesti erikseen verolle. Myöskään ei heitä sitä ennen tavallisissa jokavuotisissa arvioissa, kuten on huomautettu, verolle asetettu.[2] Todenmukaisesti vahvistui rinnan tämän kanssa yksityisomistusoikeus maahan ja tämä aikaansai muutoksen köyhemmän väestön, torpparien ja kirvesmiesten asemassa, saattaen heidät valtiolle veroa maksavista talollisista riippuviksi. He voivat enään kasketa vain jälkimäisten antamalla luvalla ja suorittamalla heille veroa, tavallisesti osaviljan muodossa. Jo v. 1664 voitiin tällaista osaviljan maksamista nimittää yleiseksi paikkakunnan tavaksi.[3]

[1] Ohjesääntö tämän verotuksen toimeenpanijoille, päivätty $^{21}/_{7}$ 1663, on kopioituna Bonsdorffin käsinkirjoitetussa kokoelmassa kameralisia asetuksia Yliopiston kirjastossa. Verotuksen toimeenpanosta ja varsinkin siitä suuresta merkityksestä, mikä maan kelpoisuudella kaskimaaksi oli veroperusteena, antavat asiakirjat 1700-luvun lopulta, jotka koskivat silloin polttavaa kysymystä kaskenpoltto-oikeudesta Savossa, runsaasti tietoja. Katso esim. Kyminkartanon läänin maaherran lausuntoa $^{21}/_{7}$ 1781 kaskenpoltosta, jossa m. m. luetaan »hvart och ett jordstycke är (1664) pröfvat till visst utsäde på den grund att — — — en tunneland skog blifvit till en cappas utsäde pröfvat». Kamarikollegin kirje Kunink. Majesteetille $^{19}/_{9}$ 1781. R. V. A. Tämän lisäksi katso Savon »Jorderansakningsprotocoll» vuodelta 1664. S. V. A.

[2] Katso myös Bonsdorff, Finlands Kamerallagfarenhet, II, siv 553, muist.

[3] Maatarkastuspöytäkirja vuodelta 1664 Savossa: Puumalan pitäjän Keriniemen kylän kohdalla (n:o 1528) luetaan: »Bertill Bertillson bekommit vid senaste munstring, efter bref $^{1}/_{10}$ 1663 till sin rustningsstams förb. detta hemman, Lars Jöransson Pällin's öde, här i Pumala sochn, hvilken där ännu bor, men varit i några år oförmögen, att han ingen skatt förmått utgöra, och efter som där är lägenhet till särskildt hemman, denna Bert. Pardanen och tänker där hafva sin särdeles landsboo.

1700-luvulla, kuten 200 vuotta aikaisemminkin, elivät torpparit kaskeamisella joko talojen erotetuilla tai yhteisillä mailla. Koska talolliset etupäässä kaskesivat parhaat kaskimaat, lehtimetsät, täytyi torpparien hakata huhtansa vanhaan suurikasvuiseen havumetsään, jossa kaskenviljelys oli vaivaloisempaa.[1] Korvauksen kaskeamisestansa maksoivat he maanomistajalle osaviljan muodossa, $^{1}/_{3}$, $^{1}/_{4}$ tai $^{1}/_{5}$ sadosta.[2] Torpparien taloudellinen asema oli jotenkin sama kuin ennenkin myöskin maanviljelykseen ja karjanhoitoon nähden. Keskimäärin oli torpparilla[3]

	v. 1749	v. 1767
Hevosia	0.5	0.5
Lehmiä ja härkiä	1.0	1.3
Kylvöä, (kappaa)	4.5	4.9

Vuohia ja muuta pientä karjaa oli lisäksi muutamilla. Osa torppareista omasi melkoisen karjan: hevosen, 3—4 lehmää, jonkun verran pientä karjaa ja kylvökin nousi joskus puoleen tynnöriin. Toisilla oli vain lehmänsä, kylvivät 4—8 kappaa, muutamilla vain lehmä, kaikilla ei sitäkään.

Savon torpparit olivat 1700-luvulla erityisessä poikkeusasemassa siinäkin suhteessa, että he suorittivat välitöntä veroa valtiolle karjastaan ja kylvöstään. Sen jälkeen kun n. s. karja- ja

som honom skattar eller och $^{1}/_{3}$ delen af årsväxten efter detta landz maneer ehrlägger, efter det ligger uti annan sochn och i gammal Mijl ifr. honom, därför föres det och här upp till ett särskildt hemman eller mantal». Näin siis talollinen, joka ei kyennyt veroaan maksamaan, voi torppariksi vielä tähänkin aikaan aleta. Lampuodilla ja torpparilla tarkoitettiin Savossa tähän aikaan samaa.

[1] Lillsavolax Dombok, v. 1749, siv. 182, 602, 605, 767. S. V. A. Hendr. Joh. Rehbinder memorialissaan Suomen asiain valmistelukunnalle (Finska beredningen) 1755—56 valtiopäivillä ehdottaa »att inga Dragoner, Soldater, Tärpare eller Inhysingar må tillåtas få bruka sina svedjor på afdelta eller samfälta ägor, vidare än hvad af vederbörande jordägare kunde blifva tillåtit för dem att vid deras torpställen uppodla till åker eller äng». Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

[2] Landsh. Boijes memorial rörande recruteringen i Savolax län, $^{2}/_{10}$ 1778. »Åboen därå (å hemmanet) äger tillika Torpare, Backstugu- samt Inhyseshjon, hvilka alla nära sig med svediande emot 3:de, 4:de och 5:te dels afgifter af grödan till åboen, och företaga sig således icke några uppodlingar, mindre söka medelst dagsvercken, så framt hungern dem därtill icke tvingar, vinna tillhjälp i deras bärgning, utan fast hällre nöija sig med otienlig föda af bark och agnar». Committerade öfver Landthushållningen 1773—80. R. V. A.

[3] Luvut ovat saadut torpparien karja- ja kylvöluetteloista Luettelot ovat verifikatsionikirjoissa. S. V. A.

kylvövero (säädetty v. 1620[1]) v. 1642 oli muutettu manttaalin mukaan suoritettavaksi vakinaiseksi veroksi, olisivat torpparit ja itselliset olleet tästä verosta vapautettavat. Näin ei kuitenkaan läheskään kaikkialla tapahtunut. Päinvastoin säilyi itse Ruotsissakin jotenkin yleisesti tapana verottaa torppareita ja itsellisiä heidän karjastaan ja kylvöstään.[2] Samaten tavataan Satakunnan tilikirjoissa 1600-luvun lopulla torpparien ja itsellisten karjaveron luetteloita. Myöskin Savossa verotettiin 1600-luvun keskivaiheilla ja lopullakin torppareita ja itsellisiä heidän karjastaan.

Ison-vihan jälkeen sitävastoin ei torppareilta karjaveroa kannettu muualla Suomessa kuin Savossa. Maan hallituksen uudestaan järjestelyssä Ison-vihan jälkeen jäivät tällaiset verot, joilla ei voimassa olevissa laeissa ollut tukea, luultavasti ilman muuta pois. Savossa sitävastoin maaherra Friesenheimin käskyn mukaan uudelleen määrättiin kannettavaksi karjaveroa torppareilta ja itsellisiltä.[3] Vuoden 1723 tileissä ei tämä vero vielä esiinny, mutta seuraavasta vuodesta alkaen sitä säännöllisesti kannettiin kaikissa Savon kihlakunnissa. Vielä v. 1728 kannettiin veroa ainoastaan karjasta, mutta v. 1738 näkyy sitä myöskin kylvöstä kootun. Tällä tavoin saivat Savon torpparit kantaakseen erityisen »maaveron», jota ei muualla Suomessa löytynyt. Huolimatta valituksista pysyi tämä vero voimassa myöhään 1800-luvulle, koska muka tällainen veronkanto maakunnassa pitkät ajat oli ollut tapana.[4]

[1] K. R. Melander, Suomen ynnä Käkisalmen läänin ja Inkerin veroista vuosilta 1617—34, siv. 119—21.

[2] Ruotsissa lakkautettiin karja- ja kylvöveron kanto laittomana v. 1786 eteläosissa maata sekä v. 1789 Norrlannissa. Punkter, om hvilka Kongl. Maj:t för godt funnit at underrätta Riksens Ständer $^{9}/_{5}$ 1786 sekä resolutsioni $^{1}/_{4}$ 1789.

[3] Deduktionsvärk till Willmanstrands höfdingedömes ransakningsjordebok vuodelta 1742, siv. 18. S. V. A. Koska Kyminkartanon läänin asiakirjat vv. 1721—42 suurimmaksi osaksi, tilikirjoja lukuunottamatta, ovat hävinneet, ei tämän veron uudelleen säätämisestä ole voitu tarkempaa selkoa saada.

[4] Kyminkartanon läänin maaherra kertoo matkakertomuksessaan matkastaan v. 1773 läänissään Kangasniemeltä seuraavasti: »Ehn härstädes varande torpare androg, att the häri orten skola ovanligen vara betungade, i det de böra betala till Kungl. Maj:t visst för utsäde, hästar, kor m. m. hvarmed torpare i andra orter icke skola vara betungade, anhållandes därför att vara befriade härifrån. Och som sådant här i långliga tider varit brukligt, så tillsades torparena att theri ingen ändring eger rum, som på theras begäran i protocollet antecknades.» Landshöfdingars bref, 1773, $^{21}/_{9}$. Kymmenegårds län. R. V. A. Vuonna 1847 valittivat torpparit useasta Savon kunnasta uudelleen tästä verosta ja sen johdosta tämä vero vihdoin $^{2}/_{5}$ 1857 lakkautettiin, koskei sillä voimassa olevissa asetuksissa ollut mitään tukea.

Myöskin muuten oli Savon torpparilaitos 1700-luvulla kokoonpanoltaan huomattava. Maakunnan 325 torpparista v. 1738 oli tuskin 20 % henkirahoja maksavia, muut olivat siitä vapautetut sellaisista syistä kuin »vanhuus», »mielenvikaisuus» »raajarikkoisuus», »entinen sotilas», »ryssien pahoin raatelema» j. n. e. Torpparit olivat siis etupäässä sellaista väkeä, joka eli vanhuuden päivänsä kaskeamisen varassa. Tällaisten torpparien ohessa tavataan kyllä sellaisiakin, jotka henkirahoja maksoivat, mutta näiden lukumäärä oli verrattain pieni.[1] Myöskin on huomattava, ettei koko 1700-luvulla tehdä varsin varmaa rajaa torpparin ja itsellisen välillä. Itsellisillä voi olla karjaa kuten torppareillakin, he harjottivat talollisten kanssa tai yksinkin kaskenpolttoa, vaikkakin heidän taloudellinen asemansa oli heikompi kuin torpparien.[2]

Savon torppariväestö erosi siis sangen suuressa määrin maan muista torppareista. Se oli kehittynyt aivan itsenäisesti sikäläisen pääelinkeinon kaskenpolton varassa ja oli siitä syystä muodostunut melkoisesti toisenluontoiseksi kuin länsi-Suomen torparilaitos. Vaikkakin heitä torppareiksi nimitettiin, huomauttavat aikalaiset itsekin, että »torpparit» pikemmin olivat jonkunlaisia lampuoteja. Tämä erilaisuus on epäilemättä ollut yhtenä vaikuttavana syynä siihen, että yleisvaltakunnallista torppari- ja verolainsäädäntöä niin vähässä määrin Savon torppareihin nähden toteutettiin.[3] Myöskin vuoden 1664 verollepanoa, jonka yhteydessä oli toimeenpantu jonkunlainen metsämaiden verotus ja »iso jako», mainitaan syyksi, minkä vuoksi Savossa oli voinut kehittyä talonpoikaistilojen mailla niin runsaasti torppareita.[4]

Tällaisissa oloissa kehittynyt torpparilaitos tavataan v. 1738

[1] Katso taululiittettä n:o 4.

[2] Vertaa samoja lähteitä, joihin Savon torppareihin nähden on viitattu, ja Deduktionsvärk till Willmanstrands höfdingedömes ransakningsjordebok 1742, siv. 45, »om Inhysingar». Katso lisäksi esitystä liitteessä n:o 1, siv. 22 ja seur.

[3] Yleistä verotuslainsäädäntöä kyllä Savossakin toteutettiin siten, että sellaisia tiloja, jotka nähtiin siihen kelpaaviksi, pantiin talonverolle. V:n 1664 tarkastuspöytäkirja tarjoaa siitä useampia esimerkkejä. Metsäsääntöjen määräämiä torpanhävittämisiä toimitettiin Savossa myös. V. 1685 pidettiin maaherra Falkenbergin käskystä yleinen »Torpparien ja itsellisten tarkastus», jolloin lukuisia torppia poltettiin ja hävitettiin ja torppareita kehotettiin rupeamaan sotamiehiksi tahi »antaga gårdsbruk». Tuomiokirjassa olevat luettelot mainitsevat »tarkastettavia» torppareita ja itsellisiä Iisalmella 59, Kuopiossa 36, Leppävirralla 37, Sääminginssä 11, Sulkavalla 12 ja Puumalassa 8. Lillsavolax Dombok 1685, siv. 11, 40, 59, 91, 103 ja 119 sekä seur. S. V. A.

[4] Katso edellä siv. 79, muist. 1.

eteläisessä Savossa pääasiallisesti vain ratsutilallisten mailla, mutta pohjoisempana yleisesti myöskin perintö- ja kruununtiloilla. Pappiloillakin oli Savossa tavallista enemmän torppareita.

Nykyisen Kuopion läänin Karjalan torppariasutuksesta tarjoavat lähteet vasta Ison-vihan jälkeiseltä ajalta jonkunmoista selvitystä.

1720-luvulla asetettujen tarkastuskomissionien kertomukset ovat tässä hyvänä ohjeena. Metsät, maat ja vedet olivat tähän aikaan vielä yhteiset, rajoja ei siellä löytynyt. Kaskenpoltto oli pääelinkeino ja sitä harjotettiin missä kukin halusi, usein peninkulmien päässä asunnoista.[1] Jotenkin samanlaiset olivat olot vielä 1760-luvulla, jolloin valtiosäätyjen asettama n. s. Karjalan rajadeputatsioni kävi maakunnassa ja antoi seuraavan kuvauksen oloista: »Ei vanhoilla sen paremmin kuin uusillakaan taloilla ole mitään varmoja rajoja, vaan käyttävät asujamet sikäläisiä pitäjänyhteismaita ilman järjestystä ristiin rastiin ja ne, joilla on suurin miesvoima, omaavat myöskin suurimmat kaskimaat, joita taas, sittenkun sato on poiskuljetettu, ei lainkaan hoideta eikä viljellä. Kun joku tahtoo kaskimaaksi jonkun maakappaleen ottaa, merkitsee hän sen oksimisella ja muilla paikkakunnalla käytetyillä merkeillä, jonka jälkeen ei kukaan vastoin hänen tahtoaan saa lyöttäytyä hänen osakkaakseen. Viime aikoina ovat kylät kyllä tarkastuttaneet itselleen maita, joita he nimittävät obotiksi eli yksityismaiksi ja joihin he joskus hankkivat kuninkaan käskynhaltijan vahvistuksen. Kuitenkaan eivät nämäkään ole ympäröivästä maasta kunnollisesti erotetut, josta johtuu, että kylänmiehet alinomaan riitelevät rajoista ja itse obotista, johon he koettavat hankkia itselleen etuoikeuden (preference). Uutistiloja perustetaan siten, että lähinnä ympäröivien kylien miesten läsnäollen asujalle aluksi määrätään sopivaa maata pelloksi ja niityksi, mutta muuta metsämaata anastaa hän itse yhteismaasta. Tästä sekä siitä, että hänen asettautumisensa perustuu vain naapurien lupaan, aiheutuu riitoja heidän keskeensä.»[2]

Verotus perustui Karjalassa vielä 1700-luvulla jokavuotisiin

[1] Schybergson, Bidrag till Finlands inre historia 1721—31, siv. 98—99.

[2] Underdånig berättelse från Riksens Höglofliige Ständers till Carelen förordnade Råskillnadsdeputation, $^{29}/_{12}$ 1764. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 80. R. V. A. Tämä nidos sisältää Suomalaisten maaseutudeputatsionien valtiopäiväkertomuksia.

arvioihin sadon suuruudesta y. m. 1730-luvulla olivat valtiosäädyt kyllä pyrkineet järjestämään sinne vakinaista verollepanoa, mutta tämä tuuma jäi etupäässä sikäläisen rahvaan valitusten takia sikseen.[1] 1760-luvulla vakinainen verotus pantiin toimeen siten, että määrättiin pysyväksi veroksi keskimääräinen vero vuosina 1750—64.[2]

Asutus oli Karjalassa Ison-vihan jälkeen vielä sangen harvaa. Taloja oli n. s. itäisen komissionin ilmoitusten mukaan 1720-luvun lopulla 1404 ja ne olivat sangen pieniä, tuskin samanveroisia kuin torpat muualla; peltomaa ei ollut suurempi kuin että siihen vuosittain kylvettiin 5—6 kappaa.[3]

Tällaiset olot eivät luonnollisesti olleet edulliset nykyaikaisen torpparilaitoksen kehittymiselle. Asutus yhtäkaikki nopeasti vaurastui. Vuonna 1749 oli tässä maakunnassa tabellilaitoksen mukaan jo 2173 talollista ja erään toisen lähteen mukaan oli samalla alueella v. 1754 taloja 2440. Talojen rinnalla oli kuitenkin vähäarvoisempia viljelyksiä, joille niiden pienuuden vuoksi ei oltu voitu asettaa talonveroa, vaan kannettiin niistä määrätyt pienemmät maksut. Näitä viljelyksiä, joita oli sekä kruunun- että rälssiluontoisella maalla, nimitettiin torpiksi ja niiden luku oli verrattain suuri.[4] Myöskin yksityisille taloille kuuluvia torppareita oli olemassa. Varsinkin oli sellaisia n. s. hoveilla (hofläger). Nämä tilat olivat syntyneet 1600-luvulla siten, että läänitysten haltijat Karjalassa olivat yhdistäneet useampia pieniä talonpoikaistiloja yhdeksi suuremmaksi kokonaisuudeksi. Jälkeen reduktsionin olivat hovit arennille annetut.[5] Niille kuuluva maa näyttää ainakin osittain olleen

[1] Verollepanon tuli tapahtua yhteydessä ruotujakolaitoksen järjestämisen kanssa paikkakunnalle. $^{27}/_{7}$ 1737 oli vahvistettu erityinen verotusmetodi Karjalaa varten ja erityinen komissioni asetettiin samaan aikaan työtä toimeenpanemaan. Tämä komissioni lakkautettiin kuitenkin rahvaan valitusten johdosta 1738—39 vuosien valtiopäiville. Verollepano luvattiin kuitenkin lähimmässä tulevaisuudessa toimittaa. Riksens Ständers Landt- och Siömilitiae-oeconomie Deputations betänkande. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 55. R. V. A.; vastaukset rahvaan valituksiin vuosilta 1739 ja 1741, §:ät 81 ja 41.

[2] J. G. von Bonsdorff, Finlands Kamerallagfarenhet, Helsinki 1833, siv. 375.

[3] Schybergson, Finlands inre historia 1721—31, siv. 98—99.

[4] J. Kraftman— J. Lagus, Tanckar om hushållningens upphjälpande i Carelen, 1756, siv. 21—23. Torpista oli »46 frälsetorpare samt 274 på Crono hemman planterade och bebodda torpare». Tässä käytetystä sanamuodosta ei kuitenkaan saa tehdä sellaista johtopäätöstä, että torpat olisivat taloille kuuluneet. Ne olivat kyllä itsenäisiä. Katso myös J. G. von Bonsdorff, Finlands Kamerallagfarenhet, siv. 217.

[5] Schybergson, Finlands inre historia 1721—31, siv. 98—99.

rajamerkeillä erotettu muusta maasta. Hovien kaikesta maaverosta vapaat torpparit vastaavat lähinnä muun Suomen säteritorppareita.[1] Myöskin Karjalan pappiloilla oli jo heti Ison-vihan jälkeen torppareita maillaan ja joillakuilla tavallisilla taloillakin oli tällaisia alustalaisia. Todenmukaista on, että nämä torpparit lähinnä vastaavat luonteeltaan Savon torppareita, sillä molemmissa maakunnissahan oli kaskenpoltto vielä tähän aikaan pääasiallisin elinkeino. Näiden erilaisten torpparilajien lukumäärä 1760-luvulle saakka käy seuraavista luvuista esille:

	Verotorppareita		Verovapaita torppareita				Torppareita yhteensä
	kruunun	rälssin	hoveilla	pappiloilla	muilla tiloilla	yhteensä	
v. 1728	182	8	8	5	4	17	207
v. 1738	243	12	12	4	9	25	280
v. 1747	232	57	22	6	14	42	331
v. 1767	403	90	30	19	35	84	577

Verotorpparien luku ei enään jälkeen vakinaisen verotuksen 1760-luvulla pääse nousemaan; päinvastoin näyttää se vähenevän, todenmukaisesti siitä syystä, että osa näitä torppareita ison jaon ja sitä seuraavan verollepanon yhteydessä muutettiin uutistilallisiksi.[2] Yksityisille taloille kuuluvien torpparien luku taas oli vv. 1728 ja 1738 vielä varsin vähäinen ja vasta 1760-luvulta rupeaa se huomattavammin kohoamaan.

Vanhan-Suomen torpparilaitos oli sillä alueella, joka oli kuulunut entiseen Viipurin lääniin, varsin samanluontoinen kuin yleensä etelä- ja lounais-Suomessa. Lähemmän katsauksen tarjoavat taululiitteet n:rot 1 f, g sekä 4 d. Laatokan Karjalan torppariasutuksesta 1700-luvulla ei ole tietoja käytettävänämme.

Aikaisemmin esitetyt tilastolliset luvut sekä edellä torpparilaitoksen eri muotoihin luotu tarkempi katsaus ovat osottaneet, että 1700-luvun alkupuoliskolla torpparinimityksen käyttö oli varsin laaja. Torppareilla ei tarkotettu ainoastaan yksityisten talojen maille asettuneita vuokramiehiä, vielä vähemmin yksinomaan työvuokraa suorittavia, vaan myöskin metsäseutujen uutisasukkaita. Edellä oleva katsaus on myöskin osottanut suuria erilaisuuksia torppariasutukseen nähden eri osissa maata. On selvä itsestään, että myöhempi kehitys on lähinnä rakentunut vanhalle pohjalle ja varsin luonnollista onkin sen vuoksi, että torppariasutus maamme eri osissa vieläkin melkoisessa määrin kantaa merkkejä aikaisemman torppariasutuksen muodoista. Näin ei ole vain etelä- ja lounais-Suomen, vaan yhtä tuntuvassa määrin myöskin Pohjanmaan ja etenkin Savon torpparilaitoksen laita.

[1] Nämä torpat eivät myöskään olleet oikeutetut käyttämään yhteismaita, koskapa huomautetaan, että erästä tällaista hovin maalle rakennettua torppaa, joka käytti hyväkseen yhteismaita, tästä syystä pidettiin verotorppana. Katso taululiite 4 g, siv. 104.

[2] Vertaa myös J. G. von Bonsdorff, m. t., siv. 217.

Silloisessa torppariasutuksessa voidaan havaita kolme tyypillistä pääryhmää. Lukuisimman ryhmän muodostivat säterien, ratsutilain ja puustellien mailla asuvat torpparit. Tämä torppariryhmä, jonka syntymiseen nähtävästi oli vaikuttanut torpparityövoiman tarve mainituilla, edistyneintä maanviljelystä edustavilla tiloilla maassa, vastaa lähinnä torpparilaitosta, sellaisena kuin me sen tunnemme. Toisen ryhmän muodostivat tavallisten talonpoikaistilojen maille asettuneet torpparit. Huomioon ottaen läänsäädännön kannan tähän torppariasutuksen muotoon nähden samoinkuin senaikuisen talonpoikaisen viljelyksen laadun, voidaan varmana pitää, että tämä torppariasutus ei ollut samanlaisten kehityssyiden aiheuttama, kuin ensinmainittu ryhmä. Tätä todistaa jo sekin, että tällaisia torppareita oli etupäässä maan syrjäisimmissä osissa, Keski-Suomessa, pohjoisessa Savossa sekä Karjalassa. Savon torpparit olivatkin nimenomaan sikäläisen pääelinkeinon, kaskenpolton varassa talojen takamailla ja ulkopalstoilla eläviä henkilöitä, ja Keski-Suomen torpparit taasen parhaasta päästä talonpoikien hallussaan pitämille laajoille alueille asettuneita veroa maksavia uutisasukkaita. Nykyaikaan saakka on Savon ja Karjalan torppariasutus säilyttänyt samanlaisia piirteitä.[1] Myöskään ei tavallisen talonpoikaistalon torppari sisä-Suomessa vielä nykyäänkään tavallisesti ole työvuokrasuhteessa isäntäänsä, vaan ovat talo ja torppa tuotannollisessa suhteessa aivan toisistaan riippumattomia. Kolmannen pääryhmän 1700-luvun alkupuolella muodostavat Pohjanmaan metsäseutujen

[1] Katso A. Lilius, Tilattoman väen oloista Kuopion läänissä, siv. 6—7. (Tutkimuksia taloudellisista oloista Suomen maaseudulla, kolmas vihko, Helsingissä 1888).

uutisasukastorpparit, samanlainen uutisasukasväestö, »verotorpparit» Satakunnassa, Keski-Suomessa sekä Pohjois-Karjalassa. Nykyään voidaan katsoa kruunun uutisasukkaiden sekä kruununmetsätorpparien lähinnä vastaavan tätä väestöryhmää. Varsinaiseen torppariväestöön ei tätä 1700-luvun torppariryhmää enään lueta.

Ulkopuolelle tämän ryhmityksen on jäänyt harvalukuinen torppareihin myöskin luettu väestöryhmä, kuten mylly- ja lautturitorpparit.

Saadaksemme esille torppariväestön sanan nykyisessä merkityksessä 1700-luvun alulla on ennen kaikkea ne torpparit, jotka oikeastaan olivat kruunun uutisasukkaita, erotettava muitten joukosta pois.[1] Sivulla 67 esitettyjen lukujen nojalla tämä onkin mahdollista. Torppareita, uutisasukastorpparit poiserotettuina, oli

v. 1700	839
„ 1710	796
„ 1728	1023
„ 1738 (—41)	2126

Yhdistämällä viimemainittuihin lukuihin myöskin Karjalan yksityisiin taloihin kuuluvat torpparit, saadaan torpparien lukumääräksi v. 1728 1040 ja v. 1738 2151. Jälkeen vuoden 1738 ei käytettävänä ollut, liitteinä painettu tilastollinen ainehisto tee mahdolliseksi erottaa verotorppareita ja muita uutisasukastorppareita varsinaisesta torppariväestöstä. Ainoastaan Pohjois-Karjalan ja Pohjanmaan torppareihin nähden käy tämä päinsä. Näissä maakunnissa olikin tämä torppariryhmä huomattavin, muualla oli se vähälukuinen. Erottamalla ainoastaan Pohjanmaan ja Pohjois-Karjalan uutisasukastorpparit torpparien koko luvusta pois oli torpparien luku

v. 1728	1064
v. 1738	2149

Erotus näiden ja edellä esitettyjen lukujen välillä on aivan mitätön.

Ei ole lainkaan syytä otaksua, ettei se kuva, joka edellä käytetyn tilaston avulla on saatu Suomen torpparilaitoksesta, ole oikea. Sellainen olettamus, että torpparinimitystä olisi käytetty

[1] Lautturi-, mylly- y. m. torpparien luku oli niin vähäinen, ettei niiden yhdistäminen muihin torppareihin tuntuvassa määrin vaikuta tulokseen. Pohjanmaalla ovat ne kuitenkin poiserotetut.

ahtaamassa merkityksessä kuin nykyään ja että sen vuoksi, vaikkakin eri nimisenä, nykyistä vastaava lukuisampi torppariluokka todellisuudessa olisi ollut olemassa 1700-luvun alullakin, ei pidä paikkaansa. Silloinkin, samoinkuin nykyäänkin, löytyi kyllä pienillä maanomistajilta vuokratuilla tiluksilla mäkitupalaisia ja itsellisiä asumassa. Länsi-Suomessa, varsinkin Turun seutuvilla, tavataan entisiä sotilaita ja muita vanhuksia, yksinäisiä ja leskinaisia tällaisissa mäkituvissa ja pienissä mökeissä, samaten Pohjanmaalla ja varsinkin Savossa.[1] Niinkuin nykyään oli epäilemättä myöskin silloinkin raja torpparin ja mäkitupalaisen välillä yksityiskohdissaan häilyvä. Mutta tässä mäkitupalaisväestössä ei kuitenkaan voinut piillä mikään laajempi torppariasutus. Ensiksikin oli mäkitupalaisluokka jo luonteeltaan erikoinen, siihen kuului nimittäin suurimmaksi osaksi vanhuksia ja raihnaisia sekä naisia. Ja toiseksi oli mäkitupalais- ja itsellisväestö itse varsin vähälukuinen. Mitään syytä ei myöskään siihen aikaan torpparilla ollut pyrkiä mäkitupalaisen tai itsellisen kirjoihin, niinkuin nykyään paikotellen mainitaan olevan, vaan pikemmin päinvastoin.[2]

Vähäinen torppariasutus ja suhteellisesti vieläkin vähäisempi mäkitupalais- ja tilaton väestö olivat näin ollen maaseudun väestöryhmitykselle ominainen piirre 1700-luvun alkupuolella, kun taas talollisväestö muodosti maaseutuväestön suurimman osan ja sen kautta antoi leimansa maalaisoloille yleensä. Kun maan koko väkiluvun noustessa tuskin 400000 henkeen, kaupunkiväestö siihen luettuna, talollisia oli noin 30000, ei enään voinut sivuväestölle, torppareille, mäkitupalaisille ja tilattomille jäädä suurta tilaa. Vielä 1700-luvun puolivälissä, jolloin tabellilaitos tarjoaa selvitystä väestön ammattiryhmitykseen, olivat olot pääkohdissaan samanlaiset Vuonna 1751 oli tabellilaitoksen mukaan ruokakuntia maaseudulla, sotamiehiä sekä aivan rutiköyhiä ja raihnaisia lukuunottamatta 42577. Kun samana vuonna talollisia, taloa pitäviä leskinaisia lukuunottamatta, oli 30649, oli siis muita ruokakuntia noin 11—12000. Torpparien luku taas, torppaa hallitsevia naisia samaten lukuunottamatta, oli tabellilaitoksen mukaan 5688, ja vaikka tämä luku nähtävästi on jonkun verran liian korkea, voi kumminkin sen nojalla jo päättää, kuinka vähäinen maaseudun muiden ruokakuntien luku oli. Kun v. 1751 maaseudulla

[1] Katso liitteiden siv. 22 ja seur., 50 ja seur. sekä edellä siv. 78, 83.

[2] Kuten tunnettu oli mäkitupalais- ja itsellisväestö palvelus- ja värväyspakon alainen, kun sitävastoin torppari oli ainakin hitusen varmemmassa asemassa.

oli 1808 tervettä miehistä itsellistä ja mökkiläistä sekä käsityöläisiä 1289 ja muu maalaisväestö, papit, virkamiehet y. m. sen ohella lukuunotetaan, todistaa tämäkin yhä enemmän puolestaan, ettei Suomen maaseudulla todellakaan ollut, niin oudolta kuin se meidän päiväimme maaseutuun verraten näyttääkin, muuta kuin aivan mitätön torpissa ja mäkituvissa sekä itsellisinä asusteleva väestökerros.

Täydellä syyllä huomauttivat näin ollen talousolojen tuntijat vielä vuosikymmeniä myöhemmin, että talolliset muodostivat maaseudun alimman väestökerroksen, jonka alapuolella ei ollut muuta väestöluokkaa.[1] Tämä tosiasia selvittää myöskin, minkä vuoksi työväen puutetta maatalouden alalla niin yleisesti valiteltiin ja minkä vuoksi niin erikoisiin toimiin suurviljelyksen maatyötarpeen tyydyttämiseksi näihin aikoihin oli ryhdyttävä. Monet toimenpiteet, jotka meidän olojemme kannalta ovat vaikeita ymmärtää, saavat tämän tosiasian kautta selvityksensä.

Toinen tärkeä johtopäätös, joka edellisen perusteella voidaan tehdä, on se, että Suomen nykyinen torpparilaitos pääasiassa on vasta myöhemmän kehityksen tuote. 1700-luvun ensi vuosikymmeninä oli kyllä jo alkua olemassa, mutta tätä pitemmälle oli kehitys tuskin päässyt.

1700-luvun keskivaiheilla alkaa uusia taloudellisia voimia liikehtiä Suomen maatalousoloissa, jotka kokonaan mullistavat maaseudun taloudellisen elämän. Torpparilaitokselle nämä muutokset kävivät erinomaisen tärkeiksi. Seuraavassa käydään tarkastamaan näitä vaikuttimia, jotka myöhemmällä 1700-luvulla suuntasivat torpparilaitoksen kehityksen aivan uusille urille.

[1] Katso seur. siv. 133.

III Osa.

1700-luvun torpparikysymys.

1 Luku.

Lainsäädännön suhde torpparilaitokseen ennen Pikku-vihaa.

Edellä on esitetty, kuinka kuningasvalta varsinkin uuden ajan alusta alkaen oli pontevasti ottanut ajaakseen uutisasutuksen asiaa. Se autiomaiden asutus, joka Kustaa Vaasan ajoilta oli jatkunut, tosin 1600-luvulla heikentyneenä, ja jonka kautta suurissa osissa valtakuntaa oli metsästyksen, kalastuksen ja kaskenpolton kannalta siirrytty joskin melkoisessa määrin vieläkin näihin sivuelinkeinoihin yhdistyneen heikkoperäisen maanviljelyksen kannalle, oli suureksi osaksi tapahtunut valtiovallan välityksellä. Asutustoiminta oli ei ainoastaan laajoilla autiomailla, vaan melkoiseksi osaksi myöskin läheisillä takamailla siirtynyt valtion asiaksi. Perintötilallisia tosin ei oltu kielletty uutistorppia perustamasta, mutta tämä sai tapahtua vain ehdolla, että torppa pantiin verolle joko erikseen tai yhdessä talon kanssa, joka tällöin sai korotetun veron kantaakseen.

Ajan merkantilistisen käsityskannan mukaan katsottiin niinhyvin Ruotsissa kuin muuallakin Europassa taloudellista elämää koneistoksi, jota viisaasti keksittyjen sääntöjen ja asetusten mukaisesti voitiin ohjata mahdollisimman edulliseen suuntaan. Valtion sekaantuminen taloudelliseen elämään oli periaate, jota pidettiin itsestään selvänä. Ja 1600-luvun Ruotsin hallitus pani huomiota etupäässä maan vuoritoimen vaurastuttamiseen, jonka merkitys valtakunnalle todella olikin erinomaisen suuri. Sen etuja silmällä pitäen pyrittiin ajottain varsin jyrkästikin valtakunnan laajojen metsämaiden uutisasutusta rajottamaan. Jätettiinpä jo olevaakin asutusta, etenkin autiometsien torppareita, suorastaan tämän suositun elinkeinon käytettäväksi.

Kun täten 1600-luvulla torppien perustamista uutisasutustarkotuksessa yhä enemmän koetettiin rajottaa, alkaa torppariasutus toisessa muodossa voittaa jalansijaa. Varttuvan suurviljelyksen työtarve kasvatti päivätyötorppalaitoksen. Tämän kehityksen etupäässä kävi aatelisto sätereineen. Torppien perustamista tähän tarkotukseen ei hallitus estänyt; päinvastoin, aikaa myöten saivat kaikki ne tilusryhmät, jotka edistyneempää ja suurempaa viljelysmuotoa edustivat, erikoisoikeuksiakin torppiinsa nähden: nämä vapautettiin m. m verollepanosta. Suurviljelyksen työtarpeen tyydytystä koetettiin edistää myöskin toisilla keinoilla, nimenomaan palkollisasetuksilla. Ja johdonmukaisesti kiellettiin taas tällaisten päivätyötorppain perustaminen talonpoikaiselta pikkuviljelykseltä.

Voimakas hallitusvalta helpotti merkantilistisen säännöttelyn toimeenpanoa, samoinkuin suurviljelyksen nauttimiin erikoisoikeuksiin tuntuvasti vaikutti sitä harjottavien, etupäässä aatelin, yhteiskunnallisesti vaikutusvaltainen asema. Nämä kaksi tekijää vaikuttivat epäilemättä siihen, että tämä järjestelmä kehittyi niin yksipuolisen pitkälle vuoritoimen ja suurviljelyksen etuja silmällä pitäen, syrjäyttäen täydellisesti maan suurilukuisimman väestön osan, talonpoikain tarpeet.

Melkoisessa määrin muuttuivat olosuhteet tässä suhteessa suuren pohjan sodan kautta. Suurvalta-asemastaan syöstynä tuli Ruotsi saatetuksi valtiollisesti sangen vaaranalaiseen asemaan, jossa sen ajoittain, ponnistamalla äärimmäisiä voimiaan, täytyi käydä taistelua olemassaolostaankin. Joskin aluksi toivottiin loistavien sotien kautta uudelleen voitavan kohottaa valtakunta entiseen valta-asemaansa, pakotti katkera todellisuus ennen pitkää tällaisista unelmista luopumaan. Ja tietoisuus siitä, että harvaan asutulla ja köyhällä maalla ei edes ollut edellytyksiä valtiollisen mahtavuuden saavuttamiseen nykyhetkellä, tuli ennen pitkää yleiseksi, varsinkin vv. 1741—43 sodan jälkeen. Kaikki tämä oli omiaan kääntämään katseet valtakunnan sisäisiin oloihin, sieltä ruvettiin hakemaan ei ainoastaan syytä mahtavuuden kukistumiseen, vaan myöskin apukeinoja tulevaisuutta varten. Sisäisten uudistusten ja pitkäaikaisen rauhallisen varttumisen kautta uskottiin ja toivottiin voitavan luoda sellainen perusta, joka turvaisi valtakunnan olemassaolon, ja samalla avaisi mahdollisuuden maalle tulevaisuudessa vallata takaisin ne asemat, jotka se nykyisen voimattomuutensa aikana oli kadottanut.

Myöskin taloudellisessa suhteessa oli Ruotsi tappioittensa

kautta joutunut asemaan, joka vaati kääntämään huomiota valtakunnan sisäisiin oloihin. Varsinkin oli vaikutuksiltaan tärkeä Itämeren maakuntain menetys, sillä sen kautta oli Ruotsi menettänyt yhden paraimmista vilja-aitoistaan. Viljan tuontiin ulkomailta täytyi turvautua ja tämä seikka, valtakunnan viljatuotannon riittämättömyys, oli seuraavina aikoina hallituksen ja valtiosäätyjen alituisen huolenpidon alaisena ja aiheena mitä erilaisimpiin yrityksiin oletetun epäkohdan poistamiseksi.

Valtakunnan ulkonaisen aseman muuttumista vastasivat myöskin muuttuneet yhteiskunnalliset voimasuhteet valtakunnan sisäisissä oloissa. Yksinvalta oli syösty ja valtiopäivillä edustetut säädyt saaneet ohjakset käsiinsä. Aluksi tosin vallan anastivat etupäässä kolme etuoikeutettua säätyä, ennen kaikkea aateli ja neuvostolla oli melkoinen vaikutusvalta. Talonpoikien yritykset saada suurempaa määräysvaltaa asioissa raukesivat, heidät syrjäytettiin. Vasta vuosien 1741—43 sodan jälkeen asema alkoi muuttua. Tämän ylimystön herättämän sodan onneton kulku kohotti välillisesti talonpoikien vaikutusvaltaa. Vaikka he tämänkään jälkeen eivät valtiopäivillä suinkaan olleet määräävässä asemassa, oli vallastaan epävarma hallitus kuitenkin pakotettu entistä enemmän ottamaan huomioon talonpoikienkin toivomuksia. Perinnöksiostojen kautta lisääntyi sitäpaitsi yhtämittaa perintötilallisten lukumäärä, ja tämä oli puolestaan omiaan yleensäkin kohottamaan säädyn yhteiskunnallista merkitystä.[1]

Nämä seikat, valtakunnan menetetty ulkonainen suuruus ja muuttuneet yhteiskunnalliset voimasuhteet, olivat omiaan helpottamaan uudistusten toimeenpanoa, vieläpä suoranaisesti uudistusharrastusta herättämäänkin. Se yhteiskunnallinen lainsäädäntörakenne, jonka melkein yksinvaltaisesti säätelevä hallitus 1600-luvulla oli järjestänyt, ei suinkaan ajan pitkään tyydyttänyt niitä valtiomahteja, jotka nyt tarttuivat ohjaksiin, yhtä vähän kuin se muutenkaan soveltui vapauden ajan muuttuneisiin olosuhteisiin. Vanhentuneen korjaamiseen ja sortuneen uudestaan rakentamiseen oli sen vuoksi pakko ryhtyä. Helposti voi kuitenkin huomata, että mainittujen tekijäin vaikutus vasta vähitellen rupeaa tuntumaan ja että vielä kauan aikaa kehitys näytti kulkevan vanhaa uraansa.

Ennen kaikkea oli odotettava, että maataloudellinen lain-

[1] Östergren, Tvisten om ägande- och nyttjanderätt till skattejord, Lund 1896, siv. 81—83.

säädäntö tulisi muuttumaan. Yksipuolinen vuoritoimen suosiminen oli vienyt siihen lopputulokseen, että harvaan asutussa ja metsärikkaassa Ruotsin valtakunnassa uutisasutus oli melkein kokonaan metsän säilyttämisen vuoksi kielletty. Metsä- ja takamaat olivat sitäpaitsi, varsinkin Suomessa, jakamattomia ja niitä voitiin ottaa viljelykseen tai torppia niille perustaa vain osakasten yhteisellä suostumuksella. Uusien viljelysten raivaamista esti verotuspolitiikkakin, varsinkin sen kautta, että lisätyt viljelykset otettiin verotuksessa huomioon ja siis lisäsivät raivaajan verotaakkaa. Uutistorppien perustaminen oli vaikeutettu. Tilojen lohkominen alle $^1/_4$ manttaalin oli kielletty eikä yhdellä tilalla sallittu enemmän kuin määrätty luku isäntiä ja palvelusväkeä. Kaikki, jotka eivät tilalle sopineet, olivat liikaväkeä, irtolaisia, jotka pakotettiin astumaan vuosipalvelukseen, pakkotyöhön tai sotaväkeen. Vaikka tällaisilla ankarilla säädöksillä väestön suuren enemmistön liikunta- ja toimintavapautta tuntuvasti oli rajotettu, ei siltä tarkotettua tulosta saavutettu. Suurviljelys, joka vielä muissakin suhteissa, m. m. torppien perustamiseen nähden, nautti etuoikeuksia, kärsi yhtäkaikki jatkuvaa työvoimain puutetta. Palkollisasetusten koventaminen oli sen vuoksi yhtämittaa päiväjärjestyksessä.

Mitä enemmän elinkeinot rauhan aikana alkoivat vaurastua, sitä enemmän alkoi tämä lainsäädäntö tuntua kahleelta, joka varsinkin esti talonpoikaisen maanviljelyksen kehitystä, vei siltä sekä työvoimat että edistysmahdollisuuden. Myöskin se seikka, että aateli ja säätyläiset alkoivat yhä enemmän hankkia haltuunsa tavallisia talonpoikaistiloja, samoinkuin kruununtalojen perinnöksiosto-oikeus, näyttävät vaikuttaneen kysymyksessä olevan lainsäädännön aseman horjuttamiseen.[1] Miten ja minkä vaikutteiden johdosta maataloudellisten uudistusten välttämättömyys käy selville ja millä tavoin tämä uudempi suunta suhtautui erityisesti torpparilaitoksen kehitykseen, sitä käydään seuraavassa osottamaan.

Vapauden ajan voi käsiteltävänä olevan aineen kannalta paraiten jakaa kahteen osaan, lukien edelliseen ajan ennen vuosien 1742—43 sotaa, jälkimäiseen vapauden ajan loppukauden.[2] Kus-

[1] Katso esim. Svenska ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll, 1731 $^{20}/_3$, siv. 110—11.

[2] Valtiopäiväpäätöksessä vuodelta 1770 $^{30}/_1$ lausuvat säädyt uudistuksien maataloudellisen lainsäädännön alalla alkaneen v. 1738 valtiopäivillä. Tämä väite, joskin aiottn »hattujen» oman hallituskauden ylistykseksi, on kyllä osaksi pidettävä asiallisena ja todenmukaisena. Mutta koska maataloudellisten uudistusten harrastus vasta Pikku-vihan jälkeen pääsee rauhassa elpymään, sopivat sotavuodet 1742—43 paremmin kuin vuosi 1738 kysymyksessä olevien kausien väliseksi rajakohdaksi.

taa III:n ja Kustaa IV:n Adolfin hallituskaudet muodostavat kolmannen niistä ajanjaksoista 1700-luvulla, jotka maatalouden ja varsinkin torpparilaitoksen kehitystä silmällä pitäen voidaan erottaa.

Tarkastettaessa seuraavassa heräämiä uudistusvaatimuksia voimassa olevaan maataloudelliseen lainsäädäntöön nähden, on usein pakko luoda huomiota sellaisiinkin ilmiöihin, jotka eivät aivan välittömästi torpparilaitoksen ja sitä koskevan lainsäädännön kanssa olleet tekemisissä, vaan ainoastaan toisessa kädessä sitä koskivat. Sitävastoin, sittenkun maataloudellisten uudistusten välttämättömyys oli tullut yleiseen tunnustetuksi, on aivan tarpeetonta laajentaa esitystä ulkopuolelle varsinaista torpparilaitosta koskevaa lainsäädäntöä.

Se seikka, että valta vapauden ajan alussa pysyi etuoikeutettujen säätyjen hallussa, ei kuten mainittu ollut uudistuspuuhille maatalouden alalla edullinen. Näillä säädyillä, jotka nyt lisäksi uusilla etuoikeuksilla vahvistivat asemaansa, ei ollut erityisen painavaa aihetta saada muutoksia vallitsevaan maa-oloja koskevaan lainsäädäntöön. Niillä oli jo ennestään sellaiset etuoikeudet, etteivät ne olleet joutuneet lainsäädännön yksipuolisuudesta kärsimään, vaan pikemmin siitä hyötyneet. Vuoden 1723 asetuksin kruununtilojen perinnöksiostosta, joka näytti viittaavan tulevan ajan suuriin uudistustoimiin, lienee ollut etupäässä valtion rahapulan synnyttämä.[1] Se vähäinen yritys, joka vapauden ajan alulla tehtiin talouselämän vapauttamiseksi, hylättiin varsin pian, varsinkin sen jälkeen kun vuoden 1723 valtiopäiville oli esitetty valtakunnan epäedullinen kauppabalanssi, ja siirryttiin jyrkän tullisuojeluksen kannalle.[2]

Jo ennen vapauden aikaa oli kuitenkin vastavirtauksia maatalouden alalla toteutettua lainsäädäntöä vastaan esiintynyt. Kaarle XI:n asettamassa lakikomissionissa, joka yleensä asettui voimassa olevan lainsäädännön kannalle torppien perustamiseen ja

[1] Niin väittää Magnus Blix kirjassaan Sveriges statshvälfningar och hushållsanstalter 1720—1792, Tukholma 1793—94.

[2] J. W. Arnberg, Anteckningar om Frihetstidens Politiska Ekonomi I, Handeln och Näringarne, Upsala 1868, siv. 1—20.

verollepanoon nähden, esitettiin päinvastaisiakin mielipiteitä. Huomautettiin, kuinka tämä lainsäädäntö ehkäisevästi vaikutti torppien perustamiseen ja maan uutisraivaukseen, joista valtiolla kuitenkin olisi runsaasti hyötyä, vaikkei se torpista erityistä maaveroa saisikaan.[1]

Suuren pohjan sodan aikana ei taloudellinen lainsäädäntö luonnollisesti paljonkaan edistynyt. Kaarle XII:n viimeiseltä vuodelta tapaa kuitenkin odottamatta kerrassaan uudensuuntaisia asetuksia maataloudellisista seikoista.

Asetuksessa 26 päivältä maaliskuuta 1718 säädetään nimittäin, ettei niitä, jotka peltoa tai niittyjä viljelykseen ottavat, tulisi heti verottaa, ja sen vuoksi määrätään, että kaikki ne, jotka vastedes viljelykseen ottavat peltoa tai niittyä, saavat näitä vapaasti veroa maksamatta nauttia 50 vuoden ajan. Tämä määräys koski, kuten nimenomaan eräästä myöhemmästä kamarikollegin lausunnosta käy esille, myöskin uutistorppia.[2] Toisessa samana päivänä päivätyssä asetuksessa julistaa Kaarle XII, että niin monta tilanhaltijaa kuin vain haluaa saa tilaa asua; t. s. talojen vapaa jakaminen kuinka pieniin osiin hyvänsä tulee luvalliseksi.

Nämä asetukset, joiden vaikutus olisi voinut olla varsin mullistava, jäivät kuitenkin aivan merkityksettömiksi. Vapauden ajalla niitä joko ei noudatettu tai kumottiin ne nimenomaan. Asetus 50 vuoden verovapaudesta uutisviljelyksille aivan yksinkertaisesti jäi unohduksiin ja useat lakisäädökset 1720- ja 1730-luvuilla asettuivat sitä lainkaan huomioon ottamatta entiselle kannalle uutisviljelysten ja torppien verollepanoon nähden.[3] Talojen vapaan jakamisen johdosta valitti »rahvas» jo v:n 1719 valtiopäiville ja uudelleen valtiopäiville v. 1720, jonka jälkeen kamarikollegin kirjeen kautta $^{28}/_{8}$ 1721 palattiin vuoden 1684 asetuksen kannalle, joten taloja vastedes ei saanut jakaa pienempiin kuin $^{1}/_{4}$ manttaalin osiin.[4]

[1] Sjögrén, Förarbetena till Sveriges Rikes lag. Katso edellä siv. 24 .

[2] Kamm. koll. till Kongl. M:t $^{28}/_{8}$ 1764, ang. grefve Bondes sökta friheter för dess uppodlade Torp under dess Sätesgård Hesleby. R. V. A.

[3] Vastaus rahvaan valituksiin v. 1719, § 8 ja v. 1727, § 6. Katso myös aatelissäädyn pöytäkirjaa $^{18}/_{11}$ 1734. Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll, 1734. II, siv. 60—61.

[4] Vastauksessa rahvaan valituksiin v. 1719, § 8 esitti kuningas tahtovansa ensin asiasta kuulla kamarikollegin mielipidettä. Vastauksen kautta v. 1720, § 5 kiellettiin tilojen jako siksi kuin kamarikollegi olisi lausuntonsa antanut. Kamarikollegi antoi lausuntonsa $^{8}/_{3}$ 1721, asettuen siinä myöntävälle kannalle rahvaan pyyntöön nähden (vaieten kumoten asetuksen $^{26}/_{3}$ 1718). Kuninkaallisen kirjeen kautta $^{4}/_{8}$ 1721 kamarikollegin kautta vahvistettiin, jonka johdosta sitten kamarikollegi antoi ylempänä mainitun kiertokirjeensä. Tilojen jakaminen sallittiin kuitenkin niillä paikkakunnilla, joilla tässä suhteessa ennestään oli erikoisvapauksia.

Se pakkotila, johon palkollisasetukset asettivat talonpoikaisen rahvaan, aiheutti kyllä yhä edelleen valituksia neljännen säädyn taholta. Heti 1723 vuoden palkollissäännön julkaisemisen jälkeen syntyi tyytymättömyyttä niihin määräyksiin, jotka rajottivat talossa luvallisten palkollisten lukua. Mainittu asetus oli nimittäin, kuten entisetkin palkollissäännöt, syntynyt etupäässä aatelin ja säätyläisten toimesta tarkotuksella rajottaa talonpoikaistaloissa pidettävän väen lukua ja pakottaa osan siitä hakemaan vuosipalvelusta aatelin ja säätyläisten tiloilla, joilla palvelusväen puute vallitsi.[1]

Seuraaville valtiopäiville vv. 1726—27 valittivat täten talonpojat useista eri lääneistä yksityisissä valituksissaan, että palkollissääntö salli heidän pitää liian vähäisen luvun palvelusväkeä ja että tämä rajotus varsinkin oli turmiollinen siellä, missä tilukset olivat laajat ja niiden viljeleminen vaati suuren miesvoiman. Sitäpaitsi ne, joita ei voitu tilalla vastoin palkollissääntöä suojella, ennemmin lähtivät maasta pois, kuin alistuivat sotapalvelukseen, joka heitä uhkasi, ja siirtyivät, kuten eräät maaherrat esittivät samoilla valtiopäivillä, osittain Venäjälle, osittain Tanskaan. Hallituskin aluksi käänsi huomionsa tähän kysymykseen, varsinkin »koska väkirikkaus kaikkina aikoina oli ollut Ruotsin rikkauden, voiman ja arvon päälähteenä ja senvuoksi tulevaisuudessa seuraukset olisivat surkuteltavia, jos väestö, joka nyt päivittäin lisääntyi, pakotettaisiin siirtymään maasta pois». Samassa yhteydessä nostettiin myöskin kysymys väenpuutteen auttamisesta sallimalla useampia talollisia samalla tilalla, s. o. laajentamalla talojen halkomisoikeutta. Tätä oli myöskin n. s. talouskomissioni ehdottanut.[2] Maaherrat, joilta asiassa lausuntoa pyydettiin, vastustivat kuitenkin jotenkin yleisesti talonhalkomisoikeuden laajentamista, samoinkuin palkollisluvun lisäämistäkin, sitäkin enemmän, koska vuoden 1723 palkollisasetus muka myönsi maaherralle oikeuden sallia useampia palkollisia, jos kihlakunnanoikeus sen talon hoitoa varten oli tarpeelliseksi katsonut. Hallituksen lykättyä asian

[1] Vertaa Malmström, Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772, Tukholma 1895, II, siv. 97.

[2] Talouskomissionin kirje kuninkaalle $^{18}/_{2}$ 1730. Ekonomiekomissionen ang. Landthushållningen 1728—30. R. V. A.

valtiopäiväin pohdittavaksi,[1] pääsi täälläkin restriktiivinen katsantokanta voitolle. Mitään helpotuksia ei katsottu kaivattavan, vaan olisi m. m. palkollisten maasta siirtymistä estettävä siten, että siirtyneet julistettaisiin menettäneiksi perintö- y. m. oikeutensa kotimaassa.[2]

Yhtävähän siis kysymys tilojen halkomisesta kuin uudesta palkollissäännöstä antoi aihetta mihinkään uudistuksiin. Päinvastoin näyttäytyivät ne näkökannat, jotka jo entisinä aikoina oli esiintuotu voimassa olevan lainsäädännön tueksi, saavan lakiasäätävältä vallalta täyden tunnustuksen. Esiintyipä tässä etuoikeutettujen säätyjen valta hyvin tuntuvanakin. Suurviljelyksen työvoimain puute oli se valitushuuto, joka valtiopäivillä, huolimatta edellä esitetyistä seikoista, sai suurimman kannattajajoukon. Vieläpä tästä syystä tahdottiin pakollisessa rajottelussa mennä pitemmälle kuin 1723 vuoden palkollissääntö. Porvoon ja Hollolan kihlakuntain ratsutilalliset, joilla oli torppareita maillaan, esittivät yksityisissä valituksissaan, että torpparien lapset olisivat ensi sijassa velvotettavat palvelemaan talossa, johon torppa kuului.[3] Aatelin taholta taas valitettiin palvelusväen keskuudessa vallalle pääsevää vallattomuutta, ja että palkolliset, sen sijaan että kotiseuduillaan rupeisivat vuosipalvelukseen, lähtevät koko kihlakunnasta pois. Päästäkseen astumasta sellaisten säätyläisten vuosipalvelukseen, joilla oli suuri talous ja laajat viljelykset, asettautuvat he »laiskureina» torppiin ja mäkitupiin asumaan. Jollei tällaista mielivaltaa rajotettaisi, täytyisi maan joutua rappiolle. Olisi senvuoksi kiellettävä torppia ja mäkitupia kruunun- ja perintötiloille rakentamasta, jollainen oikeus aatelille yksin kuului,[4] sekä ankaran rangaistuksen uhalla estettävä palkollisia siirtymästä pois siitä kihlakunnasta, jossa asuivat.[5] Ei siis näin va-

[1] Secreta prop. till 1731 års riksdag, 4 §, sekä Kammärkollegii Berättelse om de angelägnaste mål och ärender, hvilka sedan des sidsta relation år 1726 ingafs, därsammanstades uträttade blifvit, dat. $^{20}/_{11}$ 1730. Utskottshandlingar 1731, Vol. 23, R. V. A.

[2] Kammar-, Ekonomi- och Kommercedeputationens betänkande ang. flere åboer och tjenstehjon på hemmanen, $^{5}/_{3}$ 1731. Utskottshandlingar 1731, Vol. 22. R. V. A.

[3] Underdånigste Postulater af then menige man och allmoge uti Borgå och Hollola härader till Riksdagen, som utlysts till 16 Jan. 1731, § 6. Allmänna besvär, Finland, 3. Borgå och Hollola härader. R. V. A.

[4] Viitataan vastaukseen aatelin valituksiin v:lta 1686, § 21.

[5] Ödmjukt memorial af Joh. Lilliegranath, $^{30}/_{3}$ 1731. Utskottshandlingar 1731. Vol. 22. R. V. A.

pauden ajan alulla oltu kaukana varsinaisesta maaorjuudesta ja turpeeseen sitomisesta.[1]

Lopullisesti käsittelemättä jäivät nämä kysymykset 1731 vuoden valtiopäivillä.[2] Vuonna 1739 uusittu palkollissääntö oli kuitenkin kokonaan yllä esitetyn katsantokannan pohjalla. Myöskin talollisten omat työkykyiset lapset olivat sen mukaan otettavat huomioon talossa sallittavien palkollisten lukua määrättäessä, ja jos lapsia oli yli sallitun määrän, olivat ne, kuten liiat palkollisetkin, vuosi- tai sotapalvelukseen tahi pakkotyöhön vikapäät.[3]

Niin haitallinen kuin palkollislainsäädäntö olikin talonpoikaisen viljelyksen edistymiselle, oli kuitenkin ylempien säätyjen valta siis kyllin voimakas vieläpä näitä asetuksia jyrkentämäänkin. Selvää on, että tältä taholta torppienkin perustamista talollisten mailles, jonne liikaväki olisi voinut asettua, johdonmukaisesti vastustettiin.[4]

[1] J. R. Danielson mainitsee eräässä poliittisessa lentokirjasessaan (»Mihin suuntaan» Porvoossa, 1901 siv. 55) että 18:n vuosisadan keskipaikoilla kaksi suomalaista aatelismiestä, Reuterholm ja Armfelt, ehdottivat Ruotsin valtiopäivillä palkollispuutteen poistamiseksi m. m. seuraavia lainsäännöksiä: »jokaisen talonpoikaisen nuorukaisen, jolla on terve ruumis, tulee sotapalveluksen uhalla viimeistään 25 ikävuodellaan mennä naimisiin; aatelisen tai muun herrassäätyisen maanomistajan alustalainen, joka on syntynyt kartanon alueella, ei ole oikeutettu lähtemään muualle vuosipalvelukseen eikä ottamaan muualta torppaa tahi maatilaa, niin kauan kuin isäntä tarjoo hänelle saman palkan ja samat ehdot kuin vieraskin, — jos hän sittenkin lähtee, on kruununpalvelija velvollinen hänen takaisin tuomisessaan auttamaan». Vaikkakaan ei ole tarkemmin ilmoitettu tämän ehdotuksen tekovuotta, ja näin ollen se voi olla tehty jälkeen 1739 palkollisasetuksen julkaisemisen, on se kuitenkin kuvaava todistus sille tavalle, millä palkolliskysymystä tähän aikaan käsiteltiin.

[2] Katso Riksdagsacta 1731, oafgjorda mål. R. V. A.

[3] Palkollissääntö $^{21}/_{8}$ 1739, Art. 3, mom. 3.

[4] Maaherra Ehrencrona lausui vuoden 1731 valtiopäivillä palkolliskysymystä käsiteltäessä » — — — när allmogen finner, att den ej får klyfva sina hemman, så har den tagit sig före att bygga många torp och backestufvar på skatteägor, efter ägorna höra dem till. Bonden blifver en lathund och ruinerar landet; det är 4000 torp och backestugor i Östergötland på skatte- och kronoägor och däraf blifver det ondt om tjenstefolk.» Tämän jälkeen luetaan aatelin valtiopäiväpöytäkirjassa: *»1686 års Resol. på Adelns besvär och 21 § uplästes,* hvarutinnan förbjudes skattebonden at byggia torp. — — — I anl. häraf skrefs följ. resol. på bet: — — — — men som vid 1 § en och annan af R. o. A. förklarade sig hafva något att påminna, särdeles att det missbruk hämmas, som nu tagit öfverhanden med torps och backestufvors uppbyggande å skatte- och Cronojord, hvarigenom förorsakas brist på tjenstefolk samt skogarne och hemmanen ruineras; så skulle detta — — — gå tillbaka till Dep.» Svenska Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll 1731. $^{20}/_{3}$, siv. 110, 111.

Myöskin metsien säilyttämistä pidettiin yhä edelleen niin tärkeänä, että uutisasutuksen ja uutistorppien perustamisen edut saivat vapauden ajan alussa väistyä. Jo 1720-luvulla ruvettiin tosin maataloudenkin oloihin huomiota panemaan, mutta tuntuvasti ei tämä vaikuttanut vallitsevaan asiantilaan.

Kauppabalanssin huolestuttava asema oli lähinnä syynä siihen, että hallitus tuli pakotetuksi maatalouden tilaan kääntämään huomionsa. Vuonna 1721 laskettiin maahan tuoduksi ulkomailta 157792 tynnyriä, vuosina 1723—24 jo vuosittain 3—400000 tynnyriä viljaa.[1] Oman maan teollisuutta kehittämällä toivottiin kauppabalanssi pääasiallisesti saatavan tasapainoon, lukuunottamatta kuitenkin noin $2\frac{1}{2}$ miljoonan taalarin ylituontia, josta voitaisiin päästä ainoastaan lisäämällä oman maan maanviljelystuotantoa. Sitä varten olisi kohotettava maanviljelyksen tilaa, joka luonnollisesti jo monien sotavuosien jälkeen oli varsin huono. Asiaa pohtimaan asetettiin v. 1725 erityinen talouskomissioni (Oeconomie-Comission), joka ensi aluksi maaherroilta vaati yksityiskohtaisen selonteon maanviljelyksen tilasta kussakin läänissä.[2] Tätä pitemmälle eivät komissionin työt joutuneet ennen vuoden 1726—27 valtiopäiviä, joita hallitus »salaisessa esityksessään» erittäin oli kehottanut pohtimaan kysymystä viljantuonnin ehkäisemisestä ja maanviljelyksen rappiotilasta. Valtiosäädyt, joiden mielestä viinanpoltto oli pääasiallisin syy viljatuotannon riittämättömyyteen, eivät kuitenkaan ryhtyneet mihinkään toimeen maatalouden kohottamiseksi.[3]

[1] A. Modeer, Försök till en allmän historia om Svea Rikes handel; Svenska Patriotiska sällskapets Handlingar I, painettu Tukholmassa 1770, siv. 162—63. Inr. rådsprotocoll $^{8}/_{4}$ 1725. R. V. A. Arnberg, m. t. siv. 29.

[2] Komissionin lähettämässä kirjeessä maaherroille huomautettiin, kuinka viime vuosina suuret joukot ulkomaalaista viljaa oli maahan tuotu, jonka takia maan kauppabalanssi oli tullut epäedulliseksi, niin että kulta virtasi maasta ulos. Tästä syystä komissioni pyysi maaherrojen lausuntoa m. m. 2:o oliko, sittenkun paljon väestöä vankeudesta oli tullut kotiin ja muutenkin väkiluku kasvanut ja kulutus tästä syystä lisääntynyt, myöskin mahdollista määrätyitä vapautuksia vastaan ottaa viljelykseen enemmän peltoa, niittyä ja takamaata. 3:o miten oli autiotilain laita, ja miten niiden viljelykseenottoa olisi edistettävä, 6:o miten oli metsien laita; jonka ohessa pyydetään maaherran lausuntoa ensi valtiopäivillä säädettävästä uudesta metsäsäännöstä. Varsinkin huomauttaa komissioni että kylänmetsien jako edistäisi metsien säilymistä ja olisi maaherran sitä senvuoksi edistettävä. Sitävastoin kruununpuistoja ja yhteismaita ei saisi tähän lukea. Talouskomissionin kirje maaherra Yxkull'ille 6 p. lokak. 1725. Kun. kirj. Turun maaherralle, S. V. A. n:o 6840, siv. 332—53.

[3] Kongl. Maj:ts Secrete Proposition till Riksens Ständer — — — $^{9}/_{8}$ 1726, R. V. A. Arnberg, Anteckningar om Frihetstidens politiska ekonomi. I. siv. 30.

Talouskomissioni taas antoi mietintönsä vasta v. 1730.[1] Siinä suositteli se etupäässä erilaisia teknillisiä parannuksia maanviljelyksen ja maatalouden kohottamiseksi. Autiotalojen viljelykseen ottamista olisi edistettävä. Vihdoin komissioni myöskin, kuten edellä on mainittu, kosketteli maanviljelyksen alalla vallitsevaa työvoimain puutetta. Mihinkään suoranaisiin toimenpiteisiin vallitsevan maataloudellisen lainsäädännön korjaamiseksi ei komissionin toiminta näin ollen antanut aihetta.[2]

Maan epäedullinen kauppabalanssi ja suuri viljantuonti pysyivät kuitenkin yhä edelleen kolkuttamassa hallitsevain omaatuntoa, ja 1730-luvun maataloudelliset asetukset perusteltiin melkein järjestään sillä, että oli välttämätöntä koettaa auttaa tätä epäkohtaa.[3]

Metsäinsuojeluksen edut asetettiin samaan aikaan kuitenkin empimättä uutisviljelystyön etujen edelle.[4] Varsin selvästi tämä käy esille tarkastettaessa asiain käsittelyä uutta metsäsääntöä 1720- ja 30-lukujen vaihteessa valmistettaessa.

[1] Talouskomissionin kirje kuninkaalle $^{18}/_{2}$ 1730. Ekonomiekomissionen ang. Landthushållningen 1728—30. R. V. A.

[2] Valtiopäivillä v. 1731 komissionin ehdotukset olivat käsiteltävinä ja saivat verrattain runsasta kiitosta osakseen. Mainittavampiin toimenpiteisiin eivät ne kuitenkaan antaneet aihetta. Ainoastaan autiotalojen asutus, josta komissionikin oli tehnyt ehdotuksia, antoi aihetta pitempiin puuhiin, mutta nämäkään eivät suorastaan johtuneet komissionin ehdotuksista. Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö komissionin ehdotusten johdosta Utskottshandlingar 1731, Vol. 21, R. V. A.

[3] Katso esim. kamarikollegiin valtiopäiväkertomuta vuoden 1731 valtiopäiville, päivätty $^{28}/_{11}$ 1730, katso edellä siv. 98, muist. 1.

[4] Nimenomaan kiellettiin Vermlannin suomalaisia torppia perustamasta. Heidän ruotsalaiset naapurinsa olivat aina suomalaisia karsain silmin katselleet, ja näitä syytettiin kaskenpoltosta y. m. metsänhaaskauksesta, jota sekä he itse että heidän alaisensa torpparit laajalta harjottivat. Vuoden 1723 valtiopäiväin päätöksen johdosta annetussa kuninkaallisessa kirjeessä määrätään kullekin suomalaistalolle annettavaksi oma maa-alue, jonka ulkopuoiella ei saisi kasketa. Uusia tiloja tulisi varsin varovasti sallia. Niihin torppareihin nähden, joita näillä suomalaisilla oli ja jotka heille veroa maksoivat, määrättiin taas, että torpat, jos niistä oli vuorikaivoksille vahinkoa, olisivat hävitettävät, jollei niistä voitu tehdä $^{1}/_{8}$ manttaalin tiloja, jolloin ne olivat pysytettävät. Sakon uhalla oli suomalaisia kielletävä uusia torppareita ottamasta tai torppariksi rupeamasta. Jälkimmäiset olisi, jos kieltoa vastustivat, ajan tavan mukaan määrättävä sotamieheksi, pakolliseen vuosipalvelukseen tahi pakkotyöhön. Nimenomaan huomautetaan, että ainoastaan siitä syystä, että kysymyksessä oli rajaseutu, ei täyttä ankaruutta tahdottu käyttää; K. kirje $^{10}/_{8}$ 1723. Författningskommissions handl. fol. J. R. V. A.

Uudesta metsäsäännöstä oli jo vuosien 1726—27 valtiopäiville esitys jätetty, vaikkakaan asia ei tullut lopullisesti päätettyä ennenkuin 1734 vuoden valtiopäivillä. Ensinmainituilla valtiopäivillä laadittu ehdotus metsäsäännöksi, joka oli asian myöhemmän käsittelyn pohjana, merkitsi tuntuvaa voittoa metsäinsuojeluksen eduille. Vuosien 1647 ja 1664 metsäsäännöissä oli siellä, missä metsämaat olivat niin laajat, että niitä osakkaiden vahingotta voitiin viljellä, uutistilojen ja torppien perustaminen sallittu, ja olipa tällaisten erämaitten asuttaminenkin erityisesti jätetty viranomaisten huoleksi. Vuoden 1727 metsäsääntöehdotuksesta on vastaava kohta kuitenkin jätetty pois ja yhteismaitten asutus kokonaan kielletty, lukuunottamatta metsänvartijatorppia, joita varoen voitaisiin sallia.[1] Torppien perustamista yksityisten maille oli myöskin ehdotettu rajotettavaksi. »Koska nimittäin», luetaan vuoden 1727 ehdotuksen 14:nnessä §:ssä, »kokemus näyttää, että lukuisien torppien ja uutistilojen raivaamisen kautta metsämaa vähenee, ja metsää, joka muuten voisi riittää perintötilan omistajalle talon tarpeiksi, entistä enemmän käytetään rakennuksiin, polttopuiksi, aidaksiksi y. m. sekä hävitetään! Tämän vuoksi tulee maaherran pitää huolta, ettei jonkun sellaisen torpan perustamisen ja verolle panon kautta itse taloa vahingoiteta ja pilata.»[2]

Tämä kanta tuli vielä vuoden 1731 valtiopäivillä tarkistetuksi.[3] Aiheen antoi kaksi näille valtiopäiville vuoritoimen edistämisestä jätettyä »memorialia». Toisen jätti tehtaanomistaja majuuri Schönström, ja esitti hän siinä, kuinka tehtaanomistajat pääasiassa metsän vuoksi ostamilleen tiloille olivat suurilla kustannuksilla, soita ja nevoja kuivaten ja kivikoita peraten pelloksi, rakentaneet hiilenpolttajilleen ja työmiehilleen torppia, mutta että tästä huolimatta torpat oli lohkaistu taloista erilleen ja pantu verolle, josta taas oli seurannut, että sekä talojen että torppien asu-

[1] Vuoden 1727 metsäsääntöehdotuksen 3 §. Utskottshandlingar 1734. Vol. 16, Act. n:o 24. R. V. A.

[2] Vuoden 1727 metsäsääntöehdotuksen 14 §; Erittäin jyrkkä metsiä suojeleva ja yhteismaitten uutisasuttamista vastustava kanta esiintyy maaherra Ehrencronan kirjeessä kuninkaalle metsien säilyttämisestä $^{12}/_{2}$ 1728; Landshöfding Ehrencrona's remonstration ang. skogarne uti Östergötland och Vadstena län, $^{12}/_{2}$ 1728. Kammarkoll. till K. Maj:t $^{11}/_{10}$ 1728, R. V. A. Tässä hän ehdottaa m. m., että kaikki yhteismailla jo olevatkin vastoin metsäsääntöjä perustetut uutistilat, torpat ja mäkituvat olisivat hävitettävät.

[3] Metsäsäännön käsittelystä katso myös kamarikollegin valtiopäiväkertomusta 1731 vuoden valtiopäiville, päivätty $^{29}/_{11}$ 1730.

jat olivat tulleet kykenemättömiksi kruununverojaan suorittamaan. Koska vuorilaitokset hiilenpolttajitta ja torppareitta eivät voisi pysyä pystyssä, anoi hän, että kaikki ne torpat, niityt ja pellot, jotka vastaisuudessa tehtaitten perintö- ja rälssitiloille raivataan, pääsisivät vapaiksi verolle panosta sekä jo perustetut vapautettaisiin ruotusotamiesten asettamisesta.[1]

Toisen memorialin jätti vähäistä myöhemmin parooni G. Oxenstjerna, huomauttaen siinä, miten metsänhaaskaus uhkasi tehdä Ruotsista metsättömän ja vuoriteollisuuteen vallan kelpaamattoman maan, jonka vuoksi hän toivoi, että koossa olevilla valtiopäivillä voitaisiin ryhtyä joihinkin toimenpiteisiin metsänhaaskauksen estämiseksi. Omasta puolestaan hän huomautti m. m., että torppien perustaminen perintö- ja kruununtilain maille oli piintynyt metsiä raiskaava asetusten vastainen väärinkäyttö. Väitetään kyllä, mainitsi hän, että torppien perustaminen tulevaisuudessa lisää valtion tuloja, mutta tämä puolustus on kuitenkin heikko, koska valtiolle tällaisesta torpasta vapaavuosien jälkeen koituva vero on niin vähäinen, ettei se läheskään vastaa sitä vahinkoa, jonka torppa tuottaa kuluttamalla metsää rakennuksiin, aitauksiin ja polttopuiksi. Paras olisi sen vuoksi, että tällaisia torppia ja pieniä taloja varsin säästäen sallittaisiin, eikä missään tapauksessa metsien vähentämiseksi. Pienet tilukset kaivosten ja tehtaiden työväkeä varten olisivat kuitenkin aivan välttämättömiä.[2]

Schönströmin memoriali edustaa näin ollen, joskin rajotetusti ja laimeassa muodossa, uutisraivauksen etuja, kun taas Oxenstjerna on jyrkästi metsiä suojelevalla uutisasutuksen vastaisella kannalla. Kamari- ja vuorikollegit Oxenstjernan memorialista antamassaan yhteisessä mietinnössä asettuivat jyrkästi metsää suojelevalle kannalle. »Torppien ja ulkoviljelysten (utbyggen) perustaminen ja sitä seuraava verollepano vahingoittavat suuressa määrin perintö- ja kruununtiloja, sen kautta kun talon metsä, joka tuskin riittää talon tarpeisiin, raivataan pelloksi ja niityksi ja sitä sen jälkeen yhtäkaikki entistä enemmän entistä useammat ruokakunnat kuluttavat ja sen vihdoin täydelleen haaskaavat rakennuksiin, aidaksiin ja polttopuiksi.» Ennen muinoin, kun maa vielä ei ollut riittävästi viljelty, oli torppien perustami-

[1] Alb. Schönström, Ödmjukt memorial, Stockholm d. 16 februarij 1731; Utskottshandlingar 1731. Vol. 22, R. V. A.

[2] G. Oxenstjerna, Ödmjukt memorial till Sveriges Rijkes Höglofl. Ständer, Stockholm d. 27 Februarij. 1731. Utskottshandlingar 1731. Vol. 12. R. V. A.

nen kyllä ollut hyödyllistä, mutta sen jälkeen kun asutus oli tullut tiheämmäksi, niin että metsää oli ruvennut olemaan riittämättömästi, oli kollegien mielestä varsin tarpeellista estää torppien perustamista ja verolle panoa, »koska ne vievät talot rappiolle ja torpasta odotetun hyödyn asemesta menettää valtio veron sekä emä- että uutistilalta». Kollegit ehdottavat senvuoksi, ettei mitään torppaa tämän jälkeen saisi perustaa ilman kihlakunnanoikeuksien ja siellä, missä vuorikaivoksia ja tehtaita oli, ilman vuorioikeuksien harkintaa ja maaherrojen vahvistusta. Torppia tulisi myöskin varsin säästäen sallia eikä verolle panna maaseuduilla ilman kamarikollegin ja vuorikaivosseuduilla ilman vuorikollegin harkintaa.[1] Vaikkakin Oxenstjernan nostama kysymys jäi lopullisesti käsittelemättä, vaikutti se ratkaisevasti majuri Schönströmin memorialin käsittelyyn.[2] Kamari- ja vuorikollegit antoivat sen johdosta aivan samansuuntaisen lausunnon, kuin Oxenstjernankin memorialista. Kamari- talous- ja kauppadeputatsionilla ei ollut tähän »puolestaan mitään muistuttamista».[3] Säädyissäkin tämä uutisasutuksen vastainen kanta saavutti hyväksymisen, sillä ritariston ja aatelin tekemällä lisäyksellä, että jos joku omilla perintö- tai rälssitiluksillaan viljelykseen raivaa kelvottomia nevoja, näitä ei saisi verolle panna.[4] Säätyjen päätöksen mukainen asetus julkaistiin 16 päivänä elokuuta 1731.[5]

Vuoden 1734 metsäsäännössä esiintyy tämä jyrkkä metsiä-

[1] Kamari- ja Vuorikollegien yhteinen memoriali päivätty $^{3}/_{4}$ 1731. Utskottshandlingar 1731, Vol. 12. R. V. A. Memorialissaan kollegit mainitsevat lähettäneensä ehdotuksiensa mukaiset kirjelmät kaikille maaherroille.

[2] Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö Oxenstjernan memorialin johdosta on kokoelmassa Riksdagsacta 1731, oafgjorda mål. R. V. A.

[3] Kamari- talous- ja kauppadeputatsionin pöytäkirja $^{12}/_{6}$ 1731 (Utskottshandlingar 1731, Vol. 20, siv. 235) ja mietintö, päivätty $^{12}/_{6}$ 1731 (Utskottshandlingar 1731, Vol. 31). R. V. A.

[4] Asiaa aatelissäädyssä käsiteltäessä lausui Åkerhielm: »At taga up torp på allmenningen tillåtes ej, icke heller bör det tillåtas i bergslagen uthan collegiernas tillstånd. Hvad römässar angår, så i fall någon taar up dem, böra de ej skattläggas.» Tämän lausunnon johdosta, josta pöytäkirjan mukaan laajempaa keskustelua ei syntynyt, hyväksyi sääty tällaisen lisäyksen. Ritariston ja Aatelin pöytäkirja $^{16}/_{6}$ 1731. Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll 1731, siv. 482. Pappis- ja talonpoikaissääty hyväksyivät aatelin lisäyksen, porvaristo deputatsionin mietinnön »simpliciter», ilman lisäystä. Riksen Ständers bref, inrikes civile ärender, 1731 fol. 581 a. R. V. A.

[5] Modée, Utdrag ur alle publique handlingar XIV, siv. 661.

suojeleva kanta aivan selvästi.[1] Torppien perustamiseen nähden ei ainoastaan pysytetä ne rajottavat määräykset, jotka vuoden 1727 ehdotuksessa tavataan, vaan lisätään 1731 vuoden valtiopäiväin kannan mukaisesti myöskin, että torppien perustaminen ja pysyttäminen »maaseudulla tai siellä, missä vuorilaitoksia ja tehtaita oli» oli riippuva kihlakunnanoikeuksien ja vuorioikeuksien harkinnasta ja siitä, voitiinko torppa »kuninkaallisen majesteetin, vuori- ja manufaktuurilaitosten, merenkulun ja kaupan» haitatta pysyttää sekä panna verolle $^{1}/_{4}$ manttaalin tilana. Muussa tapauksessa voi kuitenkin maaherra antaa luvan torpan pysyttämiseen, kuitenkin säästäen eikä ilman erityistä aihetta. Jossain suhteessa vahingolliset torpat olisivat kuitenkin joka tapauksessa revittävät. Jakamattomalle kylännaalle perustetuista torpista säädetään sitäpaitsi, ettei sellaisia maakaaren X:nnen kappaleen 4:nnen §:n mukaan saisi ilman kaikkien osakasten suostumusta rakentaa. Rälssi- ja perintötilojen kelvottomille nevamaille olisi kuitenkin oikeus torppia perustaa ja tulisi näiden olla kaikesta verolle panosta vapaat.[2]

Vuoden 1727 metsäsääntöehdotuksessa tehdyt rajotukset torppien perustamiseksi kihlakuntien ja maakuntien yhteismaille pysytettiin myöskin 1734 vuoden metsäsäännössä.[3]

Näin ollen saavutti, samoihin aikoihin kuin talouskomissioni teki jotenkin tuloksetonta työtään maatalouden kohottamiseksi, metsäinsuojelus ratkaisevan voiton uutisasutuksesta. Uutisraivaustyötä voitiin sallia vain siinä tapauksessa, että se, niinkuin kelvottomien soiden viljelykseenotossa oli asianlaita, ei muiden elinkeinojen etuja loukannut. Tämä myönnytys, että nevoille perustetut torpat olivat verollepanosta vapaat, joka on ainoa uutisviljelyksen ja torppien perustamisen edistämistä tarkottava kohta, joka 1734 vuoden metsäsäännössä on aikaisempiin asetuksiin verraten, muodostaa kuitenkin ikäänkuin ensimäisen enteen sille uutisraivausta ja torppien perustamista suosivalle lainsäädännölle, joka pian oli pääsevä vallitsevaksi. Missään välittömässä

[1] Metsäsäännön laatimiseksi oli 1734 vuoden valtiopäivillä asetettu erityinen metsädeputatsioni (nimit. myös »till skogsordningens öfverseende förordnade deputerade»), johon kuuluu jäseniä vuori- sekä kamari-, talous- ja kauppadeputatsioneista. Katso lähemmin Utskottshandlingar 1734, Vol. 14. R. V. A.

[2] Kongl. Maj:ts allmänna Förordning om Skogarne i Riket, gjord, öfversedd och förbättrad vid Riksdagen uti Stockholm år 1734, § 15.

[3] Vuoden 1734 metsäsääntö, § 2, 3.

yhteydessä ei se kuitenkaan tämän kanssa ole. Tätä vähäistä poikkeusta huomioon ottamatta vaikeutti 1734 vuoden metsäsääntö entistä enemmän torppien perustamista perintö- ja rälssitiloille: paitsi että ne oli verolle pantavat ja että ainoastaan sellaisia torppia oli sallittava, joista $^1/_4$ manttaalin tila voitiin saada, oli nyt tullut lisäksi luvanpyynnit viranomaisilta, monenlaiset tutkimukset, ettei torpasta missään suhteessa koituisi haittaa, sekä vihdoin maaherroille annettu käsky hyvin säästäen antaa torppien perustamislupia. Ei edes vuoritoimen itsensä kehitystä varten tarpeellisen torpparilaitoksen syntymistä katsottu voitavan edistää vapauttamalla tällaiset torpat maaverosta.

Ne yhteiskunnallistaloudelliset voimat, jotka olivat aikaansaaneet rajotuksia talonpoikaiselle maalle sekä päivätyö- että uutisviljelystarkotuksissa raivattujen torppien perustamiseen, osottautuivat näin ollen toistaiseksi ainakin vielä olevan täydessä voimassaan.

Uuden metsäsäännön kautta oli kuitenkin metsiäsuojeleva katsantokanta saavuttanut huippukohtansa. Toisilla tahoilla voitiin jo samaan aikaan havaita vastavaikutuksen enteitä.

Se kaikelle uutisviljelykselle mitä haitallisin periaate, että maaveroa uutisviljelysten raivaamisen kanssa rinnan oli lisättävä, alkoi jo ruveta horjumaan. Tarvittiin vain oikealta taholta tuleva sysäys, joka samalla ei aivan kouraantuntuvasti koskenut jonkun vallassaolevain suosiman elinkeinon etuihin, niin luovuttiin siitä kohta.

Jo vuoden 1731 valtiopäiville oli Hallannin maaherra Bennet memorialissa säädyille esittänyt, ettei hänen maakunnassaan väestö hyvinäkään vuosina saanut viljaa omiinkaan tarpeisiin riittävästi, huolimatta siitä, että sikäläisillä viljelemättömillä kylien yhteisillä takamailla oli mitä parasta viljelysmaata. Maaherran mielestä oli sen vuoksi uutismaan viljelykseen ottoa kaikin tavoin suosittava, m. m. siten, että ne raivaukset, jotka takamailla tehdään, pääsisivät kaikesta verolle panosta vapaiksi.[1] Tämä ehdotus otettiin mitä suosiollisimmin vastaan. Koska sen kautta edistettäisiin maan parempaa viljelykseen ottoa ja maanviljelyksen vaurastumista ja niin muodoin sekä yhteiskunnan että yksityisten parasta, pitivät valtiosäädyt tärkeänä, ettei ainoastaan maaherra Bennetin ehdotukseen suostuttaisi, vaan lisäksi, ettei sen vaikutusta ulotettaisi ainoastaan yhteen maakuntaan, vaan koko maahan.[1] Kuninkaallinen asetus julkaistiinkin $^{30}/_8$ 1731.

[1] Ödmjukt memorial af W. Bennet, Stockholm $^8/_4$ 1731. Utskottshandlingar 1731, Vol. 22. R. V. A.

Seuraavilla valtiopäivillä tehtiinmyönnytyksiä Länsipohjan uutisraivaajille.[2] Ja v. 1737 jätettiin Karjalan vakinaista verollepanoa ja ruotujakolaitoksen järjestämistä varten asetetun komisionin tehtäväksi tarkastaa, olisiko kaukaisilla paikoin yhteis- ja erämailla, joita vanha asutus ei tarvinnut, tilaisuuksia uutistilojen perustamiseen. Tällaisille paikoille olisi vapaavuosia myöntämällä uutisasukkaita asetettava ja näille, rahvaan kehotukseksi, myönnettävä perintöoikeus uutistiloihinsa.[3] Täydellisempi käännös uutisasutukselle suosiollisempaan suuntaan tapahtui kuitenkin vasta vuosien 1738—39 valtiopäivillä, siis samaan aikaan, jolloin »hattujen» valtaan päästessä asiain johto neuvostolta siirtyi säädyille.[4]

Osaltaan antoi tähän aihetta metsäkysymys, joka yhä pysyi polttavana. Kun säädyt v. 1738 ensi kerran metsäsäännön hyväksymisen jälkeen kokoontuivat, toivat nimittäin edusmiehet mukanaan joka taholta laajoja valituskirjelmiä sitä vastaan. Oli välttämätöntä asettaa erityinen deputatsioni tarkastamaan vasta edellisillä valtiopäivillä hyväksyttyä metsäsääntöä ja sitä vastaan tehtyjä valituksia.[5]

Paraiten asutuista lääneistä valiteltiin yhä metsänhaaskausta. Yhteismaat kokonaan hävitetään perustamalla niille torppia; nämä olisivat kaikki hävitettävät; eivät edes 1734 vuoden metsäsäännön jyrkät säädökset ole kyllin ankaria, valitettiin Tukholman läänistä.[6] Myöskin Kristianstadin läänissä valitettiin kylien

[1] Kamari- talous- ja kauppadeputatsionin lausunto asian johdosta oli pohjana säätyjen kirjeelle. Viimemainitussa ei nimenomaan mainita mitään uutisraivausten verovapaudesta, merkillistä kyllä. Deputatsionin lausunto ja asiasta julkaistu asetus siitä sen sijaan nimenomaan puhuvat. Utskottshandlingar 1731, Vol. 21 ja Riksen Ständers Bref, Civile Ärender, 1731, s. 718. R. V. A.

[2] Vastaus rahvaan valituksiin 1734, § 95.

[3] K. kirje $^{27}/_1$ 1737. Samoihin aikoihin puuhattiin autiotilain asutusta varsin innokkaasti.

[4] Vertaa Malmström, m. t. siv. 329 ja seur.

[5] Deputatsionin nimenä oli »Deputerade öfver skogsordningen samt däröfver inkomne besvär». Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23 sisältää dep. asiakirjat.

[6] Deputerades öfver Skogsordningen prot. $^1/_8$ 1738, siv. 13, 22. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23. R. V. A.

mille perustetun niin runsaasti torppia ja mäkitupia, että tarvemetsä uhkasi loppua. Torpat olisivat kaikki hävitettävät, mutta sen sijaan sallittava talonhalkomisia entistä vapaammin.[1] Myöskin Helsinglannista tahdottiin vähentää tahi kokonaan karkottaa yhteismailla asuvat torpparit.[2] Samaan suuntaan kävi Itägöötanmaan maaherran Albedyllin memoriali.[3]

Päinvastoin taas valittivat Wermlannin ja Neriken edustajat, että 1734 vuoden metsäsäännön mukaan tahdottiin joko verolle panna tahi hävittää ne torpat, joita vuoritilalliset heikkojen tilojensa vahvikkeeksi olivat raivanneet.[4] Länsipohjanmaan maaherra Gyllengriip taas huomautti, että päinvastoin kuin metsäsäännössä määrätään, tulisi hänen maakunnassaan edistää uutistilojen perustamista erämaihin, niinkuin entiset Svean kuninkaatkin olivat tehneet.[5]

Asioiden näin ollen ei voitu enään tyytyä 1734 vuoden metsäsäännön yksipuolisesti jyrkkiin määräyksiin; niitä täytyi muutella »koska ne eivät kaikkien paikkakuntien oloihin sovellu». Uutisviljelysten raivaaminen suurille yhteismaille tehtiin jonkunverran helpommaksi ja yksityisten maanomistajain käyttövapautta metsäänsä nähden laajennettiin.[6] Torppien perustamista kylien jakamattomille tai talojen erotetuille mailleei kuitenkaan missään suhteessa edistetty. Periaatteellisesti oli kuitenkin valtiopäiväpäätöksen johdosta $^{5}/_{4}$ 1739 julaistu selvitys 1734 vuoden metsäsääntöön tärkeä, sillä sen kautta tehty myönnytys valtakunnan eri osien taloudellisille vaatimuksille merkitsi jo osittaista luopumista siitä äärimmäiseen saakka keskitetystä hallitusjärjestelmästä, joka tunnusti valtiolle oikeuden ylhäältä päin säännötellä ja määrätä yhteiskunnan koko taloudellisen elämän.

Vielä suoranaisemminkin saavutti uutisraivaustyö samojen valtiosäätyjen kannatusta. Kun autiotilojen asutus jo oli varsin pitkälle edistynyt, voikin huomio suuremmassa määrässä kuin ennen kääntyä uutismaan viljelykseen ottoon.[1]

Eräs hallituksen esityksessä ja kamarikollegin valtiopäiväkertomuksessa mainittu näköjään vähäarvoinen kysymys antoi valtiopäiville tähän läh'mmän aiheen. Länsitaalainmaan maaherran Reuterholmin alotteesta oli hallitus $^{14}/_{1}$ 1737 myöntänyt 3 tai asiainhaarain mukaan enemmänkin vapaavuosia kruunun ja kirkon kymmenyksistä kaikille niille, jotka viljelykseen ottivat nevoja ja soita.[2] Koska yhtä vähän kruunulla kuin papistolla tällaisesta maasta oli mitään hyötyä, niin kauan kuin se oli viljelemättä, kun sitävastoin molemmillakin olisi pysyväistä tuloa ja hyötyä siitä, jos se olisi viljelykseen otettu, toivoi hallitus säätyjen hyväksyvän tämän hallituksen toimenpiteen.[3]

---

[1] Deput. j. n. e. prot. $^{17}/_{8}$ 1738, siv. 196.

[2] Promemoria till Skogsordningens reviderande, $^{4}/_{8}$ 1738. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23. Act. n:o 5, § 15. R. V. A.

[3] Memorial af landshöfding Albedyll, §:ät 2 ja 3. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23, R. V. A.

[4] Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23. Maaherra Wrangel oli kysymyksessä olevan valituksen johdosta lausunut, että koska vuoritilallisilla (bergsmännen) torpissaan ei ollut laiskureita ja kerjuria asumassa, oli hänellä ollut epäilyksiä hävittää torpat, semminkin kun niistä vuorimiehillä oli hyvä apu ja ne auttoivat heitä kruununverojen maksussa. Lausunnossaan vuorikollegi sitä vastoin puolsi mitä jyrkimmin metsäsäännön määräysten noudattamista, mainiten että kun metsien säilymiseksi oli hävitetty suuri jonkko vasaroitakin (hammarvärk), joista valtiolla oli ollut hyvä tulo, tulisiko nyt sallia hyödyttömiä uutistorppia ja mäkitupia, joista valtiolle ei mitään tuloa ollut. Katso Hörsamt Memorial af Kongl. Bergscollegium $^{1}/_{9}$ 1738. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23. R. V. A.

[5] Deputerade öfver Skogsordningen samt däröfver ankomne besvär, pöytäkirjat $^{1}/_{8}$ 1738. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23. siv. 22.

[6] Selitys vuoden 1734 metsäsääntöön, annettu $^{5}/_{4}$ 1739, etenkin §:ät 1—4, 7, 12, 15. 7 §:ssä jätetään erityisesti maaherrain huoleksi mahdollisimman suurella ponnella asuttaa suuret metsät ja erämaat.

[1] Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations betänkande angående ett och annat till den allmänna Landtculturen och Hushållningen i Riket hörande. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 43. R. V. A.

[2] Maaherra Reuterholm oli alkujaan omasta alotteestaan talollisille, jotka soita ja nevoja olivat viljelykseen ottaneet, vapaavuosia myöntänyt. Sen jälkeen olivat talolliset hänen maakunnassaan valituksen muodossa anoneet yleistä samanlaista verovapautta. Vastauksessa tähän $^{19}/_{12}$ 1735, § 5 oli heidän pyyntönsä knitenkin evätty ja oli maaherra tämän vuoksi pakotettu palauttamaan antamansa vapautuksen. Hän kääntyi kuitenkin asiassa kuninkaan puoleen huomauttaen kuinka noiden muutamien vapaavuosien myöntämisellä voitaisiin saada runsaasti maata viljelykseen otetuksi ja kuinka valtion ja kirkon kymmenykset siten tulevaisuudessa suuresti lisääntyisivät. Sitäpaitsi olisi verovapanden myöntäminen $^{30}/_{8}$ 1731 annetun asetuksen mukaista. Kuningas tämän johdosta hyväksyikin maaherran esityksen verovapauden myöntämisestä sekä määräsi kirjeen kautta maaherroille $^{16}/_{1}$ 1737, että muissakin maaherrakunnissa, joissa soita ja hyödytöntä maata oli, olisi samanlaista verovapautta myönnettävä. Katso Kammarkollegium till Kongl. M:t $^{15}/_{12}$ 1736 sekä Kun. kirje maaherra Reuterholmille ja Kamari Kollegille $^{14}/_{1}$ 1737. Inr. Civ. Exp. Registratur. R. V. A. Kamarikollegin kirje Turun maaherralle $^{1}/_{2}$ 1737. Kongl. Bref till Landshöfdingen i Åbo. N:o 6843, siv. 2513. S. V. A.

[3] Kongl. Secr. Prop. ang. de ährender, som angå Landets hushåldning,

Se deputatsioni, jonka valmistettavana kysymys oli, täydelleen hyväksyi esityksessä ilmenevän kannan, mainiten omasta puolestaan, että kun nevojen, soiden ja autiomaan raivaus vaati melkoisia kustannuksia, olisi rahvas siihen halukkaampi, jos se huomaisi vaivastaan saavansa jotain palkkiota.[1] Ja mietintöä säädyissä käsiteltäessä päätti aateli, että samalla kun hallituksen toimenpiteet hyväksyttiin, mentäisiin vieläkin pitemmälle säätämällä, että soista, nevoista ja muusta hyödyttömästä maasta tehdyt raivaukset rälssi- ja perintömaalla ikuisiksi ajoiksi verolle panosta vapautettaisiin ja kruununtiloillakin niin kauaksi aikaa kuin tila pysyi sen haltijan tai hänen perillistensä käsissä, joka raivaustyön oli tehnyt.[2] Muut säädyt yhtyivät tähän aatelin päätökseen.[3] Kuninkaallinen asetus asian johdosta annettiin 25 päivänä marraskuuta 1740.[4] Tämä erinomaisen tärkeä ja käänteentekevä asetus muodostui lähtökohdaksi kokonaiselle sarjalle asetuksia uutisasutuksen kohottamiseksi ja maatalouden tilan parantamiseksi. Vanha sääntö, että veron tuli kohota samalla kuin viljelykset laajenivat, voidaan tämän kautta katsoa jo periaatteellisesti hyljätyksi ja sen vahingollisuus maanviljelyksen kehitykselle tunnustetuksi. Lähinnä seuraavan ajan asiaksi jäi kuitenkin saman säännön sovittaminen nimenomaan torpanraivauksiin.

Vielä runsaammin saivat maataloudelliset kysymykset säätyjen huomiota osakseen seuraavilla v. 1740 kokoontuneilla valtiopäivillä. Osittain lähti alote talonpoikaissäädyn taholta, joka vaati edellisten valtiopäiväin uutisraivaajille myöntämiä etuja vieläkin laajennettaviksi ja muutenkin pontevasti ryhtyi ajamaan maatalouden etuja. Yleisissä valituksissaan huomautti sääty, että paitsi soita, nevoja ja karukoita oli paljon muutakin raivaamatonta maata, jonka viljelykseen otto vaati suuria kustannuksia. Rahvaan maataloudellisen harrastuksen kiihottamiseksi olisi sen vuoksi

---

$^{2}/_{6}$ 1738, 1:o sekä Kammarkollegii Riksdagsrelation. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 43, n:ot 1 ja 2.

[1] Kamari-, talous- ja kauppadeputationin mietintö »angående ett och annat till den allmänna Landtculturen och Hushållningen i Riket hörande» $^{1}/_{12}$ 1738. Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 43. R. V. A.

[2] Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll $^{12}/_{1}$ 1739; 1738—39, II, siv. 437—38.

[3] Katso edellämainittua kamari- y. m. dep. mietintöä.

[4] Kongl. Förordningen angående Landsculturen: Stockholm, den 25 november 1740. Mainitaan myöhemmin nimellä (esim. selit. siihen vuodelta 1741. $^{5}/_{12}$) »Kongl. Förordningen om mossars och kärrs samt annan oländig marks uppodlande».

ikuinen verovapaus myönnettävä myöskin niille, jotka viljelykselle ottavat tällaisia raivaamattomia maita, metsäisiä ja kivisiä puistoja ja pelloksi tekevät sammaltuneita soita. Vieläpä anoi sääty, että viljelykseen ottajalle raivaustyön laadun mukaan myönnettäisiin edullisia palkkioita, sitä suuremmalla syyllä, kun teollisuuden alallakin oli tällaisia myönnetty ja maan viljelykseen otto oli koko valtakunnan ja niinmuodoin myöskin teollisuuslaitosten voiman ja edistyksen todellinen perusta.[1] Saman suuntaisen memorialin jätti näille valtiopäiville majuuri Carl Gustaf Boije, mainiten siinä nimenomaan, ettei mitään rälssi- ja perintötiloille tehtyjä raivauksia koskaan saisi verolle panna.[2]

Valtiopäivät eivät kuitenkaan rajottuneet käsittelemään yksin uutisraivauskysymystä. Maanviljelys yleensä oli kohotettava sellaiseen kuntoon, että valtakunta voisi tulla omalla viljallaan toimeen, eikä sitä olisi tarvis ulkomailta tuottaa.[3] Niinpä laajennettiin ja selvitettiin äsken annettua asetusta soiden, nevojen ja karukoiden viljelykseen otosta m. m. myöntämällä vapaavuosia uutisraivaajille ja edistämällä kylänmaitten jakoa osakasten kesken.[4] Länsipohjan uutisasukkaille myönnettiin erikoisvapauksia[5] ja samalla pyrittiin kohottamaan maanviljelystekniikkaa.[6]

Maatalouden edut, jotka vapaudenajan ensi jakson alulla olivat olleet niin syrjäytetyssä asemassa, olivat näin ollen sen lopulla jo saavuttaneet yleistä huomiota. Maataloudellisen pakkolainsäädännön kumoaminen oli jo hyvällä alulla. Tässä suhteessa

---

[1] Bondeståndets underdåniga allmänna besvär, ingifna vid Riksdagen år 1741, § 2. Utskottshandlingar 1740—41, Vol. 22. R. V. A.

[2] Kammar-Ekonomieutskottets protokoll $^{14}/_{3}$ 1741. Utskottshandlingar 1740—41, Vol. 40. R. V. A.

[3] Kammar-Ekonomiedeputations bet. ang. Landsculturens förbättrande i gemen, Ridd. och Adelns riksdagsprotokoll 1740—41, siv. 544. Kongl. Maj:ts bref ang. Landsculturen $^{20}/_{2}$ 1742.

[4] Kongl. Förklaringen, öfver Förordningen af den $^{25}/_{11}$ 1740 om mossars, kärrs samt annan oländig marks uptagande $^{6}/_{10}$ 1746. Säätyjen kirje saman asianjohdosta: Riksens Ständers Bref 1740—41, Civile ärender, II, siv. 35. — Katso myös vastaus rahvaan valituksiin v. 1741, § 4.

[5] Asetus julkaistu $^{20}/_{11}$ 1741 ja vastauksen kautta rahvaan valituksiin 10 p:ltä syysk. 1743, § 24, ulotettu vaikutuksiltaan valtakunnan kaikkiin osiin. Katso aatelin pöytäkirjaa $^{25}/_{6}$ 1741, jossa myöskin Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö asian johdosta jotenkin täydelleen on selostettuna. Ridd. och Adelns Riksdagsprotokoll 1740—41, siv. 411.

[6] Asetus julkaistu $^{20}/_{2}$ 1742.

liittyy vapauden ajan ensi jakso varsin suoranaisesti Pikku-vihan jälkeiseen uudistuskauteen.

Torpparilaitoksen kehitystä oli vapauden ajan ensi jakson lainsäädäntötyö kuitenkin verrattain vähän edistänyt. Uusia rajotuksia kyllä asetettiin. Asetus 16 päivältä elokuuta 1731 ja vuoden 1734 metsäsääntö säätivät kuitenkin verovapauden kelvottomalle suomaalle perustettuihin torppiin nähden. Asetuksia $^{25}/_{11}$ 1740 ja $^{5}/_{10}$ 1741 on myöskin eräässä myöhemmässä asetuksessa tulkittu siten, että niiden nojalla verollepanosta olisi vapautettu näiden asetusten mukaisesti perustetut torpatkin.[1] Kysymys jäi joka tapauksessa ainakin epäselväksi. Toinen torpparilaitoksen kehitykselle huomattava saavutus olivat ne lakisäädökset joiden kautta pyrittiin edistämään jakamattoman kylänmaan viljelykseen ottoa ja sen jakamista osakasten kesken. Kun suurimmassa osassa valtakuntaa takamaat yleensä olivat jakamattomia, oli luonnollisesti tällaisen yhteismaan viljelykseen otolle varsin haitallinen se v:n 1734 lain määräys, että uutisviljelysten teko ja torppien perustaminen jakamattomalle maalle riippuivat osakasten yhteisestä suostumuksesta.

Nämä suoranaiset saavutukset lainsäädännön alalla olivat toiselta puolen kuitenkin vain ilmauksena siitä yhä suurenevasta harrastuksesta, joita maatalouden ja uutisraivaustyön edistämiseen kysymyksessä olevan ajanjakson lopulla yleensä kiinnitettiin. Tämä harrastus ei kumminkaan ollut riittävä paljastamaan maataloudellista kysymystä koko alastomuudessaan. Senpä vuoksi vain yksityisten korjausten välttämättömyys huomattiin, mutta täydellistä systeemin muutosta ei johduttu vaatimaan. Tässäkin suhteessa jätettiin myöhemmälle vapauden ajalle varsinaisen problemin ratkaisu; ennen Pikku-vihaa suoritettiin vain valmistelutöitä.

2 Luku.

Maataloudelliset uudistusvirtaukset 1700-luvun keskivaiheilla ja torpparilaitos.

Vapauden ajan ensi jakson päättyessä oli maatalouden ja uutisraivauksen edistäminen jo saavuttanut elinkeinopolitiikassa varsin huomatun aseman. Uusi sota, uudet hävitykset ja niihin

[1] Vastaus rahvaan valituksiin 1752, § 34. Katso myös rahvaan valituksien 2 §:ää sekä kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin pöytäkirjanotetta 28 p:ltä huhtik. 1752 sen johdosta. Utskottshandlingen 1751—52, Vol. 42. R. V. A.

liittynyt kato luonnollisesti vain pahensivat maanviljelyksen asemaa ja niin muodoin kannustivat entistä enemmän maataloudellisen edistyspolitiikan ajamiseen.[1] Onneton sota vihdoin kohotti, ainakin tilapäisesti, talonpoikaissäädyn valtiollista vaikutusvaltaa. Tältä taholta oli jo ennen sotaakin pontevasti käyty vallitsevan maataloudellisen lainsäädännön kimppuun ja sen jälkeen hyökkäystä yhä jatkettiin ja kasvavalla menestyksellä.

Se murheellinen tosiasia, että maanviljelys oli rappiotilassa ja ettei tämä elinkeino kyennyt tyydyttämään maan viljatarvetta, pysyi koko seuraavan kauden alituiseen esillä ja keskustelun alaisena. Tosin syinä viljantuontiin nytkin vielä esitettiin sellaisia kuin paloviinan poltto, kaikenlaiset esteet viljakaupassa ja huono, tuottamaton maanviljelys, vieläpä 1760-luvun lopulla pätevältä taholta esitettiin epäilyksiä, oliko uutisraivausten tekeminen huomattavammassa määrin viljatuotantoa kohottanut ja eikö entiseltään viljelyksessä olevan maan parempi viljeleminen olisi ollut hyödyllisempää.[2] Valtiosäädytkin lausuivat vakaumuksenaan, että valtakunnassa olevan viljellyn maa-alan, jos se vain hyvin hoidettaisiin, täytyisi kyetä tuottamaan kaikille valtakunnan asukkaille riittävästi viljaa. Mutta toiselta puolen tunnustivat säädyt myöskin, että vanhoillista talonpoikaisväestöä ei hevillä saa viljelystapojaan parantamaan, ja että sen vuoksi oli välttämätöntä

[1] A. Bachmansson (Nordencrantz) jätti sekreettivaliokunnalle vv. 1742—43 valtiopäivillä memorialin »angående åtskilliga mål, till att bringa Landsculturen i ett sådant ständ, att landet mätte kunna frambringa tillräcklig säd». Memoriali joutui sitten valtakunnanneuvoston käsiteltäväksi, mutta ei antanut aihetta mihinkään toimenpiteeseen, vaan oli se uudelleen otettava esille »då roligare tider instunda». Rådsprotokoll i inr. civ. ärender $^{30}/_{8}$ 1743. R. V. A. Kun B. on pidetty Ruotsin merkantilismin huomattavimpien edustajain joukkoon kuuluvana, todistaa tämä puolestaan, kuten edellä esitetyt tosiseikatkin, että merkantilismi Ruotsissa ei suinkaan maatalouden edistämiskysymyksillekään ollut vieras. Vertaa Y. Jahnsson, Merkantilismin käsitys kansallisrikkaudesta. Helsingissä 1907 sekä G. Schaumanin kirjotusta. Juridiska Föreningens Tidskrift 1900, siv. 392—432.

[2] Ehrenreich, Tankar om Spannemåls och matvarors brist samt dess afhjelpande genom goda inrättningar och drift vid Landets uppodling, painettu 1756. Caryophyllus, Tankar om Spanmåls brist och dyrhet, Lärda tidningar 1757, n:o 67. Asiasta kehittyi polemiikki Einar Runsken salanimellä esiintyvän kirjottajan kanssa; katso Lärda Tidningar 1757, n:ot 76, 89, 100 sekä Svenska Mercurius 1759, siv 5—11. Anonymus, Orsaker till missväxt och spanmålsbrist, Lärda Tidningar 1765, n:o 55 ja vastaus siihen numerossa 85 samana vuonna. Joh. Fr. Kryger, Landtbrukets hjelp genom en fri Spanmålshandel, painettu 1769.

juuri viljantuonnin ja viljanpuutteen estämiseksi ryhtyä edistämään uutisraivauksien tekoa, semminkin Suomessa ja Länsipohjanmaalla, missä viljelyskelpoista maata oli kosolta.[1] Näin siis yksin tämä jo vanhastaan keskustelun ja pohdinnan alainen kysymys nyt, kuten vähää ennen sotaakin, suorastaan johti suunnittelemaan uusien viljelysten raivaamista. Mitä välttämättömämpinä maanviljelyksen tuotteita valtakunnalle ruvettiin pitämään, sitä enemmän tunnustusta rupesi myöskin maanviljelys elinkeinona saamaan. Väite, että maanviljelys, joka tuotti välttämättömiä elintarpeita, oli sekä yleensä valtakunnan, että erittäin teollisuuslaitosten voiman ja menestyksen perustana, sai nyt julkista kannatusta Ruotsin tiedeakatemiassakin ja laajalti sen ulkopuolella.[2] Vuonna 1743 kirjottamassaan ja säädyille sittemmin jättämässään memorialissa huomautti Skaraborgin kihlakunnan tuomari Wrangel, että maaseutua on ensin autettava, ennenkuin teollisuutta ja vuorityötä ruvetaan edistämään, koska viimemainittujen elinkeinojen alalla toimivan väestön kuitenkin maanviljelyksen tuotteista tulee saada elintarpeensa.[3] Maataloudesta pitämissään luennoissa Turun akatemiassa terotti taasen Juhana Kraftman, että maanviljelys oli elinkeino, joka parhaiten edisti valtakunnan taloutta sekä sodan että rauhan aikoina ja valitti, että tähän tärkeään elinkeinoon yliopistoissa niin vähän huomiota oli käännetty. Asetettiinpa maanviljelys tuottavaisuuteenkin nähden ensi sijalle elinkeinojen joukossa.[4]

1750- ja 1760-luvuilla, jolloin fysiokraattinen vaikutus Ruotsissa alkaa tuntua, kohosi maanviljelyksen merkitys yhä enemmän.[5]

[1] Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö »Om Finlands upphjälpande». Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42. Rådsprotokoll i inr. civ. ärender $^{27}/_{10}$ 1752. R. V. A.

[2] Amiraali Ankarkronan puhe »om förbindelsen mellan landtbruk, manufakturer, handel och sjöfart» sekä sen johdosta kehittynyt tieteellinen kiista; Svenska Vetenskapsacademins praesidiital 1744. Katso myös Arnberg, Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi I, siv. 181—83.

[3] Allerödmjukaste och hörsammaste memorial, päiv. Nohrebro vid Skara $^{26}/_{5}$ 1743; Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 50. R. V. A.

[4] J. Kraftman, Utdrag Af Academiske Föreläsningar Uti Landshushållningen, hålne År 1746, painettu v. 1747; katso varsinkin esipuhetta. Katso myös Fagotin kirjaa Landtbrukets hinder och hjälp, painettu 1746 ja hänen presidiopuheitaan Ruotsin tiedeakatemiassa vuosina 1747 ja 1760: »Historien om Svenska Landtmäteriet och Geographien», jälkimäisestä etenkin siv. 10—18.

[5] Vertaa Heikki Renvall, Fysiokratian vaikutus Ruotsi-Suomen kansantaloudelliseen kirjallisuuteen, Helsinki 1899, siv. 48 ja seur., 147 ja seur. ja Georg

Yksipuolista teollisuuden edistämistä, jota vapauden ajalla niin kuumeentapaisesti harrastettiin, alettiin tältä taholta pitää harhaaskeleena, joka oli johtanut maanviljelyksen laimiinlyömiseen. Ja kun maanviljelystä pidettiin jokaisen kansan valtiollisen mahtavuuden perustana, johdettiin syy Ruotsin valtiollisen heikkoudentilaankin juuri sen elinkeinopolitiikan suunnasta.[1] Todellisuudessa kyllä entistä elinkeinopolitiikkaa yhä jatkettiin teollisuutta edistämällä, vieläpä teoriassakin esitettiin mielipiteitä teollisuuden etevämmyydestä maanviljelykseen verraten.[2] Mutta maanviljelys sai kuitenkin jo 1740-luvulta alkaen täysarvoisen aseman teollisuuden rinnalla, ja lainsäätäjäin huomio oli koko vapaudenajan loppuajan keskeytymättä kiinnitetty tämänkin elinkeinon edistämiseen.

Varsin suuressa määrin omiaan kohottamaan maanviljelyksen merkitystä ja arvoa oli se asema, mikä tällä elinkeinolla tuli olemaan niissä suunnitelmissa, jotka tarkottivat valtakunnan uudestaan rakentamista ja vastaisen suuruuden luomista. Etenkin ne laajalle tähtäävät toimenpiteet, joita vihollisen hävityksistä kärsineen Suomen vaurastuttamiseksi suunniteltiin, tarkottivat uuden tulevaisuuden luomista pääasiassa maanviljelyksen ja uutisraivauksen edistämisen avulla.

Kuvaavaa sille merkitykselle, joka pantiin yhteiskuntauudistusten aikaansaamiselle, oli se perinpohjaisuus, jolla kysymykseen käytiin käsiksi. Ennen pitkää kävi nimittäin selville, ettei ilman luotettavaa kuvaa olevista oloista mitään varmaa uudistussuunnitelmaa voitaisi luoda, »vaan perustuisi kaikki pimeyteen ja epätietoisuuteen, jonka vuoksi kenties osa tehdyistä suunnitteluista menestyisi, osa epäonnistuisi, jopa osa tuottaisi vahinkoakin, vaikka kaikki olivat laaditut valtion menestystä ja hyötyä silmällä pitäen».

Eri aloilta vaadittiin sen vuoksi tarkkoja tietoja koottaviksi. Näitä olisi keskenään vertailtava ja niihin olisi kaikki taloudellinen

Schaumanin kritiikkiä tästä teoksesta, Juridiska Föreningens Tidskrift 1900, siv. 392—432.

[1] Katso sivulla 114,muist. 4 mainituita Faggotin kirjotuksia ja lisäksi J. Fischerström, Påminnelser vid Sveriges allmänna och enskijlta hushållning 1761; Pryss — C. Techtonius, Tankar om allmänna hushållningen, painettu Turussa 1764; A. Modeer, Svar på (Sv. Vet. Ac. pris.-) frågan, hvilka äro — — — de bästa medlen att uppmuntra Landtbruket, Tukholma 1774.

[2] Upsalan prof. P. N. Christiernin todisteli virkaanastujaispuheessaan $^{23}/_{11}$ 1769 »perinpohjin», että käsityö ja teollisuus edistävät enemmän valtiota, kuin maanviljelys. Katso Lärda Tidningar 1770, n:o 99.

lainsäädäntö perustettava, uudistussuunnitelmat niiden mukaan laadittavat ja valtakunnan talouden niiden avulla huomatut puutteet autettavat ja parannettavat.[1]

Kuten tunnettu toteutuivatkin tällaiset vaatimukset osaksi tabellilaitoksen perustamisen, osaksi taas niiden maantieteellisten maanmittausten kautta, jotka Suomessa pantiin alulle.[2] Myöskin maaherrojen kertomuksiin sisältyviä tilastollisia tietoja kehitettiin yhä edelleen. Se kuva, joka täten saatiin olevista oloista, ei ollut ilahuttava, mutta se oli vaikutuksiltaan tärkeä sen vuoksi, että se pakotti aikalaiset luopumaan pilviä tavottavain suunnitelmain laatimisesta ja mukautumaan kylmään todellisuuteen. Alkava uudistustyö saatiin täten terveelle pohjalle järjestetyksi. Kuvaavia ovat seuraavat Faggotin sanat: »Hätä ja tietoisuus ovat nyt saattaneet ilmoille nämä totuudet. Mutta se ei ole tapahtunut epätietoisuuden ja neuvottomuuden vallassa tai sen johdosta, sillä vaikka asemamme veisikin valtakunnan välttämättömään häviöön, jollei mitään apukeinoja olisi käytettävissä, niin on meillä, Jumalan kiitos, kuitenkin sellaisia parannuskeinoja, jotka ovat kyllin tehokkaita tekemään lopun heikkouden tilastammme, etenkin kun me nyt hyvin tunnemme tautimme laadun, emmekä siis voi erehtyä parannuskeinoista.»[3]

Ensinnäkin tuli konstateeratuksi tavaton epäsuhde, joka oli olemassa maan laajan alueen ja sen vähäisen väkiluvun välillä. Jo v. 1743 laski C. F. Mennander, joka otaksui valtakunnassa olevan noin 3 miljoonaa henkeä, että jos koko maa olisi yhtä hyvässä viljelyksessä kuin Upplanti, voisi Ruotsi elättää viidenkertaisen väkiluvun; kuinka paljon sitten, jos maa saa-

[1] J. Faggot, Betänkande om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, Stockholm $^{13}/_{4}$ 1755; Rådsprotokoll i inr. civ. ärender $^{18}/_{3}$ 1755. R. V. A. Jo olessaan Suomen komissionin jäsenenä oli Faggot $^{15}/_{3}$ 1745 kommissionille jättämässään memorialissa vaatinut tarkkain tietojen kokoamista, joihin uudistukset sitten voitaisiin perustaa. Memoriali itse on nähtävästi hävinnyt. Katso myöskin Faggotin puheita Ruotsin tiedeakatemiassa »Historien om Svenska Landtmäteriet och Geographien» $^{25}/_{6}$ 1747, siv. 74—5 ja $^{30}/_{4}$ 1760, siv. 4. (Sv. Vet. Ac. praes. tal.)

[2] Mitä erityisesti Suomeen tulee, koottiin täältä myöskin Suomen talouskomissionin toimesta erilaisia tilastollisia tietoja, kuten karjaluvusta, viljelysmaan alasta ja käyttötavasta, sadon suuruudesta. Katso Suomen talouskomissionin valtiopäiväkertomusta, päivätty $^{13}/_{9}$ 1746. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. R. V. A.

[3] Faggot, Om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, 1755.

taisiin sellaiseen kuntoon kuin Skåne ja Länsigöötanmaa.[1] Neliöpeninkulmaa kohden oli Faggotin hiukan myöhempien laskujen mukaan Ruotsissa vain 9 kokonaistaloa (manttaalia), mutta vaikka laskisikin järvet, suot, vuoret y. m. pois, voisi samalle alalle hyvin perustaa 50 kokomanttaalin taloa, ja kullekin jäisi noin 231 tynnyrinalaa viljelysmaata. Näin ollen oli siis valtakunnassa tilaa noin 450000 tilalle (manttaalille) ja 10 miljoonan suuruiselle väestölle.[2] Kun vihdoin tabellilaitoksen kautta oli saatu selville, että maan väkiluku todella oli vieläkin hiukan pienempi, kuin oli voitu luulla, eli ainoastaan noin $2\,^{1}/_{4}$ miljoonaa, täytyi jo koskettellun epäsuhteen suuren alueen ja pienen väestön välillä käydä kaikille selväksi. »Kun vertaa tätä pientä väkiluvun summaa sekä muiden pienten ja hyvinvoipien maitten yleisesti tunnettuun väkirikkauteen että oman isänmaamme suureen alueeseen ja sen laatuun, niin hämmästyy sitä eroa, joka niiden ja meidän maamme välillä tässä kohden ilmenee. Englanti on esimerkiksi 1000 neliöpeninkulmaa alueeltaan ja siinä on 9 miljoonaa asukasta, mutta meidän valtakunnassamme ei ole kolmatta osaa tästä väkiluvusta, vaikka se on 9 kertaa suurempi alaltaan. Ranskan väkiluku on 14 miljoonaa henkeä ja sen alue tuskin neljännestä Ruotsiin verraten.»[3] Tämäntapaiset vertailut, joita taloudelliset kirjotukset varsinkin 1750- ja 1760-luvuilla ovat täynnänsä, todistavat, miten voimakkaasti aikalaisiin vaikutti tilaston osottama asiantila.[4]

Syynä tähän huolestuttavaan asiantilaan ei ollut tai ei ainakaan pidetty maan karua luontoa eikä ankaraa ilmastoa. »Matkustajienkin täytyy tunnustaa, että maa yleensä Ruotsissa ja

[1] Jämförelse emellan Landtbrukarenas antal i Sverige och Landets rymd och vidd, anställd af Carl Fredr. Mennander. Sv. Vet. Acad. Handl. 1743.

[2] J. Faggot, Svenska Landtbrukets hinder och hjälp, 1746. Katso myös Berch, Sätt att igenom politisk Aritmetica utröna Länders och Rikens Hushållning, Stockholm 1746, siv. 50—53.

[3] J. Faggotin mietintö Om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, 1755.

[4] On tässä mahdotonta luetella kaikki ne teokset, kirjotukset ja mietinnöt, joissa tätä kysymystä käsitellään. Erityisesti mainittakoon J. Faggotin yllämainitut kirjotukset, J. Kraftmanin julkaisut, Suomalaisen komissionin mietintö vuodelta 1755 (katso edempänä siv. 127), Tabellikomissionin relatsionit, varsinkin Aug. Hjeltin painattama laaja relatsioni vuodelta 1761, J. F. Krygerin presidiopuhe $^{19}/_{8}$ 1758 Ruotsin tiedeakatemiassa »Om Folkbristens Orsaker, Verkan och Hjälp» sekä J. F. Krygerin, F. Schönbergin ja A. Chydenius'en vastaukset Ruotsin tiedeakatemian palkintokysymykseen maastamuuton syistä.

Suomessa on parempaa kuin muualla. Saksassa saadaan parhaasta maasta 5—8:s, Ruotsissa ja Suomessa 20—30:s jyvä.»[1] Tunnustettiin kyllä, että maa oli harvaan asuttua, täynnä soita ja nevoja, mutta samoin oli entiseen aikaan ollut niiden Europan maitten, jotka nyt olivat parhaiten viljeltyjä. »Tacitus antaa meille Saksanmaasta jotenkin samanlaisen käsityksen, kuin meillä on Lapinmaasta.»[2] Ilmasto oli vanhempina aikoina ollut varsin ankara etelä-Europassakin, jossa se nyt oli niin mieto että »pakkaset olivat yhtä harvinaisia kuin ennen yleisiä». »Luonnonhistoria todistaa, että voimaperäinen maanviljelys muuttaa ankaran ilmaston lauhkeammaksi.»[3] Suuria toiveita asetettiin näin ollen maanviljelyksen ja uutisraivausten edistymiseen sekä sen vaikutukseen maan tulevaisuuden luojana. Maanviljelys ja maaseudun kukoistus taas olisi perusta teollisuuden ja kaupan kehitykselle, jota nyt esti maalaisväestön vähälukuisuus ja köyhyys.

Ennen muita tarjosi Suomi erinomaisen tilaisuuden maanviljelyksen harjottamiseen ja uutisraivausten tekemiseen. »Että Suomi on ihana ja hedelmällinen maa, jossa on paljon hyväksi pelloksi ja niityksi kelpaavaa maata ynnä useita hyödyllisiä etuisuuksia sekä maalla että vedessä, on yhtä varmaa, kuin että puuttuu väkeä, tietoa ja varoja sellaisten luonnonantimien käyttämiseen», lausui vuosien 1746—47 valtiopäiväin Suomen deputatsioni suuressa mietinnössään Suomen taloudesta ja sen auttamisesta.[4] Jos Suomi saataisiin hyvään viljelykseen, uskottiin sen kykenevän hyvin kilpailemaan aurinkoisten etelämaitten kanssa.[5] Kun taas Suomi sodan vaurioista ankarasti kärsineenä, erityisesti oli säätyjen ja hallituksen hellän huolenpidon esineenä, johtui tästä, että useimmat ja tärkeimmät alotteet maatalouden hyväksi erityisesti aiottiin Suomea varten ja että juuri Suomi sen vuoksi runsaimmassa määrin hyötyi valtakunnan talouspolitiikan uudesta suunnasta.

[1] J. Kraftman, Utdrag af Academiska Föreläsningar Uti Landthushållningen, hålne År 1746, painettu v. 1747, siv. 19.

[2] J. F. Krygerin presidiopuhe Ruotsin tiedeakatemiassa $^{10}/_{5}$ 1758.

[3] J. Faggot, Svenska Landtbrukets hinder och hjälp, 1746, siv. 5 y. m. Katso myös P. Kalm, — J. A. Norrgreen, Några Tanckar om nyttan af Storskifte, 1760 ja P. Kalm—E. Wegelius, Tanckar om nödvändigheten at utdika och nyodla kärr och mossar i Finland, 1763.

[4] Betänkande om hushållningen samt dess upphjälpande och förbättrande i Storfurstendömet Finland, päivätty $^{9}/_{7}$ 1747. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. Katso myös Adolf Fredrikin kertomusta matkastaan Suomessa v. 1752; Handlingar rörande Skandinaviens historia, 40 osa siv. 353—383.

[5] Katso edellä muist. 3.

Saattamalla parannettuja viljelystapoja käytäntöön ja siirtymällä autiomaita viljelykseen raivaamalla voimaperäisempään maankäyttöön oli näin ollen autettava sekä maan viljapuutetta että valmistettava tilaa entistä monta kertaa lukuisammalle väestölle. Oli kuitenkin ennen kaikkea kaksi seikkaa, jotka estivät pikaista siirtymistä parempaan tuotantotapaan, nimittäin tähän tarvittavain työvoimain puute ja toiselta puolen maanomistusseikat, jotka vaikeuttivat teknillisten parannusten käytäntöön ottamista.

Samalla kuin konstateerattiin ne suuret mahdollisuudet, jotka uutisraivauksen ja parannetun maanviljelyksen kautta avaantuivat valtakunnan vaurastuttamiseksi, havaittiin nimittäin toiselta puolen, että maan väkiluku ei ainoastaan valtakunnan alueeseen nähden ollut vähäinen, vaan ettei se edes riittänyt jo raivattujen suhteellisesti vähäisten alojen viljelemiseen ja hoitoon. Varsinkin Suomessa oli väenpuute tuntuva. Pohjanmaalla oli 6182 taloa, mutta työkykyisiä miehiä oli henkiluetteloiden mukaan vain 10614, siis noin $1\,^{1}/_{2}$ miestä jokaista taloa kohden, jotka kuitenkin olivat niin raskaasti verotetut, että olisi tarvittu 3—4 miestä niiden kunnolliseen viljelemiseen. Hiukan lohdullisempi oli asianlaita Turun ja Uudenmaan lääneissä, joissa taloa kohden tuli noin 2 työmiestä. Selvää kuitenkin oli, että peltojen muokkaajien puutteessa tällaisien olojen vallitessa täytyi maata kesantona eikä uutisraivauksien tekemisestä ei voinut olla puhettakaan.[1]

Tämä väen ja työvoimain puute ei kuitenkaan ollut ainoastaan paikallinen ilmiö. Sitä valiteltiin yleensä ja melkein kaikista osista valtakuntaa. Se tuntui, vaikkakin siitä maanviljelys enin kärsi, muidenkin elinkeinojen alalla, niin että »tuskin voinee mainita mitään epäkohtaa julkisen taloutemme alalta, jonka äärimmäisenä syynä ei olisi väenpuute». Maatalouden laskettiin yksin

[1] L. J. Ehrenmalm, Ödmjukt memorial angående Finlands rätta skötsel och bruk samt värkeliga tillväxt och uppkomst, v:lta 1741 sekä samansisältöinen vuosien 1746—47 valtiopäivien Suomalaiselle deputatsionille jätetty memoriali. Edellisen on painattanut Schybergson, Svenska Literatursällskapets förhandlingar och uppsatser III, siv. 160—182, ja jälkimäisen Aug. Hjelt, Historiallinen Arkisto XVI, siv. 93 ja seur. Katso myös J. Kraftman, Tankar Om den Vanmagt, Uti hvilken Finske Landtman sig befinner, Välment yttrande, 1761, siv. 125 ja seur.

vaativan 6 miljoonaa työmiestä, ollakseen hyvin hoidettu, kun sen alalla toimivien työmiesten luku taas arvioitiin vain 550—600000:ksi.[1] Väenpuute saavutti näin ollen huomiota ei yksin, kuten ennen, suurviljelyksen työtarpeen tyydytykseen nähden, vaan yleisenä ilmiönä, joka esti voimaperäisten tuotantotapojen käytäntöön ottamista.[2]

Mutta ei sillä hyvä. Tabellilaitoksen kautta saatiin pian vahvistus jo aikaisemmin varsinkin Suomen suhteen esitetylle väitteelle, että huolimatta kaikkien elinkeinojen alalla vallitsevasta väenpuutteesta ja niistä loistavista mahdollisuuksista, joita väestön lisääntymisellä valtakunnassa uskottiin olevan, yhtäkaikki vuosittain siirtyi melkoinen määrä, noin 8000 henkeä, ulkomaille. Rajaseuduilta palkolliset siirtyivät Venäjälle, Tanskaan sekä Norjaan ja meren rannoilta lähtivät he merimiehinä maasta, jääden ulkomaiseen palvelukseen. Maan rajojen sisäpuolellakin voitiin huomata siirtymistä maaseudulta kaupunkeihin, ja etenkin Tukholma veti puoleensa runsaasti maalaisväestöä.[3]

Tämä ilmiö, verrattuna siihen mitä edellä on esitetty, ei voinut olla vetämättä erityistä huomiota puoleensa. Tätä lisäsi vielä se erikoinen merkitys, minkä lukuisalle väestölle valtakunnassa aikalaiset yleensä antoivat. Kuten muuallakin Euroopassa, pidettiin Ruotsissakin runsasta väkilukua yhteiskunnallisen vaurastumisen perusehtona. »Useat lukevat sanaan väkirikkaus sisältyväksi kaiken mitä ihmisyhteiskunnan onnellisuuteen kuuluu,

[1] J. Faggotin memoriali Om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, 1755. Välmente Tankar Om Hemmanens Klyfvande och Sammanslående uti stora Gårdar, painettu anonyymisena? 1747 Tukholmassa. Årlig Svensk 1755—56, siv. 420, 764—65. Katso myös J. Kraftman—J. Browallius, Tankar om svenska folkbristen, Turussa v. 1756, Krygerin ennenmainittua puhetta Ruotsin tiedeakatemiassa v. 1758 sekä Tabellikomissionin relatsionia vuodelta 1761; Aug. Hjelt, De första officiela relationerna om Svenska tabellverket, Helsinki 1899, siv. 32 ja seur.

[2] Suurviljelyksen työväentarve luonnollisesti yhä pysyi polttavana. Sen erikoisesta vaikutuksesta katso seuraavassa siv. 131 ja seur.

[3] Katso Ehrenmalmin edellämainittuja memorialeja, Tabellikomissionin relatsioneja vuosilta 1756 ja 1761, sekä J. Faggot, Om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, 1755. Suomalaisissa komissioneissa ja valtiopäiväedeputatsioneissa oli tämä kysymys useamman kerran esillä, varsinkin 1740- ja 1750-luvuilla. Lisävalaistusta kysymykselle suovat myöskin vastaukset Ruotsin tiedeakatemian palkintokysymykseen maastamuuton syistä v. 1763. Myöhemmin koetti Wargentin todistaa, että tabellilaitoksen osottama siirtolaisuus tosiasiallisesti ainakin suureksi osaksi johtui puutteista tilastollisessa ainehistossa (Undersökning om Folkutflyttningen j. n. e. 1750—73, Sv. Vet. Acad, handl. 1780).

koskapa väkirikkaudesta luullaan täydelleen johtuvan yhteiskunnan ja sen hallituksen sekä hyvinvoinnin, mahtavuuden että arvon.»[1] Valtiosäädyt lausuivat vakaumuksenaan, että väen lisääntyminen todella on yksi valtakunnan tukipylväitä.[2] Sanoilla »maa ilman asukkaita on erämaa, valtakunta ilman alamaisia on varjo, joka ei pelota muita kuin niitä, jotka luulevat siellä ihmisiä olevan», alotti myöskin Chydenius vastauksensa Ruotsin tiedeakatemian palkintokysymykseen maastamuuton syistä.[3]

Mutta ei ainoastaan valtiolliselta kannalta suurta väkilukua pidetty toivottavana. Taloudellisessakin suhteessa oli muka tiheä väestö edullisempi kuin harva, sillä, kuten eri maita keskenään vertailemalla saatiin selville, tuotanto ja sen mukana varallisuus kasvoivat henkilöä kohden suhteellisesti nopeammin kuin väestöntiheys, tai käyttääksemme sen ajan lausuntatapaa, valtakunnan luonnollinen voima.[4] Tiheä väestö toisi siis mukanaan hyvinvoinnin valtakuntaan, samalla kuin se olisi valtiollisen suuruuden välttämättömin perusta.[5]

Tällaiset huomiot ja yleisesti tunnustetut tosiseikat tarjosivat houkuttelevan tilaisuuden vallitsevan olotilan syiden tutkimiseen. Mikä oli syy siihen, että valtakunta, jolla oli niin loistavat mahdollisuudet taloudelliseen vaurastumiseen, oli niin syvässä rappiotilassa, miksi oli sen väkiluku niin alhainen, miksi siirtyi maasta väkeä, vaikka väen lisääntymisellä kotimaassa näytti olevan niin hyvät edellytykset, tämänlaiset kysymykset olivat ajatteleville kansalaisille alituisen huolen aihcena. Ja kun maanviljelyksen alalla parhaat tulevaisuuden mahdollisuudet näyttivät avautuvan, sai tämä hyvinkin yleisesti tutkijoita tarkastamaan, mitkä seikat

[1] Tankar Om Hemmanens Klyfvande och Sammanslående uti stora Gårdar. Kirjotettu vv. 1746—47 valtiopäiville, painettu jonkun verran myöhemmin (? 1747).

[2] Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö ang. Folkförökningen i Riket $^{25}/_{5}$ 1752. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42. R. V. A.

[3] Politiska Skrifter af Anders Chydenius, ányo utgifna af E. G. Palmén. Helsingfors 1880, siv. 3.

[4] Katso esim. Tabellikomissionin relatsionia 1761, Art. 1, §:t 1—3.

[5] Vedettiinpä tästä huomiosta johtopäätökset niinkin pitkälle, että suunniteltiin Ruotsin väestön siirtämistä yhteen osaan valtakuntaa, Skåneen, joka siihen tarjosi parhaat menestymismahdollisuudet, koska tällainen toimenpide sekä valtiolliselta että taloudelliselta kannalta muka olisi valtakunnalle edullisinta. Tällaisia mietteitä esittivät J. Faggot ja E. O. Runeberg kirjotuksissaan ja harkittiinpa kysymystä valtakunnanneuvostossakin (Inr. råds prot. $^{27}/_{10}$ 1752, R. V. A.).

aiheuttivat tämän elinkeinon rappiotilan, niin ettei se edes kyennyt maan vähäiselle väkiluvulle toimeentuloa tarjoamaan.

Pidettiin varmana historian todistamana seikkana, että Ruotsissa sekä maanviljelys ennen oli ollut paremmassa kunnossa että maan väkilukukin paljoa suurempi.[1] Sota, rutot ja nälkävuodet olivat sittemmin kyllä väestöä vähentäneet ja tämän kautta vaikuttaneet maanviljelyksen rappeutumiseen, mutta tällaiset syyt olivat kuitenkin niin tilapäisiä, etteivät tutkijat, jotka tahtoivat päästä asian ytimeen, niihin voineet tyytyä. Merkantilistisen näkökannan mukaan oltiin kyllä myöskin valmiit selittämään, että kysymys väenpuutteesta ennen kaikkea oli kysymys väestön oikeasta jakamisesta valtakunnalle hyödyllisten elinkeinojen kesken ja että syynä maanviljelyksen rappiotilaan olivat ylellisyys, itsepäisyys, vallattomuus, omanvoitonpyynti sekä lakien huono täytäntöönpano.[2] Mutta useat tämänkin suunnan kannattajista yhtäkaikki tunnustivat väestön riittämättömyyden ja innokkaasti ajoivat kysymystä sen lisäämiseksi, vaikkakin usein restriktiivisiä keinoja käyttäen.[3]

Olosuhteet eivät kuitenkaan olleet edullisia merkantilistisille mielipiteille. Vallitseva talouspolitiikka oli juuri jyrkimpien tämänsuuntaisten vaatimusten mukaisesti järjestetty ja kokemus näytti sen vuoksi selvästi puhuvan niitä vastaan. Päinvastoin saavutti yhä suurempaa voimaa ja yleisempää kannatusta se kritiikki, joka toisten puolelta kohdistettiin valtion holhousjärjestelmää ja senmukaista lainsäädäntöä vastaan. Sittenkun fysiokraattinen vaikutus oli alkanut, pidettiin valtion holhouslainsäädäntöä kokonaisuudessaan suurena erhetyksenä, joka oli valtakunnan syössyt sen silloiseen rappiotilaan. 1740- ja 1750-luvuilla tämä kritiikki etupäässä kohdistui maanviljelystä ja sen edistymistä ja väenlisääntymistä kahlehtivaan lainsäädäntöön ja lähimpänä

[1] Niin Tabellikomissionikin relatsionissaan v:lta 1761. S:n A. Modeer, vastauksessaan Ruotsin tiedeakatemian kilpakysymykseen: Hvilka äro, i Sveriges nuvarande belägenhet, de bästa medlen att uppmuntra landtbruket, painettu Tukholmassa 1774, siv. 4—5. Eriävän mielipiteen lausui Kryger presidiopuheessaan Ruotsin tiedeakatemiassa $^{16}/_{8}$ 1758.

[2] Betraktelse öfver folkbristen (anonym), Ekonomiska Tidningar 1765. Ingemar Matsson, Påminnelser vid Hornaei och Erik Svensson Tankar om Svenska folkbristen, Lärda Tidningar 1755, n:ris 35—36.

[3] Suomen deputatsioni vv. 1746—47 valtiopäivillä ajoi m. m. tällaista merkantilistista talouspolitiikkaa väestökysymykseen nähden. Katso deputatsionin suurta mietintöä $^{9}/_{7}$ 1747. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. R. V. A.

aiheena siihen olivat todenmukaisesti oman maan olot, joissa oli paljastettu niin tuntuvia epäkohtia juuri tällä alalla.[1]

Koko tämä lainsäädäntö sekä se seikka, ettei ajoissa oltu otettu harkittavaksi asetusten tarkotusperiä ja tuloksia, esitettiin olevan suuressa määrin aiheena siihen elintarpeiden, väestön ja omaisuuden puutteeseen, jossa valtakunta oli.[2] Erittäin turmiollisina esiintuotiin torppien perustamista koskevat lakipykälät. Voimassa olevien asetusten mukaan eivät ne, jotka torppia ja siirtokyliä perustivat vanhojen talojen mailla, nauttineet mitään vapautuksia. Päinvastoin tuli uutisraivauksesta suorittaa lisäveroa valtiolle. Perintötilallinen ei voinut olla halukas torpan perustamiseen, jota varten hänen ensin täytyi antaa talonsa tiluksia, ja jonka raivaamiseen usein kysyttiin paljon vaivaa ja kustannuksia, saadakseen sitten palkinnoksi veronkorotuksen. Ei aatelikaan näyttänyt olevan erittäin halukas uutistilain perustamiseen, vaikka sen rälssimaalle raivaamistaan tiloista ei tarvinnut muuta suorittaa kuin suhteellisesti lievää ratsupalvelusta.[3]

Tällainen kovin rajotettu oikeus torppien perustamiseen oli kuitenkin vain perintö- ja rälssitilain omistajilla; kruununtilain haltijat, joita oli tilallisten suuri enemmistö, eivät lainkaan voineet torppia perustaa. Torppareita ja mäkitupalaisia ei myöskään voinut suojella sotaväenotolta, vaan olivat he »itseoikeutettuja sotamiehiksi», melkein irtolaisten veroisia. Seuraus olikin, ettei väestöllä ollut halua torppien perustamiseen, semminkin kun hallitus, yksipuolisesti suojellen vuorilaitoksia, oli revityttänyt jo

[1] Kysymystä uudempien liberalisten ja erityisesti fysiokraattisten mielipiteiden vallalle pääsöstä Ruotsi-Suomessa ovat useat tutkijat käsitelleet. Mainittakoon näistä Arnberg, Anteckningar om Frihetstidens Politiska Ekonomi I, Handeln och näringarne, Upsala 1868; A. Lille, Anders Chydenius i förhållande till samtida nationalekonomer, Helsingfors 1882; H. Renvall, Fysiokratian vaikutuksesta Ruotsi-Suomen kansantaloudelliseen kirjallisuuteen, Helsinki 1899; G. Schauman, arvostelussa Renvallin äskenmainitusta teoksesta, Juridiska Föreningens Tidskrift 1900, siv. 392—432, etenkin siv. 395, 412—14. Katso myös Y. Jahnsson, Tutkimuksia Suomen kansantaloustieteen historiasta vuosina 1810—1860. siv. 79—86, Helsinki 1907, sekä saman tekijän kirjoitus Merkantilismin käsitys kansallisrikkaudesta, Helsinki 1907. Schauman viittaa mainitussa kritiikissään myöskin englantilaisen luonnonfilosofian suoranaiseen vaikutukseen, m. t., siv. 412—13.

[2] Kauppakollegin valtiopäiväkertomus vv. 1751—52 valtiopäiville (sit. Arnberg, m. t. s. 198).

[3] Wrangelin memoriali $^{26}/_{8}$ 1743. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 50. R. V. A.

perustettujakin. Toiselta puolen taas oli talojen halkominen estetty. Ja kun palkollissäännön kautta oli hyvin ankarasti supistettu tilalla sallittujen palkollisten lukua, seurasi kaikesta tästä, ettei voinut löytyä eikä kehittyäkään riittävää väestöä maan tuotantovoimain käyttämiseen.[1] Talolliset, joiden työmiesten lukua asetukset rajottivat, eivät itse kyenneet uutisraivauksia tekemään, eivätkä verollepanoja peläten sallineet muidenkaan sellaiseen työhön ryhtyä. Kun taas uusien asumusten ja viljelysten perustaminen oli estetty, vaikutti tämä puolestaan estävästi avioliittojen solmimiseen ja oli vihdoin tätä tietä syynä väestön lisääntymisen hidastumiseen.[2] Suuri osa väestöä, joka sen vuoksi elämänikänsä tai ainakin parhaat vuotensa oli pakotettu naimattomana elämään ja jolla ei kotimaassa ollut muuta tulevaisuuden mahdollisuutta kuin palvella toisten luona suurimman osan ikäänsä tai ruveta sotilaaksi, pyrki juuri tätä lohdutonta tulevaisuutta pakoon ulkomaille, jossa toivottiin parempia päiviä.

Näin ollen johdettiin juuri ajan huolestuttavimmat ilmiöt, maanviljelyksen rappiotila, väestön vähyys ja maasta yhtäkaikki lähtevä siirtolaisuus välttämättöminä seurauksina siitä pakkopaidasta, johon lainsäädäntö oli pukenut maanviljelyksen ja maalaisväestön ja joka oli tehnyt sen elämän vaikeaksi. Sama yleisesti kannatusta saanut opinioni, joka täten nousi vallitsevan lainsäädäntöjärjestelmän turmiollisuutta vastaan, ajoi myöskin tämän lainsäädännön kumoamista parhaana keinona valtakunnan kohottamiseksi rappiotilasta. »On jo aika tehdä loppu kaikista talou-

[1] Asiaa käsittelevä kirjallisuus on tavattoman runsas. Erityisesti huomattavia ovat seuraavat esitykset: Svenska Folkbristens orsak och Botemedel, kirj. Carl Persson (= Estenberg, jonka Renvall erään myöhemmän kirjoituksen perusteella lukee fysiokraattiseen ryhmään kuuluvaksi), Lärda Tidningar 1754, elok. 4 p:nä; Tankar Om Hemmanens Klyfvande och Sammanslående uti stora Gårdar (anonyymi) lentokirja, painettu ? 1747; Ett rikes nytta af många näringslemmar, lentokirja, painettu 1746; Faggot, Om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, memoriali 1755. Hyvin pontevasti tällaiset mielipiteet esitettiin useissa vastauksissa v. 1763 esitettyyn tiedeakatemian palkintokysymykseen maastamuuton syistä. Etenkin ansaitsee huomiota A. Chydeniuksen vastaus. E. O. Runeberg, Svenska Tabell Commissionens anmärkningar om Svenska Folkhopens fördelning i anseende till ålder och kön (Sv. Vet. ac. handlingar 1765, siv. 284). Myöhemmin tulee selvitettäväksi, miten tämä kritiikki ilmenee valtiopäiväin asiakirjoissa. Katso seuraavassa sivuja 144 ja 159.

[2] Katso edellämainitun kirjallisuuden lisäksi, H. Hassel—J. Welin, Välmente Tankar om Landthushållningens förbättrande i Finland, painettu v. 1751 Turussa, siv. 29.

den perustamista rajottavista määräyksistä, ja päinvastoin edistää talojen halkomisia ja torppien perustamisia, mikäli takamaat vain sallivat.» »Tämä olisi ollut tehtävä jo silloin, kun teollisuutta ruvettiin palkinnoilla edistämään. Maamiehen on sallittava pitää niin monta lasta ja palkollista kotonaan, kuin hän kykenee hankkimaan; aikaisia, mutta kuitenkin kypsiä avioliittoja on sallittava; mäkitupalaisten ja päiväläisten on sallittava asettautua asumaan, minne luvan saavat, vaikkei heillä maanviljelystä olisikaan. Uusien elämis- ja toimeentulomahdollisuuksien avaamisen kautta on väestön siirtyminen maasta estettävä.» Vähitellen täten maa täyttyisi nuorilla pariskunnilla, väestö maanviljelyksen alalla lisääntyisi, ja sen mukana ne laajat alueet, jotka nyt olivat autioina, joutuisivat viljelykseen.[1]

Väen ja työvoimain puute eivät kuitenkaan olleet ainoana syynä maanviljelyksen rappiotilaan ja estämässä voimaperäisemmän maanviljelyksen sekä tiheämmän asutuksen kehitystä. Tärkeitä estäviä asianhaaroja oli maalais- ja maanomistusolojen järjestyksessä itsessäänkin. Yksi tällainen oli vallalla oleva viljelysmaiden sarkajako kylän osakasten kesken. Tämä järjestelmä oli kyllä näköjään oikeudenmukainen, mutta se oli myöskin mahtava maanviljelyksen edistymisen este. Se sitoi kylän osakkaat kaikki noudattamaan samaa viljelysjärjestelmää, teki viljelyksen haitalliseksi ja vaikeaksi sekä parempien viljelystapojen käytäntöön ottamisen melkein mahdottomaksi. Nämä vaikeudet yhä vain pyrkivät lisääntymään sikäli kuin taloja halottiin ja ennestään kapeat sarat vieläkin kapeampiin pirstaleihin jaettiin. Uutisraivauksellekin oli varsin haitallista, että viljelykseen otettava maa edeltäkäsin oli jaettava sarkajakoon ja että kukin osakas tehtiin riippuvaksi toisten työinnosta. Soiden viljelykseen oton teki sarkajako melkein mahdottomaksi.[2]

[1] Faggot, Svenska Landtbrukets hinder och hjälp, siv. 54—55, Tukholma 1746. Vertaa myöskin Anders Chydeniuksen ja J. F. Krygerin vastauksia Ruotsin tiedeakatemian v. 1763 asettamaan palkintokysymykseen maastamuuton syistä.

[2] J. Faggot, Svenska Landtbrukets hinder och hjälp, 1746. S:n Faggotin presidiopuhe Ruotsin tiedeakatemiassa $^{30}/_{4}$ 1760, siv. 12—14. Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö ang. Landtbrukets upphjälpande i gemen. $^{11}/_{3}$ 1747. Painettu pääkohdissaan teokseen Ridderskapets och Adelns Riksdagsprotokoll, 1746—47, pöytäk. $^{28}/_{4}$ 1747, 4:8 kohta. Katso myös Sten Bjelken näille valtiopäiville jättämää memorialia; Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 50. R. V. A.

Vihdoin estivät laajojen metsämaiden viljelykseen ottoa tuntuvasti epäselvät omistussuhteet. Ruotsin hallitus oli jo vanhoista ajoista, kuten aikaisemmin jo on esitettykin, asettunut sille kannalle, että yksityiset tilat ja kylät eivät saisi vallata maata enempää kuin minkä ne voivat hoitaa ja viljellä ja mikä vastasi niiden suorittamaa veroa. Tähän periaatteeseen nojaten oli se myöskin edistänyt uutisasutusta sellaisillakin mailla, jotka entinen asutus jo oli haltuunsa anastanut, noudattaen tässä ainoastaan sellaista menettelytapaa, joka esti uutisasutusta entisen asutuksen haitaksi tulemasta. Myöskin oli tätä hallituksen oikeutta myöhempinä aikoina, viimeiseksi v. 1683 nimenomaan terotettu, vieläpä määrätty, että valtiolle mainitun periaatteen nojalla kuuluvat metsät olivat vanhan asutuksen metsämaista erilleen erotettavat.[1]

Toiselta puolen ei, ainakaan mitä Suomeen ja Norrlantiin tulee, kruunun tällaisiin vaatimuksiin perustuvaa metsämaanomistusta oltu toteutettu, s. o. kruunun metsämaita ei oltu rajoilla muusta maasta erotettu.[2] Päinvastoin oli entinen asutus saanut pitää hallussaan ne alueet, jotka se oli anastanut ja ainoastaan sikäli kuin uutisasutusta niille oli syntynyt, oli tätä anastukseen perustuvaa omistusoikeutta loukattu. Paikotellen, kuten Savossa, olivat ne alueet, jotka talot olivat vallanneet, verotuksessakin kaskimaina otetut huomioon, ja usein oli myöskin erityisillä tuomioilla vahvistettu tällaiset alueet ja rajat. Niinpä oli, mitä Suomeen tulee, tällainen varsinaisesti asetustenvastainen asiaintila 1700-luvulla jo vakaantunut. Sillä »vanha asutus, joka oikeudenkäyntien tai pitkäaikaisen moitteettoman nautinnan kautta on hankkinut itselleen laajoja metsäalueita (skaffat sig åtkomst till stora skogstrakter), ei laske ketään vierasta sellaisille tiluksille uutisraivauksia tekemään, eikä se tee niitä itsekään, peläten uutta verolle panoa, vaikka takamailla olisikin kuinka paljon ja hyviä tilaisuuksia hyvänsä pellon ja niityn raivaamiseen.» Varsinkin sisä-Suomessa oli tiloilla usein niin paljon maata, että 4 jopa 5 tilaa olisi voinut sille mahtua, mutta eläen kaskenpoltolla, kalastuksella ja metsästyksellä, johon tarvittiin paljon maata, ei talollisilla mielestään kuiten-

[1] Katso edellä siv. 14—21.

[2] Satakunnan pohjoisosissa näytään 1600-luvun lopulla mitatun sikäläisiä laajoja autiomaita asutusta varten. Erotettiinko valtiolle kuuluva liikamaakin talojen maista samalla, ei kuitenkaan selviä. Katso V. Vallin (Volonmaa), Tampereen kaupungin historia, I, siv. 33.

kaan ollut liian paljoa ja pitivät he sen vuoksi kaikki maat hallussaan, sallimatta muuta kuin poikkeustapauksissa uutisasukkaiden asettua niille.[1] Tällä tavoin nämä laajat maa-alueet ja niiden sekavat omistusolot myöskin ylläpitivät huonoa ja laajaperäistä tuotantotapaa ja estivät siirtymistä varsinaiseen maanviljelykseen ja sen mukana voimaperäisempään maankäyttöön.[2] Sitäpaitsi olivat takamaat suurimmaksi osaksi jakamatta, kylien, jopa pitäjien yhteisesti käytettävänä. Kun naapurit toisiaan uutisraivausten teossa estelivät, vaikutti tämäkin niiden viljelykseen ottoon hidastuttavasti. Myöskin torppien perustaminen kohtasi näin ollen monenlaisia vaikeuksia.[3] Kun autiomaitten asutukseen ryhdyttiin suurisuuntaisemmin, kävi kysymys niiden omistusoikeudesta polttavaksi. Entisen maataloudellisen lainsäädännön kritiikin rinnalla astuivat välttämättömyyden pakolla esille kysymykset sarkajaon poistamisesta ison jaon toimeenpanon kautta sekä metsien asutukselle avaamisesta.

Eri tahoilta, mutta etenkin virkavaltaisista hallituspiireistä, esitettiin viime mainitussa suhteessa, että vuoden 1683 asetus asu-

[1] Betänkande af Kongl. Komissionen till Finlands upphjälpande, päivätty 7/9 1755. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A. H. Hassel—J. Welin, Välmente Tankar om landthushållningens förbättrande i Finland, painettu 1751, siv. 29. Katso myöskin siv. 156 ja 159.

[2] Varsin pontevasti esiintoi Turun ja Porin läänin maaherra Lilljenberg, kuinka välttämätöntä oli voimaperäisemmän maanviljelyksen aikaansaamiseksi pakottaa maanviljelijöitä siihen, ottamalla heiltä liian laajat metsämaat pois. Valtiopäiväkertomuksessaan, päiv. 6/8 1751, kirjoittaa hän m. m.: »Men, allernådigste Konung, en så gammal olaglig vahna, som hoos Fäder, Fädrens Fäder och kan skie längre tillbaka vunnit burskap, som therimellan icke blifvit hämmad, står icke lätteligen att rätta, hälst så länge then delen af dessa obrukade skogar och marcker, i grund och anledning af Kongl. Förordningen af 19 Dec. 1683 ifrån thet hvad hvart och ett hemman, by eller sochn skiäligen tillägges, icke hvarder utbrutit — — —». Katso lisäksi siv. 156.

[3] Että jakamattomat metsämaat olivat esteenä torppien perustamiselle huomautti erityisesti Carl Persson kirjotuksessaan »Svenska folkbristens orsak och botemedel», katso edellä siv. 124. Samaa terotti myös J. Faggot teoksessaan Svenska landtbrukets hinder och hjälp, 1746, siv. 19; A. Chydenius, vastauksessaan palkintokysymykseen maastamuuton syistä, Politiska skrifter, julk. E. G. Palmén, Helsinki 1880, siv. 16; A. Ehrenswärd, Berättelse om Durchfarterne i Finland samt deras värkan, Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 40. R. V. A. P. Kalm—J. Tengström, Oförgripeliga Tankar om Storskiftets nödvändighet i anseende till Skogarnes bättre vård, Turussa 1775, siv. 7—8. Tällaisia mielipiteitä tavataan ajan kirjallisuudessa ja asiakirjoissa tuhkatiheään.

mattomien liikamaiden erottamisesta valtiolle olisi toteutettava.[1] Sellaisella toimenpiteellä saataisiin maata halukkaita uutisasukkaita varten sekä samalla liiat maat pois sellaisilta, jotka eivät niitä voineet viljellä eivätkä niitä tarvinneet ja jotka tällä tavoin pakotettaisiin siirtymään varsinaiseen maanviljelykseen. Suuripiirteisen, valtion johtaman uutisasutuksen kautta voitaisiin laajatkin autiomaat nopeasti saada asutukselle raivatuiksi.

Tällainen toimenpide merkitsi kuitenkin pakkoluovutusta maanomistajiin nähden, ja sai jo tästä syystä ankaran vastarinnan syntymään. Tältä vastustavalta kannalta esitettiin, ettei valtio kykenisi uutisasutusta johtamaan ja että sen olisi jätettävä taloudelliset toimet, jolloin sillä myöskin olisi suurempi mahdollisuus hyvin hoitaa muut tehtävänsä. Päinvastoin, väitettiin, olisi asutuksen edistymiselle kaikin puolin edullisinta, että se tapahtuisi vanhasta asutuksesta käsin siten, että talojen halkomista edistämällä, sikäli kuin väkiluku lisääntyi, asutus ja viljelys leviäisivät talojen laajoille takamaille. Varsinkin perinnönjaoissa olisi kehotettava niitä osakkaita, jotka eivät voineet jäädä taloa asumaan, siirtymään ulkotiluksille uutisraivauksia tekemään. Rinnakkaistoimenpiteenä tälle taas ehdotettiin, että talollisia kaikin tavoin olisi kehotettava perustamaan torppia talojensa takamaille, jonka kautta talollisten pojat, veljet, vävyt, rengit y. m., jotka nyt eivät voineet itsenäistä toimeentuloa saavuttaa, pääsisivät maanviljelykseen käsiksi.[2] Tällä luonnollisella tavalla edistyisi uutisraivaus rinnan väkiluvun kanssa. Jotta talolliset sitäkin innokkaammin torppien ja uutistilain perustamiseen ryhtyisivät, olisi koetettava heitä siihen sopivilla keinoilla pakottaa, joko siten, että viranomaisille tällainen pakotusvalta myönnettäisiin, tahi säätämällä, että, jollei talollinen itse määräajan kuluessa viljelykseen ottaisi tahi torpilla asuttaisi takamaitaan, olisi kenellä hyvänsä oikeus sellaisille paikoille perustaa torppia ja uutistiloja.[3]

[1] Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietintö Om Finlands upphjelpande $^{14}/_{5}$ 1752. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42, R. V. A. Mietinnön käsittely valtakunnanneuvostossa $^{27}/_{10}$ 1752. Inr. rådsprotokoll 1752, R. V. A. Katso seuraavassa siv. 150.

[2] Kysymystä liikamaan erottamisesta käsiteltiin etupäässä valtiopäivillä ja ovat niiden asiakirjat päälähde asian kehityksen selvittämiseksi. Myöskin talojen halkomista ja torppien perustamista keinona asuttaa ja viljelykseen ottaa laajat autiomaat käsiteltiin 1740-luvulta alkaen yhtämittaa valtiopäivillä. Katso tässä suhteessa 3. osan 3. lukua.

[3] A. Ehrenswärd, Berättelse om Durchfarterna i Finland, 30, Utskotts-

Talojen liikamaiden erottaminen valtiolle ei näin ollen ollut ainoastaan maaomistuksen kannalta varsin tärkeä kysymys, vaan merkitsi se myöskin määrättyä näiden maiden asutussysteemiä, s. o. valtion uutisasutusta. Torppariasutukselle, joka lähti vanhan asutuksen alkuunpanosta ja joutui siitä riippuvaksi, jäi luonnollisesti sitä vähemmän liikunta-alaa, mitä enemmän talojen ulkotiluksista liikamaina joutui valtiolle. Kysymys liikamaan erottamisesta, joka oli tärkeimpiä ja vaikeimpia problemeja, mitä 1700-luvulla oli ratkaistavana, oli näin ollen myöskin kysymys, jonka ratkaisu torpparilaitoksen tulevaisuudelle oli tuleva varsin tärkeäksi. Kun valtion uutisasutus merkitsi väkivaltaista liikamaan erottamista taloilta ja asutus torpparilaitoksen ja talojen halkomisien edistämisen kautta voi tapahtua vakaantuneita maaomistusoloja loukkaamatta, oli varsin selvä, että kysymys, kumpi asutus-systeemi oli asetettava etusijaan, oli antava kiivaaseen väittelyyn ja riitoihin aihetta.

Myöskin talojen halkominen ja torppien perustaminen autiomaiden asutuskeinoina olivat siinä suhteessa keskenään vastakkaisia toimenpiteitä, että edellinen, sikäli kun se voitti jalansijaa, vähensi torpparilaitoksen kehitysmahdollisuuksia. Aikalaiset eivät kuitenkaan tätä ristiriitaa pitäneet silmällä, olivatpa heistä nämä kumpaisetkin asutuskeinot toisiaan täydentäviäkin; torppien perustaminen oli nimittäin oleva vain valmistava askel talonhalkomisille kauempana tulevaisuudessa.[2] Näin ollen edistettiin kumpaakin, talojen halkomista ja torppien perustamista, usein rinnakkain. Kuitenkaan ei aina. Talojen halkominen ja torppien perustaminen asutussysteemeinä eivät nimittäin kaikin puolin olleet yhtä edullisia. Torpparilaitos, jonka kautta uusi asutus joutui vanhasta riippuvaksi ja sitä tukemaankin verojen, työpäivien y. m. muodossa, oli luonnollisesti vanhalle asutukselle varsin mieluinen. Talojen halkomiset ja valtion uutisasutus lisäsivät kyllä myöskin

handlingar 1760—62, Vol. 40, R. V. A.; Schönbergin vastaus Ruotsin tiedeakatemian palkintokysymykseen v. 1763 maastamuuton syistä, siv. 73; P. A. Gadd—C. G. Holmberg, Om medel till Finska Stapelstädernes uppkomst, Turussa v. 1766, siv. 4; Adolph Modeer, Oeconomisk beskrifning af Halltorps socken, Sv. Vet. acad. handl. 1767, siv. 151, 190. Samansuuntaisia ehdotuksia oli jo tehty valtiopäivillä v. 1755—56, katso siv. 160. Asetuksessa torppain perustamisesta $^{18}/_{2}$ 1757 on myöskin tämän suuntainen määräys. Sama periaate uudistettiin sittemmin liikamaan erottamista koskevassa lainsäädännössä; vert. asetus $^{25}/_{1}$ 1777.

[2] Katso seuraavassa siv. 180.

väkilukua, mutta ne toiselta puolen vetivät työvoimia vanhan peltoalan hoitamisesta uutisraivauksiin, vaikka tämä vielä kärsi työväen puutetta. Tämä oli sitä haitallisempaa, kun hyvin viljellyn vanhan peltomaan mainittiin antavan paljoa runsaamman sadon kuin laajat uutisviljelykset.[1]

Torpparilaitoksen kehitys taas, samalla kun se edisti entiseltään viljellyn maan hoitoa, saisi puolestaan tarpeellista tukea vanhan asutuksen taholta. Varattomilla ja nuorilla pariskunnilla, jotka uutisasukkaiksi asettuvat, ei mainittu olevan suuria menestyksen toiveita. Uutisasukas tarvitsee hevosen, lehmän ja elintarpeita kahdeksi vuodeksi, ilman ei hän menesty. Hyvinä vuosina voi kyllä uutisasukkaita asettua, huonoina vuosina joutuisivat he sensijaan yhteiskunnan rasitukseksi. Ainoastaan siten voisi autiomaiden raivaus vakavalla pohjalla edistyä, että varakkaammat maanviljelijät perustaisivat torppia ja avustaisivat vastaalkavaa torpparia. Kokemuskin osotti, että tätä tietä autiomaiden asutus sekä uutistilain ja torppien perustaminen nopeasti kehittyivät.[2] Valtion uutisasukas pyrki myöskin elämään kaskeamisella ja metsän varassa, kun taas maanomistaja piti huolta siitä, että torppari säästi metsää ja raivasi maata maanviljelystä varten.[3]

Talojen halkomisesta taas peläättiin epäedullisia seurauksia m. m. senkin kautta, että talot liian pieniksi halottuina eivät kykenisi maaveroja suorittamaan. Sitäpaitsi osotti se lyhyt kokemus, mikä vapauden ajalla ja myöhemminkin talonhalkomisista saatiin, ettei tämä toimenpide suinkaan aina edistänyt uutisraivausta. Halotun talon osakkaat jäivät nimittäin varsin usein entiselle tontille asumaan, jakoivat ainoastaan pellot keskenään ja elivät sitten, toistensa haitaksi, ahtaaksi tulleella kotipalstalla.[4]

[1] Tabellkomissionens underdåniga riksdagsrelation af år 1761; Aug. Hjelt, De första officiela relationerna om Svenska tabellväsket, siv. 50 ja 84. »Torpare, som insättas lättare än själfva hemmanen klyfvas, äro de jordbrukare, hvilkas tillökning ersatt de många svårigheter hemmansklyfningen i Sverige medför.» Hushållningsjournal, utgifvet genom Kongl. Patriotiska Sällskapets föranst. v. 1777, siv. 502—505. Afhandling om Sochnetorpares och dagsverkskarlars inrättande och nödvändighet.

[2] Joh. Kraftman, Utdrag af Acad. förel. uti Landthushållningen, hålne år 1746, siv. 26. Katso seuraavassa siv. 133.

[3] P. Kalm—G. J. Tengström, Oförgripelige Tankar om Storskiftets nödvändighet i anseende till skogarnes bättre vård, Turussa 1775, siv. 7—8. Katso seuraavassa siv. 191 ja seur.

[4] Memorial, inlämnadt af Fredr. Jac. Nordencreutz, Utskottshandlingar

Nämä ynnä samanlaatuiset syyt saivat hallituksen, varsinkin Kustaa III:nen aikana, yhä enemmän talonhalkomisia vastustavalle kannalle. Jopa suorastaan yritettiin vapauden ajalla laadittujen, talonhalkomisia suosivien lakisäädösten muuttamista.[1]

Torpparilaitos ei kuitenkaan saavuttanut kannatusta ainoastaan asutussysteeminä ja keinona väestön lisäämiseksi, vaan samalla myöskin erikoisesti suurviljelyksen työsysteeminä. Jo 1600-luvulla oli kysymys suurviljelyksen maatyötarpeen tyydyttämisestä ollut varsin vaikeanluontoinen. Vapauden ajalla varttuva maanviljelys yhä kovensi maatyöväen puutetta, jonka seuraukset muun muassa esiintyvät yhä kovemmalle kiristettyjen palkollissääntöjen muodossa.[2] Torpparilaitos esiintyi 1700-luvun alulla melkein yksinomaan päivätyötorppalaitoksen muodossa ja torpparit tyydyttivät hyvin suurelta osalta varsinkin suurempien tilojen

1755—56, Vol. 20. R. V. A. Magnus Engeströmin lausunto erään talonhalkomista koskevan asian johdosta, Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 70, liite asiakirjaan n:o 103. R. V. A. Ökonomiska Tidningar, 1765, n:o 1, Undersökning om några orsaker till landtmannens fattigdom. Kuopion läänin maaherran A. J. Ramsayn kertomus lääninsä tilasta, päivätty Kuopiossa $^{13}/_{8}$ 1792 ja Kyminkartanon (Heinolan) läänin maaherran O. V. Ramsayn samanlainen kertomus, päivätty $^{11}/_{8}$ 1792. Samuel Möllerin esitys »Landt Hushållningens i Savolax och Carelen Hinder och Hjälp 6:o, päivätty Haapaniemellä $^{5}/_{11}$ 1792. (Seurasi liitteenä Kuopion läänin maaherran kertomusta). Landshöfdingars skrifvelser, Tillståndet i länen 1792, R. V. A. Katso myös Oförgripelige tankar om skatteköp och hemmansklyfningar, Patr. sällsk. Hushållningsjournal 1778, siv. 871—82, sekä Serskildt votum uti höglofliga Ridderskapet och Adelns utskott till beredande af en ny tjenstehjonsstadga. Patr. sällsk. Hushållningsjournal, 1779, Januari, siv. 15—39. Hufvudorsaken till Åkerbrukets Aftagande och medel till dess upphjelpande, Stockholm 1793, siv. 1—16, (om hemmansklyfningens verkan). M. Blix, Svenska Jordbrukets historia i kortaste sammandrag, 1793, siv. 14 ja seur., 46 ja seur. Saman tekijän, Sveriges statshvälfningar och hushållsanstalter 1720—92, Stockholm 1794.

[1] Kammarkoll. till Kongl. Maj:t $^{26}/_{1}$ 1786 ang. hemmansklyfningar och nya bolständers anläggande. R. V. A. Valtiopäiville v. 1786 jätettiin myös $^{19}/_{5}$ samana vuonna päivätty armollinen esitys »Om förekommande af Skatteallmogens villkors försvagande vid Arfskiften», jonka tarkotuksena oli edistää tilojen menemistä jakamattomana perinnöksi suosimalla vanhinta poikaa. Säädyt tämän esityksen kuitenkin hylkäsivät; Riksdagstidningar 1786, siv. 38 ja 84.

[2] Vuoden 1739 palkollisasetustakin pidettiin riittämättömänä. Ehdotuksia sen koventamiseksi tehtiinkin. Katso esim. G. Schauman, Biografiska undersökningar om Anders Chydenius, Helsinki 1908, siv. 37, ja E. G. Palmén, Politiska Skrifter af Anders Chydenius, Helsinki 1880, siv. 339—412.

vieraan työvoiman tarpeen. Oli näin ollen varsin luonnollista, että torpparilaitoksen edistäminen juuri maatyöntarpeen tyydyttämistä silmällä pitäen tuli erityisesti huomioon otetuksi. Torpparilaitoksen tuli, samalla kuin se tarjosi tilaa väestön lisäkasvulle ja edisti maan viljelykseen ottoa, samalla muodostua tueksi ja vahvikkeeksi vanhalle asutukselle sen kautta, että se tarjosi sen viljelysten hoitamiseen tarpeellista työvoimaa.

Varsin yleinen vastaväite, joka ylempänä esitetynlaisia uutisasutus- ja talojen halkomissuunnitelmia vastaan tehtiin, oli sen vuoksi, kuten jo edellä on viitattu, että väestö niin suuressa määrin rupeisi pyrkimään uutisasutukseen käsiksi, että työvoiman saanti tulisi entistä vaikeammaksi. Talot, joita hoidettiin palkatulla työllä, olisivat vaarassa jäädä autioiksi.[1] Että tämä puoli asiasta sai tavallista enemmän huomiota osakseen, on selvä, kun pitää mielessä, miten suuri valtiollinen vaikutusvalta oli juuri niillä väestöluokilla, jotka käyttivät palkkatyötä maanviljelyksessä ja kuinka hyvin tähän saakka oli tämän työtarpeen tyydyttämisestä pidetty huolta. Tällaisen työvoimain puutteen auttamiseksi ehdoteltiin ensinnäkin, että samalla kuin edistettiin uutisasutusta ja talojen halkomisia, myöskin olisi ryhdyttävä sellaisiin toimenpiteisiin, joiden kautta maaseudulla syntyisi varsinainen työväen luokka, joka olisi riippuvainen palkkatyöstä. Ne asetukset, jotka tuomitsivat irtolaisen asemaan sekä siitä johtuviin ankariin seuraamuksiin sellaiset henkilöt, jotka ilman vakinaista tointa työllään hankkivat elatuksensa, tulisi lakkauttaa.[2] Sillä muutoin, »kun isojako ja talojen halkomiset yhä edistyvät, ilman että työtätekevä väestö, joka torpista ja mäkituvista saa oikean toimeentulonsa, lisääntyy yhtä rinnan, kasvaa isäntien luku maaseudulla nopeammin kuin heidän kanssaan työskentelevien palkollisten, ja valtio tulee ainakin aluksi vielä enemmän kuin

[1] Kraftman, Utdrag af Akademiske föreläsningar uti Landthushållningen, hälne år 1746, siv. 26. Ett Rikes nytta af många näringslemmar, Stockholm 1746. Kongl. Patr. Sällskapets Hushållningsjournal 1777, siv. 629—30. Carl Persson, Svenska folkbristens orsak och botemedel, Lärda Tidningar 1754.

[2] C. Estenberg, Förslag till en ny närings inrättande i Sverige, hvarigenom inbyggarnes antal, till landtbrukets och nyttiga rörelsers förkofran, kan på kort tid till millioner blifva förökt, 1765. E. O. Runeberg, Om Svea Folknumner och naturliga styrka, Sv. Vet. acad. handlingar 1764, siv. 81, 113, 114.

Pakkoprinsiippiin nojautuvan palkollislainsäädännön turmiollisuutta terotti erittäin A. Chydenius lentokirjasessaan »Tankar om Husbönders och Tjenstehjons naturliga rätt» (Polit. skrifter af A. Chydenius, siv. 359).

ennen pulaan palkollispuutteen takia».[1] Talollisluokan alapuolella, joka muodosti Ruotsin väestön pohjakerroksen, tulisi olla työtätekevä ja työstä elävä väestöluokka. Niin oli asianlaita Englannissa, jossa maanviljelys ja muut elinkeinot kukoistivat. Ruotsissa sitävastoin oli vain talollisia, harvalukuinen joukko torppareita, päivätyöläisiä ei lainkaan, »paitsi muutamia mäkitupalaisia tahi pikemmin kerjäläisiä».[2] Tästä mainittiin olevan mitä haitallisimpia seurauksia. Maamiehellä, jolla ei ole alustalaisia käsikettävänään, on tuhansia toimia, jotka hajottavat hänen aikansa, ja estävät häntä panemasta riittävää huolta maansa viljelemiseen.[3]

Torppariluokka, sellaisena kuin aikalaiset sen tunsivat, täytti erinomaisesti ne vaatimukset, jotka tällaiselle työtätekevälle väestöluokalle asetettiin. Suorittamalla maanvuokransa työpäivien muodossa ja ollen muutenkin toimeentulonsa vuoksi työnsaannista riippuvainen, muodosti torppariluokka luotettavimman maatyöväen ryhmän.[4] Maanomistajat saisivat torpparien avulla helpoimmin ja mukavimmin työnsä tehdyiksi. Torpparit raivaisivat kiviset ja karut mäet pelloiksi, nevat ja suot niityiksi: »sillä hätähän se panee pyssyn ampujan käteen, vaikka tällä ei olisi siihen haluakaan».[5] Nämä edut olivat niin suuret, että, kuten kaikkialta kerrottiin, maanomistajat kilvan perustivat torppia mailleen, eivätkä mistään hinnasta tahtoneet luopua näistä hyötyä tuottavista alustalaisistaan.[6] Olisi vain pidettävä huolta, ettei torppareilla olisi paljon omaa maanviljelystä, korkeintaan kahden tynnyrin ala maata eikä edes omaa hevosta, jotta he täten helpommin ennättäisivät tarvittaessa tulla työhön päätilalle.[7]

[1] Tabellikomissionin valtiopäiväkertomus vuoden 1765—66 valtiopäiville, siv. 106 ja seur.: Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 34. R. V. A.

[2] Afhandling om sochnetorpares och dagsverkskarlars inrättande och nödvändighet. Kongl. Patr. Sällskapets Hushållningsjournal 1777, siv. 502—505.

[3] Anmärkning öfver förslaget uti kongl. Patr. Sällskapets handlingar, att indela all ett hemmans åkerjord i 4 gärden o. s. v. Hushållningsjournal 1778, siv. 983—1000.

[4] L. v. Burenschöld, Tankar om uppodlingar, Hushållningsjournal 1778, siv. 703—27.

[5] Carl Persson, Svenska folkbristens orsak och botemedel, Lärda Tidningar 1754.

[6] Påminnelser vid en 1776 införd skrift under Titel »Inlämnad till Kongl. Commission öfver Landtbruket» j. n. e. Hushållningsjournal 1778, siv. 759—95.

[7] H. A. Busch, Jämförelse mellan 2 lika säterier med olika hushållning, ilm. Lärda Tidningar 1768, n:o 71. M. Blix, Svenska Jordbrukets historia i kortaste sammandrag, 1793, siv. 46—51.

Pidettiinpä juuri maanviljelyksen työnsaannin kannalta torppareita suorastaan edullisempinakin ja sen vuoksi suotavampina kuin aivan tilatonta väestöä ja mäkitupalaisia. Viimemainittujen olisi sitäpaitsi vaikea saada elatustaan päivätöillä, kun taas maanviljelijä ei olisi varma heidän avustaan tarpeen tullen.[1] Tällainen kanta oli itsessään varsin luonnollinen. Niin täydelleen luontaistalouden kannalla kuin sen ajan maaseutu vielä oli, olivat nykyaikaisen, päiväpalkasta toimeentulonsa saavan työväenluokan kehityksen edellytykset varsin vähäiset.[2] Torpan luovuttaminen työmiehelle päivätöitä vastaan oli palkkaussysteemi, joka luontaistalouden kannalla olevalle maataloudelle kaikin puolin paremmin soveltui ja joka onkin esiintynyt useimmissa maissa luontaistalouden vallitessa kehittyneen suurviljelyksen yhteydessä.[3] Ei sen vuoksi pidettykään yleisesti maanomistajain työtarpeen tyydyttämiseksi riittävänä, että täten toimittaisiin työnsaannista riippuvan väestön synnyttämiseksi. Varsin monelta taholta vaadittiin sen lisäksi säädöstä, että torppareille ja mäkitupalaisille määrättäisiin pakollinen päivätyövelvollisuus, s. o. ainoastaan päivätyötä suorittavia torppareita olisi sallittava: päivä viikossa olisi oleva vähin työveron määrä kultakin torpparilta. Erityisen torpparisäännön (»torpareordning») kautta olisi torpparilaitosta

[1] Torpparien etevämmyyttä maanviljelyksen työtarpeen tyydyttämisessä huomautti varsinkin J. Kraftman. Jotta mäkitupalaisia voisi katsoa hyödyllisiksi maanviljelijän työtarpeen tyydyttäjiksi, tulisi niiden täyttää seuraavat ehdot: 1:o etteivät he hävitä talon metsää, 2:o etteivät he käyttämällä talon tiluksia heinämaaksi y. m. tule sille rasitukseksi, 3:o että maanviljelijä on varma heidän avustaan, kun hän sitä tarvitsee, 4:o että hän voi saada heidän apuaan niin kohtuullisesta korvauksesta, että hän voi sen suorittaa, 5:o että mäkitupalainen yhtäkaikki voi elättää itsensä, vaimonsa ja lapsensa. Tällaisilla ehdoilla ei mäkitupalaista kuitenkaan saa, huomauttaa K., vaan tahtovat he välttämättä myöskin tiluksia, pitää karjaa y. m. Jos kylällä tai talolla sen vuoksi on maata, jota se ei itse tarvitse, on paljoa edullisempaa siihen asettaa torppari tai uutisasukas kuin mäkitupalainen. J. Kraftman, Tankar om den Vanmakt, uti hvilken Finske Landtman sig befinner, 1761, siv. 125—30. Katso myös J. Kraftman, Utdrag af Academiske föreläsningar uti Landthushållningen, hälne år 1746, Tukholma 1747, siv. 26 ja saman tekijän poleemista kirjotusta A. Chydeniusta vastaan sanomalehdessä Dagligt Allehanda v. 1778, n:rot 236, 237. (E. G. Palmén, Politiska skrifter af Adam Chydenius, H:fors 1880, siv. 375 ja seur.)

[2] Katso myös Anm. vid afhandlingen om Sochnetorpares inrättning, Hushållningsjournal 1778, siv. 935—41.

[3] Vertaa m. m. J. H. Wennola, Luontais- ja rahataloudellinen astetaistelu kansantaloudessa ja valtion finanssit, Helsinki 1908, siv. 278—284.

tähän suuntaan järjestettävä ja ainoastaan tällaisille päivätyöveroa suorittaville torppareille tulisi erikoisvapautuksia myöntää.[1]

Pyrkimykset työvelvollisen torppariluokan kasvattamiseksi saivat tukea siitä, että suurviljelykselle edullisena talousmuotona annettiin suuri merkitys. Vapauden ajalla oli innokkaasti ajettu talouspolitiikkaa, jonka tarkotuksena oli mikäli mahdollista helpottaa uusien talouksien perustamista. Suuret talouskunnat olivat muka hyödyttömiä ja oli niitä talonhalkomisten ja torppain perustamisen kautta pyrittävä pienentämään. Tässä tarkotuksessa oli ehdotettu kuninkaankartanoidenkin palstottamista pieniksi talonpoikaistiloiksi valtakunnalle muka edullisempana.[2] Samoihin aikoihin ja varsinkin myöhemmin 1700-luvulla esitettiin kuitenkin aivan päinvastaisiakin mielipiteitä.[3] Niinpä sanottiin: »hyvinvoivat ja voimakkaat talouskunnat kohtalaisilla tiluksilla lisäävät parhaiten väkiluvun kasvua». Aatelisto ja säätyhenkilöt käyvät maataloudellisen kehityksen etupäässä. Mihin suurtöihin kykenee sitävastoin tavallinen perintötilallinen? Suurtilat, joilla on joukko alustalaisia ja torppareita, varakkaiden omistajain käsissä, joilla on varaa panna pääomaa maanviljelykseen sekä hyviin hevosten ja kunnollisten työkalujen hankkimiseen, ovat järkiperäisen maanviljelyksen korkein muoto. Suurtiloja kehittämällä valtakunnan vaurastuminen paraiten edistyy. »Koottu työ» tuottaa enemmän kuin »yksinkertai-

[1] J. C. W(eber), Wälmente Tankar om Savolaxska Jordbruket, Hushållningsjournal, 1777, siv. 393 ja seur. Serskildt votum uti höglofliga Ridderskapet och Adelns utskott till beredande af en ny tjenstehjonsstadga (anonyymi) Hushållningsjournal, 1779, Januari, siv. 15—39. Granskning af åtskilliga fördomar vid hushållningen (anonyymi), Hushållningsjournal, 1776, siv. 127—39. Utkast till en allmän landtbruksordning i Sverige, Hushållningsjournal 1779, November, siv. 12—32. — Samaa luonnetta olivat pyrkimykset palkollisasetusten kautta pakottaa tilatonta väestöä vuosipalvelukseen, josta Chydenius sattuvasti kirjottaa: »man vill icke just aldeles till namnet göra tjenstefolket till lifegna på Lifländska viset, men till gagnet nästan det samma». (Polit. skrifter siv. 374).

[2] A. Modeer, Svar på fragan hvilka äro de bästa medlen att uppmuntra Landtbruket, Tukholma 1774, siv. 16. Wälmente Tankar om Hemmanens klyfvande och sammanslående uti stora gårdar (anonyymi), painettu (?) 1747 Tukholmassa, siv. 19 ja seur. J. Kraftman—Joh. Brovallius, Tankar om Svenska folkbristen, Turussa 1756, siv. 39.

[3] Mainittakoon Joh. Kraftman, jonka mielestä säätyläiset maatalouden alalla kulkivat kehityksen etupäässä ja olivat opiksi ja esimerkiksi talonpojille. Tankar angående den Vanmakt, uti hvilken Finske Landtman sig befinner, Tukholmassa 1761, siv. 11.

nen, yksinään tehty». Työ tulee suunnitelmallista, kaikki tapahtuu oikeassa järjestyksessä. Työpäiviä suorittava torppari, joka pakotetaan ottamaan osaa tällaiseen »koottuun työhön», aikaansaa paljoa suuremman työntuloksen, kuin yksin työskennellen. Valvonnanalaisena pakotetaan häntä kiirehtimään työnteossa, kunnes tämä tulee hänelle tottumukseksi, hän oppii parempaa työtapaa, oppii käyttämään parempia työaseita y. m. Ja vihdoin saatetaan hänet tämän kautta 4 à 5 viikonpäivän aikana, jotka hän on talon töistä vapaana, tekemään kaikki omat askareensa, joihin hän muuten kuluttaisi viikon kaikki 6 päivää. »Hän toisin sanoen oppii ahkeraksi.» Ja senpä vuoksi, kuten useissa osissa valtakuntaa kokemuskin näytti, tulevat päivätöitä suorittavat torpparit hyvin toimeen, vaikka työvelvollisuus oli suurikin, jotavastoin heidän naapurinsa, jotka eivät päivätöitä tehneet, vaan suorittivat alhaisen rahaveron, olivat kerjäläisiä.[1] Luottamus torppareilla ja alustalaisilla varustetun suurviljelyksen etevämmyyteen oli niin vankka, että tehtiin ehdotuksiakin pienempien talojen yhdistämisestä suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja työvelvollisen torpparijoukon järjestämisestä näitä varten.[2] Myöskin tulisi valtion asuttaa autiomaansa juuri tällaisen suurtilajärjestelmän avulla. Jo edeltäpäin olisi asutettava alue jaettava osiin, joille kullekin voitaisiin perustaa yksi suurempi päätila ja sen ympärille ulkotiluksille viime mainitun hoitamista varten tarpeellisille torppareille riittävät torpat.[3]

Torpparilaitoksen heikotkin puolet kyllä tulivat esille tuoduiksi. Torpparien hallintaoikeus oli niin epävarma ja heidän vuokramaksunsa niin epämääräinen, että maatalous yleensä

[1] Granskning öfver åtskilliga fördomar i hushållningen (anonyymi). Hushållningsjournal 1776, siv. 127—39. Serskildt votum uti höglofl. Ridderskapets och Adelns utskott till beredande af en ny tjenstehjonsstadga, Hushållningsjournal 1779, Januari, siv. 15—39.

[2] Hufvudorsaken till Åkerbrukets aftagande och medel till dess upphjelpande (anonyymi), Stockholm 1793, siv. 16—21. Katso myös erästä nimetöntä vastausta Suomen talousseuran palkintokysymykseen »Hvilka äro de hinder, som fjättra finska landtmannens idoghet», Suomen talousseuran arkisto n:o 7, siv. 22—70, etenkin 45, 46, 47. Kysym. olevan kirjotuksen loppu ja alku puuttuvat, mutta sisällöstä päättäen on se ollut vastaus mainittuun palkintokysymykseen.

[3] Memorial af Petter Schatelovitz, jätetty 12/7 1801, vastauksena Suomen Talouseuran palkintokysymykseen »Hvilka äro de hinder som fjättra finska landtmannens idoghet», Suomen talousseuran arkisto n:o 95. Katso myös majuuri Carl Fr. Aminoff'in ehdotusta maatalouden kohottamisesta Lapissa, jätetty 20 p. maaliskuuta 1777 komitealle »Comitterade öfver Landthushållningen» (1773—80). R. V. A.

siitä tuntuvasti kärsi.[1] Vuokralainsäädäntö turvasi muutenkin liian heikosti vuokramiehen oikeutta.[2] Vuokralakien uudistamista vaadittiin sen vuoksi monelta taholta. Säädös että kauppa rikkoo vuokran olisi kumottava, lyhin vuokra-aika (10 vuotta) olisi säädettävä, vuokramaksu määrättävä muuttumattomaksi, vuokramiehen asema yleensä vakiinnutettava ja hänelle ainakin jossain määrin turvattava työnsä tulokset.[3] Tämän ohella valitettiin, että torpparilaitos useimmiten vei torpparien rasittamiseen ja heidän orjuuttamiseensa, joka ei ollut vapaan maan arvon mukaista.[4] Torpparit taasen olivat metsänraiskauksensa takia suureksi rasitukseksi talolle. Torpparien suorittama työvuokrakin oli monen mielestä vähemmänarvoinen. Torpparit muka suorittivat päivätyönsä laiskasti ja huolimattomasti, joten niistä ei ollut täyttä hyötyä. Päivätöiden suorittaminen olisi sen vuoksi, jos ei koko järjestelmää voitaisi poistaa, muutettava urakkatyöksi.

Nämä torpparilaitoksen ja siihen liittyneen työsysteemin haitat eivät kuitenkaan näy olleen ajan luontaistaloudellisissa puitteissa niin tuntuvia kuin nykyajan rahatalouden vallitessa. Aivan sietämättömiksi esitettiin ne kuitenkin sellaisissa tapauksissa, milloin työvuokraa suorittivat sellaisetkin maanviljelijät, joilla itsellään oli kohtalaisen suuret viljelykset, jotka vaativat viljelijänsä koko työvoiman, tai milloin matka päätilaan, jonne vero oli suoritettava, oli suhdattoman pitkä. Työpäivien suorittaminen vaadittiin tällaisilta lampuodeilta kiellettäväksi kokonaan, ja sijalle perustettavaksi pienempiä torppia, joista suoritettaisiin työveroa.[5] Kritiikki kohtasi näin ollen etupäässä

[1] A. Chydenius, Svar på den af Kongl. Vetenskapsacademin föreställda frågan: Hvad kan vara orsaken att sådan myckenhet svenskt folk årligen flyttar utur landet» j. n. e. E. G. Palmén, Politiska skrifter af Anders Chydenius, siv. 20. J. Kraftman, Tankar om den Vanmakt, uti hvilken Finske Landtman sig befinner, 1761, siv. 21, 145.

[2] Katso A. G. Barchaeus, Svar på frågan (kongl. Vet. academins), Hvilka äro i Sveriges nuvarande belägenhet, de bästa medlen att upmuntra landtbruket, 1774, etenkin siv. 64—65.

[3] Kraftman, Utdrag af acad. föreläsningar uti landthushållningen, hålne år 1746, siv. 42—43; Barchaeus, katso edellä muist. n:o 2; A. Modeerin vastaus samaan tiedeakatemian kysymykseen, useissa kohdin.

[4] Anmärkningar vid Granskning af åtskilliga fördomar vid hushållningen, Hushållningsjournal 1777, siv. 224—47.

[5] J. Faggot, Svenska Landtbrukets hinder och hjälp, 1746, siv. 24—26. A. G. Barchaeus, vastauksessaan tiedeakat. palkintokysymykseen, siv. 54—55.

tätä erikoista työsysteemin muotoa, mutta ei päivätyöjärjestelmää sinänsä.

Edellisessä on jo viitattu, että se vilkas maataloutta käsittelevä kirjallinen toiminta, jonka pääpiirteisiin edellä on luotu katsaus, oli läheisessä yhteydessä syvälle käypien maatalousolojen muutosten kanssa. Siirtyminen voimaperäisempään tuotantotapaan, varsinaiseen maanviljelykseen, jota meidän päiviimme on jatkunut, sai nyt alkunsa, ja kaikki ne uudistussuunnitelmat, joita vapauden ajan kirjallisuus on niin täynnänsä, rakentuivat juuri tähän maatalouden tuotantotekniikan kehitykseen.[1] Rinnan tapahtui, mikäli edelläkäytetystä kirjallisuudestakin voi päättää, suurviljelysten lukumäärän lisääntyminen, joka esiintyy m. m. siinä, että säätyläiset kävivät teknillisten parannusten etunenässä.

Tämä taloudellinen kehitys, joka vapauden ajalta alkaa mullistaa Ruotsi-Suomen yhteiskuntataloutta, suosi monessa muodossa torpparilaitoksen kehittymistä yksityisten omistamalle maalle. Väestön lisääntymisen tärkeimpiä ehtoja oli torppien perustamisen edistäminen. Autiomaiden asutussysteeminä osottautui torpparilaitos edulliseksi ja vihdoin tarjosi maatalouden, varsinkin suurviljelyksen kasvava työtarve torpparilaitokselle mitä parhaimmat edellytykset. Seuraavassa käydään osottamaan, mitenkä nämä seikat yksityiskohtaisemmin vaikuttivat torppparilaitosta koskevan *lainsäädännön* uudistamiseen, ja selvittämään niitä vaikutteita, jotka kussakin yksityistapauksessa lainsäätäjien työtä ohjasivat.

3 Luku.

Torpparilaitosta koskeva lainsäädäntö vapauden ajan loppupuolella.

Aivan heti Pikku-vihan päätyttyä on torppien perustamista koskevan lainsäädännön alalla merkittävänä huomattava saavutus.

Vuosien 1738—39 valtiopäiville jättämissään yksityisissä valituksissa olivat ylisen ja alisen Sääksmäen kihlakunnan talonpojat

75—78. Tankar om uppodlingar på Frälsehemman, af Patrio Phidus, Hushållningsjournal 1779. huhtikuun numero, siv. 6—14. Katso myös siv. 181.

[1] Vertaa myös G. Grotenfelt, Det primitiva jordbrukets metoder i Finland under den historiska tiden, Helsinki 1899, siv. 35 ja seur.

jo anoneet, ettei niitä torppia tai uutistiloja, jotka talojen tiluksille perustettaisiin, pantaisi verolle.[1] Samoille valtiopäiville jätti myöskin talonpoikaissäädyn puhemies Olof Håkansson Blekingestä memorialin, jossa hän huomautti, että koska perintötilallinen kerran on maaperän omistaja (ägare till sielfva grunden) ja niinmuodoin oikeutettu käyttämään maataan, kuten itse parhaaksi näkee, on hänen myöskin kenenkään estämättä sallittava perustaa torppia perintömaalleen, jos hän haluaa. Tällaista torppaa ei myöskään saa verolle eikä manttaaliin panna, koska vero perintötilalta on kerta kaikkiaan määrätty, eikä tilaa myöskään saa uudella verolla rasittaa, vaikka sen viljelyksiä torpan perustamisen kautta onkin lisätty. Jollei tätä perintötilalliselle myönnetä, ei hän voi itse hallita omaisuuttaan, vaan joutuisi erilaisten virkamiesten holhonnan alaiseksi, vaikkakaan ei voida edellyttää, että kukaan paremmin hoitaisi omaisuuttaan kuin omistaja itse, jolla ennen muita on sen hyvästä hoitamisesta etua.[2] Yhtä vähän kuin puhemies Håkanssonin memoriali, jossa selvästi tuntuu vaikutuksia siitä tärkeästä perintötilallisten metsästysoikeutta koskevasta riidasta, jonka talonpoikaissääty äsken oli aatelin kanssa loppuun suorittanut, johti Sääksmäen kihlakuntalaistenkaan anomus mihinkään valtiosäätyjen toimenpiteeseen.

Sodan aikana vv. 1742—43 kokoontuneilla valtiopäivillä asia kuitenkin uudelleen joutui esille. Valtiopäiväasiakirjoista, jotka varsin puutteellisessa kunnossa ovat näiltä valtiopäiviltä säilyneet, ei käy selville, kenen taholta alote tehtiin. Talonpoikaissäädyn pöytäkirjoista ilmenee ainoastaan, että 8 päivänä elokuuta v. 1743 tarkistettiin säädyn yleisiin valituksiin otettu pykälä, ettei perintöluontoisten tilojen torppia erikseen saisi verolle panna. Talonpoikaissäädyn valitusten joukossa on tämä pykälä 96:s. Siinä huomautetaan, että vaikkakin vuosien 1664 ja 1734 metsäasetukset sallivat perintötilallisten omille tiluksilleen talon vah-

[1] Påminnelser vid allmogens af Nylands och Tavastehus Landshöfdingedöme enskylte besvär och ansökningar, som de vid 1738 års Riksdag i underdånighet ingifvit, Öfre och Nedre Sääxmäki härader, 8 §; Finland, allmänna besvär 3. R. V. A. Itse valitukset ovat nähtävästi kadonneet; niistä on mainitussa sarjassa vain tallella rekisteri, jossa mainitaan, että valitusten 83 sivulla puhutaan »ang. torps skattläggande». Yllämainitut »Påminnelser» ovat maaherran valitusten johdosta antama lausunto.

[1] Memorial af Talemannen Olof Håkansson fr. Blekinge, Stockholm d. 9 Sept. 1738. Deputerade öfver skogsordningen samt därofvan ankomne besvär, Besvär n:o 30; Utskottshandlingar 1738—39, Vol. 23. R. V. A.

vikkeeksi rakentaa torppia y. m., on kuitenkin monilla seuduin maatarkastuksissa tapahtunut, että torpat ja muut tilukset, jotka perintötilalliset ahkeralla työllä ovat raivanneet viljelykseen, ovat veroineen valtiolle otetut ja kokonaan perintötiloista erotetut, joilta viimeksimainituilta yhtäkaikki on yhtä suuri vero kuin ennenkin kiristetty, vaikkakin muutamien talojen tiluksista jopa $^1/_3$:kin yllämainitulla tavalla on poisotettu. Toisissa taloissa taasen on maatarkastuksissa määrätty maanmittarintarkastus pidettäväksi sellaisien torppien ja tilusten suhteen, joita on raivattu perintötilojen yksityisille mailla. Tällainen menettelytapa, huomautti edelleen talonpoikaissääty valituksessaan, sen sijaan että se lisäisi valtion tuloja, vaikuttaa usein päinvastoin niiden vähentämiseksi, koska tilat, joilta maata mainitulla tavalla on vähennetty, eivät jaksa suorittaa entistä suurta veroaan, vaan joutuvat autioiksi, kun taas maanmittarintarkastuksien kustannukset vievät viimeisetkin varat tilallisilta, jotka muutoin voisivat käyttää vähäiset pääomansa tilojensa parantamiseen. Toiselta puolen taas, jollei tilallinen suurilla ponnistuksilla ja vaivannäöllä voi hankkia itselleen parempaa toimeentuloa kuin laiskalla (makeligt) työllä, ei hänellä ole mitään harrastusta viljellä maataan paremmin kuin ennen. Paljoa enemmän olisi syytä erityisillä palkkioilla kehottaa ahkeria viljelijöitä ja edistää maan viljelykseen ottoa, varsinkin sellaisessa maassa, joka ei vielä ole edes niin hyvään viljelykseen saatettu, että se voisi tulla omin viljoin toimeen. Kun vihdoin uudella verolle panolla ei ollut mitään perustetta sen paremmin vanhemmissa kuin uudemmissakaan kuninkaallisissa asetuksissa, anoi talonpoikaissääty, että perintötilat ilman mitään uutta veroa saisivat pitää hallussaan kaikki tiluksensa, jotka niihin vanhastaan olivat kuuluneet, olivatpa nämä sitten niillä silloin olevia torppia ja viljeltyjä tiluksia tai sellaisia, jotka sen jälkeen raivattaisiin.[1]

Tämä talonpoikaissäädyn valitus oli juridisesti heikko. Ne metsäsääntöjen pykälät, joihin siinä vedottiin, säätivät nimenomaan, että perintötilojen maille perustetut torpat olisivat verolle pantavat, ja kuninkaallisia asetuksia oli samassa hengessä annettu useampiakin. Vieläpä 1734 vuoden metsäsäännön 15 pykälä muussakin suhteessa rajotti torppien perustamisvapautta.

[1] Bondeståndets underdåniga allmänna besvär, ingifna vid Riksdagen år 1742, § 96; Bondeståndets riksdagshandlingar, 1742—43, Vol. 2. R. V. A.

Mutta asiallisesti oli valituksen todistelu vakuuttava. Sen vaatimuksiin suostuminen oli sitäkin helpompaa, kun vuosien 1740 ja 1741 asetukset maanviljelyksen edistämisestä jo olivat tietä tasanneet tällaiselle muutokselle säätämällä, että soiden ja karukoiden uutisraivaukset sekä rälssi-, perintö- että kruununtiloilla olivat ikuisiksi ajoiksi verosta vapaat.

Talonpoikien vaatimukset eivät valtiopäivillä kohdanneet huomattavampaa vastarintaa. Aatelissäädyssä ehdotettiin lisättäväksi, että samat oikeudet kuin perintötiloille, olisi myöskin puustelleille myönnettävä ja pappissäädyssä vaadittiin samaa myöskin pappiloihin nähden. Tämän ohessa aatelissäädyssä ehdotettiin, ettei talonpoikaissäädyn valitukseen suostuminen aiheuttaisi muutosta 1734 vuoden metsäsäännön 15 §:ään. Tämä omituinen lisäehdotus, jolla kenties oli tarkotuksena saada säilytetyksi mainitussa metsäsäännön pykälässä säädetyt torpantarkastukset, raukesi kuitenkin, samaten kuin muutkin yllämainitut lisäehdotukset, syystä että porvaris- ja talonpoikaissääty sellaisenaan hyväksyivät valituksen pyynnön. Kuninkaallinen vastaus rahvaan yleisiin valituksiin 10 päivältä syyskuuta 1743 sisälsi sen vuoksi 20:nnessä pykälässään ainoastaan, että »perintötilallisten omistusoikeus kaikkiin heidän verotiloihinsa vanhoista ajoista kuuluneisiin maihin ja tiluksiin on säilytettävä, olivat nämä sitten jo olevia torppia ja viljeltyjä tiluksia tai sellaisia, jotka tästälähin työllä ja ahkeruudella talojen yksityisille tiluksille raivataan».

Tämän säädöksen kautta oli näin ollen kumottu metsäsääntöjen määräykset torppien verolle panosta. Kumottiinko samalla myöskin sellaisten torppien, nimenomaan päivätyötorppien, perustamiskielto, joista ei voinut taloa kehittyä, ei suorastaan käy selville, mutta nähtävästi on lainkohta, joka vakuutti perintötilallisten omistusoikeuden kaikkiin hänen tiluksiinsa, näin ymmärrettävä.[1]

[1] Tällaisten torppain perustaminen oli jo 1734 vuoden metsäsäännön mukaan maaherran erikoisen luvun perusteella sallittu, tosin »säästäen eikä ilman erityistä aihetta» (katso sivu 105). Vuoden 1743 lainsäädöksessä puhutaan kyllä nimenomaan torpista, jotka olivat raivatut perintötilojen maille, mutta myöskin päivätyötorpat olivat tavallisesti uutisraivauksen kautta syntyneet. Kiellon, jos sellainen yhä edelleen pysyi, on näin ollen katsottava koskeneen mäkitupia y. m. tontteja, jotka olivat tarkotetut asuintonteiksi ja joiden yhteydessä uutisraivaustyö ei tullut kysymykseen. Vertaa myös Nils Wohlin, Torpare-, Backstugu- och Inhysesklasserna j. n. c., Tukholma 1908, siv. 13 (Emigrationsutredningen, Bilaga IX.)

Talonpoikaissäädyn valitus torppien verottamisesta ei ollut suoranaisessa yhteydessä niiden pyrkimysten kanssa maanviljelyksen elvyttämiseksi, autiomaiden asuttamiseksi ja väkiluvun lisäämiseksi, jotka Pikku-vihan jälkeen vetivät puoleensa sekä yleisen mielipiteen että lainsäätäjäin huomion. Samanluontoinen, s. o. nähtävästi lähinnä talonpoikaissäädyn kasvavan taloudellisen voiman ja valtiollisen vaikutusvallan ilmaus, oli tämän säädyn taholta vuosien 1751—52 valtiopäiville jätetty valitus n:o 79. Siinä huomautettiin, että vaikka kuninkaallisissa asetuksissa 25 p:ltä marraskuuta 1740 ja 5 p:ltä lokakuuta 1741 sekä vuoden 1743 vastauksen rahvaan valituksiin 20 §:ssä rahvaalle oli myönnetty oikeus torppien perustamiseen mailleen ja tästä selvään johtuu, että torpparien, jotka näihin torppiin asettuvat, tulee olla vapaat värväyksestä, on kuitenkin usein tapahtunut, että heitä tässä suhteessa on ahdistettu.[1] Sääty anoi tämän vuoksi, että nimenomaan määrättäisiin, että torpparit värväyksistä vapautettaisiin.[2] Lausunnossaan kamari- talous- ja kauppadeputatsioni puolsi valituksen hyväksymistä »sitäkin suuremmalla syyllä, kun torppien perustaminen ja niiden asukkaiden auttaminen ja turvaaminen kaikin tavoin on ainoa ja suorin tie väenpuutteen poistamiseksi ja runsaan väestön tuottamiseksi valtakunnalle». — Talonpoikaissäädyn anomus tuli muissa säädyissäkin hyväksytyksi.[3]

Suurempi oli sen sijaan jo yleisten, varsinkin väenpuutteen poistamista tarkottavien uudistussuunnitelmain vaikutus erään toisen merkittävän, joskaan ei suoranaisesti torpparilaitosta koskevan asetuksen syntymiseen. Tämä säädös, asetus talojen halkomisesta, syntyi sekin talonpoikaissäädyn alotteesta.

[1] Vuonna 1743 $^{11}/_{6}$ annetussa asetuksessa armeijan miesluvun täydentämisestä mainitaan (2 §) että: »Sidst böra och oskattlaggde Torpare på Skatte- och Krono-, Frälse- och Skatte-Frälsehemman framför bonden — — inom roten till soldat utskrifvas». Asian johdosta oli porvarissäädyssä huomautettu, että varsinkin aateli suojeli sätereillään lukuisia päivätyövelvollisia mäkitupalaisia sotavään otolta ja samalla ehdotettu, että torppien perustaminen, niin kauan kuin sotaa kestäisi, kokonaan kiellettäisiin. (Utdrag ur borgareståndets protokoll, hållit vid riksdagen i Stockholm 23 febr. 1743; Bondeståndets riksdagshandlingar 1742—43, Vol. 2. R. V. A.)

[2] Allmogens allmänna besvär, § 79; Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 23, Act. n:o 15, R. V. A.

[3] Vastaus rahvaan valituksiin 1752, § 34.

Pöytäkirjanotteella 30 p:ltä syyskuuta 1746 kiinnitti sääty valtiopäiväin huomiota siihen, kuinka mahdotonta maanviljelyksen olisi edistyä ja päästä kukoistukseen, kun ei ollut riittäviä työvoimia, kuinka työmiesten luvun rajottaminen tiloilla ja tilojen halkomisen estäminen pakotti nuoren väen muuttamaan maasta pois vieraisiin maihin, jotka ylläpitivät kokonaisia rykmenttejä ruotsalaisella pestiväellä, mutta kuinka päinvastoin, jos tiloilla saisi kuinka monta henkilöä hyvänsä asua ja tilojen jakaminen sallittaisiin, väestö pysyisi kotona, ja maa joutuisi parempaan viljelykseen sekä kukoistukseen. Sen vuoksi olisi välttämätöntä, jos mieli välttää nykyistä vielä tuhoisampaa työvoimien puutetta, sallia talollisten pitää luonaan niin monta lastaan ja työmiestä, kuin he haluaisivat ja talojen jakamista niin moneen osaan, kuin olosuhteet näyttivät sallivan.[1]

Talonpoikaisssäädyn pöytäkirjanote tapasi hyvin valmistetun maaperän.[2] Muut säädyt hyväksyivätkin sen pääasiallisesti.[3] Asetus 30 päivältä kesäkuuta 1747, jossa tilojen jakaminen sallitaan, tosin eräillä rajoituksilla, ja talollisille myönnetään oikeus pitää kotonaan kaikki lapsensa, vaikka niitä olisikin yli palkollissäännön salliman lukumäärän, sekä sitä selittävä asetus vuodelta 1751, ovat näin ollen kouraantuntuva todistus siitä voimasta, jolla voimassa olevaa maataloudellista lainsäädäntöä tarkasteleva kritiikki vaikutti lainsäätäjiinkin.[4] Ei ollut vielä 20 vuotta kulunut siitä, kun sama asia, mutta päinvastaisella tuloksella, oli ollut valtiopäivillä käsiteltävänä.

Vähemmän hyötyi kuitenkin tässä yhteydessä torpparilaitosta edistävä lainsäädäntö näistä pyrkimyksistä väestön lisäämiseksi. Talojen halkomista koskevassa mietinnössään oli tosin asiaa käsitellyt deputatsioni puoltaessaan talojen halkomista ja palkollisten luvun lisäämistä tiloilla omasta puolestaan maininnut tekevänsä

[1] Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 50. Kamari-, talous- ja kauppadeputationin mietintö, Vol. 49. R. V. A.

[2] Samoihin aikoihin ilmestyivät talojen halkomista ja väenlisäystä käsittelevät lentokirjaset Välmenta tankar om Hemmanens klyfvande och sammanslående i stora gårdar ja Ett rikes nytta af många näringslemmar. Katso edellä siv. 124 sekä Arnberg, Anteckningar om Frihetstidens politiska ekonomi, I, siv. 187 ja seur.

[3] Aatelissäädyssä kysymystä kuitenkin pohdittiin varsin kiivaasti. Ridderskapets och Adelns riksdagsprotokoll 1746—47.

[4] Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputationens betänkande angående det Kongl. Maj:ts nådige förordning af d. 30 Juni 1747 rörande hemmansklyfning; Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42. R. V. A.

sen vieläkin suuremmalla syyllä, jos samalla talollisten sallittaisiin tiluksilleen perustaa niin monta torppaa, kuin he itse hyväksi näkevät. Tämän kautta nimittäin muka haihtuisi kokonaan säätyläisten palkollispuutteen pelko, jonka puutteen oli arveltu olevan seurauksena uusista asetuksista, ainakin alkuaikoina. Mutta vaikkakin kysymys esitettiin vallassa oleville säätyluokille näin edulliselta puolelta, kohtasi se vastustusta aatelin taholta ja raukesi.[1] Tilojen halkomista koskevassa asetuksessa nimenomaan mainitaan, että torppien perustamiseen nähden jääköot voimaan entiset etuoikeudet ja metsäasetuksien säädökset. Myöskin eräissä muissa suhteissa osoittivat vuosien 1746—47 valtiopäivät taipumusta parantamaan vallitsevaa työväen ja työvoimain puutetta entisillä keinoilla, s. o. pakkomääräyksillä.[2]

Mutta jo seuraavilla valtiopäivillä pantiin väestökysymystä käsiteltäessä pääpaino siihen, että valmistamalla väestölle toimeentulon tilaisuuksia, lisättäisiin sen lukumäärää.[3] Uusi kuninkaallinen Suomen komissioni 1750-luvulla oli myöskin ratkaisevasti omaksunut uudemman käsityskannan. Enemmän kuin mikään muu oli sen mielestä väestön lisääntymistä ja maan täyttymistä asukkailla estänyt se, ettei muutamien asetusten takia oltu voitu suojella torppareita sotaväenotolla ja että päiväläiset, jotka olivat asettuneet asumaan ansaitakseen työllä leipänsä, olivat, koska heillä ei ollut maata viljeltävänä, julistetut irtolaisiksi ja sen nojalla tuomitut sotapalvelukseen tai pakkotyöhön. Olisi välttämätöntä, että laki ja asetukset sovitettaisiin väestön lisääntymistä, sen turvallisuutta ja viihtymistä silmällä pitäen, tämä tie kun oli paras ja varmin yhteisen hyvän edistämiseksi ja väenpuutteen poistamiseksi. Tämän vuoksi ehdottikin komissioni johdonmukaisesti, että sekä torpparit että päivätyöläiset saisivat nauttia samaa suojaa kuin muutkin ihmiset, ja että tämä erityisen asetuksen kautta määrättäisiin.[4]

[1] Ridderskapet och Adelns riksdagsprotokoll 1746—47. $^{21}/_{1}$, $^{7}/_{2}$. $^{14}/_{2}$ 1747.

[2] Katso esim. Suomen deputatsionin »Betänkande om hushållningen samt dess upphjälpande och förbättrande i Storfurstendömet Finland» päivätty $^{9}/_{7}$ 1747. Valaisevia ovat sen lisäksi monet tälle deputatsionille jätetyt memorialit y. m., kuten Ehrenmalmin ja Hastfehrin; Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34.

[3] Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin »Betänkande angående Folkförökningen i Riket», päivätty $^{25}/_{3}$ 1752; Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42. R. V. A.

[4] Betänkande af Kommissionen till Finlands upphjälpande, päivätty $^{7}/_{7}$ 1755; Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

Täydellisesti komitean ehdotusten kannalle asettui kuningas.[1] Samoista näkökohdista lähti, tullen myöskin samaan johtopäätökseen, vuosien 1755—56 valtiopäiväin Suomen asiain valmistelukunta.[2]

Suomen asiain valmistelukunnassa oli johduttu vaatimaan torpparilaitoksen edistämistä toistakin tietä, nimittäin pohdittaessa kysymystä Suomen autiomaiden asuttamisesta. Yhtä vähän kuin väestön lisäämistä tarkottavat toimenpiteet, oli autiomaiden asutuskysymys vuosien 1755—56 valtiopäivillä ensi kertaa esillä. Kysymys Suomenkin erämaitten asuttamisesta oli jo yli kymmenen vuoden ollut ahkeran pohdinnan alaisena.

Suomen harva asutus ja hävitetty tila antoivat uutisasutukselle ja autiomaitten viljelykseen otolle hyvin suuren sijan maan vaurastuttamista tarkottavissa suunnitelmissa. Sitäpaitsi tekivät sekavat metsämaiden omistusolot kysymyksen niiden asuttamisesta erittäin mutkalliseksi. Varmoja ja vahvistettuja rajoja puuttui useilta seuduin, ja sotien hävitykset olivat tehneet rajat entistäkin epävarmemmiksi. Ensimäinen ja tärkein ehdotus, jonka Suomen talouskomissioni v. 1745 mietinnössään teki, olikin tästä syystä, että maa olisi mitattava ja tarkalleen kuvailtava sekä talojen maat rajoteltava (refvas). Mietintö on nähtävästi hävinnyt, mutta useat asianhaarat tekevät todenmukaiseksi olettamuksen, joka muutenkin on varsin ymmärrettävä, että tähän talojen maiden rajotteluun sisältyi, seurauksena siitä, kaiken ylijäävän maan erottaminen valtiolle.[3]

[1] Kuninkaan kirje säädyille; Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20, remisser, memorialer m. m. R. V. A.

[2] Betänkande ifrån Finska Beredningen till riksens Ständers Cammar-, Oeconomie- och Commercedeputation angående Folkbristen i Finland. Mietinnön oli kirjoittanut pormestari Thure Hagert ja on se Suomen asiain valmistelukunnan asiapaperien joukossa. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20, remisser m. m. R. V. A.

[3] Asiaa vv. 1746—47 valtiopäivien Suomen deputatsionissa käsiteltäessä huomautettiin nimittäin (hra Hästesko), että komissionin ehdottaman rajottelun toimeenpano olisi arveluttava, koska ketään tilallista tuskin voidaan taivuttaa luopumaan mistään talonsa tiluksista, jotapaitsi varsinkin merenrantamilla talojen maat myöskään eivät olleet laajemmat, kuin että omistajat hyvin kykenivät itse niitä viljelemään. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. Finska dep. prot. $^{8}/_{3}$ 1747. Sota-, kamari- ja kauppakollegit Suomen kommissionin mietinnöstä antamassaan lausunnossa hylkäävät ehdotuksen Suomen maantieteellisestä mittauksesta ja talojen rajottelusta, sekä ehdottavat sijalle, että maaherrojen papiston ja

Suomen komissionin ehdotukset olivat vuosien 1746—47 valtiopäivillä Suomen deputatsionin käsiteltävänä.[1]

Suomen komissionin toimivin ja vaikuttavin jäsen oli ollut maanmittaushallituksen ylitirehtööri J. Faggot, jonka aloitteesta m. m. ehdotus maan mittauksesta, kuvailemisesta ja talojen rajottelusta tulivat komissionin mietintöön.[2] Vuonna 1746 julkaistussa kirjassa »Om Svenska landtbrukets hinder och hjälp» oli Faggot yleensä maatalouden ja uutisasutuksen edistämiseksi ehdottanut, että koko Ruotsin valtakunnassa otettaisiin käytäntöön Taalainmaassa Kaarle XI:nnen ajoista käytännössä oleva verojärjestelmä.[3] Siellä oli näet jokaisen pitäjän kanssa tehty sopimukset veronmaksusta siten, että kukin pitäjä yhteisesti oli ottanut vastatakseen siitä verosummasta, joka ennen oli suoritettu maaverona pitäjän taloista yhteensä. Samalla oli tämä verosumma määrätty muuttumattomaksi kautta aikain. Kun myöhemmin uutistaloja oli perustettu, olivat nämäkin saaneet osuuden verosta kantaakseen, jolloin vastaavassa määrin oli vähennetty vanhojen talojen maksamaa veroa. Tällaisesta järjestelmästä oli ollut Taalainmaalla hyvin hyvä kokemus. Uutisviljelyksiä oli raivattu ja väestö sitä mukaa lisääntynyt, niin että tätä maakuntaa 1700-luvulla mainittiin Ruotsin väkirikkaimpana seutuna, josta riitti väkeä siirtää muuallekin.

Viitaten tähän sekä samanlaiseen kokemukseen Hannoverista ja Preussista, ehdotti Suomen deputatsioni v. 1747 saman järjestelmän käytäntöön ottamista Suomessakin. Maanmittaustoimien yhteydessä katsottaisiin jo edeltäpäin paikat uutistiloille, ilman että maanomistajille tulisi tästä mitään rasitusta. Uutistiloille tulevan osan pitäjän verosta maksaisivat vanhat talot, kunnes uutis-

alaistensa valtion virkamiesten kautta, jotka paraiten tuntevat paikkakunnallisia oloja, tulisi hankkia tietoja, missä olisi nevoja, soita ja muuta pelloksi ja niityksi kelpaavaa maata, jonka jälkeen hallituksen tulisi keksiä keinoja niiden asuttamiseksi. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. R. V. A. Tästä päättäen olisi siis myöskin komissioni mietinnössään ehdottanut, että ylijäämämaa käytettäisiin uutisasutukseen.

[1] Riksdagsrelation af Finska Ekonomiekommissionen, päivätty $^{12}/_{9}$ 1746. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. R. V. A.

[2] Praesidiital af J. Faggot vid Svenska vetenskapsakademin $^{25}/_{6}$ 1747. Faggot oli komissionille jättänyt $^{15}/_{5}$ 1745 päivätyn mietinnön, joka nähtävästi on kadonnut.

[3] J. Faggot, Svenska landtbrukets hinder och hjälp, Stockholm 1746, siv. 82 ja seur.

tilat olisivat viljelykseen otetut ja niiden vapaavuodet loppuun kuluneet, jonka jälkeen ne suorittaisivat osuutensa itse.

Sittenkun maanmittauksen toimitettua kukin pitäjä ja talo ovat saaneet niille kuuluvat tilukset ja takamaat, jää epäilemättä, arvelee deputatsioni, melkoisia metsämaita ja muita nyt viljelemättömiä tiluksia valtiolle yhteismaaksi. Nämä alueet tulisi viranomaisten toimenpiteiden kautta asuttaa. Kunnes tällainen ehdotettu maanmittaus olisi toimitettu, olisi kaikkien halukkaiden kuninkaan käskynhaltijan luvalla ja ilman mitään maksua sallittava asettua uutisasukkaiksi kruununyhteismaille ja sellaisille tiluksille, jotka eivät varmasti mihinkään taloon kuuluneet. Erotetuilla ja varmoilla talojen tiluksilla saisivat taas maanomistajat ja uutisasukkaat sopia keskenään vapaasti. Kun sitten rajottelu toimitetaan ja saadaan selville, kuuluuko maa valtiolle vai yksityiselle tilalle, tulisi uutisasukkaan vapaavuosien loppuun kuluttua oikealle maanomistajalle suorittaa se vero, joka hänelle arvion perusteella asetetaan.

Tällaisen järjestelyn kautta pääsisivät erotetut rakuunat, sotilaat y. m., jotka tosin kyllä vielä olivat työkykyisiä, vaikka joko elivät kerjuulla tai itsellisinä, uutisraivauksia tekemään, »jota varten he ilolla tarttuisivat kirveeseen, kuokkaan ja auraan». »Rengit voisivat ajoissa mennä naimisiin, kun he nyt sitävastoin saavat olla toisten luona orjantyössä 40—50 vuoden ikään, lyhyesti sanoen, väestö kasvaisi rinnan viljan ja heinän kanssa sellaisilla seuduilla, jotka nyt ovat autioina.»[1]

Tämä Suomen deputatsionin ehdotus on erityisesti huomiota ansaitseva. Siihen sisältyy, vaikkakin jonkunverran salatussa muodossa, ehdotus siitä, mitä myöhemmin nimitettiin liikamaan erottamiseksi. Nimellisesti siinä kuitenkin ehdotetaan valtiolle otettavaksi vain se maa, joka oli kokonaan omistajaa vailla. Mutta sillekin maalle, joka oli entisen asutuksen hallussa, ehdotettiin uutistiloja perustettavaksi, jotka maksaisivat veronsa kuten vanhat talot ja olisivat muussakin suhteessa itsenäisiä tiloja. Jotta vanhojen talojen omistajat paremmin suostuisivat tähän ja jottei tämä tiluksien osan erottaminen vanhoista taloista ei niin räikeältä tuntuisi, ehdotettiin, että heidän veronsa vähenisivät, sikäli kuin uutistilojen vapaavuodet loppuisivat sekä että vanhojen talojen

[1] Suomen asiain deputatsionin »Betänkande till hushållningens upphjälpande i Finland», päiv. $^{9}/_{7}$ 1747. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. R. V. A.

lapset olisivat etuoikeutetut pääsemään perustettujen uutistilain haltijoiksi. Tämän kautta avautuisi entiselle asutukselle mahdollisuus pitää hallussaan entiset maansa entisellä verolla, ainoastana sillä rajotuksella, että syntyneet uutistilat joutuisivat itsenäiseen, vanhojen tilojen veroiseen asemaan, eivätkä siihen nähden alistettuun suhteeseen, kuten torppariasutusta harjotettaessa olisi asianlaita ollut. Ehdotus koettaa näin ollen liittää yksityisten tilallisten asutusharrastuksen ja yhteiskunnan pyrkimyksen uutisasutuksen kautta saada autiomaat hyötyä tuottaviksi, yhteistoimintaan, s. o. tehdä edellisille asutus mieluisaksi ja edulliseksi, jälkimäiselle taas antaa takeita siitä, että uutisasutus todella edistyisi.[1] Torppariasutusta, joka olisi alistetussa suhteessa vanhoihin tiloihin, edellytti deputatsionin ehdotus näin ollen vain sellaisella maalla, joka rajottelun jälkeen yksityisille taloille jaettaisiin sekä ennen rajottelun toimittamista väliaikaisesti sellaisella maalla, joka varmasti voitiin todistaa kuuluvaksi johonkin tilaan ja oli rajoilla muista maista erotettu.

Suomalaisen deputatsionin suuri mietintö, johon m. m. yllä-esitetty uutisasutusehdotus sisältyi, jätettiin 9 päivänä heinäkuuta 1747 valtiosäädyille. Mihinkään suoranaiseen toimenpiteeseen ei tämä mietintö tässä suhteessa kuitenkaan antanut aihetta.[2] Autiomaitten asuttamiskysymyksen kehitykselle oli tämä ehdotus kuitenkin varsin tärkeä. Suomalaisen deputatsionin asutusehdotusta voitiin nimittäin varsin hyvin kehittää kahteen suuntaan. Toisaalta voitiin panna päähuomio ehdotuksen siihen puoleen, että maavero tulisi pysymään muuttumattomana ja luottaa siihen, että olisi yksityisten edun mukaista niin pian kuin suinkin viljelykseen oton kautta saada maa hyötyä tuottavaksi. Tässä tapauksessa valtion sekaantuminen yksityisten hallussa olevan maan viljelykseen ottoon korkeintaan supistuisi valvontatehtäviin. Toisaalta voitiin päinvastoin asettaa päähuomio valtion toimintaan autiomaan asuttamiseksi, kehittämällä edelleen sitä puolta ehdotuk-

[1] Tällaisia takeita antaisi valtiolle ensinnäkin uutistilain paikkain ja maitten katsominen, erottaminen ja se seikka, että muutkin kuin vanhojen talojen asukkaat niihin voisivat päästä viljelijöiksi, kuin myöskin määräys, että jos maan entisten haltijain lapset ottaisivat uutistilat viljelälkseen, tulisi heidän kolmessa vuodessa raivata tarpeellinen pelto- ja niittymaa sekä rakentaa huoneet uutistilalle.

[2] Säädyt jättivät kirjeellä 14 p:ltä joulukuuta 1747 asian kuninkaan harkittavaksi. Katso myös Rådsprotokoll i inr. civile ärender $^{10}/_{5}$ 1748. R. V. A.

sessa, että yksityisten hallussa oleva maa olisi rajoteltava ja että ylijäämä olisi asutettava. Tämä asuttaminen jäisi valtion asiaksi, kun taas kysymys veron muuttumattomuudesta tässä tapauksessa jäisi toisarvoiseksi syrjäasiaksi.

Edellistä tietä johduttiin siis siihen, että talojen hallussa oleva maa oli jätettävä omistajain itsensä asutettavaksi etupäässä torpparilaitoksen avulla, kun taas jälkimäinen vei liikamaiden erottamiseen valtiolle ja valtion uutisasutukseen. Nämä ehdotukset olivat sisällöltään aivan vastakkaisia ja lähinnä seuraavana aikana kehkesikin kiivas taistelu näiden molempien suuntien välillä.

Jo vuosien 1746—47 valtiopäivillä esitettiin Suomen asiain deputatsionin ehdotuksesta eriäviä suunnitelmia. Kamari-, talous- ja kauppadeputatsioni kosketteli mietinnössään »maanviljelyksen vaurastuttamisesta yleensä» myös asutuskysymystä, erityisesti Pohjanmaan.[1] Huomautettuaan, kuinka jakamattomat maat estävät viljelykseen ottoa, jatkoi deputatsioni: mitä erittäin Pohjanmaahan tulee, joka maakunta ei koskaan ole tullut rajotelluksi eikä verolle pannuksi maakuntaan soveltuvan verotusmetodin mukaan, lienee sekä kunink. majesteetin ja kruunun että maan asukkaiden etujen mukaista — — —, että kukin tila mitä pikimmin sitä parempi saa rajapyykeillä merkityt tiluksensa ja varmat määrätyt metsämaansa. Täten voitaisiin myöskin suuret osat pitäjien maista jättää kruunun- ja pitäjien yhteismaiksi, joka olisi tehokas keino paikkakunnalla vallitsevan metsänhaaskauksen ehkäisemiseksi ja maan viljelykseen oton edistämiseksi. Tämä deputatsioni asettui siis liikamaiden erottamista puoltamaan ja, vaikkakaan ei esitetty mitään lähempää suunnitelmaa, viittaa mietinnön sanamuoto kuitenkin siihen, että liikamaan erottamisesta olisi seurauksena valtion uutisasutus. Mutta mietinnöstä ei selviä, kuinka perinpohjaisesti liikamaan erottaminen ajateltiin toimeenpantavaksi.

Vähää myöhemmin kuninkaallisella kirjeellä 16 päivältä helmikuuta 1750 säädettiinkin, että Pohjanmaalla toimitettavassa verollepanossa kullekin talolle oli erotettava metsämaansa, korkeintaan 2—300 tynnyrinalaa manttaalille, jota vastoin loput oli jätettävä yhteismaaksi sekä mikäli mahdollista asutettava.[2]

[1] Kammar-, Ekonomi och Kommercedep. bet. ang. Landtbrukets upphjälpande i gemen $^{11}/_{3}$ 1747, Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 40. R. V. A.

[2] Inr. civile exp. registratur.

Seuraavilla vv. 1751—52 valtiopäivillä oli sama katsantokanta vallalla.

Valtiopäiväkertomuksissaan olivat suomalaisten läänien maaherrat pontevasti ehdottaneet yhteismaiden jakoa ja liikamaiden erottamista kruunulle. Turun ja Porin läänin maaherra Lilljenberg oli esittänyt, että 19 päivänä joulukuuta 1683 annetun kuninkaallisen asetuksen mukaan oli kullekin talolle tarpeen mukaan metsämaata erotettava ja jäännös julistettava valtion omaisuudeksi sekä rajoilla perintö- ja rälssimaasta erotettava. Tämä toimenpide olisi välttämätön sekä talollisten taivuttamiseksi luopumaan laaja-peräisestä kaskenpoltosta y. m. metsää haaskaavista tavoista ja turvautumaan enemmän maanviljelykseen, että valtion uutisasutuksen edistämiseksi, jota nyt loppumattomat rajariidat ja oikeudenkäynnit hidastuttivat. Valtio saisi samalla laajoja puistoja ja maa-alueita.[1] Myöskin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra Gyllenborg esitti kertomuksessaan, että uutisasutuksen edistämiseksi olisi välttämätöntä toimeenpanna mainittu 1683 vuoden asetus ja sen mukaan erottaa taloille niille kuuluva metsämaa ja ylijäämä olisi käytettävä uusien kruununtilojen perustamiseen, joihin pyrkiviä kyllä olisi.[2] Pohjanmaankin maaherra Piper, jonka läänissä liikamaiden erottaminen jo oli käynnissä, huomauttaa sitä merkitystä, mikä tällä toimenpiteellä oli uutisasutuksen edistymiselle.[3]

Viitaten näihin lausuntoihin esitti kamari-, talous- ja kauppadeputatsioni mietinnössään Suomen vaurastuttamisesta, että, vaikkakin Suomessa oli niin runsaasti tilaa uutisraivauksiin, että sinne voitaisiin silloisten noin 14000 manttaalin lisäksi raivata maat ainakin 34000 manttaalille, oli asutuksen leviäminen kuitenkin vaikeata. Suurella osalla rahvasta ja muita tilallisia oli nimittäin hallussaan maata peninkulmamäärin, joka oli johtunut siitä, että maa useiden sotien ja levottomuuksien vuoksi oli ollut melkein alituisesti autiona, jonka jälkeen harvat eloonjääneet asukkaat olivat anastaneet tiluksia mielensä mukaan, suojellen niitä nyt ylimuistoisen nautinnan turvissa. Tästä oli seurauksena, että kun joku uutisasukas tahtoi asettua maata viljelemään, estettiin häntä, vaikka naapurilla olisi ollut kuinka paljon maata hyvänsä, jota hän kuitenkaan itse ei voinut viljellä. Tämän johdosta esitti deputatsioni mielipiteenään, että Suomi kiiruimmiten, odottamatta uutta verollepanoa, olisi rajoteltava ja jaettava 1683 vuoden asetuksen mukaan siten, että kukin saisi metsää ja takamaata talonsa suuruutta vastaavan kappaleen, kuitenkaan lukuunottamatta niitä, joitten maa jo oli varustettu lainvoiman saavuttaneilla rajamerkeillä. Kuhunkin pitäjään olisi erotettava metsäseutu suuremman puutavaran kuten laivanrakennustarpeiden saantia varten, mutta muu osa olisi luovutettava uutisasutettavaksi. Talollisillakin olisi oikeus lapsiansa varten ottaa viljeltäväksi sellaisia tiluksia, jos he kykenisivät ne raivaamaan taloksi. Maanmittaukset olisi alotettava Porin ja Hämeenlinnan lääneistä, jotka sijaitsivat »keskellä maata» ja tarjosivat parhaat tilaisuudet uutisviljelyksiin.[1]

Tämä mietintö ei ennättänyt säädyissä tulla käsittelyn alaiseksi, mutta se lähetettiin hallitukselle säätyjen kirjelmän seuraamana, jossa ilmotettiin, että valtiopäivien päättymisen takia mietintö jätetään »kuninkaalliselle majesteetille, jotta hän sen johdosta julkaisisi sellaisia asetuksia, jotka olisivat Suomen vaurastumiselle edullisia ja valtakunnan nykyiseen tilaan nähden mahdollisia».[2]

Valtakunnan neuvostokin piti asiaa käsitellessään v:n 1683 asetuksen mukaista maan rajottelua välttämättömänä, mutta sen toimeenpano kuitenkin lykkäytyi.[3]

Matkustaessaan Suomessa kesällä v. 1752 oli kuningas tutustunut maahan ja sen oloihin sekä tuloksena matkastaan laatinut laajan matkakertomuksen, jossa tehtiin maan talouden elvyttämiseksi erinäisiä ehdotuksia.[4] Seurauksena tästä matkasta oli myöskin, että 7 päivänä syyskuuta 1753 asettiin uusi kuninkaalli-

[1] Maaherra Lilljenbergin valtiopäiväkertomus on päivätty $^{6}/_{8}$ 1751; katso etenkin 3 § (siv. 105). Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 43. R. V. A.

[2] Relation ifrån Nylands och Tavastehus Läners Höfdingedöme till Riksdagen, som begyntes i Stockholm d. 16 Sept. 1751, päivätty Helsingissä 9 p. maalisk. 1751. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 44. R. V. A.

[3] Underdånig Riksdagsberättelse från Österbotten och Cajana Lähn Pro anno 1751 af G. A. Piper. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 45. R. V. A.

[1] Riksens Högl. Ständers Kammar-, Oeconomie- och Commerce Deputations betänkande om Finlands uphielpande, päivätty $^{14}/_{5}$ 1752. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42. R. V. A.

[2] Säätyjen kirjelmä päivätty $^{4}/_{6}$ 1752.

[3] Rådsprotokoll i inrikes civile ärender 1752, 27 päivältä lokakuuta 1752. R. V. A.

[4] Konung Adolf Fredriks berättelse om sin resa till Finland och Sveriges norra landskap år 1752. Handlingar rörande Skandinaviens historia, 40 osa, siv. 353—383.

nen komissioni Suomen vaurastuttamista varten. Tämän johdosta kysymys metsä- ja takamaitten jaosta sekä maan asuttamisesta taas sai uuden suunnan. Suomen komissioni omaksui nimittäin pääasiassa lähtökohdakseen 1746—47 vuosien Suomen deputatsionin kannan. Iso jako ja siihen yhdistetty yleinen rajottelu olisi toimeenpantava, mutta siten, että kaikki tilukset, joihin asianomaiset voivat esittää laillisen saantioikeuden, tulisivat iäksi kuulumaan siihen pitäjään, kylään tai taloon, jonka hallussa ne olivat, noudattaen n. s. taalalaista järjestelmää siinä, ettei pitäjän maa- ja manttaaliveroa nykyisestään tai Pohjanmaalla siitä, miksi se siellä paraillaan toimitettavassa verollepanossa määrättäisiin, kohotettaisi. Sitävastoin olisi pitäjän ja yksityisten kylien velvollisuus ottaa viljelykseen kaikki siihen kelpaavat tiluksensa, perustamalla niille uutistiloja lapsilleen, vävyilleen, sukulaisilleen tai muillekin, keille haluavat, sekä avustamalla uusia perhekuntia karjalla ja tarpeellisilla talouskaluilla. Päinvastoin taas tulisi kuninkaallisen majesteetin vakuuttaa ja sallia, että vanhojen talojen veroista saataisiin vähentää ja uutistilallisten maksettavaksi asettaa niin suuri osa, kuin, sittenkun uutistilat olisivat kuntoon saatetut, katsottaisiin niiden tiluksia vastaavan. Myöskin olisi kunkin maanomistajan sallittava asettaa ja suojella niin monta torpparia, kuin hän haluaisi ja katsoisi itselleen edulliseksi.

Nekin maat, jotka tulevaisuudessa kruunun yhteismaiksi julistettaisiin, olisi samalla tavoin asutettava, samoinkuin nimenomaan olisi määrättävä, että kaikki maaluonnot pääsisivät yllämainittuja etuja nauttimaan kaikkiin viljelyksiin nähden, joita talolliset joko yksityisille tai yhteisille metsämaille, yksin tai yhdessä muiden kanssa tekisivät.

Pääasiallisin erotus tämän ehdotuksen ja Suomen deputatsionin vuonna 1747 laatiman välillä on siis, että varsinainen asutustoiminta yksityisten hallussa olevilla mailla, joka viimemainitun mukaan oli kuuluva valtiolle, nyt jätetään yksityisten kylien ja pitäjien asiaksi, tosin asettamalla näille tällainen asutusvelvollisuus, ja että nimenomaan tunnustetaan vanhan asutuksen oikeus niihin maihin, jotka silloin olivat niiden hallussa. Nämä seikat antavat komissionin ehdottamalle uutisasutukselle yksityisestä alotteesta tapahtuvan asutuksen luonteen, joka suuressa määrin muistuttaa torpparilaitoksen muodossa tapahtuvaa asutusta, eroten tällaisesta pääasiassa vain siinä, että asuttajana ei olisi

yksityinen tilallinen, vaan etupäässä kylä tai pitäjä, ja siis myöskin uutistilallinen olisi suhteessa koko kylään tai pitäjään, eikä yksityiseen tilanhaltijaan. Komissionin ehdotus, että vanhoilta taloilta osa veroa siirrettäisiin uutistilallisten maksettavaksi, osottaa kuitenkin, että ainakin tämän siirron tapahduttua uutistilallisten ajateltiin tulevan valtiolle veroa maksavan tallollisen asemaan, vaikkakaan ehdotuksesta ei käy esille, millaiseksi uutistilallisten maan hallintaoikeus muodostuisi.

Mutta tämäkin eroavaisuus käy mitättömäksi komissionin sen ehdotuksen kautta, että olisi tehtävä riippuvaksi rahvaan omasta päätöksestä, tahtovatko he nauttia näitä etuja yhteisesti pitäjittäin vai kukin kylä ja talo erikseen.[1] Viimemainitussa tapauksessa eroaisi uutistilallisen asema torpparin asemasta siis vain siinä, että edellisen säännönmukaisesti edellytettiin määräajan kuluttua kohoavan itsenäiseksi talolliseksi. Varsinaisella torpparisasutuksella, jota uutistilain perustamisen kanssa rinnan ehdotetaan suosittavaksi, tarkotetaan nähtävästi asutusta, joka kehittyisi maanviljelijäin työtarvetta tyydyttämään, kun taas uutisasukkaan talous perustuisi itsenäiseen maanviljelykseen.

Näin valmistettuna jätettiin asia v. 1755 kokoontuvien valtiosäätyjen käsiteltäväksi.[2] Näillä valtiopäivillä tuli olemaan asutuskysymyksen ja erityisesti torppariasutuksen kehitykselle erinomaisen suuri merkitys. Kun asian käsittely valtiopäivillä sen ohessa on omiaan valaisemaan niitä vaikuttimia, jotka lainsäätäjää ohjasivat ja näin ollen myöskin paljastamaan niitä taloudellisia ja yhteiskunnallisia syitä, jotka ratkaisuun vaikuttivat, on välttämätöntä luoda siihen tarkempi katsaus. Kysymys liikamaiden, jota sanaa näillä valtiopäivillä jo yleiseen käytetään, käyttötavasta oli myöskin nyt tullut polttavaksi sekä siitä syystä, että oli välttämätöntä vihdoinkin saattaa asia ratkaisuun, että myöskin sen vuoksi, että niissä maanmittaustoimituksissa, jotka Pohjanmaalla olivat käynnissä, liikamaan erottamista paraikaa toteutettiin.[3]

Myöskin näillä valtiopäivillä asetettiin erityinen Suomen asiain valmistelukunta ja siihen keskittyi metsämaiden jakoa,

[1] Betänkande af Kongl. Kommissionen till Finlands upphjälpande, päivätty 7/7 1755. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

[2] Kuninkaan kirje säädyille. Utskottshandlingar 1755—56. Vol. 20, Remisser, memorialer m. m. Rådsprot. i inr. civ. ärender 7/7 1755. R. V. A.

[3] Katso myös Cygnaeus, Finska hushållningssällskapet 1797—1897, siv. 28.

liikamaiden erottamista ja asutusta koskevan kysymyksen käsittely. Tämä asia olikin valmistelukunnan päätehtävänä.[1]

Erityistä valoa luovat asian käsittelyyn valmistelukunnassa pöytäkirjan ohella ne laajat kirjalliset lausunnot, joita erinäiset sen jäsenet jättivät.

Pohjanmaalaisen rovasti Mathesiuksen memorialissa on todistelun lähtökohtana puhtaasti liberalinen käsitys valtion olemuksesta ja suhteesta yhteiskuntaan ja talouselämään. »Meillä», sanotaan tässä, »ei valtio ole kukaan muu kuin yhteiskunta, joko hajallaan tahi edustettuna valtuutettujensa kautta.» Liikamaan erottaminen ja valtiolle jättäminen tekisi kuitenkin yhteiskunnan jäsenet valtion s. o. virkamiesten mielivallasta riippuviksi, kun päinvastoin tulisi menetellä siten, että »meidän onnellinen vapautemme tulisi yhtä mieluisaksi pienimmässä mökissä kuin palatsissa». Kuninkaalla ei Kristofferin maanlain mukaan ollut muuta maaomaisuutta kuin »Upsala öde» ja eräät kruununpuistot, eikä hänelle yhteiskunta myöhemminkään ole asumattomia maita luovuttanut. Kruunulla ei sen vuoksi voi olla mitään oikeutta omistaa yhtä vähän perintötilallisille moitteettoman nautinnon ja vanhan hallinnon perusteella kuuluvia metsiä kuin samanluontoista rälssimaatakaan. Ei edes sellaista asumatonta maata, suuria metsiä ja erämaita, joihin ei vielä kukaan ollut asettunut ja joita kukaan ei ollut omistanut, voisi kruunu itselleen omaksua, vaan kuuluisivat nämä sille yhdyskunnalle s. o. läänille ja pitäjälle, jonka rajojen sisäpuolella ne olivat. Tästä syystä olisi kaikki metsämaa Pohjanmaalla, joka tähän saakka oli ollut yhteisesti nautittavana, jaettava osakasten, s. o. pitäjäläisten kesken manttaalin mukaan, erottamatta mitään valtiolle ja ulkopitäjäläisille. Kuitenkin voitaisiin joitakin puistoja tulevaisuuden varalle rauhottaa.

Valtiolla ei myöskään ole, väitti M., aiheita taloudellisista syistä »tunkeutua alamaisten omaisuuteen käsiksi». Se on oikeutettu julkisiin menoihinsa kokoomaan sitä varten myönnetyt varat ja mitä paremmin valtio täyttää tehtävänsä yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi, sitä enemmän kasvavat yhteiskunnan voima ja valtion tulot. Mutta jos valtio koettaa tehdä tulojen keräämisen

[1] Valmistelukunnassa mainittiinkin, että se »jemväl för samma saks skull egentligen blifvit af Riksens Ständers Secrete Utskott förordnad». Katso pöytäk. $^{15}/_{3}$ 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

pääasiaksi edistämättä hyvinvointia, lamautuu valtakunta ja sen asukkaat köyhtyvät.

Taloudellisesti taas olisi kaikin puolin edullisinta jättää liikamaat entisten haltijainsa käsiin, sillä: 1:o mitä vähemmän osuutta valtiolla on alamaisten omaisuudessa, sitä vähemmän antavat tällaiset seikat virkamiehille tehtävää ja sitä paremmin ennättävät he hoitaa varsinaiset toimensa, 2:o viljelystyötä ja uusien talouksien perustamista ei voi mitenkään helpommin ja huokeammin edistää kuin siten, että kukin pitäjä ja talo saa itse kansottaa oman maansa, sikäli kuin väestö kasvaa, 3:o metsiä hoidetaan huonosti niin kauan kuin niiden omistus on epävarmaa eikä ole tietoa, milloin suurin osa niistä otetaan pois ja julistetaan kruunulle kuuluvaksi, ja 4:o ei mitään metsämaata hoideta niin huonosti kuin kruununyhteismaita, joka nimitys jo itsessään sisältää ristiriidan.[1]

Yhtä jyrkästi liikamaan erottamista vastustavalle kannalle asettui everstiluutnantti C. F. Nordenskjöld, puolustellen erityisesti omistusoikeuden loukkaamatonna säilyttämistä. Olisi vaarallista tehdä omistusoikeutta epävarmaksi ja horjuttaa lainvoiman saaneita tuomioita ja rajoja, huomautti hän, ja sitäpaitsi se olisi taloudellisesti epäedullista, koska ei kellään ole halua käyttää ahkeruutta ja kustannuksia maan kuntoon saamiseen, kun sen omistus on epävarma. Ei sellaisiakaan metsämaita, joita hallitaan vain moitteettoman nautinnan perusteella, voi maanjaossa erottaa joko valtion, läänin tai pitäjän metsäksi, vielä vähemmän voi sellaista liikamaata pitää avoinna kelle hyvänsä, joka haluaisi sen viljelykseen ottaa. Tällä erottamisella ei myöskään olisi mitään järkeä, sillä eihän ole kysymys tilan valmistamisesta jollekin siirtokunnalle, vaan ainoastaan maan tai pitäjän omille lapsille, jotka eivät missään tapauksessa nopeammin kykene viljelyksiä laajentamaan, kuin väkiluku lisääntyy. Liikamaan erottaminen veisi myöskin suuren osan rahvaasta perikatoon. Etupäässä kaskenpolton avulla viljellen karua maataan tarvitsevat talolliset laajoja alueita eivätkä niitä ilman voi tulla toimeen. Ja vihdoin viimeiseksi, rälssi- ja perintömaa ovat mitä maanomistukseen tulee samaa alkuperää ja näin ollen, jos perintömaasta osia erotetaan liikamaaksi, kenties asia lopulta päättyisi rälssiinkin nähden samalla tavalla. Ja sehän olisi reduktsionia. Jos välttämättä liika-

[1] Ödmjukt memorial af Probsten Mathesius, ingifvet $^{28}/_{2}$ 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20.

maata tahdottaisiin, voitaisiinhan talollisille myöntää oikeus myydä tulevaisuudessa niin suuri kappale takamaastaan, kuin talon voidaan katsoa vahingotta sietävän.[1]

Liikamaan erottamisen tarpeellisuudesta oli taas vakuutettu everstiluutnantti O. E. Boije, joka etupäässä piti silmällä kysymystä, miten suuret, autiot metsämaat pikimmin saataisiin asutetuiksi. Kuinka välttämätön uusi rajottelu ja metsien jako on Suomessa, ymmärtää kyllä jokainen, huomautti hän deputatsionille jättämässään memorialissa, joka tietää, että useilla kyläkunnilla on niin laajat ja kaukana sijaitsevat tilukset, että osakkaat eivät niitä ole koskaan käyttäneet, enimmät luultavasti eivät koskaan nähneetkään. Tästä maasta ovat he ainoastaan väliaikaisesti verolle pannut. Mitään rajankäyntiä ja jakoa ei Suomessa myöskään koskaan ole toimitettu, vaan kukin on saanut mielensä mukaan anastaa maita itselleen, vaikkakin myöhemmin tällaiset omavaltaiset rajat ovat tuomioilla vahvistetut. Tästä on johtunut, että kaikki erämaat ja suuret metsät ovat kylien rajojen ja rajamerkkien sisäpuolella. Tämän takia ei myöskään ole mahdollista mihinkään perustaa uutistiloja, ennenkuin nämä erämaat rajottelun kautta ovat erotetut nykyisiltä haltijoilta pois. Sillä niin kauan kuin kullakin on yllinkyllin maata, ei kukaan viitsi hoitaa sen paremmin peltoa ja niittyä kuin metsämaatakaan, vaan hävittämällä jälkimäinen laiminlyödään edellinen. Nykyään voi, lisäsi hän, joka päivä nähdä, kuinka naapurit eivät lainkaan moiti sitä, että huolimattoman kaskeamisen kautta peninkulmamäärin metsää hävitetään, mutta sitävastoin ovat valmiit käräjöimään, jos joku tahtoo perustaa uutistilan yhteiselle maalle. Kuningas Kaarle XI oli jo v. 1683 Kustaa I:sen julistuksen mukaisesti vuodelta 1542 julkaissut asetuksen rajottelun ja metsäinjaon toimeenpanemista, mutta se oli vieläkin toteuttamatta.

Rajottelu ja metsämaiden jako on sen takia välttämättä toimitettava, huomautti Boije. Liikamaa taas olisi, esitti hän, sopivimmin huutokaupalla myytävä enimmän tarjoavalle.[2]

Viitaten näihin esitettyihin mielipiteisiin, huomautti everstiluutnantti Hjärne, että ne olivat niin vastakkaisia, ettei niitä näytä voivan yhdistää. Sillä toiselta puolen asetetaan perustaksi, että

[1] Votum af C. F. Nordenskjöld, Stockholm, 2/3 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20.

[2] Ödmjukt memorial, inlemnadt af öfv. löjtn. Otto Ernst Boije, päiv. 11/4 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20.

kaikki se, mikä asukkailla on yli oman tarpeensa, on luovutettava kruunulle sekä että talonpoika laiminlyö maansa hoidon, jos hänellä on sitä liikaa, kun taas toiselta puolen esitetään, että maan asukkaat mieluummin auttavat maan viljelykseen otossa, jos he ilman moitetta saavat raivatakseen sen maan, jota he pitkät ajat ovat käyttäneet ja että he syystä moittivat väkivaltaiseksi sellaista menettelytapaa, jos heiltä otetaan pois se maa, jota kauan ovat hallussaan pitäneet ja joka heille osittain myöskin laillisten tuomioitten perusteella on vahvistettu. Senpätähden olikin hän, Hjärne, ajatellut varmimmaksi, että ensin toimitettaisiin varma maanmittaus, ennenkuin säädyt asian lopullisesti ratkaisisivat. Mutta kaikki tämä kysyisi aikaa, uutisasutus ei voisi alkaa ja asukkaat epävarmoina omistusoikeudestaan voisivat käydä tyytymättömiksi, jotkut pahanilkiset voisivat tätä käyttää mustatakseen valtiosäätyjen asetuksia, ja maastamuutto maan korvaamattomaksi vahingoksi pikemmin lisääntyisi kuin vähenisi. Asia oli sen vuoksi nyt päätettävä, että Suomen asukkaat voisivat selvästi huomata, kuinka »hellästi» valtiosäädyt olivat heidän etuaan ja menestystään valvoneet.

Mitä itse kysymykseen tulee, ei siitä, että metsämaiden omistus ei ole syntynyt laillisen jaon, vaan omavaltaisen anastuksen kautta, seuraa, että liikamaat kuuluvat kruunulle. Ja vaikka kruunu voisikin laillisesti todistaa omistavansa tällaisen raivaamattoman maan, mitä merkitystä sillä olisi, kun väenpuutteen vuoksi muilta seuduilta ei voida lähettää sinne asukkaita. Kun sen vuoksi ainoa tie maan viljelykseen ottoon on, että se tapahtuu maan omien lasten kautta, on pääasia, että uutistilat tehdään näille niin maukkaiksi kuin mahdollista. Kruunun maaveroihin nähden kärsimän tappion korvaisivat kyllä monin kerroin lisääntyneet henkilölliset maksut, kymmenykset ja suostunnat sekä liikkeen vilkastuminen, sikäli kuin väkiluku kasvaa. Tämän vuoksi olisi, kuten kunink. komissionikin oli ehdottanut, kruunun luovuttava kaikista oikeuksistaan viljelemättömään maahan ja tunnustettava se silloisille haltijoilleen ilman mitään veron korotusta, kuitenkin sillä ehdolla, että nämä ottavat sen viljelykseen. Suomen komissionin ehdotus, että kylät ja pitäjät yhteisesti asuttaisivat erämaansa, ei sitävastoin soveltuisi ainakaan etelä-Suomessa, vaan tulisi kunkin talon saada osansa liikamaasta verovapaasti, s. o. rälssioikeudella. Tämä osuus, jolle asetettaisiin eri manttaali, tulisi tallollisten määräajan kuluessa joko itse tahi torpparien ja lampuotien

kautta ottaa viljelykseen, muussa tapauksessa se joutuisi kruunulle. Tällainen liikamaa voitaisiin myöskin myydä, jolloin kuitenkin ehto sen viljelykseen otosta pysyisi.[1]

Myöskin pormestari Gabriel Hagert asettui liikamaan erottamista vastustamaan; ainoastaan se vaatimus, että liikamaasta tulisi vapaavuosien kuluttua suorittaa veroa, erotti hänen kantansa edellä esitetyistä.

Hjärnen ehdotus, joka oli esitetty nimenomaisessa valmistelukunnassa esiintyneiden eriävien mielipiteiden välittämisen tarkotuksessa, tässä onnistuikin siten, että everstiluutnantti Boije yhtyi Hjärnen ehdotusta kannattamaan. Täten kaikki, jotka valmistelukunnassa olivat mielipiteitä esittäneet, olivat periaatteessa asettuneet sille kannalle, että liikamaa oli jätettävä nykyisten haltijoittensa käsiin. Tämän kautta oli jo ratkaistu asutuksen yleinen suunta. Vielä tarkemmin tuli tämä määritellyksi sen kautta, että valmistelukunnassa ratkaisevasti myöskin asetuttiin puoltamaan yhteisten metsä- ja takamaiden jakoa osakasten kesken. Kuninkaallinen komissioni oli tässä kohden vielä ollut epäilevällä kannalla. Autiomaiden viljelykseenotto tuli täten pääasiassa jäämään torpparilaitoksen muodossa tapahtuvan asutuksen varaan.[2]

Edellä on jo esitetty, kuinka valmistelukunta väestökysymyksessä oli omaksunut samansuuntaisen mielipiteen. Torppien perustamista ehkäisevä lainsäädäntö oli ollut sen mielestä väenpuutteen vaikuttavimpia syitä ja tämän poistaminen taas tapahtuisi parhaiten juuri torpparilaitosta edistämällä.[3]

Nämä periaatteelliset näkökohdat ja ehdotukset yhdistettiin valmistelukunnan suureen 26 päivänä huhtikuuta 1756 päivättyyn mietintöön »yleisestä rajottelusta, tilusten jaosta ynnä muusta Suomen Suuriruhtinaskunnassa».[4] Mietinnön pääkohdat, mitä käsiteltävänä olevaan asiaan tulee, olivat seuraavat:

[1] Lausunto on valmistelukunnassa luettu $^{3}/_{3}$ 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

[2] Tätä kantaa esitti varsin johdonmukaisesti valmistelukunnassa professori Gadolin. Kaikki maa olisi, sanoi hän, jaettava talollisten kesken ja näiden tulisi joko itse tai torpparien kautta ottaa se viljelykseen. Valmistelukunnan pöytäkirja $^{8}/_{3}$ 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

[3] Katso siv. 144.

[4] Betänkande ifrån Finska Beredningen till Riksens Högloflige Ständers Sekreta utskott, angående en allmän refning och ägodelning med mera i Storfurstendömet Finland. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

Useissa kohdin Suomessa on talollisilla laajat metsät ja takamaat, mutta näitä eivät he ota viljelykseen eivätkä salli muidenkaan tätä tehdä, peläten, että maa heiltä tällöin otetaan pois tahi heitä rasitetaan uudella verolla. Samalla tavoin estävät uutisviljelystä jakamattomat metsämaat, naapurit kun kieltävät toisiaan niitä viljelykseen ottamasta, sekä yleinen rajojen puute ja epävarmuus, jotka tekevät ihmiset haluttomiksi vaivalloiseen raivaustyöhön ja synnyttävät alituisia riitaisuuksia. Suuria maa-aloja on myöskin, joita kukaan ei voi todistaa omikseen ja tällaista maata ei luonnollisesti kukaan uskalla ottaa viljelykseen. Vallalla oleva sarkajako peltoihin ja niittyihin nähden häiritsee ja estää talojen halkomisia, kun taas torpparien ja muun väestön, jotka ovat asettuneet asumaan aikeessa työllä ansaita toimeentulonsa, on, jolleivät he ole vuosipalveluksessa tahi viljele omaa maata, selitetty olevan irtolaisia. Nämä kaikki seikat estävät avioliittojen solmimisia, edistävät maastamuuttoa ja ovat pääasiallisena syynä maanviljelyksen rappiotilaan ja siihen väenpuutteeseen, joka lamauttaa kaikki elinkeinot.

Tehokkain keino olotilan korjaamiseksi on senvuoksi yleinen tilusten jako asukasten kesken. Sitä suunniteltaessa on sekä valtion etua kaikin tavoin edistettävä että myöskin varottava loukkaamasta asukkaiden oikeuksia. Tämän takia on aivan välttämätöntä, että maan asukkaat, jotka käytyjen rajojen, tuomioiden, ylimuistoisen nautinnon tai vanhan käyttöoikeuden tai jonkun muun naapurien kesken riidattoman ja lainveroisen (laglikmätig) saantioikeuden perusteella maata hallitsevat, ovat loukkaamatta pysytettävät oikeuksissaan. Pellot ja niityt ovat suurissa kappaleissa jaettavat kylän asukasten kesken ja samalla tavoin on yhteinen metsämaa rajoteltava ja jaettava talojen kesken niiden suuruuden mukaan, huomioon ottaen, että kukin talollinen saa vuoden 1741 asetuksen mukaan pitää ne raivaukset, jotka hän lainmukaisesti on tehnyt yhteismaalle. Sellaiset metsät ja takamaat, joita ei kukaan yllämainituilla perusteilla voi todistaa itselleen kuuluviksi, ovat myöskin mitattavat ja rajoteltavat. Niiden käyttämisestä antaisivat valtiosäädyt vastedes määräyksiä.

Maan viljelykseen oton ja tilain halkomisen edistämiseksi on kunkin talollisen sallittava »perustaa ja suojella metsä- ja takamaillaan niin monta asukasta ja torpparia», kuin hän itselleen hyödylliseksi katsoo, sekä rakentaa uutistiloja ja niille raivata peltoa ja niittyä joko lapsilleen, vävyilleen ja omaisilleen tai kelle muulle ta-

hansa ja onpa tähän velvotettavakin niitä, joilla on liian laajat tilukset, jotta maa pikemmin tulisi viljellyksi. Kehotukseksi asukkaille uutisviljelysten raivaamiseen on tarpeellista, että kullekin tilalliselle lujasti vakuutetaan, ettei koskaan (aldrig i ewerdeliga tider) maaveroja tai manttaalimaksuja koroteta tai mitään talolliselle kuuluvasta maasta häneltä koskaan oteta pois, tehtäköön siihen vaikka kuinka monta uutistilaa hyvänsä.

Valmistelukunnan mietintö, jossa valtion sekaantuminen autiomaan uutisasutukseen esiintyy vieläkin lievempänä kuin Hjärnen ehdotuksessa, hyväksyttiin melkein muuttamatta säädyissä.[1] Hallituksen vahvistuksen se sai seuraavan vuoden alussa.[2] Asetuksena ei sitä kuitenkaan ole julaistu.

Siihen sisältyvät ehdotukset, mitä erityisesti torpparilaitokseen tulee, toteutettiin kuitenkin pääasiassa torppien ja uutistilain perustamista talojen maille koskevan kuninkaallisen kirjeen kautta 18 päivältä helmikuuta v. 1757. Tämän tärkeän asetuksen syntyminen on varsin läheisesti liittynyt edellä esitettyyn asiaan. Alote siihen tuli kuitenkin toisaalta.

Tämän luvun alussa on mainittu, että ylisen Sääksmäen kihlakunnan talolliset jo 1730-luvulla olivat mailleen torppia perustaneet ja että he viranomaisten kanssa olivat joutuneet riitoihin, nämä kun aikoivat ruveta näitä torppia verottamaan.[3] 1750-luvun alulla tuli sama kysymys uudelleen polttavaksi. Uudenmaan ja Hämeen läänin ponteva maaherra Gustaf Gyllenborg mainitsi valtiopäiväkertomuksessaan vv. 1751—52 valtiopäiville, että useilla tiloilla sekä Uudenmaan että varsinkin Hämeen läänissä oli erittäin laajat tilukset, jotka hyvin kelpaisivat viljeltäviksi, mutta kun oli uutisasukkaita ilmottautunut sellaisille seuduille, olivat talojen asujamet panneet vastalauseensa uutistilojen perustamista vastaan, väittäen

[1] Muutokset koskivat valmistelukunnan ehdottamia maaseutudeputatsioneja, jota paitsi loppu mietintöä, josta ehdotettiin keinoja väenmuuton ehkäisemiseksi, on poisjätetty. Säätyjen 21 p. lokak. v. 1756 päivätty kirje asiassa on painettuna E. G. Palménin toimesta Historiallisen arkiston VI osassa, sivut 173—84. Painettua kirjelmää haittaa kuitenkin, että siv. 178 lopulta lukien toisen ja kolmannen rivin välillä on jäänyt muutamia sanoja pois, jonka kautta lause käy mahdottomaksi käsittää. Kohta on luettava näin »— — — hvar på sin utmarck, *hvartill thessutom the som hafva för vidt begrepne ägor, jemväl* böra förplicktas — — —».

[2] 19 päivänä tammikuuta 1757 esitettiin neuvostossa säätyjen kirje metsäin ja tilusten jaosta Suomessa 21 päivältä lokakuuta 1756 sekä päätettiin panna se toimeen (värkstelles). Rådsprotokoll i inrikes civile ärender 1757, I. R. V. A.

[3] Katso edellä siv. 138—39.

maan kuuluvan heille ja heidän aikomuksenaan olevan itse ottaa se viljelykseen. Tästä ei kuitenkaan ollut mitään tullut. Koska halukkaita uutisviljelijöitä oli kosolta, — sopivia sellaisia olisivat varsinkin erotetut sotilaat ja itselliset —, ehdotti maaherra, kuten jo edellä on huomautettu, että vuoden 1683 asetuksen mukaan erotettaisiin tiloilta laajat tilukset pois, jolloin saataisiin riittävästi maata uutisviljelystä varten.[1] Kamarikollegin lausunnon perusteella annetun valtakunnan neuvoston päätöksen mukaisesti oli Gyllenborg sen jälkeen ryhtynyt uutisasutusta tällaisilla laajoilla metsämailla edistämään vanhan järjestelmän mallin mukaan siten, että ennenkuin lupa uutistilan perustamiseen annettiin, käräjillä tutkittiin, voitiinko uutistila perustaa ilman vanhan asutuksen vahinkoa ja metsän häviötä.[2] Tällä tavoin kertoi Gyllenborg kertomuksessaan vuosien 1755—56 valtiopäiville yksin Sääksmäen ylisen kihlakunnan laajoille autiomaille perustaneensa lähemmä 20 uutistilaa, vähemmässä määrin lääninsä muihinkin osiin, sekä että samaten lukuisia uutistiloja paraillaan oli perustustoimitusten alaisina. Sitäpaitsi oli hän antanut toimittaa maatarkastuksia ja niissä erityisesti määrännyt tutkittavaksi torppien laadun siten kuin v:n 1734 metsäsäännön 15 §:ssä edellytetään.[3] Tuloksena tästä voi hän jo nyt esittää, että useat torpparit olivat tarjoutuneet kruunulle maksamaan veroa torpistaan, jotka olivat perustetut joko yksinomaan kruunun tahi yhteisille perintö- ja kruunun tiluksille. Ja vaikkakin useimmat talolliset, joille tällaisia torppia kuului, olivat niiden erottamista vastustaneet, arveli maaherra kuitenkin, että suuri osa niistä voidaan tehdä kruunulle veroa maksaviksi, kunhan vain maanmittarit ennättävät mitata maat ja harkita, kuinka paljon maata vanhoille taloille niiden veron perusteella olisi tuleva.[4]

Selvä on, että tällaiset toimenpiteet nostattivat vastarinnan. Vuonna 1755 kokoontuville säädyille jätti ylisen ja alisen Sääksmäen kihlakuntien rahvas yhteisen valituskirjelmän niiden joh-

[1] Relation ifrån Nylands och Tavastehus Lähners höfdingedöme till Riksdagen som begyntes i Stockholm d. 16 Sept. 1751. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 44. R. V. A.

[2] Kammarkollegium om Landshöfding Gyllenborgs föreställning angde nybyggens upptagande i Tavastland, $^{28}/_{4}$ 1754; Kamm. Koll. till Kongl. Maj:t 1754. Rådsprot. i inr. civ. ärender $^{9}/_{7}$ 1754. R. V. A.

[3] Katso liite n:o 1, siv. 18.

[4] Landsh. Gyllenborgs riksdagsrelation, päiv. $^{27}/_{2}$ 1755. Katso etenkin sivut 23, 103 ja seur. Utskottshandlingar 1755—56, Vol 39. R. V. A.

dosta.[1] Kun ottaa huomioon näiden valtiopäivien yleisen kannan liikamaakysymyksessä, ymmärtää heti, että tämä valitus lankesi otolliseen maahan. Suomen asiain valmistelukunnassa herätti liikamaiden erottamista kiivasti vastustanut everstiluutnantti Nordenskjöld kysymyksen asiasta, esittäen memorialissa erinäisiä muistutuksia maaherra Gyllenborgin valtiopäiväkertomuksen suhteen.[2] Sittenkuin maaherra Gyllenborg oli antanut vaaditun selityksen ja selville oli käynyt, että hänen toimenpiteensä »tosin perustuivat eräisiin ennen annettuihin asetuksiin ja että niissä ilmenee kiitettävä harrastus valtion tulojen enentämiseksi» määräsivät säädyt kuitenkin, että koska nämä toimenpiteet olivat sitä laatua, että ne oikeastaan kuuluivat säätyjen päätettävänä olevan rajottelun ja verollepanon yhteyteen mitä sekä torppien ja uutistilain perustamiseen että liikamaan erottamiseen tulee, olivat ne »oikaistavat» ja peruutettavat.[3] Tämänmukainen kirje lähetettiinkin 1 päivänä helmikuuta 1757 sekä kamarikollegille että Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherralle (Gyllenborg oli juuri äskettäin kuollut).[4]

Tehdäkseen tulevaisuudessakin tällaiset toimenpiteet mahdottomiksi otti Suomen asiain valmistelukunta alotteen erityiseen lainsäädäntötoimeen, jonka kautta niitä periaatteita, joita valmistelukunnan suuressa mietinnössä oli esitetty, vieläkin ja erityisesti kysymyksessä olevaan asiaan nähden terotettaisiin.

Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionille lähetti valmistelukunta asian johdosta pöytäkirjanotteen. Siinä huomautettiin, kuinka muutamia aikoja sitten ja varsinkin viime rauhanteon jälkeen oli annettu useita hyödyllisiä ja terveellisiä asetuksia, joiden tarkotuksena oli ollut kehottaa Suomen asukkaita perustamaan torppia ja uutistiloja mailleen. Näiden luku oli varsinkin viime vuosina huomattavasti lisääntynyt, mutta pelättävää oli, ettei mitään enempää kehitystä tähän suuntaan tapahtuisi, päinvastoin luultavasti nykyinenkin alku parempaan päin kuihtuisi, jollei maanomistajaa ja talonhaltijaa, jonka maalle torppa perustetaan, saada

[1] Gyllenborgin kirje kuninkaalle 8 p:ltä lokakuuta 1755. Landshöfdingars bref, Nylands och Tavastehus län. R. V. A.

[2] Finska beredningens prot. 5/4 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

[3] Säätyjen kirje asiassa on päivätty 21 p. lokakuuta 1756. Riksens ständers Bref, inr. civile ärender 1755—56, Tom. II. R. V. A.

[4] Kongl. Bref till Landshöfdingen Nordenskjöld, angående åtskillige af framl. Landshöfdingen Gyllenborg tagne författningar vid anstälte Jordransakningar. Inr. civ. exp. registratur, 1/2 1757. R. V. A.

täysin vakuutetuksi siitä, että hän saa nauttia hyödyn sellaisesta tiluksestaan. Varsinaisena tarkotuksena on torppien ja uutistilain perustamisella aina ollut maan uutisraivauksen edistäminen ja väkiluvun lisääminen, joista valtakunnan voima, maine ja hyvinvointi pääasiassa riippuvat. Mutta toiselta puolen ei selvästi ole määrätty, miten sellaisten torppien suhde kruununuun ja maanomistajaan on järjestettävä, ja koska tämän takia helposti voi esiintyä syytä ja tilaisuutta sellaisen maan tai tiluksen erottamiseen päätilastaan, vaikkakin tämä on kiellettyä sekä lakien ja asetusten vastaista, niin pitää Suomen asiain valmistelukunta tarpeellisena ehdottaa määrättäväksi, ettei mitään tähän saakka tehtyjä yhtä vähän kuin tästälähtienkään tehtäviä torppa- ja uutistilaraivauksia, olkoot ne sitten kruunun-, perintö- tai rälssimaalla, koskaan saa erottaa päätilastaan tahi vastoin maanomistajan tahtoa riistää hänen vapaasti ja lainmukaisesti käytettävistään, vielä vähemmin asettaa ruotuun tai verolle panna. Ei myöskään saisi asukasta estää yksityisille tiluksilleen ja takamailleen raivaamasta torppia ja uutistiloja, lapsilleen ja omaisilleen ennen vieraita, koska valmistelukunta pitää arveluttavana järkyttää näitä asukkaiden vanhoista ajoista nauttimia oikeuksia. Tämän takia olisi myöskin varsin tarpeellista, että Suomen maaherroja nimenomaan kiellettäisiin anastamasta maata sen omistajalta tai rajottamasta tämän käyttövapautta siihen ja että heitä päinvastoin käskettäisiin tehokkaalla tavalla kehottamaan maanomistajia joko itse tahi muitten kautta ottamaan viljelykseen maansa ja tiluksensa, perustamalla torppia ja uutistiloja kaikkialle missä suinkin tilaisuutta siihen olisi.[1]

Kamari-, talous- ja kauppadeputatsioni hyväksyi täydelleen Suomen asiain valmistelukunnan ehdotukset. Mietinnössään lausuu deputatsioni kummastuksensa sen johdosta, että rälssi- ja perintötilallisia oli estetty käyttämästä oikeuttaan torppien perustamiseen mailleen. Torpathan, vastoin monen luuloa, ajan pitkään myöskin tulevat metsille hyödyksi. Sillä maanomistajat, kun ovat saaneet omat metsäpalstansa, voivat torpparienа ja uutistilallistensa työvoimaa käyttää metsien puhdistamiseen, vieläpä ruveta suunnittelemaan metsänistutustakin.[2] Yhtyen Suomen asiain valmistelukun-

[1] Utdrag af protokollet, hållet i Finska beredningen vid riksdagen i Stockholm, den 30 augusti 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

[2] Tässä kohden deputatsioni nähtävästi polemiseeraa vuoden 1734 metsäsääntöä vastaan. Helmikuun 18 p. 1757 annetun asetuksen voidaan näin ollen katsoa kumoavan metsäsäännön kysymyksessä olevat kohdat.

nan mielipiteeseen, deputatsioni edelleen ehdotti, että nimenomaan määrättäisiin, että kruununtilallisetkin saisivat hyväkseen nauttia rahvaan valituksiin 10 p:nä syyskuuta 1743 annetussa vastauksessa vakuutettuja etuja ja että sen nojalla ne torpat ja muut tilukset, jotka kruununtilallinen oli raivannut, maatarkastuksissa saisivat ilman mitään erityistä veroa tahi veron korottamista jäädä kruununtilalliselle kohtuulliseksi korvaukseksi hänen työstään ja vaivastaan sekä hänen tilansa vahvikkeeksi.[1] Deputatsioni oli vihdoin sitä mieltä, ettei kysymyksessä olevaa asetusta rajotettaisi ainoastaan Suomeen, vaan että se ulotettaisiin kaikkiin valtakunnan osiin. Samalla tulisi, jotta kukin varmasti tietäisi saavansa nauttia työnsä tulokset, vapauttaa kruunun-, perintö- ja rälssitilain torpparit kaikesta sotaväenotosta ratsu-, jalka- tai laivaväkeen nyt ja tuleviksi ajoiksi.[2]

Nämä deputatsionin ehdotukset tulivat kaikki hyväksytyiksi säädyissä, ainoastaan sillä poikkeuksella, ettei asetus koskisi vuorikaivosseutuja.[3] Valtiopäiväin päätös julaistiin kirjeellä kaikille maaherroille 18 päivänä helmikuuta 1757.

Tämä torpparilaitoksen kehitykselle erittäin tärkeä asetus on näin ollen saanut alkunsa niiden toimenpiteiden yhteydessä, joihin valtiopäivät Suomen vaurastuttamiseksi vapauden ajalla ryhtyivät.[4] Lähinnä on se siten väestön lisäämistä ja autiomaiden uutisasutusta ajavien harrastusten aiheuttama. Sensijaan ei torpparilaitoksen edistämisessä ollut valtion tulojen lisääminen minään suoranaisena tarkotusperänä, kuten valtion uutisasutukseen nähden oli asianlaita. Torppariasutusta suosivalta taholta kyllä esiintuotiin, että vaikkakaan ei valtio torpista saisi mitään maa- ja manttaali-

[1] Tarkotetaan vastauksen 20 §.

[2] Riksens Höglofliga Ständers Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations Betänkande angående torps och nybyggens anläggande, Stockholm 21 sept. 1756. Tämä mietintö oli alkujaan laadittu kysymyksessä olevan deputatsionin valiokunnassa »Kammar-Ekonomiutskottet» ja siellä päivätty 13 p. syysk. 1756. Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 36 ja 37. R. V. A.

[3] Tämä lisäys tehtiin porvarissäädyn alkuunpanosta. Borgareståndets protokoll 1755—56, Tom II, siv. 3402. R. V. A. Säätyjen kirje asian johdosta on päivätty 21 p. lokakuuta 1756. Riksens Ständers bref, inrikes ärender 1755—56, Tom II, siv. 368.

[4] Väärä on Nicanderin tiedonanto, että kysymyksessä oleva asetus olisi Faggotin memorialin Om vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot aiheuttama. Henr. Nicander, Åminnelsetal öfver J. Faggot $^{28}/_{11}$ 1778 (pidetty Ruotsin Tiedeakatemiassa), siv. 30.

veroa, se kuitenkin torpparilaitoksen edistymisestä tuloihinkin nähden hyötyisi, varsinkin henkilöllisten maksujen ja verojen tuottavaisuuden suurenemisen muodossa. Mutta samalla huomautettiin, ettei vero suinkaan ole päävoitto, joka uutistorpasta saadaan ja että valtion ei tule supistaa tehtäväänsä yksin veropolitiikkaan, vaan etupäässä pitää silmällä yhteiskunnan hyvinvoinnin ja väkiluvun kasvua, jolla varsinkin kansallisessa suhteessa olisi erittäin suuri merkitys.[1]

Valtiosäädyt olivat vuosien 1755—56 valtiopäivien toimenpiteitten kautta mitä jyrkimmin sekä hylänneet hallituksen vanhat vaatimukset asumattomiin erämaihin nähden että tehneet lopun entisestä, näihin vaatimuksiin perustuvasta asutusjärjestelmästä. Kukin saisi pitää ne maat, jotka hänen hallussaan olivat ja niiden asutus oli jäävä hänen tehtäväkseen, s. o. Suomen laajojen autiomaiden asutuksen tuli tapahtua torpparilaitoksen kautta. Torpparilaitoksen tuli siis välittää se siirtyminen voimaperäisempään tuotantotapaan, joka seurasi autiomaiden asuttamista ja oli tämän tarkotuksena.[2] Ja samalla, rinnan tämän kanssa, oli kehitettävä maahan uusi väestökerros »torpparеita ja muuta senkaltaista väkeä, jotka asettuvat työllä ansaitsemaan ravintonsa».

Erityisesti ei mainita, että näihin toimenpiteisiin olisivat aihetta antaneet suurviljelijäin, s. o. aatelin ja säätyläisten pyrkimykset torpparilaitoksen kehittämiseksi heidän maatyötarvettaan silmällä pitäen. Mutta että tällaisia vaikuttimia kuitenkin oli mukana, käy esille siitäkin, että aateli, jyrkimmin vastustamalla liikamaan erottamista, tahtoi turvata torpparilaitoksensa kehitysmahdollisuuden.[3] Liikamaan erottaminen, joka alkaisi perintömaasta, voisi päättyä rälssiin, sanottiinkin sattuvasti. Myö-

[1] Finska Deputationens Betänkande till Hushållningens upphjälpande i Finland, $^{3}/_{7}$ 1747. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. Betänkande af Kongl. Komissionen till Finlands upphjälpande, $^{7}/_{7}$ 1755. Ödmjukt memorial af prosten Mathesius, $^{28}/_{2}$ 1756 (S:n Hjärnen lausunto). Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. Katso edellä siv. 157 ja seuraavassa siv. 181.

[2] Vuosien 1755—56 valtiopäivillä käytettiin kyllä yhä edelleen torppa nimityksen rinnalla nimitystä uutistila, mutta kaikki olennainen ero niiden väliltä oli hävinnyt, vaikkakin sen kautta, että lausutaan torppien perustamisen edistävän talojen halkomista, yhä edelleen näytäänkin edellytetyn, että torpista kehittyy itsenäisiä tiloja (katso siv. 153).

[3] Katso Finska Beredningens protokoll $^{28}/_{2}$ $^{2}/_{3}$, $^{6}/_{3}$, $^{9}/_{3}$ 1756, Utskottshandlingar 1755—56, Vol. 20. R. V. A.

hemminkin, kun liikamaakysymys uudelleen Kustaa III:nen ajalla tuli polttavaksi, oli aateli liikamaan erottamisen kiivain vastustaja.

Aikalaiset olivat vakuutettuja edellä mainittujen toimenpiteiden suuresta merkityksestä. Jos mitään asetuksia voidaan sanoa suuriksi, niin varmasti on näitä säädöksiä mainittava suurimmiksi ja tärkeimmiksi, mitä konsanaan on rappiolla olevan taloutemme vaurastuttamiseksi tehty, sillä ne laskevat perustan väestön lisääntymiselle ja maanviljelykselle, joista valtion onni ja menestys riippuvat, kirjotti Faggot esittämiämme asetuksia silmällä pitäen.[1] Suomen asiain valmistelukunta ja valtiosäädyt taas lausuivat Suomea koskevassa suuressa mietinnössään olevansa vakuutettuja, että Suomen asukkaat näistä valtiopäivistä saisivat laskea uuden ajanjakson alkavan. Mitä erityisesti torpparilaitokseen tulee, ei näiden valtiopäivien suuri merkitys olekaan kiellettävissä.

Vuosien 1755—56 valtiosäätyjen lainsäädäntötoimet aiheuttivat melkoisia muutoksia Suomen paikallisen viranomaisten menettelytavassa liikamaa- ja uutisasutuskysymykseen nähden. Jyrkimmin käänne luonnollisesti tuntui Uudenmaan ja Hämeen läänissä. Tämän läänin maaherra kertookin valtiopäiväkertomuksessaan seuraaville (vuosien 1760—62) valtiopäiville, että ne lähemmä satakunta uutistilaa, jotka maaherra Gyllenborg-vainajan aikana olivat perustetut talojen laajoille takamaille, olivat säätyjen päätöksen ja 22 (18) p:nä helmikuuta 1757 päivätyn kuninkaallisen kiertokirjeen johdosta palautetut päätilaansa ja talollisten vapaasti käytettäviksi luovutetut, kuitenkin sillä ehdolla, ettei niitä saisi jättää autioiksi. Osa näitten uutistilain asukkaista oli talollisten luvalla torppareina saanut jäädä paikoilleen, osa heistä taas oli häädetty, maksamalla heille kuitenkin kihlakunnanoikeuden määräämät korvaukset viljelyskustannuksista. Turun ja Porin läänin maaherra ilmotti myöskin, ettei hän 18 p. helmik. v. 1757 annetun kirjeen vuoksi ollut voinut sallia läänissään uutistilain perustamista, vaikka tilaisuutta siihen kylläkin olisi ollut läänin laajoilla autiomailla. Ainoastaan paikottain, hyvin etäällä vanhasta asutuksesta, oli hän antanut uutistilojen perustamislupia, koskapa, lisää maaherra selitellen, jos nämä maat joutuisivatkin jollekin kylälle, tällä olisi uutistiloista vain hyötyä.[2] Pohjanmaalla paraillaan toimitetta-

[1] J. Faggot, presidiopuhe Ruotsin tiedeakatemiassa $^{30}/_{4}$ 1760, siv. 18.

[2] Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 39. R. V. A.

vassa yleiseen verollepanoon yhdistetyssä tilusten rajottelussa määrättiin myöskin säätyjen kirjelmän säädökset metsien jaosta Suomessa noudatettaviksi.[1]

Jonkun verran jatkui tämän rinnalla vielä vanhaakin asutustapaa, enimmin Pohjanmaalla sekä Karjalassa, jossa maaherran v. 1760 alkaneille valtiopäiville antaman valtiopäiväkertomuksen mukaan vuoden 1755 alusta oli sikäläisille yhteis- ja autiomaille perustettu 57 uutistilaa ja 90 uutta (vero-) torppaa.[2]

Torpparilaitoksen maaherrat sensijaan kertovat nopeasti varttuvan ja kehittyvän. Vuoden 1757 asetuksen julkaisemisen jälkeen ei kyllä Uudenmaan ja Hämeen läänissä ole uutistiloja perustettu, kertoo läänin maaherra lopulla vuotta 1764 laaditussa valtiopäiväkertomuksessaan, mutta torppia on sensijaan v:n 1760 jälkeen perustettu 393. Tämä tulos todistaa maaherran mielestä kyllin selvästi, että mainittu tarpeellinen ja terveellinen asetus oli paljoa hyödyllisempi sekä valtion tulojen että väkiluvun lisäämisen kannalta, kuin ennen myönnetty lupa perustaa uutistiloja toisten tiluksille, joita, kenties kuinkakin perättömästi, pidettiin liian laajoina. Jos kuninkaallinen majesteetti vieläkin kerran julkaisisi yllämainitun vakuutuksensa, lausuu maaherra olevansa varma siitä, että lyhyessä ajassa kaksi kertaa enemmän torppia tulisi perustetuksi, etenkin kun tähän useimmilla seuduin oli hyviä tilaisuuksia, vaikkakaan rahvas ei ole uskaltanut niitä ennen käyttää hyväkseen sillä tavalla kuin nykyään, jolloin se luvan saatuaan ja tehtyään sopimuksen työpäivien tai jonkun pienen määrätyn veron suorittamisesta asettaa lapsiaan ja muita sukulaisiaan tällaisille paikoille asumaan».[3] Myöskin Pohjanmaan maaherra kertoi mielihyvällä huomanneensa, että tämä kiitosta ansaitseva ja terveellinen asetus useissa seuduin läänissä oli pantu toimeen ja monet sekä perintö- että kruununtilain haltijat olivat sitä omaksi hyödykseen tienneet käyttää.[4] Että todellakin torpparilaitos varsin ripeästi kehittyi, on etempänä osotettu.[5]

[1] K. F. Lagus, Om jordaskiften, Helsinki 1857. Katso liitteenä siihen painettua »Circulär till Länets och Commissions Landtmätare i Österbotn om skogs- och storskiftsdelningen», Vasa d. 23 Maj 1757.

[2] Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 39. R. V. A.

[3] Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 75. R. V. A.

[4] Lähinnä tarkotti maaherra lausunnollaan 20 p:nä heinäkuuta 1762 annettua asetusta. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 75. R. V. A.

[5] Katso sivu 220.

Muilta tahoilta valitettiin kuitenkin varsin yleisesti samaan aikaan, ettei torpparilaitoksen kehitys vastannut asetettuja toivomuksia. Varsinkin oli tilattoman väestön huono luottamus hallituksen asetuksiin ja sen hyvään tahtoon estänyt ja haitannut torpparilaitoksen kehitystä. Syy tähän on hallituksen asetuksissakin, mainitsi Chydenius kirjotuksessaan maastamuuton syistä. Tuskin oli, huomautti hän, torppareja turvaava asetus vuodelta 1757 säädetty, kun jo 3 p. heinäkuuta 1759 sodan vuoksi määrättiin, että kaikkien maaseudulla asuvien miesten tulisi joko ottaa talo viljelläkseen (johon heillä ei ollut tilaisuuutta) tai hankkia itselleen joku muu luvallinen elinkeino, muussa tapauksessa olisivat he sotapalvelukseen velvolliset. »Mihin luulet lukijani, tällaisten pakolaisten joutuvan? Mitä huvia on sellaisilla avioliitosta? Tai mitä halua on heidän lapsillaan jäädä Ruotsiin».[1] Torppien ja uutistilain perustaminen on käynyt hitaasti, huomauttti myöskin v. 1760 Faggot, sillä väestö on vielä niin peloissaan entisen ankaruuden vuoksi, ettei se riittävästi luota kuninkaalliseen lupaukseen saada nauttia rauhaa ja rälssivapautta isänmaassaan.[2] Suomen maanmittaustirehtööri Runeberg valitti samaten, ettei kansa yleensä ollut halukas eikä taipuvainen torppia ja mäkitupia perustamaan ja että maatyömiehet eivät näkyneet luottavan hallitukseen ja sen toimenpiteisiin, kuten kuitenkin olisi ollut toivottava.[3] Tabellikomissionikin mainitsi valtiopäiväkertomuksessaan, jonka se antoi vuosien 1765—66 valtiopäiville, että joskaan tilallisilta ei puuttunut halua noudattaa viimeisillä valtiopäivillä annettuja asetuksia uutistilain, torppien ja mäkitupien perustamisesta, niin vitkasteli sitävastoin työtätekevä väestö yleisen epävarmuuden vallassa itsellisiksi ja torppareiksi rupeamasta.[4]

Toinen samanlainen torppien perustamisen este löydettiin verolaitoksen alalta. Uudesta verollepanosta, s. o. maaverosta, olivat torpparit kyllä jo vapautetut, mutta kaikenlaisia savuluvun perusteella suoritettavia maksuja, kuten pidoapumaksuja, tuomarin- ja laamanninrahoja, lukkarin, silta- ja jahtivoudin kappoja,

[1] Politiska Skrifter af Anders Chydenius, julkaissut E. G. Palmén, Helsinki 1880, siv. 38.

[2] J. Faggot, Presidiopuhe $^{30}/_{4}$ 1760, siv. 19—20. (Sv. Vet. ac. praesidital.)

[3] E. O. Runeberg, Om Svea Rikes Folknummer och Naturliga Styrka, Sv. Vet. acad. handl. 1764, siv. 113—14.

[4] Tabell Commissions Riksdags Relation, Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 34. R. V. A.

käräjähuoneen rakennus- ja vuokrarahoja, papinmaksuja y. m. heiltä yhä kannettiin, ennenkuin he tuskin olivat saaneet lapiotansa maahan. Kun torppari useimmiten alkoi viljelyksensä tyhjin käsin, saatuaan maanomistajalta avustustakin ensi aluksi elatuksekseen sekä rakennusten ja karjan hankintaan ja tämän vuoksi hyvin vaivaloisesti sai toimeentulonsa, vierottivat tällaiset veronkiskomiset hänet torpan perustamispuuhista kokonaan.[1]

Sikäli kuin torppia alkoi syntyä, kävi myöskin selville, että jakamattomat metsä- ja takamaatkin olivat vaikea torppien perustamisen este. Faggot olikin jo v. 1755 huomauttanut, ettei torppia ja mäkitupia voi riittävässä määrin syntyä, jollei iso jako raivaa tietä.[2] Että jakamattomat metsät autiomaitten viljelykseen ottoa estivät, oli varsin yleiseen havaittu ja tunnustettu.[3] Vuoden 1757 kirje torppien perustamisesta oli nimenomaan myöskin rajottanut niiden perustamisoikeuden talojen yksityisiin takamaihin.

Oltiinpa vihdoin jo ratkaistusta liikamaakysymyksestäkin eri mieltä. Varsinkin jos pidettiin silmällä suuria erämaaseutuja, täytyi pakostakin selvitä, ettei siellä vanhastaan oleva heikko talonpoikainen asutus kykenisi näitä seutuja nopeasti torppareilla asuttamaan. Jo vuosien 1755—56 Suomen asian valmistelukunnassakin olisi tällaisia mielipiteitä esiintuotu. Turun ja Porin maaherra esitti myöskin yhä kertomuksessaan 1760—62 vuosien valtiopäiville välttämättömänä toimenpiteenä suurien autiomaitten asuttamiseksi vanhan mallin mukaista valtion uutisasutusta.[4] Turun ja Porin läänien talousdeputatsioni huomautti samaten, että varsinkin Karjalassa, Savossa ja Porin läänin pohjoisissa osissa, Ruoveden, Keuruun ja Ikaalisten pitäjissä, joissa taloilla oli laajat maat, olisi välttämätöntä, jos asukkaat määrätyn ajan ku-

[1] Ömdjukaste berättelse till Ständerna af dess uti Nylands- och Tavastehus län förordnade Oeconomie Deputation, ingifven till Riksdagen 1765. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 80. Samoin Johan Olivecreutz, Memorial om Finska hushållningens uppkomst. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 39. R. V. A.

[2] J. Faggot, Betänkande om Vårt Allmänna tillstånds sjukdom och bot, Stockholm, d. 13 Januarii 1755. Rådsprotokoll i inr. civ. ärender 1755, I (kuuluu $^{18}/_{3}$ 1755 pöytäkirjaan).

[3] Katso edellä siv. 127 ja 156, 159. Katso myös Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations bet. ang. Österb. Riksens Ständers Dep. arbeten, $^{12}/_{6}$ 1766. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 70. Ison jaon edistävää vaikutusta torppariasutuksen kehitykseen terotettiin tässä erityisesti.

[4] Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 39. R. V. A.

luessa eivät ottaisi maitaan viljelykseen, jättää tilukset halullisten viljeltäviksi ja raivattaviksi.[1]

Kun valtiopäiväin harrastukset väenkasvun ja maan autioseutujen asuttamisen hyväksi yhä pysyivät vireillä, antoivat ylähuomautetut seikat valtiosäädyille runsaasti työtä. Täydentävien asetusten suunnitteleminen ja säätäminen, mitä torpparilaitokseen tulee, onkin ominainen piirre vapauden ajan loppujaksolle. 1750-luvulla viitotettu yleinen suunta sensijaan pysyy pääasiassa muuttumattomana.

Luottamuksen herättäminen maalaisrahvaassa uusiin asetuksiin, sekä torppari- ja mäkitupalaisväestön kehityksen edistäminen ja väenlisääntymisen kiiruhtaminen tätä tietä olivat 1760-luvulla aiheena useihin säätyjen toimenpiteisiin. Tällaisiin voitanee lukea 20 päivänä heinäkuuta v. 1762 annettu asetus mäkitupien rakentamisesta, joka vapautti henkirahojen suorittamisesta ne mäkitupalaiset, joilla oli kolme hengille pantua lasta.[2] Samansuuntainen on vuosien 1765—66 valtiopäivillä laadittu asetusehdotus maastamuuton ehkäisemiseksi, johon oli suppeaan muotoon koottu suuri osa väenlisäystä tarkottavista lainsäädöksistä, osaksi ehdotettu uusiakin. Ehdotus alkaa julistamalla, että Ruotsin kansalaisella ei tule olla yksin vapaana syntyneen nimeä, vaan hyötyäkin siitä. Ehdotuksessa vakuutetaan senvuoksi rajaton lupa talojen halkomiseen rälssi- ja perintötilallisille, joilla oli yksityiset erotetut pelto, niitty- ja takamaat. »Olkoon myöskin lupa perustaa uutistiloja, torppia ja mäkitupia mielin määrin.» »Talolliset ja uutistilalliset pitäköötniin monta lasta ja palkollista, kuin haluavat.» »Torpparit, ne jotka mäkituvissa istuvat» y. m. »pitäköötmyöskin lapsensa luonaan, mutta älköön heidän olko sallittu käyttää kalavesiä, laidunta, metsä- ja takamaata ilman maanomistajan tietoa ja lupaa.» Torpparit ilman maanviljelystä, mäkitupalaiset y. m., joilla on kolme lasta, olkoot henkilöllisistä kruununveroista vapaat.[3]

[1] Ödmjukaste Berättelse till Riksens Högloflga Ständers Secrete Utskott af Oeconomie Deputation uti Åbo och Björneborgs län. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 39. R. V. A.

[2] Kongl. Maj:ts Förordning at Jordägare och Hemmansbrukare måge för gifte Legohjon å sine ägor upbygga Backstufvor och boningsrum, 20 julii 1762. Katso muuten tämän asetuksen suhteen seuraavassa siv. 182.

[3] Project till Förordning att hämma folkutflyttningen utur Riket. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 75. R. V. A.

Valmiiksi ei asetusehdotusta näillä valtiopäivillä saatu, mutta seuraavilla joutui asia uudelleen esille. Säätyjen päätöksen mukaan julkaistussa asetuksessa määrätään, että väenkasvua oli edistettävä antamalla veronhelpotusta niille, joilla oli useampia lapsia. Talolliset ja verotorpparit määrättiin vapautettaviksi kaikista henkilöllisistä veroista, jos heillä oli 4 hengillepantua lasta, joko he itse yhä halusivat pitää isännyyttä tai, luovutettuaan sen lapsilleen, tahtoivat rakentaa itselleen erityisen tuvan tahi torpan. Muut torpparit taas, joilla oli maanviljelystä tai jotka olivat käsityöläisinä, samaten kuin työväki y. m., saisivat henkilöllisistä veroista vapautusta, jos heillä oli vähintäin neljä lasta, kunnes nuorin oli täyttänyt 8 vuotta.[1]

Samoilla valtiopäivillä myönnettiin torppareille toinenkin vapautus. Alotteen teki Suomen rahvas, joka, viitaten niihin laajoihin tilaisuuksiin uutisraivausten tekoon, joita Suomessa oli, anoi että »torpparit tahi ne, jotka uutistiloja ovat raivanneet ja niitä asuvat», kuuden vuoden ajaksi vapautettaisiin suostuntaveroista ja kaikenlaisista ylimääräisistä rasituksista, laamannin- ja kihlakunnantuomarinkapoista, ollen tänä aikana velvolliset suorittamaan ainoastaan henkirahoja.[2] Kamarivaliokunnassa asiaa käsiteltäessä mentiin vieläkin pitemmälle. Ei ainoastaan päätetty puoltaa tällaista veron helpotusta, vaan ehdotettiin sen lisäksi, että niille, jotka todistettavasti ovat karusta maasta raivanneet ja perustaneet torpan, olisi kolmen ensimäisen vuoden aikana kruunun puolesta vuosittain myönnettävä 2 tynnyriä viljaa avustukseksi.[3] Tämä viimeinen ehdotus tosin raukesi, mutta sensijaan tuli säätyjen päätökseksi ja sen perusteella yleiseksi asetukseksi, että »torppien perustamisen edistämiseksi olisi jokainen, joka vastedes torpan perustaa, 4 vuoden aikana vapautettava kaikista muista ulos-

[1] Kongl. Maj:ts Förordning till befordran af Folkmängdens ökande i Riket, 8 Martii 1770. — Näiltä valtiopäiviltä oli myöskin Suomen rahvas jättämänsä valituksen kautta anonut, että sama verovapaus, joka oli mäkitupalaisille myönnetty v. 1762, ulotettaisiin torppareihinkin, koska »the hvilka upodla oländig mark och ther nybygge anlägga eller så kallade torp uptaga, vid ett sådant arbete måste använda mycken flijt och möda och thetta tyckes förtjena all den uppmuntran och belöning, som möijelig är». Bondeståndets allmänna besvär, § 83. Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 45. R. V. A.

[2] Bondeståndets allmänna besvär, § 81. Utskottshandlingar 1769—70. Vol. 45. R. V. A.

[3] Kamari-talousvaliokunnan pöytäkirja, 13 ja 20 p. syysk. 1769. Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 46, siv. 150 ja seur. R. V. A.

teoista, paitsi puolesta siitä maksusta, jonka torpparin renkinä ja hänen vaimonsa piikana olisi ollut suoritettava».[1] Säätyjen päätöstä neuvostossa esiteltäessä huomautettiin, että vapautus veroista oli ymmärrettävä siten, että se koski vain vapautusta kruununulosteoista.[2]

Yhtä paljon kuin suoranaista avustusta, kaipasi torpparilaitoksen kehitys kuitenkin ehkäisevien esteiden ja ennakkoluulojen poistamista. Vielä 1760-luvun lopulla oli asiain tila sellainen, että Suomen Suuriruhtinaskunnan sekä Pohjanmaan, Länsipohjan, Geflen ja Sundsvallin läänien rahvas yhteisessä valituksessa oli pakotettu huomauttamaan, että vastoin 1757 vuoden asetuksen selviä määräyksiä sekä laillisesti pyykitettyjen perintötilojen maille, että osittain kruunun-, osittain perintötilain jakamattomille tiluksille oli myönnetty uutistiloja erinäisten henkilöiden pyynnöstä. Koska äskenmainittu asetus selvin sanoin määräsi, että sekä kruunun- että perintötilain haltijoilla itsellään oli rajaton oikeus perustaa mailleen torppia ja käyttää tiluksiaan mielensä mukaan talojensa vahvikkeeksi, olisivat kaikki uutistilain perustamistoimitukset julistettavat lain voiman menettäneiksi ja uutistilat palautettavat emätilaan tai yhteismaan osakkaiden vapaasti käytettäviksi.[3] Vaikkakin asiaa käsiteltäessä tuotiin esille kaikki ne näkökohdat, joilla valtion uutisasutusta voitiin puolustaa, ennen kaikkea, kuinka välttämätöntä tällainen asutus oli Pohjanmaalla, Länsipohjassa ja osittain Suomessakin, joissa maakunnissa ei rajottelua oltu koskaan toimitettu ja taloilla oli hallussaan suunnattomat maa-alat, antoi kamarivaliokunta mietinnössään puoltavan lausunnon rahvaan anomuksen johdosta.[4] Asiaa ei valtiopäivillä kuitenkaan loppuun käsitelty.

Tällaiset seikat antoivat valtiopäiville myöskin aiheen ryh-

[1] Riksens Ständers Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations Betänkande om uppmuntringar till jordbrukets upphjälpande, gifvit vid Riksdagen den 20 Dec. 1769. Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 44. R. V. A. Kongl. Maj:ts Förordning angående uppmuntringar till Jordbrukets upphjälpande, 8 Martii 1770.

[2] Rådsprotokoll i inr. civile ärender 1770, I, siv. 375.

[3] Bondeståndets allmänna besvär vid Riksdagen d. 19 sept. 1769, § 84, Utskottshandlingar 1769—70 Vol. 45, II.

[4] Carl Ephr. Carpelan, Ödmjukt memorial, Stockholm d. 30 okt. 1769. Riksens Ständers Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations Kammarutskotts betänkande öfver 84 § af allmogens allmänna besvär, gifvit vid Riksdagen i Stockholm d. 8 Jan. 1770. Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 45, II, Oafgjorda allmänna och enskylta mål vid 1769 och 1770 års Riksdag. R. V. A.

tyä tarkastamaan, miksikä kuninkaallisissa asetuksissa myönnetyt kaikenlaiset kehotukset maanviljelyksen edistämiseksi ja vaurastuttamiseksi eivät olleet vieneet toivottuun tulokseen. Tärkeimpiä esteitä tässä kohden oli kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mielestä asetusten tuntemattomuus, kansa ei niistä mitään tiennyt, eikä niitä voinut sen vuoksi myöskään panna täytäntöön. Luonnollista oli, lausui deputatsioni, ettei asetuksia tulisi salata, vaan päinvastoin tehdä yleisesti tunnetuiksi kaikille ja kaikkialla. Kaikki taloudelliset asetukset, jotka koskevat uutistiloja, torppia ja uutisviljelyksiä, olisi senvuoksi joka vuosi saarnastuoleista kuulutettava. Samalla tulisi uudistaa ne säädökset, jotka turvaavat tilatonta väestöä, julistamalla, ettei ketään, joka on mennyt naimisiin ja jolla on erityinen asunto tai joka asuu määrätyssä paikassa, vastoin tahtoansa saisi pakottaa vuosipalvelukseen ja ettei kukaan vastoin tahtoaan olisi sotamieheksi vikapää.[1]

Varsin pulmalliseksi kävi myöskin niiden esteiden poistaminen, jotka hidastuttivat ja vaikeuttivat torppien perustamista jakamattomalle maalle. Isoa jakoa kyllä säätyjen taholta koetettiin kaikin tavoin edistää, mutta, kuten tunnettua on, eivät tulokset läheskään vastanneet toiveita, joita sen nopeaan toimeenpanoon oli asetettu. Niiden lukuisten suunnitelmain joukosta, jotka tehtiin tänä aikana isojakoasetusten uusimiseksi, ansaitsee erityisesti mainitsemista eräs J. Faggotin asetusehdotus, jossa isojakoasetukseen koetetaan sovittaa edellisillä valtiopäivillä Suomeen nähden hyväksytty periaate metsä- ja takamaitten jakamisesta ja asuttamisesta. Siinä samalla kosketeltiin kysymystä torppien perustamisesta ennen ison jaon lopullista toimeenpanoa ja vahvistamista.

Faggotin ehdotuksessa (§:t 11 ja 13) suunnitellaan seuraavanlainen järjestys takamaiden jaossa ja asutuksessa noudatetta-

[1] Kongl. Maj:ts Förordning angående uppmuntringar till jordbrukets upphjälpande, 8 Martii 1770. Deputatsionin mietintö, katso siv. 172, muist. 1. Yhteenvedot tärkeimpäin maataloudellisten asetusten sisällyksestä oli toimittanut painosta maaherra Örnsköld. Yhteenvetoa suositettiin levitettäväksi kaikkiin osiin valtakuntaa. Katso Riksdagsskrifter 1771—72, Vol. 4, Utdrag ur P. A. Örnsköld's riksdagsrelation, Litt. A. Rahvaan, sekä talollisten että tilattomain, oikeuksia terotettiin erittäin jyrkästi samaan aikaan suunnitelluissa talonpoikaissäädyn privilegiehdotuksiksi. Katso Project till Bondeståndets Privilegier, luettu talonpoikaissäädyssä $^{4}/_{9}$ 1771, painettu Tukholmassa 1771. Rigsdagsskrifter 1771—72, Vol. 2, siv. 919. H. Y. K.

vaksi. Koska kunink. kirjeen johdosta maaherroille 18 p:ltä helmikuuta 1757 sekä maanomistajilla että kruununtilain haltijoilla oli lupa tiluksilleen perustaa verovapaita torppia ja uutistiloja sekä niillä suojella kelvollista työväkeä, tulisi maanmittarin osittain takamaasta, osittain kaukaisista pelloista, niityistä ja vesijätöistä erottaa ja kartalle merkitä paikat niin monta päivätyötorppaa varten kullekin talolle, kuin tila myöntää, joko tätä pyydetään tai ei. Torppaan ei kuitenkaan saisi kuuluu maata enempää kuin kaksi tynnyrinalaa jokavuotista kylvöä varten ja vastaava määrä niittyä. Missä sitäpaitsi olisi tilaisuutta ottaa viljelykseen suurempia uutistiloja, olisi maanmittarin ne merkittävä siirtokyliksi, jollei kenties emäkylä riittävien tilustensa takia tahdo niille myöntää emäkylänoikeuksia. Ja jotta tällaiset hyödylliset toimenpiteet sitä helpommin saataisiin aikaan, olisi maanmittarin mainitut alueet määrättävä ja käytävä jakamattomassa metsässä jo ennenkuin iso jako taloihin nähden toimitetaan. Sen jälkeen tulisi maaherran pitää tarkkaa huolta, että kaikki tällaiset tilukset, joista maanmittarin vuosittain olisi jätettävä luettelo, pikimmiten, suojattuina kaikelta sotaväenotolta ja verolle panolta, varustetaan työväellä kylälle suureksi eduksi ja ikuiseksi hyödyksi.[1]

Tämä Faggotin ehdotus muistuttaa, koettaessaan yhdistää valtion huolenpitoa uutisasutuksen edistymisestä itsessään yksityisluontoa olevaan asutusjärjestelmään, jonkun verran 1746—47 vuosien Suomen deputatsionin asutusehdotusta, ja onkin se, varsinkin mitä valtion osanottoon asutukseen tulee, melkoinen askel takaisin tätä järjestelmää kohden. Nimellisesti tällaisella valtion huolenpidolla myöskin oli tukea vuosien 1755—56 valtiopäivän lainsäädäntötoimissa.[2]

Faggotin ehdotukselle ei kohtalo kuitenkaan ollut suosiollinen. Lakikomissioni, jonka tutkittavaksi se ensinnä lykättiin, muodosti sen perusteella uuden, jonkun verran muutetun lainluonnoksen. Torppien ja uutistilapaikkain katsomisia ja rajankäyntejä ei maanmittarin sen mukaan tulisi tehdä muuten kuin pyynnöstä, eikä näitä toimituksia myöskään saisi tehdä ennen metsämaiden jakoa, paitsi kylänmiesten yhteisestä pyynnöstä, jossa tapauksessa heidän myöskin yhteisesti tulisi nauttia tulot täten perustetuista torpista ja uutistiloista.[1]

Valtiopäivillä pidettiin samaten Faggotin ehdotuksia sopimattomina, ne kun liiaksi rajottivat maanomistajan oikeutta.[2] Nämä itsessään huomattavat ehdotukset raukesivat sen vuoksi, eivätkä 1760-luvun lukuisat isojakoasetukset ottaneet yrittääkseen yhdistää metsämaitten jakoa ja asuttamista ylläesitettyjen ehdotusten mallin mukaisesti.[3]

Kun iso jako kuitenkin vain verrattain verkalleen pääsi edistymään, tuli kysymys siitä, millä tavoin kylänmaitten asuttamista ennen jakoa voitaisiin auttaa, käytännöllisessäkin suhteessa varsin tärkeäksi.

Jo vuosien 1760—62 valtiopäivillä oli asia joutunut tässä muodossa esille. Suunnitellessaan asetusta mäkitupien perustamisesta asiaa valmisteleva deputatsioni johtui tarkastamaan, miten tämä kävisi päinsä siellä, missä kylällä on jakamattomat takamaat. Koska 1734 vuoden lain rakennuskaaren 10:s kapp. ja 1734 vuoden metsäsääntö kielsivät uutisraivauksien tekemisen kylässä, jolla oli jakamattomat maat, jolleivät naapurit olleet asiasta yksimielisiä, arveli deputatsioni, että kysymyksessä olevia uutistiloja ja mäkitupia tosin erotetuilla yksityismailla voitaisiin heti perustaa, mutta kylissä, joilla oli jakamattomat maat, jolleivät kylän miehet asiasta sopisi, vasta jaon tapahduttua.[4] Vuosien 1768—69 valtiopäivät sensijaan asettuivat jyrkemmälle kannalle kysymyksessä. Kamari-, talous- ja kauppadeputatsioni lausui,

[1] Underdånigt Project till Förklaring öfver Kongl. Maj:ts Nådige Förordning af den 5 April 1757 om Hemmans Ägors läggande i Storskiften, Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 66. Faggot on liitteenä presidiopuheeseensa 30 p. huhtikuuta 1760 julkaissut ehdotuksensa nimellä »Kongl. Landtmäterie Contoirets Förslag till en förnyad Kongl. Maj:ts Stadga om Storskiftesdelning». Svenska Vet. acad. praesidiital.

[2] Katso edellä siv. 159—160, 163.

[1] Stadga hvarefter Storskiftet ordenteligen synes kunna förrättas, § 8, mom. 8. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 39. Tämä ehdotus oli sittemmin nimellä »Förslag till en stadga, hvarefter Storskifte i Finland med Österbotten ordentligen förrättas bör» (§ 8, mom. 8) vuoden 1765—66 valtiopäiväin käsiteltävänä. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 80. R. V. A.

[2] Katso Johan Funck, Ödmjuk minnesskrift till Riksens Ständers Kammar- och Oeconomie Deputation, 5 Dec. 1760, § 11. Utskottshandlingar 1760—62. Vol. 66.

[3] Kunink. asetuksessa »Huru ägodelningar i Österbotten måge förrättas», $^{2}/_{12}$ 1766, tavataan kuitenkin tämän suuntainen asutuksen järjestely, joka luonteeltaan sentään on valtion uutisasutusta lähellä.

[4] Riksens högl. Ständers Kammar-, Ekonomie-, och Kommercedeputations betänkande, angående tillstånd för jordägare och hemmansbrukare å landet, att för gifta legohjon låta å sine ägor uppbygga backstufvor och boningsrum. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 58. R. V. A. Katso myös mietinnön perusteella laaditun 20 p. heinäk. 1762 julaistun asetuksen 3 pykälää.

että niin kauan kuin ahkerat kylänosakkaat eivät kykene maanmittarijakoa aikaansaamaan ja tämä myöskin on niin kallis, että sen hinnalla suuret alat voitaisiin raivata viljelykselle, on aivan toivotonta odottaa mitään uutisviljelysten tekemistä, sillä halu siihen ennättää kyllä kadota, ennenkuin vaadittavat muodollisuudet, kustannukset ja ajanhukka ovat kestetyt. Tähän nähden deputatsioni ehdottikin, että jakamattomalla maalla, jolla on tilaisuuksia uutisviljelyksiin, älköön toinen naapuri estäkö toista torppaa perustamasta, kun vaan yhtä hyviä viljelystilaisuuksia kunkin osakkaan osalle hänen veroonsa verraten on olemassa.[1] Tämä jyrkkä säädös muutettiin säädyissä vieläkin ankarammaksi lisäämällä, että uutistiloja saadaan jakamattomalle maalle perustaa myöskin, jos osakkaat sitä vastustavat ja koettavat estää viljelystyötä.[2] Ja tässä muodossa se hallituksen toimesta asetuksena julkaistiin 8 päivänä maaliskuuta 1770.

Tämän asetuksen kautta oli torpparilaitoksen kehitys jakamattomilla kylänmailla jo ennen isoa jakoa käynyt verrattain vapaaksi ja helpoksi.[1] Sama asetus antoi valtiosäädyille myöskin tilaisuuden vielä vapauden ajan viime hetkinä tarkistaa kantansa asutuskysymyksen ydinkohtiin nähden.

Valtiosäätyjen tähän 8 p:nä maaliskuuta 1770 julaistuun asetukseen tekemää lisäystä tulkittiin nimittäin siten, että sen kautta valtion uutisasutukselle oli tehty myönnytys, ja useissa kohdin valtakuntaa, m. m. Pohjanmaalla maaherrat käyttivät sitä valtion uutisasutusta edistääkseen.[3] Asetuksen sanamuoto antoi tällaiselle toimenpiteelle näennäisesti tukea, vaikkakin tällainen tulkinta toiselta puolen oli ristiriidassa asetuksen alkupuolen kanssa, jossa nimenomaan vahvistetaan entiset torppien, uutistilain ja mäkitupain perustamista koskevat asetukset määräämällä, että ne vuosittain olisi kirkoissa kuulutettava.[4]

[1] Riksens Ständers Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations Betänkande om uppmuntringar till jordbrukets upphjälpande, gifvit vid riksdagen den 20 Dec. 1769. Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 44. R. V. A.

[2] Säätyjen kirje on 30 päivältä tammikuuta 1770.

[3] Riksdagsrelation för Österbottens län. Utskottshandlingar 1771—72, Vol. 52. R. V. A. Asiasta olivat sekä talonpojat että aateli valittaneet valtiopäiville. Katso Kammar-Ekonomiedeputations prot. 15/10 ja 24/10 1771 sekä 21/1 1772. Utskottshandlingar 1771—72, Vol. 50. R. V. A.

[4] Katso kirkkoh. Wegeliuksen kirjallista lausuntoa 21 päivänä tammik. 1772 pöytäkirjaan. Kammar-Ekonomiedeputations protokoll. Utskottshandl. 1771—72, Vol. 50. R. V. A.

Seuraavilla, v. 1771 kokoontuvilla valtiopäivillä tämä kysymys herättikin suurta kiihtymystä. Sekä aatelis- että talonpoikaissäädyn taholta tehtiin valitus asian johdosta ja kiivaan sekä pitkällisen keskustelun jälkeen sai asiaa käsittelevä deputatsioni valmiiksi mietinnön, jossa se ehdotti maalisk. 8 p. v. 1770 annettua asetusta selitettäväksi siten, ettei mitään uutistiloja kihlakuntien ja pitäjäin yhteismailla yhtä vähän kuin muillakaan jakamattomilla mailla olisi vieraille henkilöille myönnettävä ilman osakkaiden kuulemista ja suostumusta, sekä että kruununkin puistoihin ja metsiin uutistiloja olisi vain varovasti perustettava. Ja koska kysymyksessä olevan asetuksen nojalla oli jo suuri joukko uutistiloja syntynyt rälssi- ja perintötilojen jakamattomille ja yhteisille mailla, olisi kaikki ne uutistilat ja uutisraivaukset, joita muut kuin yhteismaiden osakkaat olivat tehneet, ulostuomittava ja oikeiden omistajainsa käytettäväksi jätettävä. Uutistilalliset saisivat vain nauttia laillisen lähtöpäivän hyväkseen sekä täydellisen korvauksen uutistilojen raivaukseen panemistaan kustannuksista.[1]

Käytännöllistä tulosta ei tämä mietintö aiheuttanut, sillä Kustaa III:n vallankumous teki lopun vapaudenajan säätyhallituksesta, ennenkuin valtiopäivät olivat kysymystä käsitelleet. Mutta selvästi oli tämän asian yhteydessä kuitenkin käynyt esille, että valtiopäivillä 1750-luvulla viitotettu kanta uutisasutuskysymyksessä yhä oli vallitsevana. Se valtion uutisasutukselle suosiollisempi kanta, joka ilmenee 2 päivänä joulukuuta 1766 julkaistussa asetuksessa tilusten jaosta Pohjanmaalla, on ainoastaan poikkeus, joka ei kykene sääntöä kumoamaan.[2]

Siihen sarjaan asetuksia ja toimenpiteitä, joiden kautta säätyjen hyväksymää uutisasutusjärjestelmää koetettiin toteuttaa, kuuluu varsin läheisesti vielä eräs lakisäädös vuodelta 1767, 18 päivältä helmikuuta, joka sisältää erinäisiä määräyksiä

[1] Riksens Höglofl. Ständers Kammar-, Ekonomie- och Förordningsdeputationers Betänkande öfver — — — 3 § af Ridderskapets och Adelns från Kronobergs, Jönköpings och Calmar Läner, samt allmogens allmänna besvär rörande påstådt förbud emot the hittills tillåtne nybyggens inrättande på Kronoparker, samt Härads- och Sochne-allmänningar, emot delägares vilja och samtycke. Afgifvit vid Riksdagen i Stockholm d. 21 Januari 1772. Utskottshandlingar 1771—72 Vol. 50.

[2] Kongl. Förordningen, Huru Ägodelningar i Österbotten hädanefter måge förrättas, den 2 December 1766, kohdat 9 ja 10.

siitä, miten talon jakamisessa perillisten kesken on meneteltävä.[1] Tämä lakisäädös ei syntynyt valtiopäiväin myötävaikutuksella ja oli luonteeltaan vain laintulkinta, eikä mikään uusi asetus. Pohjois-Ruotsin paikalliset olot olivat antaneet lähimmän aiheen tähän toimenpiteeseen.

Länsipohjan läänin maaherra Örnsköld oli innokkaasti puuhatessaan avaran lääninsä asuttamista tullut kokemaan, kuinka monet kansaan piintyneet tavat ja ennakkoluulot ehkäisivät hyödyllisten asetusten toimeenpanoa. Niinpä tytärten ja heidän miestensä katsottiin olevan oikeutettuja pierinnönjaossa ainoastaan saamaan lunastuksen osuudestaan talossa, vaan ei koskaan, jos poikia oli, oikeutettuja saamaan osaa talosta, vaikka talo olisi voitukin halkoa. Sitäpaitsi ei osuutta, joka oli niin pieni, ettei sen katsottu kannattavan erityistä asujaa, saatu halkoa erilleen eri savuksi, vaan oli tällaisen osuuden omistaja velvotettu tyytymään lunastukseen. Kun sen vuoksi sisar perinnönjaossa tai muun laillisen saannin kautta ei voinut saada niin suurta osuutta taloon, että se olisi voitu halkoa eri tilanosaksi, ei hän voinut mennä naimisiin eikä perustaa uutta taloutta, jollei veli hänelle hyväntahtoisesti myöntänyt torpan paikkaa. Mutta toiselta puolen oli kunink. kirjeellä 18 p:ltä helmikuuta 1757 talollisille myönnetty lupa yksityisille tiluksilleen, lapsilleen ja omaisilleen ennen vieraita, perustaa torppia ja uutistiloja ja 20 p:nä heinäkuuta 1762 annetun asetuksen mukaan oli heillä sama lupa myöskin jakamattomiin kylänmaihin nähden muiden maanomistajain suostumuksen saatuaan. Maaherra tahtoi näitä asetuksia, yhteydessä 1747 vuoden talonhalkomista koskevan asetuksen kanssa, selitettäviksi siten, että ne, jotka perinnönjaossa olivat saaneet pienemmän osuuden, saisivat nauttia hyväkseen vuoden 1757 asetuksen tarjoamia etuja ja, sittenkun olisi tarkastuksen kautta havaittu, että talo laitumen y. m. puolesta sietää torpan perustamisen, oikeuden sen nojalla perustaa itselleen varta vasten katsotulle paikalle talon tiluksille torpan tai uutistilan sellaisin ehdoin, joiden kautta talo vahvistuu. »Jos tämä hyväksytään», lausui maaherra, »voin minäkin sitä tehokkaammin täyttää mainitun kuninkaallisen asetuksen minulle asettaman velvollisuuden

[1] Kongl. Maj:ts Förbud emot olofflig i Westernorrland brukelig lottkastning om Hemman emellan Barn, under Föräldrarnes lifstid, samt huru med hemmans delning och besittning efter Föräldrarnes död förhållas skall, den 18 Febr. 1767.

kehottaa ja pitää huolta siitä, että tilalliset joko itse tai toisten kautta torpilla ja uutistiloilla asuttavat maansa.»[1]

Kamarikollegi, jonka lausuntoa asiasta oli vaadittu, mainitsi siinä, ettei se voinut kannattaa 18 p. helmikuuta v. 1757 annetun asetuksen tulkitsemista niin laajasti, että se, jolla on niin pieni osuus pesässä, ettei siitä voisi muodostaa veronkannattavaa tilaa, saisi oikeuden, vastoin omistajan tahtoa, perustaa torpan jollekin toisten osakkaiden osuudelle. Tämän kautta synnytettäisiin maanviljelykselle haitallinen pakkotila, joka sitäpaitsi olisi joko hyödytön tai kohtuuton, sillä tilallisella joko täytyisi olla oikeus häätää sellainen torppari tai ei hänellä tällaista oikeutta olisi. Edellisessä tapauksessa ei torpan saajalla olisi siitä hyötyä, koska luonnollisesti maanomistaja, jolle tällainen torppari on tyrkytetty, heti kun saisi tilaisuutta häätäisi hänet, ja jälkimäisessä tapauksessa taas olisi maanomistajalla täysi syy valittaa, että häneltä on kielletty vapaa käyttövalta perintömaahan, jonka laki ja asetukset hänelle turvaavat.[2]

Korkein tuomioistuin, oikeusasiain revisioni (Justitiae-Revisionen), joka lopullisesti ratkaisi tämän laintulkintakysymyksen, asettui talojen viljelykseen oton edistämistä silmälläpitäen kannattamaan maaherra Örnsköldin ehdotusta. Mutta ottaen varteen kamarikollegin huomautukset, lisäsi se määräyksen, että niiden, jotka saisivat perinnönjaossa vähemmän osuuden, tulisi perinnönjakotilaisuudessa esittää vaatimuksensa torpan perustamisesta ja että jaon tapahduttua heillä ei olisi torpan perustamiseen parempaa oikeutta kuin vieraillakaan. Tämän kautta olikin se pakko ja omistusoikeuden loukkaus, jota kamarikollegi oli pelännyt, saatu poistetuksi, sillä perinnönjaossa voitiin jo ottaa torpan perustaminen tosiasiana huomioon, eikä sillä osakkaalla, joka perinnönjaossa sai talon tai sen osan taloa, jolla torppa sijaitsi, enään ollut mitään syytä valittamiseen. 18 p:nä helmikuuta 1767 annetulla kuninkaallisella kiellolla tämä laintulkinta julaistiin noudatettavaksi.[3]

Torpparilaitoksen kehitykseen nähden on tällä laintulkinnalla

[1] Landsh. Örnsköld utlåtande om föräldrars otidiga öfverlåtande af sina hemman genom lottkastning, päivätty Sundsvallissa 14 p. heinäkuuta 1766. Kammarkoll. till Kongl. Maj:t $^{23}/_{1}$ 1767. R. V. A.

[2] Kammarkoll. till Kongl. Maj:t $^{23}/_{1}$ 1767. R. V. A.

[3] Kongl. Maj:ts Justitiæ Revisions Protocoller 1767, I, siv. 488—491. (18 helmik. 1767). R. V. A.

nähtävästi, varsinkin talonpoikaisilla seuduilla, ollut suuri merkitys.[1] Sen kautta tehtiin mahdolliseksi suurille väestöryhmille, jotka muuten olisivat vajonneet tilattomaan väestöön, päästä torppareina maata viljelemään, ja se seikka, että torpan perustaminen jäi torppariksi haluavan perillisen oikeudeksi, jos hän halusi tätä oikeutta käyttää, oli epäilemättä omiaan lisäämään säädöksen tehokkuutta. Tämän ohella on otettava huomioon, että torpparilaitos tämän laintulkinnan kautta tuli läheisesti liitetyksi tilojen halkomista tarkottaviin toimenpiteisiin. Missä voimassa olevat säädökset talojen veronkannattavaisuudesta eivät sallineet pienempiin osiin halkomista, teki tämä säädös halkomisen, tosin peitetyssä, torppien muodossa mahdolliseksi. Alotteen ottaja tässä laintulkitsemisessa, maaherra Örnsköld, olikin ajatellut täten torppareiksi joutuneitten perillisten asemaa jotenkin tilallisten aseman kaltaiseksi. Jo v. 1765 kokoontuneille valtiopäiville antamassaan valtiopäiväkertomuksessa oli hän kertonut, kuinka hän käräjillä oli kehottanut niitä, joilla oli useita lapsia, ajoissa tekemään uutisraivauksia takamailleen ja käyttämään lapsiaan tähän työhön, jotta talo sittemmin voitaisiin jakaa sitä useampaan osaan ja lapsista niin monet kuin suinkin mahdollista voisivat päästä talollisiksi, sekä loput torppareiksi. Kun talot olivat uudesta verollepanosta vapautetut, voisivat lapset vastedes jakaa veron keskenään siten, että kukin saisi vain pienen osuuden kantaakseen.[2]

Torpparilaitos syntyi näin ollen tällaisissa tapauksissa vallitsevan lainsäädännön aiheuttamana, joka supisti tilojen halkomisoikeutta. Osaksi tuli torppa tällöin myöskin olemaan vain esiaste, valmistaen tietä talonhalkomisille. Samanlainen tarkotusperä on ollut ainakin osittain myöskin vuosien 1755—56 valtiopäiväin Suomen asiain valmistelukunnalla, sen perustellessa ehdotuksiaan torppien ja uutistilain perustamisesta talojen mailleen sillä, että tämä tapahtuisi talonhalkomisien edistämiseksi. On erityisesti merkille pantava, että lainsäätäjäkin näissä tapauksissa, joissa oli kysymys torpparilaitoksen edistämisestä uutisasutusjärjestelmänä ja jolloin torpasta tuli päätilaan nähden taloudellisesti aivan itsenäinen tuotantoyksikkö, pyrki edistämään sen kehittymistä myöskin oikeudellisesti itsenäiseksi.

[1] A. Warén, Torpparioloista Suomessa, Helsingissä 1898, siv. 218 ja seur.

[2] Landshöfding Örnsköld Riksdagsrelation för Westernorrland, Utskottshandlingar 1765—66. Vol. 75. R. V. A.

Niihin monilukuisiin toimenpiteisiin verraten, joihin torpparilaitoksen edistämiseksi väenkasvua ja autiomaan asuttamista silmällä pitäen ryhdyttiin, tehtiin päivätöitä päätilaan suorittavan torpparilaitoksen kehittämiseksi suoranaisesti varsin vähän. Tähän oli kyllä omat syynsäkin. Suurviljelys, joka tässä suhteessa torpparilaitosta tarvitsi, nautti jo vanhastaan lukuisia etuoikeuksia torppien perustamiseen nähden ja vanhemman katsantokannan mukaan torppien perustamisvapauden laajentaminen vaikutti sen maatyötarpeen tyydyttämiseen vain epäedullisesti, koska sen kautta avautui suurviljelyksen työväelle tilaisuus itsenäiseen toimeentuloon talonpoikaistiloille perustettujen torppien varassa. Senpä vuoksi aateli aluksi vastustikin laajempien vapauksien myöntämistä. Toiseksi tulivat ne toimenpiteet, joihin ryhdyttiin torpparilaitoksen edistämiseksi asutustarkotuksessa sinänsä myöskin sen torpparilaitoksen hyväksi, jonka tarkotuksena oli suurviljelyksen kasvavan työtarpeen tyydyttäminen. Vihdoin pidettiin torppariuutisasutusta suunniteltaessa joskus nimenomaan myöskin päivätyötorppain perustamista silmällä. Ja yleensäkin, kun mainitaan uutisraivauksien edistämiseksi perustettavien uutistilojen rinnalla erityisesti torppareita, jotka ovat asettuneet työllä ansaitsemaan leipänsä, on silminnähtävästi tarkotettu myöskin päivätyötorppalaitoksen edistämistä.[1]

Sitä seikkaa, että päivätyötorpparilaitosta verrattain vähän suoranaisesti edistettiin, ei näin ollen voi pitää lainkaan todistuksena siitä, ettei tämä torppariasutuksen muoto olisi tuntuvastikin tosioloissa varttunut. Niistä suoranaisista toimenpiteistä, joiden tarkotuksena oli torpparilaitoksen edistäminen erityisesti päivätyötorppien muodossa ja maatyötarpeen vaatimuksia silmällä pitäen, on ensinnäkin mainittava ne, joiden kautta kuninkaankartanoille niiden työvoiman turvaamiseksi pyrittiin kehittämään päivätyötorppalaitosta.[2]

[1] Erittäin selvästi tämä näkyy Faggotin asutussuunnitelmasta ison jaon yhteydessä, katso edellä sivu 173. Katso lisäksi edellä sivu 165.

[2] Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations betänkande om kungsgårdarne i Riket. Ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll 1746—47 II, siv. 198—208, etenkin siv. 200 ja III, siv. 253—67, etenkin siv. 255. Resolution å allmogens allmänna besvär, 26 kesäkuuta 1752, § 46. (Katso myös siv. 182, muist. 1). Tällaisen ehdotuksen oli jo v. 1746 tehnyt Faggot ja sen uudistivat toiset myöhemmin, m. m. Barchaeus (edellä siv. 137, muist.) ja 1770-luvulla Committerade öfver Landthushållningen 1773—1780, mietinnössään 29 p:ltä kesäk. 1774. R. V. A.

Päivätyötorppien hyödyllisyys sai myöskin väenlisäyksen kannalta vuosien 1751—52 valtiopäivillä täyden tunnustuksen. Tämä maatyösysteemin edullisen vaikutuksen väkilukuun mainittiin selvästi esiintyvän m. m. siinä, että torppien lukuisuus tabellilaitoksen mukaan oli selvässä suhteessa eri maakuntien väkirikkauteen ja väestön lisääntymiseen.[1]

Erityisen huomattavaan toimenpiteeseen ryhtyivät kysymyksessä olevassa suhteessa vuosien 1760—62 valtiopäivät. Esitäen, kuinka tuntuvasti väenlisääntymistä hidastutti se tosiasia, ettei rahvaan ja köyhien lapsilla, jotka elatuksensa vuoksi olivat pakotetut rupeamaan vuosipalvelukseen, ollut tilaisuutta mennä naimisiin, huomautti kamari-, talous- ja kauppadeputatsioni eräässä mietinnössään, että tämä epäkohta suurimmalta osaltaan saataisiin poistetuksi, jos sallittaisiin maanomistajain joko naimisissa oleville tai naimisiin aikoville palkollisilleen rakentaa mäkitupia ja sen mukaan, kuin he keskenään sopivat, luovuttaa heille peltoja niittymaata raivattavaksi. Mäkitupien perustamista esti kyllä voimassa olevan metsälain 15 pykälä, jonka mukaan sen tuli riippua asianomaisten viranomaisten tarkastuksesta ja luvasta, mutta deputatsionin mielestä oli tässä asiassa katsottava ainoastaan sitä, mikä edistäisi yleistä parasta. Mäkitupajärjestelmä oli jo rauta- ja manufaktuuriteollisuuslaitosten yhteydessä ollut sallittu ja osottautunut erittäin hyödylliseksi. Deputatsioni ei voinut havaita syytä, miksikä ei maamieskin voisi saada oikeutta perustaa asuinhuoneita työväelleen, sillä onhan toinen elinkeino yhtä tärkeä kuin toinenkin ja kärsihän maanviljelys suurta väenpuutetta. Mäkituvissa asuvat olisivat velvolliset, niin kauan kuin he olisivat työkykyisiä, suorittamaan työtä maanomistajalle ja olemaan hänen palveluksessaan, mutta voisivat he irtisanoutua samalla tavoin kuin torpparitkin.[2] Tämä ehdotus, jonka kautta samalla kumottaisiin ne vanhemmat asetukset, jotka estivät mäkitupalaitoksen perustamista, ja 20 päivänä heinäkuuta 1762 sen perusteella julkaistu asetus sallivat näin ollen nimenomaan myöskin pienempien,

[1] Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations Betänkande angående Folkförökningen i Riket, $^{25}/_{5}$ 1752. Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 42.

[2] Riksens högl. Ständers Kammar-, Ekonomie- och Kommercedeputations betänkande, angående tillstånd för jordägare och hemmansbrukare å landet, att för gifta legohjon låta å sine ägor uppbygga boningsrum och backstufvor. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 58. R. V. A.

erityisesti maatilan työtarvetta silmällä pitäen perustettujen vuokraviljelysten syntymisen talonpoikaistilojenkin maille.[1]

Erityisesti esiintyy päivätyötorppalaitoksen kehittäminen ja suosiminen myös siinä lainsäädöksessä, joka teki torppareille mahdolliseksi pitää palkollisia.

Vuoden 1739 palkollissäännön mukaan oli hyvin tarkalleen määritelty, kuinka monta palkollista ja kuinka monta täysi-ikäistä työkykyistä lastakin kukin talollinen talonsa manttaalin perusteella saisi pitää. Vuoden 1747 asetus talojen halkomisesta oli tosin palkollissääntöä siten muuttanut, että talollisten oli sallittu pitää lapsensa kotona, vaikka niiden luku nousisikin suuremmaksi kuin palkollissääntö salli, mutta verovapaille torppareille, oli heillä sitten pienempi tahi suurempi maanviljelys ja olivat he itse työkykyisiä tai ei, ei ollut myönnetty kumpaisessakaan asetuksessa oikeutta palkollisten pitämiseen. Torppareita oli kuitenkin, jotka vuosittain kylvivät kahden tynnyrin alalle ja joilla oli vastaava määrä niittyä, siis enemmän kuin verollepanometodin mukaan $^{1}/_{8}$ manttaalin talolla, jotapaitsi kaikilla rälssi- ja useimmilla kruununtorppareilla oli suoritettavana maanomistajille lukuisia työpäiviä. Saaristotorppareille oli taas kalastusta varten suurempi työvoima tarpeen. Henkikirjotuksissa olivat aateliset kyllä usein anoneet torppareilleen oikeutta palkollisten pitämiseen, jotta nämä kykenisivät suorittamaan työpäivänsä kartanoon ja yleensä hyvin asumaan torppaansa, ja torpparit puolestaan olivat samaa anoneet mainiten, että heidän muutoin olisi mahdoton pysyä torpissaan. Maaherra Nils Bjelke, joka kuninkaalle 3 p:nä syyskuuta 1762 lähettämässään kirjelmässä oli näihin seikkoihin viitannut, anoi tämän perusteella, että torppareillekin myönnettäisiin oikeus palkollisten pitämiseen.[2] Kamarikollegi puolsi lausunnossaan maaherran kirjeen johdosta anomusta, siitä kun ei olisi hyötyä ainoastaan kaikille »tällaisille valtakunnan alamaisille, vaan edistäisi se

[1] Huomattava on, että kysymyksessä olevaa asetusta myös mainitaan asetukseksi torppain ja mäkitupain perustamisesta.

[2] Jo vuosien 1760—62 valtiopäivillä oli asiasta ollut kysymys. Laaditussa ehdotuksessa palkollisasetukseksi mainitaan. »Torpare, som utgiöra 2 eller 3 dagsvärken i veckan, må hafva en halfvuxen dräng och en fullvuxen piga. Utgöres allenast ett dagsvärke i veckan, bestås ej mer än en halfvuxen dräng eller fullvuxen piga.» Förordningsutskottets förslag till tjenstehjonstadga, Art. 3. Om tjenstehjonens tillåteliga antal, § 1. Utskottshandlingar 1760—62, Vol. 58. Bjelken kirjelmän suhteen katso Kammarkoll. till Kongl. Maj:t. $^{29}/_{9}$ 1764. R. V. A.

myöskin väenlisääntymistä». $^{19}/_{1}$ 1764 maaherra Bjelkelle lähetetyssä kirjeessä määrättiinkin, että sellaiset torpparit, joilla oli tynnyrinala maata jokavuotista kylvöä varten ja heinämaata 6 kuorman alaa, saisivat pitää palkollisia tai niiden asemasta hengille kirjotettuja lapsiaan yhtä monta kuin $^{1}/_{8}$ manttaalin talot, ja ne torppärit, joilla oli 2 tynnyrinalaa peltoa ja sitä enemmän, suhteellisesti enemmän. Saaristotorpparit saisivat taas pitää kaikki lapsensa kotonaan. Yleisvaltakunnallinen, samansisältöinen asetus julaistiin kamarikollegin ehdotuksesta 25 p. kesäk. 1764.

4 Luku.

Kustaviaanisen hallinnon suhde torpparilaitokseen.

Vapauden ajan myöhempi jakso oli ollut torpparilaitoksen kehittymiselle harvinaisen suosiollinen. Maan viljelykseen oton edistämiseksi, väestön lisäämiseksi ja maatyön tarpeen tyydyttämiseksi oli torpparilaitosta kaikilla käytettävinä olevilla keinoilla edistetty. Ne hyvät kehittymismahdollisuudet, jotka torpparilaitokselle jo itsestään ajan luontaistalouden kannalla oleva yhteiskuntatalous tarjosi, tulivat tämän kautta sitäkin paremmin käytetyiksi. Niinpä voitiinkin tapahtunutta kehitystä tarkastettaessa merkitä huomattavia tuloksia.

Maaherrat kertoivat yhä torpparilaitoksen nopeasta edistyksestä. Uudenmaan ja Hämeen maaherra tiesi kertomuksessaan vuonna 1769 kokoontuville valtiosäädyille mainita, että viimeisten kolmen vuoden (1766—68) kuluessa oli 155 torppaa entisten lisäksi hänen lääniinsä perustettu, jonka nojalla hän katsoi olevan syytä uusia aikaisemman väitteensä, »että 18 p. helmik. 1757 annettu asetus on sekä kruunun tulojen että väestön lisääntymisen puolesta edullisempi kuin ennen sallittu uusien talojen perustaminen ennestään verotetuille tiluksille». Myöskin v. 1762 annetusta mäkitupalaisasetuksesta mainitsee hän olevan suurta hyötyä odotettavana ja varsinkin säätyläiset olivat tieneet sitä hyväkseen käyttää. Rahvas ei asetusta vielä riittävästi tuntenut. Maaliskuun 8 päivänä 1770 annettu asetus oli sensijaan tehokkaasti edistänyt torppien perustamista jakamattomalle maalle.[1] Pohjanmaan maaherra taas esittää kertomuksessaan samoille valtiopäiville, että

[1] Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 47 ja 1771—72, Vol. 52. R. V. A.

tilalliset ahkeraan käyttävät kaikki vanhaa asutusta lähempänä olevat uutisviljelykseen sopivat paikat joko omiin uutisraivauksiinsa tai perustaakseen niille lapsilleen ja palkollisille torppia ja mäkitupia. Varsinkin siellä, missä iso jako oli toimitettu, voitiin tämä vuoden 1762 ($^{20}/_{6}$) asetuksen hyödyllinen vaikutus selvästi huomata.[1] Savosta taas P. A. Gadd kertoo v. 1775, että varsinkin Kuopion ja Rantasalmen pitäjät olivat erinomaisena esimerkkinä siitä, kuinka tehokkaasti torpparilaitos edistää väenkasvua. Vaikkakin nämä pitäjät olivat sisämaassa ja kaukana kaupungeista, oli edellisen väkiluku 12000 ja jälkimäisen 11000 henkeä, ja tämä oli etupäässä siellä hyvin kehittyneen torpparilaitoksen ansio. »Ei mikään», huudahtaa hän, »niin hyvin edistä väenlisääntymistä ja maanviljelykseen ottoa kuin juuri torpparilaitos».[2]

Suuressa kertomuksessaan valtakunnan talouden yleisestä tilasta v. 1772 mainitsee kamarikollegikin maaherrain kertomusten ja muiden tietojen perusteella, että Suomessa, Länsipohjassa ja Pohjanmaalla väestö eritoten on halukas uutistiloja perustamaan, Ruotsissa taas halkomaan tilojaan, kun toiset taas käyttäen hyväkseen asetusten suomaa vapautta asettuvat torppiin ja mäkitupiin, vieläpä muutamat irtolaisina ilman tointa kiertelevät paikasta toiseen. Kaikkialla voidaan huomata pyrkimystä avioliittojen solmimiseen, oman talouden perustamiseen ja saamaan jotain omaa aluetta. Hallitukselle on tämä taipumus voimakas ase yhteiskunnan suuruuden ja mahtavuuden luomisessa ja tällöin on etupäässä, ehkäpä yksinomaankin vain sellaisia toimenpiteitä tarpeen, jotka poistavat esteet ja pitävät varalta valmiina toimeentulotilaisuuksia haluaville.[3]

Rinnan tämän kanssa edistyi maan viljelykseen otto. Maaherrat mainitsevat kertomuksissaan laajoista uutisviljelyksistä eri seuduilla, esittävät tilastollisia lukuja raivatun viljelysmaan alasta ja mainitsevat, että rinnan uutismaan raivaamisen kanssa myöskin järkiperäisempi viljelys voitti alaa.[4] Uudenmaan ja

[1] Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 47 ja 1771—72, Vol. 52. R. V. A.

[2] Strödda korta anmärkningar, hvilka kunna gifva anledning att efterfråga det hufvudsakligaste om Finlands antiqviteter, Geographie — — dess äldre och nyare hushållning samt hvad till näringarnes upkomst torde vara nyttigast att i akttaga, i hast upsatta år 1775 af Pehr Adrian Gadd, Cap VIII, § 5 ja XIV, § 12. H. Y. K. Käsikirj. A. III. 28.

[3] Kammarkollegii underdåniga Berättelse, rörande Allmänna Hushållningens tilstånd i Riket til den 21 Augusti 1772, Stockholm 1776, siv. 97.

[4] Katso maaherrain valtiopäiväkertomusten lisäksi kamarikollegin kerto-

Hämeen läänin maaherra A. de Bruce kertoo tästä (noin vv. 1776–77) seuraavin sanoin: »Pommerin sodan aikana sain määräyksen jäädä kotiin, linnotusrakennustyöhön Viaporiin. Mutta sensijaan on minulla ollut onni nähdä, kuinka maata voitetaan rauhan aikana. Suomen viljelykseen otto on hiukan yli 20 vuoden kuluessa niin tuntuvasti edistynyt, että varmuudella voin väittää, että raivatun uutismaan ala on puolet siitä, mitä 30 vuotta sitten oli viljelyksessä. Ainakin on asianlaita näin Uudenmaan ja Hämeenläänissä, jonka paraiten tunnen.»[1] Ja toisessa kirjeessä hän mainitsee: »18 p. helmik. 1757 annetun asetuksen julkaisemisesta voidaan laskea uuden ajanjakson ja niin tuntuvasti parantuneen taloudenhoidon tässä maassa alkavan, että sen, joka näki sitä 20 vuotta sitten, täytyy ihmetellä. Heti mainitun kuninkaallisen asetuksen tultua julkaistuksi alkoi väestö harvinaisella halulla ja innolla viljellä maata: Säätyläiset antoivat hyvää esimerkkiä rahvaalle, joka sitä noudatti, — — — ahkeruus näytti palkitsevan vaivannäöt, kun omistusoikeus ei enään ollut vaaranalaisena, kaikki uuden verollepanon pelko haihtui.»[2]

Torpparilaitoksella asutussysteeminä oli kuitenkin rajansa. Jo sen puoltajatkin vapauden ajalla olivat esiintuoneet, kuinka vähän toiveita oli, että heikko talonpoikainen asutus kykenisi asuttamaan ne suunnattoman laajat alueet, jotka sen hallussa varsinkin maan sisäosissa olivat. Kokemus vahvisti tämän oletamuksen. Heikkoperäinen maanviljelystekniikka, kaskenpoltto ja maatalouden muut yleisesti harjotetut sivuelinkeinot: nim. tervanpoltto, metsästys ja kalastus, estivät myöskin toinen toistaan tukien voimaperäisemmän tuotantotavan valtaanpääsöä.[3] Jollei määräämättömäksi ajaksi tahdottu jättää näitä maita autioiksi, oli välttämätöntä erottaa valtiolle osa niistä liikamaaksi, jonne voitaisiin ohjata ne parvet halukkaita uutisasukkaita ja omaa kotia tavottelevia nuoria pariskuntia, joita nykyään paremman toimeentulon puutteessa asettui irtolaisiksikin.[4]

musta Om tillståndet i landet $^{25}/_{10}$ 1768 ja siihen liittyviä maaherrain kertomuksia. Kammarkoll. till Kongl. Maj:t $^{29}/_{10}$ 1768. R. V. A.

[1] R. A. Renvall, Anders de Bruce, ant. ur hans efterlämnade papper. Svenska Litteratursällskapets handlingar och uppsatser IV, siv. 55—56.

[2] A. de Bruce, Til. Höglofl. Kongl. Cammar- Collegium d. 20 Jan. 1778. Landshöfdingars bref, Nylands och Tavastehus län. R. V. A.

[3] P. Alfving, Historisk berättelse om Landtmäteriet, Tukholma 1774, siv. 55—58.

[4] Kamarikollegin kirje maaherroille Suomessa $^{19}/_{8}$ 1778. Gyldén, Samling af Författningar rörande Landtmäteriet, Helsinki 1836, siv. 241 ja seur.

Myöskin jo ratkaistujen isojakoasetusten toimeenpanossa oli paljon muistuttamisen varaa. Usein uusitut asetukset olivat keskenään ristiriitaisia ja sekavia. Suomessa olivat ainoastaan Eteläpohjanmaalla isojakomittaukset saatetut lähelle loppuaan, muualla oli tuskin tultu alkua edemmä. Vaikkakin kyllä kehitystä voitiin huomata, jäi sen vuoksi asutus- ja siihen liittyneen isojakokysymyksen selvittämisessä seuraavalle ajalle vielä varsin vaikealuontoinen tehtävä.[1]

Jyrkemmin kuin kenties muuten olisi ollut asianlaita tapahtuikin muutos Kustaa III:nen vallankumouksen kautta v. 1772. Hallitusvallan vahvistuminen, joka sitä seurasi, vaikutti taloudellisellakin alalla. Fysiokraattien oppilas kun oli, samaten kuin useimmat hänen etevimmistä valtiomiehistäänkin, ajoi Kustaa III innokkaasti maanviljelyksen edistämistä tarkottavia toimenpiteitä ja ennen kaikkea isoa jakoa ja autiomaitten asuttamista. Ennen pitkää selvisi myöskin, että Kustaa III kannatti hallitusvallan vanhoja vaatimuksia metsiin ja autiomaihin.

Tärkeimmäksi torpparilaitosta koskevaksi kysymykseksi jäi näin ollen sen suhde isoon jakoon ja autiomaitten asutuskysymykseen. Oliko torpparilaitos yhä edelleen pysyvä asemassaan pääasiallisena maan asuttamisen keinona, vai oliko valtion asutustoiminta ja siihen liittynyt liikamaan erottaminen voittava merkitystä, tämä asia jäi Kustaa III:nen hallituksen järjestettäväksi. Muut torpparilaitosta koskevat lainsäädäntötoimet jälkeen v:n 1772 ovat tähän nähden varsin vähän merkitseviä. Pääasiassa olikin jo vapauden ajalla kaikki se tehty, mitä torpparilaitoksen edistämiseksi lainsäädäntötietä suinkin voitiin tehdä, ilman että kuitenkaan suoranaisesti avustuksia tai pakkoa käytettiin.

Hallituksen uusi kanta liikamaakysymyksessä esiintyy jo 27 p:nä kesäkuuta 1775 Suomea varten julkaistussa isojakoasetuksessa. Tämän asetuksen sanamuoto oli kuitenkin niin epäselvä ja epämääräinen, että kului useampia vuosia, ennenkuin sen sisältö kaikissa suhteissa kävi selville. Niissä osissa Pohjanmaata ja muuallakin Suomessa, missä kunnollinen verollepano oli toimitettu, määrättiin asetuksen 5:nnen pykälän 14:nnen momentissa, että kulle-

[1] Vertaa lisäksi F. J. Nordencreutz, Project till Allmänna Hushållningens förbättrande i Finland, $^{12}/_{8}$ 1772. Krigs-, Kamm.- och Komm. koll. och Statskont. till K. M. 1775. R. V. A.

kin isossa jaossa oli annettava yhtä hyvät tilukset kuin hänellä ennestään oli ollut. Jakamaton metsämaa, sittenkun siitä olisi erotettu siihen mahdollisesti rajottuva kruunun yhteismaa tai »erimaa», olisi laajuuteen katsomatta sille yhdyskunnalle jaettava, joka vanhastaan oli sitä hallinnut ja käyttänyt. Mutta myöhemmin (5 §, 26 mom.) samassa asetuksessa lisätään, että niissä Pohjanmaan pitäjissä, joissa koko tai puolet pitäjää yhteisesti käyttävät kaikkea metsämaata, tulisi ensiksi kullekin talolle sen tarpeen mukaan erottaa takamaasta 600—1200 tynnyrinalaa maata, pelto- ja niittymaa siihen laskettuna, jotavastoin loput olisi kruunulle erotettava (27 mom.).

Vasta kun eri mielipiteitä tulkitsemistavasta oli esiintynyt, selitettiin 25 p:nä huhtikuuta 1777, että kysymyksessä oleva 14 momentti oli ymmärrettävä siten, että joka tapauksessa, kun talollisen osalle tuleva maa-ala nousee yli sen tynnyrinalamäärän, joka 26 momentissa oli säädetty, oli ylijäämä valtiolle erotettava.[1] Mutta tämänkin jälkeen jäi vielä epäselväksi, olivatko nämä asetukset kohdistettavat ainoastaan Pohjanmaahan, Savoon ja Karjalaan, missä pitäjät yhteisesti käyttivät metsämaitaan, vai olisiko niitä myöskin sovellutettava muissa osissa Suomea, missä pääasiassa oli vain yhteisiä jakamattomia kylänmetsiä. Vähäistä myöhemmin pyysi Suomen maanmittauksen tirehtööri Eric af Wetterstedt tästäkin asiasta selvitystä ja kamarikollegin 10 p:nä elokuuta 1778 antaman kirjeen nojalla tuli täten nimenomaan säädetyksi, että näitä liikamaan erottamista koskevia asetuksia myöskin tulisi noudattaa eteläisissä s. o. Kyminkartanon, Hämeen ja Uudenmaan sekä Turun ja Porin lääneissä.[2] Tämän kautta oli siis liikamaan erottaminen kaikissa osissa maata tullut säädetyksi, ja kun samalla suuripiirteistä valtion uutisasutusta suunniteltiin erotettavalle liikamaalle, oli suurten autiomaitten asutuskysymys myöskin saanut uuden käänteen.

Selvä on, että käännöksen asutuspolitiikassa täytyi viedä jyrkkään yhteentörmäykseen tähänastisen torpparilaitoksen välityksellä tapahtuneen asutusjärjestelmän kanssa. Se herätti uudelleen vireille sekä kysymyksen yksityisen maanomistuksen luonteesta ja laajuudesta että myöskin kummankin asutusjärjestelmän, valtion ja yksityisoikeudellisen, etevämmyydestä.

[1] Vertaa myös kirjettä kamarikollegille med förklaring öfver 5 § i 1775 års Storskiftsförordning, den 25 April 1777. Gyldén, m. t. siv. 231.

[2] C. W. Gyldén, Samling af Författningar rörande Landtmäteriet, Helsinki, 1836, siv. 241 ja senr. Kustaa III:nen suhteesta näihin toimenpiteisiin katso Odhner, Sveriges inre historia under Gustaf III, II, siv. 56—57.

Hallituksen kannanmuutoksen asiallinen perustelu tavataan jo mainitussa kamarikollegin kiertokirjeessä Suomen maaherroille 10 päivältä elokuuta 1778. Siinä huomautetaan, kuinka välttämätöntä oli, että yhteiskunnalle tärkeä asutustoiminta jää valtion järkiperäisesti ajettavaksi. Kokemus oli osoittanut, että talot ja kylät, joilla on laajat takamaat, eivät kykene ja ettei niillä ole varojakaan ottaa viljelykseen avaroita autiomaitaan, joita sitäpaitsi ei sopivasti taloista käsin voikaan viljelykseen ottaa. Kun taloilla sisä-Suomessa oli maata 4000 tynnyrinalaa jopa enemmänkin, jäisivät nämä alueet senvuoksi vallan hyödyttömiksi samaan autiotilaan, jossa ne ikimuistoisista ajoista olivat olleet, jos ne pysyvät talollisten käsissä. Mikä merkitys liikamaan erottamisella ja valtion uutisasutuksella taas oli maan taloudelle ja viljelykseen otolle, siitä esitti kollegi esimerkkinä Pohjanmaan, jossa liikamaa oli valtiolle erotettu ja asukkaat suurella innolla perustaneet uutistiloja ja raivanneet autiomaita viljaviksi.

Juuri autiomaitten asutusjärjestelmänä oli torpparilaitos osottanut heikot puolensa. Tämä oli jo ollut selvillä vapauden ajankin lainsäätäjillä, jotka jyrkemmillä tai lievemmillä viljelyspakkomääräyksillä olivat koettaneet saada asiaa autetuksi. Sama syy tuli nyt kustaviaanisen hallituksen kannanmuutoksen aiheeksi. Pohjaltaan aivan samanluontoiset syyt, jotka aikaisempina vuosisatoina olivat valtion uutisasutustoiminnan tehneet välttämättömäksi, saivat siis hallituksen nytkin palaamaan entiselle kannalleen ja esittämään entisiä vaatimuksiaan autiomaitten suhteen. Ja esittipä kamarikollegi, ettei voida esiintuoda mitään toimenpidettä tai asetusta, jossa kuninkaallinen majesteetti ja kruunu olisi luopunut oikeuksistaan asumattomiin metsämaihin.[1]

[1] Kollegi jätti kokonaan huomioonottamatta, joko tahallaan tai epähuomiosta, sen selvän ristiriidan, joka tosioloissa tuli olemaan vuoden 1757 torppainperustamisasetuksen ja vuoden 1775 isojakoasetuksen välillä. Edellinen turvasi verolle panosta kaikki ne torpat, jotka perustettiin talojen yksityisille tiluksille, säätäen samalla, ettei näitä torppia koskaan saisi päätiloista erottaa, jälkimäinen sitävastoin riisti sen maan, jolle torpat olivat rakennetut. Kollegin tulkinta 1757 vuoden kirjeestä maaherroille ei myöskään lainkaan ole sopusoinnussa tämän kirjeen tarkotuksen kanssa, jotapaitsi kollegi jätti kokonaan mainitsematta säätyjen kirjeen 21 päivältä lokakuuta 1756 metsien ja maitten jaosta Suomessa, joka 19 p:nä tammikunta 1757 oli hallitnksenkin hyväksymisen saanut. Katso myös A. de Bruce, Berättelse om skilnaden af den grund, som blifvit följd vid jordens storskif-

Kokonaan toista mieltä tämän uuden toimenpiteen hyödyllisyydestä olivat sen sijaan ne väestöluokat, jotka olivat vapauden ajan asutussuunnitelmat laatineet ja joiden etuja liikamaan erottaminen tuli loukkaamaan. Kaikkein tuntuvimmin koski tämä asutuskysymyksen uusi suunta niihin maanomistajiin, joilla jo ennestään oli laajalti, torpparilaitoksen kautta tahi muuten, takamaansa viljelykseen otettuina tai jotka olivat siinä taloudellisessa asemassa, että kykenivät ja voivat ajatella itse niiden viljelykseen ottamista. Tällaisessa asemassa oli ennen kaikkea aateli, joka sätereillään ja rälssitiloillaan jo pitkät ajat tätä ennen oli kehittänyt melkoisen torppariasutuksen. Enemmän tai vähemmän olivat samassa asemassa kaikki muut, jotka hallitsivat vanhastaan uutisraivauksiin ja torppien perustamiseen nähden etuoikeutettuja tiloja, ja yleensä maatiloja omistavat säätyläiset, sillä he olivat nopeimmin ymmärtäneet käyttää hyväkseen vapauden ajan kehotuksia ja vapautuksia torppien perustamiseen ja he luonnollisesti myöskin paraiten kykenivät laajojakin autiomaita viljelykseen ottamaan.[1] Varsinainen talonpoikainen rahvas sitävastoin oli paljoa hitaammin ryhtynyt tilojensa takamaita torppareilla asuttamaan, ja mikäli se ei käyttänyt maitaan kaskeamiseen, ei liikamaiden poisottaminen sille taloudellisessa suhteessa erityisen suuria merkinnyt.

Sen ohella oli torppariasutuksen luonteessakin, kuten on yhä vieläkin, ero suurempien, etupäässä aatelin ja säätyläisten hallitsemain talojen ja tavallisten talonpoikaistilain välillä. Torpparilaitos, joka muodosti kokonaan tai suureksi osaksi suurtilain työjärjestelmän, kuului oleellisena osana suurtilan taloudenhoitoon, kun taas talonpoikaistiloilla ei ollut talon ja torpan välillä tällaista tuotannollista riippuvaisuutta.

Ymmärrettävää on näin ollen, että myöskin liikamaan erottamisen kiivain vastustus lähti aatelin taholta. Liikamaan erottamisen välttämättömyyttä asutuksen edistämiseksi ei kysymyksessä olevissa tapauksissa myöskään voitu puolustaa; päin-

tande i Åbo och Björneborgs, Nylands och Tavastehus samt den delen af Kymmenegårds län, som tillförene hört till Nyland och Tavasteland, i serskildte Epoqver, näml. för och efter år 1779, Tavastehus d. 23 Julii 1783. Katso tämän lisäksi edellä siv. 160.

[1] Katso edellämainittua maaherra Brucen Berättelse om skilnaden j. n. e. sekä hänen kirjettään kamarikollegille $^{20}/_{1}$ 1778, Landshöfdingars bref, Nylands och Tavastehus län. R. V. A.

vastoin tulisi se, samalla kun se olisi maanomistusoikeuden loukkaus, tukahuttamaan maanomistajain uutisviljelysharrastukset. Liikamaan erottamista vastustavilla pyrinnöillä oli täten tällä taholla taloudellinen perustansakin: niissä ilmeni elinvoimaisen yksityisoikeudellisen, s. o. torppariasutusmuodon pyrkimys säilyttää itselleen kehitysmahdollisuuksia. Juuri tätä seikkaa silmällä pitäen tarjoavat liikamaan erottamista vastustavain perustelut paljon huomattavaa.

Hallituksen uutta liikamaapolitiikkaa vastaan suunnatun vastarinnan etupäässä olivat sen omat käskynhaltijat, Suomen eteläisten läänien maaherrat, varsinkin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra Anders de Bruce. Vuoden 1778 valtiopäivillä teki aateli asiasta valituksen ja vastustusmiesten joukossa tavataan myöskin Yrjö Maunu Sprengtporten.[1]

Tältä taholta esitettiin ensinnäkin, kuinka asetustenvastainen liikamaan erottaminen olisi ja että se hävittäisi luottamuksen hallituksen toimenpiteisiin ja omistusoikeuden varmuuteen. Olisipa se valtiollisesti epäviisastakin, sillä sytyttäen valkean joka kulmaan tekisi se Kustaa III:nen hallituskaudesta uuden reduktsionikauden.[2] Samalla huomautettiin yhä uudelleen, kuinka loistava kokemus oli niistä asetuksista, jotka olivat maanomistajille vakuuttaneet liikamaat ilman uutta verollepanoa ja edistäneet niiden asuttamista torpparilaitoksen välityksellä. Torppia ja uutistiloja oli talojen tiluksille perustettu, uutisraivauksia tehty, väestö alkanut nopeasti lisääntyä ja viihtyä kotimaassa, samalla kuin halu maastamuuttamiseen oli vähentynyt.

[1] A. de Brucen kirje kamarikollegille 20 p:ltä tammik. 1778 sekä kreivi U. Schefferille 21 p:ltä tammik. 1778. Turun ja Porin läänin maaherra Fr. U. von Rosenin kirje kamarikollegille 19 p:ltä tammikuuta 1778 ja Kyminkartanon läänin maaherran G. Riddercreutzin kirje samalle virastolle 3 p:ltä helmikuuta 1778. Landshöfdingars bref, R. V. A. Ridderskapet och Adeln angående Storskiftsdelningar i Finland, Riksdagsacta 1778, IV. Kamarikollegin lausunto 11 p:ltä tammikuuta 1780 aateliston valitusten johdosta vuoden 1778 valtiopäiville metsien ja tilusten jaosta Suomessa; Kammar. koll. till Kongl. Maj:t. R. V. A. Utrag af protocoller, hållne hos höglofliga Ridderskapet och Adelen vid Riksdagen i Stockholm 1786 (painettu), siv. 208 ja seur. Katso lisäksi edellä esitettyä Brucen Berättelse Om skilnaden af den grund j. n. e.

[2] Viittasipa maaherra A. de Bruce kirjeessään $^{19}/_{1}$ 1785 kansliapresidentti Ulrik Schefferille siihen, että Katarina II oli samoihin aikoihin vahvistanut kaikki Itämerenmaakuntain aatelin etuoikeudet ja että valtiollinen varovaisuus epäilemättä puhui tällaisen menettelyn puolesta. Landshöfdingars bref, Nylands och Tavastehus län, 1782—85. R. V. A.

Sitäpaitsi olisi torppariasutus valtion johtamaa uutisasutusta paljoa edullisempi. »Kukaan ei voi sanoa, etteivät valtion tulot ole sitä mukaa lisääntyneet, kuin maan viljelykseen otto tämän periaatteen mukaan on edistynyt.» Kruunu ei olisi moninkertaisilla kustannuksillakaan kyennyt saamaan tällaista tulosta aikaan omin toimin, s. o. valtion uutisasutuksen avulla, ja lisättiin, »ei nytkään voitaisi ajatellakkaan kruununuutistiloja, jollei tämä niin luonnollinen uutisviljelystapa olisi edistänyt väenlisäystä». »Kruunun uutistila» kuulostaa kyllä kauniilta, mutta ei ole niin helposti tehty kuin sanottu. Kun kruunu liikamaan erottamisen kautta on saanut maata, mistä saa se sitten varoja uutistilojen perustamiseen tälle maalle? Ilman avustusta ei kuitenkaan uutistilallinen tule toimeen, ja yksityishenkilöt, jotka aikovat perustaa torpan, saavat usein kustantaa rengin ja piian naittamisen, häät, rakentaa heille huoneet, avustaa heitä karjalla, jopa viljallakin ensi vuosina. Sitäpaitsi vaatii valtion asutus tehokasta valvontaa viranomaisten puolelta. Yksityinen asutus tarjoaa kaikki edut, mutta ei maksa mitään.

Jos uutisasutus ja väenkasvu Pohjanmaalla oli ollutkin huomattava, olivat molemmat edistyneet vieläkin nopeammin eteläisissä läneissä. Torppariasutus tarjosi itsestään jo paremmat edellytykset väenlisääntymiselle. »Jos otaksuu, että, kuten useiden säätyläisten tiloilta voidaan toteen näyttää, manttaalia kohden on viimeisten 20 vuoden kuluessa perustettu 10 torppaa ja että näitä torppia varten on käytetty 600 tynnyrinalaa maata, niin on ensiksikin valtio henkilöllisten verojen muodossa vuosittain saanut 60 hopeataalaria enemmän kuin ennen. Samalla on se muutenkin hyötynyt enemmän kuin jos tälle alalle olisi perustettu kruununuutistila. Sillä tälle asettuneen 1 tai 2 talouskunnan asemesta on sillä nyt 10 torppa ritaloutta ja väkiluku on sen kautta 5—10 kertaa isompi. Ja henkilölliset kruunuvulosteot ovat samassa suhteessa kasvaneet.» Hallitukselle olisi näin ollen paljoa edullisempi jättää asutustoiminta maanomistajain asiaksi. Erittäin väärin olisi erottaa liikamaina takamaat sellaisilta säätyläisiltä, jotka asetuksiin luottaen suurilla kustannuksilla olivat sinne perustaneet torppia ja uutistiloja.[1]

Mutta ei ainoastaan tällaisilla perusteilla liikamaan erottamista pidetty turmiollisena. Suurviljelyksen kannalta oli myöskin

[1] Katso edellisellä sivulla mainittuja lähdeviittauksia.

pelättävä, että jos valtion asutusta ruvettaisiin suuremmassa määrin harjottamaan, alkaisivat aatelin ja säätyläisten torpparit, isäntäinsä tuntuvaksi haitaksi ja tappioksi, pyrkiä valtion uutisasukkaiksi. Senpä vuoksi anottiinkin myöhemmin, kun liikamaan erottaminen jo oli alkanut, että Suomeen olisi siirrettävä uutisasukkaita muista väkirikkaammista osista valtakuntaa.[1]

Kuten tiedetään, pysyi kuitenkin hallitus vakaana kannassaan liikamaakysymyksessä. Kamarikollegin kirje 10 p:ltä elokuuta v. 1778, joka Suomen eteläisiin lääneihin nähden ensinnä oli selvään määrännyt liikamaan erottamisen, sai vahvistuksen 21 p:nä maaliskuuta 1780 annetun kuninkaallisen kirjeen kautta.[2] Ja kun myöhemmin maanomistajien vastahakoisuus, riitaisuudet ja monenlaiset valitukset ison jaon toimeenpanotavasta uhkasivat horjuttaa täten viitotettua liikamaan erottamis- ja asutusjärjestelmää, pysyi kuningas kuitenkin, joskin aluksi epäröityään, tekemässään päätöksessä.[3] Kirjeessään 8 päivältä kesäkuuta 1784 hän nimenomaan toistaa, että liikamaan erottaminen on taloustoimi, kaikista tärkein, jota ilman maa ei koskaan pääse vaurastumaan ja että kuningas sen vuoksi vain ilmotti »tahtovansa rehelliselle, urholliselle ja kuuliaiselle kansalle julistaa sen omaa etua».[4]

Ne ääriviivat, jotka täten olivat tulleet torpparilaitoksen kehitykselle vedetyiksi, eivät kuitenkaan kaikissa yksityiskohdissaan jääneet muuttumattomiksi. Osittain jyrkkä vastarinta niitä vastaan, osittain muut seikat aiheuttivat erikoistapauksissa erilaisen liikamaan erottamisperusteen säätämisen. Sitäpaitsi olivat säädökset, miten ison jaon tuli suhtautua entiseltään takamailla oleviin viljelyksiin, yleensä omiaan lieventämään liikamaan erottamisen vaikutuksia torppariasutukseen nähden. Näihin seikkoihin, samoinkuin yleensä ison jaon vaikutuksiin torppariasutukseen muissa suhteissa, on välttämätöntä luoda katsaus.

On jo edellä käynyt selville, että pääasiallinen vastarinta liikamaan erottamislainsäädäntöä vastaan lähti suurviljelijäin taholta, jotka olivat mailleen runsaimmin torppia perustaneet ja joille torpparilaitos myöskin oli taloudellisesti tärkeä. Talonpojat

[1] Ödmjukt memorial till kam. koll. af A. de Bruce $^{19}/_{3}$ 1779 (Storskiftshandlingar, R. V. A.); sn Brucen kirje kamarikoll. $^{29}/_{1}$ 1778.

[2] Odhner, m. t. I, siv. 57—59.

[3] Odhner, m. t. I, siv. 318—19.

[4] Gyldén, m. t. I, siv. 375—77.

eivät sensijaan näytä sen toimeenpanoa ainakaan pontevammin vastustaneen, joten liikamaan erottaminen heihin nähden voitiin menestyksellä panna toimeen.[1] Suurviljelyksen eduille sai hallitus sitävastoin ennen pitkää tehdä myönnytyksiä ja luopua liikamaan erottamisen jyrkästä toimeenpanemisesta.

Jo vuoden 1775 isojakoasetuksessa oli rälssisätereihin ja muihin rälssitiloihin nähden säädetty, että niiden isossa jaossa tuli saada sama tai yhtä suuri maa-ala, kuin niillä ennestään oli ollut. Kun liikamaan erottamista ruvettiin toimeenpanemaan eteläisissäkin osissa maata, kuten yleensä Suomessa arveltiin, vastoin vuoden 1775 isojakoasetusta, kävi kysymys säterien ja rälssitilojenkin liikamaista epäselväksi. Mutta aatelin vuoden 1778 valtiopäivillä tekemien valitusten johdosta ratkaistiin tämä asia lopullisesti 21 päivänä maaliskuuta 1780 annetulla kuninkaallisella kirjeellä siten, ettei mitään liikamaan erottamista aatelin säteri- ja rälssitiloilla, 1775 vuoden isojakoasetuksen mukaan, saisi tulla kysymykseen.

Varsin samaa luonnetta oli säteriratsutilain liikamaakysymys. Sekä viljelystensä että torppariasutuksensa puolesta vetivät ne hyvin rälssisätereille vertoja, mutta kruunun- tai perintötilain luontoisia kun olivat, uhkasi niitäkin liikamaan erottaminen. Säteriratsutilat olivat tosin reduktsionissa saaneet säilyttää säterioikeutensa, mutta tämän laajuudesta ja siitä, oliko sitä sovellutettava kysymyksessä olevassa tapauksessa, oltiin eri mieliä. Säteriratsutilain haltijat olivat sen vuoksi vaikean epätietoisuuden vallassa, ja yrityksiä tällaisten tilain asettamisesta liikamaan erottamiseen nähden rälssisäterien asemaan, samaten kuin »säteriratsutilain etujen lisäämisestä», tehtiin 1780-luvulla.[2] Kustaa III:nen aikana ei kysymys kuitenkaan tullut ratkaistuksi. Mutta tästä huolimatta olivat kuitenkin isoa jakoa toimeenpantaessa säteriratsutilat saaneet pitää kaiken liikamaansa. Kun vihdoin Kustaa IV Adolfin alaikäisyyden aikana yksi säteriratsutilan liikamaan erottamista koskeva asia joutui kuninkaan ratkaistavaksi, saatiin tästä aihetta 5 p. elokuuta 1795 kamarikollegin kirjeellä

[1] Maaherra de Brucen kirje U. Schefferille 12 p:ltä tammik. 1785, Landshöfdingars bref. R. V. A. Saman »Berättelse j. n. e. katso edellä siv. 189 muist.

[2] Maaherra Anders de Brucen kirje U. Schefferille 12 päivältä tammikuuta 1785, Landshöfdingars bref. R. V. A. Ang. berustad:le säteriers förmoners ökande. Hels. yliopiston käsikirjotuskokoelma A, II, 10. Kuningas oli $^{16}/_{12}$ 1684 ilmaissut olevansa taipuvainen tähän.

määrätä, että säteriratsutilat, ei oikeuksiensa perusteella, vaan erityisestä kuninkaallisesta armosta, saisivat isossa jaossa pitää kaiken maan, joka niihin oli ennen kuulunut, ilman että siitä mitään valtiolle liikamaana erotettaisiin. Sillä, lausui kamarikollegi mietinnössään asian johdosta, »vaikkakin valtio menettää osansa sellaisista yhteismaista, joissa säteriratsutila on osakkaana, ei kysymyksessä oleva maa jää yhteiskunnalle hyödyttömäksi, vaan voi se varakkaan maanviljelijän käsissä hyvin viljeltynä ja elättäen suurehkon joukon työväkeä tulevaisuudessa henkilöllisten maksujen ja suostuntaverojen muodossa korvata valtion tappion ja vahvistaa maan puolustusvoimaa».[1]

Myöskin pappilat saavuttivat 15 päivänä maaliskuuta 1803 annetun kamarikollegin julistuksen kautta rälssi- ja säteriratsutilain etuoikeudet liikamaahan nähden, sillä perusteella, että 26 päivänä lokakuuta 1723 annetuissa papiston etuoikeuksissa oli papistolle nimenomaan turvattu pappilat niihin vanhastaan kuuluvine maineen, torppineen y. m.[2] Tätä ennen oli sitävastoin pappiloilta isossa jaossa liikamaa erotettu yleisten määräysten mukaisesti.[3]

Paitsi ylläluetelluissa tapauksissa jätettiin liikamaan erottaminen myöskin toimittamatta kaikkialla, missä iso jako ennen 27 päivää kesäkuuta 1775 oli toimitettu, Ahvenanmaalla, jossa noudatettiin 14 p. joulukuuta 1762 annettua isojakoasetusta ja jossa ei myöskään, sen jälkeen kuin 7 p. tammikuuta 1789 vuoden 1683 yleinen maanmittausasetus oli määrätty siellä noudatettavaksi, mitään liikamaan erottamista säädetty toimitettavaksi, sekä Kajaanin kihlakunnassa, joka 23 p. elokuuta 1788 oli liikamaan erottamisesta vapautettu. Viimemainitussa kihlakunnassa liikamaan erottaminen 26 p. maalisk. 1806 kuitenkin määrättiin toimitettavaksi. Nämä poikkeukset liikamaan erottamismääräyksistä olivat kuitenkin toisenluontoisia kuin edellämainitut, jotka koskivat vain erityisiä maaluontoja.

Erityisessä asemassa olivat myöskin Turun akatemian talot, joita pohjoisessa Satakunnassa oli suuri joukko, ja Wadstenan sotilashuoneelle kuuluvat tilat. Edellisten suhteen, joihin akatemia kunink. kirjeellä 7 p:ltä tammikuuta 1748 oli saanut rälssi-

[1] Kunink. kirje kamarikollegille $^{2}/_{8}$ 1795. Gyldén, m. t. I, s. 502, 504.

[2] Kamarikollegin julistus $^{15}/_{3}$ 1803.

[3] Kunink. kirje kamarikollegille $^{21}/_{4}$ 1778.

oikeuden, määrättiin 31 p. maaliskuuta 1786, että niille olisi samojen perusteiden mukaan kuin rälssitiloille erotettava osuutensa liikamaasta, ja saisi yliopiston kansleri yhdessä konsistorin kanssa uutisviljelyksistä annettujen asetusten mukaisesti määrätä vanhoille taloille tulevan maa-alan, jonka jälkeen loppu oli käytettävä uutistilojen perustamiseen akatemian hyväksi. Vadstenan sotilashuone, jonka talot olivat samaa luontoa kuin Turun akatemian, sai samanlaisen oikeuden näille tiloille tulevan liikamaan käyttämiseen.[1] Nämä tilat eivät siis joutuneet mihinkään erikoisasemaan niillä säilyvien tilusten laajuuteen nähden, mutta syystä että niiden liikamaiden asutus jäi toisiin käsiin, muodostui sen suhde liikamaalle joutuneeseen torppariasutukseen toisenlaiseksi kuin yleensä oli asianlaita.

Myöskin sitä ylintä rajaa, 1200 tynnyrinalaa, joka oli säädetty manttaalia kohden jaettavaksi isossa jaossa, täytyi ennen pitkää ruveta korottamaan. Korotukset koskivat joko erityisesti karuja seutuja tai määrättiin niissä, että karuja ja hedelmättömiä maita ei saisi laskea siihen maa-alaan, joka manttaalia kohden oli annettava. Niinpä Kuopion läänissä 26 p. kesäkuuta 1783 määrättiin manttaalia kohden annettavaksi maata aina 1700 tynnyrinalaan, ja sama määräys ulotettiin 8 p. kesäkuuta 1784 yleensä Savoon ja ja 20 p. helmikuuta 1798 Korsholman itäiseen voutikuntaan.[2] Karuista maista oli taas jo 1775 vuoden isojakoasetuksessa se määräys, että aivan kelvottomia kallioita ja soita ei saisi ottaa tynnyrinalamäärää laskettaessa lukuun. Kirjeessä kamarikollegille 31 p:ltä maaliskuuta 1786 taas säädettiin, että siellä, missä tällaista joutomaata oli siroteltuna pienin kaistalein yli koko maa-alan, voitaisiin manttaalia kohden annettava maa-ala korottaa 100—300 tynnyrinalalla. Savossa ja Karjalassa taas ei tynnyrinalamäärään saisi lukea jälkeen 27 p. kesäkuuta 1775 raivattua peltoa ja niitystäkin ainoastaan toinen puoli. Pohjanmaahan nähden säädettiin 17 p. joulukuuta 1779, että huonomaisten niittyjen pinta-alasta voitaisiin $^1/_4$ jättää lukuunottamatta tynnyrinalamäärää laskettaessa ja tämä määräys ulotettiin 7 p. marraskuuta 1787 koko Oulun lääniin ja 20 p. helmikuuta 1798 Korsholman itäiseen voutikuntaan.[3]

[1] K. kirje sota- ja kamarikollegeille 18 p:ltä marraskuuta 1789.

[2] Jälkeen vuoden 1809 on tynnyrinalan määrää korotettu useissa kohdin maata, etupäässä pohjoisessa Satakunnassa ja yleensä pohjoisessa Suomessa.

[3] Katso ylläsitetyn suhteen K. F. Lagus, Om jordaskiften enligt Svensk-Finsk lagstiftning, Helsinki 1857, siv. 103—112. — Gyldén, m. t. siv. 911—912.

Nämä säädökset koskivat, kuten edellisestä jo on selvinnyt, kuitenkin etupäässä vain Suomen pohjois- ja sisäosia, joissa maan karu luonto ja laajaperäinen viljelystapa vaativat suurempien maa-alojen myöntämistä. Torppariasutuksen tarpeet eivät näitä säädöksiä aiheuttaneet eivätkä ne myöskään ole voineet estää, että osa jo ennestään syntynyttä torppariasutusta jäi liikamaalle, erotettuna pois entisestä päätilastaan. Varsinkin sotilas- ja siiviilivirastojen puustelleilla ja ratsutiloilla, joilla vanhastaan oli ollut etuoikeuksia torppien perustamiseen, mutta myöskin muilla, ennen kaikkea säätyläisten hallitsemilla tiloilla, oli näin asianlaita. Kun laaja torppariasutus usein melkoisilla maanomistajien kustannuksilla oli saatu syntymään, täytyi liikamaan erottamisen näissä tapauksissa tuntua erityisen epäoikeutetulta. Mitään yleistä asetusta, joka olisi tällaisissa tapauksissa suojellut maanomistajia tai haltijoita liikamaan erottamiselta, ei kuitenkaan saatu aikaan. Yksityisissä tapauksissa sitävastoin voidaan huomata pyrkimyksenä olleen, varsinkin kun erittäin vaikuttavia asianhaaroja voitiin esiintuoda, sallia sellaisia poikkeuksia tai helpotuksia isojakomääräyksiä toteutettaessa, jotka turvaisivat maanomistajille tehdyt raivaukset.[1] Maaherra A. de Bruce kertoo täten koettaneensa hankkia sellaisille maanviljelijöille, jotka asetuksiin luottaen olivat suurilla kustannuksilla, usein asettaen niihin kaiken omaisuutensa, tiloilleen raivauksia tehneet, erityisiä etuja, kuten rälssivapauksia heidän uutisviljelyksilleen, ja tässä olikin hän kamarikollegin taholta saanut tarpeellista kannatusta.[2] Tällaisten erikoisten vapautusten sekä muunlaisten palkintojen ja kehotusten myöntämistä näkyy myöhemminkin esiintyneen sellaisissa tapauksissa, jolloin laajojen torppaviljelysten kautta uutismaata oli raivattu.[3] Mutta kuten kamarikollegin kirjeessä Suomen maaherroille 14 päivältä helmikuuta 1782 määrätään, tulisi rälssi- ja säterioikeuksia autiomaiden viljelykseen ottajille myöntää ainoastaan kaukaisilla autiomailla, rajaseuduilla, ja jos erityisiä syitä esiintyisi, jotka voisivat antaa aihetta poikkeuksen tekemiseen, tulisi ratkaisun riippua kuninkaallisen majesteetin harkinnasta kussakin erityistapauksessa.

[1] Vertaa kamarikollegin kirjettä maaherroille Suomessa $^{14}/_2$ 1782.

[2] Kirje U. Schefferille $^{12}/_1$ 1785. Landshöfdingars bref. R. V. A.

[3] Katso esim. kamarikollegin lausuntoja $^{26}/_3$ 1777, $^{29}/_2$ ja $^{23}/_5$ 1792 y. m. Kammarkoll. till K. Majt. R. V. A.

Varsin tärkeiksi tulivat näin ollen torpparilaitokselle sekä ne määräykset, joiden mukaan taloille jäävä osuus kylän yhteismaasta jaettiin talojen kesken, että myöskin säädökset, miten kävi liikamaan ja sinne mahdollisesti jääneen torppariasutuksen.

Jo asetuksessa Suomen talouden vaurastuttamisesta 27 p:ltä heinäkuuta 1762 säädettiin, että jos joku kylän yhteisestä maasta joko kihlakunnanoikeuden luvalla tai ilman että muut osakkaat olivat laillista moitekannetta häntä vastaan sen takia nostaneet, oli jotain raivannut ja hyödylliseksi tehnyt, oli hänen isossa jaossa saatava raivauksensa pitää ja naapurien tuli sen sijasta saada yhtä hyviä maita viljelykseen raivattaviksi. Ainoastaan siinä tapauksessa, että joku omin ehdoin oli niin suuria raivauksia tehnyt, ettei muille kylänasukkaille enään ollut tarjolla vastaavassa määrin raivaustilaisuuksia, »vähennettäköön tarpeellinen määrä raivauksen alaa tahi jätettäköön se kokonaan yhteismaaksi».[1] Samansuuntainen säädös uudistetaan myöskin Pohjanmaan isojakoasetuksessa vuodelta 1766. Samanlainen periaate on myöskin julkilausuttuna 27 p:nä kesäkuuta 1775 annetun isojakoasetuksen 5. pykälän 6. ja 7. momentissa, ja se sisältyy myöskin 12 p:nä elokuuta v. 1783 uudistetun maanmittausasetuksen 75. pykälään. Kuten isossa jaossa yleensä, voisivat kuitenkin takamailla tehdyt raivauksetkin, jolleivät ne hyvin soveltuneet raivauksentekijän isojakolohkoihin, muuttaa omistajaa, jolloin olisi noudatettava yleisiä korvausperusteita parempaa ja hyvässä viljelyksessä olevaa maata huonompaan vaihdettaessa.[1]

[1] Lakikomissionin vv. 1760—62 valtiopäiville laatiman isojakoehdotuksen 8 §:n mukaan olivat sellaiset raivaukset, jotka omin luvin oli tehty, kokonaan määrätyt menetetyiksi, kun taas sellaiset raivaukset, jotka olivat tehdyt kihlakunnanoikeuden luvalla ja kylänmiesten tieten ja suostumuksella tahi maanviljelyksen edistämiseksi annettujen asetusten perusteella ja mukaisesti, olivat säädetyt raivaajalle pysytettäviksi, tahi oli hänelle vastaava korvaus annettava. Kun sama lakiehdotus jätettiin vuosien 1765—66 säädyille oli siihen tehty sellainen muutos, että ainoastaan sellaiset raivaukset olisivat menetetyt, joita vastaan oli tehty moitekanne.

Näissä lakiehdotuksissa oli myöskin torppien asemasta tilustenjaossa nimenomaan säädetty. Vuoden 1760—62 valtiopäiville jätetyssä »Stadga hvarefter Storskiften ordenteligen synes kunna förrättas» 8 §, 3 mom. säädettiin tästä kuten seuraa: »Den å oskipt mark torp och Nybyggen anlagt, må dem likmätigt Kongl. Brefvet af d. $^{18}/_{2}$ 1757 behålla. Kunna dessa lägenheter ej annorstädes än å annars mark vid delningen utfalla, må därtill så mycket af näst belägna skog och hjordanwall läggas, som nödigt prövas och ägare till nybygget med sin skogslott fylla vill. Landtmätare anteckne och lägenheten som urfjäll.» Utskottshandlingar 1760—62. Vol. 39. R. V. A. Vuosien 1765—66 valtiopäiville jätetyssä ehdotuksessa »Förslag till en stadga hvarefter storskifte i Finland med Österbotten ordenteligen förrättas bör» säädetään taas vastaavassa kohden (8 §, 3 mom.) seuraavaa: »Den å oskipt mark Torp och Nybyggen anlagt, må dem, likmätigt hvad i början af föregående punct om intagor sagdt är, behålla. Kunna dessa lägenheter ej annorstädes än å annars mark vid delningen utfalla, må dertill så mycket af nästbelägna skog och hjordavall läggas, som nödigt prövas, och som ägaren till torpet med sin skogslott fylla kan. Landtmätare anteckne och lägenheten som en urfjäll under hemmanet, hvilken ifrån sin bolstad icke skiljas får, enligt kongl. Brefvet af den $^{18}/_{2}$ 1757.» Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 80. R. V. A.

Se maa taas, joka ylläesitettyjen liikamaan erottamista koskevien säädösten mukaisesti oli valtiolle erotettu, oli käytettävä uutistilojen perustamiseen.[2] Jos liikamaa oli niin pieni, ettei siitä voitu muodostaa vähintäin $^{1}/_{8}$ manttaalin tilaa, oli se veronkorotusta vastaan jätettävä yhdelle tai useammalle niistä tilallisista, jotka jakamatonta metsämaata ennen olivat käyttäneet.[3] Viljelykseen aivan kelpaamattomat metsämaat taas olisi erotettava kruununyhteismaiksi ja käytettävä metsänkasvuun tai »sellaiseen tarkotukseen johon luonto ne oli aikonut».[4] Kuninkaallisen kirjeen kautta kamarikollegille 29 p:ltä marraskuuta 1796 säädettiin vihdoin, että suuremmat yhtäjaksoiset viljelykseen kelpaamattomat metsämaat voitaisiin pysyttää kruununyhteismaina, jotavastoin pienemmät erityisestä vähäisestä n. s. metsäverosta luovutettaisiin halukkaille talollisille siinä kyläkunnassa, joka yhteismaata ennestään oli käyttänyt.

Luovutettaessa liikamaata yksityiselle viljelystarkotuksiin oli yleisenä sääntönä, että maata ennen käyttäneillä talollisilla oli niiden saamiseen etuoikeus ennen muita, käyttämällä heille myönnettyä n. s. optsionioikeutta. Vuoden 1775 isojakoasetuksen selityksessä 25 p:ltä huhtikuuta 1777 säädettiin, että liikamaa heti, kun se oli erotettu, oli tarjottava talollisille uudesta erityisestä verosta, jolloin he olisivat velvolliset määrätyn ajan kuluessa ottamaan sen viljelykseen. Optsionioikeutta käyttämään oikeutetuista talollisista oli etuoikeus sillä, joka ensin ilmottautui, mutta tämän ohessa oli määrätty, että ne, jotka olivat tehneet

[1] Karukoista sekä soille ja nevoille tehdyt raivaukset olivat etuoikeutetussa asemassa.

[2] Asetus isosta jaosta Suomessa 27 p:ltä kesäk. 1775, 5 §, 27 mom. ja selitys siihen 25 p:ltä huhtikuuta 1777.

[3] Kamarikoll. kirje maaherroille Suomessa 14 p:ltä helmik. 1782.

[4] Kunink. kirje kamarikollegille 26 p:ltä kesäk. 1783.

raivauksia sittemmin liikamaaksi julistetulla maalla, olivat lähinnä oikeutetut optsionioikeutensa nojalla sellaiset alueet uutta veroa vastaan saamaan.[1]

Nämä metsien jakamiseen ja liikamaan erottamiseen liitetyt säädökset olivat epäilemättä omiaan, niin paljon kuin se ison jaon yleisissä puitteissa oli mahdollista, lieventämään mainittujen toimitusten vaikutusta jakamattomille mailla jo kehittyneeseen torppariasutukseen. Mitä erityisesti optsionioikeuteen tulee, väheni sen säilyttävä vaikutus torppariasutukseen varsin mitättömäksi sen kautta, että oli määrätty, että se liikamaa, jonka talolliset optsionioikeutensa nojalla saisivat, nimenomaan olisi käytettävä uutistilojen perustamiseen, mutta että sitä ei saisi liittää vanhoihin taloihin.[2]

Kamarikollegin hyväksytyn lausunnon mukaisesti ei myöskään torppareilla, jotka talollisten luvalla olivat yhteismailla asettuneet, ollut mitään optsionioikeutta.[3] Torpparin ei siis ollut väistyttävä ainoastaan optsionioikeuttaan käyttävän maanomistajan, vaan myöskin muun uutistilallisen tieltä, joka oli ennen häntä tullut uutisasukkaaksi hyväksytyksi.[4] Liikamaan asuttaminen valtion uutisasukkailla merkitsi tämän vuoksi useissa paikoin vanhemman torppariasutuksen ja torpparien häviötä.[5] Edellytettiinpä, että liikamaalle joutuvia torppia, jolleivät ne olleet erikseen kyllin voimakkaita, olisi useampia uutistilaksi yhdistettävä.[6] Toiselta puolen ei torpparin kohoaminen uutistilalliseksi myöskään näytä olleen harvinaista.[7] Joukkoilmiönä esiintyy tämä Turun akatemian tiloilla. Akatemian viranomaiset, jotka olivat saaneet asutustoimen näillä tiloilla omiin käsiinsä, määräsivät jo ennen kuin liikamaan erottaminen oli toimitettukaan osan etäisempiä torppareita

[1] Kamarikollegin kirje maaherroille Suomessa 14 p:ltä helmik. 1782.

[2] Kamarikollegin kirje maaherroille Suomessa 14 p:ltä helmikuuta 1782.

[3] Kammarkoll. till Kongl. Maj:t $^{11}/_{10}$ 1785. R. V. A.

[4] Katso Porthanin kirjettä Caloniukselle $^{29}/_{6}$ 1799. Porthans bref till Calonius II. Kam. koll. till K. M. $^{16}/_{8}$ 1791 ang. 3 torp å Hirvijoki öfv. jord.

[5] Thuneldin Maantiede, v:n 1794 painos III, siv. 487.

[6] Ehdotus metsäsäännöksi, § 25. Handlingar rörande den 1798 nedsatta skogscommittén. H. Y. K. Käsikirj. B, II, 12. Vertaa tähän 1805 vuoden metsäsäännön 15 §. Öfvedloppsjordshandlingar II, n:o 90. S. V. A.

[7] P. J. Ekman, Promemoria, Stockholm 31 Martii 1785. Finska storskiftshandlingar. R. V. A. Försök till en beskrifning öfver Padasjoki moderkyrkosocken i likställighet med Kongl. F. Hush. sällskapets 1798 utgifne plan af C. G. M., siv. 25—26; Suomen Talousseuran Arkisto, n:o 46.

maksamaan veronsa suoraan akatemialle. Näistä oli isossa jaossa lopullisesti muodostettava uutistiloja.[1]

Myöskin talojen mailla jäänyt torppariasutus sai tuntea ison jaon vaikutuksia. Kylissä, joissa oli ollut yhteiset torpat, toimitettiin usein niiden jako kylän osakasten kesken ja muutenkin voi torppari ison jaon takia muuttaa isäntää.[2] Suuremmassa määrin vaikuttivat torpparilaitoksen asemaan kuitenkin ulosmuutot kylistä, joiden kautta yhteensullotuista kyläkunnista osa talollisista siirtyi takamaalle. Nämä ulosmuuttavat talolliset siirtyivät usein torpanpaikkoihin takamaalla, jossa jo oli alku viljelyksiä varten tehtynä. Padasjoella kertoo eräs aikalainen tällaisia muuttoja entisille torpanpaikoille tapahtuneen niin lukuisasti, että, kun samoihin aikoihin osa torppia muutettiin uutistiloiksi, torpparien oli täytynyt joukottain siirtyä pitäjästä pois ja että väkiluku useiksi vuosiksi pysähtyi kasvussaan.[3]

Liikamaan erottamislainsäädäntö, vaikka se tuntuvasti järkyttikin ennestään olevan torppariasutuksen asemaa, tuli torpparilaitoksen kehitykselle kuitenkin vielä tärkeämmäksi välillisten vaikutusten kautta, supistaessaan torppariasutuksen kehitysmahdollisuuksia. Se suurenmoinen tehtävä suurien autiomaiden asutusjärjestelmänä, jonka vapauden ajan säädyt torpparilaitokselle olivat suunnitelleet, oli nyt auttamattomasti lopussa. Vielä liikamaan erottamisen jälkeenkin edellytettiin kyllä torpparilaitoksen kehitystä puhtaasti asutustarkotuksessa tapahtuvan, ja tosioloissa on, varsinkin pohjois- ja sisäosissa maata, tämä torppariasutuksen muoto, kuten tunnettu, hyvin yleisesti esiintynyt. Mutta toiselta puolen käy monella tavalla selville, että torppari-

[1] Yliopiston viranomaiset olivat alkujaan levottomat omavaltaisen menettelynsä seurauksista, mutta asia selvesi helpommin kuin luultiinkaan, sillä ne talolliset, jotka olivat torppia menettäneet, tiesivät, kirjottaa Porthan, korvata tappionsa korottamalla heille jääneiden torppien veroja ja taas ne torpparit, joilta oli veroa ruvettu suoraan akatemialle ottamaan, olivat tähän varsin tyytyväisiä, vaikka saivat maksaakin enemmän veroa, sillä »de ansågo det för en förmån att stå direkte under academien, än under bönderna». Porthans bref till Calonius I—II, $^{17}/_{10}$, $^{31}/_{10}$, $^{25}/_{11}$ 1793, $^{30}/_{1}$ 1794, $^{28}/_{6}$ 1797, $^{21}/_{2}$ 1799.

[2] Kaikkialla ei torppia kuitenkaan talojen kesken jaettu. Niinpä Viljakkalan pitäjässä on ollut viime aikoihin saakka parilla kyläkunnalla osa torppareita eräällä metsäkappaleella kylän yhteisiä.

[3] Försök till en beskrifning öfver Padasjoki moderkyrkosocken j. n. e., siv. 25—27. Katso edellä siv. 200, muist. 7.

laitoksen kehityksen vaikuttimien ajateltiin liikamaan erottamisen jälkeen olevan toisenlaisia, s. o. päävaikuttimena ajateltiin olevan vanhan asutuksen maatalouden etujen, varsinkin maatyötarpeen. Niinpä kamarikollegi, perustellessaan liikamaan erottamisen ja valtion uutisasutuksen välttämättömyyttä, samalla kuitenkin tunnusti torpparilaitoksen taloudellisen merkityksen sekä että sen kehityksestä pääasiassa riippui maanviljelyksen vaurastuminen.[1] Torpasta talolle tuleva etu katsottiin niin suureksi, että maanomistajalla olisi täysi syy itse raivata ja rakentaa se torpparille kuntoon.[2] Toiselta puolen taas ei kohdeltu suosiollisesti sellaista torppariasutusta, josta talo ei työpäivien muodossa hyötynyt.[3]

Seurauksena siitä, että torpparilaitoksen kehitystä yhä edelleen pidettiin varsin tärkeänä maan taloudelle, oli toiselta puolen, että hallituksen välttämättä täytyi pyrkiä palauttamaan maanomistajain luottamus omistusoikeuden turvallisuuteen, jota liikamaan erottaminen luonnollisesti järkytti.

Vapauden ajalta oli jo jäänyt perintönä eräs vuosien 1771—72 valtiopäivillä laadittu asetusehdotus torppien ja mäkitupien perustamisen edistämiseksi. Lähtien siitä periaatteesta, että jo voimassa olevat asetukset olivat varsin riittäviä torpparilaitoksen turvaamiseksi, mutta että kansa niitä ei kyllin tuntenut ja että niitä samasta syystä myöskin viranomaisten taholta rikottiin, oli talousdeputatsioni laatinut uuden lakiluonnoksen, joka sisältäisi yhteen paikkaan koottuna kaiken, mitä vapauden aikana torppien ja mäkitupien perustamisen edistämiseksi oli säädetty. Tämän lakiluonnoksen (sen pitemmälle eivät asiaa valtiopäivät ennättäneet saattaa) jätti Kustaa III kuitenkin »tarpeettomana» huomioon ottamatta.[4]

[1] Kirje maaherroille Suomessa metsien jakamisesta y. m. $^{10}/_{8}$ 1778. Gyldén, m. t. I, s. 241.

[2] Kamm. koll. ang. förmåner för nybyggen å enskildte ägor, $^{3}/_{5}$ 1784. K. koll. till K. Maj:t. R. V. A.

[3] Kuopion maaherra Wibelius kirjottaa $^{12}/_{2}$ 1803 kuninkaalle: »Dagsverkstorpare äro föga kände och allmogen kan icke förmås till jordbruk emot dagsverken. Så kallade Torpare här i länet äro icke annat än landbönder, som emot en viss afrad af Åker och Svedjebruk besitta de dem upplåtna ägor. Deraf kommer till stor del, at odlingen går trögt, ty upplyste jordägare sakna händer, som vilja taga vid arbetet. — —». Wibeliuksen alotteesta aiheutui $^{17}/_{4}$ 1804 k. kirje, jossa tällaisen torppari- ja itsellisväestön haitallista lisääntymistä koetettiin estää m. m. asettamalla vaatimus, että torppariksi rupeavalla täytyi olla papintodistus hyvämaineisuudestaan. Inr. civ. exp. registratur.

[4] Utskottshandlingar 1771—72, Vol. 57. Kammarkoll. till K. Maj:t $^{21}/_{3}$ 1774.

Isojakoasetukseen 27 päivältä kesäkuuta 1775 on kuitenkin otettu samansuuntaisia säädöksiä, mutta ne koskevat ainoastaan isossa jaossa taloille yksityismaiksi erotettuja alueita. Torppien perustamiseen tällaiselle maalle maanomistajia sensijaan varsin lämpimästi kehotettiin. »Maanomistajaa», selitetään mainitussa asetuksessa, »joka haluaa torpan tai uutistilan mailleen perustaa, älköön toimessaan estettäkö, vaan tekee hän sen kautta meille mitä mieluisimman työn.» Vähän myöhemmin lisätään, että kaikki näihin torppiin asettuneet saisivat ne pitää sillä oikeudella, jonka 18 päivänä helmikuuta 1757 annettu kuninkaallinen kirje säätää ja että kirjallisen torpan vuokrasopimuksen nimenomaan myöskin tulisi sisältää määräyksen, ettei torppaa koskaan saisi talosta erottaa (abalienera). Myöhemmin toistetaan useampaan kertaan tällainen vakuutus ja 21 päivänä helmikuuta 1789 vahvistettiin perustuslainpyhyydellä perintötilallisien omistusoikeus heille lainmukaisen rajottelun kautta kuuluviin tiluksiin, tunnustamalla heille näihin yhtä vapaa käyttöoikeus kuin aatelilla oli rälssitiloihinsa.[1] Samat oikeudet saivat myöskin perintörälssinluontoisen maan haltijat.[2]

Tämän pitemmälle ei kuitenkaan hallitus torpparilaitoksen edistämiseksi tahtonut mennä. Asetukset, jotka turvasivat maanomistajalle ikipäiviksi omistusoikeuden siihen maahan, jolle hän torpan perustaa ja samalla hyödyn tästä torpasta, olisivat sen

Rådsprotokoll i inr. civ. ärender $^{4}/_{4}$ ja $^{17}/_{8}$ 1774. R. V. A. Kamarikollegi oli lausunnossaan $^{24}/_{3}$ 1774 puoltanut asetuksen julkaisemista tämän lakiluonnoksen pohjalla. Kysymyksessä olevan lakiluonnoksen 1 §:än alku kuului seuraavasti: »Hvar och en Jordägare å landet äge frihet, at å sina ägor upbygga torp och thertil jord afskilja, upodla och inhägna, så många han gitter, och vare the, i ervärdeliga tider, som hemmanets rätta tillhörighet ansedda, utan att någonsin Oss och Kronan, under hvad förevändning som hälst, tillerkännas, refvas och skattläggas.» Kun ottaa huomioon, että hallitus juuri tähän aikaan valmisteli isojakoasetustaan Suomea varten, johon liikamaan erottaminen sisältyi, on otaksuttavaa, ettei tämän takia tahdottu vahvistaa tätä lakiluonnosta, joka, joskaan ei sisältänyt mitään uutta, kuitenkin varsin jyrkässä muodossa uudisti sellaisten asetuksien määräyksiä, joita isojakoasetus asiallisesti tulisi rikkomaan.

[1] Katso myös Kongl. Förordningen om skogarne i Riket, $^{10}/_{12}$ 1793, § 18, Kongl. Maj:ts nödiga Förordning om skogarne i Riket, gifven i Helsinborg den 1 Augusti 1805, § 18.

[2] Aikaisemmin oli, vastauksen mukaan aatelin valituksiin 25 p. lokak. 1686, § 21, oikeus torppien perustamiseen perintörälssin luontoisella maalla kuulunut aatelismiehelle. Katso edellä siv. 27, 49 ja B. Nyström, Beskrifning om Svenska Hemman, Tukholma 1806, siv. 73.

mielestä tässä suhteessa katsottavat riittäviksi.[1] Sellaisten vapauksien myöntämistä uutistorppareille kuin valtion uutisasukkaille oli suotu, ei katsottu tarpeelliseksi. Sillä ensiksikään ei torppien perustaminen ollut maanomistajalle lainkaan yhtä rasittava kuin uutistilan raivaaminen uutisasukkaalle. Edellinenhän vanhastaan asuu taloa ja omaa kaiken sen, mitä uutisraivauksien tekemiseen tarvitaan, sekä ravintoa, työväkeä, työjuhtia että työkaluja. Hän voi siis, kuten hänen oma etunsakin vaatii, joko itse toimittaa uutisasuntoa varten tarpeellisen raivaustyön tai avustaa ottamaansa torpparia tai uutisasukasta, niin että tämä ilman suuria kustannuksia ja ajan hukkaa saa uutisasunnon perustetuksi. Tilanomistajan asia on vain antaa torpparilleen niin hyvät ehdot, että tämä niihin tyytyy. Valtion rasitukset eivät tässä voi missään suhteessa olla esteenä, sillä asetuksen kautta 8 päivältä maaliskuuta v. 1770 oli uutistorppari ja hänen vaimonsa neljän vuoden aikana nimenomaan vapautettu useimmista veroista. Näiden vapauksien laajentamisesta ei torpparilla myöskään olisi mitään hyötyä, jos maanomistaja haluaisi käyttää tätä hyväkseen asettamalla hänelle muita rasituksia valtion myöntämien vapautuksien asemesta. Se melkoinen edistys, joka torppariasutuksessa jälkeen vuoden 1757 on tapahtunut, osottaa, lisäsi kamarikollegi, jonka todistelua edellä on seurattu, kyllin hyvin, että torpparilaitoksen edistämiseksi jo annetut asetukset ovat olosuhteihin soveltuvia, vaikuttavia ja täysin riittäviä. Vuonna 1805 vielä nimenomaan säädettiin, ettei uutisraivausten tekeminen ja torppien perustaminen ennestään verolle pannulle maalle aiheuttanut mitään vapautusta kruununverojen suorittamisesta.[2]

Siihen asemaan nähden, johon torppariasutus oli joutunut ja siihen kantaan nähden, jolle hallitus torpparilaitoksen edistämiskysymyksessä oli asettunut, on luonnollista, ettei mitään huomattavia lainsäädäntötoimia sen suhteen voinut tulla kysymykseen. Ne pyrkimykset työvelvollisuuden järjestämiseksi maa-

[1] Kysymys erityisten etujen myöntämisestä uutistorppareille oli herännyt sen johdosta, että maaherra A. de Bruce oli pyytänyt selitystä, oliko 24 p. heinäkuuta 1783 annettu asetus eräitten vapauksien myöntämisestä uutistilallisille käsitettävä koskevan myöskin yksityisten omistamille tiluksille asettuneita uutistorppareita. Kamm. koll. till K. Maj:t $^{3}/_{5}$ 1784. K. kirje maaherra Brucelle $^{19}/_{5}$ 1784; Inr. civ. exp. reg. R. V. A.

[2] Kunink. kirje $^{15}/_{4}$ 1805 ja kamarikollegin kiertokirje $^{6}/_{8}$ 1805, 5 mom.

orjuutta muistuttavilla säädöksillä, joista kirjallisuudessa tavataan lukuisia esimerkkejä, eivät lainsäändäntöön ole jälkiä jättäneet. On sen vuoksi kosketeltava enään vain muutamia lainsäädäntötoimia, jotka koskevat kruununluontoista maata ja jotka osottavat taantumusta torppien perustamisvapauteen nähden, samoinkuin hallituksen toimia sotilastorppalaitoksen alalla, jotka nähtävästi ovat vaikuttaneet yksityisoikeudellisenkin torppariasutuksen kehitykseen.

Mitä edelliseen seikkaan tulee, määrättiin v:n 1793 metsäsäännön 26 §:ssä, että torpan perustamisen puustellien ja kruununtilojen maille tulisi riippua kuninkaan käskynhaltijan luvasta, joka, jos sen näkisi tarpeelliseksi, antaisi asiaa kihlakunnanoikeudessa tutkia. Metsäsääntöä uudistamaan v. 1798 asetettu komitea oli tosin ehdottanut eräässä ehdotuksessaan uudeksi metsälaiksi tämän sijasta säädettäväksi, että kruununtilalliselle myönnettäisiin oikeus perustaa torppia erotetulle metsämaalleen sen mukaan, kuin hän itse parhaaksi katsoisi, ja että vain puustellien maille perustettaviin torppiin tulisi hankkia kuninkaan käskynhaltijan lupa.[1] Vuoden 1805 metsäsääntöön sisältyvät kuitenkin aivan samat säädökset torppien perustamisesta puustellien ja kruununtilain maille, jotka jo olivat vuoden 1793 metsäsäännössä. Kuninkaallisella kirjeellä sota-asiain ja kamarikollegeille oli 15 p. heinäkuuta 1803 lisäksi säädetty, että uutisviljelysten tekeminen puustellien mailla oleville soille, nevoille ja karukoille yleensä tulisi riippua edellekäyvästä tarkastuksesta ja maaherran luvasta.[2]

Vaikka näissä toimenpiteissä esiintyykin pyrkimys asettaa tarkastuksen alaiseksi ja samalla luonnollisesti rajottaa torppain perustamista, esiintyy hallituksella toisaalla torpparilaitosta edistäviä taipumuksia. Niinpä oli jo 1740- ja 1750-luvuilla kiinnitetty huomio niihin sotilaisiin, jotka tultuaan sotapalvelukseen kelvottomiksi, olivat pakotetut siirtymään pois torpistaan ja viettämään sen jälkeen verrattain kurjaa ja hyödytöntä elämää itsellisinä, vaikkakin vielä olivat työkykyisiä. Useimmilla heistä oli karjaa ja muita maatalouden pitoon tarpeellista irtaimistoa, maatyöhön olivat he tottuneet ja voivat siis, kun vain pääsivät tilaisuuteen raivaamaan torpan itselleen, viettää suruttomia vanhuuden päiviä. Täten olisivat he yhteiskunnallekin varsin hyödyllisiä.[3]

[1] Handlingar rörande den 1798 nedsatta skogscomittén. H. Y. K. Käsikirj. B, II, 12, metsäsääntöehdotuksen 25 §.

[2] Sota-asiain ja kamarikollegien julistus $^{6}/_{8}$ 1803.

[3] Betänkande om hushållningen samt dess upphjälpande i Storfursten-

Myöhemmin kehitettiin tätä suunnitelmaa siten, että sotilaitten jo sotilasaikanansa sallittaisiin tehdä uutisraivauksia sotilastorppiensa ympäristöön ja että he olisivat itseoikeutettuja sotilasaikansa jälkeen pääsemään torppareiksi ruotuisäntiensä maalle, jos siihen olisi näiden mailla tilaisuutta ja jos he itse raivaisivat torppansa.[1] Asetuksella 11 päivältä heinäkuuta 1780 pyrittiinkin järjestämään oloja tähän suuntaan määräämällä, että sotilaat, jotka ruotuisäntiensä luvalla olivat tehneet takamaalle raivauksia ja vanhuuden tai sairauden vuoksi saaneet eron sotilastoimestaan, saisivat, samaten kuin heidän leskensäkin, pitää tekemänsä raivaukset hallussaan elinaikansa, jonka jälkeen ne korvauksetta joutuisivat maanomistajalle. Tällaisista raivauksista olisi tehtävä erityinen käräjäpöytäkirjoihin merkittävä sopimuskirja maanomistajan ja sotilaan välillä.

Kustaa III:nen hallitusajalta on merkittävä toinenkin yritys edistää torpparilaitosta sotilaallisia näkökohtia silmällä pitäen. Sittenkuin vapauden ajalla oli tehty useita epäonnistuneita yrityksiä varaväen järjestämiseksi ruotujakoiselle sotaväelle, ryhtyi Kustaa III heti hallituskautensa alussa tuumaa toteuttamaan. Kirjeellä 24 päivältä maaliskuuta 1773 määräsi kuningas kaikki ruodut ja ratsutilalliset Suomessa hankkimaan varamiehen sotilaalleen. Samalla kehotettiin maaherroja sopivalla tavalla koettamaan taivuttaa ruotu- ja ratsutilallisia myöntämään torpanpaikkoja varaväelle. Turun ja Porin läänin maaherra ilmottikin jo 19 p. toukokuuta 1773 pitäneensä asianomaisten tilallisten kanssa kokouksen ja saaneensa nämä yksimielisesti suostumaan, mikäli heidän tiluksillaan paikkaa olisi, hankkimaan varamiehilleen torpat. Ne, joilla ennestään oli tiluksillaan valmiita torppia, suostuivat päivätyötä tai muuta vuotuista maksua vastaan luovuttamaan ne varamiehille ja toiset taas, joilla ei itsellään ollut torppia ja jotka eivät myöskään halunneet niitä rakentaa, olisivat velvolliset tarkastuksen mukaan luovuttamaan tarpeellisen kappaleen takamaastaan, jonne varamies saisi raivata viljelyksiä ja rakentaa tarpeelliset rakennukset määrättyjen vapaavuosien jälkeen suoritettavia päivätöitä tai muuta

dömet Finland $^{9}/_{7}$ 1747. Utskottshandlingar 1746—47, Vol. 34. C. V. Stackelbergin memoriali, Utskottshandlingar 1751—52, Vol. 41. R. V. A

[1] A. Modeer, Svar på frågan, hvilka åro — — de bästa medlen at upmuntra landtbruket. Vastaus Ruotsin tiedeakat. palkintokysymykseen, Tukholma 1774. siv. 23. Fischerström, Den nya Svenska Ekonomiska Dictionnairen, Tukholma 1780, II, siv. 318.

maksua vastaan. Kruunun virkamiesten asiaksi olisi jätettävä tarkastuksen perusteella määrätä, voisivatko jonkun talon tilukset sallia torpan perustamista vaiko ei. Myöskin asettivat ruotu- ja ratsutilalliset näiden myönnytysten ehdoksi, ettei varamiehiä siirrettäisi vastoin maanomistajan tahtoa vakinaisiksi sotamiehiksi, kun jokin »numero» olisi tullut vapaaksi, koska muuten varamiehen torpanhoito epäilemättä tulisi kärsimään.[1]

Toisen suunnitelman torpparilaitoksen edistämiseksi sotilaallisessa tarkotuksessa laati samoihin aikoihin Savon ja Karjalan (Kuopion) läänin maaherra A. H. Ramsay. Tässä läänissä toimitettavan verollepanon yhteydessä ehdotti hän katsottavaksi torpanpaikat sekä vakinaisille sotilaille ja varamiehille, että myöskin erityisille n. s. sotilastorppareille, joiden tehtävänä tulisi olemaan kyyditä sotilaat harjotuspaikoille ja kokouksiin.[2]

Vaikkakin varaväen torppalaitosta tervehdittiin hyödyllisenä toimenpiteenä,[3] joka melkoisesti edistäisi uutisraivausta, ei torppien perustaminen tahtonut ottaa edistyäkseen. Asianomaiset tilalliset valittelivat, että heitä pakotettiin torppia perustamaan, vaikkei heidän maillaan ollut riittävää tilaa.[4] Turun ja Porin läänissä toimitetut tarkastukset osottivat, että vain pienellä osalla varaväkeä, noin 5—10 %:lla kaikista, oli torppansa.[5] Kun varaväen laatu muussakin suhteessa antoi paljon toivomisen varaa, järjestettiin koko laitos kuninkaallisella kirjeellä 20 päivältä

[1] Landshöfdingars bref. Åbo och Björneborgs län. R. V. A. Näiden sotilastorpparien asema tuli eroamaan melkoisesti varsinaisten sotilastorpparien asemasta. Niinpä, jos varamies laiminlöi torpan hoidon, laiminlöisi velvollisuutensa tai viettäisi huonoa ja lainvastaista elämää siellä, olisi sallittava talollisen erottaa hänet torpastaan, jopa asettaa uuden varamiehen hänen sijalleen.

[2] Kun ruotuun tavallisesti kuului kolme taloa, tulisi yhden maalle katsoa paikka vakinaisen sotamiehen torpalle, toisen maalle varamiehelle ja kolmannen maalle vihdoin n. s. sotilastorpparille. Torppaan tulisi kuulua maata, joka vastaisi $^{1}/_{4}$ tynnyrin vuotuista kylvöä ja niittyä suhteellisesti peltoalaan. Torpanpaikat olisi katsottava kylien ulkopuolelta, niin etteivät ne estäisi talollisia peltojaan laajentamasta, mutta ei kuitenkaan liian kaukaa takamaalta. Hörsammaste Memorial af A. H. Ramsay ang. Skattläggning m. m. i Savolax och Karelen. $^{20}/_{3}$ 1774. Kammarkollegium till Kongl. Maj:t $^{2}/_{5}$ 1776. R. V. A.

[3] Anmärkningar om Keuru sockns fordna och nuvarande tillstånd, Åbo Tidningar 1776, s. 75.

[4] Hämeen ja Uudenmaan läänin maaherran kirje kuninkaalle 13 p:ltä maaliskuuta 1776. Landshöfdingars bref, Nylands och Tavastehus län, R. V. A.

[5] Maaherra Rappen kirje $^{28}/_{10}$ 1773. Landshöfdingars bref, Åbo och Björneborgs län. R. V. A.

toukokuuta v. 1776 uudestaan siten, että kaksi ruotua tai ratsutilaa määrättiin yhdessä varustamaan yhden varamiehen. Ruotujen ja ratsutilojen kanssa tehtiin sopimuksia, joiden mukaan nämä saatiin suostumaan hankkimaan torpat varamiehille, joskin aluksi tästä velvollisuudesta myönnettiin vapautuksia. Kun yhä edelleenkin varsin laimeasti valvottiin varamiesten torppien perustamismääräysten toimeenpanoa, näyttää varamiehiltä varsin yleisesti torppia puuttuneen.[1] Varaväen torpparilaitoksen vaikutus tuli näin ollen olemaan paljoa pienempi, kuin alkuperäisten suunnitelmain mukaan olisi ollut asianlaita.

[1] Katso Ruotsin kenraalistaabin teosta Sveriges krig åren 1808 och 1809 I, siv. 123—26. Naimattomille varamiehille ei tarvinnut torppaa perustaa. Sen perustamisesta olivat myöskin vapautetut metsättömät saaristoseudut. Kun maaherrat sakoilla koettivat pakottaa torppien perustamiseen, kumosi kuningas nämä toimenpiteet.

IV Osa.

Suomen torpparilaitoksen kehitys 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla.

Ne uudet kehitysvirtaukset, joiden esiintymistä ja vaikutusta torpparilaitosta järjestävään lainsäädäntöön edellä on tarkastettu, ilmenevät oikeassa valossaan kuitenkin vasta seurattaessa tilaston avulla samanaikaista torpparilaitoksen tosiasiallista kehitystä, tämän suhdetta yhteiskunnan yleiseen kehitykseen ja niitä muutoksia yhteiskunnan kokoonpanossa, jotka torpparilaitoksen kehitys aiheutti.

Suomen torpparilaitoksen yleinen luonne alkupuolella 1700-lukua on aikaisemmin ollut tarkastuksen alaisena.[1] Vuonna 1728 oli torppareita, Vanhaa-Suomea lukuunottamatta, 1335 ja kymmenen vuotta myöhemmin oli niiden luku noussut 2485:teen. Vuonna 1747 oli torppareita samalla alueella jo 3183, lisäys oli siis 698 eli 28.1 %.[2] Mutta tästä huolimatta on kuitenkin todenmukaista, että torpparilaitos luonteeltaan pääasiassa oli samanlainen kuin v. 1738, s. o. lukuunottamatta suhteellisesti vähäistä määrää torpparin nimeä kantavia kruunun uutisasukkaita ja paikallista luonnetta olevia poikkeuksia Savossa ja Keski-Suomessa, oli torppareita vain suuremmilla, etuoikeuksia nauttivilla tiloilla, jotka miltei yksinomaan olivat aatelin ja säätyläisten käsissä. Torpparilaitos kuului niillä myöskin varsin läheisesti tilojen työjärjestelmään.

Aikaisemmin (sivulla 88) on jo huomautettu, että yllämainittujen lukujen antamaa kuvaa maan torpparilaitoksesta on pidettävä pääkohdissaan oikeana. Ainoastaan Savossa ja Pohjanmaalla on torpparien lukumäärän katsottava olleen jon-

[1] Katso edellä toisen osan toista lukua.
[2] Katso edellä siv. 65 ja liitteiden siv. 61 ja 105.

kun verran suuremman, kuin edelläolevat luvut ilmottavat. Torpparien korjattu luku v. 1747 nousee 3575:teen.[1]

Paria vuotta myöhemmin eli v. 1749 ilmottaa tabellilaitos torpparien luvun Suomessa 5193:ksi, niistä 3872 sellaista, joilla oli maanviljelystä ja 1321 ilman maanviljelystä. Nämä luvut ovat kuitenkin epäilemättä liian korkeat. Kun ilmeiset virheellisyydet ovat korjatut, aleneekin tabellilaitoksen ilmottama torpparien lukumäärä v. 1749 4149:een.[2]

Kun ottaa huomioon, että tabellilaitoksen torppariluku osottaa asiantilaa kahta vuotta myöhemmin, täytyy katsoa, että molemmat käytettävissä olevat lähteet antavat jotenkin yhtäpitäviä tietoja torpparien lukumäärästä 1700-luvun puolivaiheilla, josta ajankohdasta torpparilaitoksen alalla uusi voimakkaampi kehitys saa alkunsa. Torpparilaitoksen kehitystä myöhemmällä 1700-luvulla voidaan siis seurata molempien näiden lähteiden avulla.

Edellä olevista luvuista on jo käynyt selville, että Ison-vihan jälkeen torppariasutus oli varttumaan päin. Ei edes Pikku-vihan sota-ajat voineet tuntuvammin tätä kehitystä häiritä. Vuonna 1747 oli Suomessa sodan jälkeen autiotiloja vielä noin 600, kun taas torpparien luku, sodasta huolimatta, oli tuntuvasti kasvanut.[3] 1700-luvun myöhemmällä puoliskolla saattaa torppariasutuksen kehitys kuitenkin aikaisemmat ennätykset kokonaan varjoon.

Kaikkiaan oli Ruotsille kuuluvassa osassa Suomea liitteissä 1 ja 2 lähemmin esitetyn tilaston mukaan torppareita

v. 1747	3575
„ 1767	9944
„ 1805	25394

[1] Liite n:o 3, siv. 15—32. Kun suostuntaveroluetteloista, joihin kysymyksessä oleva tilasto perustuu, joku määrä torppareita on jäänyt pois, olisi yllä esitettyä lukua vieläkin korotettava jonkun verran, joten torpparien lopullinen luku v. 1747 tulisi nousemaan noin 3700:aan tai hiukan sen yli. Huomattava on, että Karjalan torpparien luku liitteessä n:o 1 on otettu tabellilaitoksesta, ylempänä käytetty luku taululiitteestä n:o 4.

[2] Korjaukset koskevat Savon ja Pohjanmaan maakuntia sekä Hämeen rovastikuntaa. Tabellilaitoksen alkuperäisesti ilmottamaa torppariluku on vähennetty näissä maa- resp. rovastikunnissa resp. 600, 94 ja 350 eli yhteensä 1044. Tämän ohessa on otettava huomioon, ettei tabellilaitoksen tilasto anna tietoa torppaa hallitsevien naisten lukumäärästä. Katso lähemmin liite n:o 1, siv. 15—32.

[3] Förteckning öfver ödeshemman i Finland 1746. Utskottshandlingar 1746—47. Vol. 34. R. V. A.

Tabellilaitoksen mukaan oli taas torpparien lukumäärä

v. 1749	4149
„ 1766	8884
„ 1805	23924

Molemmatkin lukusarjat osottavat tavatonta torpparien lisääntymistä.[1] Tämä lisääntyminen oli todellisuudessa vieläkin suurempi kuin näistä luvuista näkyy. Sekä edellisessä, suostuntaveroluetteloiden perusteella laaditussa, että jälkimäisessä tabellilaitoksen lukuihin perustuvassa tilastossa on vuosina 1747, 1749, 1766 ja 1767 torppareihin laskettu paitsi talojen ja kylien mailla olevia torppareita myöskin sekä n. s. verotorpparit että suuri osa verovapautta nauttivia kruunun uutistilallisia. Vuoden 1805 lukuihin eivät nämä viimeksi mainitut ryhmät sensijaan sisälly. Tabellilaitoksen torppariluku on vuodelta 1805 myöskin koottu toisenlaisen kaavakkeen mukaan kuin edellisiltä vuosilta. Kaikki nämä seikat vaikuttavat sen, etteivät ylläesitetyt eri vuosia koskevat torpparien lukumäärät ole keskenään täysin verrannollisia.

Suostunta- ja henkiveroluettelojen perusteella laaditun tilaston suhteen on kuitenkin mahdollista vuosilta 1747 ja 1767 suurimmaksi osaksi erottaa erilleen uutisasukkaat ja verotorpparit.[2]

[1] Tabellilaitoksen mukaan oli torpparien luku nykyisessä Ruotsissa v. 1751 27891, v. 1766 34768 ja v. 1805 63163.

Torppariluvun lisääntyminen oli näin ollen

vv. 1751—	66	6877	tai vuotta kohden	459
» 1766—1805		28395	» » »	728

Vuosilta 1751 ja 1766 on torpparien lukua osottamaan käytetty torpparien, joilla oli maanviljelystä, lukumäärää. Katso Nils Wohlin, Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna, Stockholm 1908, siv. 20—34 ja 48. Suomessa oli tabellilaitoksen mukaan kysymyksessä olevia torppareita v. 1751 4179, v. 1766 7405 ja v. 1805 23924.

Torppariluvun lisääntyminen taas oli

vv. 1751—	66	3226	tai vuotta kohden	189
» 1766—1805		16419	» » »	421

[2] Tällaisia torppareita oli etupäässä Pohjanmaalla ja Karjalassa. Niiden lukumäärästä katso taululiitteitä 1 c ja d sekä 4 b, g ja h. Ainoastaan näiden maakuntien torppariukua on kysymyksessä olevalla tavalla vähennetty. Kruunun yhteismaalla asuvia torppareita oli kyllä Pohjois-Satakunnassakin ja Keski-Suomessa, mutta täällä niiden luku suhteellisesti oli niin vähäinen, ettei niiden mukaanottaminen aiheuta huomattavaa virhettä. Katso edellä siv. 88.

Erottamalla samojen perusteiden mukaan kysymyksessä olevat torppariryhmät vuosilta 1728 ja 1738 muista torppareista erilleen, voidaan torpparien lukua yhtenäisesti seurata Ison-vihan jälkeiseltä ajalta saakka. Torppareita oli niinmuodoin[1]

v. 1728	1064
„ 1738	2149
„ 1747	2770
„ 1767	8799
„ 1805	25394

Torpparien lukumäärä maassa oli vuodesta 1728 vuoteen 1805 kasvanut noin 25-kertaiseksi ja vuoden 1747 jälkeen noin 9-kertaiseksi. Lukumäärän lisääntyminen oli[2]

vuodesta	1728	vuoteen	1738	1085	tai	vuotta	kohden	109
„	1738	„	1747	621	„	„	„	69
„	1747	„	1767	6029	„	„	„	301
„	1767	„	1805	16595	„	„	„	437

Torpparien luvun lisääntyminen oli näin ollen vuosisadan lopulla yhä kasvamaan päin. Enemmän kuin toinen puoli Suomen torppariasutuksesta v. 1805 oli syntynyt viimeisten 40 vuoden aikana ja ainoastaan suhteellisesti vähäpätöinen osa siitä oli 50 vuotta vanhempaa. Tämä tosiasia johtaa välittömästi otaksumaan suoranaista yhteyttä torpparilaitoksen tavattoman kehityksen ja sen edistämistä tarkottavan lainsäädännön välillä.

Tätä seikkaa tarkastettaessa on ensinnäkin otettava huomioon se verrattain huomattava torpparilaitoksen varttuminen, joka tapahtui ennen 1700-luvun puoliväliä. Verrattuna torpparien lukumäärään kunkin kauden alussa oli torpparien lukumäärän lisäys

vuodesta	1728	vuoteen	1738	102.0	%
„	1738	„	1747	28.9	„
„	1747	„	1767	217.4	„
„	1767	„	1805	188.6	„

[1] Vuodelta 1747 ei ole käytetty sivulla 210 esitettyä korjattua lukua, koska vastaavaa korjausta vuosilta 1728 ja 1738 ei ole mahdollista toimittaa, ja korjatun luvun käyttäminen sen vuoksi saattaisi vertailun vaikeaksi.

[2] Allaolevat luvut eivät osota perustettujen uusien torppien lukua. Koska torppia luonnollisesti joku määrä on jäänyt autioksi, osa taas häädetty tai muuten hylätty, on perustettujen uutistorppien luku suurempi kuin torpparien lukumäärän lisääntyminen.

Ennen Pikku-vihaa kasvoi torpparien luku kymmenessä vuodessa näin ollen kaksinkertaiseksi, kun se sensijaan vuodesta 1767 vuoteen 1805 eli koko 38 vuoden aikana, jolloin torppariluvun lisäys kuitenkin absoluuttisesti oli suurin, ei lisääntynyt edes kolmenkertaiseksi.

Mitä lainsäädäntöön tulee, ovat varhaisimmat asetukset, joilla on voinut olla tuntuvampaa vaikutusta torppain perustamiseen, vuosien 1740 ja 1741 asetukset maatalouden kohottamisesta ja erittäinkin rahvaan valituksiin 10 p. lokakuuta 1743 annetun vastauksen 20:s pykälä, jonka nojalla perintötiloille rakennetut torpat vapautettiin verolle panosta. Asian luonteesta johtuu, että kaikkien näiden asetusten vaikutus voi esiintyä vasta rauhan jälkeen v. 1743. Osottaako siis torpparien luku tämän jälkeen entistä huomattavasti voimakkaampaa kasvamista.

Tämän seikan valaisemiseksi voidaan ensiksikin esittää eräitä lukuja Uudenmaan ja Hämeen sekä Turun ja Porin lääneistä. Edellisessä läänissä oli torppariluvun lisäys[1]

vuodesta	1728	vuoteen	1738	545	tai	vuotta	kohden	55
„	1738	„	1741	140	„	„	„	47
„	1741	„	1747	112	„	„	„	19

Vaikka edellyttääkin, ettei sodan aikana eli vuoteen 1743 torpparien luku lainkaan kasvanut, oli siis torppariluvun lisäys sodan jälkeen joka tapauksessa heikompi kuin ennen sotaa. Turun ja Porin läänissä lisääntyi torpparien luku[2]

vuodesta	1728	vuoteen	1738	251	tai	vuotta	kohden	25
„	1738	„	1741	42	„	„	„	14
„	1741	„	1747	128	„	„	„	21
„	1747	„	1757	449	„		„	45

Tässä läänissä siis ei torppariluvun kasvu sodan johdosta huomattavasti vähene, nousten rauhan jälkeen sitäpaitsi erittäin tuntuvasti. Mahdollisesti vaikutti tähän se, ettei lääni sodan johdosta niin paljoa kärsinyt kuin Uudenmaan ja Hämeen lääni. Sitä, että torpparien luvun lisääntyminen jo heti rauhan jälkeen oli nopeasti nousemassa, todistavat myöskin tabellilaitoksen luvut. Niiden mukaan oli vuosina 1749—54 torpparien lukumäärän lisäys koko maassa 1627 tai vuotta kohden 326, jos käytetään vuodelta

[1] Läänin torpparien lukumäärä v. 1741 oli suostuntaveroluetteloiden mukaan 1278. Katso muuten siv. 219.

[2] Katso siv. 219

1749 korjattua torpparilukua, ja 583 tai vuotta kohden 117, jos käytetään tabellilaitoksen sellaisenaan ilmottamaa torpparilukua.[1] Samaa todistaa myöskin Suomen asiain valmistelukunnan lausunto valtiopäivillä v. 1756, että torppien perustamisen edistämiseksi annettujen useiden hyödyllisten asetusten johdosta oli torppien luku jälkeen viime rauhanteon ja varsinkin viime vuosina todella huomattavasti lisääntynyt.[2] Voinee siis pitää varmana, että jo ennen Pikku-vihaa alkanut ripeä torppariluvun lisääntyminen ainakin osittain entistä voimakkaampana jatkuu heti Turun rauhan jälkeen v. 1743.

Kun näin ollen vihdoin vuosien 1755—56 valtiopäivillä ratkaiseva suunnanmuutos torpparilaitoksen hyväksi lainsäädännön alalla tapahtuu, oli torpparilaitoksen kehitys jo varsin hyvällä alulla. 18 p. helmikuuta 1757 annetun asetuksen vaikutus tähän kehitykseen voisi siis ilmetä etupäässä vain yhä voimakkaamman torpparien lukumäärän lisääntymisen muodossa. Tilastollisesti on mahdollista vain tabellilaitoksen jotenkin summittaisten lukujen avulla tarkemmin seurata torpparien lukumäärän kehitystä 1750- ja 1760-luvuilla. Koko maassa oli torpparien luku tabellilaitoksen mukaan[3]

v. 1754	5776
„ 1757	6816
„ 1760	7744
„ 1766	8884
„ 1769	9902
„ 1772	10662

Lukumäärän lisääntyminen taas oli

	yhteensä.	vuotta kohden.
vv. 1754—57	1040	346
„ 1757—60	928	309
„ 1760—66	1140	190
„ 1766—69	1018	339
„ 1769—72	760	253

[1] Vuoden 1751 torpparilukua tabellilaitoksen mukaan on nähtävästi myöskin jonkun verran liian korkea. Torpparilukuvun lisäys vv. 1749—51 ja 1751—54 oli, jos vuodelta 1749 käyttää korjattua lukua 1539 ja 88, eli vuotta kohden 770 ja 29. Käyttämällä tabellilaitoksen suorastaan ilmoittamaa torpparilukua v. 1749 oli torpparien luvun lisäys vv. 1749—51 kaikkiaan 495 tai vuotta kohden 248.

[2] Katso edellä siv. 162

[3] Kun vuodelta 1763 puuttuu tietoja torpparien luvusta Pohjanmaalla, ei tältä vuodelta ole mahdollista esittää koko maan torpparien lukumäärää. Myöskin on otettava huomioon mitä edellä sivulla 210 sekä liitteissä 1 ja 3 on mainittu tabellilaitoksen torpparitiedoista.

Torpparilaitoksen kehitys oli siis varsin epätasainen eikä osota vuoden 1757 jälkeen kasvamisen merkkejä, vaan pikemmin päinvastoin heikompaa edistystä. Jos sitävastoin erikseen tarkastaa läntistä ja eteläistä sekä itäistä ja pohjoista osaa maata, havaitsee niiden välillä tuntuvan eroavaisuuden. Torpparilukuvun lisäys oli nimittäin eri lääneissä seuraava:

	Turun ja Porin lääni.	Uudenmaan ja Hämeen lääni.	Kyminkartanon lääni.	Pohjanmaan lääni.
vv. 1754—57	154	346	453	87
„ 1757—60	218	410	149	151
„ 1760—63	282	179	96	5
„ 1763—66	173	296	109	
„ 1766—69	258	256	400	104
„ 1769—72	273	431	35	21

Vuotta kohden jakaantui tämä lisäys seuraavasti:[1]

vv. 1754—57	51	115	151	29
„ 1757—60	73	137	49	50
„ 1760—63	94	60	32	1
„ 1763—66	58	98	36	
„ 1766—69	86	85	133	35
„ 1769—72	91	143	12	7

Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen lääneissä voidaan näin ollen kolmivuotiskautena 1757—60 todellakin huomata jonkunlaista kasvamista torppariluvun lisääntymisessä.[2] Kun varsinkin Uudenmaan ja Hämeen läänien torppariasutus oli läheisessä yhteydessä vuoden 1757 lainsäädäntötoimien kanssa, on viimemainittujen oletettava ainakin jossain määrin tähän torpparilukuvun lisääntymiseen vaikuttaneen. Joka tapauksessa esiintyy hyvin

[1] Pohjanmaata koskevat luvut eivät oikeastaan ole verrannolliset muiden läänien lukuihin, ne kun koskevat melkein yksinomaan valtion uutisasukkaita. Katso liite n:o 1, siv. 26—30.

[2] Suostuntaveroluetteloiden mukaan oli taas torpparilukuvun lisäys

	Turun ja Porin läänissä yhteensä.	vuotta kohden.
1747—57	449	45
1757—67	928	93
1767—75	709	89

Uudenmaan ja Hämeen läänissä oli lisäys vv. 1767—75 708 tai 89 vuotta kohden.

heikkona kysymyksessä olevain lainsäädäntötoimien vaikutus torppariasutukseen. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon, että 1760-luvun alulla kohdanneet katovuodet sekä seitsenvuotinen sota ovat torppariasutuksen kehitykseen yleensä vaikuttaneet häiritsevästi ja niiden syyksi on pääasiassa asetettava 1760-luvulla havaittava heikko torppariluvun lisääntyminen.[1] [2]

Vieläkin epävarmempaa on, voidaanko katsoa, että se torppariasutuksen voimakkaampi kasvaminen, joka vuosina 1769—72 tabellilaitoksen mukaan tapahtui Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen lääneissä, oli aiheutunut vuosien 1768—69 valtiopäiväin toimenpiteiden johdosta. Nähtävästi seurasivat lainsäädäntötoimenpiteet nytkin, ne kun julkaistiin vasta v. 1770, todellisen kehityksen jälessä.

Torppariluvun kasvamista Kustaa III:n vallankumouksesta vuoteen 1805 voidaan myöskin ainoastaan tabellilaitoksen avulla tarkemmin seurata. Kun vuodesta 1775 alkaen tabellilaitoksen tilasto koottiin uusien kaavakkeiden mukaisesti, täytyy alottaa tarkastus tästä vuodesta. Torpparien lukumäärää osottamaan on käytettävä miespuolisten naimisissa olevien

[1] Chydenius kirjottaa v. 1764 vastauksessaan Ruotsin tiedeakatemian asettamaan palkintokysymykseen maastamuuton syistä: »Förordningen af den 18 Februari (1757) om torps och nybyggens anläggande på hemmansegor gjorde väl ett litet lugn, så att en och annan utsåg sig redan någon behaglig plats, der han tänkte slå upp sitt tjäll, para sig med sin kulla och föröka sitt slägte. Men kongl. majts nådiga förordning af den 3 juli 1759, att de i landsorterna ledige varande manspersoner oförd röjligen borde antaga hemmansbruk, (hvilket likväl ej stod i deras magt), eller något annat laglikmätigt näringsfång, eller och träda uti krigstjenst, gaf anledning till nya bekymmer, och innan den, som då blef drifven utur sin hydda, vågar ånyo slå upp sitt tjäll, vill något lugn vara (af nöden). E. G. Palmén, Politiska skrifter af Anders Chydenius, siv. 38. Chydeniuksen mainitsema asetus v:lta 1759 oli sodan aiheuttama; katso Tabellikommissionin valtiopäiväkertomusta vv. 1765—66 valtiopäiville. Utskottshandlingar 1765—66, Vol. 34. R. V. A.

[2] Väkiluvun vuotuinen lisääntymisprosentti oli

vv. 1751—55	1.46
» 1756—60	1.41
» 1761—65	1.35
» 1766—70	1.33
» 1771—75	1.69

Vuonna 1763 oli lisääntymisprosentti vain 0.50. Suomen Virallinen Tilasto VI, 33. II, siv. 508 ja seur. — 1760-luvulla oli Suomessa useita katovuosia, varsinkin oli vuosi 1763 Karjalassa huono. E. Sidenbladh, Sällsamma Händelser i Sverige med Finland åren 1751—1801 j. n. e., Stockholm 1908, siv. 93—94 (Statistisk Tidskrift 1908, supplement.)

torpparien lukua, tarkempaa torpparilukua kun ei ole saatavissa.[1]

Tällaisia torppareita oli koko silloisessa Suomessa

v. 1775	12051
„ 1780	13796
„ 1785	15259
„ 1790	16120
„ 1795	19768
„ 1800	23253

Torppariluvun lisääntyminen kunakin viisivuotiskautena oli

	yhteensä.	vuotta kohden.
vv. 1775—80	1745	349
„ 1780—85	1463	293
„ 1785—90	861	172
„ 1790—95	3648	730
„ 1795—1800	3485	697

1770-luvulla näyttää siis yhä jatkuneen 1760-luvun lopulla alkanut nopea torppariluvun lisääntyminen.[2] Mutta 1780-luvulla havaitaan sensijaan melkoinen taantuminen. Tähän oli luonnolliset syyt olemassa. Vuonna 1783 oli, varsinkin Savossa, ankara kato, joka pysäytti väenlisääntymisen koko maassa, ja vuosikymmenen lopulla taas oli Venäjän sota. Missä määrin ne ristiriidat, joihin hallituksen harjottama liikamaan erottamispolitiikka johti, vaikuttivat torpparilukuun, ei ole osotettavissa. Ainakin 1790-luvulla, jolloin liikamaan erottaminen täyttä vauhtia jatkui, lisääntyi torpparien lukumäärä erinomaisen suuressa määrin. Huomiota ansaitsee, että väkilukukin kasvoi samaan aikaan nopeasti.[3]

[1] Katso lähemmin liitettä n:o 3, siv. 63 ja seur.

[2] Huomiota ansaitsee, että Turun ja Porin läänin torppariasutus suostuntaveroluetteloiden mukaan osottaa tasasempaa kehitystä. Niinpä oli torppariluvun lisäys

	yhteensä.	vuotta kohden.
vv. 1780—1790	967	97
» 1790—1800	1155	116
» 1800—1805	818	164

Vuosina 1767—75, jolloin läänin alue kuitenkin oli suurempi, oli vuotuista lisäystä osottava luku vain 89.

[3] Väkiluvun lisäyksen vertailu torppariluvun kasvamiseen tarjoaakin tältä kaudelta varsin paljon huomattavaa. Väkiluvun lisäys oli yhteensä

	henkeä.	pros. vuosittain.
vv. 1775—80	53742	1.70
» 1780—85	15509	0.46
» 1785—90	26227	0.76
» 1790—95	65208	1.78
» 1795—1800	61828	1.54

Nähtävästi oli myöskin metsien jakaminen talojen kesken omiaan torpparien lukumäärän lisääntymistä tuntuvasti jouduttamaan.[1]

Torppariluvun lisäys vuodesta 1800 vuoteen 1805 ei ole tarkalleen määrättävissä, koska tabellilaitoksen tilasto vuodelta 1805 taas koottiin uuden kaavan mukaisesti. Torpparien luvun vuodelta 1805 ilmottaa tabellilaitos 23924:ksi, joten lisäys viiden vuoden aikana olisi ollut vain 671. Näin äkkinäinen pysähdys torppariluvun kasvussa ei kuitenkaan ole todenmukainen, varsinkin kun väenlisäys tänä aikana oli hyvin suuri, kaikkiaan 65705 henkeä eli vuosittain 1.53 %. Henkiluetteloiden pohjalla laadittu tilasto ilmottaakin torppariluvuksi v. 1805 25394.[2]

Edellä olevasta on käynyt selville, että vaikkakin torpparilainsäädännön alalla 1700-luvun puoliväli muodostaa murroskauden ja toiselta puolen torppariasutuksen suurenmoinen kehitys samoihin aikoihin pääsee vauhtiinsa, ei kuitenkaan voi konstateerata, että millään edellämainitulla lainsäädäntötoimenpiteellä olisi ollut ratkaisevaa suoranaista vaikutusta torppariasutuksen kehitykseen, ainakaan mikäli tämä ilmenee torpparien lukumäärän kasvamisessa. Päinvastoin, torpparilaitoksen kehitys oli jo hyvällä alulla silloin kun lainsäädännön alalla ratkaiseva muutos tapahtuu. Taloudellisten olojen, kuten edellä on esitetty, nähtävästi ennen kaikkea maatalouden tuotantotavan kehityksen alalta on näin ollen haettava syy sekä torppariasutuksen nopeaan kasvuun että lainsäädännön muutokseenkin, joka viimeksi mainittu vanhassa muodossaan kovin tuntuvasti häiritsi uudemman kehityksen valtaanpääsöä.[3] Joskaan ei siis, kuten on itsestään selvää, 1700-luvun nopea torpparilaitoksen kehitys ollut lainsäädännön luoma, on kuitenkin epäämätöntä, että monet lainsäädökset ja muut toimenpiteet hallitusvallan taholta tätä kehitystä tuntuvasti edistivät.[4]

Vuonna 1783 oli väenlisäys $0{,}_{87}$ % = 497 henkeä ja v. 1789 = $-0{,}_{17}$ %. Suomen Virallinen Tilasto VI, 33, II, siv. 497 ja 508. E. Sidenbladh, m. t. siv. 96.

[1] Missä määrin iso jako edisti torpparilaitosta, ei ole mahdollista käytettävänä olevan ainehiston perusteella tarkalleen osottaa. Katso muuten siv. 243

[2] Katso vuoden 1805 torppariluvun suhteen lähemmin liitettä n:o 1, siv. 33 ja seur.

[3] Katso edellä siv. 123.

[4] Torpparilaitoksen kehityksen läheistä suhdetta taloudelliseen kehitykseen yleensä osottaa muunmuassa myöskin sen riippuvaisuus kadoista ja väenlisäyksestä.

Torpparilaitoksen alalla tapahtunut muutos ei kuitenkaan rajottunut vain torppien lukumäärän voimakkaaseen lisääntymiseen. Samalla tapahtui nimittäin muutoksia myöskin sisäisesti, torpparilaitoksen kokoonpanossa. Vuonna 1738 oli maassa oleva vähälukuinen torppariluokka ollut keskittynyt määrättyjen etuoikeutta nauttivien tilojen ympärille ja sen mukaan määrättyihin osiin maatakin. Torpparilaitoksen kasvaessa voidaan huomata, kuinka se leviää kaikkiin osiin maata ja samalla myöskin kaikenlaisille tiloille.

Tätä kehitystä voidaan seurata tarkastamalla torppariluvun lisääntymistä eri lääneissä, vaikkakaan läänirajain muuttumisen vuoksi tällaisen tarkastuksen kautta ei voi saada hyvää yleiskatsausta kehityksen todellisesta suunnasta. Suostuntaveroluetteloiden perusteella laaditun tilaston mukaan oli torpparien lukumäärä eri lääneissä vv. 1728—67 seuraava:[1]

	Turun ja Porin lääni. [2]	Uudenmaan ja Hämeen lääni. [2] [3]	Kyminkartanon lääni. [3]	Pohjanmaan lääni.	Yhteensä
v. 1728	308	593	163	—	1064
„ 1738	559	1138	447	5	2149
„ 1747	729	1390	647	4	2770
„ 1767	2106	2995	3420	278	8799

Vuodesta 1776 alkaen muuttuivat läänien alueet niin tuntuvasti, ettei torpparien lukua kuudessa uudessa läänissä voi verrrata edellä esitettyihin tilastotietoihin. Sitäpaitsi saadaan käytettävänä olevan tilaston nojalla tietoja torpparien lukumäärästä eri lääneissä vasta vuosisadan lopulta ja alulta 1800-lukua. Asettamalla rinnan tältä ajalta olevat tiedot, saadaan seuraava kuva asiantilasta kussakin läänissä.[4]

[1] 1750- ja 1760-luvuilla voidaan myöskin tabellilaitoksen avulla torpparien lukua seurata. Nämä luvut ovat painettuina liitteessä n:o 3, siv. 79 Huomattava on kuitenkin, että näihin lukuihin sisältyvät Pohjanmaan ja Karjalan uutisasukastorpparit.

[2] Turun ja Porin läänissä oli v. 1741 torppareita 601, v. 1757 1178 ja 1775 2815. Uudenmaan ja Hämeen läänissä taas oli v. 1741 1278 ja v. 1775 3703 torpparia.

[3] Huomattava on, että Uudenmaan ja Hämeen läänistä jälkeen v:n 1747 siirrettiin osa Kyminkartanon lääniin, m. m. Pernajan ja Sysmän pitäjät, joissa v. 1767 oli torppareita 703. Katso muuten liite n:o 1, siv. 1—8.

[4] Turun ja Porin läänissä oli suostuntaveroluetteloiden mukaan torppareita

v. 1780	2854
» 1790	3821
» 1800	4976

Uudenmaan ja Hämeen läänissä taas oli saman lähteen mukaan v. 1780 4098 torpparia.

	Tabellilaitoksen mukaan naineita, miespuolisia torppareita.		Tabellilaitoksen mukaan torppareita.	Henkiluetteloiden mukaan torppareita.
	v. 1795	v. 1800	v. 1805	v. 1805
Turun ja Porin lääni	4389	5163	5802	5794
Uud. ja Hämeen „	5235	6041	6200	6601
Kyminkartanon „	4069	5389	4304	4588
Kuopion „	3141	3335	3632	4532
Vaasan „	2493	2755	3421	3426
Oulun „	441	570	565	453
Yhteensä	19768	23253	23924	25394

Vaikkakaan mitään kunnollista vertailua ei voi tehdä, käy kuitenkin selville, että torpparilaitos 1800-luvun alulla jo oli saanut vankan jalansijan maan kaikissa lääneissä, lukuunottamatta Oulun lääniä, jossa torpparien lukumäärä vasta nousi noin puoleen tuhanteen.

Tapahtuneen kehityksen arvostelemiseksi on kuitenkin tarpeellista seurata torppariluvun muutoksia sellaisilla alueilla, jotka koko tarkastettavan ajanjakson ovat pysyneet muuttumattomina. Tällaisia alueita ovat maakunnat ja niiden alaosastoina rovastikunnat.[1] Torpparien lukumäärä eri maakunnissa oli[2]

	v. 1728	v. 1738	v. 1747	v. 1767	v. 1805
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	203	386	521	1166	2659
Satakunta	106	176	212	937	3955
Uusimaa	539	792	853	1727	3595
Etelä-Häme	116	362	546	1908	5029
Keski Suomi	18	78	88	346	985
Savo	65	325	504	2353	5594
Karjala	17	25	42	84	536
Etelä-Pohjanmaa	—	4	4	183	2371
Pohjois-Pohjanmaa	—	1	—	95	670
Koko maa	1064	2149	2770	8799	25394

Nämä luvut vahvistavat sen tosiasian, joka jo edellä esitetyistä luvuista kävi esille, nimittäin että torpparilaitoksen tavaton kehitys 1700-luvulla ei ollut paikallista laatua. Torpparilaitos oli tämän kehityksen kautta levinnyt maan kaikkiin osiin, eikä se siis enää, kuten alulla 1700-lukua, esiintynyt pääasiallisesti vain etelä-

[1] Katso liite n:o 1, siv. 4—8.

[2] Mielenkiintoa tarjoaa tabellilaitoksen maakunnittaisten torpparitietojen vertailu yllaesitettyihin lukuihin. Tabellilaitoksen luvut ovat liitteessä n:o 3. Niitä käytettäessä on kuitenkin otettava huomioon, mitä siellä sekä liitteessä n:o 1 näiden lukujen luotettavaisuudesta ja verrannollisuudesta on esitetty.

osassa maata. Tätä seikkaa valaisee erityisen havainnollisesti seuraava taulu, jossa maan pitäjät on ryhmitetty siellä kunakin vuonna olleiden torpparien luvun mukaan.

	Pitäjiä, joissa oli torppareita							
	0	1—10	11—20	21—50	51—100	101—200	201—300	301—
v. 1728	65	64	13	8	2	1	—	—
„ 1738	45	52	27	19	8	1	1	—
„ 1747	37	47	27	32	6	3	1	—
„ 1767	6	30	18	48	27	17	3	4
„ 1805	1	7	6	29	31	41	15	23

Pitäjien luku on koko ajan 153.[1] Prosenteissa lausuttuna oli pitäjiä, joissa oli torppareita

	0	1—20	21—100	101—
v. 1728	42.5	50.3	6.5	0.7
„ 1738	29.4	51.6	17.7	1.3
„ 1747	24.2	48.4	24.8	2.6
„ 1767	3.9	31.4	49.0	15.7
„ 1805	0.7	8.5	39.2	51.6

Alulla 1700-lukua oli vain yhdessä pitäjässä koko maassa sata torpparia, mutta v. 1805 oli tällaisia pitäjiä sensijaan yli puolet pitäjien koko luvusta. Ainoastaan yhdessä Karjalan pitäjässä oli torpparilaitos v. 1805 tuntematon ja ainoastaan 13 pitäjässä oli torppareita alle 20. Nämä pitäjät sijaitsivat joko aivan pohjoisessa tai koillisessa Venäjän rajan puolella tahi olivat ne Varsinais-Suomen alueiltaan vähäisiä kääpiöpitäjiä.

Siitä, että torpparilaitos oli 1800-luvun alulla tullut yleiseksi melkein koko maassa, seuraa myöskin, että sitä nyttemmin myöskin tavattiin kaikenluontoisilla tiloilla. Laajoilla alueilla, joilla torppareita oli tuhansia, oli tuskin lainkaan muunluontoisia tiloja, kuin tavallisia talonpoikaisia perintö- ja kruununtiloja. Se erikoisasema, joka sätereillä, myöhemmin ratsutiloilla ja puus-

[1] Tämä luku ei osota pitäjien todellista lukumäärää minään määrättynä aikana 1700-luvulla, vaan ainoastaan niiden, tavallisesti yhden pitäjän 1700-luvun alulla käsittäväin alueiden lukumäärän, joiden torpparien lukua on koko ajanjakson voitu seurata yhtenäisesti. Taulu on laadittu taululiitteen n:o 1 perusteella. Torppareiksi ei ole laskettu uutisasukkaita Pohjanmaalla eikä verotorppareita Karjalassa.

telleillakin 1700-luvun alulla oli torppariasutukseen nähden, oli näin ollen hävinnyt.[1]

Tarkempi katsaus torpparien lukumäärän muutoksiin osottaa kuitenkin suuria eroavaisuuksia eri maakuntain välillä. Yleiskatsauksen tässä suhteessa antaa seuraava taulu, jossa on ilmotettu kuinka suureksi, prosenteissa lausuttuna, torpparien lukumäärän lisääntyminen kunakin ajanjaksona nousi verrattuna torpparien lukumäärään ajanjakson alussa.

Maakunta	Torpparien lukumäärän lisääntyminen % vuosina			
	1728–38	1738—47	1747—67	1767-1805
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	90.2	35.0	123.8	128.0
Satakunta	66.0	20.4	342 0	322.1
Uusimaa	48.3	9.8	102.5	108.2
Etelä-Häme	189.9	29.6	249 5	163.6
Keski-Suomi	333.3	12.8	293.2	184.7
Savo	400.0	55.4	366.8	137.7
Karjala	47.1	68.0	100.0	538.1
Etelä-Pohjanmaa	—	—	4475 0	1195 6
Pohjois-Pohjanmaa	—	—	—	605.3
Koko maa	102.0	28.9	217.4	188.6

Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla, joissa maakunnissa vanhastaan oli vahvin torppariasutus, kasvoi torpparien luku suhteellisesti paljoa hitaammin kuin maassa yleensä. Suhteellisesti voimakkain torparilaitoksen lisäys 1700-luvun alulla ja sen keskivaiheilla oli Savossa, Keski-Suomessa ja Etelä-Hämeessä.[2] Jälkeen vuoden 1767 jää topparien suhteellinen lisäkasvu näissäkin maakunnissa pienemmäksi kuin maassa yleensä. 1700-luvun jälkipuoliskolla tapahtui sensijaan torpparilaitoksen nopein varttuminen Satakunnassa, Karjalassa ja Pohjanmaalla, missä torpparien lukumäärä alulla 1700-lukua oli heikosti kasvanut.

[1] Mainittakoon tässä, että lakiehdotuksen tekemistä varten maanvuokrauksesta maalla asetetun komitean v. 1897 julkaiseman mietinnön mukaan oli v. 1893 koko Suomessa säteri- ja rälssitorppareita 4698 ja muita torppareita 55571. Vuonna 1738(—41) oli 1700-luvun Suomessa säteri- ja rälssitorppareita 1292 ja muita torppareita, kruununyhteismaatorppareita lukuunottamatta, vain 859.

[2] Huomattakoon kuitenkin, että Savon torpparien luku vuodesta 1749 vuoteen 1766 kasvoi melkoista hitaammin, jos sitä tabellilaitoksen avulla tarkastaa. Katso muuten liite n:o 1, siv. 20 ja seur.

Yksityiskohtaisemman kuvan torpparilaitoksen kehityksestä saa tarkastamalla sitä rovastikunnittain. Kun torpparilaitoksen pääasiallinen kehitys tapahtuu 1700-luvun jälkipuoliskolla voidaan tässä kohden supistautua tarkastamaan ainoastaan tätä ajanjaksoa. Jos ryhmittää rovastikunnat kahteen osaan sen mukaan, lisääntyikö torpparien luku niissä suhteellisesti nopeammin vaiko hitaammin kuin koko maassa, saadaan seuraavat kaksi sarjaa.[1]

Torpparien lukumäärän lisääntyminen vuosina 1747—67

hitaampi kuin maassa yleensä.		nopeampi kuin maassa yleensä.	
Porvoon tuomiorovastikunta	44.0 %	Tyrvään rovastikunta	223.1 %
Vehmaan rovastikunta	78.3 „	Hämeenlinnan „	223.1 „
Mynämäen „	92.1 „	Pohjois-Savon ala- „	239.7 „
Ahvenanmaan „	100.0 „	Hämeen „	252.4 „
Karjalan „	100.0 „	Hattulan „	259.8 „
Uudenmaan „	128.8 „	Keski-Suomi	293.2 „
Turun tuomiorovastikunta	130.2 „	Tampereen „	390.7 „
Raaseporin läntinen rovastik.	173.7 „	Etelä-Savon „	425.4 „
Perniön „	204.7 „	Porin „	497.8 „
Raaseporin itäinen „	210.1 „	Pohjois-Savon ylä- „	760.0 „

Yhtä monta rovastikuntaa kuului kumpaiseenkin ryhmään. Siihen ryhmään, jossa torpparilaitoksen kehitys oli hitaampi kuin maassa yleensä, kuuluivat kaikki rovastikunnat niistä maakunnista, joissa kehitys samaten oli hidas; ja päinvastoin kuului taas niihin maakuntiin, joissa torppariasutus nopeasti varttui, yksistään sellaisia rovastikuntia, joissa torpparilaitoksen lisääntyminen oli keskimäärää nopeampi. Maakunnat muodostivat näin ollen torpparilaitoksen kehitykseen nähden jotenkin yhtenäisiä alueita. Enimmän poikkesivat maakuntiensa yleisestä keskimäärästä Porvoon tuomiorovastikunta ja Tyrvään rovastikunta, joissa molemmissa torpparilaitos kehittyi hitaammin kuin maakunnassa yleensä, ja Perniön rovastikunta, jossa kehitys oli nopeampi.

Jos samalla tavalla tarkastaa torpparilaitoksen kehitystä rovastikunnittain vuosina 1767—1805, huomaa rovastikuntain järjestyksen melkoisesti muuttuneen. Tämä käy esille seuraavista luvuista, joissa myöskin Pohjanmaan rovastikunnat ovat mukaan otetut.

[1] Pohjanmaa, jossa kehitys vasta oli aivan alullaan, on näistä luvuista jätetty pois.

Torpparien lukumäärän lisääntyminen vuosina 1767—1805

hitaampi kuin maassa yleensä.		nopeampi kuin maassa yleensä.	
Vehmaan rovastikunta	73.5 %	Tampereen rovastikunta	192.7 %
Porvoon tuomiorovastikunta	77.6 „	Perniön „	213.5 „
Mynämäen rovastikunta	82.4 „	Hämeenlinnan „	246.4 „
Turun tuomiorovastikunta	105.0 „	Tyrvään „	322.8 „
Raaseporin itäinen rovastik.	106.1 „	Kemin „	325.0 „
Etelä-Savon „	116.8 „	Porin „	494.5 „
Pohjois-Savon ala- „	134.5 „	Karjalan „	538.1 „
Hattulan „	136.6 „	Lohtajan, Raahen, Oulun „	540.8 „
Uudenmaan „	147.5 „	Pietarsaaren „	981.5 „
Raaseporin läntinen „	148.7 „	Kajaanin „	1006.7 „
Ahvenanmaan „	151.6 „	Vaasan „	1365.7 „
Hämeen „	154.6 „		
Pohjois-Savon ylä- „	182.2 „		
Keski-Suomi	184.7 „		

Ne rovastikunnat, joissa edellisenä kautena torppariolitoksen kehitys oli ollut hitain, ovat säilyttäneet paikkansa, lukuunottamatta Perniön ja Karjalan rovastikuntia, joissa kehitys nyt on ollut nopeampi kuin maassa yleensä. Entisten lisäksi ovat näiden rovastikuntien ryhmään siirtyneet kaikki Savon sekä Hämeen ja Hattulan rovastikunnat ynnä myöskin Keski-Suomi. Pohjanmaan rovastikunnissa on kaikissa torpparilaitoksen kehitys ollut tavattoman nopea, samoin Satakunnassa ja Karjalassa. Perniön ja Hämeenlinnan rovastikunnat ovat näin ollen ainoat muihin maakuntiin kuuluvat rovastikunnat, joissa torpparilaitoksen kehitys on ollut nopeampi kuin maassa yleensä.

1600-luvulla oli torpparilaitos pääasiassa kasvanut Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla. Ison-vihan jälkeisenä aikana tapahtui nopein lisääntyminen Etelä-Hämeessä ja Savossa ja 1700-luvun lopulla olivat tässä suhteessa etumaisina Satakunta, Pohjanmaa ja Karjala. Ne alueet, joilla torppariasutus suhteellisesti nopeimmin kasvoi, ovat näin ollen säännöllisesti aikain kuluessa siirtyneet yhä kauemmaksi sisämaahan ja pohjoista kohden. Tämä kehitys muutti luonnollisesti melkoisesti eri maakuntain suhteellista asemaa torppariasutuksen suuruuteen nähden. Tapahtuneet muutokset käyvät helposti selville seuraavista suhdeluvuista, jotka osottavat kunkin maakunnan torpparien prosenttimäärän maan kaikista torppareista.

	Torppareita %				
	v. 1728	v. 1738	v. 1747	v. 1767	v. 1805
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	19.1	18.0	18.8	13.3	10.5
Satakunta	10.0	8.2	7.7	10.6	15.6
Uusimaa	50.6	36.9	30.8	19.6	14.2
Etelä-Häme	10.9	16.8	19.7	21.7	19.8
Keski-Suomi	1.7	3.6	3.2	3.9	3.9
Savo	6.1	15.1	18.2	26.7	22.0
Karjala	1.6	1.2	1.5	1.0	2.1
Etelä-Pohjanmaa	—	0.2	0.1	2.1	9.3
Pohjois-Pohjanmaa	—	[0.05]	—	1.1	2.6
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Uusimaa ja Varsinais-Suomi, maan vanhimmat torppariasutuksen keskukset, joilla Ison-vihan jälkeisenä aikana tässä suhteessa vielä selvästi oli johtava asema, menettävät sen sitä ratkaisevammin mitä enemmän lähestytään 1800-lukua. Vuonna 1805 oli Uusimaa torppariasutuksen absoluuttiseen suuruuteen nähden maakuntien joukossa jo neljäs, Varsinais-Suomi viides. Sensijaan Etelä-Hämeen ja Savon torppariasutus, joka Isosta-vihasta alkaen kehittyy huomattavan nopeasti, anastaa vapauden ajan lopulla jo molemmat ensimäiset sijat torppariasutuksen suuruuteen nähden. 1700-luvun viimeisen jakson kuluessa ei niiden torppariasutus kuitenkaan jaksa yhtä nopeasti kasvaa, jonka vuoksi näiden maakuntain torpparien suhteellinen lukumäärä maan kaikkiin torpareihin verraten v. 1805 onkin jonkun verran pienempi kuin v. 1767. Ensimäisen sijansa torppariasutukseen nähden ne kuitenkin ovat säilyttäneet vielä 1800-luvun alulla. Huomattavin aihe eri maakuntien torppariasutuksen suhteellisen lukumäärän muutoksiin on 1700-luvun lopulla Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan torppariasutuksen vankka kasvaminen. Edellinen maakunta, joka v. 1767 torppariasutuksen laajuuteen nähden oli viides, on v. 1805 saavuttanut kolmannen sijan. Etelä-Pohjanmaalla taasen vähäpätöinen torppariasutuksen alku v. 1767 on v. 1805 kehittynyt lukumäärältään varsin huomattavaksi, nousten melkoisesti yli kahdentuhannen, vaikkakaan maakunta tämän nuoren torppariasutuksensa nojalla ei ole voinut saavuttaa muuta kuin kuudennen sijan. Pohjoinen Pohjanmaa ja Karjala, vaikkakin niissä torpparien luku 1700-luvun lopulla alkaa nopeasti lisääntyä, eivät kuitenkaan v. 1805 vielä olleet päässeet alkua paljon etemmäksi. Keski-Suomen torppariasutus ei myöskään, vaikka olikin varhaisemmin kehittynyt, kyennyt huomattavampaa asemaa saavuttamaan jo siitäkin syystä,

ettei torpparien luku siellä lopulla 1700-lukua erityisellä vauhdilla kasvanut.

Edellä esitetyt torpparilaitoksen lisääntymisen suhdeluvut antavat kuitenkin osaksi harhaan johtavan kuvan torpparilaitoksen kehittymisen todellisesta voimasta ja merkityksestä eri osissa maata. Torppariluvun ollessa hyvin vähäinen esiintyy pienikin lisäys prosenteissa lausuttuna varsin suurena, kun sensijaan torppariluvun lisäys, joka nousee tuhansiinkin, esiintyy suhteellisesti vähäisenä, jos paikkakunnalla ennestään on vankka torppariasutus. Saadaksemme selville, missä osissa Suomea torpparilaitos 1700-luvulla pääasiassa kasvoi, täytyy siirtyä tarkastamaan absoluuttisia lukuja. Selvitystä tarjoaa tässä suhteessa seuraava taulu, josta käy selville torpparien lukumäärän kasvaminen eri maakunnissa ja eri ajanjaksoina 1700-luvulla.

Maakunta	Torpparien lukumäärän lisääntyminen vuosina				
	1728–38	1738–47	1747–67	1767-1805	1728-1805
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	183	135	645	1493	2456
Satakunta	70	36	725	3018	3849
Uusimaa	253	61	874	1868	3056
Etelä-Häme	246	184	1362	3121	4913
Keski-Suomi	60	10	258	639	967
Savo	260	179	1849	3241	5529
Karjala	8	17	42	452	519
Etelä-Pohjanmaa	4	—	179	2188	2371
Pohjois-Pohjanmaa	1	-1	95	575	670
Koko maa	1085	621	6029	16595	24330
prosenteissa					
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	16.9	21.7	10.7	9.0	10.1
Satakunta	6.8	5.8	12.0	18.2	15.8
Uusimaa	23.3	9.8	14.5	11.3	12.6
Etelä-Häme	22.6	29.6	22.6	18.8	20.2
Keski-Suomi	5.5	1.6	4.3	3.8	3.9
Savo	24.0	28.8	30.6	19.5	22.7
Karjala	0.7	2.7	0.7	2.7	2.1
Etelä-Pohjanmaa	0.4	—	3.0	13.2	9.8
Pohjois-Pohjanmaa	0.1	—	1.6	3.5	2.8
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ylläolevista luvuista ilmenee, kuinka vähäpätöinen torppariasutuksen kasvaminen itse asiassa oli pohjoisella Pohjanmaalla, Karjalassa ja Keski-Suomessakin, vaikka suhdeluvut olivatkin suuret. Sensijaan oli torpparien lukumäärän lisääntyminen Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla, joissa maakunnissa suhteellinen lisääntyminen oli heikoin, varsin huomattava. Torpparien lukumäärä lisääntyi näissä maakunnissa 5525:llä eli lähemmä neljänneksellä koko maan torppariluvun lisäkasvusta. Tästä lisäkasvusta lankeaa kuitenkin melkoinen osa tarkastettavan ajanjakson alkupuolelle. Etelä-Häme, Savo, Satakunta ja Etelä-Pohjanmaa muodostavat sensijaan sen alueen, jossa pääasiallinen torppariluvun kasvaminen tapahtui. Varsinkin vuosina 1767—1805, jolloin Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan torppariluvun lisäkasvu voimakkaasti kohoaa, on näiden maakuntain asema vallitseva. Torppariluvun lisäkasvusta koko maassa vv. 1767–1805, joka nousi 16595:een, tulee 11568 eli 69.7 % näiden maakuntain osalle.

Jos vertaa näiden kolmen alueen torpparien suhdelukuja maan torpparien koko luvusta v. 1728 niihin suhdelukuihin, jotka osottavat kunkin alueen osuutta torppariluvun lisääntymisestä vuosina 1728—1805, käy ylläesitetty seikka kouraantuntuvalla tavalla esille. Niinpä oli

	Torppareita v. 1728 %	Torppariluvun lisäys vv. 1728—1805 %
Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa ja Uusimaa	69.7	22.7
Satakunta, Etelä-Häme, Savo ja Etelä-Pohjanmaa	27.0	68.5
Keski-Suomi, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Pohjanmaa	3.3	8.8

Vaikkakaan ei näin ollen torpparilaitoksen pääasiallinen kehitys 1700-luvun lopulla tapahdukaan pohjoisissa ja itäisissä metsäseuduissa, on kuitenkin se alue, jossa torpparilaitoksen varsinainen kehitys tapahtui, siirtynyt uuteen paikkaan, eteläisiltä rannikkoseuduilta edellämainittuihin sisämaan maakuntiin. Tämä on siksi tärkeä ilmiö, että sen lähempi valaiseminen käy välttämättömäksi. On edullista tällöin seurata niitä vaihdoksia, jotka tapahtuvat torppariluvun vuotuista keskimääräistä lisäystä osottavissa luvuissa eri osissa maata ja eri aikoina 1700-luvulla.

Torppariluvun lisääntyminen oli keskimäärin vuotta kohden eri vuosina seuraava:

Maakunta	1728—38	1738—47	1747—67	1767-1805
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	18	15	32	39
Satakunta	7	4	36	80
Uusimaa	25	7	44	49
Etelä-Häme	25	20	68	82
Keski-Suomi	6	1	13	17
Savo	26	20	93	85
Karjala	1	2	2	12
Etelä-Pohjanmaa	1	—	9	58
Pohjois-Pohjanmaa	—	—	5	15
Koko maa	109	69	302	437

Jo nämä luvut osottavat tuntuvia erilaisuuksia maan eri osien välillä. Varsinais-Suomi ja Uusimaa ovat vuosisadan alussa vielä torppariluvun kasvamiseen nähden ensimäisten joukossa, mutta torppariasutus ei siellä ole niin laajenemiskykyinen kuin muualla Suomessa. Torpparien vuotuista lisääntymistä osottava luku ei nimittäin jälkeen 1700-luvun puolivälin nouse kaksinkertaiseksikaan, kun se sensijaan toisissa maakunnissa kasvaa moninkertaiseksi. Ne alueet, joihin Suomen torppariasutuksen yleinen nousukausi 1700-luvun loppupuoliskolla joko ei lainkaan vaikuttanut tahi vaikutti heikosti, selviävät tarkemmin seuraavalla sivulla olevasta rovastikunnittaisesta taulusta.[1]

Varsinais-Suomen yleensä heikko torppariluvun lisääntyminen ei esiinny yhtä tasaisesti maakunnan koko alueella. Perniön rovastikunnassa voidaan nimittäin huomata jatkuvaa edistystä 1700-luvun lopulle saakka, kun sen sijaan Vehmaan, Mynämäen ja Ahvenanmaan rovastikunnissa kehityksen nopeus ei lisäänny. Jos siirtyy yksityisiä pitäjiä tarkastamaan, huomaa, että torpparien lukumäärä 1700-luvun lopulla ei lainkaan kasva useissa Vehmaan ja Mynämäen rovastikuntain rannikkopitäjissä.[2] Näin oli esim. Vehmaan, Uudenkirkon, Lemun ja Rymättylän pitäjään laita.[3]

[1] Vertaa tähän siv. 223—224 olevia torppariluvun lisäystä koskevia prosenttilukuja.

[2] Katso yleensä seuraavan suhteen taululiitettä n:o 1, siv. 53 ja seur.

[3] Torppareita oli

	v. 1767	v. 1775	v. 1780	v. 1790	v. 1800	v. 1805
Vehmaa	48	54	62	49	48	36
Uusikirkko	33	38	40	37	41	31
Rymättylä	36	39	38	38	37	31
Lemu	41	32	33	35	36	34

Luvut ovat suostuntaveroluetteloista otetut, paitsi vuoden 1805 luku, joka on saatu suoraan henkiluetteloista.

Rovastikunta	Torppariluvun lisääntyminen vuosina			
	1728—38	1738—47	1747—67	1767-1805
Turun tuomio-	6	5	10	9
Mynämäen	3	2	6	5
Vehmaan	3	5	4	4
Perniön	3	4	11	18
Ahvenanmaan	3	—1	1	3
Porin	2	—	11	36
Tyrvään	2	2	10	25
Tampereen	3	2	15	19
Porvoon tuomio-	7	3	10	14
Raseporin läntinen	5	2	10	12
Raseporin itäinen	6	4	17	14
Uudenmaan	7	—2	7	9
Hämeen	16	14	47	54
Hattulan	5	4	12	12
Hämeenlinnan	4	2	9	16
Keski-Suomi	6	1	13	17
Etelä-Savon	2	16	38	28
Pohjois-Savon ala-	14	11	32	32
Pohjois-Savon ylä-	10	—7	23	25
Karjalan	1	2	2	12
Vaasan	—	—	5	37
Pietarsaaren	1	—	4	21
Kokkolan	—	—	1	5
Raahen	—	—	1	3
Oulun	—	—	1	3
Kemin	—	—	—	—
Kajaanin	—	—	2	4

Monessa Ahvenanmaan ja Turun saariston pitäjässä ei torpparilaitos pääse juurtumaankaan. Niissä Varsinais-Suomen pitäjissä taas, joihin kuului alueita sisämaasta päin, kuten Pöytyällä, Marttilassa, Uskelassa ja Kiikalassa, voidaan sen sijaan havaita jotenkin nopea torppariasutuksen edistyminen.

Itäisellä Uudellamaalla ei myöskään yleensä torpparien vuotuinen lisäkasvu lopulla 1700-lukua ole tuntuvasti suurempi kuin sen alulla. Läntisessä osassa maakuntaa on erotus kyllä isompi, vaikkei tälläkään maan sisäosiin verraten erityisesti huomattava.

Myöskin Uudellamaalla oli pitäjiä, kuten Elimäki, Espoo ja Siuntio, joissa torpparien lukumäärä 1700-luvun lopulla melkein täydelleen pysähtyy kasvussaan. Tälläkin kasvoi torpparien luku varsinkin mainitun sataluvun lopulla voimakkaimmin sisämaan kunnissa, kuten Nurmijärvellä, Vihdissä ja Lopella, joka viimemainittu jo oikeastaan onkin Hämeen aluetta.

Etelä-Hämeessä voidaan, vaikkakin heikommassa muodossa kuin edellämainituissa maakunnissa, havaita sama ilmiö. Monissa rintamaan pitäjissä edistyi torpparilaitos sielläkin varsin heikosti. Pääasiallinen kehitys tapahtuu sensijaan sellaisissa pitäjissä kuin Sysmä, Padasjoki, Tännilä (Koski-Kärkölä), Kalvola, Saarioinen ja Tammela. Tämä seikka esiintyy rovastikuntienkin luvuissa sikäli, että Hattulan rovastikunnan torpparien lisääntymistä osottava luku jälkeen vuoden 1767 ei enään kasva, kuten Hämeen muiden rovastikuntain.

Satakunnassa sensijaan on torpparien lisääntymistä osottava luku 1700-luvun lopulla aivan yleiseen kohoamassa, oltuaan aikaisemmin varsin pieni. Yksityiset pitäjät, kuten Karkku ja Kangasala, ovat tuskin huomattavana poikkeuksena tästä säännöstä, joka muuten esiintyy sekä rintamaa- että metsäpitäjissä. Lukumäärältään suurin torppariasutus kehittyi Satakunnassa alueeltaan tavattoman laajoihin erämaanpitäjiin: Ulvilaan, Ikaalisiin ja Ruovedelle. Samoin oli asianlaita Etelä-Pohjanmaalla, jossa Ilmajoen ja Lapuan torppariasutus myöskin kasvun nopeuteen nähden voitti useimmat muut paremmin asutut seudut.

Savon rovastikunnissa kasvoi torppariasutus pitkin matkaa voimakkaasti, mutta maakunnan eteläosassa havaitaan kuitenkin lopulla 1700-lukua torpparien vuotuista lisäkasvua osottavassa luvussa alenemista. Varsinkin Mikkelin ja Mäntyharjun pitäjissä oli torppariluvun lisääntyminen jälkeen vuoden 1767 heikko.

Keski-Suomessa, samoinkuin Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaallakin, oli torpparien vuotuista lisääntymistä osottava luku kasvamassa. Näiden rovastikuntain laajoihin alueisiin nähden oli tämä lisääntyminen kuitenkin vielä v. 1805 jotenkin mitätön.

Edellä esitetystä on näin ollen käynyt pääkohdissaan selville, että Suomen torpparilaitos 1700-luvun alulla melkoiseksi osaksi jatkuvasti kehittyi niillä seuduilla, jonne se 1600-luvulla oli syntynyt. Uuden kehityssuunnan alkuoireita voidaan kuitenkin jo samaan aikaan huomata ja 1700-luvun puolivälistä alkaen esiintyy vanhoilla rintamailla joko täydellinen seisaus torppariasutuksen kehityksessä tai muuhun Suomeen verraten suhteellisesti vain heikko lisääntyminen. Seuduilla, joissa torpparilaitos oli ennen joko aivan tuntematon tahi vain vähän kotiutunut, kasvaa kehitys sitä voimakkaammaksi, mitä lähemmäksi 1800-lukua tullaan. Maakunnissa, joissa asutus yleensä oli heikkoa, varsinkin pohjois- ja itäosissa maata, ei kuitenkaan torpparilaitoksen kehitys ennen tarkastettavana olevan ajanjakson loppua pääse huomattavaksi. — Tämän uuden kehityssuunnan luonteen selvittämiseksi on edullista tarkastaa miten torpparilaitoksen kehitys suhtautui samaan aikaan tapahtuvaan yleiseen kehitykseen, varsinkin mikäli tämä ilmenee väkiluvun ja talollisten lukumäärän kasvamisessa.

Kuten tunnettu, lisääntyi Suomen väkiluku 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla erinomaisen nopeasti, vuosien 1749 ja 1805 väliaikana kasvoi se enemmän kuin kahdenkertaiseksi. Väkiluvun ja torpparien lukumäärän lisääntymisen keskinäistä suhdetta selvittävät yleispiirtein seuraavat prosenttiluvut.

	Väkiluvun lisäys vuosina 1749—1805	Torppariluvun lisäys vuosina 1747—1805
	%	%
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	57.3	410.4
Satakunta	128.4	1765.6
Uusimaa	94.1	321.5
Etelä-Häme	121.7	821.1
Keski Suomi [1]	207.9	1117.9
Savo [1]	137.3	1020.7
Karjala	169.1	1176.2
Etelä-Pohjanmaa	165.7	—
Pohjois-Pohjanmaa	150.1	—
Koko maa	121.3	816.9

Mitä Pohjanmaahan tulee, valaisevat torppariluvun lisäystä paremmin luvut vuosilta 1767—1805.

	Torppariluvun lisäys vuosina 1767—1805
	%
Etelä-Pohjanmaa	1195.6
Pohjois-Pohjanmaa	605.3

Helposti huomaa edellä esitettyjä lukusarjoja seuraamalla, että torppariluvun lisäys oli nopea kaikissa maakunnissa, joissa väkiluku kasvoi voimakkaasti, vaikkakin torppariluvun lisääntymisprosentti kaikkialla oli tuntuvasti suurempi väenlisäystä osottavaa prosenttilukua. Jo tästä voi johtopäätöksenä panna merkille,

[1] Keski-Suomi käsittää tässä kohden vain n. s. Vaasan läänin rovastikunnan alueen, kun sensijaan Rautalammin pitäjä on luettu Savoon. Katso liite n:o 1, siv. 33.

että torpparilaitos, kuten sen puoltajat 1700-luvulla innokkaasti vakuuttivat, voimakkaasti edisti väen lisääntymistä. Missä määrin torpparilaitoksen edistyminen vaikutti eri maakuntain väenlisäykseen, voidaan tarkemmin osottaa laskemalla, kuinka suuri torppariväestön lisääntyminen oli prosenteissa koko väkiluvun lisääntymiseen verrattuna.[1] Torppariväestön luku oli v. 1747 13850 henkeä eli 3.4 % maan väkiluvusta v. 1749, mutta v. 1805 126970 henkeä eli 14.2 % saman vuoden koko väkiluvusta. Tätä seikkaa osottavat lähemmin seuraavat luvut.

	Väenlisäys vuosina 1749—1805 henkeä.	Torppariväestön lisäys vuosina 1747—1805 henkeä.	Torppariväestön lisäys koko väenlisäyksestä. %
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa . .	44108	10690	24.2
Satakunta	63951	18715	29.3
Uusimaa	57012	13710	24.1
Etelä-Häme . . .	69443	22415	32.3
Keski-Suomi . . .	12034	2580	21.4
Savo	82677	27355	33.1
Karjala	35429	2470	7.0
Etelä-Pohjanmaa .	57428	11835	20.6
Pohjois-Pohjanmaa	68892	3350	4.9
Koko maa	490974	113120	23.0

Savossa, Etelä-Hämeessä ja Satakunnassa, joissa enimmän uusia torppia perustettiin, muodosti torppariväestö myöskin suhteellisesti suurimman osan väenlisäyksestä. Varsinais-Suomessa ja Ahvenanmaalla sekä Uudellamaalla oli torppariväestön osuus koko väenlisäyksessä kyllä jonkun verran pienempi, mutta kun ottaa huomioon, että näihin maakuntiin kuului verrattain suurilukuinen kaupunkiväestö, jonka lukumäärä nopeasti kasvoi, on todenmukaista, että torppariväestön suhteellinen osuus maaseutuväestön lisääntymisessä nousee jotenkin edellämainitun kolmen maakunnan tasalle. Väkiluvun lisäys näissä osissa maata tapahtui näin ollen varsin huomattavaksi osaksi torppariväestön lisääntymisen kautta. Missä torppariväestö lisääntyi verrattain heikosti, kuten Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla, siellä väkilukukin

[1] Taululiitteen n:o 2 f mukaan oli vuosina 1775—1800 kutakin miehistä, naimisissa olevaa torpparia kohden torppariväestöä keskimäärin 5 henkeä. Jos tällä luvulla kertoo torppariluvun lisääntymistä osottavan luvun, saadaan tulokseksi torppariväestön kasvamista osottava luku.

kasvoi hitaasti. Jos sensijaan siirtyy edellämainitun alueen ulkopuolelle, huomaa väenkasvamisen tapahtuvan erittäin nopeasti. Mutta tähän vaikutti torppariväestön lisäys ainoastaan vähäisessä määrin. Varsinkin oli asianlaita näin Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaalla, mutta myöskin, vaikkakin vähemmin tuntuvasti, Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa. Huomiota ansaitsee tämän rinnalla myöskin, että torppariväestön lisäys oli koko väenlisäyksestä Pohjois-Savon ylisessä rovastikunnassa vain 25.3 % ja Ikaalisten pitäjässä vain 24.3 % eli siis tuntuvasti vähemmän kuin vastaavissa maakunnissa yleensä. Toisin sanoen, samalla kuin torpparilaitoksen kehitys maan paremmin asutuilla seuduilla osottautuu varsin huomattavaksi väenlisäyksen suuruuden määrääjäksi, kehittyy väkiluku pohjoisemmissa metsäseuduissa sen sijaan torpparilaitoksen kehityksestä suurestikaan riippumatta, sitä itsenäisemmin, mitä pohjoisemmaksi tullaan.

Tarkastamalla talollisten lukumäärän muutoksia eri osissa Suomea saa selvityksen tähän eroavaisuuteen.[1]

	Talollisia v. 1749	v 1805	Lisäys %
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	5968	6790	13.8
Satakunta	3984	5416	35.9
Uusimaa	4098	5908	44.2
Etelä-Häme	4301	8014	87.0
Keski-Suomi	301	1084	260.2
Savo	3254	9510	142.2
Karjala	2173	7306	175.5
Etelä-Pohjanmaa . . .	3154	5986	131.6
Pohjois-Pohjanmaa . .	3922	8392	114.0
Koko maa	31155	58436	87.6

Pohjois-Savon ylä-rovastikunnassa lisääntyi talollisten luku 354.6 % ja Ikaalisissakin nopeammin kuin yleensä Satakunnassa. Juuri harvaanasutuilla seuduin, joilla torpparilaitoksen kehitys ei lainkaan riitä väenlisäystä selvittämään, lisääntyi talollisten luku siis erinomaisen nopeasti. Väestön lisääntyminen tapahtui täällä etupäässä talollisluokan kasvamisen muodossa.

Luonnollisesti vaikutti talollisluvun kasvaminen paremminkin asutuilla seuduilla, joilla se paikottain oli hyvinkin voimakas,

[1] Ainehiston tarjoaa tabellilaitos. Talollisten lukua koskevat tiedot eivät kuitenkaan nähtävästi ole keskenään aivan verrannolliset. Katso lähemmin liite n:o 3 sekä taululiitettä n:o 2 ja seuraavassa siv. 245.

tuntuvasti väenlisäykseen. Niinpä se seikka, että väkiluku nopeammin kasvoi Uudellamaalla kuin Varsinais-Suomessa, ainakin osaksi johtui siitä, että tallollisten lukumäärä Uudellamaalla lisääntyi nopeammin.[1] Savon, Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan tavattoman nopea väkiluvun kasvaminen on taas aiheutunut siitä, että molemmatkin, sekä tallolis- että torppariväestö, varsin nopeasti lisääntyivät.

Torppariasutuksen varttuminen ei näin ollen ainoastaan ollut sidottu väenlisäykseen yleensä, vaan riippui se suuressa määrin myöskin siitä, kuinka suureksi osaksi väestön lisäkasvu talojen lukumäärän kasvamisen kautta pääsi itsenäiseen toimeentuloon käsiksi. Tästä johtuukin, että torppien luku talojen lukuun ja väkilukuun verraten voi nousta huomattavan suureksi sellaisilla seuduilla, joissa väkiluku ei suinkaan nopeasti kasvanut, jos vain tallollisten luku pysyi jotenkin entisellään. Jos taas väkiluvun nopeasti kasvaessa myöskin tallollisten luku voimakkaasti lisääntyi, ei torppariasutus yhtäkaikki päässyt varttumaan. Yleiskatsauksen siihen, millaiseksi torpparilaitoksen kehitys eri osissa maata näiden vaikuttimien johdosta muodostui, tarjoavat seuraavat luvut, joista käy selville torpparien luku tallollisten lukumäärään verraten 1700:luvun puoliväliltä ja 1800:luvun alulla. Rinnalle on asetettu luku, joka osottaa kuinka monta torpparia tuli v. 1805 tuhatta maaseutuväestöön kuuluvaa henkilöä kohden.

Maakunnat	Torppareita v. 1747 % tallollisten lukumäärästä v. 1749	Torppareita v. 1805 % tallollisten lukumäärästä.	Torppareita v. 1805 % maaseudun väkiluvusta.
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	8.7	39.2	25.1
Satakunta	5.3	73.0	35.7
Uusimaa	20.8	60.8	35.1
Etelä-Häme	12.7	62.5	40.4
Keski-Suomi	18.6	52.8	32.1
Savo	16.5	63.2	44.5
Karjala	1.9	9.0	9.5
Etelä-Pohjanmaa	0.2	32.5	27.5
Pohjois-Pohjanmaa	—	8.0	6.2
Koko maa	8.9	43.5	30.0

[1] Etelä-Hämeessä oli torppariväestön osuus väenlisäyksestä jonkun verran suurempikin kuin Satakunnassa. Tallollisten luku lisääntyi Etelä-Hämeessä myöskin paljoa nopeammin ja kuitenkin oli väkiluvun lisääntyminen Satakunnassa

Tallollisiin verraten oli torppareita v. 1805 eniten Satakunnassa, joka seutu nykyäänkin tässä suhteessa on paikkansa säilyttänyt. Uusimaa, Etelä-Häme ja Savo eivät kuitenkaan torppien suhteelliseen lukuisuuteen nähden jää Satakunnasta paljoa jälelle. 1700-luvun puolivälissä oli torppariasutus näissä maakunnissa tallollisiin verraten vielä ollut suurin koko maassa. Aivan mitätön luku torppareita sataa talollista kohden oli Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Maaseutuväestöön v. 1805 verraten oli torppareita lukuisimmin Savossa. Syystä että maaseutuväestön elinkeinollinen kokoonpano eri osissa maata jo tähän aikaan oli melkoisesti erilainen, ei kuitenkaan torpparien lukumäärän vertaileminen maaseutuväestöön sinänsä voi antaa varmaa pohjaa johtopäätöksille.[1]

Torppariasutuksen levenemisestä ja suhteesta tallollisten lukumäärään antavat tarkempaa selkoa seuraavat rovastikunnittaiset taulut.

Rovastikunnat, joissa torppareita v. 1805 oli yli 50 %:n tallollisten lukumäärästä.

Rovastikunta.	Torppareita v. 1747 % tallollisten lukumäärästä v. 1749	Torppareita v. 1805 % tallollisten lukumäärästä v. 1805
Pohjois-Savon ylä-	11.8	52.6
Keski-Suomi	18.6	52.8
Hattulan	10.6	59.0
Hämeenlinnan	8.3	61.5
Hämeen	15.1	63.7
Tampereen	6.7	64.7
Etelä-Savon / Pohjois-Savon ala-	18.0	69.5
Uudenmaan	19.8	71.3
Perniön	8.6	72.9
Tyrvään	6.9	74.0
Raaseporin itäinen	15.6	78.5
Porin	3.0	78.9
Raaseporin läntinen	11.9	83.5

nopeampi kuin Hämeessä. Käytettävänä olevan ainehiston nojalla ei kuitenkaan voi selvittää syitä tähän

[1] Vuonna 1815 oli täten maanviljelysväestöä koko maaseutuväestöstä:

Turun ja Porin läänissä 81.4 %
Hämeen ja Mikkelin läänissä 86.1 »
Vaasan läänissä 89.6 »

Rovastikunnat, joissa torppareita v. 1805 oli alle 50 % talollisten lukumäärästä.

Rovastikunta.	Torppareita v. 1747 % talollisten lukumäärästä v. 1749	Torppareita v. 1805 % talollisten lukumäärästä v. 1805
Kemin	—	2.0
Lohtajan, Raahen, Oulun	—	7.9
Karjalan	1.9	9.0
Kajaanin	—	11.7
Ahvenanmaan	3.6	14.9
Vehmaan	9.1	25.7
Pietarsaaren.	0.3	25.7
Mynämäen	12.8	36.6
Vaasan	—	38.3
Turun tuomio-	8.9	38.7
Porvoon tuomio-	29.7	42.6

Torppariasutus oli v. 1805 yleensä jotenkin yhdenmukainen saman maakunnan alueella. Huomattavia poikkeuksia olivat vain Perniön rovastikunta, jonka torppariasutus oli suhteellisesti voimakkaimpia koko maassa, vaikka Varsinais-Suomessa muuten torppariasutus oli varsin heikko, sekä Porvoon rovastikunta, joka huomattavasti poikkeaa torppariasutuksen voimakkuuteen nähden muusta Uudestamaasta, jossa torppareita taloihin verraten oli sangen paljon. Tuntuvasti olivat olosuhteet näin ollen muuttuneet vuodesta 1749, jolloin Porvoon rovastikunnassa talollisiin verraten oli torppareita enemmän kuin missään muualla Suomessa.

Tarkastamalla edellä esitettyjä tauluja, huomaa v. 1805 olleen kaksi eri aluetta, joissa torppariasutus talollisten lukuun verraten oli erityisesti voimakas. Toinen näistä alueista käsitti Uudenmaan, molemmat Raaseporin ja Perniön rovastikunnat. Torppareita oli tällä alueella sataa talollista kohden vähintäin 71, Raaseporin läntisessä rovastikunnassa lähemmä 84. Yhtä voimakas oli torppariasutus Satakunnassa, erityisesti Porin ja Tyrvään rovastikunnissa, kun sensijaan Tampereen rovastikunnassa torppareita oli noin 65 sataa talollista kohden, siis jonkun verran vähemmän.[1] Eteläinen ja keskiosa Savoa muodostaa kolmannen alueen,

[1] Ansainnee huomauttaa, että molemmatkin nämä alueet vielä nykyään tässä suhteessa ovat maan etupäässä. Erityisen selvästi tämä käy esille H. Gebhardin julkaisemasta Yhteiskuntatilastollisesta kartastosta Suomen maalaiskun-

jossa torppareita sataa taloa kohden oli lähemmä 70 ja Etelä-Häme neljännen alueen, jossa vastaava luku oli noin 60. Pohjois-Savo ja Keski-Suomi, joissa kahta talollista kohden tuli keskimäärin noin yksi torppari, muodostavat välimuodon niihin alueihin siirryttäessä, joissa torppariasutus talollisasutukseen verraten oli heikko. Viimemainituista alueista on ensinnäkin mainittava Porvoon tuomiorovastikunta, muut Varsinais-Suomen rovastikunnat paitsi Perniön rovastikunta sekä Vaasan ja Pietarsaaren rovastikunnat, jotka kuuluvat Etelä-Pohjanmaahan. Näissä oli torppareita sataa talollista kohden yli 26:n, mutta alle 43:n. Aivan mitätön oli torppariasutus Ahvenanmaalla sekä pohjoisen Pohjanmaan ja Karjalan rovastikunnissa.

Edellisessä on käytettävänä olevan tilastollisen ainehiston avulla valaistu 1700-luvulla tapahtunutta torppariasutuksen kehitystä. On vielä etupäässä tähän perustuen koetettava saada selvitetyiksi ne taloudelliset vaikuttimet, jotka tuntuvimmin tähän torppariasutuksen kehitykseen vaikuttivat.

Kuten jo edellä on huomautettu, merkitsi torppariasutuksen leveneminen maan eri osiin samalla myöskin sen kotiutumista tavallisilla perintö- ja kruununtiloilla. Täten oli koko torpparilaitoksen luonteessa tapahtunut melkoinen muutos. Niin kauan kuin torppareita oli vain maan suurimmilla, enimmäkseen aatelin viljelemillä kartanoilla, oli torpparilaitoksen kehityksen vaikuttimena parhaasta päästä ollut päätilojen maatyön tarve. Torppariasutuksen syntyminen tavallisille talonpoikaistiloille ja heikosti asuttuihin sydänmaihin osottaa jo muiden tekijöitten vaikutusta. 1700-luvun torpparilaitoksen kehityksen tarkastus tältä näkökannalta tarjoaa sen vuoksi erityistä mielenkiintoa. Se seikka, että johtava asema torppariasutukseen nähden siirtyy pois eteläiseltä rannikkoseudulta ja että torpparien lukumäärä nopeammin kohoaa maan sisäosissa, näyttääkin osottavan, että torpparilaitos varsinkin 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla pääasiallisesti lisääntyi takamaille raivattujen päätilaan nähden tuotannollisessa suhteessa itsenäisten uutistorppien kautta. Lähempi tarkastus osottaa kuitenkin, että tämä johtopäätös vain määrätyin rajotuksin on paikkansa pitävä.

nissa v. 1901, Helsinki 1908, taulut 30 ja 32. Taloja, joihin ei kuulunut yhtään tilanosanvuokrausta oli tällä alueella vähimmän koko maassa, mutta sen sijaan enimmän sellaisia taloja, joihin tilanosan vuokrauksia kuului 4 tai enemmän.

Se pysähdys, joka voidaan huomata joko absoluuttisesti tahi vain suhteellisesti torpparilaitoksen yleiseen kehitykseen nähden paremmin asuttujen rintamaiden torppariasutuksen kasvamisessa, ei nimittäin suoranaisesti merkitse, että suurviljelyksen työntarve olisi lakannut torppariasutuksen kehitykseen vaikuttamasta. Kysymyksessä oleva seisaus tuntuu näet yhtä selvästi, vieläpä selvemminkin Vehmaan ja Mynämäen rovastikunnissa, joissa meidän päiviimme saakka on vallitsevana pysynyt pikku- ja keskikokoinen talonpoikainen viljelysmuoto, kuin itäisellä Uudellamaalla, jossa suurviljelys on erittäin huomattavassa asemassa. Välittömästi voi kysymyksessä olevasta seisauksesta tehdä vain sen johtopäätöksen, ettei torpparilaitos yleensä päässyt leviämään paremminasutuilla seuduilla, jossa maa jo oli suhteellisesti suureksi osaksi viljelykseen otettu. Ja kun samalla näillä seuduin voidaan havaita vastaava, koko maahan verraten suhteellisesti heikko väenlisäys, merkitsevät nämät seikat yhdessä, etteivät vanhat rintamaat tarjonneet sellaisia edellytyksiä suurelle väkiluvun lisääntymiselle, että ne tässä suhteessa olisivat kyenneet sisämaan kanssa kilpailemaan. Mitä erityisesti torpparilaitokseen tulee, osottaa sen kehityksen heikentyminen siellä, missä väkilukukin kasvaa hitaammin, kuitenkin, ettei torpparilaitoksen kehitys enään, kuten 1600-luvulla varsin yleisesti oli asianlaita, tapahtunut sillä tavoin, että ennestään olevaa talollisasutusta sortuu torppariasutukseksi, vaan etupäässä uutisraivauksen välityksellä. Senpä vuoksi torpparilaitos ei kuten 1600-luvulla, nopeimmin kasvakaan rintamailla, vaan sisämaassa, jossa raivaustilaisuuksia oli viljalti. Ja kuten alempana osotetaan, kykeni myöskin suurviljelys näitä raivaustilaisuuksia varsin hyvin käyttämään edukseen työvelvollisen torppariasutuksen synnyttämiseksi.

Että maatyöntarve 1700-luvulla aina sen loppuun saakka tuntuvasti kehitti torpparilaitosta, osottaa ensiksikin yksinomaan työnsaantia silmälläpitäen perustettujen n. s. muona- ja viljatorpparien lukumäärän suuri lisääntyminen. Yleiskatsauksen maan muonatorpparien lukumäärään v. 1805 antavat seuraavat luvut:

	Muonatorppareita
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	198
Satakunta	52
Uusimaa	654
Etelä-Häme	96
Yhteensä	1000

Muonatorppareita oli v. 1805[1] näin ollen enimmän Uudellamaalla ja siihen rajottuvassa osassa Varsinais-Suomea, s. o. Suomen eteläisellä rannikkoalueella Turun seutuvilta alkaen Kyminjokeen saakka. Se tilastollinen ainehisto, joka on käytettävänä, osottaa muonatorpparien lukumäärän 1700-luvun toisella puoliskolla tuntuvasti kasvaneen. Tätä todistavat muutkin seikat. Niinpä Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra vuosien 1769—70 valtiopäiville antamassaan valtiopäiväkertomuksessa kertoo erittäinkin säätyläisten osanneen käyttää hyväkseen 20 päivänä heinäkuuta 1762 annettua asetusta, rakentamalla mailleen mäkitupia naimisissa oleville palkollisille.[2] Nämä mäkitupalaiset olivat nähtävästi juuri muonatorppareita. Ison jaon mainitaan myöskin vaikuttaneen muonatorpparien lukumäärän kasvamiseksi, sen kautta kun yhteismaat hävisivät ja itselliset menettivät niillä olevat raivauksensa, joiden varassa he olivat eläneet. He tulivat nyt pakotetuiksi rupeamaan muonatorppareiksi (»månadtorpare») yksityisten maanomistajain maille, ollen velvolliset suorittamaan 2 työpäivää viikossa ja saaden tästä korvauksena 3 tynnyriä ruista, jonkunverran höystettä ja vapaan asunnon.[3]

Kun muutenkin hidas torppariluvun lisääntyminen Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla täten melkoiseksi osaksi tapahtui muonatorpparien lukumäärän kasvamisen muodossa, osottaa tämä puolestaan sitä merkitystä, mikä maatyöntarpeen tyydyttämisellä vanhoilla rintamaillakin yhä edelleen oli torpparilaitoksen kehitykseen nähden.[4] Ja kun tätä työntarvetta ei enään uusia

[1] Luvut ovat henkiluetteloista lasketut, ja nähtävästi jotenkin täydelliset. Katso muuten liite n:o 1, siv. 33—35.

Eri rovastikunnissa oli

	Muonatorppareita v. 1805.		Muonatorppareita v. 1805.
Turun tuomio-rovastikunta	66	Uudenmaan rovastik.	191
Mynämäen »	14	Raaseporin länt. »	191
Vehmaan »	12	» itäin. »	85
Perniön »	83	Hämeen »	49
Ahvenanmaan »	23	Hattulan »	16
Porin »	52	Hämeenlinnan »	31
Porvoon tuomio- »	187		

[2] Utskottshandlingar 1769—70, Vol. 47. R. V. A.

[3] Tandefeldt'in kirjallinen lausunto. Seurasi Kyminkartanon (Heinolan) läänin maaherran kertomusta läänin tilasta v. 1792. Landshöfdingars Bref. R. V. A.

[4] Tabellilaitoksen tilastossa, jossa nähtävästi ei muonatorppareita ole torppareihin laskettu, on viimemainittujen luku v. 1805 sekä Varsinais-Suomessa

päivätyötorppia perustamalla voitu riittävästi tyydyttää, kehittyi muonatorpparilaitos varsinaisen torpparilaitoksen täydennykseksi.

Että torpparilaitos suurtilain työjärjestelmänä oli erittäin kehityskykyinen myöskin harvemmin asutuilla seuduilla osottaa jo viittaus muutamiin yksityisiin tapauksiin. Jokioisten neljänneskunnassa, joka melkein kokonaan oli Jokioisten kartanon aluetta, oli v. 1805 torppareita 223. Vuonna 1738 oli koko Tammelan pitäjässä ollut vain 13, Jokioisten kartanossa ainoastaan 7 torpparia. Yläneen kartanossa Pöytyällä oli v. 1738 7, mutta v. 1805 64 torpparia. Laukon ja Tottijärven rälssisätereillä olivat vastaavat luvut 18 ja 64. Harvialan säteriin kuului v. 1738 vain 4, v. 1805 jo 33 torpparia. Hartolan eli Kirjolahden säteriin Sysmässä kuului jo v. 1767 41 torpparia ja 28 mäkitupalaista ja saman pitäjän Nuoramoisten säteriin samana vuonna 28 torpparia. Vuonna 1805 oli kartanoita, joihin kuului kymmenittäin torppareita, varsin paljon, kun tällaiset kartanot v. 1738 sen sijaan olivat verrattain harvinaisia poikkeuksia. Suurtilain torpparilaitos oli täten kylläkin ripeästi ottanut osaa yleiseen kehitykseen.

Suurviljelykselle oli työvelvollinen torppariasutus niin tärkeä, jopa välttämätön edellytys, että maanomistajat usein uhrasivat melkoisia kustannuksia sen synnyttämiseksi. Suurtilan kehitykseen kuului erottamattomasti myöskin torpparilaitoksen kehitys. Myöskin tästä voidaan esittää valaisevia yksityistapauksia. Kun Kellokosken kartano Tuusulassa 1760- ja 1770-luvuilla miltei autiosta metsästä raivattiin, oli omistajan ensimäisiä tehtäviä rakentaa tilalle 18 torppaa, joista useimmat hänen toimestaan pantiin täyteen kuntoon. Torppareista saivat sen ohella monet osan maanviljelysirtaimistoa maanomistajalta, joka saadakseen maatyöhön tottunutta väkeä tuotti pelkäämättä kustannuksia Smålannista ja Itägöötanmaalta asukkaita torppiinsa. Mutta siitä huolimatta voi maanomistaja kertoa v. 1775, että hän seuraavan vuoden sadon jo toivoi korvaavan tilan ja torppain perustamiseen pannut kustannukset. Ettei kysymys ollut mistään pikkuasiasta, osottaa maanomistajan lause: »niinpä asuu tässä erämaassa nykyään minun elättäminäni kaikkiaan 28 hevosta, 112 eläintä sarvikarjaa, vasikoita lukuunottamatta, 134 lammasta, 146 vuohta sekä

että Uudellamaalla melkoista pienempi kuin henkiluetteloiden mukaan. Katso lähemmin liite n:o 1, siv. 33.

151 ihmistä».[1] Kellokoski ei kuitenkaan ollut mikään yksinäinen tapaus. Maaherra A. de Bruce kertoo sellaisen, jossa varakkaan maanomistajan toimenpiteiden kautta väkiluku 10:stä hengillepannusta 20 vuoden aikana oli kasvanut 150:een veroa maksavaan henkilöön.[2] Kauniaisten ratsutilalla Karkussa kasvoi torpparien luku kahdeksan vuoden ajalla 22:lla, ja väkiluku vuodesta 1766, jolloin se oli 44, 172:een v. 1780. Tässäkin maanomistaja pontevasti edisti torpparisuhteen kehittymistä.[3] Samanlaisia kertomuksia voi mainita lisäksi Pekkalan kartanosta Ruovedellä, jopa Karjalastakin.[4] Että suurviljelijöillä oli täysi syy taloudellisen etunsa vuoksi torpparilaitosta edistää ja että he pontevasti tähän suuntaan toimivat, käy myöskin selville kirjallisuudesta yleensä ja virallisista asiakirjoistakin.[5]

Sekä suurtilain torpparilaitoksen kehityksen edellytykset, että esitetyt lukuisat tosiseikat osottavat täten, ettei torpparilaitoksen kehitys työjärjestelmänä suinkaan 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla osota heikentymistä, kuten voisi johtua päättämään siitä, että torppariasutus rintamailla yleensä hitaammin kasvoi.[6] Vieläpä sellaisissakin pitäjissä, joissa torpparilaitos vasta 1700-luvulla oli syntynyt, saattoi sen kehitys suurimmaksi osaksi tapahtua sellaisilla tiloilla, joihin kuului useita torppareita, s. o. suurtiloilla.[7]

Jos näin ollen voikin konstateerata, että torpparilaitos suurtilain työjärjestelmänä voimakkaasti otti osaa myöskin sisämaan torpparilaitoksen kehitykseen, on toiselta puolen yhtä varmaa, että tuntuva torppariasutuksen kasvaminen tapahtui puhtaasti ta-

[1] Eric Ramberg, Berättelse om underskrefvens Nybygge uti Nylands Lähn och Thusby Sokn, Kellokoski eller Klockfors kalladt. Helsingfors d. 3 junii 1775. Landshöfdingars bref, Nylands och Tavastehus län 1775—1777. R. V. A.

[2] Anders de Bruce, Berättelse om skilnaden af den grund j. n. e., katso edellä siv. 189, muist.

[3] Hushållningsjournal, Sv. patr. sällskapets, 1781, elokuun numero.

[4] Turun ja Porin läänin maaherran kirje 7/7 1767, Landshöfdingars bref. Kam. koll. till Kongl. Maj:t 2/4 1777, 26/2 1792 ja 23/4 1792. R. V. A.

[5] Katso edellä siv. 131 ja seur., 203 ja seur.

[6] Ansainnee tässä yhteydessä viitata siihen tosiasiaan, että kun Hämeen torppariasutus heti Ison-vihan jälkeen alkoi nopeasti kasvaa, tämä kasvaminen melkein yksinomaan tapahtui sätereillä, rälssitiloilla y. m. edistyneempää viljelysmuotoa edustavilla tiloilla. Katso edellä siv. 73.

[7] Hauhon pitäjässä esim. levisi kyllä 1700-luvun aikana torpparilaitos varsin yleiseksi, mutta suurin osa torppareita oli kuitenkin sellaisilla tiloilla, joilla oli useita torppareita. Niinpä oli:

lonpoikaisilla pikkuviljelysseuduilla siten, että väen lisäkasvu asettui torppareiksi tuotannollisesti itsenäisinä uutisviljelijöinä takamaita raivaamaan. Tämä torppariasutuksen muoto vaati luonnollisesti myöskin kehittyäkseen laajoja maa-alueita ja senpä vuoksi se tavataankin huomattavimmassa muodossaan sellaisilla seuduilla, joilla tämä edellytys oli olemassa, kuten ylisen Satakunnan pitäjissä. Täällä lähenteli paikotellen torpparien luku jo talollisten lukumäärää. Mutta myöskin muilla luonteeltaan talonpoikaisilla seuduilla havaitaan nopeata torpparilaitoksen kehitystä.

Jo edellä esitetystä on kuitenkin käynyt selville, ettei tällainen talonpoikainen torppariasutus päässyt kehittymään kaikkialla, jossa sille laajat takamaat näyttivät edellytyksiä tarjoavan. Väestön kylläkin voimakas lisäkasvu pääsi varsinkin pohjois- ja itä-, suureksi osaksi myöskin yleensä sisäosissa maata enimmäkseen suorastaan talollisina maata raivaamaan ja viljelemään. Työjärjestelmänä ei torpparilaitos luonnollisesti voinut tänne kehittyä, sillä tiettömiin korpiin ei suurviljelystä syntynyt, mutta puhtaana asutusjärjestelmänäkään se ei edistynyt. Myöskin viimemainitussa muodossa näytti torppariasutuksen kehitys riippuvan muista seikoista, kuin laajoista viljelyskelpoisista takamaista ja väestön nopeasta kasvamisesta.

Niistä seikoista, jotka kysymyksessä olevissa osissa maata olivat omiaan torpparilaitoksen kehitystä estämään, on ensinnäkin mainittava valtion uutisasutus. Sekä liikamaan erottamisen yhteydessä että siitä riippumatta harjotettiin tätä enimmän pohjoisella Pohjanmaalla ja Karjalassa, siis juuri samoilla seuduilla,

	Maanomistajia, joilla oli torppia			Torppia maanomistajilla, joilla oli torppia		
	1—3	4 tai yli.	yhteensä.	1—3	4 tai yli.	yhteensä.
v. 1740	3	1	4	4	5	9
» 1749	5	1	6	6	8	14
» 1759	6	1	7	6	13	19
» 1769	16	5	21	18	51	69
» 1780	16	6	22	16	57	73
» 1790	24	5	29	23	71	94
» 1800	27	4	31	34	55	89
» 1810	32	7	39	43	80	123

Hauholla on vielä nykyään työpäivävero yleisimmin, etenkin suurtiloilla, vallalla. Katso Sulo Wuolijoki, Lampuotien, torpparien ja mäkitupalaisten vuokraoloista Hauhon pitäjässä, liite n:o 1, Helsinki 1908 (Taloustieteellisiä tutkimuksia VI). Vuonna 1749 oli talollisia Hauholla kaikkiaan 167.

jossa torpparilaitoksen kehitys oli heikoin.[1] Uutisasutuksen kautta tarjoutui väestölle täällä tilaisuus suorastaan päästä itsenäisiksi talollisiksi.[2]

Tuntuva vaikutus on varsinkin muutamissa osissa maata myöskin isolla jaolla kysymyksessä olevassa suhteessa ollut torpparilaitoksen kehitykseen. Torppariasutusta oli kyllä jakamattomille kylänmaillekin syntynyt ennen isoa jakoa ja ison jaon suoranaista vaikutusta on sen vuoksi, ainakin käytettävänä olevan ainehiston nojalla, mahdoton eteläosasta maata suoranaisesti osottaa. Sensijaan se Etelä-Pohjanmaalla esiintyy hyvin selvästi. Vasta ison jaon jälkeen, 1760-luvulta lähtien alkaa siellä torpparilaitos varsinaisesti varttua. Täällä, missä ei ollut kylien, vaan pääasiassa vain pitäjien jakamattomia maita ja jossa asutustoiminta ennestään oli tapahtunut valtion uutisasutuksen välityksellä, näyttää vasta ison jaon kautta ja metsämaiden jaettua torppariasutukselle sovelias maaperä syntyneen. Pohjoisella Pohjanmaalla ja Karjalassa, missä metsämaiden omistusolot olivat yhtä alkuperäisellä kannalla, ei iso jako ennen kysymyksessä olevan kauden loppua ollut päässyt kunnolliseen alkuunkaan. Epäilemättä oli tämäkin omiaan hidastuttamaan torppariasutuksen kehitystä siellä.

Vihdoin ovat torpparilaitoksen kehitystä estäneet talojen halkomiset, joiden kautta kasvava väestö myöskin vältti torppariksi joutumisen, päästen suoraan taloa asumaan. Talojen halkominen oli sekin Pohjanmaalla voimakkain.

Kaikki nämä seikat, jotka voimakkaimmin vaikuttivat juuri harvaan asutuilla ja syrjäisillä seuduilla, olivat omiaan edistämään vanhasta asutuksesta riippumattoman uuden asutuksen syntymistä. Mutta paitsi näitä seikkoja oli epäilemättä muitakin, jotka vaikuttivat siihen, että talonpoikainen uutisasutus autiomailla parhaasta päästä suorastaan kehittyi talollisasutukseksi, rintamaiden lähistöllä taas epäitsenäiseksi torppariasutukseksi. Erityisesti viitattakoon tässä vain asutusehtojen erilaisuuteen samoin kuin siihen tosiasiaan, että uutisviljelijän taloudenhoidon autiomailla täytyi muodostua tuntuvasti toisenlaiseksi kuin rintamailla.

Ensinnäkin on otettava huomioon, että rintamaiden entiseltään jo suhteellisesti vankka talollisasutus kykeni edistämään

[1] Vertaa lähemmin Martti Koveron tutkimusta Valtion uutisasutus Ruotsin-Suomessa jälkeen Ison-vihan, Helsinki 1909.

[2] Edellä on jo käsitelty kysymystä liikamaan erottamisen, valtion uutisasutuksen sekä ison jaon suhteesta ennestään olevaan torppariasutukseen.

ja tukemaan nuorta torppariasutusta, johon sitä myöskin sen oman torppareista johtuva hyöty voimakkaasti kannusti. Tällaisen alkavan asutuksen tukemista pitivät useat aikakauden talousolojen tuntijoista mitä tärkeimpänä edellytyksenä uutisasukkaan menestymiselle. Uutistorpparien avustamista ei tavata yksin suurviljelyksen yhteydessä, vaan myöskin puhtaasti talonpoikaisissa oloissa. Uutistorpparille myönnettiin täten säännöllisesti vapaavuosia, ja avustettiin häntä sen ohella usein myöskin, jos torppariksi asettui talon omapoika, vävy tai renki, luovuttamalla hänelle muutamia talon rakennuksia, antamalla joksikin aikaa, kunnes torppa oli saatu kuntoon, torpparin viljellä jotain talon peltoa tai suorastaan avustamalla torpparia viljalla, karjan alulla y. m. Sitäpaitsi perustettiin uutistorpat tavallisesti jonkun talolle kuuluvan ulkopellon tai niityn kupeeseen, jonka torppari sai torppansa aluksi.[1]

Vankempi entinen asutus ja yleensä kehittyneemmät olot rintamaitten läheisyydessä tarjosivat taas uutisasukkaalle työansiota ja muutakin tilaisuutta sivutoimiin, ja tästä taas seurasi, ettei hänen taloudenhoitonsa yksinomaan päässyt perustumaan tuotannollisesti itsenäiseen maanviljelykseen. Toiselta puolen alkoi elinkeinojen vaurastuessa ja asutuksen laajetessa maanarvo kohota. Maanomistus muodostui tärkeäksi maanomistajain erikoisoikeudeksi ja seurauksena siitä tulolähteeksi. Missä maanomistaja suurviljelystä harjottamalla ei maataan hyödykseen käyttänyt, voi hän luovuttaessaan maastaan torpanpaikkoja halullisille tilattomille vaatia tältä erikoismaksua, osto- tai käsirahaa. Epäilemättä juuri tämän seikan vaikutusta on, että osto- ja käsiraha yleisimmin tavataan niillä seuduin maata, missä talonpoikaista torppariuutisasutusta on syntynyt.

Kaikki nämä seikat olivat omiaan edistämään uutisviljelijäin taloudellista riippuvaisuutta maanomistajista ja yleensä vanhasta asutuksesta ja taloudellinen riippuvaisuus vaikeutti epäilemättä puolestaan oikeudellisen riippumattomuuden saavuttamista. Joka tapauksessa ansaitsee panna merkille, että tällaisen talonpoikaisen torppariuutisasutuksen, joka kuitenkin päätilaan verraten oli paljoa lievemmässä riippuvaisuussuhteessa kuin suurtilain torpparilaitos, edellytettiin aikaa myöden kehittyvän myöskin hallintaoikeuteen nähden vanhasta asutuksesta riippumattomaksi.[1]

Päinvastoin oli metsäseuduilla asianlaita. Uutisasutuksella ei suhteellisesti heikon vanhemman asutuksen taholta ollut pontevaa avustusta odotettavana; mikäli uutisasukkaita avustettiin, tapahtui se suorastaan valtion taholta. Toiselta puolen taas kaukaisessa erämaankorvessa asuva uutisasukas taloudenhoitoonsa nähden pakosta tuli vanhasta asutuksesta riippumattomaksi. Ja itsenäisyyttä tuotannollisessa suhteessa seurasi itsenäisyys hallintaoikeuteen nähden.

[1] Ylläoleva esitys perustuu detaljitutkimuksiin torppariasutuksesta yliessäSatakunnassa, josta tuomiokirjoihin otetut lukuisat torpparikontrahdit ja syynikirjat antavat runsasta selkoa. Tässä suhteessa on käytetty tuomiokirjoja vuosilta 1804—1809, joissa tällaisia asiakirjoja on hyvä joukko toista sataa.

Meidän maallemme oli 1700-luvun jälkipuoli harvinaisen voimakkaan kehityksen aika. Jo väkiluvun kasvamisesta tämän voi päättää. Oltuaan v. 1749 vain 408886 henkeä, oli väkiluku vuonna 1805 samalla alueella kasvanut 895773:een henkeen, lisääntynyt kaksinkertaiseksi lyhyemmässä ajassa kuin puolessa vuosisadassa. Tämä kehitys ei kuitenkaan esiintynyt vain väkiluvun kasvamisessa. Samalla oli nimittäin juuri tämän kehityksen kautta tuntuvia muutoksia alkanut kehittyä koko yhteiskuntaelimistöön.

Vielä 1700-luvun puolivälissä oli Suomen maaseuduilla, kuten jo edellä on esitettykin, melkein yksinomaan talollisasutusta. Muu torpissa ja mäkituvissa asuva tai aivan itsellisenä oleskeleva väestö oli, joskaan ei tuntematon, kuitenkin verrattain tähän varsin vähälukuinen. Näiltä ajoilta alkaa vasta pääasiallisesti se kehitys, joka torppari-, mäkitupalais- ja tilattoman väestön on kasvattanut maaseudun lukuisimmaksi väestöluokaksi.

Edellä esitetyistä luvuista on jo käynyt selville, että 1700-luvulla kyllä talollisväestökin tuntuvasti lisääntyi, varsinkin itä- pohjois- ja yleensä sisäosissa maata. Noin 30000 talollista kohden oli 1700-luvun puolivälissä v. 1805 jo 58436 talonhaltijaa. Yleiskatsauksen talollisten lukumäärän kehitykseen tarjoavat seuraavat tabellilaitoksesta otetut luvut.[2]

[2] Katso edellä siv. 180.

[1] Äkkinäinen talollisluvun kohoaminen vuodesta 1775 vuoteen 1772 verraten johtuu tuntuvaksi osaksi siitä, että edellinen luku ilmoittaa naimisissa olevain talollisten luvun, joka nähtävästi syystä, että samassa talossa asui useampi perhekunta, oli talojen lukua suurempi. Mainittu kohoaminen esiintyykin etupäässä itäosissa maata, jossa vielä nykyään samassa talossa asuu useampia perheitä. Läntisissä osissa maata ei vuosien 1772 ja 1775 lukujen välillä ole tuntuvaa eroa.

	Talollisia.		Naineita, miespuolisia talollisia.
v. 1749	31155	v. 1775	46670
„ 1751	30649	„ 1780	48879
„ 1754	32686	„ 1785	48261
„ 1754	33203	„ 1790	49259
„ 1760	34462	„ 1795	52485
„ 1766	35805	„ 1800	56267
„ 1769	36795		
„ 1772	38020		

Vuonna 1805 oli talollisten luku, kuten edellä on mainittu, 58436.

Jo tämä puutteellinenkin ainehisto todistaa, että talollisten lukumäärän kasvaminen 1750-luvulta saakka on selvästi havaittavissa. Huolimatta tästä heikkenee talollisasutus suhteellisesti koko maaseutuväestöön nähden. Edellä on jo esitetty, kuinka tuntuvasti suurempi torppariasutuksen merkitys sekä talollisiin että yleensä maaseutuväestöön verraten oli v. 1805 kuin puolivuosisataa aikaisemmin. Torpparivaestö lisääntyi nimittäin suhteellisesti paljoa nopeammin kuin talolliset ja paikotellen veti torppien luku v. 1805 jo talollisten luvulle vertoja.

Torppariasutuksen kasvaminen ei kuitenkaan ollut ainoa uusi huomattava kehitysvirtaus, joka 1700-luvulla Suomen yhteiskuntaelimistössä esiintyy. Samaan aikaan alkaa toinen, torppariasutukselle läheisesti sukua oleva väestökerros kasvaa, nimittäin mäkitupalaiset ja itselliset. Tabellilaitoksen sisältämäin tilastollisten lukujen avulla voi tätäkin kehitystä jonkun verran valaista. Niinpä oli

	Itsellisiä ja mökkiläisiä maaseudulla.		Mäkitupalaisia ja vapaita työmiehiä maaseudulla.
v. 1751	1808	v. 1775	6735
„ 1754	1954	„ 1780	8312
„ 1757	1629	„ 1785	12109
„ 1760	1435	„ 1790	10311
„ 1766	2244	„ 1795	11265
„ 1769	2758	„ 1800	13270
„ 1772	3673		

Vuodesta 1800 vuoteen 1805 voidaan päinvastoin taasen huomata talollisluvun väheneminen Mikkelin ja Hämeen rovastikunnissa ja yleensä Kyminkartanon läänissä. Huomattava kuitenkin on, että Karjalan rovastikunnassa v. 1772 oli talollisia 2523, v. 1775 5327, v. 1800 4605 ja v. 1805 yhtäkaikki 5986. Tämä seikka,

Vuonna 1805 oli mäkitupalaisia 7086 ja itsellisiä 11892, yhteensä siis 18978. Ylläesitetytkin luvut ovat epäilemättä vain osaksi keskenään verrannollisia, mutta mäkitupalaisten ja itsellisten lukumäärän tuntuva kasvaminen ilmenee niistä selvästi.

Tämän maaseutuväestön eri ryhmäin kehityksen kautta oli maalaisväestö v. 1805 verrattuna Ison-vihan jälkeiseen aikaan jo melkoisesti muuttanut yleistä luonnettaan. Sen entinen yhtenäinen luonne oli hävinnyt, vallitsevan talollisväestön alapuolella oli kasvanut uusia lukuisia ja nopeasti lisääntyviä väestökerroksia Se maaseudun luokkamuodostus, joka nykyisin on kärjistynyt huippuunsa, oli 1700-luvun jälkimäisen puoliskon kuluessa päässyt hyvälle alulle.

Torpparilaitoksen kehitys, johon edellä on luotu tarkempi katsaus, on näin ollen vain yksi, joskin tärkeä ja monessa suhteessa erikoisluontoinen puoli tätä kehitystä.

Samaan suuntaan kävi kehitys Ruotsissa.[1] Ne uudet yhteiskuntataloudelliset voimat, joiden luonnetta ja vaikutusta torpparilaitokseen edellä on tarkastettu, olivat näin ollen ohjanneet koko valtakunnan maataloudellisen kehityksen uusille urille.

1800-luvun alku, johon tämä tutkimus päättyy, ei kuitenkaan muodosta yhtä vähän torpparilaitoksen kuin yleensä maaseudun taloudellisessa kehityksessä mitään käännekohtaa. Vasta 1800-loppupuolella alkavat ne uudet virtaukset maatalousoloissamme esiintyä, joiden mullistava vaikutus nykyään on niin selvästi havaittavissa. Edellä oleva tutkimus on näin ollen vain käsitellyt torpparilaitoksemme esihistoriaa ja niitä yhteiskuntataloudellisia vaikuttimia, joiden johdosta 1700-luvulla uudempi kehitysvirtaus sai alkunsa.

samoin kuin se oudolta tuntuva seisaus, joka vuosina 1875—1890 talollisluvussa esiintyy, kaipaa kuitenkin lähempää selvitystä, johon ei ole tässä kohden tilaisuutta ryhtyä. Katso muuten lähemmin liitettä n:o 3.

[1] Vertaa Nils Wohlin, Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna, Tukholma, 1908.

LIITTEITÄ.

Liite n:o 1.

Yleiskatsaus lähteisiin torppariluvun selville saamiseksi 1700-luvulla. „Laskuvuosien" määrääminen. Tilastotietojen alueittainen ryhmitys. Tutkimusalueen rajat. Alaryhmitys rovastikunnittain. Hallintopitäjien ryhmitys rovastikunnittain. Tilaston ryhmitys maakunnittain. — Tarkastus kootun torpparitilaston luotettavaisuuden selville saamiseksi. Tilaston täydellisyys vuosina 1700 ja 1710. Vertailuja tabelliilaitoksen tietojen v:lta 1749 ja 1766 ja kokoomamme torpparitilaston v:lta 1747 ja 1767 välillä. Muita huomautuksia. Vertailuja mainittujen lähteiden välillä v. 1805.

Se tilastollinen ainehisto, jonka torpparilaitoksen kehityksen valaisemiseksi 1700-luvulla olemme koonneet, on saatu valtion tilikirjoista keräilemällä. Etupäässä perustuu se suostuntaveroluetteloihin. Vuodesta 1686 alkaen ovat nimittäin torpparit suostuntaveroissa erityisesti verotetut, ja täten voi niiden yksityiskohtaisten luetteloiden perusteella, jotka verojen kantoa varten laadittiin, saada selvyyttä torpparien lukumäärästä maassa.

Näiden luetteloiden puutteessa on jonakuna vuonna ja muutamista osista maata täytynyt täydennykseksi torpparien lukumäärä laskea henkiluetteloista. Tämä ei kuitenkaan itse asiassa merkitse eri lähteen käyttämistä, syystä että veroluettelot juuri perustuivat näihin henkiluetteloihin. [1]) Aiheena taas siihen, ettei täydelleen ole perustauduttu näihin viimeksimainittuihin, on osaksi käytännölliset syyt, koska näissä luetteloissa torppareista ei löydy valmiita tietoja, vaan olisi ne täytynyt erittäin laskemalla saada, joka olisi ollut sangen vaivaloista. Suostuntaveroluettelot sitävastoin tavallisesti sisältävät erityiset sarekkeet torppareita varten tai ovat torpparit yhdistetyt vaan muutamiin yhtä suurta veroa maksaviin väestöryhmiin, kuten käsityöläisiin ja itsellisiin, joista ne jotenkin helposti saadaan erilleen. Lisäksi on huomattava,

[1]) Vertaa lähemmin sivut 36 ja seur. sekä 45 ja seur. (Liite n:o 2).

että 1700-luvun alkuajoilta henkiluettelot eivät mainitse hengillepantujen henkilöiden ammattia, ainakaan ei yleisesti, ja tämän vuoksi niistä ei myöskään torppareita erittäin saa lasketuksi. Näin ollen ovat vaan tiedot vuodelta 1805 kokonaan henkiluetteloista poimimalla lasketut. Samaten on Pohjanmaan torpparitilasto, syystä että veroluettelot sieltä ovat erittäin puutteelliset, saatu suorastaan henkiluetteloista sekä maakirjoissa löytyvistä torppariluetteloista. Yksityiskohtaisemmin näistä lähteistä ja niiden luonteesta tehdään etempänä selkoa. [1])

Tilastollinen ainehisto, joka ei ole koottu puhtaasti tilastollista tarkoitusta varten, on luonnollisesti aina laadultaan toisarvoinen ja sen luotettavuus on siis tutkittava ei ainoastaan tarkastelemalla keräystapaa, vaan myöskin mikäli mahdollista vertailemalla tuloksia muihin saatavana oleviin tietoihin. [2]) Tällaisia tarjoavat torppareista maakirjat, maatarkastuspöytäkirjat, erilaiset savu- ja ruokakuntaluettelot sekä Savosta torpparien ja itsellisten karja- ja kylvöluettelot. Näitä lähteitä on kuitenkin, syystä että ne kaikki ovat jossain suhteessa epätäydellisiä, tai kuten maatarkastuspöytäkirjat vaan tilapäisiä, voltu alnoastaan erityisissä kohdin vertailua varten käyttää. [3]) Yllämainittujen lisäksi sisältävät maaherrojen valtiopäiväkertomukset ja lukuisat painosta ilmestyneet tutkimukset joskus tilastollisiakin tietoja torppareista eri osissa maata 1700-luvulla.

Suurempi merkitys kuin yllämainituilla lähteillä on sitävastoin n. s. tabellilaitoksen tilastolla, jota löytyy vuodesta 1749 alkaen. Vaikkakin siinä ja sen tarjoomassa ammattitilastossa on melkoisia puutteita, varsinkin ensi aikoina, on sillä kuitenkin vertailua varten meidän tilastollisiin lukuihimme erittäin suuri merkitys. Tästä syystä olemme tähän vertailuun myöskin enemmän painoa panneet.

Nämä ainehistoa koskevat seikat ovat monessa kohden määränneet tilastomme käyttelyn. Suostuntaverot, joiden kantoluetteloihin ainehistomme perustuu, koottiin eri perusteiden mukaan eri aikoina, ja tämän vuoksi on täytynyt valita »laskuvuosiksi» sellaiset vuodet, joina torpparit mikäli mahdollista olivat erityisenä verotettavana ryhmänä ja luetteloista siis kävi heidän lukumääränsä jotenkin suorastaan esille. Toiselta puolen on täytynyt koettaa valita nämä vuodet siten, että

[1]) Vertaa sivu 36 ja seur.

[2]) Tällainen menettely on lisäksi erittäin välttämätön *historiallisen* tilaston suhteen, jonka lähteet ovat puutteelliset ja jonka laatua aina on vaikea tarkoin saada selville.

[3]) Osittain on tällainen vertailu seuraavassa toimitettu, osittain taas vaan huomautuksien muodossa itse tauluissa.

vertailu tabellilaitoksen lukuihin kävisi mahdolliseksi. Vihdoin myöskin on tilikirjoja, joista tilasto oli koottava, puuttunut muutamilta vuosilta.

Nämä sivuseikat on täytynyt ottaa huomioon määrätessä miltä vuosilta tilastoa oli koottava, ja ne sekä se suuri vaiva, joka tietojen kokoamisessa itsessään oli, ovat vaikuttaneet, ettei yksinomaan tilastollisia näkökohtia laskuvuosia määrätessä voinut pitää silmällä, s. o. säännöllistä ryhmitystä eri laskuvuosien väliile ei voinut saada aikaan eikä myöskään aina voinut juuri niitä vuosia valita, jotka torpparilaitoksen kehityksen valaisemiseksi olisivat olleet edullisimmat. Ne vuodet, joilta tilastoa on koottu, ovat vv. 1700, 1710, 1728, 1738, 1747, 1767 ja 1805. [1])

Torpparilaitoksen aseman selville saamiseksi ennen Isoa-vihaa on koottu tiedot varmuuden vuoksi kahdelta vuodelta. Molemmatkin ovat ne n. s. epäsäännöllisiä vuosia: suuret katovuodet vv. 1695—97 olivat juuri edelläkäyneet ja koko ensi vuosikymmenen 1700-luvulla raivosivat ankarat sodat, jotka sen lopulla jo levisivät itse Suomen alueellekin. Tämä on luonnollisesti näiden vuosien tilastollisia tietoja arvosteltaessa huomioon otettava. [2])

Ison- ja Pikku-vihan väliseltä kaudelta on samoin kahdelta vuodelta tietoja. Jälkimäiseksi vuodeksi olisi kenties edullisemmin voinut valita v:n 1741. [3]) Syystä että Kyminkartanon läänin verifikationikirjoja tältä vuodelta puuttui ei tämä kuitenkaan ollut mahdollista. Jälkeen Pikku-vihan on tietoja vuodelta 1747. Seuraava vuosi olisi ollut edullisempi valita syystä että tällöin täysi kymmenvuotiskausi edellisestä laskuvuodesta olisi kulunut. Koska suostuntaverot vuodesta 1748 alkaen muuttuivat, olisi tilaston kokoaminen kuitenkin ollut vaikeata. Samasta syystä ei myöskään voinut valita vuotta 1749, joka vertauksen vuoksi tabellilaitoksen lukuihin olisi ollut sopivin, eikä myöskään 1750-luvulta koota tilastoa, joka kuitenkin vuoden 1757 lainsäädäntötoimien selvitykseksi olisi ollut sangen suotavaa.

Seuraava vuosi, jolta tilastoa löytyy, on, kuten mainittu, vasta vuosi 1767. Yhtä hyvällä syyllä kuin tämän vuoden olisi voinut valita vuodet 1769, 1772 tai 1775 ja alkujaan olikin aikomuksena vuosien 1767 ja 1805 väliltä koota tilastoa vielä joltain vuodelta lisää. Tämä tuuma raukesi kumminkin suuritöisyytensä vuoksi, joten tuolta

[1]) Lähemmin katso laskuvuosien valinnan suhteen sivut 37—44 (Liite n:o 2).

[2]) Katso lähemmin seuraavassa sivut 10—11.

[3]) V. 1743 saivat nimittäin perintötalolliset erityisiä vapauksia torppien perustamiseksi mailleen.

38 vuotta kestävältä ajanjaksolta ei ole muuta kuin muutamista lääneistä tietoja koottu. [1])

Samat seikat, jotka näin tuntuvasti ovat vaikuttaneet laskuvuosien valintaan, ovat myöskin tietojen ryhmityksessä alueittain olleet huomioon otettavat. Koska tilaston tarkoituksena on valaista torpparilaitoksen kehitystä, täytyi ensi sijassa pitää silmällä, että tutkimusalue ja sen eri osat pysyivät muuttumattomina koko tarkasteltavan ajanjakson. Tästä syystä täytyi varsinaisena tutkimusalueena pitää se osa Suomea, joka Turun rauhan jälkeen v. 1743 jäi Ruotsille, joskin niistä osista entistä Viipurin lääniä, jotka jäivät Venäjälle, aikaisemmalta osalta 1700-lukua tietoja on tarjolla. Siitä osasta Käkisalmen lääniä, joka Ruotsille säilyi ja joka 1700-luvulla kulki Karjalan pohjoisen voutikunnan nimellä ja käsitti nykyisen Kuopion läänin Karjalan, ei kuitenkaan ole tilastoa koottuna ennenkuin vuodelta 1767. Sitä ennen voidaan tältä alueelta tabellilaitoksen lukujen avulla saada torppareista tietoja. Siitä osasta Käkisalmen lääniä, joka käsitti Laatokan rannat ja jota ei ennen Isonvihaakaan ollut Suomeen luettu, ei ole tilastoa lainkaan koottu.

Tutkimusalueen kaakkoisen rajan suhteen on lisäksi huomattava, että v. 1743 osa Savoakin joutui Venäjän alle, nimittäin, paitsi koko Lapveden kihlakuntaa, osa Sulkavan, Puumalan, Säämingin ja Kerimäen pitäjistä. Koska edellisiltä ajoilta ei voida eroittaa erilleen Ruotsin ja Venäjän osia näistä pitäjistä, on tutkimusalueeseen ennen v. 1743 täytynyt lukea nämä pitäjät kokonaisuudessaan, tämän vuoden jälkeen vaan Ruotsin osuus niistä.[2]) Myöskin Pyhtään pitäjä on kokonaisuudessaan luettu tutkimusalueeseen kuuluvaksi ennen v. 1743, sen jälkeen vaan Ruotsin-Pyhtää.

Tutkimusalueen raja varsinaista Ruotsia kohden ei myöskään ole maamme nykyinen. Se osa Länsipohjaa, joka v. 1809 muuhun Suomeen liitettiin, on luonnollisesti alueen ulkopuolella. Samaten ne osat Lappia, jotka v. 1773 rajojen järjestelyssä Turun ja Hernösandin

[1]) Turun ja Porin läänistä olen tilaston koonnut vuosilta 1775, 1780, 1790, 1800, Hämeen ja Uudenmaan läänistä vuosilta 1775 ja 1780 sekä osittain Kyminkartanon läänistä vuodelta 1775.

[2]) Rajaa käydessä muutamia kyläkuntia jäi itse rajalle, ei Ruotsin eikä Venäjän puolelle. Ne eivät säännöllisesti ainakaan sisältyne tilastoomme. Koska käyty raja muutenkin oli erittäin luonnoton, jakoi talojen maita toisen osan Ruotsin, toisen Venäjän puolelle, joutui Ruotsin puolelle rajaa joukko torppareita, joiden isännät asuivat Venäjän puolella rajaa. — V. 1743 jäi myöskin osa Mäntyharjun pitäjää Venäjän puolelle, mutta koska tämä osa aikaisemmin oli kuulunut Lapveden kihlakuntaan, Ruotsille jäänyt osa taas Savon yliseen, on jo alusta saakka tutkimusalueeseen voitu laskea vaan jälkimäinen osa.

hiippakuntain välillä liitettiin edelliseen, ovat jätetyt, koska ne hallinnollisesti eivät Suomeen kuuluneet, ulkopuolelle tutkimusalueen rajoja.[1]) Tabellilaitoksen avulla saadaan tästäkin osasta Turun hiippakuntaa kuitenkin vuodelta 1805 selkoa torpparien lukumäärästä.

Tietojen yksityiskohtaisempi alueittainen ryhmitys on ollut samojen näkökohtien mukaan määrättävä. Alkuperäinen ainehisto on tosin koottu pitäjittäin, joten oli mahdollista ryhmittää se asianhaarojen mukaan. Suostuntaveroluetteloissa, joista tiedot koottiin, oli luonnollisesti käytetty hallinnollista jakoa kihlakunnittain ja lääneittäin. Tämä jako on kuitenkin monessa suhteessa tilastollisesti epäkäytännöllinen. Läänien alueet vaihtelivat 1700-luvulla melkoisesti. Myöskään ei kihlakunnittainen jako sovellu alijaoksi läänijaolle, koska monessa kohden maata samasta kihlakunnasta kuului osia eri lääneihin.[2])

Sitäpaitsi olisi tällainen läänittäin ryhmittäminen vaikeuttanut vertailua tabellilaitoksen tilaston kanssa. Tosin tästä tilastosta löytyy läänittäinkin laaditut yhteenvedot, mutta näin summittainen vertailu ei voi viedä tarkkoihin tuloksiin. Yksityiskohtaisempi ryhmitys tässä tilastossa on tehty rovastikunnittain, joihin on yhteenvedetty seurakuntien erityistaulut. Rovastikuntien alueet ovat pysyneet paljoa muuttumattomampina kuin läänien, ja ne muutokset, jotka niihin jälkeen v. 1749 on tehty, supistuvat etupäässä siihen, että muutamien rovastikuntien alue on jaettu.[3]) Varsinaisia aluemuutoksia on vaan parissa rovastikunnassa vv. 1749—1805 tapahtunut. Savon rovastikunnat järjestettiin tänä aikana uudelleen ja niistä erotettiin erilleen nykyinen Jyväskylän rovastikunta. Samaten Kokkolan ja Raahen rovastikunnat Oulun rovastikuntaa perustettaessa tulivat käsittämään jonkun verran muutetun alueen. Nykyiset Hämeen itäinen ja läntinen rovastikunta, joiden nimenä 1700-luvulla useimmin oli Hauhon itäinen ja läntinen rovastikunta, olivat ajoittain erillään, ajottain yhdessä, lieneepä osienkin alue jonkun verran muut-

[1]) Tämä osa Lappia käsitti nykyiset Sodankylän, Kittilän, Inarin ja Utsjoen pitäjät.

[2]) Kyminkartanon läänin alue muuttui melkoisesti kaksi eri kertaa 1700-luvulla, jota paitsi vuosisadan alussa sen sijassa oli Viipurin lääni, joka myöskin oli alueeltaan toinen. Kustaa III:nen läänijärjestelyt muuttelivat kaikkien läänien alueita.

Satakunnan ylinen kihlakunta, jonka alue myöskin muuttui 1700-luvulla, kuului kahteen lääniin, samoin Porvoon, Raaseporin, Hollolan y. m. kihlakunnat.

[3]) Rovastikuntien nimet sitävastoin usein vaihtuivat, kaikesta päättäen kontrahtirovastin asunnon mukaan. Tyrvään rovastikunta kulkee täten myöskin Vesilahden ja Karkun rovastikuntien nimellä. Hattulan rovastikunta kantaa ajoittain Sahalahden, Akaan ja Kalvolan rovastikunnan nimeä j. n. e.

tunut. Porin rovastikunnasta oli n. s. Huittisten rovastikunta jonkun aikaa erillään, vaikka se 1700-luvun lopulla jälleen liitettiin Poriin.

Näistä muutoksista ei kuitenkaan koidu suurta haittaa, sillä niistä pääsee pitämällä ne rovastikunnat, joiden kesken muutoksia on tapahtunut, yhtenä alueena.

Rovastikunnittainen ryhmitys tarjoaa siis sangen huomattavia etuja kihlakunta- ja läänittäisen ryhmityksen rinnalla ja on senvuoksi tilasto torppareista järjestettykin tällaisiin ryhmiin. Pääasiassa on rovastikuntien alueet määrätty sellaisiksi kun ne olivat v. 1805.

Poikkeuksia on kuitenkin täytynyt tehdä. Syystä että Rautalammin hallintopitäjän alue 1700-luvun alussa oli jakamattomana kokonaisuutena, on tämä alue, jota tavallisesti nykyään nimitetään Keski-Suomeksi, täytynyt pitää yhdessä, huolimatta siitä, että se v. 1805 kuului osana kahteen rovastikuntaan. Savo oli v. 1805 jaettuna kolmeen rovastikuntaan, joista yhteen, Pohjois-Savon yliseen, kuului myöskin Rautalammin kirkkopitäjä Hämeestä. Tämä rovastikunta käsittää siis tilastossamme vaan osan aluettaan. Karjalan ja Hämeen (Hauhon) rovastikuntia, jotka v. 1805 olivat jaetut, ei siitä syystä ole tilastossamme voinut pitää kahdessa osassa, että niihin kumpaankin kuului pitäjiä, jotka 1700-luvun alussa olivat jakamattomana kokonaisuutena, mutta v. 1805 jaetut siten että osia niistä olisi tullut kuulumaan kumpaankin rovastikunnan osaan.

Kokkolan, Raahen ja Oulun rovastikuntien alueena 1700-luvulla on pidetty niiden alue v. 1805, huolimatta tapahtuneista muutoksista. Vertailuissa tabellilaitoksen lukuihin on nämä kolme rovastikuntaa yhdistetty. Porin rovastikunta on pidetty jakamattomana koko vuosisadan, Porvoon tuomiorovastikunta taas jaettuna, siten että siitä lopulla 1700-lukua erotettu Uudenmaan (eli Helsingin) rovastikunta on pidetty koko ajan erillään. [1])

Myöskin aikaisemmin vuotta 1749 on käytetty samaa rovastikuntaryhmitystä, huolimatta siitä, että rovastikuntien todelliset alueet olivat melkolailla erilaiset. Tämä on kuitenkin ollut välttämätöntä, jotta saataisiin koko ajanjaksoa varten muuttumattomat tutkimusalueet. [2])

[1]) Tauluissa, jotka, kuten taululiite n:o 3, ovat laaditut nimenomaan vertausta varten tabellilaitoksen lukuihin, on aivan tarkalleen noudatettu tabellilaitoksen silloista rovastikuntaryhmitystä, paitsi että Helsingin rovastikunta on pidetty erillään Porvoon tuomiorovastikunnasta.

[2]) Varsinkin oli suuria muutoksia niiden rovastikuntien alueissa tapahtunut, jotka olivat venäjänpuoleisella rajalla. Myöskin muun Suomen rovastikuntien alue oli siten muuttunut, että muutamia niistä oli jaettu.

Rovastikuntien alueet ovat, mitä Turun hiippakuntaan tulee, määrätyt Tolpon v. 1807 ilmestyneen matrikkelin mukaan. Porvoon hiippakunnan rovastikuntien alueet taas ovat olleet myöhempien matrikkelien ja etupäässä 1805 vuoden väestötaulujen mukaan määrättävät. Että nämä alueet eivät vv. 1749—1805, muissa kuin ylempänä mainituissa kohdin, ole muuttuneet, käy m. m. selville sekä tarkastamalla rovastikuntien väkilukua tänä ajanjaksona, joka kehittyy keskeymättömässä sarjassa, että niistä huomautuksista, joita löytyy rovastikuntien yhteenvetotauluissa.

Kuten ylempänä mainittu, on tilasto suostuntavero- ja henkilueteloista koottu pitäjittäin. Koska näiden hallinnollisten pitäjien alueet, jopa nimetkin, osittain ovat toiset kuin kirkkopitäjien, johtuu tästä edellisiä rovastikunnittain ryhmitettäessä jonkun verran vaikeuksia. Ylipäänsä on hallintopitäjät ryhmitetty niiden kirkkopitäjien mukaan, joiden alueita ne pääasiassa vastasivat. Saarioisten entinen hallintopitäjä etelä-Hämeessä vastaa siten Urjalan ja Akaan pitäjiä, Tännilä Kosken ja Kärkölän pitäjiä sekä Kulsiala nykyistä Tyrvännön kappelia, vaikka olikin sitä laajempi. [1]) Yksityiskohtaisemmin on tästä ryhmityksestä tehty tauluissa selkoa. Huomattavammassa määrin johtuu yllämainituista seikoista vaikeuksia ainoastaan eteläisen Hämeen rovastikunnissa.

Rovastikuntia yhdistämällä saadaan suurempia ryhmiä syntymään, jotka jotenkin täydelleen vastaavat maakuntiamme. Seuraava luettelo tekee tästä ryhmityksestä tarkemmin selkoa:

Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa = Turun tuomiorovastikunta ja Mynämäen, Vehmaan, Perniön ja Ahvenanmaan rovastikunnat. [2])
Satakunta = Porin, Tyrvään ja Tampereen rovastikunnat. [2])
Uusimaa = Porvoon tuomiorovastikunta, Helsingin (eli Uudenmaan) rovastikunta, Raaseporin läntinen ja itäinen rovastikunta. [3])
Etelä-Häme = Hämeen (Hauhon) itäinen ja läntinen rovastikunta, Hattulan ja Hämeenlinnan rovastikunnat. [3])
Keski-Suomi = Rautalammin hallintopitäjä.

[1]) Katso Leinberg, Finlands territoriella församlingar, 2:nen painos, Helsinki, 1906 siv. 83, 87, 90 sekä taululiite n:o 1.

[2]) Alueet eivät varsin tarkkaan vastaa toisiaan; niinpä Rauman, Lapin ja Hinnerjoen pitäjät, kuuluen Vehmaan rovastikuntaan, tulevat luettua Varsinais-Suomeen, vaikka ne oikeastaan ovat Satakunnan aluetta. Samaten Kiskon ja Suomusjärven nykyiset pitäjät ovat Raaseporin läntiseen rovastikuntaan kuuluvina luetut Uuteenmaahan, vaikka kuuluvat Varsinais-Suomeen.

[3]) Lopen pitäjä, kuuluen Raaseporin itäiseen rovastikuntaan, on luettu Uuteenmaahan eikä Hämeeseen.

Savo = Savon kolme rovastikuntaa. [1])
Pohjois-Karjala = Karjalan ylinen ja alinen rovastikunta.
Etelä-Pohjanmaa = Vaasan ja Pietarsaaren rovastikunnat.
Pohjoinen Pohjanmaa = Kokkolan, Raahen, Oulun ja Kemin rovastikunnat. [2])
Kajaaninlinnan lääni = Kajaanin rovastikunta.

Tämä maakunnittainen ryhmitys on varsin edullinen torpparilaitoksen kehityksen valaisemiseksi. Saadaan tällä tavoin 10, tai yhdistämällä koko Pohjanmaa yhdeksi, 8 eri aluetta, jotavastoin läänejä maassa oli alussa 1700-lukua vaan 4, lopussa 6. Myöskin muodostavat maakunnat oloiltaan paljo yhtenäisempiä alueita kuin läänit, joiden eri osat usein ovat sangen erilaiset. Häme ja Uusimaa olivat täten koko 1700-luvun yhtenä lääninä, johon vielä sisältyi vuosisadan lopulla kappale Satakuntaa ja suurimman osan vuosisataa myöskin Rautalammin hallintopitäjä. Samoin ovat Satakunta ja Varsinais-Suomi, jotka molemmat kuuluivat Turun ja Porin lääniin, sangen eriluontoisia alueita. Sama on Pohjois-Karjalan ja Savon laita.

Tilastollisen ainehiston keräystä ja käyttelyä koskevat suorastaan tekniliset huomautukset olemme tehneet niiden tilastollisten liitetaulujen yhteydessä, jotka etempänä esitetään. Tässä kohden on sitävastoin syytä ottaa lähemmin tarkastettavaksi tämän ainehiston luotettavuus ja täydellisyys, s. o. mikäli sen voi katsoa antavan täydellisen ja luotettavan kuvan 1700-luvun torpparilaitoksesta.

Ensinnäkin on otettava tutkittavaksi missä määrin näitä tilastollisia tietoja saattaa vuosilta 1700 ja 1710 pitää normalista sekä todellista asiaintilaa osoittavina. Nämä vuodet olivat sotavuosia ja juuri vähän ennen olivat sen lisäksi maata kohdanneet ankarat katovuodet. Toiseksi on syytä otaksua, että tilasto ei näiltä vuosilta käsitä maan koko torpparilaitosta, vaan ainoastaan aatelin ja papiston tiloilla asuvat torpparit. [3])

Ennenkuin tähän tarkastukseen ryhdymme, on huomautettava eräästä kohdasta vuosien 1700 ja 1710 tiedoissa. Yleensä käy nimittäin selville, että näinä vuosina torppariluku ei juuri lainkaan ole muuttunut. Poikkeuksena ovat kuitenkin Savo ja Pohjanmaa, joissa torpparien luku on vähentynyt sekä Porvoon kihlakunta, jossa se on noussut. Savossa tämä väheneminen ei ole omiaan huomiota herättämään. Jo vuosi 1708 osottaa vuoteen 1700 verraten vähenemistä torpparien luvussa, ja kun Savon torppariasutus yleensä oli sangen heikko ja itse maakunta lähinnä varsinaista sotatannerta, täytyy tuota torpparien luvun alenemista pitää luonnollisena. [1]) Pohjanmaalla väheneminen, paitsi samoista syistä kuin Savossa, johtui v. 1710 toimeenpannusta yleisestä torpparien verollepanosta. [2]) Sitävastoin Porvoon kihlakunnan torpparien lisääntyminen vuodesta 1700 (1702) vuoteen 1710, samaan aikaan jolloin muualla torpparien luku väheni, herättää huomiota. Eri vuosina kysymyksessä olevana vuosikymmenenä oli tässä kihlakunnassa torppareita:

V. 1702.	V. 1706.	V. 1708.	V. 1710.
136	292	291	292

Luvuissa esiintyvä äkkinäinen nousu vuodesta 1702 vuoteen 1706 herättää jo epäilystä. Tämä epäilys näyttää sitä oikeutetummalta, kun seuraavina vuosina ei lainkaan mitään kehitystä tapahdu torpparien luvussa. Vuoden 1702 lukua on siis epäilemättä pidettävä ainakin osittain vääränä, ja saadaksemme oikean kuvan Porvoon kihlakunnan torpparioloista olisi siis mieluummin käytettävä vuosien 1706 tai 1710 lukuja eli vuoden 1702 lukuun lisättävä 156 [3]) [4]). Torpparien koko luku tutkimusalueella, Pohjanmaata ja Pohjois-Karjalaa lukuunottamatta, olisi v. 1700 siis 866 ja v. 1710 taas 822.

---

[1]) Savosta oli osa Puumalan, Sulkavan, Säämingin ja Kerimäen pitäjiä jäänyt Venäjän puolelle rajaa, samaten kun koko Lapveden kihlakunta, johon m. m. kuului osa Mäntyharjun pitäjää.

[2]) Lukuunottamatta sitä osaa Kemin rovastikuntaa, joka v. 1773 siihen liitettiin ja käsitti osan Lappia.

[3]) Katso seuraavassa liitettä n:o 2, sivut 37—38.

[1]) Vertaa Savon torpparilaitoksen suhteen sivu 20 ja seur.

[2]) Katso tämän verollepanon suhteen sivua 26.

[3]) Voisi tosin ajatella, että edelläkäyneet isot katovuodet olisivat vähentäneet torpparien lukua ja tämä v. 1702 vielä ei ollut ennättänyt päästä entiselleen. Koska Porvoon seutu kuitenkin epäilemättä oli niitä maassamme, jotka vähimmän kadosta kärsivät ja muualla maassa samaa ilmiötä ei voi yleensä huomata, ei tämä olettamus ole todennmukainen.

[4]) Samanlainen, joskaan ei yhtä tuntuva nousu torpparien luvussa kuin Porvoon kihlakunnassa, on samaan aikaan tapahtunut Elimäellä ja Sysmässä. Näissä pitäjissä oli torppareita:

	v. 1699.	v. 1700.	v. 1703.	v. 1708.	v. 1710.
Elimäellä	42	59	—	72	72
Sysmässä	—	—	10	39	38

Elimäen alhaista lukua v. 1699 täytyy pitää edellisten katovuosien aiheuttamana, koska samassa pitäjässä ennen oli ollut torppareita enemmän. Mitä

Mitä sitten tulee katovuosien 1695—97 vaikutukseen torpparien lukumäärään, on yleensä jo edeltäpäin taipuvainen arvaamaan se melkoiseksi. Tiedämmehän esimerkiksi että vuosien 1867—68 kadot maataviljelevästä väestöstä juuri etupäässä torppariluokkaa harventelivat. Lähempi tarkastus ei kuitenkaan täydelleen vahvista mainittua olettamusta.

On huomautettu, että vuosien 1695—97 kadot etupäässä tappoivat vanhuksia ja lapsia, irtainta ja tilatonta väestöä, siis väestöryhmiä, jotka eivät edes henkirahoja maksaneet.[1] Mutta myöskin hengillepantu väestö, johon torpparit kuuluivat, väheni katojen takia melkoisesti. Oltuaan v. 1695 koko maassa 158,283 henkeä, oli se v. 1699 vaan 121,374 ja siis vähennys noin 37,000 eli lähemmä 25 %. Vuonna 1699 oli sitävastoin vaan 1/12 Suomen viljellystä alasta autiona. Enimmän oli itä-Suomi kärsinyt. Uudellamaalla oli v. 1703 viljelemättä 5.4 %, Turun läänissä v. 1700 vaan noin 4 %.[2] — Väkiluku kärsi kadosta siis paljoa enemmän kuin viljelykset.

Kadon vaikutukset olivat siten kyllä tuntuvat. Savossa huomattava torpparien luvun vahva kasvaminen vuodesta 1699 vuoteen 1700 johtuu epäilemättä edellä käyneen kadon harvennuksista. Sama ilmiö on Elimäellä huomattavissa. Mutta toiselta puolen näyttää maa jo v. 1700, ainakin mitä torpparien lukuun tulee, pääasiassa toipuneen kadon tuottamista vaurioista. Kyminkartanon kihlakunnassa (»läänissä») oli täten torppareita:

	v. 1688[3]	v. 1699	v. 1700
Virolahti	12	16	15
Vehkalahti	24	15	16
Kymi	1	5	5
Pyhtää	4	10	6
Lappträski	—	1	2
Elimäki	51	42	59
Valkeala	42	32	34
Yhteensä	134	121	138

Paikottain on siis vähentymistä huomattavissa, mutta yleensä oli v. 1700 torpparien luku jo entisellään. Tarkastusta on tilaston puut-

Sysmään tulee, on mahdollista, että käytetty luku vuodelta 1703 on liian alhainen. Koska virhe kuitenkaan ei missään tapauksessa ole kovin suuri, ei ole pidetty tarpeellisena sitä korjata.

[1] K. E. F. Ignatius, Helsingfors Tidningar 1864, n:rot 230, 231.

[2] Lindeqvist, Suomen oloista Ison Vihan aikana, siv. 4.

[3] Väliajalta vv.1689—98 ei saa veroluetteloiden perusteella selkoa torpparien lukumäärästä.

teessa ennen katovuosia mahdoton tehdä yleisemmäksi. Vähenemistä oli epäilemättä estänyt sekin seikka, että torppia etupäässä oli eteläosissa Suomea ja vaan aatelisten mailla, jotka avustuksilla ja veronhelpotuksilla omia alustalaisiaan avustivat.[1] Kato lieneekin raskaimmin tuntunut puhtaasti talonpoikaisissa seuduin maata.

Katovuosien vaikutusta vuoden 1700 tilastoon torppareista ei siis voi kovin suureksi arvata ja pääasiassa antanee näin ollen tämä tilasto meille kuvan torpparilaitoksesta, sellaisena kuin se 1600-luvulla oli kehittynyt ja sellaisena kuin sen reduktioni oli jättänyt.

Suuren pohjan sodan vaikutusta torpparien lukumäärään on jo ylempänä kosketeltu. Se esiintyi 1700-luvun ensi vuosikymmenellä etupäässä vaan Savossa, mutta muuten ei sen kautta torpparilukuun sanottavasti muuttunut. Luonnollisesti se kuitenkin ehkäisi kaiken kehityksen torppariasutuksessa.[2]

Toinen tässä yhteydessä tutkittava kysymys on, käsittääkö tilastomme mainituilta vuosilta torpparit täydellisesti vaiko vaan osan niistä. Selvitystä tähän sekä lisävahvistusta ylläsanottuihin mielipiteisiin saadaan tarkastamalla torppariasutusta ennen ja jälkeen Ison-vihan.

Iso-viha oli luonnollisesti sangen tuntuvasti maan voimia kalvanut ja rauhanteon jälkeen seuranneet kadot vaikeuttivat vielä maan tointumista. Hengillepantu väestö väheni täten, etenkin Savossa, vielä rauhan saatuakin. Mutta yleensä alkoi maa puolivälistä 1720-lukua tavatoman nopeasti elpyä. Vuodesta 1727 alkaen oli useat vuodet peräkkäin erittäin hyvät sadot, joten Ahvenanmaalta ja Pohjanmaalta, jotka enimmän sodan kautta olivat kärsineet, vuosikymmenen lopulta ilmoitetaan, että nämäkin maakunnat olivat jotenkin täydelleen Ison-vihan vaurioista tointuneet ja entisessä viljelyksessään.[3] Tilasto torppareista vuodelta 1728 osoittaa siis jo jotenkin normalisia oloja.[4] Ison-vihan

[1] Yksityisten aatelistilojen torppariluvusta ennen ja jälkeen kadon voosittain saada tietoja, eikä niistäkään voi huomata mitään vähenemistä tapahtuneen. V. 1698 oli jo hyvin hyvä sato. Katso lisää Yrjö Koskinen, Muutamia lisätietoja nälkävuosista 1695—97, Historiallinen arkisto I, siv. 74—89; Relation om hungersnöden i Österbotten åren 1695—97, Hist. ark. I, siv. 95—97; Aspelinska samlingen, S. V. A.; Underrättelser om tillståndet i Finland under de svåra missväxtåren 1695, 1696, 1697, Åbo Tidningar 1793, n:rot 33, 39, 40, 42.

[2] Vuoden 1710 henkiluetteloissa esiintyy useita torppia, joista on mainittu, että niiden haltia oli „utmarscherat". Veroluetteloihin niitä ei ole otettu, vaikka torpparien lesket niissä usein vielä asuivat.

[3] Schybergson, Finlands inre historia 1721—31 siv. 50, 118, 135, 139 y. m.

[4] Hengille pantu väestö oli tosin vielä v. 1728 pienempi kuin v. 1700.

vauriot ovat jo voitetut. Autiotiloja oli vielä runsaasti, v. 1726 oli niitä noin 2700, v. 1731 vielä noin 1780. Mutta torppareita oli jo lukuisammin kuin ennen Isoa-vihaa, nimittäin samalla alueella kuin niitä v. 1710 oli ollut vaan 822, oli nyt 1047 torpparia, siis yli 200 enemmän. Nytkin, kuten vuosien 1741—43 sodan jälkeen, toipui torppariväestö nopeammin kuin talolliset.

Vuonna 1728 oli jo veromääräysten mukaan kaikki torpparilajit verotettavat, eikä kuten ennen vaan aatelin ja papiston torpparit. On siis syytä ottaa lähemmin tutkittavaksi, oliko mainittu lisäys torpparien lukumäärässä johtunut tästä muutoksesta veronkannossa.

Jos vertaa keskenään torpparien koko lukua sekä erittäin rälssi- ja kruununtorppareita ennen ja jälkeen Ison-vihan, saadaan seuraava kuva tapahtuneesta kehityksestä: [1])

	Rälssitorppareita.	Kruununtorppareita.	Torppareita yhteensä.
v. 1700	294	572	866
v. 1710	311	511	822
v. 1728	366	681	1047
v. 1738(—41)[2])	603	1558	2161

Torpparit ovat yllämainitun ajan kuluessa lisääntyneet melkolailla ja lisäkasvusta ovat sekä rälssi- että kruununtorpparit osallisiksi tulleet. Kuitenkin on kruununtorpparien lisääntyminen ollut suhteellisesti nopeampi. Mutta koska tämä nopeampi lisääntyminen ei ole havaittavissa ainoastaan ajanjaksona 1710—28, vaan vielä huomattavampana vuosina 1728—38, ei sen perusteella voida väittää, että kruununtorpparien nopeampi lisääntyminen johtuisi siitä, että v. 1710 niistä ainoastaan osa, v. 1728 sitävastoin kaikki torpparit ovat mukaanotetut. Seuraava lähempi tarkastus osoittaa myöskin, että 1700-luvun ensi vuosikymmenellä tosiasiallisesti kaikenlaatuisia kruununtorppareita, ei ainoastaan aatelin ja papiston, sisältyi suostuntaveroluetteloihin ja siis maksoi suostuntaa kuten aatelin ja papiston torpparit.

Rälssitorppareista oli v. 1738 melkein kaikki, eli 566 kaikkiaan 603:sta, säteritilojen alle kuuluvia. [3]) Rälssitorpparien luvun lisääntyminen ilmoittaa siis samalla jotenkin sen suhteen, jossa säterien torpparit ovat lisääntyneet. [1]) Nyt on huomattava, että noin puolet maan säteritiloista ei tähän aikaan enään ollut rälssiluontoisia, vaan, reduktionin alaisiksi joutuneet kun olivat, kruununtilan luontoisia. Niiden torpparit on laskettu tilastossamme muiden kruununtorpparien joukkoon. Vuosina 1738(—41) oli näillä sätereillä 668 torpparia. Jos otaksuu, että näiden säterien torpparit olisivat lisääntyneet yhtä nopeasti kuin rälssisäterien, voidaan laskea niiden alle kuuluneiden torpparien luvut edellisiltäkin vuosilta. Tällä tavoin menetellen saadaan kruununsäterien torpparien lukumääräksi v. 1700 326, v. 1710 344 ja v. 1728 406. Erityisen, liitteessä n:o 5 yksityiskohtaisemmin esitetyn, tarkastuksen mukaan löytyi kysymyksessä olevassa osassa maata v. 1710 kruununsäteritorppareita 329, siis jotenkin sama määrä kuin se, joka mainitun vertailevan laskun perusteella saatiin. Rälssi- ja kruununsäteritorpparien lisäksi on vielä erotettava eri ryhmäksi pappilain torpparit, jotka vuosien 1700 ja 1710 suostuntamääräyksissä myöskin nimenomaan verotettavina mainittiin. V. 1738 oli pappiloilla 60 torpparia ja v. 1710 ainoastaan 19, v. 1700 ja v. 1728 arviolta 24 ja 25. [2]) Tällä tavoin menetellen saadaan seuraava tilastollinen kuva torpparien lukumäärästä vv. 1710—38.

	Torppareita:				
	Rälssimaalla.	Kruunun sätereillä.[3])	Pappiloilla.	Muulla maalla.	Yhteensä.
v. 1700	294	318	24	230	866
v. 1710	311	329	19	163	822
v. 1728	366	406	25	250	1047
v. 1738(—41)	603	668	60	830	2161

Nämä luvut, jotka epäilemättä jotenkin oikein kuvastavat tapahtunutta kehitystä, ilmoittavat v. 1728 tavallisia kruununtorppareita ainoas-

[1]) Pohjanmaan ja Pohjois-Karjalan torpparit eivät sisälly näihin lukuihin, siellä kuin koko torpparilaitos oli aivan toisen luontoinen. Sitäpaitsi on Pohjanmaan torpparitilasto koottu toisenlaisista lähteistä.

[2]) Turun ja Porin lääniä koskevat luvut ovat vuodelta 1741, muiden läänien vuodelta 1738.

[3]) Säterien torppareihin on luettu myöskin ne 8 torpparia, jotka asuivat raja- ja pyykkitalojen alueella.

[1]) Tämä lisäys on ollut vieläkin jonkun verran nopeampi kun näistä luvuista käy esille, koska ajanjakson kuluessa muutamia rälssisäteriä on reduseerattu ja siis torppineen siirretty kruununluontoisiksi; v. 1738 oli näillä sätereillä 17 torpparia.

[2]) Pappilain torpparien suhteen vuosien 1700 ja 1710 suostunnoissa katso lisäksi liitettä n:o 2 siv. 38.

Koska vv. 1700 ja 1710 torpparien luku vaihteli huomattavasti vaan Savossa, on torpparien luku v. 1700 arviolta määrätty yhtä suureksi kuin v. 1710 muualla Suomessa, mutta Savossa on erilaisten torpparien luku erittäin laskettu. Pappilain torppareita oli täten v. 1700 Savossa 5 enemmän kuin v. 1710. Katso lähemmin liitettä n:o 5.

[3]) Kuninkaankartanot siihen luettuina.

taan 87 enemmän kuin v. 1710. Vielä on otettava huomioon se, että niiden säterien torpparit, jotka v. 1710 olivat rälssiluontoisia, v. 1728 sitävastoin kruunulle palautetut, lisäävät tätä eroa. Samaten on kruununtorpparien lukumäärä vv. 1710—28, kuten muidenkin torpparien, epäilemättä lisääntynyt. Jää siis vaan noin 60—65 torpparia, jotka v. 1710 mahdollisesti jo olisivat voineet olla olemassa, mutta mainitusta syystä ovat jääneet veroluetteloista pois. Toiselta puolen on kuitenkin sangen epätodenmukaista, että v. 1710 nämä muutamat torpparit olisi jätetty suostuntaverotuksen ulkopuolelle, kun 163 samanluontoista torpparia oli sen alaiseksi luettu. Paljoa todenmukaisempi on oletus, että kruununtorpparien luku vv. 1710—1728 on kasvanut nopeammin kuin muiden torpparilajien, olettamus, jolle antaa tukea kruununtorpparien nopea lisääntyminen kymmenvuotiskaudella 1728—1738.

Samaan johtopäätökseen tullaan, jos otetaan tarkastettavaksi erilaisten kruununtorpparien luku vv. 1700—1738(-41). Viime mainitun vuoden 830 kruununtorpparista oli suurin osa eli 477 ratsutilain, niiden emätilain tahi augmenttien torppareita, tasan 50 torpparia kuului sotilas- ja siviilivirastojen puustelleille, 223 kruunun- tai perintöluontoisille talonpoikaistiloille, 50 asui kruunun- yhteismaalla ja 30 muunluontoisella maalla (katso liite n:o 5). Kaikkiin näihin ryhmiin kuului torppareita jo v. 1710, joten ei siis myöskään mikään torppariryhmä kokonaisuudessaan ole jäänyt pois veroluetteloista ennen Isoa-vihaa.

Kruunun yhteismaalla tavataan v. 1700 Ikaalisten pitäjässä 16 torpparia, v. 1710 15, v. 1728 13 ja v. 1741 25. Muualla, etupäässä Keski-Suomessa ja Satakunnassa sijaitsevia tämänluontoisia torppareita oli v. 1710 11, vv. 1700 ja 1728 arviolta sama määrä. Muunluontoisella maalla sijaitsevista torpista v. 1738 oli 17 entisillä sätereillä. V. 1710, jolloin osa näitä säterejä vielä oli rälssiluontoisia, oli tällaisia torppareita 10, v. 1728 oli niitä arviolta 15; v. 1700 olivat nämä säterit kaikki vielä rälssiluontoisia. Muita muunluontoisella maalla asuvia torppareita oli v. 1710 26, niihin luettuna ne 16, joiden maaluontoa ei ole saatu selville. Vuonna 1700 tällaisia torppareita arvion mukaan oli yhtä monta kuin v. 1710, v. 1728 taas yhtä monta kuin v. 1738. Tavallisten perintö- ja kruununtilain torppareita oli etupäässä pohjoisessa Savossa ja Keski-Suomessa. Vuonna 1710 tällaisia torppareita oli 8, v. 1700 60, kaikki Savossa. Ottamalla mainittujen seutujen torppariluvun v. 1728 huomioon, voi tällaisia torppareita silloin koko maassa arvioida olleen 35. Puustellien torppareita oli v. 1710 vaan 13, v. 1700 ja 1728 arviolta 15 ja 20. Loput kruununluontoisista torppareista ovat kuuluneet ratsutiloille sekä niiden emä- ja augmenttitiloille. V. 1710 sellaisia oli 80, v. 1700 taas arviolta 91 (v. 1700 oli niitä Savossa 21 enemmän kuin v. 1710, Sysmässä taas jonkun verran vähemmän).

Asettamalla nämä osittain arvioihin nojautuvat luvut taulun muotoon, saadaan seuraava yleinen kuva kehityksestä:

Torppareita:

	Kruunun yhteismaalla.	Puustellein maalla.	Ratsutiloilla.	Tavallisilla perintö- ja kruununtiloilla.	Muunluontoisella maalla.	Yhteensä.
v. 1700	27	15	91	60	37	230
v. 1710	26	13	80	8	36	163
v. 1728	24	20	143	35	28	250
v. 1738(—41)	50	50	477	223	30	830

Yllä olevasta käy selville, että sekä perintö- ja kruununtilain että myöskin ratsutilain torpparilaitos v. 1710 oli sangen heikko ja vasta v:n 1728 jälkeen alkaa kehittyä. Jälkimäisiin nähden tämä onkin luonnollista. Sotavuosien takia eivät ratsutilat alussa 1700-lukua vielä olleet kyenneet käyttämään hyväkseen v. 1697 saamiaan etuoikeuksia torppien perustamiseen, mutta rauhan tultua niiden vaikutus rupeaa heti tuntumaan. Perintö- ja kruununtilain torpparilaitos taasen esiintyy tähän aikaan vaan paikallisena ilmiönä Keski-Suomessa ja Savossa.

Tarkastuksesta on siis käynyt selville 1:o, että vv. 1700—1710 kaikenlaisia kruunun torppareita oli veroluetteloihin otettu ja 2:o, että näiden torpparien luku ei suuresti vaihtele vv. 1710—1728, jona viimeksi mainittuna vuonna nämä torpparilajit kuitenkin ovat nimenomaan suostuntamääräyksessä verotettavina mainitut. Tämän nojalla voi siis päättää, että torpparitilasto veroluetteloiden perusteella ennen Isoa-vihaa on yhtä täydellinen kuin sen jälkeen.

Toinen keino tilastollisen ainehistomme luotettavaisuuden tarkastamiseksi on verrata sitä niihin tietoihin, joita tabellilaitoksen väestötaulut sisältävät. Näiden molempien tilastojen alkuperä oli kyllä jossain määrin sama, ne perustuivat muun muassa molemmat alkujaan osittain samoihin lähteisiin, mutta niiden myöhempi käyttely oli erilainen ja tapahtui erilaisia tarkoituksia varten: toisella oli puhdas tilastollinen päämäärä, toista koottiin verotusta varten. Tästä taas oli seurauksena vähempi tarkkuus tabellilaitoksen tilaston laatimisessa, joka, varsinkin koska ohjauksia tilastollisesta menettelytavasta puuttui, on väestötaulujen luvuissa erittäin silmäänpistävä. Veroluetteloihin nähden taas, joita

jo kauan aikaa oli laadittu, oli järjestys ja menettelytapa vakaantuneempi, ja sitäpaitsi on niiden laatimiseen epäilemättä pantu suurempaa huolta, koska luettelon laatija oli tiedoistaan vastuunalainen.[1])

Lähempi vertailu osoittaa kumpaisenkin tilastoainehiston laadun ja käy siitä samalla varsin selvästi esille kummankin luotettavuus. Vertailua varten on veroluetteloihin perustuvasta ainehistosta käytettävinä lukuja vuosilta 1747 ja 1767, tabellitilastosta vuosilta 1749 ja 1766 sekä molemmista tilastoista vuodelta 1805. Torpparien luku vuosina 1747, 1749, 1766 ja 1767 käy seuraavasta esille:[2])

Torppareita:

	v. 1747 veroluetteloiden mukaan.	v. 1749 tabellilaitoksen mukaan.	v. 1766 tabellilaitoksen mukaan.	v. 1767 veroluetteloiden mukaan.
Varsinais-Suomi	521	602	1114	1166
Satakunta	212	309	828	937
Uusimaa	839	1030	1516	1727
Etelä-Häme	560	1080	1553	1908
Keski-Suomi	88	118	300[3])	346
Savo	504[4])	1454	2410	2353
Karjala	206[5])	206	520	577[6])
Pohjanmaa	128	394	643	930[7])
Koko Suomi	3058	5193	8884	9944

Ylimalkainen katsaus ylläoleviin lukuihin osoittaa, että vv. 1747—1749 eroavaisuus molempien ainehistojen ilmoittaman torppariluvun välillä paikottain on melkoinen, jota vastoin vv. 1766—1767 tiedot paremmin tukevat toisiaan. Eroavaisuus vv. 1747—1749 on kuitenkin suuressa osassa maata niin vähäinen, että sen pääasiassa voi selittää ottamalla huomioon se lisäys torpparien luvussa, joka vv. 1747—1749 on tapahtunut. Vuosittainen lisäys torpparien luvussa vv. 1747—67 oli veroluetteloiden mukaan koko maassa 345. Tästä lankee kuitenkin

[1]) Lähemmin tehdään selkoa liitteissä n:rot 2 ja 3 veroluetteloiden ja tabellilaitoksen tilaston laadintatavasta ja suhteesta toisiinsa.

[2]) Tabellitilaston luvuissa ovat torpparit, joilla oli ja joilla ei ollut maanviljelystä, yhteenlasketut.

[3]) Luku arvioitu veroluetteloiden mukaan.

[4]) Luku vuodelta 1749.

[5]) Luku merkitty tabellilaitoksen mukaan.

[6]) Lukuun sisältyy myöskin verotorpparit, luvultaan 493.

[7]) Lukuun sisältyy torpparit ja uudisasukkaat. Katso siv. 28.

93 Savon osalle, jonka torppariluku on jo ilmoitettu vuodelta 1749. Myöskin on torpparien luvun lisääntyminen alkupuolella mainittua kautta arvattava vähemmäksi kuin sen loppupuolella, joten kysymyksessä olevana kahtena vuonna voidaan arvioida koko maan torpparien luvun lisääntyneen, Savoa lukuunottamatta, noin 400—450:lla. Tämänkin huomioonottaen jää eroavaisuus veroluetteloiden ja tabellilaitoksen ilmoittaman torpparien luvun välillä, etenkin muutamissa osissa maata, selvittämättä. Lähempi tarkastus eri paikkakuntien mukaan on tämän takia eroavaisuuksien selvittämiseksi välttämätön.[1])

Teemme sen maakunnittain alottaen Varsinais-Suomesta ja Ahvenanmaasta. Eroavaisuus molempien ainehistojen ilmoittamien lukujen välillä on täällä yleensä mitätön ja voi sen täydelleen selvittää ottamalla huomioon mainitu lisääntyminen vuodesta 1747 vuoteen 1749, joka on arvioitava noin 60:ksi. Huomattavimmat eroavaisuudet ovat seuraavissa pitäjissä:

Torppareita:

	v. 1747	v. 1749
Paimio	15	27
Kemiö	45	60

Myöskin vv. 1766—67 on molempien lähteiden ilmoittama torpparilukutästä maakunnasta jotenkin sama.

Suuremmassa määrin eroavat sitä vastoin nämä luvut toisistaan Satakunnassa. Huomattava kuitenkin on, että torpparien lukumäärä siellä oli verrattain nopeasti nousemassa, ja näin ollen ei eroavaisuuden selvittäminen tee suurempia vaikeuksia. Melkoisen suuri on eroavaisuus ainoastaan Ulvilan hallinto-pitäjässä, jota vastaavissa kirkkopitäjissä oli 40, Ulvilassa sitävastoin veroluetteloiden mukaan ainoastaan 20 torpparia. Luultavasti on osa erämaantorppia viimemainitusta luvusta jäänyt pois. Myöskin vv. 1766—67 on tabellilaitoksen ja veroluetteloiden välinen ero, 109 torpparia, pääasiassa selvitettävissä Satakunnan torpparien luvun runsaan lisääntymisen kautta. Myöskin Tampereen rovastikunnassa, jossa eroavaisuus on tuntuvin, voi sen tällä tavoin täysin tyydyttävästi saada selvitetyksi.

Uudellamaallakaan ei kysymyksessä oleva eroavaisuus ole erityisesti huomattava. Se on tosin noin 200 suuruinen, mutta ottamalla huomioon kahden vuoden lisäkasvu, joka on arvioitava melko suureksi, tasautuu tämä eroavaisuus. Useissa pitäjissä, joissa v. 1747 oli torp-

[1]) Vertaa liitettä n:o 4.

pareita paljoa vähemmän kuin tabellitilastossa v:lta 1749, oli viimemainitun vuoden veroluetteloiden mukaan niitä jotenkin sama summa. Huomattavampia eroavaisuuksia esiintyy vaan Karjan, Lohjan, Vihdin ja Helsingin pitäjissä. Lisätukea yllämainittuun vertailuun antavat ne tiedot torpparien lukumäärästä muutamissa Uudenmaan pitäjissä, jotka koottiin niissä maatarkastuksissa, jotka maaherra Gyllenborgin toimesta vv. 1753—54 pidettiin. [1]) Asetamme seuraavaan torpparien lukumäärän tämän lähteen mukaan veroluetteloiden ja tabellilaitoksen ilmoittamien torparilukujen rinnalle:

Torppareita:

	v. 1747 verol. mukaan.	v. 1749 tabellilaitoksen mukaan.	vv. 1753—54 maatark. mukaan.
Porvoo	235	260	254
Helsinki	57	71	60
Sipoo	47	58	77
Karja	34	50	47
Tenhola	33	48	36
Kisko	6	12	9
Pohja	32	39	43
Karjalohja . . .	1	5	2
Inkoo	8	9	9

Jatkaen vertailua seuraa järjestyksessä Etelä-Häme. Tabellilaitoksen mukaan oli siellä v. 1749 torppareita kahta vertaa runsaammin kuin veroluetteloiden mukaan pari vuotta aikaisemmin. Jos rovastikunnittain tarkastaa tätä eroa, huomaa, että se länsi-Hämeessä on sangen vähäinen. Torppareita oli nimittäin:

	v. 1747.	v. 1749.
Hattulan rovastikunnassa	92	143
Hämeenlinnan »	78	102

Melkoinen on ero Pälkäneen, Hattulan, Sahalahden ja Someron pitäjissä.

Hämeen rovastikunnassa sitä vastoin on kysymyksessä oleva eroavaisuus suuri. Siellä oli veroluetteloiden mukaan vaan 390 torpparia, mutta tabellilaitoksen mukaan kaksi vuotta myöhemmin 835 eli 445 enemmän. Ensiksi on huomattava, että tämä eroavaisuus esiintyy vaan osalla rovastikunnan aluetta. Niinpä oli seuraavissa pitäjissä torppareita:

	v. 1747.	v. 1749.		v. 1747.	v. 1749.
Hauho	10	87	Jämsä	51	54
Sysmä	126	310	Padasjoki . . .	26	27
			Lammi	15	19

Eroavaisuudet ovat siis aivan paikallista laatua. Mitä Sysmään tulee, lisääntyi torpparien luku siellä tavattoman nopeasti, kuten naapuriosissa Savoakin. Siellä oli veroluetteloiden mukaan torppareita:

v. 1747 126	v. 1751 227
v. 1749 204	v. 1755 347

Ottaen tämän huomioon näyttävät seuraavat tabellilaitoksen luvut, jotka osoittavat torpparien lukumäärää Hämeen rovastikunnassa eri vuosina 1750- ja 1760-luvuilla, sangen horjuvilta ja epäilyttäviltä:

	v. 1749.	v. 1750.	v. 1751.	v. 1754.	v. 1757.	v. 1760	v. 1766.	v. 1769
Torppareita a) [1])	562	551	464	505	537	697	849	942
» b) [1])	273	196	211	182	223	200	181	360
Torppareita yht.	835	747	675	687	760	897	1030	1310

Torpparien luku aleni siis v. 1751 675:teen ja oli se v. 1754 vasta 687, oltuaan v. 1749 jo 835. Luonnollista on näin ollen, etteivät

[1]) Näissä maatarkastuksissa, joita ennätettiin toimittaa vaan yllämainituissa pitäjissä, otettiin tarkalleen selville torppien luku ja niiden laatu. Niissä pidetyt pöytäkirjat säilytetään Suomen valtion arkistossa. Porvoon, Helsingin ja Sipoon pitäjiä koskevat pöytäkirjat ovat vuodelta 1753, muita pitäjiä, eli Raaseporin läntistä kihlakuntaa, koskevat luvut vuodelta 1754. Näistä maatarkastuksistaan on Gyllenborg m. m. tehnyt selkoa valtiopäiväkertomuksessaan vuosien 1755—56 valtiopäiville, päivätty 27/2 1755, jossa luetaan siv. 23: „6:o. Som Kongl. Cammar Collegii ofvanberörda bref af d. 10 December 1724 jämväl förmår, att alla *torpp* böra uti jordeböckerna införas, så emedan sådant tillförene här uti länet icke skedt; ty har jag vid jordransakningarne låtit dem för mig till namn och beskaffenhet uppgifva samt derefter slike torpp i jordeböckerne Observera och uti sin särskilda Column anteckna." (Utskottshandlingar v. 1755—56, Vol. 39, R. V. A.). Valtiosäätyjen kirjeen johdosta 21/10 1756 kuningas määräsi kirjeellä 1/2 1757, ettei näitä maatarkastuksia jatkettaisi. (Riksregistratur öfver inr. civile ärender 1757, R. V. A.).

[1]) a) sellaisia, joilla oli maanviljelystä, b) sellaisia, joilla ei ollut maanviljelystä.

tabellilaitoksen luvut voi olla oikeat. Suostuntaveroluettelot ilmoittavat kenties toiselta puolen jonkun verran liian vähän torppareita, mutta vaikea on kuitenkin, ottaen huomioon tabellilaitoksen horjuvat luvut, määrätä kuinka paljon. Varsin huomattavaa on toiselta puolen, että vv. 1766—67 tilastojen suhde on päinvastainen. Tällöin oli tabellilaitoksen mukaan 1030, mutta seuraavana vuonna veroluetteloiden mukaan sitä vastoin 1325 torpparia. Vasta v. 1769 oli tabellilaitoksen torpparien luku kohonnut viimemainitun luvun tasalle.

Rautalammin hallintopitäjässä ovat molemmat lähteet jotenkin yhtäpitävät. Koko alueella oli v. 1747 torppareita 88, tabellilaitoksen mukaan v. 1749 taas 118.[1]) Eron selvittää jotenkin täydellisesti torpparien lukumäärän nopea kasvaminen. Veroluetteloiden mukaan oli v. 1749 torppareita:

Laukaa	25
Saarijärvi	21
Viitasaari	19
Rautalampi	41
Yhteensä	106

Vieläkin huomattavampi, kuin Hämeen rovastikunnassa, on kysymyksessä oleva eroavaisuus Savossa. Eduksi on tarkastaa tätä eroavaisuutta erikseen Mikkelin ja Juvan rovastikunnissa, lukien edelliseen Mikkelin, Hirvensalmen, Ristiinan, Kangasniemen, Mäntyharjun ja Pieksämäen pitäjät, jälkimäiseen loput Savoa. Kumpaisessakin rovastikunnassa on eroavaisuus, kuten seuraavista luvuista selviää, sangen suuri:

Torppareita:

	v. 1747 verol. mukaan.	v. 1749 tabellilaitoksen mukaan
Mikkelin rovastikunta	179	500
Juvan »	325	954
Savossa yhteensä	504	1454

Yksityisiä kuntia vertaillessa on väestötaulujen mukaan torppareita ainakin puolta enemmän kuin veroluettelojen mukaan. Myöskään ei ensinmainittu tilasto osota siinä määrässä häilyviä lukuja kuin Hämeen rovastikunnassa vv. 1749—66. Lähemmin selviää tämä seuraavista luvuista:

[1]) Katso lähemmin liite n:o 4.

Mikkelin rovastikunnassa:

	v. 1749.	v. 1750.	v. 1751.	v. 1754.	v. 1757.	v. 1760.	v. 1766.	v. 1769.
Torppareita a)	407	413	489	509	549	557	632	687
» b)	93	100	110	59	46	72	65	158
Torppareita yht.	500	513	599	568	595	629	697	845

Juvan rovastikunnassa:

Torppareita a)	448	447	473	785	842	1214	1286	1246
» b)	506	524	499	430	584	388	427	528
Torppareita yht.	954	971	972	1215	1426	1602	1713	1774
Savossa yht.	1454	1484	1571	1783	2021	2231	2410	2619

Yhtä vähän kuin tabellilaitoksen tilasto, antaa veroluettelojen pohjalla tehty aihetta epäillä sen luotettavuutta. Mikkelin rovastikunnassa oli allamainittuina vuosina torppareita: [1])

	v. 1747.	v. 1749.	v. 1752.	v. 1755.	v. 1760.	v. 1767.
Ristiina	11	11	12	18	24	37
Mäntyharju . . .	6	10	38	81	117	153
Mikkeli	49	57	102	178	260	341
Kangasniemi . . .	13	48	85	112	129	165
Pieksämäki . . .	35	53	62	116	131	115
Mikkelin rovastik.	114	179	299	505	661	811

Juvan rovastikunnasta ei voi esittää samanlaisia lukuja, koska siellä suostuntaveroluettelot ovat laaditut jonkun verran eri lailla, joten niistä ei ilman suuria laskutöitä saa torpparien lukua selville. V. 1747 oli tässä rovastikunnassa 306 torpparia, v. 1749 oli niitä 325 ja v. 1752 jo 494. Sekä tabellilaitoksen tilasto että veroluetteloiden perusteella tehty osoittavat siis kysymyksessä olevana ajanjaksona tasaista kehitystä torpparien lukumäärässä. Veroluetteloiden mukaan on tämä kehitys kuitenkin ollut jonkun verran nopeampi. Tuloksena on, että vv. 1766—67 molempien lähteiden mukaan torpparien lukumäärä Savossa on jotenkin sama. Lähemmin käy tämä seuraavista luvuista selville:

[1]) Tilasto vuosilta 1752—60 ei ole vallan tarkka. Torpparien joukkoon on siinä luettu itselliset, mutta näitä oli yleensä vaan muutama kussakin pitäjässä. Torpparien lukumäärästä on taas köyhyyden y. m. seikkain takia verosta vapautetut poissa, jonka tuottaman vähennyksen jotenkuten korvannee itsellisten mukaan ottaminen. Vuosina 1763—64 oli Savossa suurenlaiset kadot, joka selvittää miksi torpparien luku tähän aikaan ikäänkuin pysähtyy kasvussaan.

	Torppareita v. 1766			Torppareita v. 1767
	joilla oli maanviljelystä.	joilla ei ollut maanviljelystä.	Yhteensä.	
Mikkelin rovastik.	632	65	697	811
Juvan rovastik. . .	1286	427	1713	1542
Koko Savo	1918	492	2410	2353

Mikkelin rovastikunnassa, jossa torpparеita, joilla ei ollut maanviljelystä, oli vähemmän, osottavat veroluettelot suuremman luvun kuin tabellilaitos. Juvan rovastikunnassa taas, jossa mainitunlaisia torpparеita oli enemmän, on veroluetteloiden summa jonkun verran pienempi.

Paitsi torpparеita löytyi v. 1767 suostuntaveroluetteloiden mukaan mäkitupalaisia Mikkelin rovastikunnassa 181 ja Juvan rovastikunnassa 332 eli yhteensä koko Savossa 513. On sangen todenmukaista ja tämä olettamus saa seuraavasta lisää tukea, että mäkitupalaiset lähinnä vastaavat tabellilaitoksen ryhmää »torpparеita, joilla ei ole maanviljelystä». [1]) Jos hyväksyy tämän olettamuksen, ilmoittavat veroluet-

[1]) Näköjään tällainen olettamus kohtaa vaikeuksia. Veroluetteloiden mukaan oli nimittäin v. 1767 Savon keskisessä kihlakunnassa torpparеita kaksi eri ryhmää, sellaisia, jotka maksoivat 1: 16 ja sellaisia, jotka suorittivat 1 hopeataalarin veron. Veromääräysten mukaan tuli niiden torpparien, joilla ei ollut maanviljelystä, maksaa viimemainitunlainen suostunta, ja sen vuoksi on edellytettävä, että ne torpparit, jotka tällaisen veron maksoivat, myöskään eivät mitään maanviljelystä hallinneet. Tällaisia torpparеita oli mainitussa kihlakunnassa 352. Muissa Savon kihlakunnissa ei tätä erotusta torpparien kesken ole tehty. Tabellilaitoksenkin mukaan oli torpparеita, joilla ei ollut maanviljelystä, etupäässä Juvan rovastikunnassa, jonka alueen pääosan juuri muodosti Savon keskinen kihlakunta. Ei siis ole mahdotonta, että tabellilaitoksen ryhmä „torpparеita ilman maanviljelystä" vastaa juuri tätä torppariryhmää. Jos näin otaksuisi, olisi tabellilaitoksen ja veroluetteloiden torpparitilastot myöskin jotenkin yhtäpitävät.

Lähempi tarkastus osoittaa kuitenkin, ettei kysymyksessä oleva torppariryhmä v:n 1767 veroluetteloissa, niinkuin sen maksamasta verosta voisi päättää, ole kokonaan maanviljelystä vailla. Tämä käy lyhyesti seuraavasta esille.

Veroluetteloiden torpparitilastoon voidaan hyvällä menestyksellä verrata n. s. „torpparien ja itsellisten karja- ja kylvöluetteloja", jotka nekin ovat laaditut henkiluettelojen perusteella. Mainitut luettelot sisältävät etupäässä vaan torpparеita, itsellisiä ainoastaan muutamia. Tällaisia luetteloja, joita laadittiin erityisen karja- ja kylvöveron kantoa varten torpparеilta, tavataan Savossa jo 1600-luvulla. 1700-luvulla tiedot niitä varten koottiin vuosittain henkikirjoitusten yhteydessä. Nämä luettelot antavat tietoja torpparien hevosten, lehmien, lampaitten ja osittain muunkin karjan luvusta sekä kylvön suuruudesta. Vuonna 1749 oli niiden mukaan Savossa 421 torpparia eli 83,8 % kaikista torpparеista sellaisia, joilla oli maanviljelystä tai karjaa, näistä Juvan rovastikunnassa 247 ja Mikkelin rovastikunnassa 164 torpparia sekä yhteensä 16 itsellistä. Mikkelin rovastikunnassa on näihin luetteloihin siis otettu melkein kaikki veroluetteloihinkin merkityt torpparit, Juvan rovastikunnassa oli noin 70 niistä jätetty pois. Melkein kaikilla luetteloihin otetuilla torpparеilla oli maanviljelystä. Ilman oli vaan 35, joista 19 Mikkelin ja 16 Juvan rovastikunnassa. Maanviljelystä oli yli 90 %:lla niistä, jotka karja- ja kylvöluetteloihin olivat merkityt, ja siis noin 3/4:lla niistä, jotka sisältyivät veroluetteloihin. V. 1749 on veroluetteloihin siis etupäässä vaan torpparien kermakerros tullut mukaan, etupäässä sellaiset, joilla oli maanviljelystä. V. 1767 olivat veroluetteloihin merkityt torpparit jotenkin samassa asemassa. Niistä oli 1943 eli 82,8 % karja- ja kylvöluetteloihin merkittynä ja suurimmalla osalla näistä, yli 90 %:lla, oli oma kylvönsä. Myöskin osoittavat nämä luettelot, että mainitut torpparit Savon keskisessä kihlakunnassa, jotka niiden maksaman veron perusteella otaksumme olevan „ilman maanviljelystä", itse asiassa sisältyivät karja- ja kylvöluetteloihin. Mainitun kihlakunnan 1308:sta torpparista oli näissä luetteloissa 1189, joten siis vaan 119 oli niistä poissa. Joskin vähäisellä osalla mainittuihin luetteloihin sisältyvistä ei ollut kylvöä, on tällaisten luku kuitenkin sangen pieni, korkeintaan 10 %, joten torpparеita ilman maanviljelystä ei läheskään ole niin paljon, kuin niitä jotka maksoivat ylempänä mainitun alemman veron. Nämä seikat tukevat sen vuoksi oletta-musta, että tabellilaitoksen „torpparit ilman maanviljelystä" lähinnä vastaavat veroluetteloiden mäkitupalaisia.

telot siis v. 1767 yli 400 torpparia enemmän kuin tabellilaitos v. 1766. Samanlainen suhde oli vielä v. 1805 molempien lähteiden ilmoittaman torpparilukuun välillä. Henkiluetteloiden mukaan oli silloin Savossa (Rautalammin pitäjä Hämettä mukaan otettuna) 6007 ja tabellilaitoksen mukaan 5325 torpparia. Lukujen ulkopuolelle ovat jääneet mäkitupalaiset, joita tabellilaitoksen mukaan v. 1805 oli 797. Tämän nojalla voi jo päättää, että myöskin v. 1749 veroluetteloiden torpparit lähinnä vastannevat vaan tabellilaitoksen ryhmää »torpparit, joilla on maanviljelystä». Vielä todenmukaisemmaksi tämä olettamus käy tarkastamalla seuraavassa yksityiskohtaisemmin 1:o minkälaatuista väestöä tabellilaitoksen ryhmä »torpparit ilman maanviljelystä» v. 1749 sisälsi sekä 2:o mitä väestöä kuului veroluetteloiden torppareihin samana vuonna.

Vuonna 1749 oli Juvan rovastikunnassa väestötaulujen mukaan »savuja ja ruokakuntia» 2756 (henkiluetteloiden mukaan oli samana vuonna savuja 2466 ja ruokakuntia 2594, siis melkoista vähemmän). Jos laskee yhteen tabellilaitoksen mukaan kaikki miespuoliset talolliset, torpparit ja käsityöläiset, joiden on otaksuttava kaikkien muodostavan oman itsenäisen ruokakunnan, saa summaksi 2929 eli siis noin 200 enemmän kuin ruokakuntia oli kaikkiaan. Sitäpaitsi on tästä luvusta

vielä jätetty pois kaikki muut väestöryhmät, jotka muodostivat erityisen ruokakunnan sekä lisäksi ne talot, joissa tilanhaltijana oli vaimo. Jos ottaa kaikki nämä lukuun, saadaan mainittu summa ainakin 4 à 500 suuremmaksi kuin ruokakuntien luku. Tämä luku on jotenkin yhtä suuri kuin niiden torpparien lukumäärä, joilla ei ollut maanviljelystä ja näyttää siis tästä päättäen siltä, kun nämä torpparit eivät olisi muodostaneetkaan erityistä ruokakuntaa.

Samaan johtopäätökseen tulee, jos kunnittain tekee yllämainitun vertauksen. Joroisten pitäjässä v. 1749 oli 138 ruokakuntaa ja yhtä monta talollista, mutta 44 torpparia, joilla oli ilmoitettu olevan maanviljelystä ja 39 sellaista, joilla ei ollut maanviljelystä. Kuopion pitäjässä ja samaten lisalmella ovat ainakin ne torpparit, joilla ei ollut maanviljelystä, jätetyt pois savujen ja ruokakuntien joukosta.

Vaikkakaan tabellilaitoksen ruokakuntiin ei ole luettu »de gemene af krigsfolket, alla utfattiga och eländiga», voi kuitenkin yllä tehtyjen vertailujen perusteella tehdä sen johtopäätöksen, että Juvan rovastikunnassa v. 1749 tabellilaitoksen tilastossa on torppareiksi luettu väestön aineksia, jotka oikeastaan olisivat laskettavat itsellisiin ja loisiin, jollainen väestö Savossa aina on ollut sangen lukuisa ja jota varten kenties ei väestötaulujen kaavakkeessa soveliasta rubriikkia löydetty. Sama on asianlaita Mikkelin rovastikunnassa. Vuonna 1749 oli siellä ruokakuntia ja savuja 1744 ja miespuolisia talollisia, torppareita ja käsityöläisiä täsmälleen sama luku. Vuonna 1766 olivat vastaavat luvut: savuja 2359, mutta maanviljelijöitä, torppareita ja käsityöläisiä vaan 2189. Myöskin täällä oli siis v. 1749 sellaisia torppareita, jotka eivät muodostaneet edes omaa ruokakuntaa.

Toiselta puolelta sisältää vero- ja henkiluetteloiden pohjalla laadittu torpparitilasto vaan torpparien kerman, etupäässä sellaisia, joilla oli maanviljelystä, eikä siihen luonnollisesti silloin ole laskettu mainitunlaisia itsellis- ja loisasemassa olevia väestöryhmiä [1]). Tämä pitänee paikkansa jo ennenkin vuotta 1749, samoin kuin, ottaen huomioon Savon torppari- ja itsellisväestön aseman ja luonteen jo 1700-luvulla, on selvä, että raja torpparin ja itsellisen välillä on sangen horjuva ja vaikea määrätä. [2]) Tämä selvittää tilastollisen luokituksenkin yleisen epävarmuuden.

[1]) Katso nuottia sivulla 22.

[2]) Katso lähemmin itse esitystä. V. 1738 oli esim. Leppävirralla vaan 28 torpparia, mutta karja- ja kylvöluetteloiden mukaan 61 torpparia ja itsellistä, joilla oli 18 hevosta, 43 lehmää j. n. e. Ainoastaan 9:llä oli maanviljelystä.

Vuodelta 1749 vastaa siis vero- ja henkiluetteloiden torpparilukuainoastaan tabellilaitoksen torppareita, joilla oli maanviljelystä. Mutta verratessa näitäkin summia keskenään esiintyy melkoisia eroavaisuuksia. Torppareita oli nimittäin kysymyksessä olevana vuonna:

	Tabellilaitoksen mukaan.	Veroluetteloiden mukaan.
Mikkelin rovastikunnassa	407	179
Juvan »	448	325
Savossa yhteensä	855	504

Suurimmat eroavaisuudet Juvan rovastikunnassa tavataan Joroisissa ja Leppävirralla. Näissä pitäjissä oli torpparien lukumäärä veroluetteloiden mukaan vuodesta 1738 vähentynyt melkolailla, edellisessä 27:sta 18:aan v. 1749 ja jälkimäisessä 28:sta 11:een. Vieläpä veroluettelot osottavat näissä pitäjissä vähennystä torpparien lukumäärässä vv. 1747—49. Koska samaan aikaan torpparien lukumäärä Savossa yleensä, Kuopion ja lisalmen pitäjiä lukuunottamatta, on melkolailla lisääntynyt, täytyy veroluetteloiden tietoja pitää virheellisinä ja siis tunnustaa tabellilaitoksen ilmoittama lukumäärä oikeammaksi. Mikkelin rovastikunnassa on kysymyksessä oleva eroavaisuus selvästi huomattavana joka pitäjässä. Vuonna 1755 oli torpparien lukumäärä tässä rovastikunnassa veroluetteloiden mukaan 505, ja koska samaan aikaan torpparien lukumäärä tabellilaitoksen mukaan oli jotenkin yhtä suuri (v. 1754 oli se 509), täytynee viimemainittua lähdettä pitää oikeampana. Veroluetteloiden torpparimäärä lienee siis Savossa v. 1749 korotettava Mikkelin rovastikunnassa noin 230:llä ja Juvan rovastikunnassa noin 120:llä. Koska ei kuitenkaan pitäjittäin ole mahdollista ottaa tutkittavaksi tabellilaitoksen torpparien lukumäärän kehitystä, täytyy tällä olettamuksella olla jossain määrin hypoteettinen luonne.

Karjalan rovastikunnan torppareista on koottu tietoja vasta vuodelta 1767, käyttäen lähteenä suorastaan henkiluetteloita. Tabellilaitoksen mukaan oli v. 1766 tässä rovastikunnassa 520 torpparia, joilla kaikilla oli maanviljelystä. Henkiluetteloiden mukaan löytyi seuraavana vuonna samalla alueella kruunun ja rälssin n. s. verotorppareita 493

Tämä esimerkki, joka on ainoa laatuaan, jonka olen tavannut, osoittaa että todellakin laaja „itsellisväestön" kerros oli olemassa, vaikk'ei se veroluetteloissa eikä henkiluetteloissakaan esiinny. Henkirahoistahan olivat „köyhät ja kerjurit" vapautetut eikä tällaisten henkilöiden tarvinnut suostuntaveroa suorittaa.

sekä talojen mailla olevia torppareita 84. Tämän lisäksi mainitaan autiotorppia noin nelisenkymmentä. Viimemainituista ei luonnollisesti tabellilaitoksessa löydy tietoja. Jos sitävastoin laskee yhteen verotorpparit ja yksityisten maalla olevat torpparit sekä ottaa huomioon, että torppariluku yhden vuoden kuluessa on lisääntynyt, eroavat molemmat lähteet ilmoituksissaan sangen vähän toisistaan.

Kenties yhtä suuria vaikeuksia, kuin torpparitilaston tarkastus Savossa, tarjoaa sama seikka Pohjanmaalla. Jo tämän maakunnan tilaston häilyvät luvut ovat omiaan epäilyksiä herättämään. Nämä vaihtelut vuodesta toiseen saavat kuitenkin suureksi osaksi selvityksensä. Ensiksikään ei Pohjanmaalla 1700-luvun alkupuoliskolla tehdä eroa uutisasukkaan ja torpparin välillä, jonka vuoksi usein samat henkilöt toisen vuoden tilastossa nimitetään uutisasukkaiksi, toisena vuonna jälleen torppareiksi. Myöskin eri lähteet käyttävät eri nimityksiä. Kun sen vuoksi toisen lähteen mukaan jollakin alueella löytyy joku luku uutisasukkaita, toisen mukaan taas vastaava määrä torppareita, on tässä kohden vaan käytetty erilaisia nimityksiä, vaikka lähteet oikeastaan tukevat toisiaan.

Toiseksi johtuvat ne suuret hyppäykset vuodesta toiseen, jotka Pohjanmaan tilastossa niin räikeinä pistävät silmään, aika ajoittain tapahtuneista verollepanoista, joiden kautta osa uutisasukkaista ja torppareista siirtyi tilallisluokkaan. Tällaisia verollepanoja toimitettiin m. m. vuosina 1710, 1728, 1737 ja 1744—45, kolmena viimemainittuna vuonna yhdessä tavallista yksityiskohtaisempien maatarkastusten kanssa.

Mutta ylläsanotunkin huomioon ottaen ei voi olla tunnustamatta, että ne lähteet, joihin torpparitilasto Pohjanmaalta perustuu, ovat heikommat kuin muussa Suomessa. Maakirjojen uutisasukasluettelot laadittiin tulevaa verollepanoa silmällä pitäen ja siis jo tästä syystä on luonnollista, että monet tahallisesti koettivat pysyä niistä poissa. Myöskin henkiluettelot olivat Pohjanmaalla epätäydellisemmät kuin muussa Suomessa ja vielä 1700-luvun lopulla tavattiin maatarkastuksissa lukuisia torppareita, joita ei henkiluetteloihin oltu merkitty. Ei siis ihme, että tilasto näyttää jonkun verran epätasaiselta ja epäluotettavalta, varsinkin vuosisadan alkupuoliskolta, ja että sen tiedot melkolailla eroavat tabellilaitoksen luvuista v. 1749. [1])

[1]) Toiselta puolen se seikka, että on voitu verrata keskenään useampia lähteitä, lisää tietojen luotettavuutta. Myöskin olivat ne maatarkastukset, joita aika-ajoin pidettiin, luonnollisesti omiaan pitämään maakirjan luetteloita täydellisinä.

Tabellilaitoksen mukaan oli torpparien lukumäärä Pohjanmaalla vv. 1749—72 seuraava:

	v. 1749.	v. 1754.	v. 1757	v. 1760.	v. 1766.	v. 1769.	v. 1772.
Torppareita, joilla oli maanviljelystä .	293	259	295	331	428	512	501
Torppareita ilman maanviljelystä .	101	141	192	307	215	235	267
Yhteensä	394	400	487	638	643	747	768

Vertauksen vuoksi näihin lukuihin asetettakoon heti niiden alle maakirjojen luetteloiden mukaan laadittu torppari- ja uutisasukastilasto Pohjanmaalta samalta ajalta:

	v. 1747.	v. 1748. [1])	v. 1754.	v. 1757.	v. 1761.	v. 1767.	v. 1772.
Uutisasukkaita .	92	100	194	313	465	591	738
Torppareita . .	36	41	41	23	61	47	7
Yhteensä	128	141	235	336	525	638	745

Ylläolevista lukusarjoista näkyy, että sekä tabellilaitoksen että maakirjojen luetteloiden mukaan on torpparien ja uutisasukasten luku kasvanut, jälkimäisen mukaan kuitenkin melkoista tasasemmin kuin edellisen. Kauden alussa ilmoittavat molemmat lähteet melkolailla erilaisia lukuja, mutta ero tasaantuu vähitellen kunnes vv. 1766—67 ja v. 1772 molempien summa on jotenkin yhtäpitävä. Vuonna 1766 tarkotetaan tabellilaitoksen ilmoittamilla torppareilla nähtävästi jotenkin samaa ryhmää kuin seuraavana vuonna maakirjojen uutisasukkailla ja torppareilla. Tätä ei todista ainoastaan se, että molemmat ryhmät vuoteen 1772 kehittyvät rinnan, vaan muutkin seikat. Vuonna 1766 oli Pohjanmaalla 8339 miespuolista maanviljelijää, »talollista». Henkiluetteloiden mukaan oli seuraavana vuonna 8543 talollista sekä emäntää, jotka pitivät taloa. Koska viimeksimainitut ovat tabellilaitoksen luvuista poisjätetyt ja sen lisäksi talollisten lukumäärä vuoden kuluessa jonkun verran on lisääntynyt, on ilman muuta selvä, että talolliskäsite kummassakin lähteessä on sama. Koska v. 1767 talollisiin ei ole luettu uutisasukkaita eikä torppareita, on edellisenä vuonna vielä vähemmin näin voitu menetellä. Koska myöskään tabellilaitoksen tilastossa ei mitään muita sarekkeita ole varattu erityisesti uutisasukkaita varten, on aivan epäile-

[1]) Henkiluetteloiden mukaan 100 uutisasukasta ja 30 torpparia.

mätöntä, että ne siinä ovat luetut torppareiksi. Tämä käy myöskin esille, kun vertaa rovastikunnittain molempien lähteiden tiedonantoja. Vuodelta 1767 olemme myöskin henkiluetteloiden perusteella laatineet torpparitilaston. Henkiluetteloissa on uutisasukkaiksi merkitty ne, jotka maakirjoissa nimitetään milloin uutisasukkaiksi, milloin torppareiksi ja sen ohella ilmoitettu varsinaisten torpparien lukumäärä erittäin. Vertauksen vuoksi otamme seuraavassa myöskin tämän tilaston lukumäärät mukaan.

Rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1766.		Maakirjan mukaan uutisasukk. ja torppareita v. 1767.	Henkiluetteloiden mukaan v. 1767.		
	Talollisia.	Torppareita.		Talollisia.	Uutisasukkaita.	Torppareita.
Vaasan	2164[1]	79	40	2196	67	102
Pietarsaaren	1592	157	72	1610	68	81
Kokkolan	1303	80	131	1368	130	32
Raahen	2209	216	268	2241	267	44
Kemin	350[2]	39	55	371	50	4
Kajaanin	721	72	72	757	70	15
Koko Pohjanmaa	8339	643	638	8543	652	278

Näkyy siis selvästi, että suurimmassa osassa Pohjanmaata tabellilaitoksen käyttämä torpparikäsite vastaa, joskin jonkun verran epätarkasti, maakirjan uutisasukas- ja torpparikäsitettä ja henkiluetteloiden uutisasukaskäsitettä. Varsinkin on näin asianlaita maakunnan pohjoisosissa. Torppareita sanan nykyisessä merkityksessä oli siellä vielä sangen vähän. Eteläosissa maakuntaa oli sitävastoin yksityistenkin mailla jonkun verran torppareita ja nämä ovat myöskin osittain papiston väestötauluissa torppareiksi lasketut. Pietarsaaren rovastikunnassa vastaa täten selvästi tabellilaitoksen torpparikäsite henkikirjojen sekä uu-

[1]) Tämä luku on saatu laskemalla, siten että Pohjanmaan talollisten yhteissummasta on vähennetty sen muiden rovastikuntien talollisten (seminanter) luku.

[2]) Kemin rovastikunnan taulussa oli talollisia 677, mutta tämä luku on liian suuri, joten siihen on täytynyt sisältyä osia, jotka eivät kuuluneet Pohjanmaahan tahi joista ainakaan henkiluettelot eivät sisällä tietoja. Arvion mukaan oli Kemin rovastikunnan Suomen puolisessa osassa 350 talollista. Henkiluetteloiden mukaan oli Kemissä talollisia v. 1748 291 ja v. 1767 371.

tisasukkaita että torppareita, joiden yhteenlaskettu luku on jotenkin sama kun tabellilaitoksen torpparien määrä. Vaasan rovastikunnassa on tabellilaitoksen tilastossa torppareiksi luultavasti laskettu ainoastaan henkikirjojen uutisasukkaat; epätietoista on mihin torpparit ovat merkityt. Suuressa osassa maakuntaa ovat siis henkiluetteloiden ilmoittamat torpparit kokonaan jätetyt tabellilaitoksen luvuista pois ja uutisasukastenkin luku on henkiluetteloiden mukaan maakunnan pohjoisosissa suurempi kuin tabellilaitoksen torpparimäärä.

Ylläoleva tarkastus selvittää täydelleen tabellilaitoksen ja henkiluetteloiden välisen suhteen vv. 1766—67. Tabellilaitoksen torppareilla ei siis ole kaikissa osissa maakuntaa tarkoitettu samaa väestöryhmää ja on tämä tilasto sitäpaitsi muutenkin puutteellinen. Henkiluetteloihin perustautuva tilasto tarjoaa kaikesta päättäen sekä varmemman että yksityiskohtaisemman johdon torpparien lukumäärän selvittämiseksi.

Vuonna 1749 oli molempien tilastojen suhde melkoisesti toinen. Tänä vuonna erosivat ne myöskin paljoa suuremmassa määrin toisistaan. Erityisesti huomattavaa on, että tabellilaitos ilmoittaa torppareita maakunnan keski- ja pohjoisosissa paljoa enemmän kuin muut lähteet, jota vastoin Vaasan rovastikunnassa mitään tuntuvaa erotusta ei voi havaita. Jos tarkemmin pitäjittäin ottaa tarkastaakseen tabellilaitoksen ja maakirjan torpparitietoja, eroavat ne muutamissa pitäjissä erityisen paljon, toisissa tuskin lainkaan. Siten Ilmajoella kappelineen löytyi tabellilaitoksen mukaan vain 3 torpparia, jota vastoin maakirja ilmoitti paria vuotta ennen 12 ja henkiluettelot 19 torpparia. Kun tiedetään, että Ilmajoki tähän aikaan oli alueeltaan tavattoman laaja ja että siellä henkiluetteloiden mukaan koko 1700-luvun oli uutisasutusta runsaasti harjoitettu, näyttää tabellilaitoksen luku sangen epäilyttävältä. Maalahden pitäjässä ilmoittaa tabellilaitos v. 1749 11 torpparia, mutta 1760 vaan 2; maakirjan mukaan oli torpparien luku siellä koko ajan vaan yksi tai kaksi. Lapuan pitäjästä taas ilmoittavat tabellilaitoksen väestötaulut torppareita tavattoman runsaasti, kokonaista 46, johon lukuun tosin lienee yhdistetty pitäjän kappelien, Kauhavan, Alihärmän ja Kuortaneen torpparit. Koska maakirjan mukaan torpparien lukumäärä Lapualla oli melkoista pienempi, näyttää, varsinkin kun ottaa huomioon tavattoman eron Ilmajoen ja Lapuan tiedoissa, tabellilaitoksen mainitsema Lapuan lukumäärä liian suurelta. Siihen on luultavasti yhdistetty sellaisia väestön osia, kuten itselliset ja sotilaat, joilla oli erityinen asumus, mutta joita varsinaiseen torppariväestöön yleensä ei ole luettu. Samansuuntaisia seikkoja käy ta-

bellilaitoksen tietojen suhteen vertauksien kautta myöskin pohjoisemmilta seuduilta esille.[1])

Toiselta puolen on todenmukaista, että sekä henki- että maakirjaluettelot vielä vv. 1747—1748 olivat sangen puutteellisia. 1750- ja 1760-luvuilla Pohjanmaalla toimitettujen isojakomittausten ja uuden verollepanon kautta mainittujen lähteitten tiedot luonnollisesti sangen suuressa määrin paranivat ja on tämän kautta selvitettävissä, että ne 1760-luvun lopulla ovat jo sangen täydellisiä. Vuosina 1747—48 mainittujen lähteitten puutteellisuus ennen kaikkea myöskin koskee vähän asutuita pohjoisempia seutuja. Toiseksi mainitaan henkiluetteloiden mukaan maakunnan pohjoisosissa melkoinen joukko mäkitupalaisia, jotka epäilemättä myöskin ovat tabellilaitoksen torpparilukuihin yhdistetyt. Sitäpaitsi ei myöskään erotus torppari-, mäkitupalais- ja itselliskäsitteiden välillä Pohjanmaalla vielä ollut tarkka. Tuomiokirjoissa puhutaan itsellistorpista (»inhysingstorp»), jotka kaikesta päättäen olivat joko alkavan uutisasukkaan tahi vanhojen sotilaiden asumia. Myöskin löytyi Pohjanmaalla tähän aikaan muutamia, joskaan ei erittäin suuri joukko, lukkarintorppia y. m. sellaisia, joita ei maakirjojen eikä henkiluetteloiden tiedoissa ole mukaan otettu.[2]) Nämä yllämainitut ryhmät ovat mahdollisesti myöskin tabellilaitoksen luvuissa torppareiksi lasketut.

Ottaen kaiken ylläesitetyn huomioon sekä laskien maakirjan ja henkiluetteloiden puutteellisuuden takia jonkun verran torppareita niistä poisjääneen, voidaan torpparien lukumäärä Pohjanmaalla v. 1747 arvioida koko lailla suuremmaksi kuin maakirja ja henkiluettelot ilmoittavat. Toiselta puolen ei voi myöskään tabellilaitoksen lukuja yllämainituista syistä pitää oikeina, vaan liian suurina. Jos näin ollen tabellilaitoksen oikean torppariluvun v. 1749 määrää noin 300:ksi ja v. 1747 vastaavan luvun 270:ksi, saadaan epäilemättä tosioloja paremmin vastaavia lukuja. Näistä on kuitenkin arvioitava mäkitupalaisten, itsellisten ja lukkarien y. m. torppia olleen noin satakunta, joten varsinaisia torppia ja uutisasukkaita v. 1747 jää ainoastaan noin 170.[3])

[1]) Pohjanmaan tabellitilaston epäluotettavuutta varsinkin alkuvuosina kuvaa varsin hyvin torpparien luku rovastikunnittain eri vuosina. Torppareita oli:

	v. 1749	v. 1750	v. 1751	v. 1754	v. 1757	v. 1760
Kokkolan rovastik.	48	83	38	41	64	71
Kajaanin »	64	64	104	80	92	48
Kemin »	29	89	152	47	53	164

[2]) Katso lähemmin taululiitteen n:o 4 Pohjanmaata koskevaa osaa.

[3]) Ylläolevat laskut saavat vielä seuraavasta tukea. Pohjanmaalla oli v. 1747 talollisia ja leskiä, jotka hoitivat taloa, henkiluetteloiden mukaan 6,455 ja

Edelläkäyneistä, lukijaakin epäilemättä jo tuskastuttaneista vertailuista ja tarkastuksista on lopputuloksena, että veroluetteloiden, maakirjan ja henkiluetteloiden pohjalla laadittu tilasto Savosta ja Pohjanmaalta ilmoittaa liian alhaisia lukuja, jotavastoin torpparitilasto muualta maasta osottautuu jotenkin luotettavaksi. Yleensä voinee kuitenkin päättää, että tämä tilasto pikemmin ilmoittaa hiukan alle kun yli todellisen torpparien lukumäärän. Toimittamalla välttämättömiksi tulleet korotukset mainittuja maakuntia koskevissa tiedoissa, saadaan torpparien lukumäärä koko Suomessa v. 1747 seuraavanlaiseksi:

	Torppareita.	
Varsinais-Suomi	521	
Satakunta	212	
Uusimaa	839	
Etelä-Häme	560	
Keski-Suomi	88	
Savo (v:lta 1749) . . .	854	(lisäys 350)
Pohjanmaa	170	(lisäys 42)
Yhteensä	3244	

Tähän on lisättävä Karjalan 206 torppparia v. 1749, joten koko torppariluku Ruotsille kuuluvassa Suomessa tekee 3,450. Yhdistämällä tähän itselliset, mäkitupalaiset y. m., joita Savossa oli noin 600 ja Pohjanmaalla noin 100, saadaan lopulliseksi summaksi 4,150.

Ylläolevia lukuja ei kuitenkaan vieläkään voi pitää lopullisesti oikeina. Ne ovat suurimmaksi osaksi lasketut veroluetteloiden perusteella, mutta vertailujen kautta henkiluetteloiden ja veroluetteloiden välillä on käynyt selville, että veroluettelot, joskin yleensä hyvinkin tarkal-

v. 1767 taas 8,543. Talonsavujen luku oli, merkillistä kyllä, suurempi kuin talollisten. V. 1767 oli täten talonsavuja 9,092. Vuodelta 1747 ei löydy täydellisiä tietoja erittäin talonsavujen lukumäärästä, mutta Oulun eteläisessä voutikunnassa, jonka luetteloista niiden luku käy selville, löytyi mainittuna vuonna talollisia 1,284, talonsavuja sitävastoin 1,381. Jos v:n 1767 suhteen mukaan: sataa talollista kohden 106 talonsavua, laskee talonsavujen lukumäärän Pohjanmaalla v. 1747, saa tulokseksi 6,842. Savujen koko lukumäärä v. 1747 oli 7,191 ja v. 1767 10,156. Muita kuin talonsavuja oli Pohjanmaan maaseudulla vv. 1747 ja 1767 siis 349 ja 1,064. Uutisasukasten, torpparien ja mäkitupalaisten luku oli v. 1747 äskeisten arvioiden mukaan noin 270 ja uutisasukasten ja torpparien luku v. 1767 taas 930. Jos näiden kunkin laskee muodostavan yhden savun, saisi jäljellä olevien savujen (virkamiesten, käsityöläisten y. m.) lukumääräksi 79 ja 134, jotka luvut näyttävät sangen todenmukaisilta.

leen perustuvat henkiluetteloihin, kuitenkaan muutamissa kohdin eivät niitä täydelleen noudata ja tästä johtuen niiden ilmoittamaa torppariluku on pidettävä 4 à 5 % pienempänä kuin henkiluetteloiden.[1]) Myöskään eivät tabellilaitoksen luvut ole oikeat. Niihin eivät sisälly ne torpat, joita hallitsi nainen (esim. leski). Tällaisten torppien lukumäärän olemme laskujen perusteella arvioineet eri osissa maata olleen jonkun verran eri suuren. Länsiosissa maata oli se noin 3 à 4 %, itäosissa 5 à 7 % jopa enemmänkin miehisten torpparien lukumäärästä. Keskimäärin voi arvioida, että tabellilaitoksen luvuista mainituista syistä on jäänyt pois noin 4 % kaikista torppareista, eli jotenkin sama määrä kuin ylempänä mainitusta syystä oli veroluetteloista pois jäänyt. Tällä määrällä olisi siis kumpaisenkin lähteen ilmoittama torpparien lukumäärä korotettava. Veroluetteloiden perusteella laaditun tilaston mukaan nousisi torpparien luku tämän kautta 138:lla, tehden yhteensä 3,588.

Ylempänä tehtyjen vertailujen yhteydessä on jo myöskin osittain tullut selvitetyksi tabellilaitoksen ja veroluetteloiden torpparitilaston suhde vuosina 1766—67. Erityisesti on vielä huomautettava, mistä johtuu, että veroluettelot Hämeessä ja Uudellamaalla v. 1767 ilmoittavat melkoista suuremman luvun torppareita kuin tabellilaitos v. 1766. Eroavaisuus Hämeessä esiintyy nytkin vaan Hämeen rovastikunnassa huomattavan suurena. Torpparien lukumäärä siellä v. 1766 oli 1,030 ja v. 1767 sitävastoin 1,325, torpparien vuotuisen lisäkasvun ollessa vaan noin 50.[2]) Tätä eroavaisuutta ei voi selittää muuten, kuin että papit väestötauluja laatiessaan eivät ole kyllin tarkasti seuranneet sitä nopeaa kehitystä, joka torpparien lukumäärässä etenkin 1760-luvulla tapahtui. Huomattava kyllä on, että henkiluetteloiden laadintatavassa v. 1765 tehtiin se muutos, että myöskin ne väestöryhmät, jotka olivat henkirahoista vapautetut, määrättiin luetteloihin merkittäviksi. Koska henkiluetteloiden torppariluku kuitenkaan ei tämän johdosta osota mitään äkkinäistä suurempaa muutosta, ei tällä seikalla näy olleen mitään erikoisempaa vaikutusta torpparien merkintään henkiluetteloihin. Pikemmin todistaa se päinvastoin, että torpparit jo aikaisemmin varsin täydellisesti olivat henkikirjoihin merkityt.[3])

Uudellamaalla on eroavaisuus molempien lähteiden välillä paljoa pienempi (v. 1766 oli siellä torppareita 1516 ja v. 1767 taas 1727) ja torpparien luku lisääntyi siellä jotenkuin samassa suhteessa kuin Etelä-

[1]) Katso liite n:o 2, siv. 49—51.

[2]) Sitäpaitsi löytyi v. 1767 Sysmän pitäjässä 158 mäkitupalaista.

[3]) Katso liite n:o 2, siv. 46.

Hämeessä eli vuosittain noin 50:llä. Rovastikunnittain ei voi tarkastella millä alueella tämä eroavaisuus oli suurin, koska tabellilaitoksen luvuista ei ole tällaisia tietoja. Myöskin on huomattava, että tabellilaitoksen Uuttamaata koskevat luvut ovat erinäisten laskusuoritusten kautta saadut, eivätkä suoraan rovastikuntayhteenvedoista otetut.[1]) Mainittua eroavaisuutta voi kuitenkin selittää se seikka, että veroluetteloiden torppareihin ovat yhdistetyt n. s. muonatorpparit (spanmålstorpare) ja että väestötauluja laadittaessa näin ei ole menetelty. Esimerkin vuoksi mainittakoon, että Raaseporin itäisessä kihlakunnassa tällaisia torppareita v. 1767 oli 29.

Vuonna 1805 ilmoittaa henkiluetteloiden pohjalla laadittu tilasto torpparien lukumääräksi koko maassa 25394, tabellilaitos taas 23924 ja sen lisäksi 7086 mäkitupalaista. Jo näiden yleisten lukujen perusteella voi olettaa, että henkiluetteloissa torppareiksi on laskettu sellaisia, jotka tabellilaitoksen luvuissa esiintyvät mäkitupalaisina. Lähempi tarkastus maa- ja rovastikunnittain osottaa kuitenkin, että molempien lähteiden suhde toisiinsa eri osissa maata on jonkun verran erilainen. Jotenkin yhtä suuri on torpparien lukumäärä kumpaisenkin lähteen mukaan Mynämäen, Vehmaan, Hattulan, Vaasan läänin (Jyväskylän) sekä kaikissa Pohjanmaan rovastikunnissa. Muualla sitävastoin on suurempia tai pienempiä eroavaisuuksia huomattavissa.

Lähemmin käy torpparien lukumäärä maakunnittain seuraavista luvuista esille:

	Torppareita v. 1805. Henkiluetteloiden mukaan.	Tabellilaitoksen mukaan.	Mäkitupalaisia v. 1805 tabellilaitoksen mukaan.
Varsinais-Suomi	2659	2326	1049
Satakunta	3955	4172	862
Uusimaa	3595	3037	1203
Etelä-Häme	5029	5106	998
Vaasan läänin rovastik.[2])	572	588	86
Savo	6007	5325	797
Karjala	536	217	317
Pohjanmaa	3041	3153	1774
Koko Suomi	25394	23924	7086

[1]) Katso lähemmin seuraavassa liitettä n:o 3.

[2]) Käsitti Keski-Suomen, Rautalammia lukuunottamatta, joka luettiin Pohjois-Savon ylä-rovastikuntaan.

Varsinais-Suomessa ja Ahvenanmaalla on henkiluetteloissa noin 300 torpparia enemmän kuin tabellilaitoksen mukaan. Erotus johtuu luultavasti suureksi osaksi siitä, että edellisissä torppareiksi on laskettu noin pari sataa muonatorpparia, joista kyllä hyvinkin voi olla eri mieltä, lukeeko ne torppareiksi vai mäkitupalaisiksi.[1])

Satakunnasta ilmoittaa tabellilaitos suuremman luvun kuin henkiluettelot. Tämä johtuu luultavasti taas siitä, että uutisasukkaat ainakin osaksi ovat torppareihin yhdistetyt. Merkillistä kyllä, on Tampereen rovastikunnassa asianlaita päinvastainen kuin maakunnassa yleensä, s. o. henkiluettelot ilmoittavat jonkunverran suuremman torppariluvun kuin tabellilaitos.

Uudellamaalla ilmoittavat henkiluettelot melkoista enemmän torppareita kuin tabellilaitos. Syy lienee sama kuin Varsinais-Suomessa, nimittäin se, että henkiluetteloissa torppareiksi on luettu myöskin muonatorparit, joiden lukumäärä Uudenmaan suurilla tiloilla oli melkoinen. Niinpä oli sellaisia Helsingin pitäjässä 82, Nurmijärvellä 23, Tuusulassa 35, Sipoossa 51, Espoossa 33, Porvoon emäseurakunnassa 33, Lappträskin pitäjässä 22 ja Perniön pitäjässä 36.[2]) Etelä-Hämeessä on Hämeen rovastikunnassa henkiluetteloiden torpparisumma suurempi kuin tabellilaitoksen ilmoittama. Syy on luultavasti sama kuin Uudellamaalla. Hämeenlinnan rovastikunnassa on asianlaita päinvastoin. Tabellilaitos ilmoittaa siellä melkoista suuremman määrän torppareita.

Savossa henkiluetteloiden ilmoittama torpparimäärä on melkoista suurempi kuin tabellilaitoksen. Syy tähän käy selville kun ottaa huomioon sen mitä edellä Savon torpparilaitoksesta yleensä on sanottu.[3])

[1]) Erityisesti suuri tämä eroavaisuus on Ahvenanmaalla. Tässä rovastikunnassa oli torppareita:

	v. 1767	v. 1775	v. 1790	v. 1800	v. 1805
Veroluetteloiden (henkil. v. 1805) mukaan	64	71	88	136	161
Tabellilaitoksen mukaan	64 (1766)	76	66 (noin)	157 (noin)	43

Mäkitupalaisia oli tabellilaitoksen mukaan v. 1805 kokonaista 161. Näihin on siis selvästi laskettu osa niitä, joita ennen oli pidetty torppareina.

[2]) Muonatorppareita tavataan mitä erilaisimman nimisiä. Porvoon pitäjässä esim. löytyi 25 „spanmålstorpare", 4 „månatorpare", 3 „stattorpare" ja 1 „sädestorpare". Perniön pitäjässä taasen 7 „spanmålstorpare", 15 „brödtorpare" ja 14 „stattorpare". „Månatorpare" on vaan väännös muonatorpparista ja jatkamalla samaa kielenrääkkäystä on saatu nimitys „månadstorpare", jollaisia tavataan 1 Hauholla, 2 Janakkalassa, 7 Rengon pitäjässä, 4 Mäskälässä ja 12 Lopella.

[3]) Katso edellä sivut 20—25.

Myöskin Karjalan rovastikunnassa on asianlaita sama kuin Savossa.

Eroavaisuudet molempien lähteiden välillä v. 1805, vaikkakin ne, kuten on käynyt selville, usein ovat melkoiset, ovat kuitenkin vähemmän haittaavia siitä syystä, että tilaston yleiset luvut jo ovat niin suuret, että niistä aivan selvään käy esille torppariluokan kehitys edellisiin aikoihin nähden ja myöskin sen asema kysymyksessä olevana vuonna.

Seuraavassa esitetään yksityiskohtaisesti ne tilastolliset taulut selvityksineen, joiden lukuja keskenään on ylempänä vertailtu.

Liite n:o 2.

Suostuntaveroluettelot ja niiden sisältämät tilastotiedot torppareista. Huomautuksia tilaston laadinnasta näiden luetteloiden perusteella. Torpparitilaston laadinta Pohjanmaalta ja Karjalasta. Suostuntaveroluettelot laaditut henkiluetteloiden perusteella. Henkiluetteloiden merkitys torpparitilaston pohjana. Niiden suhde tabellilaitoksen tilastoon. Henkiluetteloiden ja suostuntaveroluetteloiden keskinäinen suhde. Taululiitteen n:o 1 sisällys.

Ennenkuin esitämme torpparien lukumäärää 1700-luvulla selvittävän tilaston, teemme seuraavassa lähemmin selkoa tämän ainehiston laadusta sekä sen yhteydessä esiintyvistä seikoista.

Pääasiallisina lähteinä tilaston laatimisessa ovat olleet suostuntaveroluettelot ja näiden rinnalla etupäässä henkiluettelot sekä erinäiset maakirjoissa tavattavat torppariluettelot. Teemme näistä ja niiden keskinäisestä suhteesta erikseen selkoa.

Ruotsi-Suomen suostuntaverot olivat vanhoista ajoista saakka suureksi osaksi henkilöllisiä veroja. Tämä henkilöllinen verotus oli jo 1500- ja 1600-luvuilla luokitettu veronmaksajien maksukyvyn mukaan, siten että täysverot eli kokotilalliset, puoliverot ja $^1/_4$ verot eli torpparit ja uutisasukkaat maksoivat kukin määrätyn summansa. Kun myöhemmin nämä verot muuttuivat pysyväksi maaveroksi, häviää 1600-luvun keskivaiheilla torpparinimitys tässä merkityksessä; sen sijaan ruvetaan käyttämään nimitystä $^1/_4$ tilallinen. Samaan aikaan oli kuitenkin etuoikeuksien suojassa uusia ryhmiä torppia alkanut kehittyä, jotka olivat kaikesta verolle- ja manttaaliinpanosta (maaverosta) vapaat, nimittäin säterien ja kuninkaankartanoiden sekä myöhemmin pappiloiden, puustellien ja ratsutilain torpat, sotilastorpista puhumattakaan. Tähän maaverosta vapaiden torppien ryhmään luettiin myöskin tavalliset rälssi-, perintö- ja kruununtilain torpat ennen niiden verollepanoa. Varsinkin ensinmainitut ryhmät verovapaita torppia kasvoivat pian niin lukuisiksi, että suostuntaveroissa niitä erittäin ruvettiin huomioon ottamaan. Vuonna 1686 aateli täten suostui maksamaan verovapaista torppareistaan (joihin luet-

tiin myöskin n. s. husmannit Skånessa) 1 hopeataalarin. Sitävastoin oli nämä torpparit vapautettava, kuten ennenkin, tilallisverosta.[1]) Pappilain torpparien, jotka myöskin olivat verovapaita, tuli maksaa 2 hopeataalaria. Talolliset maksoivat 2 taalaria kokoverolta, 2 puoliveroa ja 4 neljännesveroa kokoveroa kohden laskettuna. Sangen ankaran veron sai kantaakseen maaseudun irtain väki, kuten ojurit, puimamiehet (tröskare) y. m. »joilla ei mitään torppaa ollut», nimittäin kukin 6 hopeataalaria. Muita torppariryhmiä kuin yllämainituita ei tässä suostunnassa, jota kannettiin vaan pari vuotta, mainittu.

Vuonna 1699 kannettiin taas uusi suostunta, mitä torppareihin tulee, aivan samojen perusteiden mukaan kuin v. 1686 ja tätä veroa, muuttamalla vaan veromäärää, otettiin Suomesta sitten vuosittain aina vuoteen 1712, jonka jälkeen suurin osa maata lopullisesti joutui venäläisten käsiin.

Näiden suostuntaverojen kautta saadaan myöskin verovapaiden torpparien silloisesta luvusta selkoa. Jo v. 1686 määrättiin, että aatelin tuli väestään, siis myöskin torppareistaan, antaa tarkat luettelot veronkantoa varten. Jos joku, jonka olisi ollut veroa suoritettava, oli näistä luetteloista pois jätetty, tuli, jos asia huomattiin, hänen puolestaan suorittaa kaksin verroin.[2]) Verifikationikirjat eivät kuitenkaan muuta kuin paikottain sisällä erityisiä torppariluetteloita siltä ajalta kun vuoden 1686 suostuntaa kannettiin.[3]) Vuodesta 1699 alkaen sitävastoin tavataan säännöllisesti tällaisia, erittäin veronkantoa varten laadituita luetteloita.

Suostuntaveroluettelot, jotka tavataan muiden verifikaattien joukossa, ovat useimmiten palkollisten, käsityöläisten, silta- ja jahtivoutien, itsellisten y. m. luetteloihin yhdistetyt, tavallisesti nimellä »Contributionslängd för legohjon, torpare, handtvärkare».[4]) Luetteloissa on kukin torppari nimeltä mainittu, useimmiten myöskin talo, jonka alle hän kuului.

---

[1]) Valt. päätös v. 1686, V, VIII. Valt. päätöksen mukaan v. 1652, IV olivat ne verosta vapaat torpparit, jotka renkeinä (som legodrängar) tekivät työtä aatelin tiloilla, suostunnasta nimenomaan vapautetut. Myöskin v. 1680 vapautettiin nämä torpparit tilallisverosta, ilman että niistä kuitenkaan eri suostuntaa maksettiin.

[2]) Yleensä vastuunalaisuudesta vääristä ilmoituksista katso Lagberedningens betänkande angående ombildning af den direkta beskattningen, Helsingfors 1898, siv. 64 ja seuraavat.

[3]) Sitävastoin mainitunlaisia aatelin antamia luetteloita, joista torpparien luku käy selville, löytyy, mutta ne eivät ole aivan täydellisinä säilyneet, jotapaitsi ne ovat hajallaan muiden verifikaattien joukossa.

[4]) Muita nimityksiä mainittakoon „Extract ur mantalslängden på alla torpare, som komma att betala Contribution", „Specification på alla torpare". „Torpares Contributionslängd" j. n. e.

Tavallisesti on erityinen sareke niissä varattu rälssi- ja toinen kruununtorppareita varten. Harvemmin on pappilain torppareille varattu eri sarekkeensa. Ne sisältyvät tämän takia useimmiten kruununtorppareihin.[1] Suurin osa kruununtorppareita taas oli kruununtilan luontoisten ratsuvelvollisten säterien ja säterioikeudella varustettujen puustellien, siis aatelin hallitsemien talojen alle kuuluvia. Mutta kruununtorppareihin on luettu myöskin muita verovapaita kruununtorppareita; niinpä esim. v. 1701 Ikaalisista mainitaan 20 »Cronotorpare, som bo på Cronones allmänning», huolimatta siitä että veromääräyksessä vaan aatelin ja papiston torpparit verotettavina luetellaan. Lähempi tarkastus osoittaakin, että viimemainitusta seikasta huolimatta kaikenlaisia kruununtorppareita on veroluetteloihin otettu ja että on täysi syy otaksua, että tällä tavoin on säännöllisesti menetelty. Veroluettelot antavat siis tältä ajalta tietoja kaikista torppareista.[2]

Suostuntaveroluetteloihin tehdyistä huomautuksista käy myöskin selville, että ne olivat henkilöluetteloiden perusteella laaditut.[3]

Vuonna 1699 kannettavaksi määrätyn suostunnan kantoluetteloiden perusteella olemme laatineet tilaston torppareista Suomessa vuosilta 1700 ja 1710. Näiden vuosien luettelot ovat kuitenkin kovin epätäydellisiä tai ovat muutamien läänien verifikationikirjat tai osat niistä näiltä vuosilta kadonneet, ja tämän vuoksi ei koko maasta ole voitu saada tietoja samalta vuodelta. Turun ja Porin läänistä ovat luvut yleensä kaikki vuodelta 1700, lukuunottamatta Mynämäen kihlakuntaa ja Ahvenanmaata, joita koskevat luvut ovat vuodelta 1701. Myöskin Vehmaan ja Uudenkirkon pitäjien luvut ovat otetut vuodelta 1701. Ahvenanmaan rälssitorppareista ei lainkaan löytynyt luetteloa näiltä vuosilta, joten on ollut pakko merkitä ne vuoden 1710 luetteloista. Taululiitteessä n:o 1 on kunkin pitäjän kohdalla mainittu, miltä vuodelta luku on, jos ei se

[1] Erityinen sareke pappilan torppareille oli vv. 1699, 1700, 1708, 1710 Kyminkartanon kihlakunnan („läänin") sekä v. 1700 Vehmaan, v. 1700 Lapveden sekä v. 1699 Äyräpään kihlakuntain luetteloissa. Muina vuosina ei näissäkään kihlakunnissa tällaista eri sarekketa löytynyt. Nimityksellä kruununtorpparit (usein käytetään myös muotoa „Crono oskattlagde torpare") käsitettiin siis kaikkia muita kuin rälssi- ja joskus pappilain torppareita.

[2] Tenholan luetteloissa mainitaan v. 1700 eräs torppa „kirkkomäellä" joka erityisen päätöksen mukaan 26/3 1710 vapautettiin suostunnasta. S:n mainitaan joukko autiotorppia Raaseporin kihlak., joista ei veroa maksettu. Katso edellä sivut 12—15.

[3] Niissä mainitaan melkein säännöllisesti „Extract ur Mantalslängden". Katso muist. 4, edellinen sivu. Oliko luetteloissa tarkalleen seurattu henkiluetteloita, katso sivut 49—51.

ole samalta vuodelta kuin sarekkeen päässä on mainittu. Vuoden 1710 luvut ovat Turun ja Porin läänistä, parilla poikkeuksella, saadut saman vuoden luetteloista.[1] Uudenmaan ja Hämeen läänistä ei lainkaan saa tietoja vuodelta 1700, syystä että verifikationikirjat ovat kadonneet. Porvoon kihlakunnan luvut ovat sen vuoksi vuodelta 1702, Raaseporin itäisen ja läntisen kihlakunnan vuodelta 1706, Hollolan molempien sekä Sääksmäen alisen kihlakunnan vuodelta 1703 ja Sääksmäen ylisen kihlakunnan vuodelta 1705. Vuodelta 1710 ovat kaikki tiedot saadut saman vuoden verifikationikirjasta, lukuunottamatta Raaseporin itäistä kihlakuntaa, jonka luvut ovat vuodelta 1708.[2] Silloisen Viipurin ja Savonlinnan läänin luvut ovat vuodelta 1700. Savonpuoleiselta osuudelta on kuitenkin, syystä että torpparien luku siellä erityisen paljon vaihteli, koottu tilastoa neljältä vuodelta, nimittäin vuosilta 1699, 1700, 1708 ja 1710. Koska Savossa ei lainkaan löytynyt rälssitorppareita, ei myöskään taululiitteessä n:o 1 ole niitä varten eri sareketta varattu.

Pohjois-Karjalasta ei ennen vuotta 1767 ole lainkaan torpparitilastoa koottu. Pohjanmaan tilasto on taas koottu osittain toisista lähteistä, jonka vuoksi on välttämätöntä tehdä seuraavassa siitä selkoa aivan erikseen.

Vuodesta 1713 alkaen kuivuvat käyttämämme lähteet Ison-vihan myrskyjen takia umpeen ja tietoja torppareiden luvusta saadaan vasta 1720-luvulta, vuosikymmenen lopulta vasta runsaammin. Myöskään eivät luvut, ennenkuin vuosikymmenen lopulta, osota edes jossain määrin normalisia oloja. Tarpeetonta on senvuoksi lähemmin tarkastaa suostuntaverojen kehitystä ja muotoa tältä väliajalta.[3] Huomattava kuitenkin on, että v. 1719 myönnetyssä suostunnassa, joka monessa suhteessa oli esikuvana seuraaville, nimenomaan mainitaan verovelvollisten joukossa, paitsi aatelin ja pappilain torppareita, myöskin ratsutilojen, kruunun- ja perintötilain torpparit. Samallainen määräys tavataan 1723 vuoden suostunnassa sekä siinä suostuntaverossa, joka v. 1727 myönnettiin

[1] Muutamassa tapauksessa, jolloin torpparien luku näytti vuodelta 1710 sangen epätodenmukaiselta ja sitä vastoin muut lähinnä olevat vuodet ilmoittivat luvun, joka näytti todenmukaisemmalta, on tätä lukua käytetty edellisen asemesta. Täten on saatu esim. Räntämäen torpparilukuv. 1710 ja saman vuoden rälssitorppareja osoittava luku Kangasalta.

[2] Raaseporin itäisestä kihlakunnasta olisi tosin vuosilta 1702 ja 1703 saanut lukuja, mutta nämä olivat sangen puutteellisia. Epätäydelliset ovat kaikesta päättäen myöskin Porvoon kihlakunnan luvut vuodelta 1702. Katso edellä sivu 9.

[3] Seuraavien suostuntaverojen suhteen vertaa myös Nils Bergsten, Bewillningsutskott vid frihetstidens riksdagar, Upsala, 1906.

kannettavaksi.[1]) Suomi sai edelläkäyneitten kovien aikojen takia nauttia vapautusta, joten sen oli suoritettava vaan puolet veron koko määrästä. Kuten molemmissa edellisissä suostunnoissa vuosilta 1719 ja 1723 määrättiin myöskin v. 1727, että kaikki, jotka »onnettomien tapauksien» johdosta olivat äärimmäiseen köyhyyteen saatetut, olivat verosta vapautetut. Maaherran tuli kihlakunnan tuomioistuinten kautta tarkasti tutkia, ennenkuin mitään vapautuksia myönnettiin ja tuli asianomaisten olla vastuunalaisia, jos mitään petoksia tehtiin. Ne, joilla oli vapaavuosia, saivat nauttia niitä häiritsemättä.

Vuodelta 1728 on yllämainitun suostuntaveron kantoluetteloiden pohjalla koottu tilasto torppareista. Luettelot ovat täydelleen niiden kaltaisia, joita käytettiin ennen Isoa-vihaa. Kuten silloinkin, ovat torpparit ryhmitetyt rälssi- ja kruununtorppareihin, sitävastoin erityistä pappilain torpparien ryhmää ei lainkaan tapaa.[2]) Mainituista vapautuksista lienevät torpparit tuskin lainkaan osallisiksi tulleet, vaan koskivat ne etupäässä tehtaita, kaupunkien asukkaita y. m. Suostuntaveroluetteloiden täydellisyyteen vapautukset eivät myöskään liene vaikuttaneet, sillä ne tulevat vasta esille veron lyhennysluetteloissa (afkortningslängder). Suostuntaveroluettelot vuodelta 1728 ovat täydellisinä tallella ja on siis tilasto koko maasta saatu samalta vuodelta.

Vuonna 1734 hyväksyttiin uusi suostunta kannettavaksi, joka vähennettynä puolella määrästään uusittiin vuosien 1738—39 ja 1740—41 valtiopäivillä, viimemainituilla kannettavaksi vuoden 1744 loppuun.[3]) Sodan vuoksi täytyi kuitenkin v. 1743 hyväksyä uusi raskaampi vero, jonka vuoksi entinen lakkasi.[4]) Vuonna 1734 hyväksytyn suostuntaveron mukaan tuli torpparien kuninkaankartanoiden, säterien, rälssin, kruunun, perintötilain ja puustellien mailla maksaa 16 äyriä kunkin. Torpparien y. m. jotka »istuivat mäkituvissa», eivätkä mitään kylväneet, tuli maksaa kunkin yllämainitusta summasta puolet. Rahvas Suomessa sai kuitenkin katojen ja muiden vaurioiden vuoksi helpotusta, niin että m. m. torppareiden ilman lähempää ryhmitystä tuli kaikkien maksaa vaan 8 äyriä.[5])

[1]) Aatelin torpparin tuli maksaa 16 äyriä, muiden 1 taalari hopearahaa. Asetus päivätty 25/6 1727.

[2]) Luetteloiden nimitykset ovat samat kuin ennen Isoa-vihaa. Ne ovat samaten henkiluetteloiden pohjalla laaditut. Esim.: „Extract ur Mantalslängden uppå ståndspersoners och allmogens legohjon samt Torpare och Handvärkare"

[3]) Asetus päivätty 12/12 1734.

[4]) Asetus päivätty 7/4 1743.

[5]) Huomautukset vapautuksista ovat samat kuin ennen.

Suostuntaveroluettelot ovat tältä kaudelta laaditut samalla tavalla kuin ennen, paitsi että nyttemmin tarpeettomaksi tullutta ryhmitystä rälssi- ja kruununtorppareihin ei enään käytetä. Torpparit ovat säännöllisesti kaikki yhdessä sarekkeessa, ainoastaan Maskun kihlakunnassa on pari kertaa käytetty luokitusta sen perusteella, kylvivätkö torpparit vai ei. Koska verifikationikirjat tältä kaudelta ovat täydellisinä säilyneet, on se tilasto, joka vuodelta 1738 on koottu, saatu melkein kokonaan saman vuoden luetteloista. Ainoastaan Maskun ja Ylisen Satakunnan ylisen kihlakunnan luvut on täytynyt ottaa vuoden 1740 verifikaateista.[1])

Sodan aikana v. 1743 kannettu vero vaihdettiin jo seuraavana vuonna toiseen, eikä se siis Suomea lainkaan koskenut. Sen mukaan olivat torpparit yllämainitunluontoisilla mailla maksaneet 16 äyriä, torpparit, joilla ei ollut kylvöä, 12 äyriä, sekä itselliset ja ne, jotka »istuivat mäkituvissa» ja olivat niin raihnaisia, etteivät kelvanneet vuosipalvelukseen, 8 äyriä hengeltä (ne, jotka elivät almuista, vapautettiin kokonaan). Vuonna 1744 muutettiin tämä vero siten, että torpparit, jotka eivät mitään kylväneet, sekä itselliset pääsivät 8 äyrillä, mutta ne itselliset ja mäkitupalaiset, jotka olivat niin raihnaisia, etteivät vuosipalvelukseen kelvanneet, pääsivät täysin vapaiksi.[2]) Tämän veron kantamiseksi laaditut luettelot ryhmittävät säännöllisesti, Savoa lukuunottamatta, torpparit ja itselliset eri sarekkeisiin. Sarekkeen nimityksenä on useimmiten: torppareita ilman maanviljelystä (Torpare utan utsäde) ja vero sen mukaan 8 äyriä. Joskus taas on eri sareke kumpaakin torppariryhmää varten varattu, mutta toinen on silloin aivan tyhjä. Parin kihlakunnan luetteloissa on sarekkeen nimityksenä: torppareita ja itsellisiä ilman maanviljelystä, mutta siihen on ryhmitetty kuitenkin ainoastaan itsellisiä.[3]) Mitään säännönmukaista ryhmitystä torppareihin, joilla oli maanviljelystä ja joilla sitä ei ollut, ei voi havaita tehdyksi. Tavallisesti pidettiin, luultavasti entisen suostuntaveron mallin mukaan, kaikki torp-

[1]) Vuodelta 1738 oli ainoastaan näiden kihlakuntain loppusummat mainitut, eikä, kuten muuten, pitäjittäin ilmoitettu torpparien luku. Maskun kihlakunnassa oli v. 1738 64 torpparia, v. 1740 sitävastoin 66, Ylisen Satakunnan ylisessä samoin 77 ja 83.

[2]) Asetus päivätty 22/2 1744.

[3]) Paitsi näitä mainitaan maalaisväestöstä, talollisia lukuunottamatta, verotettavina myöskin irtolaiset, ojurit (dikare), puimamiehet (tröskare) sekä käsityöläiset, jahti- ja siltavoudit, myllärit, kapakoitsijat y. m. Jälkimmäiset, ja osittain edellinenkin ryhmä, esiintyvät säännöllisesti veroluetteloissa eri sarekkeissa. Muutamia ryhmiä, kuten „dikare och tröskare", ei Suomessa lainkaan tapaa. Nämä nimitykset koskevat etupäässä Skånen väestöä.

parit yhdessä. Savossa, jossa torpparit ja itselliset ovat ryhmitetyt yhteen sarekkeeseen, on ne täytynyt laskemalla eroittaa. Niitä vapautuksia, jotka koskivat rutiköyhiä ja raihnaisia itsellisiä, ei veromääräysten mukaan lainkaan torppareihin ulotettu. Itsellisetkin, jotka näiden määräysten perusteella vapautettiin, ovat kuitenkin luetteloihin otetut, vaikka usein ryhmitetyt eri sarekkeeseen. Myöskin pari torpparia, jotka köyhyyden vuoksi yhtäkaikki vapautettiin, sisältyvät luetteloihin. Näin ollen ne luettelot, jotka tämän suostunnan mukaan laadittiin vuodelle 1747 ja joista olemme tilaston koonneet, käsittänevät maan torpparit täydellisesti. Nämä luettelot ovat yleensä täydellisinä tallella, lukuunottamatta Kerimäen ja Säämingin pitäjiä, joista rajajärjestelyjen vuoksi tietoja saadaan vasta vuodelta 1749. Myöskin muuten ovat Savon luettelot vuodelta 1747 osittain epätarkkoja, joten niitä ei ole käytetty, vaan on sen sijaan koko maakunnan torpparien luku laskettu vuodelta 1749, osittain suorastaan henkiluetteloista.

Vuodesta 1748 alkaen kannettiin suostuntaa uusien perusteiden mukaan, jonka vuoksi veroluetteloistakaan ei yhtä helposti kuin ennen saa torppareita esille.[1]) Kaikilta torppareilta ja itsellisiltä koottiin veroa yhtä paljon ja ovat ne sen vuoksi myöskin useimmiten merkityt samaan sarekkeeseen. Koko 1750-luvun pysyi verojen kanto samalla kannalla. Vuonna 1752 myönnetyn suostunnan mukaan kannettiin veroa talollisten kotona olevilta lapsilta, palkollisilta, torppareilta, itsellisiltä, varaväeltä (wargeringskarlar) ja heidän veroisiltaan kaikilta saman verran, ja luetteloissa onkin usein, joskaan ei aina, kaikki nämä väestöryhmät sullottu samaan sarekkeeseen. Vuonna 1756 uudistettiin samanlainen vero.[2])

Vuoden 1762 suostunnassa on jälleen uusi peruste otettu käytäntöön.[3]) Asetuksessa (I Art., § 7) luetaan nimittäin, että torpparien, joilla oli maanviljelystä, tuli maksaa 1 taalari 16 äyriä ja niiden, jotka eivät mitään kylväneet, samaten kuin itsellisten, jotka työhön kykenivät (som kunde göra dagsverken), 1 taalari. Seuraavassa, vuonna 1766 hyväksytyssä suostuntaverossa ovat (1 Art., § 5, mom. 8) uutistilojen ja ulkopalstojen asukkaat, jotka ovat maakirjoihin merkityt, ja erittäin verolle pannut, vaikka niille ei ole manttaalia asetettu, samaten kuin torpparit, joilla on maanviljelystä, velvoitetut maksamaan 1 taalarin 16 äyriä, jotavastoin ne torpparit, jotka eivät mitään kylväneet, pääsivät

[1]) Asetus päivätty $^{14}/_{12}$ 1747.
[2]) Asetukset päivätyt $^{4}/_{6}$ 1752 ja $^{21}/_{10}$ 1756.
[3]) Asetus päivätty $^{21}/_{6}$ 1762.

kuten ennenkin yhdellä taalarilla.[1]) Itselliset ja muut maalaiset, joilla ei ollut taloa tai torppaa, mutta olivat hengille kirjoitetut ja työkykyiset, maksoivat mies 5 taalaria, vaimo 1 taalarin (I Art., § 5, mom. 8).

Luetteloissa, jotka tämän veron kantamista varten laadittiin, luetaan kuitenkin melkein säännöllisesti torpparit ja itselliset samaan sarekkeeseen. Kootessamme näistä luetteloista tilastoa vuodelta 1767, on senvuoksi täytynyt järjestään läpikäydä luettelot koko maassa ja eroittaa itselliset torpparien joukosta pois. Ryhmitys torppareihin, joilla ei ollut maanviljelystä ja joilla sellainen oli, ei ole nytkään järjestelmällisesti toimitettu.[2]) Paitsi itsellisiä on, kuten ylempänä jo esitettiin, torppareihin luettu myöskin uutisasukkaat ja verolle pantujen ulkopalstojen asujat sekä ryhmitetty ne säännöllisesti samaan sarekkeeseen. Valtion uutisasukkaita oli kuitenkin tähän aikaan, Pohjanmaata lukuunottamatta, vaan muutama ja ulkopalstojen asujien luku oli samaten aivan mitätön. Jonkun verran niitä löytyi Turun saaristossa. Näiden seikkain vaikutus torpparien lukuun on sen vuoksi, lukuunottamatta Pohjanmaata, aivan mitätön.[3])

Torpparitilasto, joka vuodelta 1767 on koottu, antaa siis oikean kuvan torpparien lukumäärästä. Se on myöskin täydelleen saatu saman vuoden veroluetteloista.

Näiden perusteiden mukaan kannettiin suostuntaveroa, muutoksilla ainoastaan veromäärissä, kunnes v. 1789 uusi suostunta hyväksyttiin.[4]) Tässä määrättiin torpparit maksamaan veroa, joka vaihteli torpan hyvyyden mukaan. Vuonna 1803 säädetyssä verossa määrättiin torpparit suorittamaan sekä taloon tekemiensä työpäivien että torpan hyvyyden mukaan eri suuruisia summia.[5]) Koska näiden suostuntain mukaan laadituista luetteloista emme ole tilastoa koonneet, jätämme ne lähemmin tarkastamatta. Paitsi että torpparien lukumäärän selville saaminen niiden mukaan on vaivaloista, itselliset kun ovat torppareista erotettavat laskemalla, on myöskin saatu luku jotenkin epävarma, syystä että valtion uutisasutus nyt oli kehittynyt suurenlaiseksi ja uutisasukkaita torpparisarekkeissa siis löytyi paljo. Näiden erottaminen torppareista

[1]) Asetus päivätty $^{15}/_{10}$ 1766.
[2]) Uudellamaalla on torpparit ryhmitetty muona- (vilja- y. m.) torppareihin ja tavallisiin, vaikk'ei jakoa ole toimeenpantu järjestelmällisesti.
[3]) Myöskin ennen olivat ne n. s. kruunun yhteismaitten torppareina ja torpparin verolla otetut suostuntaveroluetteloihin. Katso edellä sivut 13 ja seur., 27 ja seur., sekä 38.
[4]) Asetus päivätty $^{28}/_{4}$ 1789.
[5]) Asetus päivätty $^{11}/_{6}$ 1803.

olisi tosin mahdollista, mutta sangen suurlöistä.[1]) Sen vuoksi onkin torpparitilasto laadittu vasta vuodelta 1805 ja tällöin laskettu suoraan henkiluetteloista.[2]) Erityisesti huomattavaa on, että näissä veromääräyksissä ei lainkaan tehdä eroa eriluontoisella maalla sijaitsevien torppien välillä. Torppien luku olikin nyt tullut entistään paljon suuremmaksi ja erilaisten maanluonteiden etuoikeudet niiden perustamiseen nähden poistetut, sen jälkeen kuin torppien perustaminen oli tullut ilman verolisäystä kaikille maanomistajille vapaaksi.

Edellämainitulla tavoin pääasiallisesti veroluetteloista ja osittain henkiluetteloista on suurimmasta osasta maata torpparien lukumäärä saatu lasketuksi. Pohjanmaalta ovat kuitenkin veroluettelot huonosti ja epätäydellisesti laaditut, jotapaitsi niitä sangen yleiseen puuttui, ja tämän vuoksi on sen torpparitilastoa laatiessa täytynyt suorastaan nojautua henkiluetteloihin. Näissä löytyi 1700-luvun alussa erityinen sareke torppareita ja uutisasukkaita varten ja on senvuoksi niistä jotenkin helposti saatu torpparluku lasketuksi vuosilta 1700, 1710 ja 1728. Seuraavilta vuosilta on täytynyt erittäin läpikäydä luettelot ja poimia esille niihin merkityt uutisasukkaat ja torpparit.

Toinen huomattava lähde Pohjanmaan torpparien luvun selville saamiseksi on maakirjat. Niissä nimittäin tavataan vuosittain erityiset luettelot torppareista ja uutisasukkaista, joita vielä ei oltu verolle pantu.[3]) Vasta 1730-luvulla nämä luettelot tulevat täydellisiksi, käsitettyään sitä ennen vaan Korsholman eteläisen voutikunnan. Vuodelta 1738 ne kaikesta päättäen ovat henkiluetteloita täydellisemmät, joista sitäpaitsi Oulun pohjoisen voutikunnan tiedot puuttuvat. Maakirjan luettelot ovat korjatut edellisenä vuonna pidetyn maatarkastuksen pöytäkirjojen mukaan. Vuoden 1738 tilaston pohjaksi on sen vuoksi asetettu maakirjan luettelot, korjailtuna ja lisättynä parissa kohden henkiluetteloiden mukaan, joiden ilmoittama torppariluku sitäpaitsi oheenliitetään, missä se suuremmassa määrin eroaa maakirjan luvusta. Samoin on menetelty v. 1747, jolta vuodelta henkiluettelot kokonaan puuttuvat.[4]) Kumpaisenakin

[1]) Ryhmitys torppien hyvyyden ja niistä suoritettavien työpälvien mukaan ei ole järjestelmällisesti toimitettu.

[2]) Katso edellä sivu 3.

[3]) Nämä maakirjojen uutisasukas- ja torppariluettelot tavataan kunkin voutikunnan varsinaisen maakirjan lopussa tavallisesti tittelillä: „Förteckning på Torp och nybyggen som ännu ej kunnat ordentlig refning och skatt åläggas".

[4]) Henkiluetteloiden luvut, jotka ovat maakirjan lukuihin verratut, ovat otetut vuodelta 1748.

vuonna on Kajaanin kihlakunnan, s. o. Paltamon ja Sotkamon pitäjien, torppariluku suorastaan laskettu henkiluetteloista. Vuodelta 1767 on torpparien ja uutisasukasten luvut ilmoitettu sekä maakirjan että henkiluetteloiden mukaan ja vuodelta 1805 ainoastaan viimeksimainittujen perusteella.

Myöskin itse torpparilaitos Pohjanmaalla on tähän aikaan melkoisesti erilainen kuin muualla maassamme. Mitään varmaa rajaa torppari- ja uutisasukaskäsitteen välillä ei siellä käy vetäminen, molemmat nimitykset merkitsevät alkupuolella vuosisataa jotenkin samaa. Vasta uuden verollepanon, isonjaon ja niihin yhdistyneiden maanmittaustoimitusten yhteydessä sekä niiden johdosta alkaa valtion uutisasutuksen ja torpparisasutuksen välinen erotus kehittyä. Samalla käy mahdolliseksi eroittaa erilleen nämä molemmat ryhmät, joka ensikerran vuoden 1767 tilastossa on tehty. Sitä ennen torppareita yksityisten talojen mailla oli vaan mitätön määrä.[1])

Karjalan pohjoisen voutikunnan torpparioloista on tilastoa koottu vasta vuosilta 1767 ja 1805, molempina vuosina suorastaan henkiluetteloista. Karjalassa tavataan näihin aikoihin kaksi eriluontoista torpparityhmää, nimittäin kruunun- ja rälssitorpparit, jotka olivat maakirjoihin merkityt ja maksoivat maakirjaveroa, sekä v. 1767 luvultaan vielä vähäinen ryhmä maaverosta vapaita torppareita yksityisten mailla. Tilastostamme käy kumpaisenkin ryhmän lukumäärä erittäin selville.

Suostuntaveroluettelot olivat, kuten jo edelläkin on huomautettu, laaditut henkiluetteloiden perusteella. Jotta siis olisi mahdollista arvostella käytetyn lähteen laatua ja luotettavuutta, on välttämätöntä luoda katsaus henkiluettelojen laadintaan ja täydellisyyteen kysymyksessä olevana ajanjaksona sekä samalla tehdä selväksi, millä tavoin vero- ja henkiluettelot lähemmin suhtautuivat toisiinsa.

Vuonna 1625 olivat valtiosäädyt Puolan sotaa varten myöntäneet n. s. myllytullin, joka pian senjälkeen vaihdettiin henkilökohtaiseen maksuun, jota oli suoritettava kultakin yli 12 vuotiaalta henkilöltä. Näin syntynyt henkilökohtainen vero, n. s. henkirahat, järjestettiin sitten uudelleen vuosien 1652 ja 1655 valtiopäivillä siten, että kuhunkin maaherrakuntaan määrättiin erityiset »manttaalikomisariukset», joiden tuli merkitä luetteloihin kaikki mies- ja naispuoliset henkilöt yli 15 ja alle 63 vuoden, joiden kunkin vanhan järjestyksen mukaan tuli henkirahoja suorittaa. Näiden henkirahojen kanto on sittemmin aina meidän päiviimme saakka säilynyt ja niitä varten laaditut n. s. henkiluettelot tarjoovat siis

[1]) Katso liitteessä n:o 5 löytyvää taulua.

yhtämittaisen lähteen yllämainittua väestöä koskevien seikkojen tutkimiseksi. Nämä luettelot eivät kuitenkaan tarjoa täydellisiä lukuja 15—63 vuoden ikäisestä väestöstä eivätkä ne myöskään kaikkina aikoina anna tästä väestöstä yhtä täydellisiä tietoja. Jo alkujaan vapautettiin henkirahoja maksamasta aateliset perheineen ja palveluskuntineen ja myöhemmin vapautuksia ulotettiin laajemmallekin, käsittäen ne v. 1693, jolloin ne tarkemmin määriteltiin, m. m. piispat ja professorit palveluskineen, heidän leskensä, kaiken sotaväen, kuitenkin perheitä lukuunottamatta, sekä tämän lisäksi ne, jotka olivat niin vanhat, etteivät enää pitäneet taloa, vaan olivat sen hoidon toiselle luovuttaneet, sekä kerjurit ja köyhät, jotka elivät almuilla.[1]) Ennen v. 1765 tuli lisäksi vielä muitakin vapautuksia, joista tärkein oli se, joka vapautti vanhat ratsumiehet ja sotilaat, jotka olivat tulleet sotapalvelukseen kelpaamattomiksi, henkirahoja maksamasta.[2]) Tätä vapautusta, joka vasta v. 1748 säädettiin, näytään kuitenkin osittain, kuten Savossa, jo aikaisemminkin entisiin sotilaisiin nähden sovelletun.

Nämä vapautukset ja niihin liittyvät monet väärinkäytökset olivat saaneet aikaan, että 1690-luvulla ei suinkaan noin 60 % väestöstä, joka olisi vastannut henkirahaa maksavien ikäluokkien osuutta koko väestöstä, ollut henkiluetteloihin merkittynä, vaan Ignatiuksen laskujen mukaan ainoastaan noin 40 % siitä. Niistä 60 %:sta, jotka siis eivät henkirahoja maksaneet, laskee Ignatius olleen noin 38 % vanhuksia ja lapsia, noin 4 % aatelisia ja sotaväkeä sekä 18 % kerjureita, köyhiä ja irtainta henkikirjoista poisjäänyttä väestöä. Myöhemmin 1700-luvulla arvelee Ignatius maan vanhemmissa viljelysseuduissa enään noin 40 %, sisäosissa noin 52 % väestöstä jääneen henkiluetteloista pois.[3]) Tämä lukumäärä on kuitenkin luultavasti liian niukasti laskettu, koskapa v. 1751 henkiluetteloiden ilmoittama väkiluku teki tabellilaitoksen ilmoittamasta luvusta Turun ja Porin läänissä vaan 39.8 %, Uudenmaan ja Hämeen läänissä 37.0 % ja Pohjanmaalla 38.5 %.[4])

Vuonna 1765 tehtiin henkiluetteloihin sellainen muutos, että niihin määrättiin merkittäväksi ei ainoastaan se väestö, josta oli henkirahoja maksettava, vaan myöskin kaikki vapautetut väestöryhmät, niihin luettuna vanhukset ja lapset.[5]) Tästä alkaen tulisi siis henkiluetteloiden,

[1]) Mantalscommissarieinstructionen 1693 $^{20}/_{12}$, VII.

[2]) Vastaus sotilaspäällikköjen valituksiin 1748 $^{11}/_{2}$, § 23.

[3]) K. E. F. Ignatius, Helsingfors Tidningar 1864, n:rot 230, 231.

[4]) M. G. Schybergson, Finlands inre historia 1721—31, siv. 138.

[5]) Kamarikollegion kirje $^{20}/_{3}$ 1765. Tarkoituksena tällä määräyksellä oli tehdä mahdolliseksi kontrolleerata tabellilaitoksen lukuja.

määräysten mukaan, sisältää koko väkiluku. Yhtä kaikki puuttui vielä v. 1810 154,118 henkeä eli 17 % tabellilaitoksen ilmoittamasta väkiluvusta henkiluetteloista. Vuonna 1855 oli tämä eroavaisuus jo pienempi, niin että henkiluettelot ilmoittivat vaan 75,408 henkilöä vähemmän kuin tabellilaitos. Tämän vähenemisen on katsottava etupäässä johtuneen siitä, että yhä tarkemmin oli ruvettu merkitsemään henkiluetteloon irtaintakin väestöä.[1])

Ylläolevasta päättäen oli siis etupäässä irtaimen väestön poisjääminen henkiluetteloista vaikuttanut epätäydellisyyksiä niissä. Tämä poisjääminen taas riippunee sekä manttaalikomisariusten huolimattomuudesta, aatelin vapauksien väärinkäytöstä, että myöskin, kuten alinomaan valitetaan, muista tahallisista vääristelyistä. Että poisjäänyt väestö juuri suurimmaksi osaksi oli tällaista kuljeksivaa irtolaisväestöä, selviää esimerkiksi siitä sangen omituisesta seikasta, huomauttaa Ignatius, että suuret katovuodet vv. 1695—97, vaikka kuolevaisuus olikin tavaton, suhteellisesti vähäisen pienensivät henkikirjoihin merkittyä väestöä ja etupäässä tappoivat lapsia sekä irtolaisia ja kerjureita.[2])

Joskaan siis henkiluettelot eivät lainkaan kaikissa suhteissa anna väestöstä täydellisiä tietoja, on kuitenkin todenmukaista, että maataviljelevä väestö, sekä talolliset että torpparit, jotenkin täydellisesti on niihin merkitty. Samoilla valtiopäivillä, joilla henkirahat määrättiin pysyviksi ja järjestettiin uudelleen, säädettiin myöskin erittäin, että kaikki valtakunnassa löytyvät torpat tuli panna verolle, jotta muun muassa kuninkaalle tulevat henkirahat tarkalleen saataisiin kannetuiksi.[3]) Aatelin anomuksia saada vapauttaa henkirahojen maksamisesta säteriensä rajojen ja pyykkien sisäpuolella olevat torpparit, jotka muka oikeastaan olivat heidän yksityisiä palkollisiaan, joilla palkan asemasta oli torppa, mutta jotka alinomaa kävivät työssä säterillä, saaden tällöin vapaan ruuan sieltä, ei hyväksytty, koska näillä torppareilla oli oma asumuksensa sekä peltoa ja niittyä.[4]) Sama määräys uudistettiin v. 1693 manttaalikomisariusten ohjesäännössä sekä maaherrain ohjesäännössä v. 1734, jossa nimenomaan sanotaan, että maaherrojen tuli pitää huolta, että aatelisten palkollisia ja torppareita, jotka saivat viljaa tai ruuan talosta,

[1]) Paavo Tikkanen, Väkiluvun ja asukasvaiheiden suhteita Suomessa. Helsingissä, 1859, siv. 16. Vertaa Ignatius, Helsingfors Tidningar 1864, n:rot 230, 231.

[2]) Vertaa useinmainittua Ignatiuksen kirjoitusta ja edellä siv. 10.

[3]) Valtiopäivien päätös 1652, V.

[4]) Vastaukset aatelin valituksiin 1664, § 18 ja 1668, § 52. Aatelin valitukset ovat julaistut teoksessa Svenska Ridderskapets och Adelns protocoll.

mutta joilla yhtäkaikki oli oma asuntonsa eli torppansa peltoineen ja niittyineen, ei saisi henkirahojen maksamisesta vapauttaa.[1]) Vielä vähemmän vapautettiin luonnollisesti henkirahojen maksamisesta muunlaiset torpparit. Manttaalikomisariusten ohjesäännön mukaan tuli henkikirjoituksessa maakirjan y. m. lähteiden mukaan merkitä henkiluetteloihin kaikki talot, torpat ja tilukset, joilla ihmisiä asui, ja henkikirjoituksen päätyttyä tuli vielä erittäin tarkastaa ja kysellä, löytyykö kysymyksessä olevassa pitäjässä muita, mahdollisesti luetteloista poisjääneitä »taloja, torppia tai ihmisten asumia tiluksia».[2])

Näiden määräysten perusteella on siis täysi syy otaksua että henkiluetteloiden torpparitilasto on varsin täydellinen. Missä määrin tosiasiallisesti näin oli asianlaita, on vaikea suorastaan todistaa. Hyvän selvityksen antaa kuitenkin tässä suhteessa vertailu tabellilaitoksen ilmoittaman torpparitilaston kanssa yleensä sekä erittäin v:lta 1749. Mainittuna vuonna luvut molempien lähteiden mukaan yleensä maan vanhemmissa viljelysseuduissa jotenkin hyvin tukevat toisiaan, eroten suuremmassa määrin vaan itäisessä Hämeessä, Savossa sekä Pohjanmaalla.[3]) Myöhempinä vuosina näissäkin osissa maata on torpparien lukumäärä tabellilaitoksen ja henkiluetteloihin perustuvien veroluetteloiden mukaan jotenkin sama. Toiselta puolen käy Pohjanmaalta selville, että siellä vielä 1700-luvun lopulla löytyi torppareita, joita ei ollut henkiluetteloihin merkitty. Niinpä esimerkiksi v. 1798 löytyi Sotkamossa 7 torpparia, joita ei lainkaan oltu henkiluetteloon kirjoitettu ja 1 torppari, joka siihen oli itselliseksi merkitty.[4])

Johtopäätöksien tekemisen henkiluetteloiden ja tabellilaitoksen torpparilluvun vertailun perusteella voi kyllä osittain väittää olevan epäoikeutettua. Henkiluetteloiden laadintaan oli nimittäin papeilla melkoinen vaikutus ja olivat kirkonkirjat, kuten vieläkin, melkoisessa määrin henkikirjurien käyttämänä lähteenä. Tämä läheinen yhteys tabellilaitoksen ja henkiluetteloiden välillä, mitä lähteisiin tulee, oli kuitenkin 1700-luvun puolivälissä paljoa vähempi kuin ennen. Alkujaan oli henkiluetteloiden laadinta ollut järjestetty siten, että papeilla siinä oli melkoinen osansa. Vuonna 1635 määrättiin täten papit, jotka parhaiten tunsivat

[1]) Maaherrojen ohjesääntö vuodelta 1734, § 34.

[2]) Henkikirjoituksessa tuli m. m. kirkkoherran tai hänen edustajansa, kihlakunnan voudin ja lautakunnan neljännesmiesten olla saapuvilla. Mantalscommissarieinstructionen 1693, V.

[3]) Katso edellä sivut 15—35.

[4]) Rästi- ja maatarkastuspöytäkirja Oulun läänistä v. 1798, siv. 51 ja seur. S. W. A.

kuulijansa, pitämään henkiluetteloa.[1]) Tästä heidät kuitenkin vapautettiin jo seuraavana vuonna, vaikka pappien osaanotto henkikirjoituksiin yhä pysytettiinkin.[2]) Manttaalikomisariusten ohjesäännössä määrättiin v. 1693, että papin tahi hänen edustajansa tuli olla henkikirjoituksessa läsnä sekä allekirjoituksellaan vahvistaa henkiluettelot. 1700-luvulla papit tosin vapautettiin henkikirjoituksessa läsnä olemasta sekä luettelojen laatimisesta, allekirjoittamisesta ja valallaan vahvistamisesta »till deras samvetens trygghet», mutta manttaalikomisariuksille tuli heidän antaa kirkonkirjat henkikirjoituksessa käytettäviksi tahi ainakin otteita niistä.[3]) Tällaisena pysyi henkiluetteloiden ja kirkonkirjojen välinen suhde sekä papiston osallisuus henkiluetteloiden laadintaan koko 1700-luvun.[4]) Joskin siis voi sanoa, että sekä tabellilaitoksen väestötaulut että henkiluettelot kummatkin käyttivät kirkonkirjoja lähteinään, laativat molemmat luettelot kuitenkin eri henkilöt, jotka, papit lukusilla ja henkikirjurit henkikirjoitustilaisuuksissa, erittäin tarkastivat luettelonsa. Molempia lähteitä voidaan siis kylläkin hyvällä syyllä käyttää vertailuun keskenään ja, kuten myöskin vertauksen tuloksista käy selville, eivät henkikirjurit ja papit myöskään aina tulleet samoihin tuloksiin torpparien lukumäärästä.[5])

Lähempi selonteko kysymyksessä olleista vertailuista tabellilaitoksen ja henkiluetteloiden pohjalla laadittujen veroluetteloiden torpparitilaston välillä on laajemmin esitettynä toisessa kohden tutkimusta, jonne siis viittaamme.[6]) Tässä kohden on sitä vastoin vielä lähemmin otettava tarkastettavaksi missä määrin henkiluetteloiden ja suostuntaveroluetteloiden torpparitiedot pitävät yhtä.

Ylempänä on huomautettu, että suostuntaveroluettelot säännöllisesti ovat henkiluetteloiden perusteella laaditut, »utdrag af mantalslängden».[7]) Myöskin me olemme pitäneet molempia lähteitä täysin vastaavina ja

[1]) Vastaus papiston valituksiin v. 1635, § 3.

[2]) Vastaus papiston valituksiin v. 1636, § 7.

[3]) Papiston privilegiot v. 1723, § 8; Vastaus papiston valituksiin v. 1719, § 11.

[4]) V. 1781 määrättiin, että henkiluettelot olivat verrattavat papiston lukusilla tekemien luetteloiden (husförhörslängder) kanssa (Asetus 3/10 1781).

[5]) Jo tabellilaitosta suunniteltaessa mainittiin etuna sen aikaansaamisesta m. m. se, että siten henkiluetteloita varten saataisiin varma kontrolli. Sekreta utskottets förslag om tabellverkets upprättande 12/12 1747. Aug. Hjelt, Det svenska tabellverkets uppkomst, organisation och tidigare verksamhet, Helsinki 1899, siv. 87. Katso myös edellä vuoden 1765 asetuksesta sivulla 46. Tabellilaitoksen torpparikäsitteestä katso liite n:o 3, siv. 67.

[6]) Katso liite n:o 1, sivut 15—35.

[7]) Katso edellä sivut 30, 37, 40 (liite n:o 2).

tehneet johtopäätöksiä veroluetteloiden ja tabellilaitoksen torpparitietojen keskinäisestä vertailusta henkiluetteloiden täydellisyyteen nähden. Pääasiassa näin onkin asianlaita, vaikkakin lähempi tutkimus osoittaa, että poikkeuksia löytyy ja etteivät aivan yhdenmukaisesti kaikissa osissa maata ole henkiluetteloiden torppareiksi merkitseimät henkilöt torppareina veroluetteloihin otetut. Koska muutenkin olemme v:lta 1738 torpparitilaston ottaneet tarkemman tarkastuksen alaiseksi, olemme samalla yksityiskohtaisesti verranneet keskenään henkiluetteloiden ja veroluetteloiden tietoja torppareista (maakirjoihin torpparit ainoastaan poikkeustapauksissa ovat merkityt, joten niillä tässä vertailussa on vähän merkitystä). Tuloksena henkiluetteloiden ja veroluetteloiden keskenäisestä vertailusta on, että maan torpparit yleensä sangen tarkalleen, mikäli ne esiintyvät henkiluetteloissa, myöskin ovat veroluetteloihin merkityt. Muutamia poikkeuksia voidaan kuitenkin, etupäässä Varsinais-Suomesta, esittää. Täällä nimittäin on henkiluetteloihin merkitty joku määrä torppareita, jotka useimmiten ovat henkirahoista vapautetut, ja nämä eivät yleensä veroluetteloissa esiinny. Niinpä v. 1741 Paraisissa mainitaan torppa, joka »bebos af en gammal gubbe», toinen, jota asuu »en casserad dragonehustru», edelleen, että »Munkviks torp bebos af inhysingen Anna». Paimiossa mainitaan samoin yksi torppa, jota asuu vanha vaimo (bebos af en gammal käring) ja lisäksi neljä torppaa, joita asuvat »qvinspersonen Valborg», »spögubben Matts» j. n. e. Sauvossa mainitaan yksi torppa, jota asui vanha käsityöläisleski. Tällaisia torppia, jotka kaikesta päättäen näyttävät olleen jotenkin samaa luonnetta kuin nykyajan töllit ja mäkituvat ja joita etupäässä asuivat raihnaiset sotilaat, heidän leskensä ja muut vanhat naiset, esiintyy, vaikka vähemmässä määrin, muuallakin länsi-Suomessa. Ne, samaten kuin joskus henkiluetteloissa mainitut autiotorpat, eivät ole veroluetteloihin otetut.[1] Tällä tavoin veroluetteloista poisjääneiden torpparien lukumäärää ei kuitenkaan voi arvioida suureksi. Päinvastoin taas mainitaan Pöytyällä henkiluetteloissa neljä torpparia, jotka »sitta i backstugor och hafva intet utsäde» ja yhtäkaikki ovat ne veroluetteloihin torppareina otetut.

[1]) Vuoden 1710 torpparitilasto on samaten kuin v:n 1738 lähemmin tarkastettu ja tällöin kävi sama seikka esille. Etenkin Varsinais-Suomesta löytyi tällöinkin lukuisia mainitunlaisen väestön asumia torppia, joita ei suostuntaveroluetteloihin oltu merkitty. V:n 1710 henkiluetteloissa esiintyy lisäksi useita torppia, joista on mainittu, että niiden haltia on „utmarscherat" s. o. lähtenyt sotaan. Veroluetteloihin niitä ei ole otettu, vaikka torpparien lesket niissä vielä asuivatkin. Syystä että henkiluetteloissa 1700-luvun alussa säännöllisesti ei mainita henkilöiden ammattia, ei kaikkialta maasta näitä seikkoja saa selville.

Toisenlainen menettelytapa on itä-Suomessa ollut yleinen. Siellä ovat juuri yllämainitunlaatuiset väestöryhmät torppareina veroluetteloihin otetut, huolimatta siitä että ne, vaikkakin kyllä henkiluetteloihinkin olivat merkityt, olivat henkirahoista vapautetut. Näin on menetelty Rautalammilla ja Jämsässä sekä erittäinkin suuressa määrin Savossa.[1])

Paitsi jo mainituita ryhmiä on paikottain muutenkin jokunen henkiluetteloihin merkitty torppari jäänyt veroluettelosta pois. Paraisissa mainitaan täten yksi sepäntorppa ja metsänvartijatorppa, joita ei ole veroluettelossa. Raaseporin entisen kuninkaankartanon (silloisen everstin puustellin) alle kuului henkiluetteloiden mukaan 6 torpparia, veroluetteloiden mukaan vaan 5. Espoon kartanolla oli samoin torppareita 10 ja 8, Myrskylän kartanolla 18 ja 16. Ulvilan maakirjassa mainitaan kappalaisen virkataloon kuuluvan yksi äsken perustettu torppa, joka ei sekään esiinny veroluettelossa. Tällaisia esimerkkejä voisi lisäksi mainita joitakuita. Suureksi ei myöskään voi arvata niiden torpparien lukumäärää, jotka täten ovat veroluetteloista poisjääneet.

Päinvastoin taas esiintyvät veroluetteloissa torpparin nimellä muutamat verolle ja manttaaliin pantujen tiluksien haltijat. Niinpä esimerkiksi Kuorevedellä mainitaan torppana $^1/_8$ manttaalin tila, Rautalammilla sellaisia tavataan useita, samoinkuin muutamia rälssiluontoisella maalla. Muutamissa paikoin oli torppia yhdistetty päätilaan, eivätkä ne siitä syystä erittäin esiinny veroluetteloissa, vaikka ne henkiluetteloihin olivat merkityt. Niinpä oli Kinnerlan ratsutilalla Sysmässä kaksi tällaista torppaa; Kotkatlahden ratsutilalla Joroisissa oli samoin kaksi torppaa, jotka olivat »lagda under gården», ilman että ne olivat veroluetteloihin merkityt. Maakirjassa mainitaan myöskin Vehmaalta eräs torppa, joka oli ratsutilan vahvikkeeksi määrätty, mutta sillä ei näytä olleen eri asukasta eikä se myöskään veroluetteloissa esiinny.[2])

Henkiluetteloihin otetuista torpista oli siis v. 1738(—41) eri syistä jäänyt jokunen osa veroluetteloista pois, mutta tätä osuutta ei voi laskea vallan suureksi, suunnilleen vaan noin 100:ksi torpparikseksi, joka koko Suomen silloisesta torpparikuvusta, Pohjanmaata lukuunottamatta, tekee noin 4—5 %. Voi siis hyvällä syyllä väittää, että veroluettelot jotenkin täydelleen sisältävät henkikirjoihin merkityt torpparit ja että se, mitä henkiluetteloiden torpparitietojen luotettavaisuudesta yleensä edellä on lausuttu, myöskin sangen pienillä poikkeuksilla pitää paikkansa veroluetteloihin nähden.

[1]) Katso taululiite n:o 4.

[2]) Katso yllämainittujen seikkojen suhteen taululiitettä n:o 4, jossa huomautusten joukossa löytyy yllämainitunlaisia esimerkkejä useampia.

Kultenkaan elvät täten koottuun tilastoon kaikki torpparit sisälly. Ensinnäkin jäävät kaikki sotilastorpan haltiat sen ulkopuolelle. Sen lisäksi oli 1700-luvulla, kuten vielä nykyäänkin, yhdellä ja toisella käsityöläisellä torppa hallussaan. Joskus ovat tällaisetkin torpan haltiat torppareiksi luetut, vaan useimmiten ovat ne kuitenkin ryhmitetyt yhteen muiden käsityöläisten kanssa, suorittaen näiden kanssa yhdessä n. s. käsityöläisveron. Käsityöläisten lukua, joilla oli torppa hallussaan, on kuitenkin milt'ei mahdoton saada selville kysymyksessä olevien lähteiden perusteella.

Taululiite n:o 1, joka sisältää edellä esitetyllä tavalla kootun tilastollisen ainehiston, on jaettu seuraavaan kuuteen osastoon:

a) Torpparien lukumäärä länsi- etelä- ja keski-Suomessa vv. 1700—1805.

b) Torpparien lukumäärä Savossa vv. 1699—1805.

c) Torpparien lukumäärä Karjalan rovastikunnassa vv. 1767 ja 1805. [1])

d) Torpparien ja uutisasukasten lukumäärä Pohjanmaalla vv. 1700—1805 [1]).

e) Yhteenvedot rovastikunnittain ja maakunnittain edellisistä tauluista.

f) Torpparien lukumäärä Ruotsille kuuluvassa osassa Lapveden, Kyminkartanon ja Jääsken kihlakuntia vv. 1700—1738 sekä Rannan ja Äyräpään kihlakunnissa v. 1700.

Huomautuksissa itse taulussa on yksityiskohtaisemmin tehty selkoa menettelytavoista tilaston käyttelyssä sekä muista esiintyvistä yksityisseikoista. Pitäjien luvussa ja alueissa tapahtui 1700-luvulla melkoisia muutoksia etenkin pitäjien jakojen kautta. Seuraavassa taulussa ovat vaan ne pitäjät, jotka olivat olemassa suurimman osan 1700-lukua, saaneet eri rivinsä, kun taas sellaiset, jotka vasta vuoden 1805 sarekkeessa olisivat esiintyneet, yleensä ovat luetut siihen pitäjään, johon ne sitä ennen olivat kuuluneet. Muistutuksissa on kuitenkin usein tällaisissa tapauksissa erittäin mainittu kunkin pitäjän tai kappelin torppariluku.

[1]) Uutisasukasten lukumäärä v. 1805 ei näistä tauluista käy esille.

Taululiite n:o 1; Torpparien lukumäärä Suomessa vv. 1700—1805.

a) Torpparien lukumäärä pitäjittäin länsi-, etelä- ja keski-Suomessa vv. 1700—1805.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina											
	1700			1710			1728			1738	1747	1767	1805
	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä				
Kaarina	—	—	—	—	—	—	—	3	3	4	5	22	54
Piikkiö	—	—	—	—	—	—	—	6	6	18	22	31	67
Paimio	1	—	1	2	—	2	—	—	—	9	15	31	90
Sauvo	1	—	1	1	—	1	1	—	1	17	20	64	97
Parainen	2	1	3	3	2	5	—	—	—	26	32	64	109
Nauvo	—	—	—	—	1	1	—	6	6	6	16	28	71
Korpoo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	8	47
Raisio	3	2	5	[1]) 2	—	2	6	3	9[2])	8	12	35	60
Merimasku	—	[3]) 1	1	1	1	2	2	5	7	7	8	15	19
Räntämäki	—	3	3	—	[4]) 2	2	3	5	8[5])	8	13	28	47
Lieto	—	[6]) 1	1	—	—	—	—	[7]) 2	2	—	4	17	42
1. Turun tuomio-r.	**7**	**8**	**15**	**9**	**6**	**15**	**12**	**28**	**40**	**103**	**149**	**343**	**703**
Mynämäki	[8]) 1	[8]) 6	7	—	7	7	1	8	9	16	21	36	76
Lemu	[9]) 5	[9]) 3	8	4	6	10	10	9	19	29	28	41	37
Masku	8	3	11	7	5	12	10	5	15	[10])15	23	3	[11]) 62
Nousiainen	—	4	4	—	5	5	2	8	10	[12])23	19	36	51
Rymättylä	[13]) 6	[13]) 3	9	6	2	8	6	3	9	15	22	36	38
Pöytyä	7	—	7	7	—	7	5	6	11	[14])10	14	53	[15])163
Yläne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	18
2. Mynämäen r. k.	**27**	**19**	**46**	**24**	**25**	**49**	**34**	**39**	**73**	**108**	**127**	**244**	**445**
Vehmaa	[15]) 3	[15]) 4	7	[16]) 2	2	4	3	4	7	14	30	48	49
Taivassalo	—	9	9	1	9	10	3	7	10	23	38	58	74
Uusikirkko	[17]) 10	—	10	9	1	10	9	5	14	14	18	33	31
Laitila	—	3	3	—	3	3	—	4	4	11	18	24	69
Hinnerjoki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Pyhämaa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	25
Rauma	—	—	—	—	1	1	—	1	1	1	2	22	44
Lappi										—	—	1	26
3. Vehmaan r. k.	**13**	**16**	**29**	**12**	**16**	**28**	**15**	**21**	**36**	**63**	**106**	**189**	**328**

[1]) V. 1712 3 rälssitorpparia. [2]) Luku on v:lta 1740; v:lta 1738 puuttui tietoja. [3]) Merimaskua koskeva luku on v:lta 1701; v:lta 1700 puuttui tietoja. [4]) Luku on v:lta 1712; 1710 oli torppareita 0. [5]) Luku on v:lta 1740; v:lta 1738 puuttui. [6]) V. 1699 torppareita 0, samoin 1701. [7]) V. 1712 torppareita 0. [8]) Luvut ovat v:lta 1701. [9]) Luvut ovat v:lta 1701. [10]) Luku on v:lta 1741. [11]) Tästä kuului Vahdon kapp. 17, Ruskon kapp. 9, joten Maskun emäs. jäi 36. [12]) Luku on v:lta 1740. [13]) Luvut ovat v:lta 1701. [14]) Luku on v:lta 1740; v:lta 1738 puuttui. [15]) Luvut ovat v:lta 1701. [16]) V. 1712 rälssitorppareita 4. [17]) Luku on v:lta 1701. [18]) Siitä Yläneen kappeli 76, Prunkkala 13.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina												
	1700			1710			1728						
	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä	1738	1747	1767	1805
Perniö	—	9	9	—	8	8	2	9	11	20	40	91	162
Kemiö	3	11	14	3[1]	9	12	6	14	20	44	45	113	151
Halikko	—	—	—	1	—	1	—	1	1	3	10	42	132
Uskela	—	—	—	—	—	—	2	—	2	2	4	56	256
Kiikala													[2] 125
Marttila	—	4	4	—	2	2	—	5	5[3]	2	8	24	196
4. Perniön r. k.	**3**	**24**	**27**	**4**	**19**	**23**	**10**	**29**	**39**	**71**	**107**	**326**	**1022**
Hammarland	—	1	1	—	1	1	—	—	—	2	—	6	17
Finström	3	4	7	3	4	7	—	6	6	17	12	14[15]	31
Saltvik	2	4	6	2	5	7	2	6	8	10	10	16	35
Sund	—	—	—	—	1	1	—	1	1	8	7	12[16]	31
Jomala	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1[5]	5	24
Lemland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	5
Föglö	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	5	3
Kumlinge	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4[17]	15
5. Ahvenanmaan r.	**5**	**10**[4]	**15**	**5**	**11**	**16**	**2**	**13**	**15**	**41**	**32**	**64**	**161**
Ulvila							1	8	9	23	20	127	514
Merikarvia	—	10	10	2	7	9	1	3	4	4	1	14	135
Kokemäki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	5	20	94
Huittinen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	26	192
Eurajoki	—	1	1	2	2	4	7	2	9	14	13	27	136
Eura	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1	22	196
Köyliö	—	—	—	—	—	—	2	—	2[6]	—	3	16	60
Säkylä	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Loimaa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22	259
Punkalaidun	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	42
6. Porin rovastik.	**—**	**12**	**12**	**5**	**9**	**14**	**11**	**13**	**24**	**49**	**46**	**275**	**1635**
Tyrvää	—	[7] 1	1	—	—	—	—	1	1	4	7	42	173
Mouhijärvi	—	[8] 5	5	—	6	6	—	5	5	8	10	33	87
Karkku	—	[9] 5	5	—	5	5	—	5	5	8	13	27	46
Vesilahti	16	—	16	18	—	18	19	—	19	[10] 20	20	49	144
Pirkkala	[11] 2	—	2	[12] —	[12] 1	1	1	4	5	[13] 6	3	47	169
Hämeenkyrö	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	8	34	244
Ikaalinen	—	[14] 16	16	—	15	15	—	13	13	22	30	62	380
7. Tyrvään r. k.	**18**	**27**	**45**	**18**	**27**	**45**	**20**	**30**	**50**	**67**	**91**	**294**	**1243**

[1]) Luvut ovat v:lta 1712. V:lta 1710 ovat tiedot puutteelliset. [2]) Onko Kiikala kokonaan edellisissä luvuissa Uskelaan luettu, on epävarmaa. [3]) Luku on v:lta 1740; v:lta 1738 puuttui, v. 1741 = 2. [4]) Ahvenanmaan rovastikunnan kruununtorppareita koskevat luvut ovat v:lta 1701. Rälssitorpparien luetteloa en ole saanut käsiini, joten ne olen täyttänyt 1710 vuoden tiedoista. [5]) Kaksi näistä torpparcista asui manttaaliin pantua (5/12 manttaalin suuruista) tilaa. Katso Turun läänin verifikatsioonikirjaa v:lta 1767, nidos II, fol. 3176. [6]) V. 1741 2 torpparia. [7]) Luvut otetut maakirjasta v. 1700. [8]) Luvut otetut maakirjasta v. 1700. [9]) Luvut otetut maakirjasta v. 1700. [10]) V:lta 1740. [11]) V. 1701 rälssitorppareita 1. [12]) V. 1712 rälssitorppareita 1, kruununtorppareita 1. [13]) V:lta 1740. [14]) V. 1701 torppareita 20. [15]) Siitä Vårdö 5. [16]) Siitä Geta 9. [17]) Siitä Brändö 3.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina												
	1700			1710			1728						
	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	1738	1747	1767	1805
Kangasala	5	14	19	[1]) 3	14	17	5	14	19	[2]) 25	32	75	119
Ruovesi	—	—	—	—	1	1	—	—	—	[3]) 3	9	77	341
Keuruu	—	1	1	—	2	2	[4]) 3	4	18	111			
Längelmäki	[5]) —	[5]) —	—	—	—	—	—	1	1	2	5	19	70
Orivesi	—	3	3	—	2	2	—	3	3	[6]) 8	9	49	123
Kuorevesi	—	—	—	—	—	—	—	—	—			5	63
Messukylä	—	5	5	—	6	6	—	7	[7]) 7	6	8	76	172
Lempäälä	—	2	2	—	[8]) —	—	—	—	[9]) 13	8	49	78	
8. Tampereen r. [10])	**5**	**25**	**30**	**3**	**23**	**26**	**5**	**27**	**32**	**60**	**75**	**368**	**1077**
Porvoo	[11]) 40	[11]) 48	88	76	93	169	77	113	190	222	235	321	424
Mäntsälä													194
Pernaja	[12]) 7	[12]) 16	23	24	52	76	35	57	92	117	127	115	218
Myrskylä												42	77
Lappträsk	—	[13]) 2	2	—	1	1	1	—	1	4	3	41	94
Artjärvi	—	8	8	—	7	7	—	13	13	12	14	26	45
Elimä	[14]) 59	—	59	72	—	72	77	—	77	88	88	111	120
Pyhtää [15])	—	6	6	—	8	8	—	3	3	5	10	28	48
9. Porvoon t.-r.	**106**	**80**	**186**	**172**	**161**	**333**	**190**	**186**	**376**	**448**	**477**	**687**	**1220**
Helsinki	[16]) 13	[16]) 3	16	9	17	26	5	18	23	59	57	127	201
Sipoo	[17]) 1	[17]) 8	9	5	16	21	6	22	28	62	47	111	136
Tuusula												[18]) 106	
Nurmijärvi												[18]) 146	
10. Uudenm. r. k.	**14**	**11**	**25**	**14**	**33**	**47**	**11**	**40**	**51**	**121**	**104**	**238**	**589**
Inkoo	[19]) 3	—	3	3	—	3	4	1	5	8	8	21	71
Karjalohja	[20]) —	[20]) —	—	—	—	—	—	—	—	1	1	7	55
Kisko	[21]) 5	—	5	[22]) 4	—	4	5	1	6	5	6	32	158
Pohja	[23]) 7	[23]) 1	8	[24]) 10	1	11	10	5	15	33	32	73	155
Tenhola	[25]) 6	[25]) 2	8	7	1	8	7	—	7	21	33	101	170
Karja	[26]) 1	[26]) 1	2	[27]) 1	2	3	3	4	7	27	34	78	[28]) 167
11. Raaseporin l. r.	**22**	**4**	**26**	**25**	**4**	**29**	**29**	**11**	**40**	**95**	**114**	**312**	**776**

[1]) Rälssitorpparien luku v:lta 1712. V:lta 1710 puuttui tietoja. [2]) V:lta 1740. [3]) Luku on v:lta 1740. [4]) Turun läänin osaa koskeva luku v:lta 1740 = 2. [5]) V:lta 1703. [6]) V:lta 1740. [7]) Luku on v:lta 1740; v:lta 1738 puuttui tietoja. [8]) V. 1712 kr. torppareita 1. [9]) V:lta 1740. [10]) Tämän nimen rov. kunta sai vasta lopulla aikakautta; sitä ennen se kulki Vesilahden, Oriveden, Kangasalan ja Lempäälän nimillä. [11]) Luvut ovat v:lta 1702.; v. 1706 169 torpparia, joista 82 rälssin ja 87 kruunun. [12]) Luvut ovat v:lta 1702; v. 1706 84 torpparia, joista 29 rälssin ja 55 kruunun. [13]) Yksi näistä pappilan torppari. [14]) V. 1708 torppareita 72. [15]) Vuoden 1743 jälkeen vaan Ruotsin-Pyhtää. [16]) Luvut ovat v:lta 1702; v. 1706 yhteensä 24 torpparia, joista 9 rälssin ja 15 kruunun. [17]) Luvut ovat v:lta 1702; v. 1706 yhteensä 15 torpparia, joista 2 rälssin ja 13 kruunun. [18]) Kuuluneeet aikaisemmin Helsinkiin sekä Sipooseen. [19]) V:lta 1706. [20]) V:lta 1706. [21]) V:lta 1708. [22]) Lisää 1 autiotorppa. [23]) V:lta 1706. [24]) Lisää 1 autiotorppa. [25]) V:lta 1706. Kruununtorppareista 1 Tenholan kirkkomäellä. Autiotorppia lisää 1. [26]) V:lta 1706. Lisää 1 autiotorppa. [27]) Lisää 1 autiotorppa. [28]) Lohjan saari ja Teutareen kylä (Lojo ö och Tötar bool) ovat koko ajan luetut Karjan pitäjään, vaikkakin ne jo 1700-luvun lopulla kuuluivat Lohjaan. V. 1805 oli tällä alueella 18 torpparia.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina											
	1700			1710			1728			1738	1747	1767	1805
	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.				
Lohja	—	—	—	—	—	—	—	22	22	33	37	95 [1]	185
Loppi	—	2	2	—	1	1	—	2	2	4	7	73	221
Vihti	—	1	1	—	1	1	—	3	3	15	28	76 [2]	250
Pyhäjärvi										—	—	8	37
Espoo	—	8	8	—	10	10	—	15	15	28	33	112	117
Kirkkonummi	—	1	1	—	1	1	—	3	3	19	24	59	101
Siuntio	3	2	5	3	3	6	11	16	27	29	29	67	99
12. Raaseporin l. r.	**3**	**14** [3]	**17**	**3**	**16** [4]	**19**	**11**	**61**	**72**	**128**	**158**	**490**	**1010**
Hauho	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	10	52 [5]	206
Tuulos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	56	94
Lammi	2	—	2	2	—	2	5	—	5	13	15	67	231
Padasjoki	—	1	1	—	1	1	—	4	4	17	26	86	273
Jämsä	—	—	—	— [6]	2	2	—	2	2	36	51	184	361
Tännilä [7]	—	5	5	— [8]	1	1	1	5	6	11	14	64	278
Hollola	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	5	19	105
Nastola [9]	—	24	24	—	25	25	—	35	35	67	86	135 [10]	295
Iitti												74	183
Heinola	— [11]	10	10	—	38	38	—	33	33	76	129	69	158
Sysmä												477 [12]	1015
Asikkala	9	6	15 [13]	8 [13]	—	8	5	3	8	22	38	42	174
13. Hämeen r. k. [14]	**11**	**46**	**57**	**10**	**68**	**78**	**11**	**82**	**93**	**251**	**376**	**1325**	**3373**
Sääksmäki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	14	43	54
Hattula	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	31
Lahijärvi [15]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	28
Pälkäne [16]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	27	58
Sahalahti	—	—	—	—	3	3	—	4	4	6	8	22	47
Kalvola	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	22	88	236
Saarioinen [17]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	26	93 [17]	263
Kulsiala [18]	—	—	—	—	3	3	—	3	3	11	19	38	66
14. Hattulan r. k.	—	—	—	—	**6**	**6**	—	**7**	**7**	**57**	**92**	**331**	**783**

[1] Siitä Pusula 31, Nummi 48. [2] Siitä Kort- ja Enäjärvi 73 torpparia. [3] Luvut ovat v:lta 1706. [4] Luvut ovat v:lta 1708. [5] Siitä Luopioinen 138, Hauho 68 torpparia. [6] V. 1708 mainitaan vaan 1 (pappilan) torppari. [7] Tännilän hallintopitäjä (länsmanssocken) käsitti nykyiset Kärkölän ja Kosken seurakunnat. Leinberg, Territ. förs. siv. 90. [8] V. 1708 Tännilässä 2 kr. torpparia. [9] Esiintyy koko ajan nimellä Nyby. [10] Siitä Orimattila 134 torpparia. [11] Nähtävästi ei v:n 1703 luku sisälä kaikkia torppareita. Luku on otettu luettelosta, jonka nimenä oli „Adelens tjenstfolk och torparelängd". V. 1708 oli Sysmässä 42 torpparia V:lta 1703 ei löydy muita torppariluetteloita. [12] Siitä Hartola 552, Sysmä 463. [13] V. 1708 oli 13 rälssi- ja 1 kr. torppari. [14] Kulki myös Hauhon, Hollolan ja Orimattilan rovastikuntien nimellä. [15] Lounainen osa nykyistä Hattulaa (Leinberg, Territ. förs. 83 siv.). [16] Tähän kuuluu paitsi Pälkäneen pitäjää myöskin Pälkäneen neljänneskunta, johon luettiin kuuluvaksi se osa pitäjää, joka suuren osan 1700-lukua kuului Turun ja Porin lääniin. V. 1767 tavataan siellä ensi kerran torppareita 6, v. 1805 oli niitä 17. [17] Saarioisiin on luettu kuuluvaksi Saarioisten pitäjä sekä Akaa ja Tarttila. 1700-luvun alussa tavataan vaan ensinmainittu, jota vastoin sen viimeisinä vuosikymmeninä erikseen mainitaan Akaa ja Tarttila. V. 1805 oli Akaassa 95, Saarioisissa 124 ja Tarttilassa 44 torpparia. Koko alueeltaan oli Saarioinen jotenkin yhtä suuri kuin Urjala ja Akaa yhteensä. Katso „Saarioisten pitäjästä ja veroista". Hist. Ark. VIII, siv. 47. [18] Kulsiala käsitti nykyisen Tyrvännön kappelin alan sekä melkoisia maita tämän ulkopuolelta. (Leinberg, Territ. förs. siv. 83). Vertaa myös Hist. Ark. VIII kirjoitusta „Saarioisten pitäjästä ja veroista" siv. 51.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina											
	1700			1710			1728			1738	1747	1767	1805
	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä.				
Tammela [1]	1	8	9	1	6	7	3	7	10	13	21	70 [1]	312
Mäskälä [2]	5	2	7	6	2	8	2	—	2	7	18	47	126
Renko	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	41
Hämeenlinna										3	2		8
Janakkala	1	—	1	—	—	—	—	1	1	11	9	49	189
Somero [1]	—	8	8	—	2 [3]	2	—	3	3	19	28	85	197
15. H:linnan r. k.	**7**	**18** [4]	**25**	**7**	**10**	**17**	**5**	**11**	**16**	**54**	**78**	**252**	**873**
Laukaa	—	—	—	—	[5] 3	3	—	18	18	15	21	97	202
Saarijärvi										16	18	49	146
Viitasaari										16	17	77	224
Rautalampi										31	32	123 [7]	413
16. Keski-Suomi. [6]	—	—	—	—	**3**	**3**	—	**18**	**18**	**78**	**88**	**346**	**985**

[1] Vuosina 1703, 1710, 1728 kulkee tämä pitäjä Portaksen nimellä (Portas); v. 1738 nimitetään se „Somero tai Portas" ja myöhemmin ainoastaan Somero. Leinberg mainitsee (Territ. förs. siv. 87—8), että Portaksen entinen kirkkopitäjä käsitti, paitsi Someron kirkkopitäjän, myöskin Tammelan. Tammela tavataan kuitenkin koko 1700-luvun erityisesti mainittuna, ja on siihen myöskin luettu Jokioisten neljänneskunta, jossa torppareita v. 1805 oli 223. [2] Käsitti nykyisen Vanajan pitäjän itäisen osan (Leinberg, Territ. förs. siv. 84). [3] V. 1708 oli torppareita 3. [4] Luvut ovat v:lta 1703 [5] V. 1708 oli torppareita 7, kaikki pappilan torppareita. [6] 1700-luvun lopulla muodostivat Laukaa, Saarijärvi ja Viitasaari erityisen „Vaasan läänin" (nyk. Iyväskylän) rovastikunnan. Rautalampi luettiin Pohjois-Savon ylä-rovastikuntaan. Ennen oli koko Keski-Suomi kuulunut n. s. Mikkelin rovastikuntaan, joka myöhemmin, sittenkun sen alue oli muutettu, kantoi Etelä-Savon rovastikunnan nimeä. [7] Niistä 16 kruununtorpparia.

b) Torpparien lukumäärä pitäjittäin Savossa vv. 1699—1805.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina								
	1699	1700	1708	1710	1728	1738	1749	1767	1805
Ristiina	—	—	—	—	1	2	11	37	158
Mäntyharju[1]	2	—	—	—	—	3	10	153	252
Mikkeli	5	5	—	2	5	10	57	341	482
Kangasniemi	—	—	—	1	1	1	48	165	303
Sulkava[2]	4	3	5	2	—	9	20	65	179
Puumala[2]	—	—	—	—	—	—	4	37	157
Juva	3	6	2	—	9	8	27	132	480
17. Etelä-Savon r. k.	**14**	**14**	**7**	**5**	**16**	**33**	**177**	**930**	**2011**
Pieksämäki	6	8	2	1	2	1	53	115	376
Joroinen	2	5	7	4	—	27	18	112	302
Leppävirta	6	12	6	7	2	28	11	109	413
Rantasalmi	5	8	32	22	23	97	148	410	713
Sääminki[3]	11	15	14	11	1	4	2	18	[4]323
Kerimäki[3]	34	47	24	15	6	15	[4] 35	143	
18. P.-Savon ala-r. k.	**64**	**95**	**85**	**60**	**34**	**172**	**267**	**907**	**2127**
Kuopio	9	23	3	2	7	71	44	361	976
Iisalmi	21	23	12	7	8	49	16	155	480
19. P.-Savon ylä-r. [5]	**30**	**46**	**15**	**9**	**15**	**120**	**60**	**516**	**1456**

[1]) Osa Mäntyharjun pitäjää kuului Lapveden kihlakuntaan ja jälkeen v:n 1743 Venäjän puolelle rajaa. [2]) Sulkavan ja Puumalan alueista jäi v. 1743 pienempi osa Venäjän puolelle rajaa. [3]) Sääminginja Kerimäen pitäjistä jäi v. 1743 suurin osa Venäjän puolelle rajaa. [4]) Niistä v. 1749 13 ja v. 1805 111 sellaisia, joiden isäntä asui Venäjän puolella rajaa. [5]) Rautalammin pitäjä, joka 1805 luettiin tähän rovastikuntaan, ei ylläoleviin lukuihin sisälly, vaan on luettu Keski-Suomeen.

c) Torpparien lukumäärä Karjalan rovastikunnassa pitäjittäin vuosina 1767 ja 1805.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita vuosina					
	1767			1805		
	Verotorppareita.	Muita torppareita.	Torppareita yhteensä.	Verotorppareita.	Muita torppareita.	Torppareita yhteensä.
Pielisjärvi	72	6	78	[1]22	44	66
Liperi	126	8	134	[1]45	[2]127	172
Kesälahti	8	—	8	3	31	34
Kides	52	42	94	31	203	234
Tohmajärvi	79	22	101	71	112	183
Pelkjärvi	25	6	31	28	13	41
Ilomantsi	123	—	123	117	6	123
Suojärvi[3]	8	—	8	11	—	11
20. Karjalan rovastik.[4])	**493**	**84**	**577**	**328**	**536**	**864**

[1]) Luvut on vuoden 1794 maakirjasta. Vuodelta 1805 ei saa verotorpparien luvusta selkoa, mahdollisesti olivat ne kaikki uutistiloiksi muuttuneet. Osittain on ainakin näin tapahtunut. Katso vuoden 1805 maakirjaa. [2]) Siitä Kaavi 14. [3]) Suurin osa Suojärveä jäi v. 1721 Venäjän puolelle rajaa. [4]) V. 1805 jaettuna Karjalan pohjoiseen ja eteläiseen rovastikuntaan.

d) Torpparien ja uutisasukasten lukumäärä pitäjittäin Pohjanmailla vv. 1700—1805.

| Pitäjä ja rovastikunta. | Torppareita ja uutisasukkaita vuosina | | | | | | | |

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita ja uutisasukkaita vuosina 1700[1] Uutisasukkaita.	Torppareita.	Yhteensä.	1710 Uutisasukkaita.	Torppareita.	Yhteensä.	1728 Uutisasukkaita.	Torppareita.	Yhteensä.	1738 Uutisasukkaita.	Torppareita.	Yhteensä.	1747 Uutisasukkaita.	Torppareita.	Yhteensä	1767 Uutisasukkaita.	Maakirjan mukaan. Torppareita.	Yhteensä.	Henkilöluetteloiden mukaan. Uutisasukkaita.	Torppareita.	Yhteensä.	1805 Torppareita.
Kalajoki	2	26	28	?	?	?	—	?	?	—	?	?	—	?	?	—	58	61	64	1	65	24
Pyhäjoki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	50	50	4	54	19
Siikajoki	—	12	12	—	7	7	—	1	1	—	1	1	—	1	1	—	47	48	48	1	49	31
Hailuoto	—	19	19	—	7	7	—	3	3	—	3	3	—	3	3	—	20	17	17	4	21	28
24. Raahen r. k.	**28**	**31**	**59**	**?**	**?**	**21**	**—**	**5**	**5**	**2**	**2[2])**	**4**	**5**	**7**	**12**	**1**	**170**	**9**	**179**	**180**	**11**	**191**	**105**
Liminka	—	2	2	—	13	13	—	2	2	—	1	1	—	1	1	—	58	3	61	64	1	65	24
Oulu	—	9	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	4	49	50	4	54	19
Pudasjärvi	—	2	2	—	13	13	—	2	2	—	—	—	—	5	6	—	47	1	48	48	1	49	31
Pudasjärvi	—	—	—	—	1	1	—	2	2	—	1	1	—	1	1	—	20	—	20	17	—	17	28
25. Oulun r. k.	**—**	**13**	**13**	**—**	**14**	**14**	**—**	**17**	**17**	**—**	**22**	**22**	**3[4])**	**25**	**28**	**18**	**10**	**28**	**134**	**16**	**150**	**151**	**34**	**185**	**165**
Kemi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rovaniemi	—	1	1	—	3	3	—	1	1	—	9	9	—	9	9	5	5	10	42	13	55	50	4	54	17
26. Kemin r. k.	**—**	**1**	**1**	**—**	**3**	**3**	**—**	**1**	**1**	**—**	**9**	**9**	**—[5])**	**9**	**9**	**5**	**5**	**10**	**42**	**13**	**55**	**50**	**4**	**54**	**17**
Pattano	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ityrynsalmi	—	34	34	—	7[6])	10	—	4	4	—	1	1	—	8	9	—	3	3	—	28	28	—	25	25	51	16
Sotkamo	—	42	42	—	1[7])	2	—	21[7])	21	—	—	—	—	1	1	—	11	1	12	44	44	45	15	60	49
27. Kajaanin r. k.	**—**	**76**	**76**	**4**	**8**	**12**	**—**	**25**	**25**	**1**	**9**	**10**	**14**	**1**	**15**	**72**	**—**	**72**	**70**	**15**	**85**	**166**

Oulu 9. Muhos 27. [4]) Henkiluetteloiden mukaan 13 uutisasukasta ja torppuria. [5]) Henkiluetteloiden mukaan 1 torppari. [6]) Siitä nun läänin luvut ovat suostumarvenoluetteloista. Henkiluetelot tältä vuodelta puuttuvat. Savutuletteloiden mukaan 15 torpan savua Kajaanin läänissä. [7]) Torppien asujat vanhoja ja rutikköyhiä (uttattigal).

e) Torpparien lukumäärä koko Suomessa vv. 1700—1805. Rovastikunnittain.

Rovastikunta.	Torppareita vuosina 1700 Ralssin.	Kruunun.	Yhteensä.	1710 Ralssin.	Kruunun.	Yhteensä.	1728 Ralssin.	Kruunun.	Yhteensä.	1738	1747	1767	1805
1 Turun tuomio- .	7	8	15	9	6	15	12	28	40	103	149	343	703
2 Mynämäen . . .	27	19	46	24	25	49	34	39	73	108	127	244	445
3 Velmaan	13	16	29	12	16	28	15	21	36	63	106	189	328
4 Perniön	3	24	27	4	19	23	10	29	39	71	107	326	1022
5 Ahvenanmaan . .	5	10	15	5	11	16	2	13	15	41	32	64	161
6 Porin.	—	12	12	5	9	14	11	13	24	49	46	275	1635
7 Tyrvään	18	27	45	18	27	45	20	30	50	67	91	294	1243
8 Tampereen . . .	5	25	30	3	23	26	5	27	32	60	75	368	1077
9 Porvoon tuomio-	106	80	186	172	161	333	190	186	376	448	477	687	1220
10 Uudenmaan . . .	14	11	25	14	33	47	11	40	51	121	104	238	589
11 Raaseporin länt.	22	4	26	25	4	29	29	11	40	95	114	312	776
12 Raaseporin itäin.	3	14	17	3	16	19	11	61	72	128	158	490	1010
13 Hämeen	11	46	57	10	68	78	11	82	93	251	376	1325	3373
14 Hattulan	—	—	—	—	6	6	—	7	7	57	92	331	783
15 Hämeenlinnan .	7	18	25	7	10	17	5	11	16	54	78	252	873
16 Keski-Suomi .	—	—	—	—	3	3	—	18	18	78	88	346	985
17 Etelä-Savon . . .	—	14	14	—	5	5	—	16	16	33	177	930	2011
18 Pohjois-Savon a.	—	95	95	—	60	60	—	34	34	172	267	907	2127
19 Pohjois-Savon y.	—	46	46	—	9	9	—	15	15	120	60	516	1456
20 Karjalan [1]) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84	536
21 Vaasan [2])	—	51	51	—	56	56	—	23	23	14	19	102	1495
22 Pietarsaaren [2]) .	—	46	46	—	79	79	—	8	8	22	22	81	876
23 Kokkolan [2]) . . .	—	22	22	—	6	6	—	2	2	2	22	31	217
24 Raahen [2])	—	59	59	—	21	21	—	5	5	4	12	11	105
25 Oulun [2])	—	13	13	—	14	14	—	17	17	25	28	34	165
26 Kemin [2])	—	1	1	—	3	3	—	1	1	9	10	4	17
27 Kajaanin [2]) . . .	—	76	76	—	12	12	—	25	25	10	15	15	166
Koko Suomi	**241**	**737[3])**	**978**	**311**	**702**	**1013**	**366**	**762**	**1128**	**2205**	**2852**	**8799**	**25394**

Maakunnittain.

Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa . . .	55	77	132	54	77	131	73	130	203	386	521	1166	2659
Satakunta	23	64	87	26	59	85	36	70	106	176	212	937	3955
Uusimaa	145	109	254	214	214	428	241	298	539	792	853	1727	3595
Etelä-Häme	18	64	82	17	84	101	16	100	116	362	546	1908	5029
Keski-Suomi.	—	—	—	—	3	3	—	18	18	78	88	346	985
Savo	—	155	155	—	74	74	—	65	65	325	504	2353	5594
Karjala	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84	536
Etelä-Pohjanmaa . .	—	97	97	—	135	135	—	31	31	36	41	183	2371
Pohjois-Pohjanmaa.	—	171	171	—	56	56	—	50	50	50	87	95	670
Koko Suomi	**241**	**737**	**978**	**311**	**702**	**1013**	**366**	**762**	**1128**	**2205**	**2852**	**8799**	**25394**

[1]) Verotorppareita ei ole mukaan otettu. [2]) Vuosina 1700—47 ovat torpparit ja uutisasukkaat mukaan otetut, vuosina 1767 ja 1805 ainoastaan varsinaiset torpparit. [3]) Katso Porvoon kihlakunnan torpparien lukumäärästä edellä sivua 9.

f) Torpparien lukumäärä Lapveden ja Jääsken kihlakunnissa sekä osassa Kyminkartanon kihlakuntaa vv. 1700—1738.

Pitäjä ja kihlakunta.	Torppareita vuosina									
	1700			1710			1728			1738
	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä	Rälssin.	Kruunun.	Yhteensä	
Virolahti	—	[1] 15	15	—	[2] 13	13	—	13	13	8
Vehkalahti	14	2	16	16	3	19	15	9	24	37
Kymi	1	4	5	1	7	8	2	5	7	9
Valkeala	—	[3] 34	34	—	29	29	—	37	37	36
Kyminkartanon kihlak.	**15**	**55**	**70**	**17**	**52**	**69**	**17**	**64**	**81**	**90**
Jääski	—	8	[4] 8	—	25	[5] 25	—	—	—	6
Ruokolahti [6]	—	2	[7] 2	—	5	5	—	1	1	2
Taipalsaari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Savitaipale	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mäntyharju [8]	—	1	1	—	1	1	—	—	—	1
Joutsenus	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1
Lapvesi	—	1	1	—	3	3	—	—	—	3
Valkeala [9]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Luumäki [10]	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2
Lapveden ja Jääsken k.	—	**13**	**13**	—	**35**	**35**	—	**1**	**1**	**16**
Yhteensä Lapveden, Jääsken ja Kymin kartanon kihlakunnat	**15**	**68**	**83**	**17**	**87**	**104**	**17**	**65**	**82**	**106**

[1] Näistä 2 pappilan torpparia. [2] Näistä 4 pappilan torpparia. [3] Näistä 2 pappilan torpparia. [4] Luku on vuodelta 1699. Siihen on luettu 1 torppari Viipurin kappelikunnassa Jääsken kihlakuntaa. [5] Luku on v:lta 1708. V:lta 1710 puuttui tietoja. Jääskeen on epäilemättä v. 1708 luettu osa Viipurin torppareita. Ei ole täysin varmaa oliko vatko ne kaikki kruununtorppareita. [6] Siihen luettuna Joutsenon kappeli. [7] Luku on v:lta 1699. [8] Osa pitäjää kuului Savon yliseen kihlakuntaan. Ainoastaan se osa jäi Turun rauhan jälkeen v. 1743 Ruotsille. [9] Käsittää vaan osan Valkealan pitäjää, joka kuului Lapveden kihlakuntaan. [10] Luumäkeen on luettu myöskin se osa Säkkijärven pitäjää, joka Uudenkaupungin rauhassa v. 1721 jäi Ruotsille.

g) Torpparien lukumäärä Rannan ja Äyräpään kihlakunnissa v. 1700.

	Torppareita.
Viipuri	47 [1]
Koivisto	—
Johannes	10 [2]
Säkkijärvi	17 [3]
Uusikirkko	4
Kivennapa	5 [5]
Muola	4 [6]
Valkjärvi	2 [7]
Yhteensä	**89**

[1] Rälssitorppareita 16, kruununtorppareita 31. [2] Kaikki kruununtorppareita. Johannes oli kappelikunta. [3] Kaikki kruununtorppareita. V. 1708 torppareita 0. [5] V. 1708 torppareita Artjärvellä (Kivennavalla) 4. [6] V. 1708 torppareita 0. [7] V. 1708 torppareita 1.

Liite n:o 3.

Tabellilaitoksen tilasto ja sen tarjoamat tiedot torppareista. Siinä käytetty maalaisväestön ammattiryhmitys. Tarkastus tämän ryhmityksen perusteista, etenkin mitä torppareihin tulee. Tabellilaitoksen tilaston luotettavuus. Tabellilaitoksen tilastollisen ainehiston kokoominen. Taululiitteen n:o 2 sisällys.

Tabellilaitoksen tilastollinen ainehisto 1700-luvulta on vielä monessa suhteessa käyttämätöntä ja vähän tunnettua. Se on, varsinkin mitä ammattitilastoon tulee, nykyään myöskin erittäin vaikeasti saatavana. Sitä paitsi vaikeuttaa sen käytäntöä silloin tällöin 1700-luvulla, kuten myöhemminkin, tehdyt muutokset taulujen kaavain muotoon ja kaikellaiset tilastoteknilliset puutteellisuudet.

Se ammattitilasto, jonka tabellilaitos tarjoaa, sisältyy niihin väestötauluihin, joita vuodesta 1749 alkaen säännöllisesti on laadittu. Vuosina 1749—51 laadittiin näitä tauluja joka vuosi, sen jälkeen aina vuoteen 1772 joka kolmas vuosi ja vuodesta 1775 alkaen aina 1870-luvulle joka viides vuosi. Vuosina 1749—72 pysyi näiden taulujen ammattitilastollinen kaava muuttumattomana. Tänä aikana käytetyissä kaavakeissa luokitettiin maalaisväestö seuraaviin ryhmiin: talolliset, torpparit, terveet ja raihnaiset itselliset, käsityöläiset, sotilaat, merimiesväestö, tehdastyöväestö, myllärit sekä lapset ja palkolliset yli ja alle 15 vuoden. Torppareista antaa tietoja ammattiryhmä 16, ilmoittaen erikseen ne torpparit, joilla oli maanviljelystä, »torpare med utsäde», ja ne, joilla ei maanviljelystä ollut, »torpare utan utsäde». Talolliset ovat merkityt ammattiryhmään 15 »större och mindre Seminanter på landet».[1])

Väestötauluista tältä kaudelta ei kuitenkaan käy talollisten eikä torpparien luku tarkalleen selville. Taulut eivät nimittäin ilmoita talon-

[1]) Meille tärkeimpien ammattiryhmien nimitykset kuuluvat alkuperäisinä seuraavasti: 15. Större och mindre Seminanter på landet, 16 a. Torpare med utsäde, 16 b. Torpare utan utsäde, 17 a. Friskt Inhyses- och Gatuhus-folk på landet, 17 b. D:o Bräkligt, dock ej allmosohjon, 18 a. Gärningsmän och Socknehandtvärkare, 18 b. Andre handtvärkare på landet.

ja torpanhaltijoiden lukua sinänsä, vaan ainoastaan toiselta puolen miehisten talollisten lukumäärän ja toiselta puolen heidän vaimojensa ja niiden naisten, jotka taloa tai torppaa pitivät, yhteenlasketun luvun. Ei siis miesten eikä naistenkaan luku ilmoita talon- tai torpanhaltijoiden oikeata lukumäärää. Paremmin kuitenkin miesten luku sitä vastaa, sillä naisia, jotka taloa tai torppaa pitivät, on kuitenkin verrattain vähän.

Se kaava, joka vuodesta 1775 tuli käytäntöön, tekee vielä vaikeammaksi saada ammatinharjoittajien lukua selville.[1]) Siinä on kyllä ammattiryhmitys toimeenpantu, mutta siten, että kuhunkin ammatti- ja elinkeinoryhmään ei ole ainoastaan luettu ammattia todella harjoittavat henkilöt, vaan koko heidän perhekuntansakin. Kaikki määrätyn ammattiryhmän alalle kuuluvat henkilöt ovat sitten sukupuolen, siviilisäädyn ja iän mukaan ryhmitetyt alaosastoihin. Täten ei talollisten yhtä vähän kuin torpparienkaan lukumäärää näiden kaavojen mukaan tehtyjen taulujen perusteella saada selville, vaan ainoastaan suuriko osa torppariväestöstä ja talollisväestöstä oli naineita miehiä, leskiä j. n. e. Myöskin muuten on maalaisväestön ammattiryhmitykseen nähden näissä tauluissa tehty muutoksia. Torpparit ovat nyt jakamattomana ryhmänä, mutta niiden rinnalla esiintyvät uudet ryhmät: »uutisasukkaat, asuivat ne kuinka pientä tai suurta tilusta hyvänsä» sekä »työttömät mäkitupalaiset, mökkiläiset tai vapaat työmiehet maaseudulla, joilla oli oma talous». Talollisia on kaksi ryhmää, joista toiseen ovat luetut ne, jotka maanviljelyksen rinnalla harjoittivat muita elinkeinoja. Säätyläis-maanviljelijäin luku ilmoitetaan erikseen, samoin aatelisten maanviljelijäin luku. Paitsi käsityöläisiä ja sotilaita käy myöskin palkollisten ja syytinkiläisten lukumäärä näistä kaavoista esille.[2])

Vuonna 1805 on taas uusi v. 1802 hyväksytty kaava otettu käytäntöön. Siinä tavattava maalaisväestön ammattiryhmitys eroaa sangen vähän niissä kaavoissa löytyvästä, jotka sittemmin aina 1870-luvulle

[1]) Vaikkakin oli määrätty, että vuodesta 1775 alkaen uusi kaava otettaisiin käytäntöön, ei kuitenkaan säännöllisesti näin ole menetelty, vaan on usean rovastikunnan taulu tältä vuodelta, muutaman rovastikunnan vuodelta 1780:kin laadittu edellisen kauden kaavan nojalla. Parista rovastikunnasta löytyy vuodelta 1775 taulu laadittu molempien kaavojen mukaisesti.

[2]) Meille tärkeimpien ammattiryhmien nimet alkuperäisinä kuuluvat: 1:o. Bönder utan åtskilnad af Hemmanens natur, ehvad de bruka egen eller annans jord, 2:o. Bönder som jämte Landtbruk idka andra näringar, såsom Fiske, Handtverk, Stenhuggeri, 3:o. Ståndspersoner å Landsbygden, utom Adeln och Cleresiet, som idkar Landtbruk, 4:o. Nybyggare, eluru stor eller liten jord de bebo, 5:o. Torpare af hvad beskaffenhet torpen vara må, 6:o. Arbetslöse Backstugufolk, Gatuhusmän eller frie Arbetare å Landsbygden med eget bo.

ovat olleet käytännössä. Ammattiryhmitystä varten on väestö ensin sukupuolen mukaan jaettu kahteen pääosaan, miehiin sekä naisiin ja lapsiin. Jatotuksen tarkotuksena on nähtävästi ryhmittää väestö »elättäviin» ja »elätettäviin», ja sen vuoksi onkin, huolimatta pääryhmien nimityksistä, talonpoikaislesket, jotka vielä pitivät taloa hallussaan, samaten kuin yleensä naiset, jotka harjoittivat omaa elinkeinoa, luetut miesten joukkoon asianomaisten ammattinimitysten kohdalle. Tämän kaavan mukaan laadituista tauluista käy siis tarkalleen esille varsinaisten ammatinharjoittajain luku, erillään perheenjäsenistä. Maanviljelysväestön keskuudessa on kaavassa erotettu seuraavia ryhmiä: talollisia omilla tiloilla, talollisia muitten tiloilla, torppareita, uutisasukkaita sitten viime viisivuotiskauden, työkykyisiä mäkitupalaisia, työkykyisiä itsellisiä, vanhoja talollisia ja torppareita, jotka ovat lakanneet maanviljelyksestä, sekä talollisten poikia ja renkejä.[1]) Sitäpaitsi ilmoitetaan erikseen sellaisten säätyläis-maanomistajain (possessionater) luku, joilla ei ollut virkaa eikä arvonimeä sekä sellaisten maalaisten (landtmän) luku, joita ei ole voitu lukea muihin taulussa esitettyihin ryhmiin. Varsin epävarmaa on kuitenkin, mitä väestöryhmiä viimemainittuun ryhmään on luettu.[2])

Vaikkakin kysymyksessä olevana ajanjaksona tabellilaitoksen ammattitilastollinen kaava on ollut perusteellisten muutosten alaisena, on muutamien ryhmien kokoonpano, ennen kaikkea talollisten ja torpparien, koko ajan pysynyt siinä määrin muuttumattomana, että tabellilaitoksen avulla käy mahdolliseksi seurata näiden väestöryhmien lukumäärän kehitystä 1700-luvun toisella puoliskolla. Koska näihinkin ryhmiin nähden kaavoissa on tehty muutoksia, on kuitenkin välttämätöntä lähemmin tarkastaa näiden molempien ryhmien kokoonpanoa.[3])

[1]) Meille tärkeimpien ammattiryhmien nimet kuuluvat alkuperäisinä: Bönder på egna hemman, bönder på andras hemman, torpare, nybyggare sedan sista qvinqvennium, arbetsföre backstuguboer, arbetsföre inhysesmän.

[2]) Tabellilaitoksen ammattitilastoa sisältävä n. s. väestötaulu on kysymyksessä olevana ajanjaksona esiintynyt erinimisenäkin. Vuosina 1749—72 oli sen nimenä: „Tab. III. I underdånighet afgifne Nödige underrättelse om församlingarnes tillväxt uti — — — genom helsosamma inrättningar eller Aftagande genom Sjukdomar, Hunger och Vanskötsel, samt brist på nyttige näringsfång, befunnen efter fördelning af Ålder, Kön och Giftermål, samt Stånd och Omständigheter", vuosina 1775—1800 „Tab. IV. Förteckning efter Stånd, Kön och Giftermål på alla i — — — — varande Personer jemte några Hushålls-omständigheter" ja v. 1805, „Formulär för Folkmängdens antecknande på Landsbygden".

[3]) Muutamia ohjeita kaavojen täyttämiseksi oli niihin painettu, mutta nämä ohjeet sisälsivät etupäässä määräyksiä, miten tiedot olivat lukusilla y. m. koottavat, miten niiden yhteenlaskun tuli tapahtua ja miten yhteenvetotauluja oli tehtävä. Varsinaisia ohjeita ammattiryhmityksen perusteista oli ohjeissa tuiki vähän.

Ensiksi on otettava huomioon, että vasta vuodelta 1805 saadaan talollisten ja torpparien oikea luku selville. Vuosina 1749—72 jäävät, kun käyttää miesten lukua ammatinharjoittajain lukua sinänsä esittämään, ne naiset, jotka omaa ammattia harjoittivat, huomioonottamatta. Viimemainittujen luku ei kuitenkaan ole suuri mitä talollisiin ja torppareihin tulee. Talollisten joukossa oli tabellilaitoksen mukaan v. 1805 leskiä 4.9 %, itä-osissa maata oli sellaisia jopa 7.4 %, Pohjanmaalla taas alle 3 %:kin. Torpanhaltijoiden joukossa oli leskiä jotenkin saman verran. Tämä käy selville, paitsi eri paikkakunnilta, joista satunnaisesti suostuntaveroluetteloiden mukaan voi saada tietoja torppaa hallitsevien leskien luvusta, myöskin tabellilaitoksen luvuista vuosilta 1775—1800. Tältä ajalta on nimittäin torpparileskien luku erikseen ilmoitettu ja vertaamalla sitä torpparien laskemalla saatuun summaan, saadaan prosenttilukuja, jotka jotenkin tarkalleen vastaavat ylempänä mainittuja talollisleskien prosenttilukuja talollisten koko määrästä.

Myöskin vuosina 1775—1800 käytetty kaava tekee vaikeaksi saada talollisten ja torpparien lukua selville. Olettaen, että kaikki naineet ja leskimiehet sekä lesket talollisten ja torppärien joukossa olivat talojen ja torppien haltijoita, saisi talojen ja torppien lukumäärän selville yhteenlaskemalla nämä väestöryhmät. Tällainen olettamus saa myöskin tukea siitä, että kaavan mukaan »vanha isäntäväki», joka oli lakannut maanviljelyksestä, oli merkittävä erityiseen paikkaansa. Jos sitävastoin toimittaa mainitun yhteenlaskun saadaan v. 1775 talollisten summaksi koko maassa 52858. Torppareita oli saman laskutavan mukaan 13686. Ruokakuntien (hushåll) luku maaseudulla samana vuonna oli kuitenkin vaan 61109. Näin ollen on talojen ja torppien lukumäärä mainitulla tavalla laskien saatu todellista melkoista suuremmaksi. Samassa talossa ja torpassa on siis täytynyt asua useampia perhekuntia. Näin on etenkin itä-Suomessa varsin yleiseen täytynyt olla asianlaita. Ei edes otaksuma, että naineiden miesten luku vastaa talojen resp. torppien lukua, pidä siellä paikkaansa, sillä Porvoon hiippakunnassa oli ruokakuntia v. 1775 24418, mutta naineita talollisia 19577 ja torppareita 6783, yhteensä siis enemmän kuin ruokakuntia. Vertauksen vuoksi mainittakoon, että vuoden 1772 tabellilaitoksen mukaan talollisia koko maassa oli (lesket poisluettuina) 38020 ja torppareita 10662. Edelliseen kauteen täysin verrannollisia lukuja eivät siis vuosien 1775 – 1800 tabellit tarjoaa. Niitä voidaan ainoastaan käyttää kehityksen valaisemiseen tämän kauden kuluessa.

Erityisen tarkastuksensa ansaitsee myöskin vuosien 1749—72 kaavassa toimitettu torpparien luokitus sen perusteella oliko heillä maanviljelystä tahi ei.

Tarkemmin ei nimittäin ole selvitetty perusteita, joita tässä luokituksessa on noudatettu. Tabellikomissionin kertomuksessa kuninkaalle vuodelta 1761 käytetään niistä torppareista, joilla ei ollut maanviljelystä, nimitystä päivätyötorppari (dagsverkstorpare).[1] Päivätöiden suorittamista ei kuitenkaan ole voitu pitää luokitusperusteena, sillä tähän aikaan oli suurin osa, jollei aivan kaikkikin torpparit päivätyövelvollisia. Torppareita ilman maanviljelystä oli sekä Suomessa että Ruotsissa sitävastoin suhteellisesti vähän. Vastaava ryhmitys sellaisiin torppareihin, joilla oli maanviljelystä ja sellaisiin, joilla maanviljelystä ei ollut, tavataan myöskin suostuntaveromääräyksissä yleisesti aina 1700-luvun keskivaiheille. Veroa Suomesta kannettaessa ei torppareita kuitenkaan tällä tavoin ryhmitetty, vaan pidettiin ne jakamattomana kokonaisuutena. Ylempänä on esitetty, että suostuntaveroluetteloiden mukaan saatu torpparilukujotenkin täsmälleen vastaa tabellilaitoksen molempia torppariryhmiä yhteensä.[2] Poikkeuksena on tästä ainoastaan Savo, jossa torpparit ilman maanviljelystä eivät henki- eivätkä suostuntaveroluetteloihinkaan ole torppareiksi merkityt. Myöskin kun vertaa keskenään vuosien 1772 ja 1775 torpparilukuja, jotka ovat kootut erilaisiin tauluihin, täytyy vuoden 1772 molemmat torppariryhmät yhdistää vastaamaan vuoden 1775 torppareita.

Tämän lisäksi, kun yksityiskohtaisemmin ottaa asian tutkittavaksi, huomaa, että naapurikunnissa, joiden torpparioloissa ei voi otaksua olleen suurempaa eroavaisuutta, toisessa suurimmalla osalla torppareita ei ollut maanviljelystä, toisessa taas oli kaikilla. Tällainen epävarmuus luokituksessa esiintyy rovastikuntien, jopa koko maankin yhteenvetotaulujen torppariluvuissa. Kaikki yllä esitetty osoittaa, että luokitus torppareihin, joilla oli maanviljelystä ja joilla sellaista ei ollut, on toimitettu mielivaltaisilla ja vaihtelevilla perusteilla. Luultavaa on, että alkavat uutistorpat sekä yleensä heikossa kunnossa olevat torpat on arvosteltu olevan ilman maanviljelystä. Mutta tämä ryhmitys on kuitenkin tehty siksi horjuvasti ja epäjohdonmukaisesti, ettei siihen voi perustautua. Molemmat torppariryhmät ovat sen vuoksi käytettäessä yhdistettävät yhdeksi summaksi.

Se vertailu tabellilaitoksen ja suostuntaveroluetteloiden ilmoittamien torpparilukujen välillä, joka aikaisemmin on toimitettu, on osoittanut, että, paitsi varsinaisia torppareita, tabellilaitoksen tilastossa sellaisiksi myöskin vv. 1749—72 olivat luetut uutistilalliset Pohjanmaalla, joita

[1] „Tabellkommissionens underdåniga relation af år 1761". Mietinnön on julkaissut Aug. Hjelt kirjassaan De första officiela relationerna om Svenska tabellverket. Helsingfors, 1899, siv. 49.

[2] Katso edellä sivut 15—32 (Liite n:o 1).

tosin usein tähän aikaan nimitettiinkin torppareiksi, kruununtorpparit ylä-Satakunnassa, keski-Suomessa ja Karjalassa sekä suuri joukko itsellisiä ja loisia Savossa. Onko talollisiin vuosina 1749—72 luettu vaan talonpoikaiset manttaaliin pannun maan viljelijät, vaiko yleensä kaikki itsenäisten talojen viljelijät, on epävarmaa.[1])

Muutettu ammattiryhmitys vuosina 1775—1800 käytetyssä kaavassa tekee tarpeelliseksi tarkastaa, miten tämä on vaikuttanut erityisesti niihin lukuihin, jotka osoittavat torpparien ja talollisten lukumäärää. Mitä edellisiin tulee, ovat vuoden 1775 kaavassa, paitsi torppareita, myöskin uutisasukkaat ja mäkitupalaiset määrätyt eri sarekkeisiin merkittäviksi. Koska edelliset ja mahdollisesti osittain jälkimäisetkin aikaisemmassa kaavassa olivat yhdistetyt torppareihin, on erityisesti tarkastettava tämän muutoksen vaikutuksia. Torpparien lukumäärä v. 1775, sikäli kun se on selville saatavissa, ei verrattuna vuoteen 1772 osota alenemista. Uutisasukkaiden lukumäärä oli v. 1775 koko maassa, käyttämämme laskutavan mukaan, 1887 ja kysymyksen alaista on näin ollen, ovatko nämä uutisasukkaat sellaisia, jotka ennen ovat olleet merkittyinä torpparisarekkeisiin ja nyt niistä erotetut erilleen. Asiaa lähemmin tutkittaessa käy esille, että tässä kohden on eri rovastikunnissa menetelty eri lailla. Limingan (Raahen) rovastikunnasta on taulu vuodelta 1775 tehty sekä vanhan että uuden kaavan mukaan. Edellisessä on torppareita 306, mutta jälkimäisessä 221 nainutta torpparia ja 277 nainutta uutisasukasta. Vanhan kaavan mukaan laadittu taulu sisältää sekä uutisasukkaat että torpparit, mutta uuden kaavan mukaan laaditussa taas on torppareita tai uutisasukkaita laskettu sekä torppareiksi että uutisasukkaiksi.[2]) Uudenkaarlepyyn rovastikunnassa, jossa v. 1775 vanhan kaavan mukaan laaditu taulu ilmoittaa 280 torpparia, mutta uuden kaavan mukaan laadittu vuodelta 1780 327 torpparia ja 170 uutisasukasta, on epäilemättä samalla tavoin menetelty, sillä muuten on vaikea selvittää torpparien ja uutisasukasten nopeaa lisääntymistä.

Päinvastoin taas on menetelty Vehmaan rovastikunnassa, jossa v. 1773 vanhan kaavan nojalla laaditun taulun mukaan oli 205 torpparia ja v. 1780 251 torpparia ja 41 uutisasukasta. Koska mitään valtion uutisasutusta tähän aikaan tässä rovastikunnassa ei harjoitettu, ei edes v. 1790 siellä vielä ollut yhtään uutistilaa, ovat nuo 41 uutisasukasta

[1]) Luultavinta on, että papit yleensä tässä kohden ovat menetelleet, kuten Laihian pappi v. 1749, joka ryhmään „Större och mindre Seminanter på landet" oli lukenut talolliset, kuitenkin „Seminanter af Adel, Presterskap och Separatister undantagne". Katso liite no 4, siv. 90.

[2]) Katso edellä sivu 28.

nähtävästi olleet uutistorppareita ja kaikesta päättäen myöskin torppareiden joukkoon luetut. Samoin on Tyrvään rovastikunnassa menetelty, siellä kun v. 1775 vanhan kaavan mukaan laaditussa taulussa oli 448 torpparia, mutta samana vuonna uuden kaavan mukaan 272 torpparia ja 470 uutisasukasta. Kun tässä rovastikunnassa myöskään ei löytynyt näin suurta määrää uutisasukkaita, on niihin vuoden 1775 taulussa epäilemättä yhdistetty osa uutistorppareita. Vuonna 1780 sisältääkin tämän rovastikunnan taulu toisenlaisia lukuja, naineita uutisasukkaita on 100 ja torppareita 430. Nämä luvut ovat epäilemättä oikeampia, sillä kruunun uutisasukkaita oli veroluetteloiden mukaan v. 1790 koko läänissä vaan 79. Muutamissa rovastikunnissa, varsinkin etelä-Suomessa, ei uutisasukkaita ole lainkaan taikka ainoastaan muutama tauluihin merkitty, joten täällä torpparisareke epäilemättä täydellisemmin osoittaa torpparien todellista lukumäärää.

Jo yllä oleva katsaus osoittaa, ettei torppareiksi vuosien 1775—1800 tauluissa ole kaikkia torppareita laskettu, vaan että osa on merkitty uutisasukasten joukkoon, joista taas osa on päinvastoin myöskin torpparisarekkeeseen otettu. Samaten on käynyt selville, ettei tämä luokitus koko ajanjakson kuluessa ole samojen perusteiden mukaan toimitettu. Mitä väestön osia mäkitupalaisiksi on laskettu, onko mahdollisesti sinnekin osa torppareita merkitty, on vielä vaikeampi saada selville. Pääosan mäkitupalaisista muodostavat nähtävästi ne, jotka edellisessä kaavassa olivat itsellisten ja mökkiläisten sarekkeeseen merkityt. Vuonna 1772 oli miehiä tässä sarekkeessa terveitä 3673 ja raihnaisia 5879, kun sitävastoin v. 1775 oli naineita mäkitupalaisia 6735. Kun ottaa huomioon, että kysymyksessä oleva väestöryhmä hyvin heikosti tähän aikaan lisääntyi, vastaavat molemmat ryhmät jotenkuten toisiaan.

Itsenäisten tilojen viljelijöitä on vuosien 1775—1800 kaavassa useampia ryhmiä: aateliset maanviljelijät, säätyläis-maanviljelijät ja talolliset (bönder). Sitäpaitsi ovat eri ryhmänä talolliset, jotka maanviljelyksen ohella harjoittivat sivuammatteja. Nämä ovat kuitenkin, päättäen siitä, että talollisten luku v. 1775 viimemainittuja lukuunottamattakin on paljoa suurempi kuin talollisten luku v. 1772, myöskin otetut mukaan talollisten yleislukuun.[1]) Kun talollisten (seminanter) lukumäärään vv. 1749—72 todennäköisesti myöskään eivät sisälly erilaatuiset herrasmaanviljelijät, vastaavat talolliskäsitteet molemmissa kaavoissa pääasiassa toisiaan.

Näistä melkoisista puutteista huolimatta osoittavat koko maata koskevat yleisluvut kuitenkin verrattain tasasta kehitystä. Ainoastaan

[1]) Kaavaan painetuissa ohjeissa sen täyttämisestä selitetään nimenomaan, että henkilö, jolla on useampia ammatelta, on merkittävä erikseen kunkin ammatin kohdalle, jota hän harjoittaa.

talollisten lukumäärät antavat tältä kannalta katsoen suuremmassa määrin epäilyksiin aihetta.[1])

Myöskin vuonna 1805 käytetyn kaavan ammattiryhmitys antaa aihetta muutamiin epäselvyyksiin. Ensiksikin jää selvitettäväksi, mihin on merkitty vanhemmat uutistilalliset, jotka ovat asettuneet ennen »viime viisivuotiskautta», talollisiksi vai torppareiksiko. Syytä on otaksua, että Satakunnassa ne ainakin osaksi ovat luetut torppareihin, jotavastoin ne Pohjanmaalla ja muualla Suomessa luultavasti ovat yhdistetyt talollisiin; ainakaan niitä ei torppareihin ole luettu. Torpparien ja mäkitupalaisten välistä jakoperustetta ei myöskään selvitetä. Ryhmitys on näköjään tehty nimityksen perusteella. Paitsi talollisia omalla ja muitten maalla, erotetaan itsenäistilain viljelijäin joukossa vielä »maanomistajat (possessionater) ilman muuta arvonimeä». Nämä vastannevat lähinnä edellisen kauden säätyläis-maanviljelijöitä, mutta niiden luku on kuitenkin paljoa pienempi.

Kuten yllä esitetystä on käynyt esille, on myöskin talollisiin ja torppareihin nähden tabellilaitoksen kaavoissa toimitettu ryhmitys melkolailla vaihdellut vuosina 1749—1805. Vuosina 1775—1800 ovat nämä muutokset siksi suuret, ettei lukuja tältä kaudelta voi hyvin verrata yhtä vähän aikaisempiin kuin myöhempiinkään tabellilaitoksen lukuihin. Myöskin muuten on lukuja eri kaavojen mukaan laadituista tauluista keskenään vertailtaessa käytettävä mitä suurinta varovaisuutta. Lähinnä vastaavat toisiaan kysymyksessä olevissa tabellilaitoksen kaavoissa seuraavat ammattiryhmät:

Vuosina 1749—72 käytetty kaava.	Vuosina 1775—1800 käytetty kaava.	Vuonna 1805 käytetty kaava.
	Aatel. maanviljelijöitä.	Maanomistajia, joilla ei ollut virkaa eikä muuta arvonimeä (possessionater).
	Säätyläis- »	
Talollisia maaseudulla.	Talollisia eri luontoisilla tiloilla.	Talollisia omilla tiloilla.
		Talollisia muitten tiloilla.

[1]) Uutisasukkaiden luku vuodelta 1775 on suurempi kuin vuoden 1780 vastaava luku. Tämä johtunee etupäässä jo edellä huomautetusta Tyrvään rovastikunnan liian suuresta uutisasukasluvusta. Jos tämän takia vähentää 400 nainutta uutisasukasta vuoden 1775 yleissummasta pois, on saatu luku 1477 epäilemättä paljoa lähempänä uutisasukasten todellista lukumäärää.

Torpparelta, joilla oli maanviljelystä.	Uutistilallisia, oli heidän maansa miten pieni tahansa.	Uutistilallisia sitten viime viisivuotiskauden.
Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita, riippumatta torppien laadusta.	Torppareita.
Terveitä itsellisiä ja mökkiläisiä.	Mäkitupalaisia ja vapaita työmiehiä maaseudulla.	Mäkitupalaisia.
Raihnaita itsellisiä.		Itsellisiä.

Myöskin muissa suhteissa osottaa tabellilaitoksen tilasto puutteita. Joskus on rovastikuntatauluista muutamien pitäjien luvut jätetty pois, joskus taas osa rovastikunnan aluetta tilapäisesti luettu johonkin naapurirovastikuntaan.[1]) Tällaiset puutteellisuudet ovat kuitenkin verrattain helposti oikaistavissa. Mutta tämän rinnalla voidaan tästä tilastosta löytää selviä laskuvirheitä ja muita samanlaisia asianhaaroja, jotka selvään osoittavat, että taulut laadittiin sangen huolimattomasti ja, johtuen tästä, epätarkasti. Kun mitään tehokasta kontrollia tilastoon nähden ei toimeenpantu, riippui sen kunnollisuus kunkin laatijan kunnollisuudesta ja velvollisuuden tunnosta.[2]) Varsinkin vuosilta 1775—1800 näyttävät rovastikuntataulut erittäin huolimattomasti laadituilta. Vuonna 1805 sitävastoin ei voi tältä puhtaasti teknilliseltä kannalta tehdä mitään muistutuksia.

Tabellitilaston laatiminen pysyi koko ajan papiston huolena. Vaikkakin epäilemättä papit, jotka verrattain hyvin tunsivat seurakuntansa, tähän toimeen paraiten soveltuivat, eivät hekään, kuten ylempänä esitetystä on selvinnyt, ole olleet tehtäväänsä täysin pätevät. Heidän työtänsä vaikeutti myöskin jo kosketeltu yleisten menettelyohjeiden puute samoinkuin tehokkaan valvonnan puute ylhäältä päin.[3])

Aikalaiset itse huomasivat nämä tabellilaitoksen puutteellisuudet. »Tabellien laatimisessa kullakin paikkakunnalla on ollut monenlaisia seikkoja huomioon otettava, osittain olivat asianomaiset alussa tottumattomia, eivätkä tienneet, mitenkä kussakin tapauksessa piti menetellä.» Tämän takia ei ole ihmeteltävä, että taulut aluksi olivat varsin epätäydel-

[1]) Aug. Hjelt, Det Svenska Tabellverkets uppkomst, organisation och tidigare värksamhet, Helsingfors, 1900. siv. 56.

[2]) Aug. Hjelt, m. t. siv. 56, 60.

[3]) O. K. Kilpi, Maanviljelysväestön ammattijako Turun ja Porin läänissä vuosina 1815—90, Helsingissä 1906, siv. 6.

liset.[1]) Erityisesti huomattiin taulu n:o III, n. s. väestötaulu, joka m. m. sisälsi ammattitilaston, epäluotettavaksi, johtuen tämä etenkin siitä, että ei varmaan tiedetty mitä väestöryhmiä kunkin ammattinimityksen alle oli luettava.[2]) Varsinkin suuremmissa seurakunnissa oli kolmannen tabellin laatiminen sangen vaikeaa; useissa maaherrakunnissa ei sitä riittävän tarkasti laadittu; »vasta v:lta 1751 on kolmas taulu kaikkialla oikein valmistettu» kirjoittaa v. 1780 Wargentin.[3]) Tietojen kerääminen taulujen laatimista varten tapahtui tavallisesti siten, että kirkkoherrat laskivat väestön silloin kuin heille parhaiten sopi, mutta tekivät laskuihinsa vuoden lopussa tarpeelliset muutokset.[4]) Eri paikkakunnilla oli menettelytapa jonkun verran erilainen.

Ennen kaikkea tuotti, kuten mainittu, ammattitilastoa sisältävän taulun laatiminen suuria vaikeuksia. Vielä v. 1800 huomautetaan, että ammattiryhmityksessä erittäin suuri epävarmuus on vallalla: »moni pitää 1/8 manttaalin ja sitä pienempää taloa asuvaa talollista torpparina, moni laskee samoin torppariksi saaristolaisia ja kalastajia, joilla on vähän maanviljelystä».[5]) Ainoastaan poikkeustapauksissa käy tauluihin tehdyistä huomautuksista selville mitä periaatteita ammattiryhmityksessä on noudatettu.[6])

Tabellilaitoksen ainehiston puutteita voisi epäilemättä monessa suhteessa korjata ja valaista yksityiskohtaisen kritiikin avulla. Tähän

[1]) Katso tabellikomissionin sihteerin E. O. Runebergin esitystä Om Svea Rikes Folknummer och Naturliga Styrka (Svenska Vetenskapsacademins Handlingar 1764, siv. 83).

[2]) E. O. Runeberg, Om Folkhopens politiska fördelning (Sv. Vet. acad. handl. 1767, siv. 209). Varsinkin kaupungeissa tuotti ammattitilaston laatiminen vaikeuksia.

[3]) Pehr Wargentin, Undersökning om Folk-utflyttningen 1750—73. (Sv. Vet acad. handl. 1780, siv. 245—48).

[4]) P. Wargentin, m. t. siv. 250. Turun hiippakunnasta ilmoittaa arkkipiispa C. F. Mennander, että väestötaulu (n:o III) laadittiin tavallisesti seuraavan vuoden alussa „på det tabellen måtte kunna utvisa antalet af folket vid det året, som står på tabellen". Määräys siitä, että taulu oli laadittava ilmoittamaan asiaintilaa vuoden lopussa, ei näytä olleen riittävän selvä, huomauttaa Aug. Hjelt, Det Svenska Tabellverket, dess uppkomst, organisation och tidigare verksamhet, Helsinki, 1900, siv. 47.

[5]) Nicander, Om Tabellverkets tillstånd i Sverige och Finland ifrån 1772 till och med 1795 (Sv. Vet. acad. handl. 1800, siv. 160).

[6]) Vihdin pitäjän taulussa vuodelta 1800 on seuraava huomautus:

„V. punct 5 observeras, at de hemman, som bebos och besittes af ståndspersoner, ej finnas därstädes upptagna, utan endast de, som innehafvas af Bönder; hemmanen utgöra till antalet 202, af hvilka 126 äro hela och 76 klufna.

Under 6 puncten äro blott egentelige Krono-Nybyggare uptagne.

ei kuitenkaan meillä ole ollut tilaisuutta, yhtä vähän kuin syytäkään, koska tätä ainehistoa olemme käyttäneet vaan kontrollia varten.

Jonkun verran lähemmin olemme kosketelleet näitä seikkoja vertaillessamme tabellilaitoksen tilaston lukuja veroluetteloiden pohjalla laadittuun tilastoon.[1]) Mainitut vertailut osoittavat myöskin, että tabellilaitoksen luvuilla on enemmän arvoa, kuin yllä sanotun huomioon ottaen olisi taipuvainen otaksumaan. Mutta missään tapauksessa ei sen lukuja voi pitää täydellisesti luotettavina, vaan ainoastaan enemmän tai vähemmän likimääräisesti todellisuutta vastaavina.[2])

Tabellilaitoksen ainehisto 1700-luvulta on nykyään varsin vaikeasti saatavissakin. Se on toistaiseksi, valitettavasti kyllä, vielä aivan kokoomatta ja järjestämättä. Jos jättää lukuunottamatta ne läänittäin ja hiippakunnittain sekä vuodesta 1795 alkaen rovastikunnittain tehdyt yhteenvedot, joita säilytetään Ruotsin Tilastollisessa Päätoimistossa, ei tällaisia koko maata koskevia tietoja 1700-luvulta löydy missään kootuina.[3]) Suuri osa rovastikunnittaisista yhteenvedoista löytyy kyllä talletettuna Suomen Valtionarkistossa, mutta tämä kokoelma ei ole lainkaan täydellinen. Rovastikuntataulut jälkeen vuoden 1795 saa kuitenkin helposti Ruotsin Tilastollisessa Päätoimistossa säilytetyistä tauluista täydennetyiksi. Aikaisemmilta ajoilta sitävastoin on aukkojen täyttäminen vaikeampaa. Kirjeenvaihdon kautta asianomaisista rovastikunnan arkistoista koetimme, vaikka ilman menestystä, saada puuttuvat rovastikuntataulut kopioiduiksi. Täältäkin olivat taulut jonnekin, tietymätöntä minne, joutuneet, joten niitä nyt ei enää ollut löydettävissä. Rovastikunnittain järjestetyn tilaston täydentämiseksi ainakin jossain määrin on ollut pakko koettaa uudelleen konstrueerata nykyään hävinneet alkuperäiset taulut.

Vuoden 1749 taulut on tällä tavoin onnellisen sattuman kautta jokseenkin täydelleen voitu konstrueerata uudelleen. Tältä vuodelta

Under namn af Torpare äro endast sådane upptagne, som antingen emot någon viss årlig ränta eller och dagsverk, bebo ordenteliga Torp; ty här finnas äfven backstuguhjon, som odla någon jord, ehuru i mindre betydlig mon. Af samma beskaffenhet äro och en del gifta drängar. Det samma gäller äfven om gammalt husbondfolk. I stället för viss årlig sytning hafva de fläste undantagne ägor, dem de själfva bruka".

[1]) Katso sivut 15—35.

[2]) Vertaa myös O. K. Kilpi. Maanviljelysväestön ammattijako Turun ja Porin läänissä vv. 1815—90. Helsinki, 1906, siv. 6, 7.

[3]) Tohtori Aug. Hjeltillä on suuri osa Ruotsin Tilastollisen Päätoimiston tauluja kopioituna ja olemme mekin hyväntahtoisesti saaneet näitä hyväksemme käyttää.

löytyy nimittäin tallella Suomen Talousseuraa varten laaditut otteet kunkin pitäjän väestötauluista. Tämä kokoelma, josta vaan noin 40 pitäjän tiedot puuttuvat, säilytetään nykyään Suomen Tilastollisessa Päätoimistossa. Mikäli mahdollista täydentämällä tätä kokoelmaa on niiden viiden rovastikunnan taulut, jotka tältä vuodelta ovat hävinneet, voitu konstrueerata uudelleen.[1]) Tällä tavoin on vuodelta 1749 saatu, ei ainoastaan rovastikunnittain, vaan vieläpä pitäjittäinkin järjestetty tilasto talollisista, torppareista ja koko väkiluvusta maassamme.[2])

Vuodelta 1766 olemme, saadaksemme vertauskohtia suostuntaveroluetteloiden pohjalla laadittuun tilastoon, myöskin koettaneet saada konstrueeratuksi, mikäli mahdollista, rovastikunnittain tai, missä tämä oli mahdotonta, maakunnittain järjestetyn tilaston. Koska Varsinais-Suomen rovastikuntien yhteenvetotaulut joko puuttuivat tahi olivat epätäydelliset, oli tämän maakunnan torppariluvun selville saamiseksi vähennettävä Turun ja Porin läänin summasta Satakunnan ja Ahvenanmaan rovastikuntien yhteenlaskettu torppariluku.[3]) Uudenmaan ja Hämeen läänеistä puuttuivat kaikki Uusmaalaisia rovastikuntia koskevat väestötaulut. Näiden lukuja ei sen vuoksi myöskään erikseen ole voitu saada selville, vaan on täytynyt tyytyä ilmoittamaan niiden yhteenlaskettu torppariluku. Koska osa Uuttamaata kuului Kyminkartanon, toinen osa Uudenmaan ja Hämeen lääniin on torpparien lukumäärä ollut laskettava siten, että mainittujen läänien yhteissummasta on vähennetty näiden läänien kaikkien muiden rovastikuntataulujen yhteenlasketut luvut.[4]) Samalla tavoin on Vaasan rovastikunnan torpparien lukumäärä täytynyt laskea

[1]) Nämä rovastikunnat ovat: Turun tuomio-, Raaseporin itäinen, Porvoon tuomio- (siihen luettuna Uudenmaan) ja Vaasan rovastikunnat sekä entisen Rautalammin hallintopitäjän alue.

[2]) Lähemmin katso erityistä esitystä tästä tilastollisesta taulusta liitteessä n:o 4.

[3]) Turun ja Porin läänin alue oli tähän aikaan jotenkin sama kuin Turun tuomio-, Mynämäen, Vehmaan, Perniön, Ahvenanmaan, Porin, Tyrvään ja Tampereen rovastikuntien yhteenlaskettu alue. Pienempiä eroavaisuuksia oli ainoastaan Tampereen rovastikunnan rajalla Hämettä vastaan, jossa osa Pälkänettä kuului Turun ja Porin lääniin, mutta ei Tampereen rovastikuntaan. Päin vastoin taas Längelmäen ja Sahalahden pitäjät kuuluivat Hämeen lääniin, vaikka olivat Tampereen rovastikunnan aluetta. Samalla lailla osa Kiskon pitäjää kuului Turun ja Porin lääniin mutta Raaseporin läntiseen rovastikuntaan. Vähentämällä Satakunnan ja Ahvenanmaan rovastikuntien luvut läänin summasta on siis vaan likimääräinen torppariluku voitu saada selville.

[4]) Paitsi ylempänä mainituita rovastikuntia, joita koskevat tiedot kokonaan puuttuivat, olivat muutamien rovastikuntien taulut epätäydelliset. Porin rovastikuntayhteenvedosta puuttui n. s. Huittisten rovastikunnan pitäjät s. o. Huittinen, Punkalaidun ja Loimaa. Mikkelin rovastikuntayhteenvedosta oli samoin kuin v.

vähentämällä Pohjanmaan maaherrakunnan torppariluvusta muiden rovastikuntien torpparien yhteinen summa.

Vuodelta 1805 ovat rovastikuntia koskevat luvut suorastaan saadut alkuperäisistä rovastikuntatauluista, jotka suurimmaksi osaksi löytyvät säilytettyinä täkäläisessä Valtionarkistossa. Puuttuvat tiedot on täydennetty Ruotsin Tilastollisen Päätoimiston kokoelmista. Paitsi näiltä vuosilta olemme rovastikuntataulujen lukuja esittäneet vaan erityisissä tapauksissa, erinäisiä vertailuja varten.

Läänittäin tehdyt yhteenvetotaulut vuosilta 1754—72 ja 1805 sekä koko maata koskevat luvut vuosilta 1751 ja 1775—1800 ovat osittain saadut Ruotsin, osittain Suomen Tilastollisen Päätoimiston arkistoista.

Seuraava taululiite n:o 2, joka sisältää pääasialliset ylempänä käsiteltyä väestöä koskevat luvut tabellilaitoksen tilastosta, jakautuu alempana lueteltuihin alaosastoihin:[1])

a) Talollisten, torpparien ja väestön lukumäärä rovastikunnittain ja maakunnittain v. 1749;

b) Torpparien lukumäärä, osittain rovastikunnittain, osittain maakunnittain v. 1766;

c) Talollisten, torpparien, mäkitupalaisten ja väestön lukumäärä rovastikunnittain ja maakunnittain v. 1805;

d) Talollisten, torpparien ja väestön lukumäärä läänittäin vv. 1754—72;

e) Talollisten, torpparien, mäkitupalaisten ja väestön lukumäärä koko maassa vv. 1749—72;

f) Talollis-, uutistilallis-, torppari- ja mäkitupalaisväestö, jaettuna sukupuolen, siviilisäädyn ja iän mukaan koko maassa vv. 1775—1800;

g) Talollisten, torpparien, mäkitupalaisten ja väestön lukumäärä läänittäin v. 1805.

Kaikissa tauluissa vuosilta 1749—72 julkaistaan vaan miespuolisten ammatinharjoittajain luku. Näiden todellinen luku on siis jonkun verran suurempi.[2])

1749 poisjätetty Rautalammin hallintopitäjän alue eli Rautalammin, Laukaan, Saarijärven ja Viitasaaren pitäjät. Ylempänä tehtyjen laskutoimitusten suorittamiseksi on näiden pitäjien torppariluku täytynyt merkitä veroluetteloiden perusteella laaditusta tilastosta vuodelta 1767.

[1]) Osa tabellilaitoksen lukuihin perustuvasta tilastosta, nimittäin pitäjittäin järjestetty tilasto talollisten, torpparien ja koko väestön lukumäärästä v. 1749 julkaistaan vasta liitteessä n:o 4.

[2]) Katso edellä sivu 66.

Taululiite n:o 2: Talollisten, torpparien (uutisasukasten ja mäkitupalaisten) sekä koko väestön lukumäärä Suomessa tabellilaitoksen mukaan vv. 1749—1805.

a) Talollisten, torpparien ja koko väestön lukumäärä v. 1749. Rovastikunnittain.

Rovastikunta.	Talollisia.	Torppareita, joilla oli maanviljelystä.	Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.
1 Turun tuomio-	1677	108	60	168	25527
2 Mynämäen	994	107	29	136	10439
3 Vehmaan	1162	74	40	114	15621
4 Perniön	1250	114	29	143	16454
5 Ahvenanmaan	885	30	11	41	9003
6 Porin	1553	64	7	71	18948
7 Tyrvään	1319	101	23	124	15682
8 Tampereen	1112	80	34	114	15167
9 Porvoon tuomio-	1604	505	6	511	25520
10 Uudenmaan	524	107	22	129	8350
11 Raaseporin läntinen	957	168	24	192	13594
12 Raaseporin itäinen	1013	192	6	198	13135
13 Hämeen	2490	562	273	835	35706
14 Hattulan	868	127	16	143	11929
15 Hämeenlinnan	943	75	27	102	9444
16 Keski-Suomi	415	117	1	118	8624
17 Mikkelin	1218	407	93	500	19704
18 Juvan	1922	448	506	954	30443
19 Karjalan	2173	193	13	206	20947
20 Vaasan	1798	28	12	40	19496
21 Pietarsaaren	1356	68	10	78	15172
22 Lohtajan	1369	36	12	48	16926
23 Limingan	1489	72	62	134	18258
24 Kemin	484	25	5	30	4831
25 Kajaanin	580	64	—	64	5879
Koko Suomi	**31155**	**3872**	**1321**	**5193**	**404799**
Maakunnittain.					
Vars. Suomi ja Ahvenanmaa	5968	433	169	602	77044
Satakunta	3984	245	64	309	49797
Uusimaa	4098	972	58	1030	60599
Etelä-Häme	4301	764	316	1080	57079
Keski-Suomi	415	117	1	118	8624
Savo	3140	855	599	1454	50147
Karjala	2173	193	13	206	20947
Etelä-Pohjanmaa	3154	96	22	118	34668
Pohjois-Pohjanmaa	3922	197	79	276	45894
Koko Suomi	**31155**	**3872**	**1321**	**5193**	**404799**

b) Torpparien lukumäärä osittain rovastikunnittain, osittain maakunnittain v. 1766.

Rovasti- ja maakunta.	Torppareita		
	joilla oli maanviljelystä.	ilman maanviljelystä.	yhteensä.
Ahvenanmaan rovastikunta[1]	42	22	64
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa[2]	**872**	**242**	**1114**
Porin rovastikunta[3]	179	62	241
Tyrvään »	248	65	313
Tampereen »	243	31	274
Satakunta	**670**	**158**	**828**
Uusimaa[4]	**1374**	**142**	**1516**
Hämeen rovastikunta	849	181	1030
Hattulan »	269	19	288
Hämeenlinnan »	205	30	235
Etelä-Häme	**1323**	**230**	**1553**
Keski-Suomi[5]	**300**	—	**300**
Mikkelin rovastikunta	632	65	697
Juvan »	1286	427	1713
Savo	**1918**	**492**	**2410**
Karjala	**520**	—	**520**
Vaasan rovastikunta[6]	72	7	79
Pietarsaaren »	126	31	157
Etelä-Pohjanmaa	**198**	**38**	**236**
Kokkolan rovastikunta	50	30	80
Raahen »	111	105	216
Kemin »	28	11	39
Kajaanin »	41	31	72
Pohjois-Pohjanmaa	**230**	**177**	**407**
Koko Suomi	**7405**	**1479**	**8884**

[1]) Kaikki Varsinais-Suomen rovastikuntien taulut puuttuivat tai olivat epätäydelliset. [2]) Luvut on saatu vähentämällä Turun ja Porin läänin torpparien yhteissummasta Satakunnan torpparit. [3]) Taulu epätäydellinen. Punkalaitumen, Loimijoen ja Huittisten pitäjistä puuttuu tietoja. Ne on täydennetty taululiitteen n:o 1 mukaan (v:lta 1767). [4]) Rovastikuntataulut puuttuvat kaikki, jonka vuoksi Uudenmaan luvut ovat lasketut vähentämällä Uudenmaan ja Hämeen sekä Kyminkartanon läänien yhteenlasketusta torppariluvusta torpparien luku näiden läänien muissa maakunnissa. [5]) Torppariluku saatu arvioimalla taululiitteen n:o 1 perusteella. [6]) Vaasan rovastikunnan torpparien luku on saatu vähentämällä Pohjanmaan torpparien yhteissummasta maakunnan kaikkien muiden rovastikuntien torpparien lukumäärä.

c) Talollisten, torpparien, mäkitupalaisten ja väestön lukumäärä v. 1805. Rovastikunnittain.

Rovastikunta.	Maanomistajia ilman maruuta arvonnimiä.	Talollisia.	Torppareita.	Mäkitupalaisia.	Väkiluku. Maaseudulla.	Kaupungeissa.	Yhteensä.
1 Turun tuomio-	4	1816	665	296	27522	12005	39527
2 Mynämäen	1	1215	408	174	18052	—	18052
3 Vehmaan	2	1277	351	228	19969	3355	23324
4 Perniön	7	1402	859	190	26909	—	26909
5 Ahvenanmaan	—	1080	43	161	13340	—	13340
6 Porin	22	2073	1841	449	44092	2510	46602
7 Tyrvään	1	1679	1341	184	34825	—	34825
8 Tampereen	4	1664	990	229	31719	602	32321
9 Porvoon tuomio-	9	2866	1056	389	41589	4792	46381
10 Uudenmaan	5	826	398	279	14573	8943	23516
11 Raaseporin läntinen	9	929	653	287	21174	1377	22551
12 Raaseporin itäinen	1	1287	930	248	25163	—	25163
13 Hämeen itäinen	6	3520	2027	372	50194	422	50616
14 Hämeen läntinen	1	1778	1246	90	30462	—	30462
15 Hattulan	2	1326	788	312	20844	—	20844
16 Hämeenlinnan	2	1420	1045	224	22911	1689	24600
17 Vaasan läänin	—	1084	588	86	17823	—	17823
18 Etelä-Savon	—	3202	1910	285	47584	—	47584
19 Pohjois Savon ala-	5	2753	1899	53	40481	—	40481
20 Pohjois-Savon ylä-	—	3555	1516	459	46775	819	47594
21 Karjalan ylinen	—	3110	32	69	27661	—	27661
22 Karjalan alinen	—	2876	185	248	28715	—	28715
23 Vaasan	8	3904	1520	300	47537	4048	51585
24 Pietarsaaren	—	3402	878	314	38658	1853	40511
25 Kokkolan	—	1634	190	299	20413	1710	22123
26 Raahen	—	2826	239	275	36615	1169	37784
27 Oulun	2	1676	123	362	23158	3345	26503
28 Kemin	—	840	10	102	9890	—	9890
29 Kajaanin	—	1416	193	122	18173	313	18486
Koko Suomi	**91**	**58436**	**23924**	**7086**	**846821**	**48952**	**895773**
Maakunnittain.							
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	14	6790	2326	1049	105792	15360	121152
Satakunta	27	5416	4172	862	110636	3112	113748
Uusimaa	24	5908	3037	1203	102499	15112	117611
Etelä-Häme	11	8044	5106	998	124411	2111	126522
Savo ja Keski Suomi	5	10594	5913	883	152663	819	153482
Karjala	—	5986	217	317	56376	—	56376
Etelä-Pohjanmaa	8	7306	2398	614	86195	5901	92096
Pohjois-Pohjanmaa	2	8392	755	1160	108249	6537	114786
Koko Suomi	**91**	**58436**	**23924**	**7086**	**846821**	**48952**	**895773**
Kemin rov. (osuus Lappia).	—	206	4	34	2591	—	2591

d) Talollisten, torpparien ja väestön lukumäärä läänittäin vv. 1754—1772.

	Vuosina 1754	1757	1760	1763	1766	1769	1772
Turun ja Porin lääni:							
Talollisia	10265	10391	10594	10562	10854	10914	10995
Torppareita, joilla oli maanviljelystä	829	947	1132	1392	1542	1799	1976
Torppareita ilman maanviljelystä	286	322	355	377	400	401	497
Torppareita yhteensä	1115	1269	1487	1769	1942	2200	2473
Väkiluku	139381	142768	148561	153546	158777	164008	168622
Uudenm. ja Häm. lääni:							
Talollisia	7683	7541	7915	7964	8228	8471	8583
Torppareita, joilla oli maanviljelystä	1222	1541	1885	2085	2369	2475	2869
Torppareita ilman maanviljelystä	143	170	236	215	227	377	414
Torppareita yhteensä	1365	1711	2121	2300	2596	2852	3283
Väkiluku	110141	114846	120044	123535	130124	131113	143028
Kymikartanon lääni:							
Talollisia	7253	7491	7846	8012	8385	8339	[1] 8653
Torppareita, joilla oli maanviljelystä	2243	2485	2860	2914	3066	3065	[1] 3123
Torppareita ilman maanviljelystä	653	864	638	680	637	1038	[1] 1015
Torppareita yhteensä	2896	3349	3498	3594	3703	4103	[1] 4138
Väkiluku	107839	117027	119551	126479	134278	138712	143008
Pohjanmaan lääni:							
Talollisia	7485	7780	8107	Puut-	8339	9071	9789
Torppareita, joilla oli maanviljelystä	259	295	331	tuu	428	512	501
Torppareita ilman maanviljelystä	141	192	307	tie-	215	235	267
Torppareita yhteensä	400	487	638	toja.	643	747	768
Väkiluku	92780	96153	102911	108665	114418	119870	123487

[1]) Porvoon tuomiorovastikuntaan kuuluvien pitäjien luvut ovat v:lta 1769.

e) Talollisten, torpparien, mäkitupalaisten ja väestön lukumäärä koko maassa vv. 1749—1772.

	Vuosina							
	1749	1751	1754	1757	1760	1766	1769	1772
Koko Suomi:								
Talollisia	31155 [4]	30649	32686	33203	34462	35806	36795	38020
Torppareita, joilla oli maanviljelystä	3872	4179	4553	5268	6208	7405	7851	8469
Torppareita ilman maanviljelystä	1321	1509	1223	1548	1536	1479	2051	2193
Torppareita yhteensä.	5193	5688	5776	6816	7744	8884	9902	10662
Terveitä itsellisiä ja mökkiläisiä maaseudulla	—	1808	1954	1629	1435	2244	2758	3673
Raihnaisia s:n, ei kuitenkaan kerjureita .	—	5106	4644	4595	4734	5453	4917	5879
Väkiluku	[1])404799	429912	450141	[2]) 470794	491067	[3])537597	553703	578145

[1]) Virallisen tilaston mukaan 408886, katso edellä siv. 74. [2]) Virallisen tilaston mukaan 470891; Suomen Virallinen Tilasto VI, 29, Pääpiirteet Suomen väestötilastosta vuosina 1750—1890, I. [3]) Virallisen tilaston mukaan 532091. Tämä luku on kuitenkin epäilemättä väärä, sillä se perustuu laskelmaan, jossa m. m. Turun ja Porin läänin väkiluku on 153239, kun tämän läänin väkiluku jo v. 1763 oli 153546. [4]) Siinä Suomen yleistaulun kopiossa, joka säilytetään Suomen Tilastollisen Päätoimiston arkistossa, on talollisten luku 40649, mutta koska tämä luku nähtävästi on liian suuri, olemme sen pienentäneet muuttamalla sen 30649:ksi.

f) Talollis-, uutistilallis-, torppari- sekä mäkitupalaisväestö koko maassa, jaettuna sukupuolen, siviilisäädyn ja län mukaan vv. 1775—1860.

Taulu n:o IV, 4:o.	Naineita.		Leskiä.		Naimattomia yli 15 v.		Naimattomia alle 15 v.		Yhteensä.
	Miespuolisia.	Naispuolisia.	Miespuolisia.	Naispuolisia.	Miespuolisia.	Naispuolisia.	Miespuolisia.	Naispuolisia.	
1:o Talollisia, riippumatta tilojen luonnosta tai siitä, jos he viljelivät omaa tai toisten maata.									
v. 1775	46670	46504	2024	4164	34455	34353	64186	66009	298365
» 1780	48879	48849	2149	4242	37781	35939	65763	67863	311465
» 1785	48261	48240	2737	3618	37316	35073	62716	64075	301036
» 1790	49259	49273	2943	4373	35232	36110	63926	65477	306593
» 1795	52485	52487	2947	5433	34779	33668	62929	65919	310647
» 1800	56267	56267	3083	6105	37530	36300	73688	72006	341246
2:o Talollisia, jotka maanviljelyksen ohella harjoittivat sivuelinkeinoja.									
v. 1775	5030	4940	194	313	3044	3152	5650	5799	28122
» 1780	5223	5248	153	282	2819	2741	4421	4391	25278
» 1785	4041	3985	183	287	2518	2144	3399	3435	19992
» 1790	4990	4846	275	428	2745	2878	3680	4028	23870
» 1795	6102	4560	275	408	2626	2540	4157	4362	25030
» 1800	7984	6533	281	434	2765	2795	4928	4736	30456
3:o Säätyläisiä maaseudulla, jotka harjoittivat maanviljelystä, lukuunottamatta aatelistoa ja papistoa.									
v. 1775	723	715	48	144	269	397	563	575	3434
» 1780	656	650	69	160	338	468	639	698	3678
» 1785	645	637	57	173	362	457	563	578	3472
» 1790	688	669	68	178	337	490	618	649	3697
» 1795	701	696	76	214	343	479	689	712	3910
» 1800	766	745	85	190	356	432	628	678	3880
4:o Uutistilallisia, asuivat he kuinka pientä tai suurta tilusta hyvänsä.									
v. 1775	1877	1917	101	152	762	933	2022	2050	9814
» 1780	1729	1748	82	108	786	857	1863	1787	8960
» 1785	2669	2668	134	198	2197	1553	3607	3532	16558
» 1790	3017	3017	137	266	2063	1873	4164	4090	18627
» 1795	3384	3384	227	465	2194	2279	4814	4777	21524
» 1800	3976	3967	236	523	2411	2390	5279	5489	24271
5:o Torppareita, riippumatta torppien laadusta.									
v. 1775	12051	11945	602	1033	4262	4587	11367	11871	57718
» 1780	13796	13775	655	1267	5028	4922	13807	14384	67634
» 1785	15259	15253	974	1835	6120	5727	14667	15080	74915
» 1790	16120	16123	1009	1839	6881	7102	17036	18570	84680
» 1795	19768	19766	963	2275	8512	7980	19709	19550	98523
» 1800	23253	23252	1084	2755	8895	8466	22495	23592	113792

Taulu n:o IV, 4:o.	Naineita.		Leskiä.		Naimattomia yli 15 v.		Naimattomia alle 15 v.		Yhteensä.
	Miespuolisia.	Naispuolisia.	Miespuolisia.	Naispuolisia.	Miespuolisia.	Naispuolisia.	Miespuolisia	Naispuolisia.	
6:o Työttömiä mäkitupalaisia, mökkiläisiä tai vapaita työmiehiä maaseudulla, joilla oli oma talous.									
v. 1775	6735	6858	770	2854	1298	1736	6298	6278	32827
„ 1780	8312	8439	917	2004	1796	2345	7264	7450	38557
„ 1785	12109	12247	1203	4384	2821	3[illegible]22	9387	9832	55605
„ 1790	10311	10472	1422	5201	2214	3786	10090	10317	53813
„ 1795	11256	11356	1453	6584	3027	4524	9781	10489	58470
„ 1800	13270	13444	1829	7128	4052	6221	12201	12959	71104

g) Talollisten, torpparien, mäkitupalaisten ja väestön lukumäärä läänittäin v. 1805.

Lääni.	Maanomistajia ilman muuta arvonimeä.	Talollisia.	Torppareita.	Mäkitupalaisia.	Väkiluku.		
					Maaseudulla.	Kaupungeissa.	Yhteensä.
Turun ja Porin.	37	10771	5802	1704	189488	18482	207960
Hämeen ja Uudenmaan . .	25	10308	6200	1856	174826	12009	186835
Heinolan	13	7792	4304	833	117375	5214	122589
Kuopion.	5	12294	3632	829	143632	819	144451
Vaasan	9	10513	3421	1003	133664	7611	141275
Oulun	2	6758	565	061	87836	4827	92663
Koko Suomi	**91**	**58436**	**23924**	**7086**	**846821**	**48952**	**895773**
Kemin rov. (osuus Lappia)	—	205	4	34	2591	—	2591

Liite n:o 4.

Pitäjittäinen vertailu tabellilaitoksen tilaston vuodelta 1749 ja suostuntaveroluetteloiden perusteella laaditun tilaston vuodelta 1747 välillä.

Jo edellä on selvitetty miten tässä liitteessä esitettävä tilastollinen ainehisto on koottu. Liitteeseen liitetystä taulusta käy esille talollisten, torpparien ja koko väestön lukumäärä kussakin maan pitäjässä v. 1749 tabellilaitoksen mukaan. Niiden rinnalle on asetettu torpparien lukumäärä suostuntaveroluetteloiden perusteella v. 1747 taululiitteen n:o 1 mukaan. Jälkimäiset tiedot ovat kootut, kuten aikaisemmin on tehty selkoa, hallintopitäjittäin ja näiden luokittaminen kirkkopitäjien mukaan on tuottanut paikotellen vaikeuksia. Yleensä on menetelty siten, että hallintopitäjät ovat ilman muuta luokitetut samannimisten kirkkopitäjien kohdalle ja missä nimet ja alueetkin suuremmassa määrässä erosivatkin toisistansa, ovat hallintopitäjät luokitetut sen kirkkopitäjän kohdalle, jota niiden alueet pääasiassa vastasivat.[1])

Pitäjät ovat tilastossa järjestetyt rovastikunnittain. Rovastikuntien yhteissummat ovat, mikäli mahdollista, suorastaan otetut alkuperäisistä rovastikuntatauluista, ja ainoastaan siinä tapauksessa, että nämä selvästi ovat virheellisiä, ovat ne korjatut. Tästä seikasta on huomautuksissa itse taulussa lähemmin tehty selkoa.

Väkiluku v. 1749 404799 henkeä, joka saadaan yhteenlaskemalla rovastikuntien väkiluvut, eroaa jossain määrin virallisen tilaston ilmoittamasta väkiluvusta samalta vuodelta, joka on 408886 henkeä. Eroavaisuus johtuu etupäässä siitä, että uudelleen konstrueerattaessa tämän vuoden rovastikuntatauluja, ei ole onnistuttu saamaan kaikista maamme seurakunnista kysymyksessä olevia lukuja. Tästä syystä ovat jääneet summista pois Turun linnan ja Turun linnan varusväen seurakunta, Alavuuden kappeli ja mahdollisesti Kuusiston kappeli.

[1]) Katso edellä sivu 7.

Seuraavassa taululiitteessä n:o 3 käytetty rovastikuntaryhmitys eroaa jonkun verran taululiitteessä n:o 1 käytetystä, syystä että edellisessä luonnollisesti on vuoden 1749 ryhmitystä noudatettu.[1]) Kuitenkin on Uudenmaan rovastikunta pidetty erillään Porvoon tuomiorovastikunnasta, vaikka se tähän aikaan vielä kuului siihen.

[1]) Katso edellä sivu 6.

Taululiite n:o 3. Talollisten, torpparien ja väestön lukumäärä v. 1749 tabellilaitoksen mukaan ja v. 1747 suostuntaverolluetteloiden mukaan, pitäjittäin.

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749.					Torppareita verol. mukaan v. 1747.	Huomautuksia.
	Talollisia.	Torppareita joilla oli maanviljelystä.	Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.		
Turun suom. seurak.	—	—	—	—	3830	—	1) Piikkiöön kuului Kuusiston kappeli, mutta epävarmaa on, sisältyvätkö sen luvut Piikkiön lukuihin, jotka ovat kirjeenvaihdon kautta saadut.
Turun ruots. seurak.	—	—	—	—	1870	—	
Kaarina ja Kakskerta	103	2	2	4	1174	5	
Piikkiö [1])	92	11	7	18	1233	22	
Paimio	200	25	2	27	2313	15	2) Rovastikunnan luvut ovat saadut yhteenlaskemalla, rovastikuntataulua ei löydy tallella. Summasta puuttuu Turun linnan ja Turun linnan varusväen seurakunnat sekä mahdollisesti Kuusiston kappeli. Edellisten väkiluku oli v. 1800 yhteensä 1654, jälkimäisen 243 henkeä (Tolpon Turun hiippak. matrikkelin mukaan).
Sauvo ja Karuna	239	24	7	31	2720	20	
Parainen	226	20	22	42	2872	32	
Nauvo	127	7	3	10	1551	16	
Korpo	101	—	3	3	1195	2	
Houtskär	93	—	—	—	953		
Naantali	34	4	4	8	969	12	
Raisio	74	8	1	9	798		
Merimasku	46	—	8	8	469	8	
Räntämäki	130	2	1	3	1525	13	3) Askaisten kappelin taulu on hävinnyt. Ainoastaan väkiluku on sen vuoksi vuodelta 1749, talollisten ja torpparien lukumäärä on vuodelta 1760.
Lieto	212	5	—	5	2055	4	
Turun tuom. r. k. [2])	**1677**	**108**	**60**	**168**	**25527**	**149**	
Mynämäki	237	2	—	2	2259	21	4) Vahdon kappelia koskevat luvut ovat kaikki vuodelta 1760. Vasta kun suuri osa tutkimusta jo oli valmiiksi painettu, saapui Vahdon kirkkoherranvirastolta tiedot vilta 1749. Talollisia oli tänä vuonna 14, torppareita, jotka oli maanviljelystä 1, väkiluvun summa oli 321.
Mietoinen	83	22	1	23	873		
Lemu	51	7	3	10	562	28	
Askainen [3])	63	20	3	23	421		
Masku ja Rusko	126	15	2	17	1403	23	
Vahto [4])	32	5	—	5	314		
Nousiainen	158	1	17	18	1608	19	
Rymättylä	91	25	3	28	1243	22	
Pöytyä ja Oripää	110	3	—	3	1254	14	5) Luvut ovat saadut yhteenlaskemalla. Rovastikuntataulu on kyllä tallella, mutta kun vastaavat luvut siinä ovat 825, 93, 29, 9079, huomaa helposti, että se on epätäydellinen. V. 1751, jolloin rovastikuntataulu kaikesta päättäen oli täydellinen, olivat vastaavat luvut 996, 122, 36, 10971 ja v. 1754 taas 1005, 95, 32, 11366.
Yläne	43	7	—	7	502		
Mynämäen r. k. [5])	**994**	**107**	**29**	**136**	**10439**	**127**	
Vehmaa	195	7	7	14	2154	30	
Lokalahti	67	17	3	20	854		
Taivassalo	217	32	15	47	3273	38	

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749. Talollisia.	Torppareita maanviljelijöistä.	Torppareita muista kuin maanviljelijöistä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.	Torppareita verol. mukaan v. 1747.	Huomautuksia.
Uusikirkko	[1]) 215	—	14	14	2028	18	1) Pitäjän väestötaulussa oli ilmoitettu maanviljelijöitä 115, mutta tässä on ilmeisesti sata-luvussa tapahtunut virhe. Veroluetteloiden mukaan oli esim. 1767 pitäjässä 239 taloilista ja maakirjan mukaan v. 1741 taloja oli 255. Laitilassa oli samojen veroluetteloiden mukaan 212 talollista, Taivassalossa 241.
Uusikaupunki	14	—	[2])—	—	1201		
Laitila	201	16	1	17	2253	18	
Hinnerjoki	21	—	—	—	335	—	
Pyhämaa	99	—	—	—	1067	—	
Rauma [3])	67	2	—	2	1621	2	
Lappi	66	—	—	—	835	—	
Vehmaan rov. k. [4])	**1162**	**74**	**40**	**114**	**15621**	**106**	
Perniö	222	28	17	45	3145	40	2) Torppareita mainitaan 11, mutta ovat ne luultavasti erehdyksestä sellaisiksi merkityt. Rovastikuntayhteenvedossa ei niitä ole torppareiksi laskettu.
Kemiö ja Västanfjärd	244	49	7	56	3122		
Dragsfjärd	60	—	4	4	729	45	3) Kaupunki- ja maaseurakunta yhdessä.
Kyrckiusund (Hiitis) [5])	—	—	—	—	639		
Halikko	t i e t o j a p u u t t u u					10	4) Luvut saatu yhteenlaskemalla. Rovastikuntataulussa ovat vastaavat luvut: 982, 74, 38, 112, 13480. Näihin lukuihin ei koko rovastik. sisälly. Esim. v. 1750 olivat vastaavat luvut: 1177, 71, 53, 124, 15772.
Uskela			s:n			4	
Kiikala			s:n			—	
Marttila [6])	150	2	1	3	1168	8	
Perniön rov. k. [7])	**1250**	**114**	**29**	**143**	**16454**	**107**	
Hammarland ja Ekerö [8])	124	2	—	2	1198	—	5) Talollisia (maanviljelijöitä) ja torppareita ei ole tauluun lainkaan merkitty.
Finnström	90	7	2	9	940	12	6) Epätietoista on, sisältyvätkö tähän kappelien luvut.
Geta	42	4	2	6	460		
Saltvik	96	10	3	13	899	10	7) Luvut ovat rovastikunnan yhteenvetotaulusta otetut.
Sund ja Vårdö	118	6	2	8	1219	7	
Jomala	152	—	1	1	1140	1	8) Alkup. taulussa löytyy ainoastaan Eckeröön luku 64, ja Hammarlandin puuttuu. Luvun asemesta on laskettu NB. Vähentämällä rovastikunnan loppusummasta mniden pitäjien yhteenlaskettu maanviljelijöitten luku, saadaan Hammarlandin talollisluvuksi 60.
Lemland ja Lumparland	93	—	1	1	901	—	
Föglö, Kökar, Sottunga	79	—	—	—	1260	2	
Kumlinge, Brändö	91	1	—	1	986	—	
Ahvenanmaan r. [9])	**885**	**30**	**11**	**41**	**9003**	**32**	9) Rovastikuntayhteenvedosta ovat vastaavat luvut 885, 28, 11, 9365. Hammarlandin 2 torpparia ovat näistä luvu sta todennäköisesti poisjätetyt.
Ulvila [10])	149	11	1	12	1701	20	10) Siihen luettuina Nakkila, Kullaa ja Levänpelto.
Pori [11])	128	28	—	28	2822		
Sastamala	50	2	—	2	483	1	11) Siihen luettuina maa- ja kaupunkiseurakunta, Noormarkku ja Ahlainen.
Kokemäki	159	4	—	4	1629	5	
Harjavalta	50	—	1	1	638		
Huittinen [12])	217	—	—	—	2396	1	12) Toisen lähteen mukaan oli v. 1749 Huittisissa 2966 ja sen kappelissa Vampulassa 598, siis yhteensä 4504 henkeä. Nämä luvut ovat kuitenkin epäilemättä väärät.
Eurajoki	167	11	3	14	2076	13	
Eura	130	4	—	4	1618	1	
Köyliö	56	4	—	4	700	3	
Säkylä	36	—	—	—	598	—	
Loimaa	337	—	—	—	3375	1	
Punkalaidun	74	—	2	2	912	1	
Porin rovastik. [13])	**1553**	**64**	**7**	**71**	**18948**	**46**	13) Luvut ovat otetut rovastikuntataulusta. Yhteenlaskemalla saadaan sama summa.

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749. Talollisia.	Torppareita maanviljelijöistä.	Torppareita muista kuin maanviljelijöistä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.	Torppareita verol. mukaan v. 1747.	Huomautuksia.
Tyrvää ja Kiikka	258	11	—	11	2785	7	1) Siitä Suodenniemi 627.
Mouhijärvi	152	9	2	11	[1]) 1990	10	2) Siitä Karkun emäseurak. 1060.
Karkku ja Suonienni	132	14	—	14	[2]) 1672	13	
Vesilahti ja Tottijärvi	213	29	—	29	[3]) 2342	20	3) Taulussa on 2342, mutta jos laskee yhteen miehet ja naiset, saadaan summaksi 1138 + 1214 = 2352.
Pirkkala ja Harju	169	10	—	10	1798	3	
Hämeenkyrö	198	7	9	16	2019	8	
Ikaalinen	197	21	11	32	2860	30	
Tyrvään rov. k. [4])	**1319**	**101**	**23**	**124**	**15682**	**91**	4) Väestön ja ilmen maanviljelystä olevain torpparien lukumäärää osoittava luku on Tyrvään rovastikuntataulusta otettu. Yhteenlaskemalla saadaan väkiluvuksi 15486. Talollisten ja maanviljelystä harjoittavien torpparien luku on saatu yhteenlaskemalla. Rovastikuntataulussa ovat vastaavat luvut 1279, 92. Missä syy on eroavaisuuksiin, ei ole selitettävissä. V. 1750 olivat vastaavat luvut siinä 1327, 94, 28, 16621 ja v. 1751 1341, 111, 19, 16440.
Kangasala [5])	238	29	11	40	3426	32	
Orihvesi	146	22	—	22	2183	9	
Ruovesi	194	8	3	11	2534	9	
Keuruu	90	11	6	17	1548	4	
Längelmäki	76	—	—	—	1103	5	5) Kuhmalahden kappelin tauln on tulipalon kautta hävinnyt (muist. v. 1800 tauluissa.) Se kuitenkin sisältyy Kangasalan emäseurak. tauluun, koska ilman sitä eri seurak. tauluj en summa on yhtäsuuri kuin koko rovastikunnan yhteenvetotaulun luvut.
Kuorevesi	32	—	—	—	440		
Messukylä	98	4	—	4	1159	8	
Teisko	76	5	—	5	920		
Lempäälä	162	1	14	15	1854	8	
Tampereen r. k. [6])	**1112**	**80**	**34**	**114**	**15167**	**75**	
Porvoon kaupunki	—	—	—	—	1738	—	6) Luvut ovat yhteenlaskemalla saadut. Rovastikuntataulussa eroaa niistä ainoastaan väestöä ilmoittava luku joka on 15162.
maaseurak.	333	178	—	178	5724		
Askola	90	29	—	29	1527		
Pukkila	61	—	—	—	766	235	
Porneesi	73	7	—	7	904		
Mäntsälä	101	42	4	46	1492		
Degerbyn (Loviisan) kaupunki	—	—	—	—	875	—	7) Siihen todennäköisesti luettu Myrskylä. Aikaisin Myrskylän tauln on kartdefla 1775, pastorinviraston tiedonannon mukaan.
Pernaja [7])	299	102	—	102	4286	[8]) 127	
Forsbyn tehdasseur.	—	—	—	—	170		
Lappträsk	135	20	—	20	1929	[8]) 3	8) Pernajaan on todennäköisesti v. 1747 luettu osa Lappträskiä, sillä v. 1749 mainitaan Pernajassa vaan 113, Lappträskissä 22 torpparia, eli yhteensä 135. Kyminkartdella läänin rajojen uudesta järjestämisen aikaansai luultavasti tällaista muutoksia.
Artjärvi	112	14	—	14	1280		
Elimäki	312	98	—	98	3518	88	
(Ruotsin-)Pyhtää	88	15	2	17	1331	[9]) 10	9) V. 1749 oli torpparcita 16.
Porvoon t.-r. k. [10])	**1604**	**505**	**6**	**511**	**25540**	**463**	10) Luvut saatu yhteenlaskemalla. Rovastikunnan yhteenvetotaulu puuttuu.
Helsingin kaup. [11])	—	—	—	—	1520	—	11) Tabellilaitoksen luvut ovat vilta 1750.
Helsingin maas. [11])	196	56	—	56	2297	57	12) Siitä Sammatin kappeli 316.
Nurmijärvi	92	14	1	15	1105		
Sipoo	159	37	6	43	2453	47	13) V. 1749 = 5.
Tuusula	77	—	15	15	975		
Uudenmaan r. k. [10])	**524**	**107**	**22**	**129**	**8350**	**104**	
Inkoo	207	5	4	9	2458	8	
Karjalohja	109	3	2	5	[12])1063	[13]) 1	

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749. Talollisia.	Torppareita joilla oli maanviljelystä.	Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.	Torpparelta verol. mukaan v. 1747.	Huomautuksia.
Kisko	60	8	3	11	885	6	1) V. 1749 = 50.
Suomusjärvi	64	—	1	1	731		
Pohja	89	33	6	39	1713	32	2) Maa- ja kaupunkiseurakunta yhteensä. Taulu ei löydy tallella; tabellilaitoksen luvut ovat saadut vähentämällä rovastikunnan yhteenvetotaulusta siihen kuuluvien muiden pitäjien vastaavien lukujen summat.
Tammisaari[2])	36	29	—	29	1388		
Tenhola	117	36	—	36	1818	33	3) V. 1749 = 42.
Bromarf	57	12	—	12	843		
Karja	218	42	8	50	2695[4])	34	4) V. 1749 = 51.
Raaseporin l. r.[5])	**957**	**168**	**24**	**192**	**13594**	**114**	
Lohja	131	39	—	39	1807		5) Luvut ovat saadut yhteenlaskemalla. Täten saadaan 24 torpparia ilman maanviljelystä, jotavastoin rovastikuntataulussa on vaan 21. Tästä päättäen on viimemainittu jossain määrin virheellinen.
Nummi	123	10	2	12	1385	37	
Pusula	86	—	—	—	1066		
Loppi	79	2	—	2	826	7	
Vihti	125	43	—	43	1858	28	
Espoo	147	41	4	45	1900	33	
Kirkkonummi	170	28	—	28	2260	24	6) Rovastikunnan yhteenvetotaulu puuttuu. Summat saatu yhteenlaskemalla.
Siuntio	152	29	—	29	2033	29	
Raaseporin l. r.[6])	**1013**	**192**	**6**	**198**	**13135**	**158**	7) V. 1749 torppareita 12.
Hauho	167	38	22	60	2859	10	8) V. 1766 oli talollisia 399, torppareita, joilla oli maanviljelystä 34 ja väkiluku 1535.
Luopioinen	57	10	17	27	1032		
Tuulos	t i e t o j a p u u t t u u					5	9) Luvut ovat vuodelta 1750.
Lammi	212	14	5	19	2823	15	
Padasjoki	82	18	7	25	1428	26	10) Luku ilmoittaa torppareita yhteensä.
Kuhmoinen	87	2	—	2	1079		
Jämsä	107	24	—	24	1946	51	11) V. 1749 = 204, v. 1755 noin 350.
Korpilahti	67	28	2	30	1345		
Koski	94	1	—	1	1094	14	12) Luvut ovat vuodelta 1757, vilta 1749—1754 puuttuu.
Kärkölä	75	6	—	6	837		
Hollola[9])	t i e t o j a p u u t t u u					5	13) Luvut saatu rovastikuntayhteenvedosta.
Orimattila[9])	190	35	—	35	2171		
Nastola	118	26	4	30	1595	100	14) Siitä Hattula 0, Kulsiala 19.
Iitti	279[10])	42	—	42	3541		
Sysmä	165	88	13	101	2682	11)126	15) Saarioisten pitäjä.
Hartola	162	107	102	209	3103		
Asikkala[12])	198	15	8	23	2400	38	16) Luvut ovat yhteenlaskemalla saadut. Hattulan rov. taulu on kyllä tallella, mutta siitä puuttuu Urjala aina vuoteen 1757, johon saakka se on yhdistetty Hämeenlinnan rovastikuntaan. Jos yhdistää molempien rov. kuntien taulut ja toiselta puolen laskee yhteen niihin kuuluvien pitäjien taulut, eivät summat ole aivan samat. Jälkimäisellä tavalla menetellen saadaan nimittäin 2 talollista, 3 torpparia ja väestöä yhteensä 8 enemmän kuin rovastikuntien yhteenvetojen summa osoittaa.
Hämeen rov. k.[13])	**2490**	**562**	**273**	**835**	**35706**	**390**	
Sääksmäki	139	30	—	30	2286	14	
Hattula ja Tyrväntö	203	31	4	35	2421	14) 19	
Palkane	187	6	5	11	2373	3	
Sahalahti	71	9	6	15	1071	8	
Kalvola	60	16	—	16	839	22	
Akaa	109	13	—	13	1620	15) 26	
Urjala	99	22	1	23	1319		
Hattulan rov. k.[16])	**868**	**127**	**16**	**143**	**11929**	**92**	

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749. Talollisia.	Torppareita joilla oli maanviljelystä.	Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.	Torpparelta verol. mukaan v. 1747.[7])	Huomautuksia.
Tammela	147	9	7	16	1825	21	1) Tabellilaitoksen luvut ovat yhteenlaskemalla saadut. Katso edellisellä sivulla muistutus 16.
Jokioinen ja Perttula	126	1	4	5	1400		
Vanaja	103	16	8	24	891	18	
Renko	12	—	—	—	606	—	
Hämeenlinna	13	3	—	3	505	2	
Janakkala	177	6	6	12	1269	9	2) Viitasaaren taulu puuttuu, joten ainoastaan väkiluku on merkitty papiston väestötaulujen mukaan vilta 1749. Talollisten luku on merkitty v. 1747 verol. mukaan, jotka luetellot yleensä ilmoittavat jotenkin saman määrän kuin papiston väestötaulut. Torpparien luku on merkitty v. 1749 veroluetteloiden mukaan.
Hausjärvi	177	2	1	3	915		
Somero	141	28	—	28	1539	28	
Somerniemi	44	10	1	11	494		
Hämeenlinnan r.[1])	**943**	**75**	**27**	**102**	**9444**	**78**	
Laukaa	67	18	1	19	1426	21	
Jyväskylä	40	7	—	7	878		
Viitasaari[2])	108	19	—	19	1880	17	
Saarijärvi[3])	86	21	—	21	1605	18	
Rautalampi	114	52	—	52	2835[4])	32	3) Talollisten ja torpparien luku saatu samoin kuin Viitasaarella. Väkiluku on laskettu siten, että talojen ja torppien luku on kerrottu keskimääräisellä asukasluvulla niitä kohden Viitasaarella, eli siis 15sta.
Keski-Suomi	**415**	**117**	**1**	**118**	**8624**	**88**	
Kristiina	206	13	16	29	2694	11	
Mäntyharju[6])	124	72	22	94	1945	10	
Mikkeli	382	84	12	96	5761	57	
Hirvensalmi	114	51	30	81	2272		
Pieksämäki	244	107	—	107	4657	53	
Kangasniemi	148	80	13	93	2375	48	4) V. 1749 = 42.
Mikkelin rov. k.[7])	**1218**	**407**	**93**	**500**	**19704**	**179**	
Joroinen	138	44	39	83	2229	18	5) Luvut, jotka koskevat Savoa, ovat vuodelta 1749.
Leppävirta	204	48	84	132	4163	11	
Kuopio	362	57	49	106	5212	44	
Iisalmi	306	15	63	78	4406	16	
Pielavesi	40	5	9	14	670		
Rantasalmi	303	79	163	242	4961	148	6) Mäntyharjun aikaisin talella oleva taulu on vuodelta 1775. Luvut vilta 1749 saatu laskemalla, siten että Mikkelin rovastik. yhteissummasta on vähennetty muiden pitäjien yhteenlaskettu summa.
Heinävesi	41	55	57	112	1268		
Sääminki	t i e t o j a p u u t t u u					2	
Kerimäki		s:n				35	
Sulkava	100	32	20	52	1708	20	
Puumala	138	4	22	26	1755	4	
Juva	t i e t o j a p u u t t u u					27	
Juvan rovastik.[8])	**1922**	**448**	**506**	**954**	**30443**	**325**	7) Luvut saatu rovastikuntataulusta. Katso edellinen muistutus.
Pielisjärvi	215	12	4	16	1989	t i e t o j a p u u t t u u	
Kaavi	t i e t o j a p u u t t u u						
Liperi	379	46	—	46	2748		
Kesälahti	89	3	3	6	801		8) Luvut otettu rovastikuntataulusta.
Kitee	464	44	—	44	4402		

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749. Talollisia.	Torppareita joilla oli maanviljelystä.	Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.	Torppareita verol. mukaan v. 1747. [3]	Huomautuksia.
Tohmajärvi	341	68	—	68	4085	tietoja puuttuu	1) Luvut saatu rovastikuntataulusta.
Pelkjärvi	69	16	—	16	801		
Ilomantsi	241	—	—	—	2772		
Karjalan rov. k.[1]	**2173**	**193**	**13**	**206**	**20947**	tiet. puutt.	2) Luvut sulkumerkkien sisäpuolella ilmoittavat torpparien luvun v. 1748 henkiluetteloiden mukaan. Muut Pohjaumaata koskevat luvut ovat maakirjan luetteloista tässä sarakkeessa.
Vaasa ja Mustasaari	320	—	—	—	3785	(—)[2]	
Qveflax	45	—	—	—	421	—	
Närpiö	224	—	2	2	1908		3) Solvon kappeli sisältyy näihin lukuihin.
Korsnäs	63	4	—	4	518	(2) 1	
Pörtom	26	3	2	5	214		4) Yhteensä torppareita joilla oli maanviljelystä ja jotka olivat ilman maanviljelystä.
Teuva	40	1	—	1	527		
Maalahti[3]	142[4]	11	—	11	1246	(—) 1	
Laihia	171[5]	—	—	—	1700	(2) 1	5) „Seminanter af Adel, Presterskap och Separatister undantagne".
Isokyrö	148	1	4	5	1659		
Ylistaro	60	5	3	8	749	(4) 1	
Vähäkyrö	153	—	—	—	1344	(—) 1	6) Kristinankaupungin seurakunta sekä Isojoen kappeli sisältyvät näihin lukuihin.
Ilmajoki	101	—	—	—	1348		
Kauhajoki	60	—	—	—	698		
Kurikka	52	—	—	—	724	(19) 12	7) Luvut saatu yhteenlaskemalla. Rovastikuntataulu puuttuu.
Alavus	t i e t o j a p u u t t u u						
Jalasjärvi	33	3	—	3	441		
Lappvärtti[6]	160	—	1	1	2223	(1) 3	8) Maa- ja kaupunkiseurak. Siihen on luultavasti luettu Munsalan kappeli.
Vaasan rov. k.[7]	**1798**	**28**	**12**	**40**	**19496**	**(28) 19**	
Vöyri	221	3	—	3	1961		9) Siihen luettuina maa- ja kaupunkiseurakunta ja Ahtävän kappeli. Pietarsaaren kaupungissa oli 584 asukasta.
Oravainen	45	—	—	—	502	(4) 4	
Maksamaa	23	11	—	11	288		
Uusikaarlepyy[8]	249	1	1	2	2630	(1) 1	10) Luvut otetut rovastikuntataulusta. Yhteenlaskien saadaan samat luvut 4821.
Pietarsaari[9]	350	6	—	6	3570		
Lappajärvi	160	10	—	10	2061	(6) 15	
Lapua	308	37	9	46	3809	(7) 2	11) Maa- ja kaupunkiseurakunta ja Alahveteli.
Pietarsaaren r.[10]	**1356**	**68**	**10**	**78**	**15172**	**(18) 22**	12) Siihen luettuina Perho ja Kaustinen.
Kokkola[11]	157	3	—	3	2824		13) Siihen luultavasti luettuina Toholampi ja Lestijärvi. Ylikannuksen väkiluku oli 502.
Ylivieteli[12]	96	—	—	—	1124	(11) 6	
Kronoby	105	1	2	3	1083		
Teerijärvi	52	4	3	7	668	(8) 6	14) Kappeleineen. Luvut saatu vähentämällä rovastikunnan summasta muiden pitäjien summat.
Kälviä	92	5	2	7	1225	(7) 4	
Lohtaja	210	5	2	7	2447		
Ylikannus[13]	92	3	—	3	1086	(3) 2	15) Koko „pastoraatti", Haapaveden ja Pyhäjärven kappelit siis siihen luettuina.
Kalajoki[14]	249	7	3	10	2761	(2) 1	
Pyhäjoki[15]	316	8	—	8	3708	(7) 1	
Lohtajan rov. k.[16]	**1369**	**36**	**12**	**48**	**16926**	**(38) 20**	16) Luvut saatu rovastikuntataulusta.

Pitäjä ja rovastikunta.	Tabellilaitoksen mukaan v. 1749. Talollisia.	Torppareita joilla oli maanviljelystä.	Torppareita ilman maanviljelystä.	Torppareita yhteensä.	Väkiluku.	Torppareita verol. mukaan v. 1747	Huomautuksia.
Raahe ja Salo	54	—	5	5	1024		1) Siihen luettuna Paavolan kappeli
Salon ja Vihannin kappelit	80	2	3	5	750	(4) 3	
Siikajoki[1]	153	—	2	2	1644		2) Luvut saatu vähentämällä rovastik. yhteenvedosta muiden pitäjien summat.
Frantsila ja Pukkila[2]	143	8	4	12	1613	(2) 6	
Hailuoto	60	—	11	11	715	(0) 1	3) Koko „pastoraatti".
Liminka[3]	380	32	14	46	4444	(5) 12	
Oulu[4]	130	19	1	20	3062	(7) 10	4) Maa- ja kaupunkiseurakunnat sekä Lumijoen kappeli.
Muhos	155	6	2	8	1699		
Ii[5]	240	—	19	19	2378	(3) 6	5) Kappeleineen.
Pudasjärvi	94	5	1	6	929	(0) —	
Limingan r. k.[6]	**1489**	**72**	**62**	**134**	**18258**	**(21) 38**	6) Luvut otetut rovastikuntayhteenvedosta.
Kemi	206	10	4	14	2015		7) Tervolan luvut lasketut siten, että muitten pitäjien summat ovat vähennetyt rovastikunnan yhteissummasta.
Tervola[7]	62	—	—	—	698		
Rovaniemi	64	7	—	7	685	(10) 10	
Kemijärvi	30	8	—	8	341		8) Luvut saadut rovastikuntataulusta. Siinä on torpparcita ilman maanviljelystä 4.
Kuusamo	122	—	1	1	1092		
Kemin rov. k.[8]	**484**	**25**	**5**	**30**	**4831**	**(10) 10**	9) Kajaanin rovastikunnan eri pitäjistä puuttuu tietoja. Kajaanin kaupungin väkiluku v. 1749 oli 201.
Kajaanin rov. k.[9]	**580**	**64**	**—**	**64**	**5879**	**(15) 15**	

Liite n:o 5.

Tilastoa torppareista v. 1738.

Torpparilaitoksen aikaisempaan kehitykseen Suomessa vaikuttivat erittäin tuntuvassa määrässä ne erikoisoikeudet, jotka eri tiloilla kameralisen luontonsa nojalla olivat torppien perustamiseen. Vasta 1700-luvun puolivälissä maaluontojen oikeudet tässä suhteessa tasottuvat. Torpparilaitoksen kehityksen valaisemiseksi ja mainittujen erikoisoikeuksien vaikutuksen selvittämiseksi on sellaisen tilaston laatiminen käynyt tarpeelliseksi, jossa torpparit ovat luokitetut sen maan maaluonnon mukaan, jolla heidän torppansa oli.

Tällainen tilasto on laadittu vuodelta 1738, kuitenkin siten, että Turun ja Porin läänin osuudella ovat luvut otetut vuodelta 1741. Syynä tähän oli, että ne luettelot, joiden perusteella tilasto oli tehtävä, olivat vuodelta 1738 niin puutteellisia, ettei niiden nojalla varmoihin tuloksiin voitu päästä. Turun ja Porin läänin torppariluku v. 1738 oli 559 ja v. 1741 taas 601. Tästä syystä on koko maan torpparien lukumäärä taululiitteen n:o 4 mukaan 2247 eli 42 suurempi kuin taululiitteen n:o 1 mukaan, jossa torpparien lukumäärä on ilmoitettu 2205:ksi.

Kysymyksessä oleva tilasto on laadittu siten, että suostuntaveroluetteloiden ja henkiluetteloiden perusteella on otettu selkoa, minkä talon maalla kukin torppa sijaitsi ja maakirjoista sitten merkitty talon kameralinen luonto. Missä tämän varsin vaivaloisen menettelytavan avulla ei ole päästy aivan varmaan tulokseen, on huomautusten joukossa itse taulussa siitä lähemmin tehty selkoa. Torpparien ryhmityksestä niiden päätilain kameralisen luonnon mukaan on huomattava, että ne torpparit, jotka asuivat raja- ja pyykkitalojen mailla, ovat yhdistetyt rälssisäterien torppareihin. Pappiloiden torppareihin ovat luetut myöskin piispan virkatalojen torpparit. (Näistä oli Strömbergin piispantalo Porvoon pitäjässä entinen rälssisäteri). Kruunun yhteismaalla asuviksi on mainittu kaikki ne torpparit, jotka maakirjojen mukaan nimenomaan tällaisella maalla asuivat sekä kaikki torpparit, jotka oikeastaan,

vaikka kulkivat torpparin nimellä, olivat verovapautta nauttivia uutistilallisia. Ryhmään »muunluontoisella maalla» on laskettu ne torpparit, jotka olivat jossain erikoisessa asemassa, esimerkiksi mylläri-, lautturi- y. m. torppareina sekä torpparit muutamilla reduseeratuilla säterеillä, jotka kruunulle palautettiin niin myöhään, ettei niitä enään voinut muodostaa ratsuvelvollisiksi sätereiksi tai upseerien puustelleiksi. Maakirjoissa nämä säterit ovat merkityt tavallisiksi kruunuluontoisiksi taloiksi, »crono oindelt».

Pohjanmaan torpparilaitos oli 1700-luvun alkupuoliskolla vielä niin erilainen, kuin muussa Suomessa, ettei edellä esitetyn suunnitelman mukaan tehty tutkimus siellä vie hyviin tuloksiin. Rälssitiloja ei Pohjanmaalla löytynyt, ratsutilalaitosta siellä ei ollut ja ruotujakoinen jalkaväki upseerien puustelleineen oli siellä vasta 1730-luvulla saatu aikaan. Etuoikeutetut maaluonnot eivät siellä, kuten muualla, olleet voineet painaa leimaansa torpparilaitokseen.

Paras selko tämän maakunnan torppariasutuksesta 1730-luvulla saadaan nojautumalla edellisenä vuonna pidetyn maatarkastuksen huomautuksiin kustakin torpasta, jotka löytyvät vuoden 1737 torppari- ja uutisasukasluetteloissa. Näiden luetteloiden mukaan oli torpparien ja uutisasukkaitten luku Pohjanmaan kussakin kunnassa sama kuin v. 1738, paitsi että Kemin pitäjässä viime mainittuna vuonna oli 2 uutisasukasta enemmän ja Limingan pitäjässä 4 vähemmän kuin v. 1737. Tämä väheneminen johtui vuoden 1738 maakirjassa löytyvän ilmoituksen mukaan siitä, että kysymyksessä olevain uutistilojen tilukset olivat olleet niin heikot, ettei tiloista voinut tulla veroamaksavia taloja, jonka vuoksi asujat olivat ne jättäneet »i sin förra lägervall».

Karjalan rovastikunnan torpparilaitoksesta ja sen luonteesta saadaan vuodelta 1767 maakirjan perusteella tarkempaa selkoa. Suurimman osan tämän maakunnan torppareista muodostivat tähän aikaan n. s. verotorpparit, jotka asuivat itsenäisiä maakirjaan merkittyjä torppia, joita siihen saakka tavallisissa jokavuotisissa verollepanoissa ei oltu voitu asettaa yhtä suurelle verolle kuin varsinaisia taloja. Suurin osa niistä oli kruunun-, vähempi määrä rälssitorppareita. Sitäpaitsi löytyi v. 1767 myöskin sellaisia torppareita, jotka kuuluivat välittömästi yksityisille taloille. Nämä torpparit voidaan ryhmittää kolmeen osaan sen mukaan, kuuluivatko ne Karjalassa löytyviin hoveihin (»hofläger»), pappiloihin vai tavallisiin taloihin. Tämän lisäksi mainitsevat henkiluettelot noin 40 autiotorppaa (»ödetorp» »hemman underlagde ödetorp» »öde», »åboerna döde», »d:o vagerande»). Näitä ei kuitenkaan ole mukaan otettu seuraavaan tilastoon Karjalan torppareista v. 1767.

Myöskin ennen mainittua vuotta saadaan tilastotietoja torpparien lukumäärästä Pohjois-Karjalassa jokavuotisten verollepanoluetteloiden nojalla. Koska nämä tiedot kuitenkin näyttivät epäluotettavilta, jäivät ne kokonaan huomioon ottamatta, eikä sen vuoksi edellä myöskään ole esitetty tilastotietoja Pohjois-Karjalan torppareista ennen vuotta 1767. Lähempi tarkastus osoittaa kuitenkin, että näillä tiedoilla on enemmän arvoa kuin aluksi oli taipuvainen otaksumaan. Täydellisyyden vuoksi on sen takia seuraavaan liitetty mainitusta lähteestä koottu torpparitilasto myöskin vuosilta 1728, 1738 ja 1747.

Samanlainen tilasto, kuin vuodelta 1738, on myöskin, Pohjanmaata ja Pohjois-Karjalaa lukuunottamatta, koottu vuodelta 1710 sekä vuodelta 1700 Savosta.

Laskelmia eri luontoisella maalla asuvien torpparien lukumäärästä on myöskin edellä esitetty sivuilla 12—15.

Seuraava tauluIiite n:o 4, joka sisältää edellä mainitut tilastolliset tiedot, on jaettu seitsemään alaosastoon:

a) Torpparien lukumäärä Suomessa, Pohjanmaata ja Pohjois-Karjalaa lukuunottamatta, pitäjittäin v. 1738(—41);[1])

b) Torpparien lukumäärä Pohjanmaalla pitäjittäin v. 1738;

c) Torpparien lukumäärä Suomessa, Pohjois-Karjalaa lukuunottamatta; rovastikunnittain ja maakunnittain v. 1738 (—41):

d) Torpparien lukumäärä Ruotsille kuuluvassa osassa Vanhaa-Suomea v. 1738;

e) Torpparien lukumäärä Suomessa, Pohjanmaata ja Pohjois-Karjalaa lukuunottamatta, rovastikunnittain v. 1710;

f) Torpparien lukumäärä Savossa v. 1700.

g) Torpparien lukumäärä Pohjois-Karjalassa v. 1767.

h) Torpparien lukumäärä Pohjois-Karjalassa vuosina 1728, 1738 ja 1747.

[1]) Turun lääniä koskevat luvut ovat vuodelta 1741.

Taululiite n:o 4. Torpparit Suomessa 1700-luvun alkupuolella ryhmitettyinä päätilansa kameralisen maaluonnon mukaan.

a) Torpparien lukumäärä Suomessa, Pohjois-Karjalaa ja Pohjanmaata lukuunottamatta, pitäjittäin v. 1738(—41).

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita														Torppareita yhteensä.
	rälssisätereillä.	säteriratsutiloilla.	säterioikeutta nauttivilla puustelleilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	ratsutiloilla.	aukumenttitiloilla.	ratsuemätiloilla.	siviili- ja sotilaspuustelleilla.	pappiloilla ja kappal. virkataloilla.	tavallisilla rälssitiloilla.	tavallisilla perintötiloilla.	tavallisilla kruununtiloilla	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla.	
Kaarina	—	—	—	--	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Piikkiö	10	2	7	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
Paimio	9	—	—	—	—	—	—	—	—	[1]) 3	—	—	—	—	12
Sauvo	[2]) 13	—	1	—	—	2	—	—	—	1	—	1	—	—	18
Parainen	6	6	—	—	2	—	[3]) 1	—	—	4	—	1	—	—	20
Nauvo	—	—	—	—	2	—	[4]) 4	—	1	—	—	—	—	—	7
Korpoo	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Raisio	8	—	—	—	—	—	—	—	—	[5]) 1	—	—	—	—	9
Merimasku	—	—	—	—	3	[6]) 1	—	1	1	[7]) 2	—	—	—	—	8
Räntämäki	—	—	6	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	[8]) 1	9
Lieto	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1. Turun tuomio-r.	**46**	**8**	**14**	—	**13**	**5**	**5**	**1**	**2**	**11**	—	**2**	—	**1**	**108**
Mynämäki	3	4	9	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	18
Lemu	19	7	—	—	[9]) 1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	29
Masku	10	[10]) 1	—	—	—	—	—	5	—	1	—	—	—	—	17
Nousiainen	8	—	9	—	1	—	[11])1	4	—	—	—	—	—	—	23
Rymättylä	10	—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	18
Pöytyä	[12]) 7	—	—	—	5	—	—	—	—	1	—	—	—	[13])1	14
Yläne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Mynämäen r. k.	**57**	**12**	**18**	—	**14**	**3**	**1**	**9**	—	**4**	—	—	—	**1**	**119**

[1]) Näistä torpista oli yksi, „Alsokangar", oikeastaan 1 manttaalin rälssitila, joka luultavasti oli häädetty ja muutettu torpaksi, jollaisena se tavataan. Toinen näistä rälssitorpista kuului Vartsalon rälssiluontoiseen kylään. [2]) Eräs näistä torppareista oli „en engewacht, ryssen Timoteus" toinen „en siöwacht". [3]) Oli oikeastaan manttaaliin pantu talo, joka ratsutilalle oli vahvikkeeksi myönnetty. Nykyään asui sitä torppari. [4]) Olivat oikeastaan tavallisille ratsutiloille ja säteriratsutilalle vahvikkeeksi (etupäässä heinämaaksi) luovutettua manttaaliin pantua tilaa. Nykyään asuivat niitä torpparit. [5]) Kuului rälssiluontoiseen kylään, jonka omisti „Pärnö"n säterin haltija samasta pitäjästä. [6]) Oli oikeastaan manttaaliin pantu aukumenttitila, jota torppari asui. [7]) Kuuluivat kylään, joka oli rälssiluontoinen ja Lemsjöholman säterin omistajalle kuuluva. [8]) Lauttaajatorppari. [9]) Epävarmaa on, oliko torppa itse ratsutilalla, vai sen aukumentilla; jälkimmäisellä ei ollut eri asujaa. [10]) Kruununluontoisen säterin (siis puustellin tai ratsutilan) torppari. Tämän luontoista tilaa ei kuitenkaan kunnassa löytynyt. [11]) Oli oikeastaan ratsutilalle vahvikkeeksi myönnetty tila, jota asui torppari. [12]) Yläneen rälssisäterille kuuluvia raja- ja pyykkitorppareita. [13]) Torppa rakennettu kr. luontoiselle ulkopalstalle (utbyskatt).

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita: rälssisäterellä.	säteriratsutilalla.	säteriratsutilalla, kuninkaankartanoilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	säteriratsutilalla, pääomanvastineella.	ratsutilalla.	aukumentti-tilalla.	ratsuemätilalla.	säteriratsutilalla, pääomanvastineella.	sivuli- ja sotilaspuustellella.	papeilla ja kappal. virkatalolla.	tavallisilla: rälssitilalla.	perintötilalla.	krunun-tilalla.	krunun yhteismaalla.	muunlaisella maalla.	Torppareita yhteensä.
Vehmaa	4	11	—	—	2	[1]) 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
Taivassalo	8	6	5	—	—	3	[2]) 4	—	—	—	—	—	—	[3]) 1	—	—	27
Unsikirkko	10	—	—	—	—	[4]) 3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[5]) 2	15
Laitila	—	3	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[6]) 1	—	—	12
Hinnerjoki	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pyhämaa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rauma	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Lappi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Vehmaan r. k.	**22**	**21**	**13**	**—**	**2**	**7**	**4**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**2**	**—**	**2**	**73**
Perniö	6	6	—	—	5	[7]) 3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[8]) 2	22
Kemiö	9	6	—	—	25	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	41
Halikko	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Uskela	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	[9]) 1	—	—	—	—	4
Kiikala																	
Marttila	—	—	—	—	—	[10])1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
4. Pernlön r. k.	**19**	**12**	**—**	**—**	**32**	**4**	**—**	**2**	**—**	**1**	**—**	**—**	**—**	**2**	**72**
Hammarland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[11])2	2
Finström	11	—	—	[12]) 7	—	—	—	—	—	—	[13])2	—	—	—	—	—	21
Saltvik	1	—	—	[14]) 8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[15])1	10
Sund	—	—	—	[16]) 8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Jomala	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[17])1	1
Lemland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	[18])2	3
Föglö	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Kumlinge	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. Ahvenanmaan r.	**12**	**—**	**—**	**23**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**2**	**—**	**—**	**3**	**—**	**—**	**6**	**46**

[1]) Aukumentti kuului Hermonsaaren eli Suomenkylän säteriratsutilaan; tällä oli sitäpaitsi 10 torpparia. [2]) Torpat olivat oikeastaan 2 manttaaliin pantua taloa ja 2 verolle pantua torppaa, joita kaikkia nyt asuivat ratsutilan alaiset torpparit. Alkujaan mainitut tilukset olivat ratsutiloille vahvikkeeksi luovutetut. [3]) Turun akatemian talolle kuuluva. [4]) Näistä oikeastaan 2 aukumenttitilaa, joita asui torpparit, sekä 1 verotorppa, joka oli pantu ratsutilalle aukumentiksi, ja jota myöskin asui torppari. [5]) Näiden torpparien päätalon luonto tuntematon. Sijaitsivat nähtävästi ulkopaistoilla („på utbyskatter"). [6]) Vaivaroisten torppa, kuului samannimiseen kylään, epävarmaa mihin taloon. Talot olivat kruununtalon luontoisia. [7]) Näistä kolmesta torpparista oli 2 perustettu ratsutilojen vahvikkeeksi myönneyille kr. luontoisille niityille, jotka olivat n. s. sopimusveroja. [8]) Päätalon kameralinen luonto on tuntematon; ovat luultavasti rälssitorppareita. [9]) Oli verolle pantu (1/4 manttaalia), vaikka verovapauden torpparien lukuun luettu. Torpan nimi oli Hijdis. [10]) Aukumentti, jolla torppa sijaitsi, kuuluu säteriratsutilaan. [11]) Luotseja Signildskär'issä. [12]) Ærelsbyn kuninkaankartanolle kuuluvia. [13]) Torpat säätyhenkilöiden omistamalla perintötilalla. [14]) Hagan kuninkaankartanolle kuuluvia. [15]) Lautturi järjsundet'in luona. [16]) Kastelholman kuninkaankartanolle kuuluvia. [17]) Ekholm'an torppa, jota asui vanha torpparinieski Margaretha; epävarmaa mihin taloon kuului. [18]) Näistä toinen lautturi, toinen metsävahti (djurgårdsvacht).

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita: rälssisäterellä.	säteriratsutilalla.	säteriratsutilalla, kuninkaankartanoilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	säteriratsutilalla, pääomanvastineella.	ratsutilalla.	aukumentti-tilalla.	ratsuemätilalla.	säteriratsutilalla, pääomanvastineella.	sivuli- ja sotilaspuustellella.	papeilla ja kappal. virkatalolla.	tavallisilla: rälssitilalla.	perintötilalla.	krunun-tilalla.	krunun yhteismaalla.	muunlaisella maalla.	Torppareita yhteensä.
Ulvila	—	4	1	—	9	—	—	—	[1]) —	1	—	—	[2]) 5	—	—	20
Sastamala	[3]) 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[4]) 1
Kokemäki	—	4	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Huittinen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eurajoki	[5]) 11	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Eura	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Köyliö	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Säkylä	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Loimaa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Punkalaidun	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Porin rov. k.	**14**	**8**	**1**	**—**	**12**	**—**	**—**	**—**	**—**	**1**	**—**	**—**	**5**	**—**	**41**
Tyrvää	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Mouhijärvi	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[6]) 1	—	—	8
Karkku	—	[7]) 7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Vesilahti	[8]) 18	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
Pirkkala	—	4	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Hameenkyrö	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	[9]) 1	—	—	—	5
Ikaalinen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	[10])24	—	[10])1	25
7. Tyrvään r. k.	**18**	**14**	**7**	**—**	**8**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**—**	**1**	**25**	**1**	**74**
Kangasala	[12])13	[13])17	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	34
Ruovesi	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	[14]) 3	—	5
Keuruu	—	—	—	—	—	[15])1	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Längelmäki	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[16]) 2
Orivesi		5	—	—	3	—	—	—	1	—	—	—	[17]) 2	—	11
Kuorevesi															
Messukylä	—	6	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Lempäälä	—	3	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
8. Tampereen r. k.	**13**	**31**	**—**	**—**	**15**	**1**	**—**	**2**	**3**	**1**	**—**	**—**	**5**	**—**	**71**

[1]) Maakirjan mukaan oli kappalaisen virkatalolla 1 äskenperustettu torppa. [2]) Kruunun torppareita yhteismaalla (allmänning). [3]) Rälssisäteri, johon torppa kuului, sijaitsi Ulvilassa. [4]) Maakirjan mukaan lisäksi 3 äsken raivattua uutistilaa. [5]) Vuojoen rälssisäterille kuuluvia. [6]) Uutisasukastorppa, todennäköisesti yhteismaalla. [7]) Kuljun säteriratsutilaan kuuluvia. [8]) Kuuluivat Tottijärven ja Laukon rälssisäätereihin. [9]) Kuului kylään, joka oli kruununtilanluonnetta, mahdollisesti yhteismaatorppa. [10]) Myllytorppari Kyröskoskella. [11]) Muutamat näistä torppareista olivat henkikirjoissa uutisasukkaiksi nimitetyt. Maakirjassa sanotaan kahdesta torpparista „torpare under kyröskantz". [12]) Kuuluivat Vääksyn rälssisäteriin. 3 näistä torppareista olivat v. 1695 verolle ja manttaaliin pantuja. [13]) Näistä kuului 14 Liuksialan säteriratsutilaan. [14]) On epävarmaa, kuuluivatko nämä torpat johonkin tavalliseen kruunun taloon, vai olivatko ne yhteismaatorpan luontoa. Jälkimmäinen on todennäköistä. [15]) Mahdollista on myöskin, ettei tämä torppa kuulunut yksityiseen taloon, vaan oli kruunun yhteismaalla. [16]) Luku on v:lta 1738. [17]) Uutisasukastorppareita Hallin penkin luona, kruunun yhteismaalla.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita: rälssisätereillä.	säteriratsutiloilla.	säterioikeutta nauttivilla puustelleilla.	kuninkaan ja latokartanoilla.	ratsutiloilla.	aukumenttitiloilla	ratsuemätiloilla.	siviili- ja sotilaspuustelleilla.	pappiloilla ja kappal. virkataloilla.	tavallisilla: rälssitiloilla.	tavallisilla: perintötiloilla	tavallisilla: kruununtiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla.	Torppareita yhteensä.
Porvoo	1) 96	2) 91	15	—	7	—	—	—	3) 9	—	—	—	—	4) 4	222
Pernaja	5) 20	6) 63	4	—	16	—	—	—	1	6	7) 2	—	—	8) 5	117
Lappträsk	—	—	—	—	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	4
Artjärvi	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18)1	—	—	12
Elimäki	9) 85	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	88
Pyhtää	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
9. Porvoon t.-r.	**202**	**165**	**19**	—	**29**	—	—	—	**11**	**10**	**2**	**1**	—	**9**	**448**
Helsinki	18	14	12	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	10)4	59
Sipoo	18	20	2	—	21	—	—	—	1	—	—	—	—	—	62
10. Uudenm. r. k.	**36**	**34**	**14**	—	**32**	—	—	—	**1**	—	—	—	—	**4**	**121**
Inkoo	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Karjalohja	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Kisko	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Pohja	19	3	—	—	10	11)1	—	—	—	—	—	—	—	—	33
Tenhola	12) 14	3	—	—	2	13)2	—	—	—	—	—	—	—	—	21
Karja	10	—	5	—	9	—	—	—	1	—	—	2	—	—	27
11. Raaseporin l. r.	**56**	**6**	**5**	—	**22**	**3**	—	—	**1**	—	—	**2**	—	—	**95**
Lohja	4	17	—	—	10	—	—	—	2	—	—	—	—	—	33
Loppi	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Vihti	—	7	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15
Pyhäjärvi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Espoo	—	19	—	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—	14)4	28
Kirkkonummi	—	6	1	—	11	—	—	—	—	—	—	15)1	—	—	19
Siuntio	16) 13	17)15	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	29
12 Raaseporin i. r.	**17**	**68**	**1**	—	**33**	—	—	**1**	**2**	**1**	—	**1**	—	**4**	**128**

1) Siitä Dregsby 11, Gamelbacka 9, Boegård 10, Kiiala 12, Jaccarby 10. 2) Siitä Numnäs 18,
Mäntsälä 10, Hindhår 16, Kortis 14. 3) Näistä 2 kuuluivat Strömberg'in piispanpuustelliin, joka oli entinen
rälssisäteri. 4) Kuuluvat v. 1709 reduseerattuun Håmmanäs'in säteriin, joka v. 1738 oli elinajaksi
lahjoitettu (lifstidsdonation). 5) Siitä Sarflax 8. 6) Siitä Tärvik 16, Mörskom 16. 7) Kuuluivat ky-
lään, joka oli osittain kruunun-, osittain perintötilan luonnetta. 8) Kuuluivat Lappträskin entiseen
rälssisäteriin, joka nyt oli kruununtilan luonnetta, vuokralle annettu. 9) Siita Anjala 18, Mustila 16,
Moisio 12, Peippola 12, Hämeenkylä (Tavastby) 10 ja Villikkala 17. 10) Kuuluivat Paijalan (Numlax)
v. 1708 reduseerattuun rälssisäteriin, joka v. 1738 oli kruununtilan luontoinen. Katso vuosien 1702 ja
1738 maakirjoja. 11) Aukumentti oli ratsutilan heinämaana, sitä asui vaan niityn vahti, joka samalla oli torp-
pari. 12) Yksi torppareista asui taloa n:o 2 Kyrkbackan kylässä. Talo oli luultavasti hävitetty ja torppari
asetettu tilalle. — Toinen torppari, joka kuului Riilahden rälssisäteriin, asui raja- ja pyykkitaloa Jofs
n:o 4. 13) Oikeastaan Aukumenttitila, jota asui 2 torpparia. 14) Kuuluivat Björnvik'in ja Mäkkylän entisiin
rälssisätereihin, jotka v. 1738 olivat kruununtilan luontoisia. (Katso vuosien 1702 ja 1738 maakirjoja).
15) Kuului entiseen ulostuomittuun rustholliin. 16) Niistä kuului 5 Pikkalan, 8 Siuntion rälssisätereihin.
17) Niistä 13 Sjundbygård'in säteriratsutilaan. Näistä torpista eräs, Backa tai Nybacka oli v. 1696
verolle pantu ja kartanoon kuuluvaksi määrätty. Sillä oli niin sanottu sopimusvero (Stadga ränta).
18) Henkiluettelossa itselliseksi merkitty.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita: rälssisätereillä.	säteriratsutiloilla.	säterioikeutta nauttivilla puustelleilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	ratsutiloilla.	aukumenttitiloilla.	ratsuemätiloilla	siviili- ja sotilaspuustelleilla.	pappiloilla ja kappal. virkataloilla.	tavallisilla: rälssitiloilla.	tavallisilla: perintötiloilla.	tavallisilla: kruununtiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla	Torppareita yhteensä.
Hauho	—	4	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Tuulos	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2
Lammi	1) 12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	13
Padasjoki	—	8	—	—	5	—	—	1	2	—	—	2) 1	—	—	17
Jämsä	—	2	—	—	12	4	—	—	1	1	3) 2	3) 9	4) 5	—	36
Tännilä	—	10	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	11
Hollola	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6) 1	—	—	1
Nastola	—	45	—	—	14	—	—	4	4	—	—	—	—	—	67
Sysmä	—	32	—	—	33	7) 7		—	—	1	—	3	—	—	76
Asikkala	12	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	8) 4	—	—	22
13. Hämeen r. k.	**24**	**104**	—	—	**70**	**11**	—	**5**	**7**	**4**	**2**	**19**	**5**	—	**251**
Sääksmäki	—	4	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
Hattula	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lähijärvi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pälkäne	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Sahalahti	—	9) 6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Kalvola	2	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Saarioinen	2	10) 13	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
Kulsiala	11) 6	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
14. Hattulan r. k.	**10**	**34**	—	—	**13**	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**57**
Tammela	12) 7	2	13) 4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
Mäskälä	14) 4	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Renko	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hämeenlinna	—	—	—	15)3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Janakkala	16) 9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17) 1	—	—	11
Somero	—	18) 19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
15. H:linnan r. k.	**20**	**22**	**4**	**3**	**4**	—	—	—	—	—	—	**1**	—	—	**54**

1) Kuuluivat Porkkalan rälssisäteriin. 2) Kuului kylään, joka oli kruunun luontoa; mahdollisesti yhteismaatorppa. 3) Näistä torppareista oli 2 paimenta, 3 itsellistä („inhyses"), 1 rättäri. Muuten ei käy täysin varmasti selville, kuuluivatko nämä torpat niihin taloihin, joita ne luetteloissa seurasivat. 4) Ovat todennäköisesti yhteismaatorpan luontoa. 5) Kuului kylään, joka oli kr. luontoa, myllytorppa. 7) Näistä kuului 4 Ulmulan aukumenttiin, jonka omasi kapt. Tandefelt. Hänellä oli 3 ratsutilaa samassa kylässä. Yksi aukumenteista, joilla oli torppareita, kuului Voipalan säteriratsutilaan. 8) 2 niistä kuuluivat everstin virkataloihin (beställningshemman). 9) Haapaniemen säteriratsutilaan kuuluvia. 10) Hautaan säteriratsutilaan kuului 7 torpparia, 11) Lepaan (Stjernsund) rälssisäteriin kuuluvia. 12) Kuuluivat Jokioisten rälssisäteriin. Näistä 5 torpparia seuraavat henkikirjoissa Mustialan jäljessä sekä mainitaan sen torpparien yhteydessä. Mutta koska ne sijaitsevat „Nybyn" kylässä, joka on rälssiluonnetta ja kuului Jokioisten kartanon omistajalle, on todennäköistä, että nämä 5 torpparia kuuluivat Jokioisiin, eikä Mustialaan. 13) Kuuluivat Mustialan säterioikeudella varustettuun puustelliin. Ennen oli Mustiala ollut kuninkaankartanona. 14) Kuuluvat Fab. Wreden omistamiin Hakamäen, Harvialan ja Niemenpään rälssisätereihin. 15) Oitin ja Heikkilän, Hämeenlinnaan kuuluvien, latokartanoiden alaisia. 16) Näistä kuului Leppäkosken rälssisäteriin 8. Näistä oli 7 maakirjaan raja- ja pyykkitaloiksi merkitty ja manttaaliin pantuja. 17) Kuului entiseen ratsutilaan, joka v. 1738 ei sellaisena ollut enään, vaan oli tavallista kr. luontoaa. 18) Näistä kuului 6 Hirsjärven, 4 Palikaisten, 5 Kåpilan säteriratsutiloihin.

Pitäjä ja rovastikunta.	Torppareita: rälssisätereillä.	säteriratsutiloilla	säterioikeutta nauttivilla puustelleilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	ratsutiloilla.	aukumenttitiloilla.	ratsuemätiloilla.	siviili- ja sotilaspuustelleilla.	pappiloilla ja kappal. virkataloilla.	tavallisilla: rälssitiloilla.	tavallisilla: perintötiloilla.	tavallisilla: kruununtiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla	Torppareita yhteensä.
16. Keski-Suomi (Rautalammin hallintopitäjä)	—	—	1)—	—	—	—	—	9	9	4	—	2) 46	3) 10	—	78
Ristiina	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
Mäntyharju	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	3
Mikkeli	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—	3	2	—	—	10
Kangasniemi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Sulkava	—	—	—	—	8	1	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Puumala	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juva	—	1	—	—	3	—	—	—	3	—	—	1	—	—	8
17. Etelä-Savon r.	—	1	1	—	15	2	—	—	3	—	7	4	—	—	33
Pieksämäki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4) 1	—	—	1
Joroinen	—	1	—	—	14	3	—	—	—	—	5	4	—	—	5) 27
Leppävirta	—	—	—	—	—	7	—	4	3	—	7	7	—	—	6) 28
Rantasalmi	—	4	—	—	7) 72	8	8) 1	8	—	—	1	3	—	—	9) 97
Sääminki	—	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4
Kerimäki	—	—	—	—	4	5	—	3	—	—	10) 3	—	—	—	15
18. P.-Savon ala-r.	—	5	—	—	93	23	1	15	4	—	16	15	—	—	172
Kuopio	—	—	—	—	—	—	—	4	7	—	11) 47	13	—	—	12) 71
Iisalmi	—	—	—	—	—	—	—	2	8	—	29	10	—	—	13) 49
19. P.-Savon ylä-r.	—	—	—	—	—	—	—	6	15	—	76	23	—	—	120

1) Henkikirjoissa oli Vuosikosken säterioikeudella varustettuun puustelliin merkitty 3 torppaa kuuluviksi. 2) 19:sta torpparin suhteen ei käynyt selville, kuuluivatko ne kokonaiseen kylään, vai olivatko yhteismaatorppareita. Loput 27 olivat merkityt erityisten talojen jälkeen, mutta epävarmaa on kuuluivatko ne niihin. 3) Näistä oli 2 maakirjan mukaan verolle pantu ja toiselle veroksi määrätty 1 tynnyri rukiita ja naula haukia. Eräällä toisella „ånyo upptaget hemman" joka kuitenkaan ei kanna torpan nimeä, oli verona 1 tynnyri siikoja Toinen mainitu sta torpista oli manttaaliin pantu ja määrätty 1/6 manttaaliksi v:n 1696 verollepanossa. Jälelläolevista kahdeksasta torpasta oli maakirjan mukaan manttaaliin pantu 5, mutta ilman veroa, 3 taas eivät olleet edes manttaaliin pantuja. Näistä oli kahdella maakirjassa torpan nimi, muut olivat „nya hemman". 4) Torpparilla ei ollut karjaa, eikä hän kylvänytkään mitään. 5) Torppareita oli henkiluettelon mukaan 29, mutta 2 näistä, jotka kuuluivat Kotkatlahden ratsutilaan, olivat ilman eri asujaa ja viljeltiin talon yhteydessä. Torppareista ainoastaan 4 maksoi henkirahoja, muut olivat vanhuuden, raihnauden y. m. syiden takia tästä vapautetut. 6) Torppareista oli vaan 4, joiden suhteen ei oltu merkitty huomautusta: vanha, raihnainen, sokea, entinen sotilas ja ennen henkiluettelosta poistettu. 7) Näistä oli suurin torpparijoukko seuraavilla ratsutiloilla: Asikkalan kylä n:o 3 = 6 torpparia, Rautasalo n:o 5 = 12, Voinsalmi n:o 3 = 5, Vahersalo n:o 1 = 9. 8) Tila, johon torppa kuului, oli ratsuemätilaksi luovutettu ja päätilan kanssa yhdysviljelyksessä, mutta oli sillä kuitenkin eri asukas. 9) Torppareiden joukossa oli 21, jotka ylempänämainitunlaisten huomautusten nojalla olivat vapautetut henkirahoista. 10) Näistä 1 torppari kuului tilaan, joka oli osittain perintö-, osittain kr. tilan luontoa. 11) Näistä torppareista kuului 5 tiloihin, jotka osaksi olivat perintö- osaksi kr. taloja. 12) Torppareiden joukossa vaan 11, joiden suhteen ei ollut jotain muistutuksesta 6 mainituista huomautuksista. Uusia tällaisia huomautuksia tavataan: yli 60, 70, 80 v., venäläisten pahoin raatelema, lyönyt pahasti jalkaansa, hullu. 13) Näistä ainoastaan 9, joiden suhteen ei henkikirjoissa löydy yllämainitunlaisia huomautuksia.

b) Torpparien lukumäärä Pohjanmaalla, pitäjittäin v. 1738.

	Torppareita v. 1738: säterioikeudella varustetuilla puustelleilla.	pappiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla.
Mustasaari 1)	—	—	—	—
Närpiö 2)	—	—	—	1
Maalahti 3)	—	—	1	—
Laihia 4)	—	—	—	1
Isokyrö 5)	—	—	1	—
Vähäkyrö 6)	—	—	—	—
Ilmajoki 7)	—	—	8	1
Lapväärtti 8)	—	—	1	—
21. Vaasan r.	—	—	11	3
Vöyri 9)	4	—	—	—
Uusikaarlepyy 10)	—	—	3	—
Pietarsaari 11)	—	—	13	—
Lapua 12)	—	—	2	—
22. P-saaren r.	4	—	18	—
Kokkola 13)	—	1	—	—
Kruunupyy 14)	—	—	—	1
Kälviä 15)	—	—	—	—
Lohtaja 16)	—	—	—	—
23. Kokkolan r.	—	1	—	1
Pyhäjoki	—	—	—	—
Kalajoki	—	—	—	—
Salo 17)	—	—	1	—
Siikajoki 18)	—	—	2	1
Hailuoto 19)	—	—	—	—
24. Raahen r.	—	—	3	1
Liminka 20)	—	—	14	1
Oulu 21)	—	—	6	2
Ii 22)	—	—	—	2
Pudasjärvi 23)	—	—	—	—
25. Oulun r. k.	—	—	20	5
Kemi 24)	—	—	9	—
26. Kemin r.	—	—	9	—
Paltamo 25)	—	—	9	—
Sotkamo 26)	—	—	1	—
27. Kajaanin r.	—	—	10	—

Muistutuksia.

1) Torppareita ja uutisasukkaita ei löytynyt. 2) Maakirjassa 1 torppari, josta ei ole mitään huomautuksia. Henkiluettelot ilmoittavat 1 uutisasukkaan ja 1 torpparin. 3) 1 uutistila, joka nauttii 8 vuotta verovapautta ja tulee verolle pantavaksi v. 1742 Luettelossa on se merkitty torpparisarekkeeseen. Henkiluetteloiden mukaan samoin 1 uutisasukas. 4) 1 uutisasutus, merkitty torpparisarekkeeseen maakirjassa, on autiona. Henkiluetteloiden mukaan ei ole torppareita eikä uutisasukkaita. 5) 1 torppari (katso huom. Pietarsaaren torppareista). 6) Ei ole torppareita eikä uutisasukkaita. 7) Maakirjan luettelossa mainitaan 1 torppa, joka on vakinaisena majatalona Hämeen metsässä (Kauhajoella) ja jolla ei ole mitään tiluksia. 9:stä uutistilasta ovat 7 sellaisia, joista todistetaan, että ne voivat kehittyä 1/4 manttaalin tiloiksi, 1:stä ei ole mitään mainittu, 1 on autiona (ingen vill upptaga). (Maatarkastuksessa pantiin v. 1737 7 uutistilaa verolle Kauhajoella). Henkiluetteloiden mukaan oli v. 1738 torppareita 2, uutisasukkaita 0. 8) 1 v. 1736 asettunut uutisasukas. V. 1737 pantiin 5 uutisasukasta verolle (Isojoella). Henkiluetteloissa, jotka ilmoittavat 6 uutisasukasta ja 1 torpparin ovat luultavasti nämä verollepannutkin otetut mukaan. 9) Henkiluetteloiden mukaan 4 Tottesundin säterivapautta nauttivan everstinpuustellin alle kuuluvaa torpparia. Maakirjan mukaan = 0. 10) 3 torpparia (henkil. mukaan vaan 1) (katso huom. Pietarsaaren torppareista. 11) 13 torpparia (henkil. mukaan vaan 5), joita ei vielä ole voitu verolle panna (Torpare och nybyggare, som icke ännu kunnat påtaga sig någon skatt). Samaulainen huomautus on luetteloissa Lapuan, Uudenkaarlepyyn ja Isonkyrön torppareista. 12) 2 torppaa, (henkil. mukaan 2), joita ei ole voitu verolle panna. 13) Henkiluetteloiden mukaan 1 pappilan torppari. Maakirjan mukaan torppareita 0 (v. 1736 = 1). 14) Henkiluetteloiden mukaan 1 torppari. Maakirjan mukaan torppareita 0. 15) Torppareita ei ollut henkil. eikä maakirjan mukaan yhtään. 16) Torppareita ei ollut henkil. eikä maakirjan mukaan yhtään. (Maakirjan mukaan v. 1736 torppareita 1). 17) 1 uutisasukas, joka on merkitty torpparisarekkeeseen, asuu torppaa (torpstället), joka „on tarkastettava ja pantava verolle". Ulkopuolella luettelon mainitaan maakirjassa 1 lukkarintorppa. 18) Maakirjan luetteloiden sarekkeissa on mainittu torppareita 1, uutisasukkaita 2. Torppariksi on merkitty eräs lautturi (färjekarl) ja uutisasukkaiksi 2 „torpparia", joista toinen äsken oli asettautunut eräälle hietamäelle asumaan, jossa hänellä vielä ei ollut peltoa eikä niittyä. Maatarkastuksessa v. 1737 oli pantu verolle kaksi uutistilaa, jotka sitä ennen olivat olleet torppia. 19) Maakirjan ja henkil. mukaan ei yhtään torpparia. Ulkopuolella maakirjan luettelon mainitaan 1 lukkarin torppa. 20) 19:sta uutisasukkaasta v. 1737 olivat 18 torppareita sekä 1 rättäri, vaikka merkityt uutisasukassarekkeeseen maakirjan luettelossa. Mainituista uutisasukas-torppareista olivat 13 entisiä sotilaita, 1 entinen kersantti, 5:stä mainitaan, että he ovat rakentaneet muutamia pieniä rakennuksia („byggt några små huus"). Ulkopuolella luettelon mainitaan 2 lukkarintorppaa. Vuoden 1737 maatarkastuksessa pantiin eräs kylän yhteiselle takamaalle raivattu („af bysens samfälte utmark uptagit och refvat") uutistila väliaikaisesti 1/3 manttaaliin, kunnes se vakinaisesti voitaisiin verolle panna. 21) Maakirjan sarekkeisiin merkityn 5 uutisasukkaan ja 3 torpparin suhteen käy luettelosta selville, että vaan 1 oli nimenomaan uutisasukas, 1 pitäjän seppä, („socknesmed") 1 lautturi ja 5 torpparia, jotka ovat merkityt uutisasukassarekkeeseen ja joiden tilukset tulevaa vakinaista verollepanoa varten ovat väliaikaisesti veroitettavat („till skeende ref- och skattläggning provisionaliter skattläggas"). 22) Maakirjan mainitsemasta 2 torpasta oli toinen siltavoudin, toinen lautturin torppa. 23) Torppareita ja uutisasukkaita ei ollut maakirjan eikä henkiluetteloiden mukaan yhtään. Vuonna 1737 oli 1 uutisasutus pantu verolle. 25) 7 uutistilaa maakirjan mukaan. Niistä huomautetaan, että on tarkastettava, voidaanko nämä torpat sallia sekä tehtävä niistä ehdotus verollepanoksi („dessa torp böra undersökas, om de kunna tillstädjas, samt till skeende skattläggning projecteras"). 24) Maakirjoissa ei löydy tästä pitäjästä eikä Sotkamosta torppariluetteloa. Henkiluetteloiden mukaan löytyi v. 1738 torppareita 8 ja 1 uutisasukas sekä 14 mäkitupalaista, joita viimeksimainittuja ei ole otettu yleiseen tilastoomme. Vuoden 1737 maatarkastuksessa oli 12 uutistilaa pantu verolle. Niistä oli 9 autiometsästä raivattu ja kertomuksen mukaan pantu verolle (af villan skog upptagna och uppå berättelse skattlagda). 26) Henkiluetteloiden mukaan 1 torppari ja 11 mäkitupalaista. Vuoden 1737 maatarkastuksessa oli täälläkin 6 uutistilaa pantu verolle, niistä 5 samoin kuin mainitut 9 Paltamossa.

c) Torpparien lukumäärä Pohjois-Karjalaa lukuunottamatta Suomessa v. 1738.

Rovastikunta.	Torppareita: rälssisätereillä.	säteriratsutiloilla.	säterioikeutta nauttivilla puustelleilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	ratsutiloilla.	aukumenttitiloilla.	ratsuemätiloilla	sivili ja sotilaspuustelleilla.	pappiloilla ja kappal. virkataloilla.	tavallisilla rälssitiloilla.	tavallisilla perintötiloilla.	tavallisilla kruununtiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla.	Torppareita yhteensä.
1 Turun tuomio-	46	8	14	—	13	5	5	1	2	11	—	2	—	1	108
2 Mynämäen	57	12	18	—	14	3	1	9	—	4	—	—	—	1	119
3 Vehmaan	22	21	13	—	2	7	4	—	—	—	—	2	—	2	73
4 Perniön	19	12	—	—	32	4	—	2	—	1	—	—	—	2	72
5 Ahvenanmaan	12	—	—	23	—	—	—	—	2	—	3	—	—	6	46
6 Porin	14	8	1	—	12	—	—	—	—	1	—	—	5	—	41
7 Tyrvään	18	14	7	—	8	—	—	—	—	—	—	1	25	1	74
8 Tampereen	13	31	—	—	15	1	—	2	3	1	—	—	5	—	71
9 Porvoon tuomio-	202	154	19	—	29	—	—	—	11	10	2	—	—	9	436
10 Uudenmaan	36	34	14	—	32	—	—	—	1	—	—	—	—	4	121
11 Raaseporin länt.	56	6	5	—	22	3	—	—	1	—	—	2	—	—	95
12 Raaseporin itäin.	17	68	1	—	33	—	—	1	2	1	—	1	—	4	128
13 Hämeen	24	115	—	—	70	11	—	5	7	4	2	20	5	—	263
14 Hattulan	10	34	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57
15 Hämeenlinnan	20	22	4	3	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	54
16 Keski-Suomi	—	—	—	—	—	—	—	9	9	4	—	46	10	—	78
17 Etelä-Savon	—	1	1	—	15	2	—	—	3	—	7	4	—	—	33
18 Pohjois-Savon a.	—	5	—	—	93	23	1	15	4	—	16	15	—	—	172
19 Pohjois-Savon y.	—	—	—	—	—	—	—	6	15	—	76	23	—	—	120
20 Vaasan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	3	14
21 Pietarsaaren	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	22
22 Kokkolan	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2
23 Raahen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	4
24 Oulun	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	5	25
25 Kemin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	9
26 Kajaanin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	10
Koko Suomi	**566**	**545**	**101**	**26**	**407**	**59**	**11**	**50**	**61**	**37**	**106**	**117**	**121**	**40**	**2247**
Maakunnittain.															
Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa	156	53	45	23	61	19	10	12	4	16	3	4	—	12	418
Satakunta	45	53	8	—	35	1	—	2	3	2	—	1	35	1	186
Uusimaa	311	262	39	—	116	3	—	1	15	11	2	3	—	17	780
Etelä-Häme	54	171	4	3	87	11	—	5	7	4	2	21	5	—	374
Keski-Suomi	—	—	—	—	—	—	—	9	9	4	—	46	10	—	78
Savo	—	6	1	—	108	25	1	21	22	—	99	42	—	—	325
Pohjanmaa	—	—	4	—	—	—	—	—	1	—	—	—	71	10	86
Koko Suomi	**566**	**545**	**101**	**26**	**407**	**59**	**11**	**50**	**61**	**37**	**106**	**117**	**121**	**40**	**2247**

d) Torpparien lukumäärä Ruotsille kuuluvassa osassa Vanhaa-Suomea, pitäjittäin v. 1738.

Pitäjä.	Torppareita: rälssisätereillä.	säteriratsutiloilla.	säterivapautta nauttivilla puustelleilla.	kuninkaan- ja latokartanoilla.	ratsutiloilla.	aukumenttitiloilla	ratsuemätiloilla.	siviili- ja sotilaspuustelleilla.	pappiloilla ja kappal. virkataloilla.	tavallisilla rälssitiloilla.	tavallisilla peritötiloilla.	tavallisilla kruununtiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla.	Torppareita yhteensä.
Virolahti	—	—	—	—	6	—	—	—	2	—	—	—	—	—	8
Vehkalahti	1) 18	4	—	—	7	1	—	—	—	2) 7	—	—	—	—	37
Kymi	4	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Valkeala	—	—	3) 31	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—	36
Kyminkartanon k.	**22**	**4**	**31**	—	**19**	**1**	—	—	**6**	**7**	—	—	—	—	**90**
Jääski	—	—	—	—	4	—	—	1	1	—	—	—	—	—	6
Ruokolahti4)	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Taipalsaari5)	—	—	—	—	—	6) 1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Savitaipale7)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mäntyharju	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Joutsenus	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Lapvesi	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	8) 1	—	—	3
Valkeala	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Luumäki9)	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
Lapveden ja Jääsken kihlakunnat	—	—	—	—	**9**	**1**	—	**1**	**4**	—	—	**1**	—	—	**16**
Yhteensä Lapveden Jääsken ja Kyminkartanon kihlak.	**22**	**4**	**31**	—	**28**	**2**	—	**1**	**10**	**7**	—	**1**	—	—	**106**

1) Kuuluivat Sippolan rälssisäteriin. 2) Kuuluivat Sandbyn n:o 3 rälssitilaan. 3) Kuuluivat Valkealan kylän n:o 2 ja Oravalan everstiluutnantin puustelleihin. Edelliseen kuului 18, jälkimäiseen 13 torpparia. 4) Siihen luettuna Joutsenon kappeli. 5) Siihen luettuna Lemin kappeli. 6) Torppa kuului Taipaleen taloon, joka oli piispan aputila „annex“ sekä ratsutilan aukumentti. 7) Siihen luettuna Suomenniemi. 8) Talo, jonka alaiseksi torppa on merkitty, oli autiona. 9) Siihen luettuna Ruotsille kuuluva osa Säkkijärveä.

e Torpparien lukumäärä Suomessa, Pohjois-Karjalaa ja Pohjanmaata lukuunottamatta, rovastikunnittain v. 1710.

Rovastikunta.	Torppareita v. 1710: rälssitiloilla.[1])	säteriratsutiloilla.	säterivapautta nauttivilla puustelleilla, kuninkaanja latokartanoilla	ratsutiloilla.[2])	sotilas- ja siviilipuustelleilla.	pappiloilla.	tavallisilla perintö- ja kruununtiloilla.	kruunun yhteismaalla.	muunluontoisella maalla.	yhteensä.
1 Turun tuomio- . .	9	1	2	1	—	—	—	—	2	15
2 Mynämäen . . .	24	10	9	1	3	—	—	—	[3]) 2	49
3 Vehmaan. . . .	12	4	5	4	—	—	—	—	[4]) 3	28
4 Perniön	4	4	—	10	—	—	—	[5]) 1	[6]) 4	23
5 Ahvenanmaan . .	5	—	10	—	—	—	—	—	1	16
6 Porin	5	3	1	—	—	—	—	4	[7]) 1	14
7 Tyrvään	18	6	5	—	—	—	—	15	[8]) 1	45
8 Tampereen . . .	3	19	—	—	—	—	—	4	—	26
9 Porvoon	172	120	10	12	1	9	—	—	[9]) 9	333
10 Uudenmaan . . .	14	21	5	1	—	—	-	—	[10]) 6	47
11 Raaseporin länt. .	25	2	—	—	—	1	—	—	1	29
12 Raaseporin it. . .	3	13	—	2	—	—	—	—	[11]) 1	19
13 Hämeen	10	54	—	12	—	2	—	—	—	78
14 Hattulan . . .	—	4	—	1	—	—	—	[12]) 1	—	6
15 Hämeenlinnan . .	7	2	6	2	—	—	—	—	—	17
16 Keski-Suomi . .	—	—	—	—	1	1	—	1	—	3
17 Etelä-Savon . . .	—	—	—	1	—	—	1	—	[14]) 3	5
18 Pohjois-Savon a. .	—	13	—	33	7	1	4	—	[15]) 2	60
19 Pohjois-Savon y. .	—	—	—	—	1	5	3	—	—	9
Koko Suomi	**311**	**276**	**53**	**80**	**13**	**19**	**8**	**26**	**[16])36**	**822**

Huomautuksia.

1) Niihin luettuina rälssisäteritkin
2) Niihin luettuina aukumentti- ja ratsuemätilat
3) Maaluonto tuntematon.
4) Niistä kahden maaluonto tuntematon.
5) Verolle pantu torppa.
6) Kahden maaluonto tuntematon.
7) Maaluonto tuntematon.
8) Maaluonto tuntematon.
9) 3 kuului Forsbyn tehtaaseen, 2 Hommanäsin reduseerattuun säteriin, kahden maaluonto tuntematon.
10) 3 Paijalan reduseeratulle säterille, 3 Gumtähden säterille kuuluvia.
11) Maaluonto tuntematon.
12) Verolle pantu kruununtorppari.
14) Maaluonto tuntematon.
15) Maaluonto tuntematon.
16) Niistä 16:nen maaluontuntematon.

f) Torpparien lukumäärä Savossa v. 1700.

Savo	—	13	—	55	10	11	60	—	[17]) 6	155

17) Maaluonto tuntematon.

g) Torpparien lukumäärä Pohjois-Karjalassa v. 1767.

Pitäjä.	Verotorppareita: kruunun.	rälssin.	Verovapaita torppareita: hovien-mailla.	pappiloilla.	muilla taloilla.	yhteensä.	Torppareita yhteensä.
Pielisjärvi . . .	72	—	—	2	4	6	78
Liperi	126	—	7	1	—	8	134
Kesälahti	[1]) 8	—	—	—	—	—	8
Kides	52	—	[2]) 18	12	12	42	94
Tohmajärvi . . .	79	—	4	—	18	22	101
Pelkjärvi	—	25	1	4	1	6	31
Ilomantsi	58	65	—	—	—	—	123
Suojärvi	8	—	—	—	—	—	8
Karjalan rov. k.	**403**	**90**	**30**	**19**	**35**	**84**	**577**

Huomautuksia.

1) Näistä 1 torppari oikeastaan oli hovin maalla, mutta käytti („åverkar") kylän kanssa yhteisesti yhteismaata ja oli senvuoksi pantu verolle.
2) Neljästä torpparista huomautetaan „med afskild jord under hoflägret".

h) Torpparien lukumäärä Pohjois-Karjalassa vuosina 1728, 1738 ja 1747.[1])

Pitäjä.	Verotorppareita: kruunun.	rälssin.	Verovapaita torppareita: hovien mailla.	pappiloilla.	muilla taloilla.	Yhteensä.	Torppareita yhteensä.
v. 1728.							
Pielisjärvi	6	—	—	—	—	—	6
Liperi.	5	—	3	—	1	4	9
Kesälahti	10	—	—	—	—	—	10
Kides.	78	—	3	4	—	7	85
Tohmajärvi	55	—	2	1	3	6	61
Pelkjärvi	—	—	—	—	—	—	—
Ilomantsi	31	8	—	—	—	—	39
Suojärvi	2	—	-	—	—	—	2
Karjalan rov. . . .	**182**	**8**	**8**	**5**	**4**	**17**	**207**
v. 1738							
Pielisjärvi	8	—	—	—	—	—	8
Liperi	77	—	2	—	—	2	79
Kesälahti	6	—	—	2	—	2	8
Kides.	70	—	7	—	2	9	79
Tohmajärvi	55	—	3	2	7	12	67
Pelkjärvi	—	3	—	—	—	—	3
Ilomantsi	24	9	—	—	—	—	32
Suojärvi	3	—	—	—	—	—	3
Karjalan rov. . . .	**243**	**12**	**12**	**4**	**9**	**25**	**280**
v. 1747							
Pielisjärvi	7	—	5	—	—	5	12
Liperi.	74	—	4	—	4	8	82
Kesälahti	5	—	1	1	—	2	7
Kides.	52	—	10	—	5	15	67
Tohmajärvi	61	—	2	2	5	9	70
Pelkjärvi	—	11	—	3	—	3	14
Ilomantsi	30	46	—	—	—	—	76
Suojärvi	3	—	—	—	—	—	3
Karjalan rov. . . .	**232**	**57**	**22**	**6**	**14**	**42**	**331**

1) Näitä lukuja ei ole otettu siv. 61 olevaan yhteistauluun. Katso muuten siv. 93.

Liitteitä koskevia oikaisuja ja korjauksia.

Sivuilla 4, 25, 39, 45, 61 ja 89 on mainittu, että Karjalan torppareista on tietoja vasta v:lta 1767. Taululiitteessä 4 h on kuitenkin esitetty lukuja myöskin vuosilta 1727, 1738 ja 1747. Sivuilla 25 ja 45 on mainittu, että Karjalan torppariluvut perustuvat henkiluetteloihin, pitää olla jokavuotisten verolle panojen luetteloihin.

Sivulla 102 olevassa yhteenvetotaulussa ovat eräät Porvoon tuomiorovastikuntaa ja Hämeen rovastikuntaa ja siitä johtuen Uudenmaan ja Etelä-Hämeen maakuntia koskevat torppariluvut väärät. Ne ovat korjattavat siv. 98 ja 99 olevien lukujen mukaan. Näin muodoin tulee olla torppareita

	säteriratsu-tiloilla.	tav. kruunun tiloilla.	yhteensä.
Porvoon tuomiorov.	165	1	448
Hämeen rov.	104	19	251
Uusimaa	273	4	792
Etelä-Häme	160	20	362

Sen ohella pyydetään lukijaa oikaisemaan seuraavat kohdat:

siv. 34, 17:s rivi ylhäältä on Porvoon emäseurakunnassa mainittu muonatorppareita v. 1805 olleen 33; koko Porvoon pitäjässä oli niitä kuitenkin 77.

„ 36, 17:s rivi alhaalta on suostuntaverot, pitää olla ylimääräiset ja suostuntaverot.

„ 37 ja 38 on v. 1699 määrättyä veroa nimitetty suostuntaveroksi. Tämä vero oli kuitenkin kuninkaan yksipuolisesti määräämä kontributsioni.

„ 82 on Oulun läänissä mäkitupalaisia ilmoitettu v. 1805 olleen 061, pitää olla 861.

„ 86 on pitäjän nimenä Sastamala, pitää olla Merikarvia.

„ 90 on toisen muist. loppu luettava näin: luvut tässä sarakkeessa, Kajaanin kihlakuntaa lukuunottamatta, ovat maakirjan luetteloista.

„ 90 on kymmenennen muist. loppu luettava näin: saadaan väkiluvuksi 14821

„ 91 on pitäjän nimenä Pukkila, pitää olla Pulkkila.

„ 97 „ „ „ Sastamala, „ „ Merikarvia.

MSH 27206

END OF
TITLE